TAHİR ALANGU

CUMHURİYETTEN SONRA HİKÂYE VE ROMAN

ANTOLOJİ/CİLT: 2

1930/1940

TAHİR ALANGU

CUMHURİYETTEN SONRA HİKÂYE VE ROMAN

ANTOLOJİ

Cilt : 2

1930-1940

TAHİR ALANGU

Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman

Öncüler

1930 - 1950

ANTOLOJİ

CİLT : 2

İSTANBUL
1965

Her hakkı «İstanbul Matbaası - Asaf Ertekin» yayınlarına aittir.

İzin alınmadan ve kaynak gösterilmeden iktibas edilemez.

Bu antoloji serisinin şimdiye kadar yayınlanan bölümleri

CUMHURİYETTEN SONRA HİKÂYE VE ROMAN. 1919 - 1930. BİRİNCİ CİLT 1959

●

CUMHURİYETTEN SONRA HİKÂYE VE ROMAN. 1930 - 1950. İKİNCİ CİLT 1965

●

Yakında yayınlanacak bölümler

TANZİMATTAN SONRA BATILI ROMAN VE HİKÂYEYE YÖNELİŞ.

●

1950'DEN SONRAKİLER

İSTANBUL MATBAASI
Nuruosmaniye Caddesi, No. 90 — İstanbul

«YENİ HİKÂYECİLİĞİMİZİN ÖNCÜLERİ»

Umran Nafiz Yiğiter (1933) — Samed Ağaoğlu (1933)
Sait Faik (1934) — İlhan Tarus (1935)
Mehmet Seyda (1937) — Kemal Bilbaşar (1938)
Halikarnas Balıkçısı (1939) — Samim Kocagöz (1939)
Orhan Kemal (1940) — Sabahattin Kudret (1940)
Kemal Tahir (1941) — Ahmet Hamdi Tanpınar (1942)
Oktay Akbal (1942) — Aziz Nesin (1943)
Faik Baysal (1943) — Haldun Taner (1944)
Orhan Hançerlioğlu (1946) — Tarık Buğra (1948)
Necati Cumalı (1948)

BU KİTABIN HİKÂYESİ

Batılı hikâye ve romanımızın gelişme basamaklarını, belli başlı yazar ve eserlerini, bölüm bölüm inceleme ve tanıtma amacile düzenlediğimiz geniş bir antoloji serisinin başlangıcı olacak «Tanzimâttan Sonra Batılı Roman ve Hikâyeye Yöneliş» cildini en sona bırakarak, «Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman» adını taşıyan üç ciltlik büyük bir bölümünün yayınlanmasına 1959 yılında başlamıştık. Cumhuriyetten sonra hikâye alanında başlayıp romana doğru gelişmeler gösteren gerçekçilik akımının 1919 - 1930 yıllarını kaplıyan birinci cildini yayınladığımız günlerden bu yana beş yıl geçti. Aynı başlık altındaki devrenin ikinci cildinin hazırlanması ve basılması işlerine bu süre içinde devam ettik. Cumhuriyet devrinin hikâye ve roman alanındaki değerlerini anlatmağa yönelen eserin bu bölümünün yayınlanması ilk bakışta gecikmiş gibi görünüyordu. Konu ile yakından ilgilenen yazarların çoğu, bana, bu yoldaki düşüncelerini belirttiler. Aslında bu eseri tasarlamaya ve hazırlamaya giriştiğim tarih daha da gerilerde kalmıştı. 1952 de, batılı hikâyeciliğimizin 1870 yıllarından Ömer Seyfettin'e, oradan da günümüze ulaşan geniş bir devreyi anlatan tarihî bir taslak hazırlıyarak işe başlamıştım. Süresi 90 yılı aşan, maddeleri çok yüklü, basılması ve okunması zor olan bu eseri, tarihî gelişme basamaklarına ve devrelerine uygun düşecek ayrı kitaplara

bölünmüş antolojiler hâlinde ele almanın, yayın sırasına da daha çok ihtiyaç duyulan Cumhuriyet devrinden başlamanın daha uygun olacağını anladım. Böylece ayrı kitaplar hâlinde olmakla birlikte tamamı bir bütünü kuracak geniş bir eserin en ilgi çekici, en önemli bölümlerini öne alarak işe girişiyorduk. Bu ikinci cildi yayınlamakla 1919 - 1950 yılları arasındaki 31 yıllık bir devreyi kucaklıyan bölümleri bitirmiş bulunuyoruz. Böylece 1950 den sonraki gelişmeleri anlatacak ek ciltleri de zaman zaman yayınlamak suretile, üzerinde biyografya, bibliografya, eleştrime ve edebiyat tarihi çalışmalarının bulunmadığı çok karışık ve belirsiz bir devreyi az çok aydınlatmış oluyoruz. Bu antoloji serisinin giriş cildi anlamını taşıyan «Tanzimattan Sonra Batılı Roman ve Hikâyeye Yöneliş» bölümünü ve 1950 den sonraki devreleri anlatacak olan ek ciltleri de kısa aralıklarla yayınlamağa çalışcağız.

Bu işe başladığım sıralar, yeni hikâyeciliğimizin güçlü ve hızlı aşama yılları idi. İki büyük öncü, Memduh Şevket Esendal'la Sait Faik Abasıyanık henüz hayatta idiler. Durmadan yazıyorlar, oldukça geniş bir hikâyeci kalabalığını, etkileyerek, yarışmağa zorlıyarak peşlerinden sürüklüyorlardı. Öncülerin hazırladığı sanat ve edebiyat dergilerinin birbiri peşine çıktığı, yeni imzalar ve umut verici yeni eserlerle dolup taştığı yıllardı. Her yeni öncü ve eser, bu alana kişi, sorun ve çevre bakımlarından yenilikler getiriyor, yönlerini ve yataklarını bulmağa çalışan akımlar, gittikçe güçleniyor ve genişliyorlardı. Artık gündelik gazeteler de bu yeni gelişmeleri izlemek ve desteklemek zorunluğunu duyuyorlar, haftalık edebiyat sayfaları çıkarıyorlar, öncülerin eserlerini sanat ve edebiyat dünyasının dar çevresinden daha geniş okuyucu çevrelerine ulaştırıyorlardı. Bu antolojinin bir süre gecikmesi, beni bir bakıma, bu gelişme yıllarının kargaşalığından kurtardı, durgunluk yıllarının daha rahat çalışma ortamına ulaştırdı.

İkinci Dünya Savaşı sona ermiş, Cumhuriyet çağında yetişmiş, klâsikleri okumuş, halkevlerinde ilk amatör dene-

melerini yapmış aydın nesillerin Türkiyenin birikmiş sorunlarına daha olumlu, daha yapıcı bir hamleyle eğilecekleri veya ilgilenecekleri yıllar gelmişti. 1924 den sonra devrimci bir eğitimle, daha geniş ölçüde batılılaşan bir hayat düzeni içinde yetişen nesiller, Cumhuriyet idâresinin yirmi yıl içinde biriktirdiği güçler, uzun ve yıpratıcı savaş yıllarının engellemesinden sonra, bütün dünyayı saran özgürlük havasını kokluyor, gittikçe bürokratik bir baskı rejimi hâline gelmiş tek parti düzeninden kurtulabileceklerini umuyorlardı. Çok partili demokrasi düzenine geçme hazırlıkları içinde çalkalanan bir memlekette, ilk öncü denemelerine 1930 yıllarından başlıyan öncü yazarlar kalabalığı, yayın imkânlarını zorlarcasına ortaya dökülüyor, memleketin geleceğine bağlı sorunları kurcalıyan gerçekçi ve yeni bir sanat anlayışını ve çevresini kurmağa çalışıyorlardı. Aslına bakılırsa, bunlar, bir başka deyimle, o zamana kadar alışılmamış bir ölçüde sanat amaçlarının zaman zaman biraz ötesine de geçiyorlar, dolaylı bir yoldan «toplumcu» bir anlayışı ifâde etmeğe davranıyorlardı. Yapılan gözlemler ve yoklamalar, 1924 - 1935 yılları arasındaki devrim hareketlerinin çok dar bir çevrede kaldığını, halka ve köylüye kadar ulaşamadığını, milletin büyük bir bölümü olan «köylü insanı» nın gerçeklerini bilim veya sanat yolu ile henüz tanıyamadığımızı açıkça gösteriyordu. Atatürk'ün ölümünden önce devrimlerin dinamik çağı kapanmış, eski toplum kuruluşu, Türkiye'nin gelecekteki gelişmelerinde olumlu bir destek rolü oynayabilecek ölçüde değiştirilememiş, köylü nüfusun çoğunluğu gericiliğe ve eski törelere tavizler vererek gelişmeğe başlayan yeni bir politika örgütünün temeli haline geliyordu. Yâni aydın zümre ve bu arada yazarlar tarihimizde ilk defa olmak üzere devletin yanı başında, onunla anlaşarak toplumun öncüsü olma rollerini kaybediyorlardı. Eski çağlarda edebiyatın elyazması kitaplarla yayıldığı devirlerde, bu eserler büyük devlet adamlarına adanıyor, yazarlar ve sanatçılar saraydan başlıyarak derece derece

mevki sahibi kimselerin kapılarında barınıyorlardı. Tanzimât'tan sonra ise, yazar, devlet katında yüksek mevkilere ulaşıyor, bu sıradaki âilelerden geliyordu. Yazarlar, atiyye, ihsan, nişan, rütbe ve mevkilerle devletin kanadı altında bulunduruluyor, sürgünlere bile bir kaç kat maaş alarak ve görevler verilerek gönderiliyorlardı. Meşrutiyet devrinde ise yazarların çoğu doğrudan doğruya partiye bağlandı. Eserlerin basımından yayın organlarının kurulmasına kadar doğrudan doğruya parti tarafından desteklendiler. İlk eserlerile hemen okul kitaplarına kadar geçtiler. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da bu geleneğin sürdüğünü, yazarların devletçe desteklendiklerini, yüksek mevkilere getirildiklerini gördük. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonradır ki, bizde ilk defa olarak yazarların, hele yeni öncülerin devlet, parti, kapı gibi yerlerden hiçbir destek görmeden, dışa düşüverdiklerini, ortada yalnız başlarına kalıverdiklerini gördük. Başka memleketlerde olduğu gibi özel teşebbüsün fonları da henüz olumlu ölçüde bu alana yönelememişti. Yeni edebiyatın öncüleri ilk defa olarak kendi başlarına, maddî ve mânevî bir yöneltmenin müdahalesinin dışında, kendilerini özgür ve yalnız buldular. Kendi çabaları ile dergilerini, yayınevlerini kurdular, kitaplarını kendi paraları ile bastırdılar. Bu özgürlük, onları kolaylıkla durgun ve eski edebiyat anlayışından kopmaya, dilde, konuda, kişi anlayışında daha dinamik bir anlayışa doğru götürdü. Millî Edebiyat devrinin öncü yazarları bu öncülük işini devletle birlikte götürdükleri halde, yeni gerçekçiler devletin dışında, bir başka soy özgür öncülük hareketine yöneldiler. Devlet tarafından bırakılınca, kolaylıkla önce halka, sonra köy'üye yöneldiler. Onların «toplumcu» olmaktan önce «toplum»a yönelişlerinin nedeni, sanatlarının temeline devletle aynı değerde bir dayanak koyabilme çabasıydı. Cumhuriyet'in ilk devresindeki yazarların çoğu devlete yaslanmanın rahatlığı içinde yazı alanını bırakmışlar, sürekli olarak eserlerile değil de, şahısları ile değerlendirildik-

leri için katılaşmışlar, doygunluğun uyuşukluğuna düşmüşlerdi. Bundan dolayıdır ki, gerçekçiler, bunların boş bıraktıkları alana kolaylıkla girdiler, aralarında bir çatışma olmadı. Öncülerin halka ve köylüye yönelmeleri, yurt gerçeklerini yoklamaları, bir eski - yeni çatışmasının, mesiller arası kavganın itelemesi ile değil, şartların ve birikmelerin bu yönde gelişmiş olmasının bir sonucu idi. Böylece az gelişmiş, 1950 den sonra da nüfus artışı karşısında çok yavaş gelişen bir memlekette, karşılığı ödenmiyen, hiçbir desteği olmıyan bir çabayla kendi hayatları ve mutlulukları bahasına, bir edebiyat akımını zorladılar. Genç yaşlarında tükenerek göçenler, hapishanelere düşerek ezilenler, geçim darlığı yüzünden edebiyatı bırakanlar, ekmek paralarını ikinci işlerinin ezici yükü altında kazanırken eser vermeğe çabalıyanların eserlerini değerlendirirken ve okurken, bütün bu şartları gözönüne almanın gerekli olduğunu düşündüm. Türkiye'nin patlayıcı nüfus artımı karşısında iktisadî geriliğe yuvarlanışını, bilim adamları ve politikacılardan çok önceleri gerçekçi yazarlar tasvir ettiler. Bir anlamda edebiyatın uyuşturucu, oyalayıcı, uzlaştırıcı fonksiyonuna karşı, kalkınmaya yönelen ilgileri uyarıcı, yöneltici bir rol oynadılar. Bir memleketin edebiyatının yönü yurd gerçeklerine ve toplum sorunlarına doğrulmuş değilse, aydınlarının formasyonunda ve eğitilmesinde sürekli ve engelleyici bir boşluk ve terslik var demektir. Edebiyatımız 1930 dan sonra bütünü ile bu çelişmeden kurtulmuştur diyebiliriz. Türkiye'nin yerli sorunlarına, Anadolu insanının gerçeklerine, bilim ve politika adamları nice tereddütlerden sonra yavaş yavaş gelebildiler. 27 Mayıs 1960 Devrimi'nden sonra da daha olumlu araştırmalar devresi açıldı. Ama gerçekçi öncüler, bu sorunu sezgi, gözlem, tasvir, çözümleme yollarından, seviye ve açıları ne olursa olsun, çoktan ele almışlardı. Bu büyük gerçekçilik akımına, Türkiye'nin sorunları ve gerçeklerine ulaşmadaki çabaları açısından bakılınca, onların oynadıkları «öncülük» rolünün önemini, bu-

gün değerlendiremezsek bile, tarih bu noktaya dikkati çekecektir. Buraya aldığım öncülerin hayatları ve eserleri üzerinde açıklamalar yaparken, ilerideki araştırıcılara bu amaçla da yardımcı olmak istedim. Nesillerin emeklerinin birleşmesile meydana çıkan bu büyük iş karşısında başka türlü davranmak büyük bir saygısızlık olurdu. Öte yandan, kalkınma çabasında ve eğiliminde olan bütün memleketlerde ilk atılışların buradan geldiğini, çağların sanat yolundan çatlayıp belirdiğinin tarihçiler çoktan farkına varmışlardı. Üstelik bir milletin fakir olması, teknikte veya bilimde yetersizlikler doğurduğu halde, büyük sanatçıların yetişmesine engel olamıyor. Edebiyat, gerçekçilik yoluna girince, ilk basamaklarında gözlemlerin yeniliği, çevrelerin edebiyata ilk defa açılışlarının verdiği tazelikler, öncülerin ilk eserlerini ayakta tutabiliyor. İlk tasvirlerin ardından, temeldeki büyük sorunlara, tarihten gelen belirleyici niteliklere çarpınca, artık öncü gerçekçilerin yetersizlikleri ortaya çıkmaya başlıyacaktır. Bundan böyle gerçekçiler, ekonomi, toplumbilim, tarih ve o memleketin insanlarını belirlemede işe yarıyacak bilimlere ulaşmazlarsa yüzeyde kalacaklardır. Bizim öncü gerçekçilerimizden sonra gelen kuşaklar, bu eksiklikleri ile artık öncülüklerini sürdüremezler. 1950 den sonra artık bilim yolu gittikçe artan bir hızla yurt gerçeklerine yönelince, gerçekçi edebiyat akımı yeni gelişmeleri izliyemeden, onları aşacak çaba ve eğilimleri gösteremeden, öncülüklerini kimseye kabul ettiremez. Ama artık bilim adamı da kendi araştırma kolunda gerçekçi edebiyattan uzak ve ilgisiz kalamaz. Nereye adım atsa, gerçekçinin izlerini kendi önünde görecektir.

Bu cildimizde, hayatları, kişilikleri, eserleri üzerinde durulan yazarların hepsi aynı gerçek anlayışında değillerdi. Ama hepsinin amaçta birleştikleri de belliydi: «edebiyatımızı yenilemeğe gelmişlerdi.» Bunlar arasında bazıları gerçekçiliğin çeşitli dallarında çalıştılar. Bazıları da yurt gerçeklerine ulaşabilmek için alabildiğine genişlemedeki yüzeyde kalışın za-

rarlarına işâret ettiler. Türkiye'nin hızlı gelişmelerinin getirdiği dinamik şartların çarklarına takılıp dönemeçte kalan kişilere yönelerek büyük tiplerin derinliğine inmeği daha artistçe ve daha olumlu bulanlar da çıktılar. Antoloji serimizin bu cildinde birbirlerine yakın, uzak, veya karşı gibi görünen, ama hepsi «gerçekçilikte ve yerli olmakta» birleşen bütün akım ve anlayışların belli başlı öncülerinin eserlerine ve anlayışlarına yer verilmiştir.

Yurt sorunlarına ve gerçeklerine yönelen yazarların bir bölümü, büyük şehirleri dolduran, ortahallilikten fakirliğe hızla kayan zümreleri, «gecekondu insanları»nı, savaştan sonra sayıları hızla çoğalan «küçük adamları» anlatıyorlardı. Bu devredeki hikâyecilerin çoğunun bu «kişi» anlayışında birleştiklerini görüyoruz. Bunların arasından bir bölümü de, bu «küçük adam» anlayışından kalkarak yaşadıkları çağın huzursuzlukları karşısındaki şaşkınlıklarını, «çocukluk anılarının mutluluk cennetine» sığınmak ve o yılları özlemle anlatmak suretile, çetin yaşama şartları altında ezilmiş kişilerin yaşantıları ile birleşerek duraklıyorlardı. Bir çağın gittikçe yayılan huzursuzluğunu duyuyorlar, kenar mahallelerin küçük insanlarının hayallerine ve aşklarına sığınarak, bu havayı bir ürkeklik davranışı içinde vermeğe çalışıyorlardı. Bunlar aslında Cumhuriyet'in ilk yıllarında, büyük umutlar ve gururlarla beslenerek eğitilmiş bir gençliğin toplumun karşısında desteksiz terkedilmişliğinin bocalayışını dile getiriyorlardı.

Halk dilini, yaşamasını ve kişilerini ele almakta devrimci - gerçekçi, toplum sorunlarına yönelmekte tenkitçi bir yola yönelen edebiyatımız, ilk davranışında, küçük hikâyenin gelişmesile kendini gösterdi. Savaşın öğrettikleri, çekilen sıkıntılar, batı edebiyatlarından yapılan çeviri kampanyaları, bir taraftan yazarları etkilerken, öte yandan da Cumhuriyetten sonra girişilen eğitim hamleleri de aynı yönde geniş bir okuyucu kitlesini hazırlıyordu. Bütün şartlar, bütün uyanık

aydınları, gözler önünde belirmeğe başlıyan gerçeklere götürüyordu. Savaş sonunun yayın imkânları içinde küçük hikâye ve toplumcu şiir, yazarlar için en uygun ifâde aracı oluyordu. Öncülerin ve edebiyat amatörlerinin birbiri peşine çıkarıp batırdıkları yüzlerce edebiyat dergisinde, yüzlerce yeni imzayla karşılaşılıyordu. Bu yayın kargaşalığı içinde değişmiyen birşey vardı: 1. küçük hikâye gerçekçi yönde büyük bir gelişme içindeydi; 2. edebiyat dili ile halk dili arasındaki ayrılık yavaş yavaş kalkıyor, o zamana kadar edebiyat dilinin temeli olarak alınan İstanbul türkçesinden Türkiye türkçesine doğru alabildiğine genişliyordu.

1950 den sonra büyük gazetelerin, bu yeni edebiyatın ifâde ettiği değerlerin farkına vardıkları, genç öncüler tarafından idâre edilen, onların yazıları ile doldurulan haftalık edebiyat ilâveleri çıkararak, onları, geniş çevrelere yaymağa başladıkları görüldü. Ve sonra yavaş yavaş öncülerin kitapları kitapçı vitrinlerinde, eski ustalardan boşalan yerleri almağa başladılar.

Yeni hikâyenin başarı kazanmasında öncülük edenlerden Sait Faik, bir ankete verdiği cevapta şunları söylüyordu: « cemiyetimizde ahlâk telâkkileri değişiyor. Bugün eskiler diye adlandırılan yaşlı muharrirler, hayata, cemiyete yukarıdan bakarlardı. Hâlâ da öyledirler. Hayata karışmıyorlar. Yalnız tepeden seslenerek cemiyeti düzeltmek sevdasındadırlar. Bize gelince, cemiyeti düzeltmek hususunda hiçbir iddiamız yok. Biz, cemiyette, insanlarımızla birlikte, aynı hayatı yaşamak istiyoruz.» Burada Sait Faik'in savaş sonu yıllarında anlayabildiği veya o yıllarda yapılmasına müsaade edilen gerçekçiliğin sınırlarını belirlemeğe çalıştığı görülüyor. Yeni edebiyatın 1930 - 1950 arasındaki gerçekçilk çabalarının ve çalışmalarının hangi basamaklardan geçtiğini belirlemek bu kitabın başlıca amacı olmuştur.

Sait Faik'in hikâyelerinde anlattığı küçük adamlarla hem hayatında, hem de eserlerinde birleştiğini gördük. Dü-

şünce ve sanata karşı sağır bir çevrede, savaş sonrasının getirdiği çetin sorunların gittikçe kızıştırdığı bir ortamda, devlet ve toplum düzeninin desteksiz bıraktığı aydınların çaresizliğini, büyük şehrin küçük adamlarının hayatlarına katılmakla avuttu. İkinci Dünya Savaşı sonu aydınlarının bu durumlarını, o, şöyle anlatıyor: « atlar doğuruyor, sütçü beygirleri oluyor. Eşek adam taşıyor, kum, harç, küfe taşıyor da sahibini adam ediyor. Simek doğuyor, bakkala yanaşıyor. Hamam böcekleri hamamları, arılar şehir bahçelerini, serçeler at pisliklerini, kumrular merhametli evleri, merhahametli insanları buluyor. Ama o, insanoğlu, ona ne iş var, ne güç.. Onun böcek gibi olmayışına keyifle bakıyorlar. Sen okuyup yazamazsın da. İşte arada bir, birşeyler yaparsın. Yaparsın ama, bunlar müsbet iş değil, bunlar müsbet iş değil..» Burada, edebiyatı, toplumun yararına çalışan, ona öncülük eden, onu aşamaya götüren, dünyayı yaşanabilir bir hâle getirmeğe savaşan olumlu bir iş olarak kabul etmiyen bir aydın konservatizminden yakınma var. 1930 - 1950 gerçekçileri bu soy bir direnmeyi yenmeğe çalıştılar. Onların bu çabaları da eserlerinin değerleri ile birlikte ayrıca gözden geçirilmelidir. Yeni gerçekçiliğin öncülerine göre edebiyat olumlu bir işti. Toplumda yararlı, eğitici, düzenleyici bir görevi vardı. «Mutlu Azınlık»ın keyfini kollayan bir oyalanma aracı değildi. Yaşamayı düzene koymada, iyilik, doğruluk ve güzellik gibi değerlerin ayakta tutulmasında bir payı, toplumun kalkınmasında etkileyici, heyecana getirici bir rolü olmalıydı. Bu görüşlerini, o yıllarda açıkça ve belirli bir çabayla savunamadılar; birleşip bir cephe kuramadılar; bizde ve batıda bir zamanlar görüldüğü gibi bir edebiyat okulu kuramadılarsa da, eserlerinde yer yer görülebileceği gibi, arasıra anketlere verdikleri cevaplardan da anlaşılacağı üzere, bu sanat anlayışlarını ortaya koymaktan da çekinmediler. O yıllarda bir dergi çevresinde, bir ustanın başkanlığında, bir partinin desteğinde birleşmenin şartları da ortadan kalk-

mıştı. Edebiyat, bu soy birleşmelerin ve ilişkilerin dışında, büyük bir birikmenin boşanması hâlinde, hep aynı yönde, aynı ilkelere doğru akıp gidiyordu. Cumhuriyet sonrası edebiyatının bir özelliği de, örgütlenme, okul hâline gelme, tek dergi çevresinde toplanma, süreli nüveleşmenin görülmeyişidir. Birbirlerile ilişkileri olan gruplar hâlinde, dergiler çevresinde bir araya toplanıyorlar, dergiler battıkça, yeni gruplar kuruldukça, oradan oraya geçerek, sürekli bir dağılıp birleşme hâlinde, aynı ilkeleri, aynı yönde geliştiriyorlardı.

Hikâye ve romanımızın Anadolu gerçeklerine yönelişi daha Meşrutiyet yıllarında başlamıştı. Antoloji serimizin giriş cildinde bu akımın basamakları ve örnekleri üzerinde durulacaktır. Ama bu Anadolu'ya yöneliş hareketinin hızlanıp güçlenmesinin Cumhuriyet'ten sonra başladığını söyliyebiliriz. Aslında bu akımın hazırlıklarını daha eskilere, 1908 den sonra başlıyan «yeni lisan» ve «halka doğru» hareketlerine bağlıyabiliriz. Edebiyat alanında güçlü bir akım hâlindeki «Anadolu sorunlarına ve köylü gerçekleri» ne yönelişin savaş başlarında, halkevlerinin çalışmaları, batı klâsiklerinin çevrilme kampanyaları, köy enstitülerinin açılma kampanyalarının uyandırdığı isteleyici bir hava içinde geliştiğini görüyoruz. 1930 - 1960 yılları arasında her soy akım, sanat hareketleri, hızlarını yitirdiği hâlde, köylüleri ve toprak sorunlarını anlatan gerçekçiler, birbiri ardına geldiler, bu alanı eserlerile doldurdular. Bunlara bir grup adı olarak «Köy gerçekçileri» de diyorlar. Köyden çıkmış, köy enstitülerinde eğitilmiş bir sıra yazar, 1950 den sonra köye yönelen gerçekçilerin en ilgi çeken grubunu teşkil ediyorlar. Bunlara antoloji serimizin üçüncü cildinde yer verilecektir.

Cumhuriyet'ten sonra gelişen gerçekçi akımın bir başka özelliği de, hikâyeyle başlıyan öncü çalışmaların geniş bir alanı kucaklıyan ilk devresinden sonra, öncü hikâyecilerin hemen hepsinin yavaş yavaş, kendi hazırladıkları imkânlar ve şartlar ölçüsünde romana geçmiş olmalarıdır. Bu ha-

reket hızlandı; 1950 - 60 yılları arasında öncülerin çoğunun küçük hikâyeyi bıraktıkları, bütün çabaları ile romana yöneldikleri görüldü.

«Cumhuriyet'ten Sonra Hikâye ve Roman» bölümünün «Yol Açıcılar» adını taşıyan birinci cildinde, 1919 - 1930 arasında yer alan 10 kişiye yer verildiği hâlde, gerçekçi hikâyeciliğimizin en yüklü ve hareketli devresi olan 1930 - 1950 devresinde, birbirlerine yakın hikâye anlayışları ile 19 hikâyeciye yer verilmiştir. Birinci cildi 1959 da yayınladıktan sonra büyük öncülerden bir kaçı birbiri peşinden göçmüşler, geriye kalanlar da sanatlarının Zenit noktasına yükselmişlerdi. Anlatımları ve sanatçı kişilikleri ile artık büyük değişiklikler ve aşamalara girişemiyecek duruma gelmişler; bir bölümü hikâyeyle ilgilerini kesmiş, evrimleri artık kapanmıştı. Bunları ne sıralamakta, ne de değerlendirmekte artık bir sakınca da kalmamıştı. Bundan dolayıdır ki, iki cilt hâlinde verdiğimiz, 1919 - 1950 tarihleri arasındaki 31 yıllık devreyi araştıran bu antolojiler, söz konusu yazarların çoğu için, hikâye türü bakımından kapanmış bir devreyi tasvir ediyor.

Hangi hikâye anlayışına bağlanırlarsa bağlansınlar, buraya alınan hikâyecilerin, eserleri ve sanat hayatları ile ifâde ettikleri değerleri, edebiyatımızı yenileme yolundaki çabalarını belirtmekten başka bir endişe gütmedik. Bu cildin Samed Ağaoğlu'na değinen formaları, 1959 yılının kasım ayında basılmıştı. 27 Mayıs 1960 olaylarından sonra bile yazdıklarımızı değiştirmek lüzumunu duymadık. Çünkü yazarların ancak sanatçı olarak kişiliklerini belirliyen yönleri üzerinde durulmuş, gerçekçilik akımı içindeki yerleri gösterilmeğe çalışılmıştı. Bu cildin dizilmesi ve formalarının basılmasına 1959 yılı kış aylarında başlanmıştı. Son forması 1965 yılı şubat sonlarında baskıya verildi. Bu eserin basıldığı sürede yazarların hayatları ve eserlerinin gelişmelerini de izliye-

rek baskı sırasındaki son durumlarını da belirtmek gereğini duydum.

Birinci cildimizde de belirttiğimiz gibi, hikâyecilerin bu eserde sıralanışları, gerçekçilik yolundaki ilk hikâyelerine göre yapılmıştır. Öyle ki hikâyecilerin bir bölümünün gerçekçiliğe yönelmeden önceki sanat hayatlarına da işâret edilmekle birlikte, sıralanışta, dönemeçteki ilk eserlerine göre sıralanmıştır.

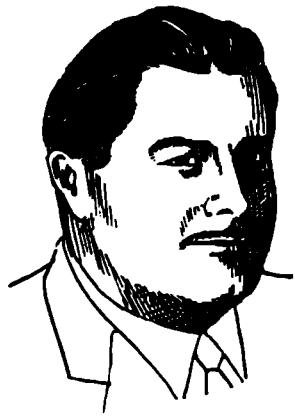
Bu kitabın bu ölçüsü ile meydana gelmesinde beni destekliyen, ne kişilerinin seçiminde, ne değerlendirilme ölçüsünde, ne de kitabın hacminin tâyininde önleyici, kısıtlayıcı bir müdahaleye baş vurmadan, basımevinin bütün imkânları ile beni güçlendiren Asaf Ertekin'e teşekkürü bir borç bilirim. Bu ölçüde bir eseri ondan başka hiç kimse basmağa ve yaymağa yanaşamazdı.

Bu antoloji serimizin basılışı süresinde göçen, benim çalışmalarımı büyük bir içdenlikle izleyen, zaman zaman bu uzun araştırmanın ve değerlendirmenin özlemini çekerek benden haber soran öncü hikâyecilerin anıları önünde saygı ve özlemle eğilirim. Bu kitabı onlara, eserlerile bana ve milletime verdikleri büyük mutluluk, dilimize kazandırdıkları değerlerin, devrimci bilincimize kattıkları gücün bir şükran borcu olarak sunamadığım için kederleniyorum. Hâlâ yaşıyan öncülerin de, benim değerlendirmelerimi aşacak eserlerile gelecek uzun yıllara ulaşmalarını yürekten diliyorum.

22 Şubat 1965
Samatya
Tahir ALANGU

UMRAN NAZİF YİĞİTER

21 mart 1915 de İstanbul'da doğdu.

İlk hikâyesi:

«KARA KASKETLİ AMELE» (1933).

«Şimdi bir yokuştan aşağı iniyordum. İnsanları, gürültüsü bol bir yokuştan. Beni nereye götüreceğini bilmediğim ve düşünmediğim bir yokuştan. Hem de koşarak ve telâşla. Ama nereye?. Ve ne için? Belki de... Belki de değil muhakkak, o yeşil küçük bahçeli, etrafı tahta perde çevrili, odalarında sükûn dolu şipşirin evi aramağa gidiyorum. Tıpkı, ıstıraplarım dindirmek için gök kuşağının altından geçmek istiyen bir insan gibi..» **(Tepedeki Ev. 1954)**

UMRAN NAZİF YİĞİTER

(İstanbul. 1915)

HAYATI:

21 mart 1915 de İstanbul'da doğdu. Babası Dr. Nazif Bey'in sıhhiye müdürü olarak bulunduğu çeşitli Anadolu bölgelerini ve kasabalarını dolaştı (Mersin, Silifke, Isparta, Denizli, Manisa, İzmir, Zonguldak vb.). Bu suretle taşra yaşayışını daha küçük yaştan tanımak fırsatını buldu. İlk öğrenimini Isparta'da yaptıktan sonra (1927), İstanbul'da Pertevniyal Lisesi'ni bitirdi (1933). Yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde tamamladı (1936). Önce Konya'da, sonra kazalarında (Cihanbeyli, Bozkır vb.) savcılık ve yargıçlık yaptı. Ardından Zonguldak'a tâyin edildi. Görevinden ayrılıp İstanbul'da serbest avukatlığa başlayıncaya kadar orada kaldı (1943 - 1950). 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'den Konya milletvekili seçildi. 1954 seçimlerinden az önce bu görevinden ayrılarak «İstanbul 2. Noteri» oldu. Şimdi bu işte dir. Evli ve iki çocuk babasıdır.

EDEBİ HAYATI

Edebiyata küçük yaştayken merak sarmış, hikâye biçimindeki ilk yazısı bir çocuk dergisinde çıkmıştı (Çocuk sesi. 1930). Bu sıralarda, «Vakit» gazetesinin yaptığı bir yarışmaya da katılmıştı («Avukatın Sırrı». İlâveler, sayı: 36, 25 eylûl

1930). «*Kara kasketli amele. No. 1*» adındaki kitabına aldığı küçük hikâyeleri ile gerçekçi hikâye yoluna girdi (İstanbul: 1933). Kendisi ilk eseri olarak «*Varlık*» dergisinde çıkan «*Renkli fener*» adındaki hikâyesini zikretmektedir (sayı: 27. 15 ağustos 1934). Yazı yazmakta ve yazdıklarını kitap biçiminde yayınlamakta pek titiz davranan Umran Nazif, ilk hikâyelerini kitaplarına almamıştır. Onun hikâyecilik hayatının ilk ve en güçlü devresinin Zonguldak'ta geçtiğini söyliyebiliriz. Bu şehrin onun sanatçı kişiliği üzerinde büyük etkileri olmuştur. 1942 yıllarında bu şehirde «*Yeni Zonguldak*», «*Ocak*» adlarında iki haftalık gazetenin idâresinde bulundu. Bazan kendi adı, bazan da «*Semine Meral*» takma adiyle devamlı yazılar yazdı. Bu sıralarda, şimdiki halinin aksine, bütün gücünü yazıya veriyor, fıkra, başmakale, hikâye, büyük hikâye, roman tefrikalariyle gazeteleri dolduruyordu. Bununla da yetinmiyor, «*Zonguldak hikâyeleri*» ni İstanbul'da «*Tan*» ve «*Cumhuriyet*» (1936-37), Ankara'da «*Ulus*» (1939) gazetelerine, «*Varlık*» ve «*Yurd ve Dünya*» (Ankara. 1943) dergilerine gönderiyordu. Umran Nazif, dört yıl süren parlemento hayatı, arkasından gelen meslek çalışmaları yüzünden aralıklı bir tempo ile tek tük hikâyeler yayınlamakta, sanat hayatından elini eteğini çekmiş görünmektedir. Bazı hikâyeleri yabancı dillere çevrilmiştir.

ESERLERİ

Kara kasketli amele. Birinci kitap. Ufak hikâyeler. Kendi yayını. 4 hikâye. - İstanbul: 1933; **İçimizden bir kaçı.** Hikâyeler: 1936 - 1941. Zonguldak Halkevi Y. 13 hikâye. - Zonguldak: 1941; **Yaşamak için.** Hikâyeler. Varlık Y. 12 hikâye. - İstanbul: 1948; **Gar saati.** Hikâyeler. Yeditepe Y. 9 hikâye. İstanbul: 1951; **Tepedeki ev.** Hikâyeler. Seçilmiş hikâyeler dergisi. 13 hikâye. - Ankara: 1954.

Şimdiye kadar uzun aralıklarla yayınladığı beş kitabında 51 hikâyesi bulunmaktadır. Bu hikâyeler, 1933 - 1954 yılları arasını

alan yirmi bir yıllık yazı hayatının ürünüdür. Bütün hikâyeleri, küçük hikâye biçimindedir. 1954 yılından sonra dergilerde yeni eserlerine artık tek tük rastlanır olmuştur. «Baki Bonkör Ailesi» adında bir büyük hikâye (**Ocak**, 7 ekim 1942 ve sonra) ile «Tangonun ölümü» adında bir romanı (**Yeni Zonguldak**, 16 aralık 1942 ve sonra), başka bir çok hikâyelerini kitaplarının dışında bırakmıştır.

ESERLERİ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER:

Umran Nazif'in hikâyecilik alanına girişi, gerçekçi hikâyecilik yoluna Sadri Ertem'in eserleri ve tenkitleri ile hâkim bulunduğu yıllara rastlar. Biraz da işgal ettiği mevkilerin telkin ettiği saygı havası içinde eserleri o günün modası haline gelmişti. 1931 - 1934 yılları arasında birbiri peşine çıkan 3 hikâye kitabı ve iki romanı ile sanata hevesli bir çok gençler üzerinde olduğu gibi Umran Nazif üzerinde de belli etkiler bıraktığı anlaşılıyor. İlk eseri «Kara kasketli amele» (1933), bu etki yıllarının bir ürünü olduğu gibi, içindeki dört hikâye de çevre, konu, kişiler, anlatış ve kuruluş yönlerinden, tam anlamiyle onun hikâyelerine benzetilerek yazılmış görünüyorlar. Çöken bir devrin döküntü halindeki kişileri, işçilerin ve küçük kasaba memurlarının yaşayışları, olayları yığın halinde temel unsur olarak kullanan, önceden konulmuş bir dâvanın ispatlanması için çabalıyan, çabuk tempolu hikâyelerdi bunlar. Kuklalaşmış insanlar, günlük işin ve toplum düzeninin esiri, yaşayamadan, duygularını, düşüncelerini anlatamadan, aksiyon içinde sürüklenip giderler. Bu soy hikâyeler, sanatçıyı bir çeşit standarizasyona götürür, herşey belli formüllere uyarak, yaşamanın çeşitli özelliklerinden gelen canlılıklarını yitirerek hikâyeye girer.

İkinci kitabı «İçimizden biri» (1941), 1936 - 1941 yılları arasında «Varlık» dergisi ile «Ulus» gazetesinde (1939) yayınladığı 13 hikâyesinden meydana geliyordu. Bu ikinci kitabında, ilk kitabındaki kalıplaşmış hikâye anlayışından uzaklaşmış olmakla beraber, asıl kişiliğini buldu da denilemez. Mekanik bir hikâye anlayışından sıyrılmakla beraber, bu sefer de gazete ve dergilerde etkileri hâlâ sürüp giden sağlam konulu Maupassant'vâri hikâyecilik anlayışına ayak uydurmuş, o yıllarda yetişen hikâyecilerin çoğunda olduğu gibi, günlük yaşamadan ayrılmış, belirli, seçilmiş, heyecan verici olayları, sivrilmiş kişileri anlatmağa yönelmişti. Şaşılacak sonuçlar, heyecanlı olaylarla yüklü hikâyelerin karşısında «artistik

boheme» yaşayışını anlatan hikâyelere de yer veriyordu. Hemen her hikâyesinde, dar bir anlayıştan sıyrılmak kaygısında olduğu, bir başka çevreye ve anlatma açısına yöneldiği de görülüyordu. O yıllarda **Bekir Sıtkı** ve **Kenan Hulûsi** de bu hava içinde yazıyorlardı. Bugün kusurlu yönlerini rahatça görebildiğimiz, gerçekçi hikâyeciliğimizin o mayalanma günlerinde, **Sadri Ertem** ve çevresindekiler, hikâyeyi sürüklüyorlar, bu grubun dışında kalmakla beraber o anlayışa çok yakın olan bir başkası, **Sabahattin Ali** de etkilerini gittikçe daha fazla duyurmağa başlıyordu.

Üçüncü hikâye kitabı «**Yaşamak için**» (1948) le daha derli toplu, düzenli bir çalışma yoluna girmekle beraber, yine de temel düşüncesine bağlı kalıyor, edebiyatımızda o yıllarda beliren yeni anlayışlara, bilhassa **Sait Faik**'in etkilerine karşı koymağa çalışıyordu. Gözleme dayanan, sağlam konulu, her biri önemli bir sosyal meseleyi açıklıyan, madde ve menfaat karşısında köleleşen insanın psikolojisini başarılı bir şekilde tasvir eden, emek verilmiş hikâyeler yazıyordu. Toplum düzenindeki bozuklukları, basit ruhlu, görgüsüz ve cahil insanların bu düzen içindeki ezilişlerini, usta ve rahat bir anlatışla verebiliyor. Yeni hikâyeciliğimizin gittikçe geliştiği, yetişen her yeni değerin kendine has bir yol bulduğu o yıllarda, Umran Nazif'in de yeni öncülerle gittikçe güçlenen gözlemci gerçekçiliğe doğru yöneldiği, gerçekçi anlayışında bir değişiklik yapmadan, gittikçe ustalaştığı görülüyor. Bu kitabında iyice beliren **yerli renk** arayışlarının bütün hikâyelerinde aynı ölçüde yer etmediği görülüyor. En güzel hikâyelerinden biri olan «**İnci çiçeği**»nde, Zonguldak'ta bir müddet aralarında yaşadığı insanları, karşılıklı iki tepe arasında sallanan bir yaşayışı, hicve ve mizaha kaçmadan, ölçülü bir şiir ve özlem havası içinde anlatıyor. Çok kalabalık, girift meseleler ve münaesbetlerle yüklü bir maden şehrinde gözlemlerini çok dar bir çevreden alıyor, hikâyelerinin ortasına, çevreninkinden çok kendi yaşamasını yerleştiriyor. Bu yüzden hikâyelerinde **yerli çevre**, yer yer yazarın kendi **psikolojik çevresi** ile karışıyor. Yaşamanın çevreye bağlı özelliklerinden çok, kişiye bağlı özelliklerine önem verdiği bu hikâyesinde, o yıllarda hikâyeciliğimizde tesirlerini genişleten Sait Faik'in yoluna yaklaştığı açıkça belli oluyordu. Bir sanatçının kendi yaşayışı ve duyuşlarının açısından hayata bakıyor. Yaşamanın gerçeklerini anlatmak yerine, yer yer beliren güzelliğe, iyiliklere dayanarak hayatı hikâyede yeniden kurma yolu gibi bir şeydi bu. Sanatçının ayıklanmış yaşantıları derliyerek eserinde düzenlediği bir yaşama. Hikâyeciliğimizde pek çıplak, kalıplaşmış kuru bir kadro halinde, sanatı inkâr

edercesine yürütülen bir yanlış gerçekçi anlayışa karşı olarak bireye bağlı güzellikleri herşeyin üstünde bir değer ölçüsü olarak kabul eden bir başka anlayışa yaklaşıyordu. Hikâyecilerimiz zamanla bu iki karşı uçta toplandılar. Bazıları da ikisi ortasında sallatında kadılar, her iki eğilimin özelliklerini birleştiren hikâyelerle, bazan birine, bazan ötekine katılabilecek örnekler verdiler. Umran Nazif, bu iki uç arasında uzun yıllar yerini alamıyacaktır. Toplum meselelerinin, yeni münasebetlerin, kişileri pençesine alan yeni hayat şartlarının kaynaştığı bu şehirde bekâr sanatçının özlemlerini anlatan bu hikâyesiyle, bu sallanış devresinin başında durakladı (1944).

Aynı kitapta bir diğer hikâyesi, **«Hayata dair»**, tamamiyle karşı kutuptadır. İkinci Dünya Savaşı'nın kötü etkilerini en temiz çevrelere kadar nasıl ahlâk bozucu bir saldırışla yaydığını, suya sabuna dokunmadan kazanç yolları arıyan açıkgözleri, âmirlerine karşı kölece muti, az maaşlı, ama geçimi yolunda yeni memur tiplerini, **tenkitçi ve ahlâkçı bir gerçekçi anlayışla**, bağışlamaz bir sertlikle ortaya koyuverdi. Kaynaşan bir şehrin hayu huyu içinde uçuşan bir dramı yakalamış, gözlemcilikle tenkitçilik arasındaki sınırı aşmış, ama insanı kavrıyan, yakalayıp kendisine çeken, herşeyi bozup çürüten bir oluşun meçhul soruları karşısında karamsar bir ürkeklik duyuyordu. Birbiriyle çatışan toplum güçlerinin elindeki insanın köleliğini, bundan kurtulamayışını, çabalayışını, bezgin ve umutsuz bir sonuca bağlıyor.

«İki çocuk» hikâyesinde hayata düşman kişilerin çevresine yanaşıyor; çile çekmiş insanların yüzlerindeki çetin ifâdeyi veriyor. Üç vardiyaya bölünmüş bir yaşama. Şehir hiç uyumaz, günün 24 saatinde, üç vardiyada kuyulara iner, tepelere tırmanırlar. Herşey buna göre düzenlenmiştir. Ama kişilerin gözleri, düş görürcesine, böylesine çalışmakta değil, ısrarla yaşamağa dikilmiştir. Böyle tutkulu bir istek insanın başına bir çok felâketler getirebilir. Bu hikâyenin, iki küçük, başıboş, aylak, mutlu kişisi de o yılların modasına uygun iki **«sevimli serseri»** tipini ortaya koyuyor. Hikâye bütün unsurlariyle toplumsal gerçekçiliğe yöneldiği halde, yazarın isteyerek kendine yeter bir sınır çizdiği belli oluyor; duygulu, ölçülü bir **gözlemci gerçekçiliği** yeter buluyor.

«Namus» hikâyesinde gerçeklere ve hayata ayak uyduramıyan kitap ülkücülüğünün olaylar karşısındaki gülünçlüğünü anlatıyor. **«Madenkeş»** hikâyesinde Karadeniz kıyılarının topraksız köylülerinin kömür ocaklarına bağlı yaşayışları, bunlardaki yurt ve ocak sevgisi, babadan oğula geçen madencilik sanatı, bir çok acıklı hi-

kâyeleri dillerde dolaşan, 1940 yıllarının ünlü iş mükellefiyeti tasvir ediliyor.

«Matmazel Roza», «Doğruluk Dikimevi», «Musa Çavuşun oğlu» hikâyelerinde sanatının başından beri denediği hikâye çeşitlerinden birine (basit plânlı sosyal gözlem, yerli renk gerçekçiliği, sanatçının çevreye kendi şiirli açısından bakışı), güçlü tiplere dayanan daha başarılı bir hikâye çeşidine geçtiği görülüyor. Artık onun hikâyelerine mizaha, hicve kaçmıyan, bilgiçlik taslamıyan bir çözümleme havası gelmiştir. Anlatıştaki beşeri tavır ve sanatçı titizliği gerçeklerin acılığını ve sertliğini oldukça yumuşatıyor; sanatı gözlemci gerçekçilikten, dille, anlatış ustalığı ile iyice yumuşatılmış ölçülü bir sosyal gerçekçiliğe doğru gelişme istidâdı gösteriyor.

Dördüncü hikâye kitabı **«Gar Saati»** nde hepsi 1950-51 yılları arasında yazılmış hikâyeleri yer alıyor. Hepsi de Anadolu kasabalarını çeşitli fırsatlarla dolaştığı sıralarda gördükleri ve duyduklarından çıkarılmış hikâyeler. Başındanberi, taşra hayatının o kendine has durgun, ama sathın altında kaynaşan meselelerle yüklü, içine aldığı insanları eriten ve damgasını basan gerçeklerinden seçtiği konuları seydiği, anlatışının bu soydan konularda açılıp güçlendiğini görüyorduk. Kasaba yaşayışına yakasını iyice kaptırmış, gönlünü de İstanbul düşlerine kaydırmış, aydın küçük adam. Geri de bırakılan öğrenim ve ilk gençlik yıllarını hülyalı bir özlemle boynu bükük, geçim yükünden ezilmiş küçük memurların yaşamasına dayanılarak anlatıyor. Bu soy hikâyelerinde, gerçeğin içine sık sık kendi anılarını da karıştırmasından gelen bir içli hava var. Orta Anadolu, Karadeniz kasabaları, yerli kişilerinin sevimli halleriyle anlatılırken, yazar da onların arasına karışıyor, anlattığı hayatın bir parçası oluyor, kötülükler karşısında bile anlayışlı, hoşgörür bir tavrla tasvirden tenkidin sınırlarına kadar gelip işâret etmekle yetiniyor. Gerçeği, kendi içinden gelişmesindeki tabii gidişi değiştiremden, birşey katmadan, açıklama yolu ile zorlamadan, bir sanat adamının şuurlu ölçüsü ile vermesini iyi biliyor. Son hikâyelerinde, hangi çevreden olursa olsun, kişiler ve onların yaşayışlarındaki çatışmaların, asıl sebeplerine inmesek bile, kişilerarası bir insanlık ve müsamahalı anlaşma yolu ile yumuşatılabileceğini, sebepler ortadan kalkmasa bile rahat yaşanabileceğini göstermek istiyor.

Amir-memur münasebetlerinde bütün o küçük, gülünç, taassup derecelerine varan moral bozucu havaya rağmen, bu soy yaşamanın düzenini hırpalamanın da lüzumsuzluğuna inanarak, bu çevredeki insanların değerli yönlerine işaret ediyor, sistemin in-

sanı sanıldığı kadar bozmadığını göstermeğe çalışıyor. «Gar Saati» ve «Dairemiz» hikâyelerinde ise bütün bunlara karşı gerçeğin acı yönleri kendiliğinden ortaya çıkıyor. «126 numaralı oda» hikâyesinde de 1950 öncesinin katı bürokratik idâresini, kişinin, inançlarını, saygılarını, toplum düzenine bağlılığını bir hamlede yıkıveren pervâsız yalancılığı ironili bir ifâde ile ortaya koyarken, artık onun gerçekçiliğe, hiç bir yoluna yerleşip demir atmadan sanat ölçüleriyle bağlı kaldığı iyice beliriyor.

Memur zümresinden gelen bütün sanatçılarımızda olduğu gibi Umran Nazif de, peşinden kalabalık bir âileyi sürükliyerek kasaba kasaba dolaşan, ihtiyaçların, hattâ açlıkların bile yoldan çıkaramadığı o namuslu kişiliği ölmezliğe ulaşmış memur tipini «Göç» hikâyesinde severek, beğenerek, bu insanların yanında onlarla beraber olduğunu belirterek anlatıyor. «Gök gürlemesi» nde, «Otel» de ayni sevgi ve acıma ile daha geniş bir kitleye, Anadolu insanlarına eğildiğini görüyoruz. Ona göre bu küçük kasaba insanları, ağalıktan gelip otel işletenlerine varıncaya kadar «bir sanatçı elinden çıkmışçasına» üstün özellikler taşırlar. Ama bu insanları, içlerindeki değere aykırı düşen, bir olayın içinde tasvir ederken, soy duyuşlu, iyi önleriyle belirtmek ister. Bu soy hikâyelerinde bazan gerçekten koparak, bir tatlı anının arkasına rehavetle yaslanıverdiği de olur. Yer yer gerçeğin ayağına takılan böyle bir eski anının coşkunluğuna kendini kaptırıp herşeyi tatlılaştırıverdiği görülür.

«Tepedeki ev» beşinci hikâye kitabıdır (1954). Buraya 1952-54 yılları arasında yazdığı hikâyelerini almış. Bu kitabında yine kendi eski yollarından ayrılmıyor. Gerçekçi hikâye yolunun önünde, o kadar geniş, o kadar zengin bir yaşama alanı açılıyor ki, hikâyecilerimiz daha uzun yıllar bu büyük alanı tasvir etmekle tüketemiyeceklerdir. Umran Nazif, bu büyük konunun karşısında yaşamak ve düş görmekten mutlu, küçük ve mahrum hayatlarına dört elle sarılmış, tutkusuz küçük memurları anlatmasını çok seviyor. Namuslu, terbiyeli, kendi zümrelerine has geleneklerini, yaşayışlarını konu olarak alıyor. Şartların eziciliği altında gittikçe yerini değiştiren, ekmeğini Anadolu'da arıyan, ama yine de İstanbul'u, gençliğinin o küçük mutluluklarını özliyen kişileri, bir düş havası içinde derin çözümlemelere girişmeden anlatıyor. Bizde çok köklü bir geçmişi, edebiyata kadar girmiş zengin bir yaşayışı, örnek tipleri, zevki, dili ve kültürü ile oldukça önemli bir zümre olan orta halli şehirli ve memurların, derin sarsıntılara uğradıkları, değiştikleri bir devirde, daha başka sanatçılar tarafından da tasvir edilmeliydiler. Onları anlatırken belli belirsiz bir ironiye de kaçan bir hüzün ha-

vası verişi, edebiyatımızın eskidenberi sevdiği bu soy insanların kişiliklerine de uygun düşüyor. «**Tepedeki ev**» hikâyesinde gerçeğin güç anlaşılır, karışık yapısı karşısında, bilginin ve gözlemin çâresizliğinden gelen bir bezginlik, kendini geçmiş günlerin mutlu anılarına bırakış, son yıllarda hikâyecilerimizin çoğunun başvurduğu bir anlatım yolu idi. Karşı konulamıyacak, zorunlu akış karşısında sanatçının direnişini lüzumsuz bulan bir hâli var. Bundan ötesi onun işi de değildir. Gerçeğin acılığı, burukluğu, katılığı sanatçıyı direnmeğe değil anılara sığınmağa götürüyor. Tatlı bir melâl içinde eski anıları eşelemek, **öncülerin** artık hikâyede gelenek haline getirdikleri bir anlatma yoldur. Bu hava biraz **Esendal**'da da vardır. Ama o gelecekten umudunu kesmez. Dünün değerlerini bugünün yaşayışına bağlıyarak arada bir boşluk bırakmaz ve geleceğe umutlu bir gözle bakar. Yaşamanın yeni şartlarındaki umutsuzluğun verdiği bir bezginlikle anılarda mutluluğu arayış ve bununla yetiniş. Bu kitabındaki hemen bütün hikâyelerinde yavaş yavaş **Oktay Akbal**'ın yoluna yaklaşıyor. Değişen şartların çevreyle birlikte insanları altüst edişini, kılıktan kılığa sokuşunu, çok defa bizim yarattığımız sebeplerle ayakta durabilen küçük mutlulukların süresizliğini, aldatıcılığını anlatıyor. Küçük insanların gündelik yaşayışlarındaki mutluluğa benzer o şakrak dış görünüş, bir fiskede, amansız **Nemesis'in** (öç alıcı kadar Tanrısı) bir görünüvermesiyle değişiveriyor. İskanbilden yapılar, yıkıldıkları yerlerde, heyecan ve felâketin hemen peşinden, soğukkanlı ve çetin bir vefasızlığa ayak uyduranların eliyle yeniden yükseliveriyor. Umran Nazif'in, olup biten karşısında bir sanatçı karamsarlığı içinde, yaşamanın saçmalığını, olayları ve kişileri yakalarından tutup kaldırarak, bizim görebileceğimiz bir biçimde göstermeğe çalışması, oldukça hazin bir manzara. O, yalnız anılara değer veriyor; acı, buruk, ıztırap verici şeyler bile anı olunca yücelirler. Yaşamanın asıl lezzeti, yaşarken değil, onları sonradan geriye şöyle bir dönüp yeni yaşantılarla karşılaştırınca ortaya çıkıyor. Belki bugünkü yaşantılarımız da, anıların koynunda yıkanıp çıktıktan sonra, bütün pisliklerinden, saçmalıklarından, bize verdikleri acılardan sıyrılacaklardır. Bu soydan bir felsefe, Umran Nazif'e, çağdaşları içinde ayrı bir yer kazandırıyor. Bütün bu ılımlı, ölçülü yaşama felsefesine bulanmış usta hikâyeciliğine rağmen, bazan sabrı taşarak sert, bağışlamaz bir hicve de atladığı görülür: «**Gizli ödenek**». Ama asıl Umran Nazif'i benim gösterdiğim yerde aramak lâzımdır.

İNCİ ÇİÇEĞİ

Aradan epey bir zaman geçtiği halde hâlâ insanlariyle beraber yaşadığım ve şimdi oradan çok uzaklarda bulunmama rağmen hâlâ sisli sabahlarının, bol ışıklı akşamlarının havasını teneffüs ettiğim o şehre büyük gürültüyü muvaffakiyetle atlattıktan sonra gitmiştim. Bilmiyorum hakikaten benim bugün hayalimde yaşattığım gibi şahane bir memleket olduğu için mi, yoksa ancak orada tekrar eski hürriyetime kavuşabildiğim için mi orayı bu kadar çok sevmiştim? Tam iki buçuk yıl; kaprislerinin bir çılgını olarak yaşayan o kadınla kâh beş yüz haneli bir kazada ve kâh on beş bin nüfuslu bir vilâyet merkezinde dolaştıktan sonra mânasızlığına bugün iman ettiğim o hayattan — hayattan mı? hayır o badireden — sıyrılıp yalnız başıma Karadenizin bir köşesine sığınmış olan bu canım şehre gitmiştim.

Şimdi artık bekârlık veya nişanlılık günlerindeki hayatımı tekrar yaşıyabilirdim. Ve bugün bir kadının mânasız zevk ve ihtiyaçlarına hizmet etmek mecburiyetinde değildim. Artık akşamları fabrikalar saatin altıyı bulduğunu ilân etmelerine rağmen henüz evimin yolunu tutmamış olmam ilerisi için hiç bir tehlike teşkil etmemektedir. Bıyık bırakabilir, ayakkabılarımın birkaç gün için olsun boyasız kalmalarına göz yumabilirim. Bilhassa gazetemi her istediğim yerde okumama hiç bir mâni kalmamıştır.

En mesut günlerimi talebelikte yaşamış olduğum için ona benzer hayat kurmak sevdasiyle kendim gibi kazazede bir arkadaş bularak şehrin yeşil tepelerinden biri üzerinde bulunan bir eve yerleşmiştik. Yalnız olsaydım ve bu şeraiti haiz diğer bir ev bulmak mümkün olsaydı belki de oturacağım evin diğer tepelerdeki evler arasında bulunmasını isterdim. Çünkü oraları daha yüksek, daha havadar ve daha güzeldi. Fakat arkadaşım hastahanenin eczacısı olup öteden beri hafif bir göğüs anjininden muztaripti. Çalıştığı hastahane ise bizim tepenin üstünde idi. Bu itibarla yokuşa pek yüzü bulunmayan arkadaşımın hatırı için bu, amele mahallesine — ki bunlar derme çatma ufak tefek kulübeciklerdir — çok yakın bulunan semte yerleşmiş bulunuyorduk. İlk zamanlarda pek memnun kalmamama rağmen, burânın kıymetini takdirde pek müşkü-

lât çekmedim. Burada candan bir samimiyet vardı. İyi bir ev sahibimiz ve kafadar kızı, kazançlarımızın başında gelirdi. Sonra bu mahallenin adamları ve kadınları bizden, yani kalender insanlardı. Halbuki karşıki mahalle öyle miydi? Orada büyük şehirlerin parlak, göz alıcı hayatı yaşanıyordu. Orada, her gün yüzlerine perdah yaptıran, günün modasını takiben giyinen erkekler ve lüks İstanbul hanımlarını aratmıyacak kadınlar vardı. Akşam üzerleri olmaz mı gri, lâcivert, pembe ipek elbiseli hanımlar kolkola girip iki tarafı çam ağaçları ile süslü yılankavi bir yola döküldürler ve şık beyler de onları takip ederlerdi. Orada şort giyen, bisiklete binen genç kızlar, tenise giden, pipo içen delikanlılar vardı. Ve hele geceleri orada bambaşka bir âlem yaşanmakta idi.

Bekârlar için daha elverişli olan ve medeni bir yaşayış tarzı olduğunda artık kimsenin şüphesi bulunmaması lâzım gelen bu hayattan nefret etmiyorduk. Nasıl nefret edilebilir ki?.. Hem böyle bir şeyi itiraf etmek hiç değilse yüz sene evvelinin insanı olduğunu ağzı ile söylemek olmaz mı? Düşünüyorum da bu hayata ve âleme katılmamıza yegâne sebep ne göğüs anjini, ne insandan kaçmak, ne bir şeydi. Yalnız parasızlıktı. Belki biraz da buna bu mahalle sakinlerinin mahiyetini iyi bilmiş olmamız tesir etmekte idi. Zira ancak bu nevi insanları ve hayatlarını tanımadan o muhitte yaşamak insana zevk verebilirdi. Çünkü insan daima kendisine mahiyeti yabancı ve meçhul kalan şeylerden hoşlanıp ümitlenmez mi? Halbuki bizim onlardan bekliyebileceğimiz hiç bir şey yoktu. Ve biz çok iyi biliyorduk ki, onların içine katılmış olsak kıravatlarımızın düğümünden tutunuz da çoraplarımızın yana kaçmış çizgilerine kadar giyinişimiz, burun silişimizden tutunuz da kadeh kaldırışımıza kadar bütün harekâtımız dudak bükülerek karşılanacaktır. Sakın bu sözlerimle, onları âdabı muaşeretin bütün kaidelerine vâkıf kibar cemiyet adamları zannetmeyiniz. Ben onlardan iki tanesini tanırım, bir tanesi şu büyük kışta Çanakkale açıklarında batan (...) vapurunda baş kamarottu. Bir tanesi de İstanbulda Lâlelide köşe başında ufak bir dükkânda muamele takipçiliği, ev simsarlığı yapardı. Birincisi gemi battıktan, ikincisi ise avukatlık kanunu yürürlüğe girdikten sonra bu şehre ve o mahalleye gelip iyi bir vaziyetle yerleşmiş bulunuyorlardı. Bu sebeple bütün hareketleri sahte ve yapmacıktı. Halbuki bizler artık olduğumuzdan başka türlü görünmek istemiyor, olduğumuz gibi hemseviye bulunduğumuz kimselerle oturup kalkmak istiyorduk.

Sabahleyin dostum çantasını koltuğunun altına alıp hastahane bayırını ortasından tutup yavaş yavaş tırmanmağa başlar; ben içi

evrak dolu büyük bir zarfı ve İstanbul gazetelerini kucaklayıp baş aşağı şehre, hükümet binasına doğru inerdim. Akşam üzerleri senelerin verdiği itiyadı yıkarak saatin altıyı bulup aşmasına rağmen evlerimize dönmez, buluşup limana, istasyona kadar uzanır ve şehre gece çökmeye başlayınca kömür almak için nöbete giren bir gemiyi veya sinemalara koşan gafil çiftleri, peşi sıra dağlardaki kulübelerine tırmanan iki kat olmuş insanları seyrede ede evimizin yolunu tutardık. Bu vakitlerde komşu evlerin memur, esnaf, motorcu, fabrika işçisi olan erkekleri de aynı sallanış ve aynı yorgunlukla tepenin tek büyük yokuşunu tırmanmakta bulunurlardı. Odalarımıza girdikten beş on dakika sonra bodrum katı ile bizim katı ayıran küçük merdivenlerde ev sahibemizin hafif ayak sesleri duyulur ve kapımız aralanıp yemeklerimiz getirilirdi. Ufak kızcağız içkimizi ve yemeğimizi bitirinceye kadar etrafımızda pervane gibi dönüp hizmetlerimizi görür, balkondaki hasır sandalyalarımıza oturup karşıdaki muazzam maviliği seyre başladığımız zaman da kahvelerimizi sakallarımıza dayardı. Bu işleri bitince tekrar oda kapıları çekilir, ana kız alt kattaki odalarına inerlerdi. Dostumla yalnız kalınca bir müddet başımızı dinler, bir müddet geçmişteki korkunç hayatımızdan canlı hikâyeler nakleder ve bir müddet de uzaktan uzağa gelen fabrika, motör ve vapur sesleri ile karşıdaki büyük maviliği yer yer noktalıyan mavna ve kayıklardan gelen gemici şarkılarını dinlerdik. Saat on sularına yaklaşınca arkadaşım:

— Gelmek üzeredir! diye mırıldanırdı.

O zaman ben kalkıp bir sigara yakar, bir tane de ona verirdim. Hemen her zaman sigaralarımız bitmek üzere iken **Konvelarya Mealis**'in üç beş metre ilerimizdeki odasında ışık yanar, sonra balkonun beyaz tül perdesinden onun, mantosunu kapının arkasına taktığı, baş örtüsünü çıkarıp bir tarafa fırlattığı görülürdü. O zaman ikimiz de dikkat kesilir, nefeslerimizi keser beklerdik. Bir kaç dakika sonra beklediğimiz de tahakkuk eder, balkon kapısı açılır ve o dışarı çıkardı. Asıl ismini uzun zaman öğrenememiştik. Eczacı dostum ona güzelliğine kıyasen bu ismi vermişti: **Konvelarya Mealis**, İnci Çiçeği... Hakikî ismi Fitnat'tı. O zamanlar otuz beşe yaklaşmış bulunuyordu. On sekiz yaşında iken bu şehre köylüklerden geldiği, güzelliği sayesinde girip çıkmadığı delik kalmadığı, bir aralık gözlerden kaybolmuş ise de ikinci defa çok daha şık ve çok daha zarif bir halde döndüğü rivayet olunurdu. Biz tanıdığımız zaman, eskiden bilenlerin de söylediği gibi kadının düşkün zamanları idi. Onu uzaktan görüp hayran kalanlar bir gün kendisine yakından bakacak olurlarsa nazarlarını onun yüzünden ayıramıyorlar ve

bu defa hayret içinde kalıyorlardı. Yıpranmış olmasına rağmen her uzvunun güzelliğini derhal seçmek mümkün oluyordu. Şimdi renk renk lekelerle dolu olan uzun ve mütehakkim bir burnun altından hassas bir derinin örttüğü güzel ve mütenasip bir burnu, kenarları hafif çizgilerle dolu ve içi zaman zaman kanlanan yeşil gözler altından insanı olduğu yerde mıhlayan sert bakışlı yeşil iri gözleri ve kenarları sigara ile içkiden sararmış bir sıra dişler altından bembeyaz inci gibi dişleri seçmekte insan müşkülât çekmiyordu. En güzel halini yirmi sekiz yaşlarında iken bulmuştu. Ve o zaman maden ocaklarında ajüstörlük eden bir köylüsünü sevmiş, onu almıştı. Almıştı demek daha doğru olur, çünkü bu izdivaç emsaline hiç benzemiyordu. Kocası olan adam, o zamanlar onsekiz yaşlarında, erkek irisi, karayağız ve fakat biraz safça bir oğlandı. Köylerinde bu evlenmeyi duyanlar kadına hayıflanmışlardı. Bu koca boylu, akılsız oğlan hiç kocalık edebilir miydi? Fakat o, bu oğlanda gizli bir cevherin bulunduğunu kolayca sezmişti. Çünkü gezip dolaştığı yerlerden, yaşadığı günlerden ona kalan yegâne miras bu idi. İnsanı, adamını seçmek.. Nitekim kısa bir zaman sonra, İnci çiçeğinin aldanmadığını yakinen görmüşler ve hattâ bazı bekâr kızlarla amele karıları onları kıskanç nazarlarla takibe başlamışlardı. Oğlan gece işçisi olduğundan sabaha karşı deniz kıyısındaki şirket evinin üst katındaki odasına gelir, karısı onu daha bahçe kapısından karşılar, götürüp mutfakta eliyle yıkar, doyurur ve uyuturdu. Bazı amele karılarının dediği gibi herifin de yevmiyesi fazla bir şey değildi. O da tıpkı diğerleri gibi 126 kuruş yevmiye alıyordu. Fakat karı vaktinde orospuluk morospuluk etmişti ama ev ve adam idare etmesini pek iyi öğrenmişti. Nitekim berikiler parasızlıktan ve kavgadan birbirlerini yedikleri halde onlar bey gibi yaşıyorlardı. Saat beşi buldu mu haspa irikıyım kocasını koluna takıp Belediye Parkının arkasındaki parasız kısma gidiyor, orada adamı ile beraber bir kanapeye yan gelip oturuyorlar ve hiç sıkılmadan bir sürü lâf konuşup gevezelik ediyorlardı. Ve akşam tıpkı öteki mahalle halkı gibi, mavi tulumlu beyaz mintanlı adamı ile siyah mantolu karısı birbirlerine yaslanmış bir vaziyette evlerine dönüyorlardı. Hele bir pazarı dahi boşa geçirdikleri yoktu. Daha sabahın alaca karanlığında mayoları, havluları kollarında sokağa dökülüyorlar, doğru iskeleye inip beşer kuruş vererek Kapuza.. plâja gidiyorlardı. Aynı vaziyette oldukları halde bu şekilde yaşıyamadıkları için eseflenip gıpta eden komşuların hoşuna gitmeyen yalnız bir hareketleri vardı. Pazar akşamları plâjdan karı koca zilzurna sarhoş dönüyorlardı. Rakıya verecekleri parayı bir tarafa atsalar olmaz mıydı? Bu

gidişle nasıl olsa senesine kalmaz kadın kucağına bir çocuk alırdı. Ya gelecek senelerde... O da muhakkak kendileri gibi iki üç çocuk anası olacaktı. Ya o zaman ne yapacaklardı? Sanki o vakit onlar da kendilerine dönmiyecekler miydi? O vakit onlar da kavga etmiyecekler mi, o aptal herif karısını dövmiyecek miydi? Rakıyı meyhanede yalnız başına içip gece yarısından sonra kapıya gelerek tekmelemiyecek mi idi? Bu günleri o zaman kaltak karı ne kadar çok arıyacaktı. Hanım gibi gezip tozmanın tiyatrocu karılar gibi pazar günleri zil zurna sarhoş olmanın acısını o zaman duyacak, şu günlerde olsun üç beş kuruş arttırmadığına pişmanlık getirecekti ama iş işten geçmiş olacaktı. Fakat komşu evlerin kadınları aldanıyorlardı. Evlenmelerinin ikinci yılına girmiş olmalarına rağmen henüz kadın kucağına çocuk almamıştı. Ve bundan sonra da alacağa pek benzemiyordu. Bazı günler deniz kıyısında birleşen kadınlar meraklarını teskin için ona bu mevzuda sualler sorunca İnci Çiçeği gülümsüyor:

— Çocuk bizim nemize.. O eskidenmiş, fakir fıkaranın işi eğlencesi olmadığından çocuk yaparmış.. diyordu.

Kadınlar:

— Bu nasıl söz? Çocuksuz ev olur mu?.. Memlekete çocuk yetiştirmiyecektin de ayı gibi herifle ne diye evlendin? diye onunla alaya başlayınca İnci Çiçeği yeşil iri gözlerini bir noktaya dikiyor:

— Biraz da zenginler doğursun.. diye gülüyor ve başı ile karşı tepelerdeki evleri gösterip bir kahkaha koyveriyor ve sonra kendini yeşil otların üzerine atıp başını kolları arasına alırken gerinerek birşeyler mırıldanıyordu. Onun bu halinde hayatın ve kocasının zevkini almış kadınların hali vardı. Ve işte bu hali arkadaşlarını çıldırtıyordu.

Tam dört sene bu güzel hayatı sürmüştü. Dört sene sonra bir sabah iki kömür amele yedekçisinin getirdikleri kanlı bir gömlekle bir çift lâstik çizme ona bütün saadetinin artık osna erdiğini anlatmakta gecikmemişti. Kocası, o siyah tüylü, gür kara kaşlı, kara gözlü oğlan bir ocak kazasında ölmüştü.

Konvelarya Mealis o gün bu gündür sarhoştur.

★

Birinci teşrin sonlarına doğru idi. Yani şehrin en güzelleştiği bir mevsimde yaşıyorduk. Ev sahibemizle kızı kışlık temini için köye gitmişlerdi. Dostum onbeş gündür mezunen İstanbulda bulunuyordu. Herhalde kafamı bir hayli dinlendirmiş olacaktım ki yal-

nız ve tenha olan evime gitmeyi bir türlü gönlüm istemiyordu. Hava kararıncaya kadar gemilerin kaçışmıya başladığı, dalgaların yollara kadar çıktığ limanda, rıhtımda dolaştım. Sonra... sonra biraz içmek, biraz hayal âlemine gitmek için bir ayak meyhanesine uğradım. Orada yüzleri avuçları arasında olan, dudaklarını yakacak kadar küçülmüş sigaralarını suratlarını buruşturarak içen kara ve tozlu yüzlü adamların şarap ve bira içtikleri bu meyhanede ne kadar kaldığımı bilmiyorum. Yalnız dışarıya çıktığım zaman yürümeye başladığım yolda sert bir meltemin dökülmüş yaprakları uçurmıya başladığını ve arada sırada yağmur damlalarının düşmiye başladığım görmüştüm. Kıyıdan geçerken gemilerin demir taradıkları, kenardaki kahvelerin önüne toplaşmış olan bir sürü adamın bir halatla denizden bir şeyler çekmekte ve hep bir ağızdan bağrışmakta oldukları gözüme iliştı. Ve tam evime çıkan karanlık yokuşun başına geldiğim zaman uzun boylu bir kadının galiz bir küfür savurarak üzerime doğru yıkıldığını hayretle gördüm. Bu kadın o idi. Düşmemesi için kolundan tuttum. Büyük bir evin önünde bulunduğumuz için odaların ışıkları yolu aydınlatıyor ve derinden derine bir müzik sesi geliyordu. Görünmekten korkarak onu daha loş bir tarafa çektim. O her akşam üzeri Belediye Bahçesinde icrai âhenk eyliyen belediye bando mızıkasının çaldığı Karmen'i ıslıkla çalarak ve iki tarafa yıkılarak çektiğim tarafa doğru geldi. Orada durunca yüzüne dökülmüş saçlarını sert bir baş hareketi ile arkasına atıp bana baktı. Gözleri sanki ağlamış gibi nemli idi. Kırmızı beyazlı bir mendille yüzünü sildikten sonra bana bir yumruk savurup ıslıkla bir marş çalmıya ve sonra kahkaha ile gülmeye başladı. Ne yapacağımı şaşırmıştım. O yayık bir ağızla:

— İspinoz gibi ne düşünüyorsun? Sandık faresi gibi odandan beni gözetliyeceğine, evine götürsene? diye mırıldandı.

Sokak kapısının anahtar deliğini müşkülâtla bulup açtım. Ellerim titriyordu. Onu kucaklar gibi yapıp merdivenleri çıkardım. Odaya girince her akşam kendi odasında yaptığı gibi evvelâ mantosunu, sonra siyah başörtüsünü çıkarıp bir kenara fırlattı. Onu olduğu yerde bırakıp, koşarak muşamba perdeleri indirdim. Arkama döndüğüm zaman ufak masanın dolaplarını araştırır buldum.

— Bana rakı, rakı ver... diye bağırıyordu.

Koşup kollarıma aldım ve:

— Dur dedim. Sabaha kadar içeceğiz bu gece.

Onun istediği gibi bu fırtınalı sonbahar gecesinde sabaha kadar içtik. İlk ışıklar içeri sızmıya başlamıştı ki bir tarafta uyumağa başladığımı hatırlıyorum. O gecenin ilk rüyasını görmiye başlayın-

ca birisinin beni şiddetle sarsaladığını hissettim. Gözlerimi açtım. Onun acıklı ve korkunç yüzü ile karşılaştım. Rüyamın ve hayalimin bozulmasından kızmış bir halde sırtımı çevirdim.

— Kalk! diyordu. Kalk.. Ben dışarı çıkacağım. Sonra bir şeyin kaybolursa benden bilme.

— Of, **Konvelarya Mealis**! diye mırıldandım.

— Ne dedin?

Yerimden fırladım, ve ona sarılıp:

— Ne mi dedim? Sana İnci Çiçeği diyorum. Bu bizim sana taktığımız isimdir!

Elinden hiç bırakmadığı kırmızı beyaz mendili ile yüzünü silerken acı acı gülümsedi ve göğüs geçirdi. Onun bütün çirkinliğini ve iğrençliğini odaya sızan sabah ışıkları sayesinde görebilmeme rağmen içimde delicesine onu kucaklamak hevesi vardı. Evet mesut olmasını bilen ve insanlara saadet vermesini beceren bu kadını kucaklamak istiyordum. Bu istekle kollarımı açtığım zaman beni göğsümden itti.

— Yok.. hayır! dedi. İstersen başka bir gece gene gelebilirim. Hem sabaha kadar aklın nerede idi?

Sustu. Yutkunduktan sonra ilâve etti.

— Bilmiyor musun, bugün 29 teşrinievvel. Şimdiden Hükûmet meydanına inip bir yer kapamazsam sonra polisler beni geçirmezler. Bir şey göremem. Halbuki bugün bayram var.. Çocuklar, askerler ve ocakçılar resmi geçit yapacaklar. Bu günü muhakkak görmeliyim!

Derhal sofaya çıktı. Merdivenlerden inerken «Allaha ısmarladık» diye bağırıyordu. Sokak kapısı hızlıca kapanınca balkon kapısını açıp dışarı fırladım. Sert bir sabah rüzgârı alkol ve tütün kokan odama ve ciğerlerime doldu. Güneş henüz çıkmış, akşamki yağmurun yıkadığı şehri âdeta cilâlıyordu. Vapurlar, hükûmet binaları bayram şerefine kırmızı bayraklarla süslenmişti. Belediye Parkından âletlerin akordunu yapan mızıkacıların gürültüleri yükseliyordu, ve aşağıdaki mahallenin az ilerisindeki meydanda, bayrama iştirak edecek ameleler, yeni elbiselerini giymiş mektepliler birer ikişer toplanmakta idiler. Gözlerim onu aradı. **Konvelarya Mealis**, elindeki kırmızı beyaz mendili sallıyor ve iki tarafa yalpa yaparak yokuştan aşağı iniyordu.

(Varlık. Sayı: 256/257. 15 mart 1944)

GAR SAATİ

Şefkati Bey, gara geldiği zaman sekizi otuz geçe kalkacak Ankara ekspresi henüz perona girmek üzereydi. Pencereleri vimle silinmiş yataklı vagonlar, yeni boyanmış, vernik çekilmiş gibi pırıl pırıldılar. Açık vagon kapılarında, boyunlarında siyah çantalar asılı, koltuklarında sarı kâğıt tomarları bulunan yataklı vagon memurları görünüyordu. Hepsinin de yeni tıraş olmuş yüzleri gülüyordu. Fakat ortalıkta yolcu veya uğurlayıcı namına daha kimsecikler yoktu. Ağır adımlarla boydan boya yürürken «Elbette bu saatte kimsecikler olmaz. Bizim banliyölerde olduğu gibi ayakta kalmak korkusu yok ki... Bu soğukta benim gibi erkenden gelip de ayaz mı kessinler burada?» diye düşündü.

Mevsimin ilk karı az evvel yağmıya başlamıştı. Üstü camlarla örtülü gardan dışarıya bir fotoğrafa, bir tabloya bakar gibi seyrediyordu. İlerdeki demir köprünün üzerinden ışıklarını yakmış bir tramvay geçiyordu. Kenara çekilmiş birkaç lokomotifin üzerinde işçiler alaca karanlığın çökmüş olmasına rağmen hâlâ çalışıyorlardı. Sağ taraftaki vapur iskelesinde bacası ve üstü kardan beyazlanmış bir yolcu vapuru istim üzerinde bekliyordu.

Bu sırada son durağa geldiklerini müjdeler gibi ince ve uzun uzun öten bir lokomotifin çektiği on vagonluk bir katarın diğer perona girmek üzere olduğunu gördü. Birden ortalık kararıvermişti. Nereden çıktıkları bilinmez bir sürü sarı, siyah ceketli adamlar koşuşmıya, vagonların pencerelerine doğru uzanmıya başladılar. Bağrışıyorlardı. Gece bu çığlıklara, bu haykırışlara ayrı bir mâna, bir başkalık, bir azamet veriyordu. Bu, ekmeğe doğru bir koşma, bir bağrışma idi. Lokomotifin gittikçe ağırlaşan pistonu nihayet tamamen durmuş ve gar aşağıya inenlerle dolmuştu.

«Hayat bu!» dedi Şefkati Bey... «Hayat... İnsan oğullarının şu haline bak... Kimi gelir, kimi gider... Bir kaynaşmadır, bir didişmedir gidiyor... Sanki ölümü hatırlıyan hiç kimse yok... Herkes bir telâş içinde, herkes bir av peşinde!» Birden bütün bunları mânasız, faydasız hareketler olarak kabul etti. Fakat daha arkasından yeni genel müdürün bu gece Ankara'ya hareket edeceğini ve kendisinin de, artık baremin beşinci derecesinde bir memur olduğun-

dan, diğer direktörler ve direktör yardımcıları gibi onu uğurlamak üzere geldiğini hatırladı. «Demek, hep birbirimize benziyoruz» diye yavaşça mırıldandı.

Arkasına döndüğü zaman ekspres yolcularına ait son vapurun geldiğini anladı. Tren yolcuları, hamallar ve bir sürü kalabalık garı doldurmuşlardı. Gözleri ortadaki asma saate takıldı. Saat tam sekizdi.

Adımlarını biraz hızlandırarak kalabalığa doğru ilerledi. İşte genel müdür ve dairenin yüksek dereceden memurları, ayrı bir kalabalık halinde geliyorlardı. «Vay köftehorlar vay... Demek Köprüdenberi umum müdüre refakat ediyorlar... Canım, ne de olsa serde yenilik var... Bunun bu kadarını düşünemezdim doğrusu... Direktör yardımcılığım on beş günlük bir mesele... Ama belki de isabet oldu... Biraz çekingen davranmak daha hayırlıdır... Kimbilir!» diye düşündü.

«Vay Şefkati Bey... Bu ne zahmet... Vallahi üzüldüm.. Sizin devlethane de uzaktadır.. Hem canım..»

Derhal palto-pardesü vazifesini gören gri yağmurluğunun düğmelerini iliklerken kendisine uzatılan eli hürmetle sıktı:

«Ne zahmeti beyefendi?.. Vazifemiz.. Evet, ödevimiz.. Malûmu âliniz, fakirhane vakıa Erenköyündedir.. Lâkin..»

Sözünü tamamlamıya imkân kalmadan, satın alma işleri direktörünün, elinde tutmakta olduğu bir dosyanın kapağını açarak:

«Beyefendi! Telefonla emir buyurulan yeni bütçeye ait dosyayı getirdim. Yolda da arzettiğim gibi, 1950 yılı..»

Diyerek sözlerini kestiğini ve evinin uzakta olmasının, ödevini yapmıya engel olamıyacağım ifade etmesine meydan bırakmadığını gördü. Fena halde kızdı. Fakat bu hissini aslâ belli etmeden, tebessüm ederek iki adım sağa doğru çekildi. Şimdi genel müdürle, direktör iki üç adım ileriden yürüyorlar, dört beş kişi de arkadan onları takibediyorlardı. Şefkati Bey ise, Allah ömürler versin, der gibi, daire arkadaşlarını birer, birer selâmlıyordu. Herkes birbirine nezaketle gülüyor ve sanki «ah kâfir, hiç fırsatı fevtetmezsin!» mânasında başını sallıyordu.

Bavulların yerleşmesi uzun sürmemişti. Bu işlerle yakından meşgul olan odacıbaşı Kâmil, işini iki dakika içerisinde bitirmiş, lâcivert şapkasını çıkarıp koltuğunun altına sıkıştırarak bir asker gibi dört adım geri çekilip dikilmiye başlamıştı. Şimdi beyler, direktörle genel direktörün resmî işlere ait konuşmaları bitmiş olduğundan, beş numaralı yataklı vagonun kapısı önünde bir halka yapmışlar, şuradan buradan konuşuyorlardı.

Kar, dışarıda, lâpa lâpa yağmıya başlamış, soğuk dondurucu bir hal almıştı. Şefkati Bey, yüzünde derin bir tebessüm asılı olduğu halde güya konuşulanları alâka ile dinliyor, fakat içinden, bu gece gene eve saat kaçta ve nasıl gideceğini acı acı düşünüyordu. İstasyonla ev arasındaki o karanlık yol bu akşam Allah bilir çamurdan, kardan büsbütün geçilmez bir hale gelmiştir. Eve dönüşü, sağlam saat onu bulacaktır. Karısı, bermutat yemeklerini sobanın arkasındaki tepsiye koyup tilki uykusuna yatmıştır. Sokak kapısının açılmasiyle uyanacak, gecenin bu saatlerine kadar nerede kaldığının hesabını kendisinden soracaktır. Of Yarabbi!

«Şefkati Bey, yavruların mektep meselesi nasıl olmuştu?»

İrkilerek cevap verdi:

«Himmetinizle halloldu, beyefendi! Malûmu âliniz, kerime cariyeniz Kadıköy Akşam Kız Sanatı'na devam ediyor. Mahdum bendeleri de lisede leyli.. Sağ olunuz efendim!»

Genel müdür şimdi de bir diğer uğurlayıcıya buna benzer bir sual sormakta idi. Şefkati Bey ise bu beylik suallerin hemen her uğurlama sırasında sorulduğunu düşünerek için için gülüyordu. Fakat bu gibi suallerin, konuşacak konu kalmadığında, vakit geçirmek maksadiyle sorulduklarını da bildiği için hareket saatinin yaklaştığım düşünerek sevindi. Göz uciyle gar saatine baktı. Heyhat.. daha on dakika vardı. Bir an saatin durmuş olması ihtimali kafasına takıldı. Çünkü, her akşam banliyö trenine koşarken saniyeleri, dakikaları bir ejder gibi yiyip bitiren gar saati sanki bu dondurucu kış gecesinde işlemiyor, akrep ve yelkovanı hareket etmiyordu. Halbuki Şefkati Beye kaç geceler tirenini kaçırtmış, kaç akşamlar onu son tireni beklemiye mecbur etmişti.

«Beyefendi! Yolculuğa çıkıyorsunuz. Bütün arkadaşlar adına rica ediyorum.. Lûtfen vagona teşrif etseniz..»

«Çok rica ederiz beyefendi!»

«Rica ederiz efendim!»

«Yok.. yok.. Vallahi böyle çok iyi..»

«Ama, bizleri üzmek istemezsiniz, değil mi? Çok.. çok rica...»

Âdeta kargatulumba ile vagona giren genel müdür, şimdi açık pencerelerden biri başında ayakta duruyor, ve içleri gülen gözleriyle uğurlayıcılarına bakıyordu. Genel müdür de vagona atlarken gar saatine bakmış, hareket zamanına daha yedi dakika kaldığını görmüş ve acele bir hesapla bunun iki dakikasının sükûtlar, yalancı öksürüklerle kapatılabileceğini, geri kalan beş dakikasının ise iyi kötü görüşmelerle savuşturulabileceğini düşünmüştü.

Şimdi ortalıkta çıt yoktu. Yalnız hafif don yapmış kaldırımlarda koşarak ilerliyen bir adamın, altı çivili kunduralarının tok sesleri bu sessiz havayı kaplıyordu. Uğurlayıcılardan biri yalancıktan öksürüp boğazını temizliyerek sordu:

«Bakı Beyin izin meselesine zatiâlinizin avdetine kadar müspet veya menfi bir cevap vermiyelim, değil mi efendim?»

«Evet... evet... Vapurda da söylemiştim ya... İnzibat meclisi bir karar almadan muameleye koymıyalım...»

«Başüstüne efendim!»

«E... Rüstem Bey; havalar da kışladı. Senin oraya kışın doyum olmaz, doğrusu...»

«Gelecek yaza kadar her halde avdet buyurulur... Böylece teşrifinizi rica ederim. Hem avlanırız, hem de bir pazar âlemi yaparız...»

Yalancı gülüşmeler... Öksürmeler...

«Sen ne dersin, Bülent Bey?»

«Efendim! Bülent Bey pazarları maça gider. Malûm ya, maç meraklısıdır.»

Çatlak ve ihtiyar bir ses:

«Ben de o yaşta olsam, pazarları boyuna maç yaparım.»

«Bülent Bey! Bakınız, Mutena Bey gene mânidar konuşuyor... Canım, Bülent Bey maç yapmaz, maç seyretmiye gider; öyle değil mi?»

Siyah, kenarları kıvrık şapkalı, siyah pardesülü, siyah ince bıyıklı bir delikanlı olan Bülent Bey güya mahçup bir adam haliyle ve titrek bir sesle cevap verdi:

«Efendim, iltifat buyuruluyor. Emrederseniz memnuniyetle gelirim.»

«Estağfurullah... estağfurullah...»

Genel müdür tekrar göz uciyle gar saatine baktığı zaman daha dört kocaman dakikanın geçmesi lâzım geldiğini görmüştü. Derhal bir sigara aldı ve pencereden eğilerek gümüş tabakasını aşağıdakilere uzattı. Mutena Beyden, bu sefer emeklisinden başka cesaret edip sigara alan olmadı. Genel müdür, Mutena Beyin çakmağından sigarasını ateşlerken diğerleri gözle kaş arasında garın asma saatine bakarak yavaş yavaş ayaklarını üşüten, vücutlarını çamaşırlarından ayırıp serinletmiye başlıyan bu sıkıcı ve soğuk anın ne zaman biteceğini tespite çalışıyorlardı. Karşılıklı teşekkürlerden sonra sigaralar yakılmış ve içilmiye başlanmıştı.

Mutena Bey, genzine kaçan ve kırk yıllık müzmin öksürüğünü

yeniliyen dumanları çıkarmak ister gibi sarsılarak, kızararak birkaç defa öksürdü. Bu öksürük, esneme gibi, ânide etraftakilere sirayet etmiş ve uğurlayıcılar inceli kalınlı hafif hafif öksürmiye başlamışlardı. Bu manzaradan fena halde sıkılan genel müdür:

«Beyler, bir ricada bulunacağım!» dedi, «Allah aşkına beni kırmayınız, avdet buyurunuz. Zira çok üzülüyorum.»

Aşağıdakiler gerek işin çoğunun gidip azının kaldığını, gerekse dönmenin yakışık almıyacağını düşünerek hep bir ağızdan:

«Mümkün değil.. mümkün değil, beyefendi!»

Diye itiraz ettiler. İçine Allah isminin karıştığı bu emre itaat eden ve bu itirazlara sesi karışmıyan bir kişi vardı. Dakikalardanberi donmuş bir adam gibi, bir heykel vakariyle şapkasını koltuğunun altına sıkıştırıp dikilmiş duran odacıbaşı Kâmil yavaşça şapkasını başına geçirdikten sonra sert bir hareketle genel müdürünü selâmlarken o tatlı taşralı şivesiyle:

«Gule gule git, gule gule gel beğüm!»

Diye mırıldanarak yüzgeri edip postallarını sürüye sürüye yürümiye başladı.

İşte, nihayet çan çalıyordu. Vagonların kapıları kapanıyor, kollar pencerelere uzanıyor, pencerelerden başlar dışarı çıkıyor, mendiller sallanıyor ve ortalık birbirine karışıyordu. Derken acı acı öten ince bir düdük sesi... Vagonların sallanması, tekerleklerin hareketi... Ve yavaş yavaş ilerliyen vagonlarla beraber ileriye doğru yürüyen insanlar...

Şefkati Beyle arkadaşları, tiren perondan çıkıncıya kadar, mütebessim bir yüzle el sallıyarak genel müdürlerini selâmladılar. Tiren gözden kaybolunca ilk defa şapkasını çıkararak gayet ciddi bir yüzle arkadaşlarına veda eden Şefkati Bey oldu:

«Beyler, banliyö tireninin kalkmasına bir şey kalmadı. Bendeniz müsaadelerinizi rica edeceğim.»

Cevap beklemeden koşar adım ilerledi. İkinci perona geçerken bir gazeteci çocuktan «Akşam» gazetesi aldı. Gar saatine baktı: Vakit tamamdı. Yolu kısaltmak için demiryolundan geçerek ikinci perona vardı. Nefes nefese banliyö tirenine atlamasiyle beraber tirenin hareketi bir oldu. Bermutat her taraf hıncahınç doluydu. Sahanlıkta ayakta duracak kadar boş bulduğu bir yere, memnun, yerleşti. Sırtını duvara vererek geniş bir nefes aldı. Tiren perondan çıkarken gözleri tekrar ışıklı gar saatine ilişti. Saniyeleri, dakikaları gene bir anda yutuvermişti. Gayri ihtiyari ona başını salladı. Bu arada, bir an genel müdürün şimdi sere serpile yataklı vagonda

nasıl rahat edeceğini, içi burkularak düşündü. Bu düşünce biraz insanlık haysiyetine dokunur gibi oldu. Fakat bu üzüntüsü çok sürmedi. Çünkü kendisi henüz baremin beşinci derecesinden bir memurdu. O ise ikinci dereceden maaş alan bir genel müdürdü. Haset etmenin mânası yoktu. Genel müdür, dönüşünde bir üst dereceden maaş vereceğini de vaadetmişti. Demek ki o zaman dördüncü dereceden bir memur olacaktı. Biraz da Allaha şükretmek gerekti.

Şimdi bir an evvel evine, sıcak odasına ve sobanın arkasında onu bekliyen yemek tepsisinin başına kavuşmaktan başka bir şey düşünmüyordu. Bir sigara yaktı. Gazetesini açtı. Başına, havadislere bakmadan, günlerdir merakla takibetmekte olduğu «Milyonlar Peşinde» adlı tefrikayı bularak okumıya başladı.

(Varlık. Sayı: 366. 1 ocak 1951)

G Ö Ç

Tapucu, Şafak kahvehanesine girdiği zaman garson Ahmet sobayı henüz yakıyordu. Onun için eski paltosunu çıkarmadı. Geçen haftaki posta ile gelmiş ve elden ele geçmekten siyah ve kirli bir renk almış İstanbul gazetelerinin üstünde durduğu masalardan birinin başına geçip oturdu. Kahvede pazarcı üç dört köylüden başka kimsecikler yoktu. On yıllık, koskoca on yıllık memuriyet hayatının yarattığı dostluk ve yakınlıkla isimlerini söyliyerek selâmlaştı.

«Merhaba Sarı Hüseyin.. Merhaba Çolak Ahmet.. Merhaba!»

Sonra tabakasından çıkardığı sigarasını ateşledi. Bütün bir sigarayı tek nefeste içmek ister gibi çekti. Gelişi güzel bir İstanbul gazetesine el attı. «İstanbulda karakış» başlığı altındaki Köprü resmini seyre daldı. Sağ elinin avucunu dürbün gibi yapıp kapakları düşük ve altları şiş gözlerine götürdü. Ve bu kış tablosuna dikkatle baktı. Bir şirket vapuru iskeleye yanaşıyor, tramvaylar birbirlerini takibediyorlar.. Bir sürü insan karlı yollardan koşuşarak gidiyorlardı. Bir an 1335 yılını yaşadı.

Rahmetli babası.. Üsküdar.. Ufak evleri.. Şemsipaşa kıyıları ve yaz geceleri sürdükleri deniz safaları gözlerinin önünden geçit resmi yaptılar. Daha sonra bir bahar sabahı, mor salkımların pencerelerinden içeri girdiği, tuzlu ve yosun kokulu bir rüzgârın dolup boşaldığı ufak yatak odasına girişini.. Sabah kahvesini babasına uzattığı zaman karşılaştığı beyaz patiska entarili siyah top sakallı babasının tavanda bir noktaya takılıp kalmış masmavi gözlerinin hareketsiz ve korkunç bakışlarını tekrar görür gibi oldu. Ya ondan sonra gelip çatan günler.. Mektebi terkediş.. Evin günlük ekmeği ile yiyeceğini temin için beyhude yere çırpınışları.. 600 liraya satılan sarmaşıklı evden temin edilen sermayenin altı ayda kül oluşu.. Ve nihayet Pakize ile evlenmesi ve taşra, memuriyet hayatı...

Birden silkinir gibi, uyanır gibi oldu. Osman Çavuş kıraathanenin karşısındaki dükkânını açmış, tapucunun bugünkü pazarda satılacak ev eşyalarını birer, ikişer çıkarıp kaldırıma sıralıyordu. Bir demir soba, on kadar boru, ufak bir tel dolap, aynası kırık bir komodin, eski demir bir karyola şimdiden alıcıların taleplerine ar-

zolunmuş bulunuyorlardı. Masasına bırakılmış sade kahvesinden bir yudum çekerken sigarasına tekrar sarıldı. Ve gözlerinden birini kısarak yüzünü, gözünü kaplıyan dumanlar arkasından bir hayal halinde görünen kasabayı seyre daldı. Bu, kasabaya değil, burada geçen on yıllık ömrüne bir bakıştı. Buraya bir mayıs akşamı gelmişlerdi. On yıl önce bir mayıs akşamı... Şimdi tam dokuz yaşlarında olan ufak kızı Mürüvvet anasının karnında idi. Diğer kıziyle oğlu Rüstem, kocasını kaybettikten sonra gözleri kör olan anası ve karısı yanında idi. O geceyi şu otelde geçirmişlerdi. Buraya gelinceye kadar tam üç iklim, üç mevsim yaşamışlardı. Cenupta yaz, Orta Anadoluda bahar, kasabada ise henüz kış vardı. Tam on yıl şu kasabadan bir adım dışarı çıkmamıştı. Evi, bahçesi onun vatanı olmuştu. Kar kalktı mı karısı dikişi bırakır, çocuklariyle beraber bahçeye, toprağa sarılırdı. Sonbaharda kışlık toplanır, kışın üç odalı, toprak damlı evin bir odasında küçük Singer marka makine işlemiye başlar, köylülere don, mintan ve entari dikilirdi. Bahardan ve kıştan habersiz, beyaz koyun postu üzerinde bir heykel azametiyle oturup namaz ve niyazla ömür süren kör anası yazın ön odalardan birine, kışın da arka odaya götürülür, bırakılırdı.

Şimdi; cep defterindeki ufak haritada, aldığı emir üzerine göç edeceği yeni kasabayı aramıya başlamıştı. Demek gene üç iklim, üç mevsim daha görecekleri. Kasabanın üzerine bir bakır perde halinde çökmüş olan bulutlar hafif hafif yükseliyorlardı. Cumhuriyet alanında köylüler birer, ikişer toplanmıya başlamışlardı. İşte kasaba her günkü hayatına giriyor, uykusundan kalkıyordu. Hükümet konağının bahçesinde mahkemeye gelenler, yollarda işlerine giden memurlar görünüyordu. Saatler böylece ilerliyecek, öğle olacak, bu kalabalık birkaç saat için görünmiyecek, sonra tekrar ufak bir kaynaşma ve tekrar evlere, izbelere dönüş... Tapucu, o saatlerde arabamız acaba hangi bayırı tırmanacak diye düşündü ve içi ürperdi. Bütün memurların canı gönülden bekledikleri becayişten, nakilden ürkerdi; korkardı. Hayattan hiçbir yenilik ve hiçbir fevkalâdelik beklemediği için ona buradan, sıcak odasından, bir dönümlük ufak bahçesinden ayrılmak çok acı geliyordu. «Yuvarlanan taş yosun tutmaz!» der ve Tanrıya şükrederek otururdu.

«Soba üç liraya... Demir soba üç liraya!..»

Mezat başlamıştı. Kahve tabağının kenarına çil on kuruşluğu bırakıp ayağa kalktı. Vücudundan ayrılmış, bedenini çıplak bırakmış hissini veren pantalonunu, ceketini vücuduna yapıştırmak ister gibi silkindi. Askısını sıkıştırdı. Paltosunun omuzlarını düzeltti. Ve

yakasını kaldırıp buz gibi soğuk sokağa fırladı. Şimdi elleri paltosunun cebinde, satışı seyrediyordu.

«Üç buçuk.. dört.. dört buçuk benden...»

Şu son senelerin memlekete getirdiği sefalete rağmen yürüyüşünü değiştirmemiş, doğruluktan ayrılmamış Tapucu Münür'ün durumunu bilenler, ihtiyaçları olsun olmasın, malları ucuza gitmesin diye üç beş kuruş arttırıyorlardı. Ve Osman Çavuş bağırıyordu:

«7,5 kâğıt bende... 5 borusu, 2 dirseği de var..»

«8 oldu...»

«8,5 da bende... Haydi ağalar! Sallanmıyalım... Mal sahibi bugün yolcu... Daha satılacak mallarımız var. Şu komodin on kâğıt.. Aynası kristal...»

Bir köylü ceketinin yeniyle kızarmış burnunun ucunu silerken: «Ama camı kırık!» diye mırıldandı.

Osman Çavuş:

«Ulan cam değil... kristal o...» diye payladı. «Kristal... babanın evinde var mı ondan?»

«.....»

«12 kâğıt Osman Çavuş...»

«15 bende...»

Tapucu Münür; arada sırada kendisine bakan Osman Çavuşa «Sat!.. Sat!..» der gibi kafasını sallıyordu. Mezat öğleye doğru bitmişti. Tapucu evine, o ufak vatanına giderken Osman Çavuşa olan bakkaliye borçlarını ödedikten sonra elinde yirmi beş lira kaldığını hesapladı. Bu parayı iki gün evvel aldığı harcırahının bulunduğu sarı bir zarfa itina ile koyduktan sonra zarfı yeleğinin iç cebine yerleştirdi. Eve girdiği zaman ailenin seyahate hazır bulunduğunu gördü. İki kızı da bayramlarda, okulun toplantı günlerinde giydikleri yeni elbiselerini giymişler, kırmızı kordelâlarını takmışlardı. Anası yabanlık çarşafına bürünmüş, komşu evden emaneten alınmış sarı bir mangalı başında oturuyor, oğlu Rüstem ise denklerin iplerini şarkı söyliyerek bağlıyor ve karısı Pakize şaşkın şaşkın oradan oraya koşup duruyordu.

★

Posta arabası, telgrafhanenin önünden öğle vakti kalktı. Yaylının ön tarafında bir iki posta kolisi ile iki ufak sandık vardı. Rüstem arabacının yanında oturuyordu. Tapucu, karısı ve iki kızı yaylının arkasında, bembeyaz, kireç kadar beyaz yüzlü anası bermutat arabanın içine serilmiş koyun postu üzerinde oturuyor ve mütemadiyen öne, arkaya sallanıp duruyordu. Yaylının arka muşambalarını

aralayıp son bir defa arkasına baktı. Dümdüz yolun ta ilerisinde, telgrafhane önündeki memur arkadaşları çoktan dağılmışlardı. Şimdi kasaba düşman geçmiş bir şehir kadar sessiz ve kimsesizdi. Muşamba perdeyi yavaşça kapattı. Paltosuna bürünüp bir köşeye yaslandı. Karısı etrafa şaşkın şaşkın bakan kızlarının ayaklarına kırmızı tüylü velenseleri örtüyor, anası bir mırıltı halinde bir şeyler okuyup üflüyordu. Tam on yıl sonra bugün küçük bir insan olmanın bütün acısını derinden derine hissetmiye başlamıştı. Vilâyet yoluna henüz çıkmış olmalarına rağmen arabacının yanısıra tünemiş gibi oturan Rüstemin bir zar kadar ince kulakları kıpkırmızı olmuştu. Arabanın içi bir ölü evi kadar sessizdi. Çocukları, paltosuz çocukları velenseye, yorgana sarılır gibi sarılmışlardı. Yavruların soğuktan gözleri yaşarıyor, kırmızı burunları akıyordu. Pakize kadın bir kuş gibi çırpınıyordu. Her sarsıntıda bir parça daha düşen örtüleri çocuklarının sırtlarına koymıya çalışıyor, kör ana yaylaya çöken siyah bulutlarla loşlaşmış arabanın içerisinde kardan yapılmış bir insan gibi bembeyaz yüziyle ve korkunç bir şekilde göze çarpıyordu.

Atlar, yükünü müşkülâtla çekiyorlardı. Ortalıkta çıt yoktu. Birden arabacının sesi işitildi:

«Münir Bey!» diyordu, «bir de posta mütaahhitleri için dedikodu yaparlar... Güya askerlikten kaçmak için bu işi alıyorlarmış! Allah aşkına sen söyle.. çekilir mi bu iş?..»

«Bakma sen el oğluna Mustafa! Posta olmasaydı altı ay bir kuş bile gelmezdi kazaya...» diye cevap verdi tapucu.

Bu ufak muhavereden sonra tekrar herkes kendi âlemine dönmüştü. Yaylı kâh bir çukura, kâh bir tümseğe rastlıyarak ine çıka ilerliyordu. Dondurucu bir soğuk vardı. Saatin beşinde ortalık zifiri karanlığa bürünmüştü. Bir aralık arabacı yaylının sağ tarafındaki feneri ateşledi. Şimdi içerdekiler tekrar birbirlerini seçmiye başlamışlardı. Ana, her tarafı buz gibi olmuş küçük kızını koynuna, bacakları arasına almıştı. Büyük kız ısınmak ümidiyle ninesinin dizlerine yaslanmıştı. Rüstem pabuçlarını çıkarıp bağdaş kurmuş oturuyordu. Baba ise, baba olduğundan köpekler kadar pişman ve bir suçlu gibi sessizce köşesine sinmiş düşünüyordu. Bir aralık titriyen bir sesle sordu:

«Mustafa... Üçyolağzına daha çok var mı?»

Arabacı:

«Yok..» dedi, «Çok yok Münür Bey! Hemen köprüyü geçtikten sonra... Şunun şurasında yarım saatlik bir yol kaldı.»

Demek ki yarım saat sonra Üçyolağzı hanındaydılar. Demek

ki yarım saat sonra bu ölüm havası artık esmiyecekti. Konaklıyacak sıcak bir oda, çocuklarını yatıracak birer yatak bulabilecekti. Her geçen dakika onları az sonra üstünden geçip gidecekleri ırmağın gürültüsüne yaklaştırıyordu. Gecenin sessizliği içerisinde, bir yere çarpıp biriken ve tekrar boşanıp akan suların şırıltıları duyuluyordu. Ruhundaki huzursuzluk son haddini bulmuştu. İri dişleriyle mütemadiyen dudaklarını ısırıyordu. İçinde müthiş bir korku ve sanki bir önsezi vardı. Şimdi rüya gören ve arada sırada mırıldanan ufak Mürüvvetin bu sessiz hali, kör anasının bir şey dinler gibi, bir şey bekler gibi sallanmadan duruşu, Rüstem'in boynu bükük oturuşu ölümün pek yakınlarında olduğu hissini veriyordu. Zelzeleden evvel suların çekilmesi gibi ölümden evvel başlıyan bu derin sükût sinirlerini bozuyordu. Çocuklarda o her zamanki haşarılıktan, yaramazlıktan eser yoktu. Ve işte bu hareketsizlik, bu mazlum bekleyiş ve duruşlar onu çileden çıkarmıya kâfi geliyordu. İstiyordu ki her zamanki gibi çocukları haykırsınlar... Rüstem, bu koca yayla çocuğu kafa tutsun; lâübali bir eda ile şarkı söyleşsin... Yaylıdakilerin o mukadderata boyun eğişleri onu yerin dibine geçirmiye kâfi geliyordu. Acaba her bahar kasabalıdan, köylüden üç beş kurban alıp götüren koca ırmağa bu gece de kendi çocuklarını, kör anasını mı verecekti? Bunu düşünmek onu büsbütün çıldırtıyordu. Bilmeden, istemeden çocuklarının kanına girivererecekmiş gibi geliyordu. Bu defa haykırır gibi arabacıya seslendi:

«Mustafa, tahta köprüye yaklaştık galiba!»

Mustafa, aksine uykulu bir sesle cevap verdi:

«Evet beyim!»

«Oğlum istersen erkekler arabadan insinler!»

«.....»

Arabacının cevabını beklemeden yaylıdan fırlayıp atladı. Köprü ancak üç beş metre ilerde idi. Biraz ötede sarı bir ışık, Üçyolağzı hanının ışığı görünüyordu. Soğuk, yüzünü yırtar gibi tırmaladı. Gözlerini gökyüzüne, simsiyah gökyüzüne dikti. Besbelli Tanrıyı arıyor ve ona yalvarıyordu. Tam köprü başında atların dizginlerine sarıldı. Şimdi yaylı kaygan tahtalarının kalkıp indiği köprüden geçiyordu. Atlar homurdanır gibi nefes alıyorlar, arabacı Mustafa bir ağaç gibi ayağa kalkmış, atları sürüyordu. Yaylı tam köprüyü geçmişti ki müthiş bir şey oldu. Bir an suların akışı duyulmaz, çalkanışları işitilmez oldu. Ve köprü iki başından kurtulup büyük bir gürültü ile sulara karışıverdi. Suların yutup götürdüğü gürültüden

sonra gerideki karanlık içerisinden gene bir yerde toplanıp sonra akıveren ufak şelâleciklerin şırıltıları duyuldu.

O, arabaya atlar atlamaz Mustafa atlarını kamçıladı ve atlar şaha kalkarak karanlığa doğru atıldılar. Yaylı, arkasındaki ölüm çukurundan fırlıyarak uzaklaştı ve yüz metre kadar ilerledikten sonra hanın önünde durdu.

O gece; yolculara hanın en büyük odası açıldı. Ocakta yanan meşe dalları odaya derhal hayat veren bir sıcaklık saldı. Bu, toprağın ısınmasiyle beraber nebatlara yürüyen hayat kadar gözle görünen bir kuvvetti. Şimdi ölüm buğulu pencerelerin dışındaki uluyan ormanlarda, buzlu sularda ve yollarda idi. İçerde ise hayat vardı. Orada yeniden hayata kavuşmuş insanlar yeşeriyor, daldıkları ölüm uykusundan kalkıyorlardı sanki...

Kenarda; ana beyaz postu üzerinde yatsı namaziyle günün geçmiş namazlarını kılıyor, küçük Mürüvvet'le ablası yataklarının içinde evcilik oynuyorlar, Pakize kadın sepetlerini açmış, akşam yemeklerini hazırlıyor, Rüstem «Yayla suyun ne serin...» şarkısını mırıldanıyor ve tapucu ile arabacı Mustafa hemen ateşin karşısına kurdukları çilingir sofrasının başında henüz açılmış «Yeni Rakı» şişesinden kadehlerini dolduruyorlardı. Uzaktan uzağa avluya çekilmiş atların kişnemeleri duyuluyordu.

Han odası, yağmurdan, fırtınadan sonra güneşe kavuşmuş tabiat kadar berrak, onun kadar canlı idi.

SÜSLEN BERBERİ

Dükkânımız, tramvay caddesine bakardı. Oraya bir kış günü getirilip bırakıldığımı hatırlıyorum. Gece yarısından beri yağan karın parkları, sokakları ve evleri örttüğü soğuk ve dondurucu bir kış günü. O sabah, okuldan eve yine haber yollamışlar ve ihtiyar annemle büyük dayım uslanmak bilmiyen okul kaçağını aramak için yollara dökülmüşlerdi.

Dükkâna girince, dayım iri avucu içerisinde sımsıkı tuttuğu elimi bırakmış, sobanın ardındaki sandalyesinde oturan, sarışın, saz benizli genç bir adamın yanına doğru hızla yürümüştü.

Dışarıda, yeni açılmış yollardan tramvaylar çan çalarak geçip gidiyorlar, otomobiller korna çalarak, etrafa zifozlar saçarak kayıp geçiyorlardı. Baştan başa buğulanmış büyük vitrinin elle, yer yer silinmiş kısımlarından tıpkı birer tablo gibi ya kenarlara yığılmış karlara bata çıka giden bir ihtiyar veya sırtında çanta elinde mavi sefertası bulunan mektepli çocuk, yahut da siyah paltolu bir adamın koluna sarılmış vücudunun kabarık yerlerini daha fazla çıkararak, tatlı bir edâ ile sallana sallana yürüyen genç bir kadın göze çarpıyordu. Kalfalardan biri, uyur gibi dizleri üzerindeki gazeteye doğru eğilmiş gözlüklü ve altmışlık bir adamın saçlarını kesiyor, makası mütemadiyen şak şaklar çıkarıyor, tavanda asılı beyaz tahta kafesindeki bir saka kuşu oradan oraya sıçrayarak mütemadiyen ötüyordu. Ben hemen kapının önünde duvara dayanmış, bir yabancı gibi ayakta dikeliyordum. Sobanın ardındaki adamla dayım kulak kulağa vererek bir an konuşmuşlar ve sarışın genç adam:

— Söylediğin çocuk bu mu? diyerek yerinden fırlayıp yanıma gelmişti.

Süslen berberini şimdi ilk defa ve yakından görüyordum. Sivri burnunun kenarında bir iki çille şefkat dolu iri ve koyu lâcivert gözleri derhal göze çarpıyordu. Biz Türklerde ender tesadüf edilecek kadar uzun boylu idi. Onu, ince belinden sıkılmış beyaz gömleğiyle berberden ziyade genç bir doktora benzetmiştim. Tıpkı kendisinden yaşamak için kuvvet ve ümit bekleyen hastasını yoklayan bir doktor gibi yanıma, baş ucuma gelip dikilerek kemikli parmaklarını başımda gezdirmeğe başlamıştı:

— Nasılsın küçük? diyordu. Demek ki sen de bizim kafadasın? Böylece çarçabuk mektebini bitirdin? Haydi Allahtan hayırlısı.

İçerisinde yıllar geçirdiğim dükkânımıza işte böyle girmiştim. Artık, sabahın alacakaranlığında elimde ufak yemek tasım olduğu halde yukarı mahalledeki okula değil, aşağı semtteki dükkâna gitmeğe başlamıştım. Ustam karısı ve çocuklariyle beraber, dükkânın arkasındaki ufak bahçeden yedi sekiz basamaklı demir bir merdivenle çıkılan üst katta oturdukları için daha sabahın erken saatinde dükkânı açılmış bulurdum. İlk işim, akşamdan içi temizlenmiş, odunu ve çırası konmuş sobayı bir kibritle ateşlemek olurdu. Usta alacakaranlıkta kapının kilidini açmasiyle beraber, kalfalar ve çıraklar gelinceye kadar yukarı kata çıkıp ortadan kaybolurdu. Vitrindeki cicili bicili, kolonya ve tuvalet suyu şişelerinin tozlarını alıp yerli yerine koymak, duvardaki kristal aynaların kenarlarındaki siyahlı beyazlı camlarla ufak çerçeveler içerisindeki semtimizin sporcularına ait fotoğrafları silmek ve bütün insanlara köşesinden gülerek bakan ve ütsüne çıktığı sapsarı bir otomobilden el sallayan yarı çıplak sarışın genç kıza ait tabloyu ve takvimi yerinden itina ile alıp temizliyerek tekrar köşesine koymak bana büyük bir zevk verirdi. Bu sırada gürültü ile yanmaya başlayan saç soba, iliklere kadar sıcaklık veren bir havayı ortalığa serper ve hemen takvimin üstündeki guguklu saatin tik takları ve arada bir çalışları ortalığa dolardı. İlk tramvayın geçisini seyretmek için çocukça sabırsızlanırdım. O, bildiğimiz kırmızılı, yeşilli tramvay arabalarına hiç benzemezdi. Dört tarafı açık, siyaha bakan gri bir araba idi. Yüzleri morarmış bir takım insanlar içinde ayakta dururlar, mütemadiyen çan çalarak âdeta azametle geçip giderdi. Hemen onun ardından gazetecimiz hızla kapıyı açar, gazeteyi yere atıp koşarak gözden kaybolurdu. O zaman, çayımı ufak bardağıma kor, gazetenin ilk sahifesini dolduran resimlere ve iri harflerle yazılmış başlıklara bir göz atardım.

Artık sabah olmuştur. Az sonra kalfalar, çıraklar gelip kardan ıslanmış ceketlerinin kalkık yakalarını indirerek sobanın başında kurunup ısındıktan sonra beyaz gömleklerini sırtlarına geçirecekler, Üniversiteye giden veya semtin maliye şubesinde, sular idaresinde birer ödevleri olan delikanlılar birer ikişer dükkânımıza düşeceklerdir. İçlerinde meşhur bir spor kulübünün oyuncuları da bulunan delikanlılar haftanın spor hareketleri hakkında münakaşalara girişecekler, koltuklar sabah tuvaleti için müşterilerle dola-

caktır. Yollar kalabalıklaşıp, tramvaylar ardarda caddeden geçmeğe başlayınca kırmızı yüzlü, altın çerçeveli gözlüğü top burnunun ucuna kadar düşmüş, kısa boylu bir adam hızla içeriye girip:

— Nerede baba Muharrem? Sabah keyfi hâlâ bitmedi mi? diye soracaktır.

O zaman ufaklı büyüklü bir sürü genç insan:

— Muharrem.. Muharrem.. Uyan evlâdım! diye haykıracaklar ve ustam, daima şiş ve akları daima biraz kanlı lâcivert gözlerini uyuşturarak iş başı yapacaktır.

Süslen Berberinde, akşamları bambaşka bir âlem yaşanırdı. Tahsinin kahvesinde veya vapur iskelesinin üstündeki gazinoda dominadan, tavladan usanan emekliler ev dönüşü, saatin beş buçuğunda bizim dükkâna uğramadan yapamazlar... İşini bırakan vatman Mustafa veya şimdi elektrikte çalışan sıhhiye Halil traş için olmasa bile, kapıdan kafalarını uzatıp birer merhaba çekeceklerdir. Hele günlerden cuma ise, ne iş yaptıklarını bile bilmediğim bir sürü insan kapıyı aralayıp sanki yarınki futbol maçında kaptanlığı ustam yapacakmış gibi:

— Oğlum yarın üç tane var.. Hazır olun! diye takılıp cevap beklemeden yollarına devam edeceklerdir. Bu sırada önündeki müşterisini ciddiyet ve vekârla traş eden Muharrem usta o tatlı Boşnak şivesiyle:

— Hele sabah ola, hayır ola! diye mırıldanacak ve tatlı tatlı gülümserken başını iki tarafa sallayacaktır.

Şimdi iyice hatırlıyorum, en hararetli münakaşalar parti konularında yapılırdı. Demiryolu emeklisi Şefkati bey ne zaman uğrasa, daha merhaba der demez hemen:

— Be Muharrem ne yapıyor seninkiler böyle? diye ortaya bir soru atar ve ustam hep şu cevabı verirdi:

— Uyumuyorlar bey amca.. Gece gündüz çalışıyorlar.

— E bizim maaşlara hiç dokunmıyacaklar mı?

Muharrem usta bir an düşünür, sanki kendisi yetkili bir şahısmış gibi bu soruya da hep aynı cevabı verirdi:

— Sabır lâzım bey amca.. Biraz sabır. Hepsi sıra ile.. Ötekilerin hâşâ huzur yaptıkları daha öylece durur.

Şefkati bey ısrarla ayak direrdi:

— Sabır, sabır.. Ama evlât bizde de takat kalmıyor ha?

— Ne yapalım Şefkati bey para ile değil sıra ile bu. Allaha bin şükür sen kuru ekmeğine bir lokma olsun katık bulabiliyorsun.

Mahdumlardan biri elektrikte, öbürü belediyede. Kerime hanım ise terzilik yapar. Biraz da başkalarını düşünelim.

Koyu lâcivert gözlerini, bir anda derin bir gölge kaplar ve uzaktaki bir noktaya merhametle, şefkatle bakardı. Onun bu bakışlarını hiç unutamam. Bu öyle bir acımak ve öyle bir sevmekti ki, ustamın o anda bütün insanların iyiliği için derinden derine dualar ettiğini anlardım.

Ben yıllarca ilkbaharın geldiğini, tabiattan evvel dükkânımızda bulup görmüşümdür. Evle dükkân arasındaki sıra bahçelerden yola uzanan erik ve kiraz ağaçlarının renk renk çiçek açtıklarının farkına varmadan, bir sabah dükkâna geldiğimde, vitrinin bitişiğindeki kapının menteşelerinden sökülüp yerine siyah zemin üzerine beyazla «Süslen Berberi» yazılmış boncuk kapının konduğunu görürdüm.

Artık muhakkak ki, yere, havaya ve suya cemreler düşmüştür. Artık bütün tabiat buzdan ve soğuktan sıyrılarak iliklere kadar geçen tatlı bir ılıklık içerisine girmiştir. Artık evlerdeki ve dükkânlardaki sobalar kalkmış, duvarlar badanalanmış, her taraf silinmiş, süpürülmüştür. Nitekim dükkânımızda da gözle görülür, elle tutulur bir güzellik, bir yenilik ve temizlik vücut bulmuştur. Bütün bunlar bir gece içerisinde gizli eller tarafından yapılmıştır. Hiçbirimizin bir gün dahi yüzünü görmediğimiz ustanın karısı ile beraber dükkânda yaz temizliği yapmıştır. Bu temizliği, tabiatın yeşermesi, mekteplerin tatil ve plâj mevsimi kovalıyacaktır. Boğaza ve Adalara göçler başladığı, sıcakların insanları ve yer yüzünü cayır cayır yaktığı günlerde bile Süslen Berberi, hep o, bir bahar sabahı yapılmış temizliğin rütubetini ve serinliğini muhafaza edecektir. Tıpkı, asırlık bir çınarın altındaki bol rüzgârlı ve gölgeli bir şadırvan, bir türbe gibi.

Hele büyük bir taban halısını andıran arkadaki ufak bahçe hayallerimize hayal katar, raylarda pırıltılar yapan yaz güneşinden yorulmuş gözlerimize rahatlık serperdi. Bütün bir kış varlığından bile haberimiz olmıyan ve yaşının çok ilerlemiş olmasına rağmen beyaz saçlarından bir teki dahi dökülmemiş pos bıyıklı bir ihtiyar sabahın pek erken saatlerinde bahçenin ortasındaki fıskıyeli küçücük havuzun başına bırakılırdı. Saka kuşu, kafesiyle yazlık yeri olan bahçe duvarındaki çengeline asılı, hemen her yaz ufacık kameriye filizi yağlı boya ile baştan aşağı boyanırdı. Saçları ve pos bıyıkları itina ile kesilmiş bu ihtiyar, ışıl ışıl bakan fakat görmeyen gözleriyle arada bir sallanarak güneşin havuzda oynaş-

maya başlamasına kadar oturtulduğu yerde kalırdı. O zamana kadar mavi boncuklu ceviz renkli küçük radyonun söylediklerini sessizce dinler, ufak ve sarışın bir kız çocuğunun getirdiği kahvesini aynı sükûnet içerisinde içer ve oğlu Muharrem'in sabah gazetelerine göz atarak toplayıp kendisine anlattığı dünya olaylarını derin bir tevekkül ve alâka ile takip ederdi.

Kalfa Mahmut, çırak Süleyman işlerini bitirip dükkânın kepengi yarıya kadar indirilince, akşam safalarının üstüne kadar tırmandığı kameriyedeki ampulün kordonunu pirize takardım. Mavi bir ışık, lâcivert, penbe ve sarı çiçekli halının üstünde boydan boya uzanır, havuzun ikindiye doğru durdurulmuş fıskiyesi tekrar fısıltılar içerisinde sularını fışkırtmaya başlardı. Ufak masayı bir köşeye beraberce kurardık. Bir gece evvelinden havuza atılmış rakı şişesini sudan çıkartınca sabırsızlanmıya başlar:

— Nazlı, yemek hâlâ hazır değil mi? diye yukarı kata bağırırdı.

Küçük, sarışın bir kız çocuğuyle, mısır püsküllü saçlı bir oğlan çocuğu salataları getirirlerken, tatlı ve şakrak bir kadın sesi duyulurdu:

— Gönderiyorum... Gönderiyorum...

— Ama, sen de gel.

— Ben de geliyorum, yavrum.

Şişenin dibine hırsla bir yumruk atar ve göz ucuyla bana bakarak:

— Haydi bakalım küçük.. Anamı daha fazla bekletme! Şunu da al beraberce yersiniz, derdi.

Onları, güzel bir Isparta halısını andıran bahçelerinde başbaşa bırakarak bir koluma boş yemek tasımı, öbür koluma da ustamın verdiği bir kavunu veya karpuzu sıkıştırarak sevinçle evimin yolunu tutardım.

Gene böyle bir gecenin sabahı idi. Dükkâna geldiğim zaman, henüz kapının açılmadığını ve hemen bitişiğimizdeki fotoğrafçı ile tütüncünün sokağa atılmış ufak sandalyelerde oturup, başbaşa vererek bir şeyler konuşmakta olduklarını görmüştüm.

— Küçük buraya gel!..

Fotoğrafçı Rüstem'e doğru yürüdüm. Bitmek üzere olan sigarasından bir yenisini tazelerken:

— Bugün git evinde otur. Yarın sabah gelirsin! dedi.

—

Şaşkın bakışlarla ona baktım. Boğazını temizlemek ister gibi hafifçe öksürdükten sonra ilâve etti:

— Muharrem usta sizlere ömür.

— Ne? Ustam öldü mü?

— Öldü ya.. Akşam hastahaneye kaldırdık. Bu sabah... Kalfalar, karısı hastahanedeler... Haydi sen evine git çocuğum!.

Ölümün iştah gibi insan oğlunun dişinin dibinde, gölge kadar ayaklarının ucunda olduğunu bir kere daha görüyordum. Demek ki daha dün akşam sabırsızlıkla Nazlısını çağıran, hırsla küçük rakı şişesinin dibine yumruk sallayan, saz benizli, lâcivert gözleri şefkat ve merhamet dolu genç adam şimdi yaşamıyordu. O günü ve gecemi kâbuslar içerisinde geçirdiğimi söylemeğe bilmem lüzum var mı?

Ertesi sabah erkenden dükkâna koştum. Kapı açıktı. İçeriye korkak adımlarla girdim. Her taraf âdeta loştu. Siyah çerçeveli tablolardaki resimler, otomobil reklâmı üstündeki sarışın kız ve bütün eşaylar derin bir sükut içerisinde idiler. Ayaklarımın ucuna basarak ilerledim.. Bahçe ile dükkân arasındaki tel kapıyı yavaşça araladım.. Havuzun başında esmer ve güzel bir kadınla kara kuru bir adam oturuyorlardı. Kasketimi elime alarak bir iki adım daha ilerledim. Ne söyleyeceğimi bilmiyordum. Sükûtla, tıpkı bu dükkâna geldiğim günkü gibi olduğum yerde dikildim.

Esmer kadın beni göstererek:

— Söylediğim çocuk budur! dedi. Rahmetli yedi buçuk lira haftalık verirdi. Çalışkan bir çocuktur. İstersen bunu alakoyalım.

—

Ben bu sesi tanıyordum. Evet bu tatlı ve şakrak sesi ben ilk defa duymuyordum. Bu ses ustamın horozdan bile gizlediği karısının sesi olmalı idi.

— Oğlum senin adın ne bakayım?

— Adım Recep! amca!

— Yaşın kaç?

— Ondört...

— Kaç senedir burada çalışıyorsun?

— Dört.

— Bu dükkânı şimdi biz işleteceğiz. Nasıl bizle çalışır mısın?

— Çalışırım amca.

— Aferin sana. Bizde iyi çalışacak olursan haftalığını on liraya çıkartırız.

— Sağol; amca...

— Bana Galip usta derler. Pazar yerindeki kadın berber dükkânının sahibiyim.

— Kadın berber dükkânının mı?

— Ha, ya!

— .....

— Yarın Beyoğlundan iki yeni kalfa ile bir de kadın işi yapan matmazel gelecek. Aşağıda erkek yukarıda kadın işi yapacağız. Gözünü açarsan bahşişten de haftada en az bir beşlik kıvırırsın... Ama gözünü dört açmalısın. O gömleğini evde adamakıllı bir yıkatmalı. Üstünü başını bir düzene sokmalı, anladın mı?

— Anladım, amca.

— Hem, bana bir daha amca deme. Galip usta de.

— Peki, amca. Şey, olur Galip usta.

— Haydi bakalım. Bugün sana benden izin. Noksanlarını tamamlayıp yarın sabah erkenden iş başı yapmalı!.. Marş!.

O an için bir daha semtine bile uğramamağı düşündüğüm, Süslen Berberinin başına gelenlere hâlâ şaşmaktayım. O güzel yaz gecesini kovalıyan tatlı yaz sabahında, tıpkı gafil avlanan düşmana yapılan bir baskın gibi dükkân ve insanları hücum altında kalmışlardı. Azrailin o gizli eli Muharrem ustayı sahneden çekip alınca, nasıl oldu bilinmez, beyaz saçlı, pos bıyıklı kör ihtiyar, sarışın, yeşil gözlü ufak kız çocuğuyla beyaza bakan mısır püsküllü saçlı oğlan çocuğu, kalfalar ve çıraklar sırra kadem bastılar... Dükkân ve insanları bir anda değişiverdi. Tıpkı fırtınanın ardından gelen sessizlik, hücumu takip eden dinlenme saati gibi ortalığı bir sükûnet kapladı. Bu âni hücumdan sonra hisselerine düşen ganimetleri alanlar köşelerine çekildiler. Geçen hafta da yeni ustamla Nazlı ablanın nikâhları kıyıldı. Komşulara bakarsanız yıllardır, tâ Muharrem ustanın bu dükkânı açtığından beri ardı arası kesilmeyen dedikodunun da böylece sonu alınmış oldu.

Şimdi yine her şey eskisi gibi. Hattâ eskisinden de güzel. Dükkânın içi ve dışı yağlı boya ile boyandı. Yeni resimler, yeni eşyalar ve yeni insanlar, eskisinden daha güler yüzlüler. Kuyrukaltı oldu diye bir ay kadar görünmeyen ve kafesi siyah bezlerle örtülen saka kuşu bile şimdi tekrar güneşe ve hayata kavuştu.. Mütemadiyen ötüyor. Hattâ Galip usta yukarıki salon için bir de kanarya aldı. Dedim ya canım, her şey, her şey eskisi gibi. Eskisinden de iyi. Benim bile haftalığımı on liraya çıkardılar. Bahşiş de haftada beş kâğıttan aşağı düşmüyor.

Ama bütün bunlara ve her şeye rağmen, insanın içine ve dışına serinlik veren o rüzgâr dolu çınar altındaki türbe havasının hu-

zur ve rahatından eser yok. Burası da büyük şehirlerin kocaman caddelerindeki o asri berber salonlarından biri haline geldi. Artık semtimizin sporcu gençlerinden, emekli ihtiyarlarından uğrayan kalmadı. Sırası geldikçe spordan hoşlanmadığını ve daima ekmek partisinden olduğunu tekrarlayan Galip usta öyle geveze müşterilerden hazzetmez. O, birkaç gün içerisinde binlerce karganın bile yapamıyacağını yaptı. Ortada Süslen Berberinden bir şeycik bırakmadı. Zaman, zaman, şimdi kasada oturan karısının buğday renkli, iri siyah gözlü güzel yüzüne nedense içim ürpererek bakarken burada bir zamanlar semtin insanları ve havasiyle dolu bir berber dükkânı var mı idi, diye kendi kendime sorarım da bir türlü «Evet!» diyemem..

Şimdi dükkânımızda makasların şak şaklarından ziyade elektrikle işleyen makinelerin uğultuları duyuluyor.

SAMET AĞAOĞLU

23 Nisan 1909 da İstanbul'da doğdu.

İlk hikâyesi:

«İLK GÖRÜŞ» (Strassbourg hâtıraları. Varlık der. 1933)

"Bu hülyalar renk ve hareket doluydu. Fakat dikkat ediyordum, tahayyüllerinizde bana biraz garip ve çok acayip gelen bir hususiyet vardı. Bu tahayyüllerde felâket ve faciaya büyük yer veriyordunuz. Hattâ yer vermekle kalmıyor, teferruatına kadar düşünüyordunuz..." (**Otuz sene sonra". Zürriyet.** 1950)

SAMED AĞAOĞLU

(İstanbul. 1909)

HAYATI:

23 nisan 1909 da İstanbul'da doğdu. Ailesi o sıralarda ata ocağı Dağıstan'dan gelip İstanbul'a yerleşmişlerdi. Babası Ağaoğlu Ahmet Bey, yakın geçmişteki bilim ve siyaset adamlarımızın başta gelenlerindendir. Samed Ağaoğlu, dördüncü çocuğu idi (Ablaları: Süreyya ve Tezer; sonra yolu gözlenen ilk erkek evlât: Abdurrahman; en küçükleri: Samed. Arada doğup ölen birkaç kardeşten sonra gelen küçük kız kardeş: Gültekin). İlk - ve ortaokul öğrenimlerini Bayazıt Feyziye Lisesi'nde yaptıktan sonra (1926), Ankara Lisesi'ni bitirdi (1929). Yüksek öğrenimini de Ankara Hukuk'unda yaptı (1931). İhtisas yapmak için Stassbourg'a gitti; 16 ay kadar kalıp «*Yüksek Etüdler*» i bitirip ihtisasını tamamladığı halde doktorasını vermek fırsatını bulamadı; babasının işlerinin bozulması yüzünden geri dönmek zorunda kaldı (1932). Yurda döndükten sonra Ekonomi ve Ticaret Bakanlıklarında bazı yüksek memurluklarda çalıştı. 1946 yılında devlet hizmetinden ayrılarak bir yandan avukatlık yaparken Demokrat Parti saflarında siyasî hayata atıldı. 1950, 1954, 1957 seçimlerinde üç devre üst üste Manisa'dan millet vekili seçildi. 1950 denberi çeşitli bakanlıklarda bulundu. Evlidir; oğlu Tektaş Ağaoğlu da babasının izinden sanat alanına girmeğe çalıştı, hikâye ve şiir denemeleri yaptıktan sonra resimde karar kıldı.

EDEBÎ HAYATI

Çok kısa süren meslek, istidatlarını köstekliyen siyasî hayatının yanında, ta lise sıralarında başlamış bir de sanat hayatı vardır. Lisesinin son sınıflarında ve üniversitedeyken (1929-31) arkadaşları ile birlikte (Hıfzı Oğuz Beketa, A. Muhip Dranas, Saffet Omay, Behçet Kemal Çağlar vb..) «*Hep Gençlik*» adını taşıyan bir sanat dergisi çıkarmışlardı (1929). Alphons Daudet'nin «*Değirmenimden mektuplar*» ında okuduklarını Keçiören'deki hayatına tatbik ederek yazdığı hikâye ve nesirleri bu dergide yayınlamıştı. 1931 yılında ihtisasını yapmak için gittiği Strassbourg'un onun edebî, fikrî ve ruhî gelişmelerinde büyük ölçüde yapıcı ve kurucu tesirler bıraktığı görülmektedir. Buradaki yaşayışının heyecanlı anılarını tasvir eden ilk hikâyelerini 1933 yılından başlıyarak «*Varlık*» dergisinde yayınladı (1 aralık 1933 - 1 nisan 1935). Bugünkü sanatına temel olan hikâyeleri bunlardır. Arada bir «*Yücel*» ve Ankara'da çıkan «*Çığır*» (1940 - 42) dergilerine de hikâyeler vermekle beraber, siyasî çalışmalarından ara buldukça eserlerini yayınladığı başlıca dergi «*Varlık*» olmuştur. İlk kitabı «*Strassbourg hatıraları*» (1944) ile geniş bir ilgi topladıktan sonra, hikâye kitaplarını uzun aralıklarla çıkarmakla beraber, sanata karşı ilgisini hiç bir zaman kesmedi.

ESERLERİ

Strassburg hâtıraları. Hikâyeler. Neiboğlu Y. 10 hikâye. - İstanbul: 1944 (?); **Zürriyet.** Hikâyeler. Varlık Y. 8 hikâye. - İstanbul: 1950; **İkinci baskı: 1958; Öğretmen Gafur.** Hikâyeler. Varlık Y. 7 hikâye. - İstanbul: 1953; **Büyük âile.** Hikâyeler. Varlık Y. 3 büyük hikâye. - İstanbul: 1957; **Babamın arkadaşları.** Nebioğlu Y. 19 tane hikâye tipinde anı. - İstanbul: 1958; İkinci baskı: 1959:

Şimdiye kadar yayınladığı dört hikâye kitabında 28 tane hikâyesi çıkmıştır. Son kitabındaki (**Babamın arkadaşları**) hikâye tipindeki ondokuz anı bu sayıya dahil değildir. Bu işe çok önceleri «**Babamdan hâtıralar**» (Ankara. 1940) adındaki kitabında başla-

mıştı. Bu 28 hikâyeden beş tanesi (**Strassburg hâtıraları: «Rue Prechter 5 A»** ve **Öğretmen Gafur** da: **«Babam»**; **Büyük âile**'deki bütün hikâyeler) büyük hikâye, geriye kalan 23 hikâye de küçük hikâye biçimindedir. Dergilerde kalmış hikâyeleri bir kitap doldu-racak sayıyı bulur. Son yayınladığı **«Babamın arkadaşları»** kitabındaki parçalar daha çok hikâye nitelikleri taşıdıklarından burada üzerinde durulmuştur. Kitaplarının ikinci baskılarında ufak tefek dil düzeltmeleri yapmaktadır (Bk.: **Zürriyet**'in ikinci baskısı: 1958).

Edebî eserlerinden başka **«Kuvay-ı milliye ruhu»** (1944) adını taşıyan ünlü eseri ile ablası Tezer Taşkıran'la birlikte hazırladıkları **«Suçlu çocuklarımız»** (Ankara. 1943) adlı bir araştırması da vardır.

ESERLERİ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER:

Strassburg'daki öğrenici yaşayışının anılarını derliyen ilk kitabı ile ün kazandı. Yurd özlemi ile dolu, derin, karanlık, zengin bir iç âlemine sahip her milletten üniversitelilerin bilim, kadın ve eğlence arasında gidip gelen yaşayışına katılıyor, izlenimlerini anlatan bu kitap, onun ilk eserlerini içine alıyordu. Bu soy hikâyede o, Sait Faik'le birlikte, en güzel örnekleri vermişlerdi. İki düşman millet arasında huzursuz, yeni bir dünya savaşının yaklaşan tehditleri altında ürperen, bir avrupa sınır üniversite şehrinin bulanık havasını, büyük meseleleri kurcalarken, küçük ve fakir hayatlarını yaşıyan çeşitli milletlerden öğrenicileri tasvir ediyor. Baskı altında geçen bir çocukluk hayatından (pederşahi bir âilenin en küçük çocuğu idi) birdenbire kurtulup sınırsız bir özgürlüğe kavuşan, düş ile yaşanmış gerçeği henüz iyice ayıramıyan tutkulu bir mizaçta, eğlencenin en çılgın anlarında birdenbire ölümü bir musallat düşünce halinde karşılarına dikilmiş bulan gençler. Ölüm düşüncesi, yaşamanın tuzu, biberi, ona buruk bir lezzet katan büyülü musallat ölüm düşüncesi, daha ilk kitabına patolojik bir ana motif halinde yerleşiyor. Hasta anasının iniltilerini on yıl dinliyen, ondan uzak şimdi de bir boşluk içinde şaşkın, inilti krizleri geçirmeden uyuyamıyan, inilti dinliyerek sâkinleşmek için hastahanelerin yaralılar koğuşuna yatan kişiler. Yazar, **Dostojewski**'yi Strassburg'ta yutarcasına süreli okumuş, onun kitaplarındaki kişileri bu öğrenici şehrinin pansiyonlarında aramıştı. İçinde, düşüncenin ve dünya zevklerinin dibine kadar inmiş, sivri kişilerin kaynaştığı gotik katedrallı bu avrupa şehrinde, Dostojewski kişilerini bulmuş, Prechter

sokağında, aynı duygular ve ıztırapların insanları görülmez zincirlerle bağlayıp sürüklediği bir hapishâneyi tasvir etmiştir. **Rue Prechter 5 A pansiyonu**'nu anlatan hikâyelerden birisi, «**Febüs**» de anlattıkları, bu hava içinde yorumlanmış, kendi yaşayışından alınmış parçalarla yüklüdür. Pederşâhî âilenin küçülmüş bir örneği olarak bir evde, iki ağabeği, üç ablası arasında en küçükleri olan **Febüs**'te, baskı altında ezilmiş, bir hayal âlemi kurtuluşu içinde başı boş ve nihayet mutlu, bu uzak şehirde bağlardan kurtulmuş bir özgür yaşama tasarlıyan hikâye kişisinde, biraz da Samed Ağaoğlu'nun kişiliğini buluyoruz. Karşıt iki duygu aynı zamanda bu hikâye kişisinin ruhuna yerleşiyor: ünlü, büyük bir insan olmak isteği ile en sefil, en fakir bir yaşamayı arzulayan insanın özlemi. Her iki yaşamayı da birden arzulayış. Derinlere kadar inebilen ruh ikizliklerini gözleyen bu çözümleyici çalışmalariyle günümüz hikâyecilerinden ayrılıyor, biraz eskice, ama kendine has bir hikâye anlayışının öncülüğünü yapıyor.

Daha ilk kitabında güçlü bir yazar olduğunu gösterdi. Mazlum, hasta ruhlu, sanatçı mizaçlı kişileri savaşçı değildirler. Olaylar en feci gelişmeler içinde ilerlerken onlar muzdarip ruhlarının derinliklerindeki yansımaları seyrederler.

İkinci kitabı «**Zürriyet**» (1950) de, ilk kitabından gelen, büyük, süreli ölüm düşüncesinin, artık hikâyelerinin temel unsuru haline geldiğini görüyoruz. Bu hikâyelerinde, bir ayırım yapmadan, hemen bütün insanları aşağılık duygularının pençesinde zebûn, aynı «**suçlu davranışlar**» açısından görüyor; her kişisinde bir suç eğilimi vardır, bütün davranışlarımızı bu eğilim idâre eder. Mutluluk içinde yakaladığı kişilerin ölümlerini en ince ayrıntılarına kadar düşünen, tasarlıyan, tasvir eden hasta mizaçlı insanlar baş kişileridir. Yaşama, iki karanlık nokta arasında (doğum-ölüm), kısa süreli,yarı aydınlık bir geçittir. Onun kişileri bu kısa ve yarı aydınlık süre içinde hayatın tadım çıkararak yaşamazlar; iki uçtaki karanlık noktalara musallat olur, onları kurcalar dururlar. «**Zürriyet**» hikâyesinde, çoğu insanları mutlu kılan çocuk sahibi olmayı bir felâket haline getiren hasta bir ruhun acı karamsarlığını anlatırken **Poe**'vârî dehşet verici sahneler yaratıyor. Hasta ruhların çözümlenişlerinde, bizde benzeri görülmedik (ancak **Peyami Sefa** ona yaklaşabilir) bir ustalık gösterir. Bu soy derinlemesine çözümleyişlerle, o, aslında bir romancı olmalıydı. Kişileri «**küçük adam**» tipinin çok üstünde, toplumdakilerden çok, kafa ve ruhlarındaki meçhullerle savaşan, yaşamadan kopmuş, «**insan-üstü**» yaratıklardır. Bunlar ara sıra,

tıpkı bir çocuk gibi birdenbire ölümsüzlük ve ölüm düşüncelerinin dışında yaşamak gerektiğinin farkına varırlar; ama o yönde yazar için artık hikâye mevcut değildir. Böyle bir yaşayışın hikâyesini başkaları yazacaktır.

«Sokak» adındaki hikâyesi bir **İstrati** ve **Gorki** havasında başlıyor: onbeş yaşlarında iki sokak çocuğu, büyük bir caddenin bitişiğindeki bir aralıkta, bir sandık içinde yaşıyorlar. Bütün hayat, en acı sahneler dizisi halinde bunların gözleri önünden geçiyor: Otomobil altında ezilen çocuklar, yarı belinden aşağısı kopuk hastalar, küçük yaşta orospular, oğlunun elini öpen düşkün babalar, cenâze alayları, dört yol ağzında asılan kâtiller. Yazar, bu iki çocuğa kendi açısından seçme bir yaşama programı hazırlamış; sonunda onlara asılmış bir adamın ruh hallerini de yaşatarak azap çektiriyor. İçinde hiç bir hisseleri olmadan, bütün bu acılıkları seyrediyorlar, bu çok kötü olayların çocukları bozup ezişine karşı umursamıyan, bir sosyal endişe ortaya koymıyan, kişilerin hâline ve geleceğine katılmıyan bir kara hikâye bu.

İlk kitabındaki o canlı, başı boş üniversiteli yaşayışının hiç olmazsa bir yönden aydınlık ve umutlu havası, yaşama umudu yok bu hikâyelerinde. Sanatı gün geçtikçe kararıyor. **«Otuz sene sonra»** hikâyesinde bir kadın, ayrıldığı kocasına şöyle söylüyor: «Tahayyüllerinizde bana biraz garip, çok acayip gelen bir hususiyet vardı. Bu tahayyüllerde felâket ve faciaya büyük bir yer veriyordunuz. Hattâ yer vermekle kalmıyor, teferruatına kadar düşünüyordunuz.»

Ondaki çok derinlere işleyen Dostojewski hayranlığının bütün yazarlığını kapladığını üçüncü eseri **«Öğretmen Gafur»** (1953) kitabında da görmek kabildir. Her sayfasında bir **Raskolnikof** veya bir **Karamazof**'la karşılaşabiliriz. Cinayet ve suç tasarlamaları, bunlarla yüklü düşler, suçlu adam psikolojisinin baskısı altında kıvranan kişilerin kaynaştığı bir karanlık dünya, bu kitabını da baştan başa dolduruyor. **«Öğretmen Gafur»** hikâyesinde bir şizofrenilinin vehim ve hezeyânlarındaki dağınık, tedavisi imkânsız sapıklıkları yeni hikâyecilerimizde pek bulunmıyan bir sabır ve bilgili bir çalışma ile ayrıntılarına varıncaya kadar başarılı bir ölçüde tasvir ediyor. Onun bu soydan hikâyeleri, sanatçı çalışması bakımından örnek olacak bir değer taşıyor.

«Babam» hikâyesinde de çocuğunu dövmekten kendini alamıyan, bundan ıztırap duyan bir babanın psikolojisi aynı başarı ile tasvir ediliyor. Okurken, kendi yaşayışından da bazı anıların izleri var mı, diye düşünüyoruz. Burada kendi biyografisi ile doğrudan

doğruya ilgili bir büyük hikâye örneği veriyor. Bütün hikâye, hele son bölümündeki ölümün gelişinin anlatıldığı yerler, bütün ayrıntılarına kadar ölü odasının tasviri, ilk hikâyelerinden sonra erişebildiği en yüksek sanat zirvesidir.

«Büyük Âile» adındaki son kitabında üç büyük hikâyesine yer verilmiş. Kitaba adını veren ilk hikâyesindeki o dallı budaklı, geniş çevreli, kişileri zaman içinde genişliğine anlatışla, Samed Ağaoğlu'nun, romana yöneldiği açıkça görülüyor. Ondaki ayrıntılı kişilik tasvirleri ile, büyük tiplere dayanan hikâye anlatışının, daha başlangıçtan bir roman havası verdiği belli idi. Anadolu'dan İstanbul'a göç eden Niksarlı bir âileden dört kardeşin, kol kol kalabalık yaşayışları, iç içe düğümlenen münasebetlerinin «cinayet» düşüncesine doğru gelişmesini tasvir ediyor. Tek bir hareketiyle ıztırabını azaltacak, karanlıkları sıyırıp aydınlık bir dünyaya yeniden doğacakmış gibi heyecanla, baltayı, uyuyan kardeşinin başına indiren Yakup'un kişiliğinde o eski **Dostojewski** kişilerinden gelen bir çok çizgiler var.

«Ahmet Sâl'nin korkusu» nda, daha ilk eserlerinden beri sürüp gelen, yokluğun kucağında huzûr ve sükûn arıyan hasta bir ruhun sıkıntıları anlatılmaktadır. Velhasıl bu eseri de başındanberi sürüp gelen bütünün bir parçasıdır. İlk eserinden bugüne kadar Samed Ağaoğlu'nun kişilerinde, çevrelerinde, meselelerinde, dünya görüşü ve anlatış yolunda hiçbir değişiklik olmamıştır. Günümüz sanatının gidiş ve etkilerinin tamamiyle dışında kalmış, kendi sanat anlayışım belli dış etkilerle kurmuş bir hikâyeci var karşımızda.

Samed Ağaoğlu'nu, bütün eserlerinde, hele ilk kitabından sonra, kendi yaşamasını, malzeme olarak kullandığını, bazan da tam anlamıyla biyografik hikâyeler yazdığım görüyoruz. Başlangıçta hiç olmazsa bir dış dünyanın varlığından haberli idi. Ama yeni hikâyelerinde herşey kendisi ve yakın âile ve dostlar çevresinden ibarettir. Kişilerinin yaşamalarına katılan veya onların yaşayışını kendi yaşayışları ile yuğurup kendi açısından anlatan, anlattıklarına kendinden çok şeyler katan bir yazar. Her yazar belli bir ölçüde bu işi yapar, ama Samed Ağaoğlu için her şey, her kişi, her olay, **kendini anlatmak için** bir vesiledir. Bütün kişileri ve onların yaşamaları, içinde kendini seyrettiği bir aynadır. Hikâyelerinin kuruluşunda, gerçeği aşan, muhayyileye tırmanan yerlere rağmen, aslında malzemesinin gerçekten alındığı bellidir. Sanatçı kişiliğinin, yaratıcılığının, **yorumlayıcı, açıklayıcı anlatışının** baskısı altında değişmiyen gerçek, kişi, olay kalmıyor. Herşey onun baskısı altında

canlı özelliklerini kaybederek, bütün eserlerinde sürüp giden bir tek yaşayışın, sanatçının kendi dramının kuruluşunda malzeme haline geliveriyor. Gerçekten gelen konular ve kişilerle kendinden kattıkları arasında bir muvazeneli yapıya ulaşmak istediği açıkça görülüyor. Eserlerine daha fazla zaman ve emek ayırabilirse, belki bu muvazeneye kavuşabilecektir.

Yazarın yakın devrin (1908 den sonra) karışık kalabalığı içinde kişilikleri iyice belirmemiş bazı tarihî şahsiyetleri kendine has uslûbu ile tasvir ettiği, 23 kişiyi anlatan «Babamın arkadaşları» adındaki kitabı, büyük roman verme yolunda gücünü bir kere daha ortaya koyan bir eser oldu. Yakın tarihimizde yer almış bu yirmi üç kişinin ruh portrelerini, olayların gelişmeleri içinde derin bir gözlem ve çözümleme gücü ile ortaya koyuyor («Öğretmen Gafur» daki (1953) «Babam» hikâyesi kitabının ilk parçası sayılabilir. Aslında bu parça yeni kitabına alınmalı idi.) Bir tarihçiden çok hikâyeci kalemi ile, bazan bir tek parça içinde göz yaşartıcı duygulu sahnelerden mizaha ve satire kadar giden bir uslup çeşitliliği ile tatsız olaylar, cansız anıların içinden yeni bir yaşama sentezi kurup çıkarıyor. Hem bu kitabında, hikâyelerindeki sürekli karamsar havadan kurtulmuş, kişilerin havasına uygun yeni ve çeşitli anlatışlara kendini iyice kaptırmış, yer yer tarafsız bir anlatışa yönelmiş görünüyor. Can sıkıcı ruh çözümlemeleri yerine canlı gözlemler ve olayları anlatma yolu ile, kişilikleri bir hamlede ortaya çıkarıveriyor. Olaylar arasındaki bağlardan sert çizgili bir iki tasvir çıkaran yepyeni, diğer eserlerinden ayrı bir üstün ifade karşısındayız. Bir yazarın anlatış ustalığını bu dereceye getirdikten, olaylara da, kişilere de roman açısından baktıktan sonra romana geçmemesi büyük bir kayıp olur düşüncesindeyim.

Samed Ağaoğlu'nu günümüz edebiyatının gelişmelerinden ayıran bir başka özellik de, dilindeki eski yapıya ısrarla bağlı kalışıdır. Eski, kendi neslinin bile çoktan bıraktığı kelimeler, sık sık baş vurulan, anlatışa ağdalı bir koyuluk veren tamlamalar, dolaylı tümleçlerle iyice uzatılmış bileşik cümleler, bu günün değil, otuz yıl öncesinin dil anlayışına uygun bir edebî dil gelenekçiliği, belki de günümüzün devrimci dil gelişmelerine karşı bir direniş anlamı taşıyor. Onun eserlerinin kalıcılığını tehdit eden en büyük kusuru, şüphesiz, arıtılmamasında ayak direttiği bu meşrutiyet sonrası havasındaki dili olacaktır.

Samed Ağaoğlu, yıllardır hikâye yazmıyor. Kendini sanatına sureli olarak veremediği için, büyük romanın eşiğinde duraklıyor.

Sanatı bir ek iş olarak alanların eserlerinde görülen eksiklikleri onun eserlerinde de buluyoruz. Bir çok hikâyelerini, «Babamın arkadaşları» kitabındaki anı-portrelerini bile, bir roman olarak düşünüyor, ancak bir hikâye ölçüsünde yazabilecek kadar vakit bulabiliyor. Hikâyelerinin zaman içindeki genişliği, olaylar ve kişiler kalabalığı, dar bir çerçeveye sıkıştırılıyor. «Öğretmen Gafur» ve «Büyük âile» hikâyelerinde bu hali açıkca görüyoruz. «Babamın arkadaşları» da aslında baş kişisi babası olan bir büyük romanın parçalarıdır. Bütün kişileri, onların yaşayışlarını tarafsız bir tarihçiden çok bir romancı açısından ele alıyor, bir döküman gerçekliğinden çok, kişilikleri bir sanatçı gözü ile çözümlemeğe çalışıyor Kişileri anlatırken babasının çevresindeki hayatı, bu çevrenin olaylara ve insanlara verdiği biçimi ve anlamı temel olarak alışı halis bir romancı davranışını ortaya koyuyor. Ama roman başka işlere, başka tutkulara yer bırakmıyacak kadar sanatçıyı bağlayıcı bir yapıdır. Kıskanç, kendini harcarcasına sürekli bir çalışmanın konu üzerine toplanmasını istiyen bir iş. Bunun eksikliği, doku gevşekliği, yapıda boşluklar, ölçü nisbetsizlikleri şeklinde beliriyor.

Sanatın yapıcı, yaratıcı bir yönü var ki kabiliyetleri, tutkulu kişileri kendine çeker. Politikanın da kendine has büyük bir düzeni, bütün işlerin üstünde, hayatın akışına yol veren bir yönü var. Politikanın bu memlekette her çeşit toplum ve kültür ilgilerini bir yana iten, bütün insanları ölçüsüz bir tempoda çekip kendine bağlıyan bir gücü var. Yurdun en ücra köylerine kadar politika ve politikacının gördüğü ilgi o kadar geniş, o kadar büyük ki, sanat da dahil olduğu halde hiç bir toplum işi onunla yarışamaz. Hattâ onun karşısında silikleşir, geriler, ezilir. Bu şartlar altında sanatın politikaya adam kaptırışı pek tabiidir.

5. A. RUE PRECHTER

(Prekter Sokağı 5. A. Pansiyonu)

F E B Ü S

Febüs'ü anlatmak biraz güç olacak. Bu çocuğun bende kalan hâtırası parça parça, biribirine bağlanması bazan imkânsız hâdiselerden, sözlerden ibarettir.

Zaten Prekter sokağı ve 5. A. pansiyonu içinde toplananlar hayatın garip dekorlarından, kukla ve bebeklerinden başka bir şey değildirler.

Strazburg'un bu köşesine, şimdi benim yaptığım gibi uzaktan bakıldığı zaman, karışık yüzlerden, başlangıçlarıyla sonları ekseriya gizli kalmış oluşlardan mürekkep bir kaynaşma ancak farkedilir. Diyebilirim ki, bu sokak ve pansiyon çok eski bir zamanda başlamış bir hayat oyununun sahnesidir. Bir çok insanlar muayyen zamanlar için bu sahnede gözüktükten sonra bir daha çıkmamak üzere kaybolurlar. Fakat oyun devam edip gider.

Buraya düşenlerin irade ve arzuları yoktur. Yalnız şansları vardır. Bu şans daima, hemen daima aksidir.

Ben Dostoyevski'nin «Ölüler Evinin Hâtıraları» m ve «Meczuplar» ını orada okudum ve etrafımdaki insanların bu kitaplarda anlatılmış insanların aynı olduğunu gördüm. Sonra Prekter sokağı bana bir hapishane gibi geldi. Görünmez zincirlerin insanları biribirine bağladığı, ayni hisler, ayni endişeler içinde yaşanılan bir hapishane!

Febüs zengin bir fabrikatörün oğlu idi. Babası sağlam bir burjuva ailesinin reisinde bulunan bütün faziletleri taşıyordu. Ciddî, çalışkan, yuvasına düşkün bir adamdı.

Sağlam bir burjuva ailesi demek bir çatı altında en küçük evlâttan başlamak üzere yukarı, babaya doğru gittikçe şiddeti artan mânevi bir hiyerarşi demektir. Sağlam bir burjuva ailesi pederşahi ailenin küçülmüş, dejenere olmuş nümunesidir.

«Bu süslü evde, bu geniş, rahat odalarda yaş sırasiyle ehemmiyet almıştık. Yaş sırasiyle huzur, sükûn ve hâkimiyetimiz vardı.»

Febüs, fabrikatörün en küçük çocuğu idi. Kendisinden evvel iki ağabeysi ve üç ablası vardı. Bütün çocukluğu evin içindeki hiyerarşinin baskısı altında geçti. Bu baskı görünüşte çok sevimli ve hoş bir surette tezahür ediyordu. Yani yaşının ilerlemesine rağmen çocuk kalıyor, ilk konuşmağa başladığı gün kendisine yapılmış şakalar ayni şekilde devam edip gidiyordu.

«Babam daima güllerek şu sözleri söylerdi: «Evlâdın küçüğü olmaktansa domuzun büyüğü olmak daha iyidir.»

«Hakikaten ben babamın evinde hiç bir zaman bir kedi yavrusunun mevkiinden daha yüksek bir mevki alamadım.»

Genç bir adam olmağa yaklaştıkça kalabalıktan kaçmağa başlıyordu. Odasında kalmak ve düşünmek bir iptilâ halinde onun aradığı tek ihtiyaç oldu. Febüste bir nevi şahsiyet ikiliği başlıyordu. İnsanlar arasında renksiz, sâkin ve kapalı bir adam olarak kalıyor, odasında yatağına uzandığı zaman, kafasının içinde canlanan nihayetsiz derecede hareketli, ve renk dolu bir hayal âlemine dalıyordu.

«Başkaları için karanlık bir perde gibiydim. Fakat kendi kendime nur dolu bir şehrin aydınlık bahçelerinde yaşıyordum.»

Hayallerinin sabit bir tek merkezi vardı. Tahayyüle daima kendisini babasının evinden çıkmış, uzak ve kalabalık şehirlerde, bütün bağlardan kurtulmuş bir halde tasavvur ederek başlıyordu.

Bu hep aynı olan noktanın etrafında bir çok hayaller, bir çok maceralar gelip geçiyordu. Kâh en büyük şair, en büyük kumandan, en büyük âlim, bir kelimeyle daima en ileride bir adam oluyordu. Bazan sefalet, ıstırap ve unutulmanın son derecelerine kadar düşüyordu. Bu iki kutbun ikisi de onun için ayni derecede heyecanlı, sevimli ve arzu edilir tehassürlere vesile oluyordu.

Nihayet liseyi bitirdi. Babası kendisini Fransa'ya göndereceğini söylediği zaman, yüzünde hiç değişiklik olmadan teşekkür etti. Fakat içinden bir daha beni görmiyeceksiniz, dedi.

Hareket günü istasyonda kendilerinden bir daha dönmemek kararıyle birazdan ayrılacağı kardeşlerine, babasına ve annesine baktı.

«O zaman anladım ki, onları seviyordum. Gözlerime yaş doldu. Bu sırada büyük ağabeyim güldü, bana öyle geliyor ki, dedi, Febüs bütün zekâsına rağmen Fransızcayı öğrenmeden dönecek. Bu vahşilik onda varken.»

Son duyduğu aile sevgisi bu sözlerle birdenbire yıkıldı ve onlara kin dolu bir nazarla baktı.

«Tren kalktığı zaman omuzlarımdan senelerdenberi taşıdığım

bir yükü birdenbire bırakır gibi oldum. Hafifledim ve geniş bir neşe beni sardı.»

Serbest, hür ve kayıtsız hayatla beraber baskı kalktı ve baş dönmesiyle karışık bir muvazenesizlik başladı. Kadın ve içki, iki çelik çember olarak onu sıkıştırdılar. Üniversite, kitap, ders, hepsini tamamen unuttu.

Febüs'ü bu zamanlarında uzaktan görürdüm. Yanında her defasında başka bir kadın vardı. Çok şık giyiniyor, çok para harcıyor ve sefih bir hayatın en mükemmel bir tipi gibi gözükü yordu.

Bu hayat birkaç sene devam etti. Birkaç sene Febüs güzel başı, ve bol parasiyle hepimizin kıskançlığını gittikçe arttırarak yaşadı.

Sonra bir gün, bir gece âleminin en mest bir anında onun birdenbire hıçkırarak ağlamağa başladığını gördüler. Eğlenceyi bırakarak çekilip gitti. Bir daha ona böyle bir âlemde rastlamadılar. Yalnız, zaman zaman gecenin ilerlemiş saatlerinde onu görenler oluyordu. Hep tek başınaydı.

«Kurtulduğumu zannettiğim baskı yeniden başlamıştı. Fakat bu sefer bambaşka bir tarzda. Yeni hayata, senelerce hasretini çektiğim, genç kafamın bütün tahayyül kudretini üzerinde harcadığım bu yeni hayata intibak edemiyordum. Eğlenmeğe, sevmeğe, muvaffak olmağa kuvvetim kalmadığını anlıyordum. Yaptığım her hareket bana sahte geliyor, duyduğum her heyecan yarım kalıyordu.»

Febüs bu zamanlarında garip bir arzuya tutulmuştu. Büyük katedrale girmek, tenha, gölgeli bir köşede bir rahibin önünde diz çökmek istiyordu. Ona, beni kurtar, diyecekti, içine düştüğüm sıkıntıdan, beni bir ağ gibi saran yalnızlıktan kurtar!

O zaman rahibin kalın, yumuşak ve tane tane sözlerini dinleyerek açılacaktı. Başı kendisini teselliye gelen insanın dizlerine dayanmış ağlıyacaktı!

Bir çok defalar bu düşünce ile mâbede girdi. Hattâ bir gece genç bir rahibe yaklaştı, ellerini tutarak gözlerinin içine baktı. Fakat belki bakışları o kadar acayipti ki, rahip birdenbire ürktü, onu iterek dışarı kaçtı.

Katedral onun için yaşıyan, canlı bir varlık olmuştu.

«Zannediyorum ki, bu paslı demir yığını benim hislerimi anlıyor ve bana acıyor.»

Bir akşam yine geç vakit mâbedin önünde durdu. Kar yağıyordu. Fikirleri her zamankinden daha karışıktı. Annesini, babasını, ve kardeşlerini düşündü. En küçük olmanın baskısını yine dehşetle hatırladı. Yaşadığı serbest aylar zarfında bu baskı şeklini değiştir-

miş ve onun bütün ferdi cesaret kabiliyetini kırmıştı. Kar ve sarı soluk ışıklar altında katedralin yükselişine baktı. Tâ tepede sivri uç karanlığa karışmıştı.

Birdenbire babasının sesini işitir gibi oldu: «Büyük domuz olmak küçük çocuk olmaktan daha iyidir.»

Haklısın baba, diye mırıldandı ve yürüdü.

Tam köşeyi dönerken birkaç kadın ve erkekten mürekkep bir kafileyle karşılaştı. Hepsi sarhoştu. Yolun kenarına çekilmek istedi. Fakat kafiledeki kadınlardan birisi onu kolundan yakalamıştı. Kadın Febüs'ün yüzünü ışığa doğru çevirdi, gözlerinin içine bakarak bağırdı:

«İşte aradığım güzel adam. Artık sizleri bırakabilirim.»

Ve arkadaşlarının ısrarlarına rağmen onlardan ayrıldı. Febüs bütün bu sahneleri hareketsiz seyretti. Sokakta yalnız kaldıkları zaman kadına baktı. Zayıf ve uzun boyluydu, sarı saçları ve açık mavi gözleri vardı. Febüs onu çok çirkin buldu.

Kadın sordu;

«Talebe misiniz? Ben bütün zamanımı onların arasında geçiriyorum. Sizi hiç görmedim.»

«İki senedenberi buradayım. Ben de sizi ilk defa görüyorum.»

Sustular. Bir kaç adım yürüdükten sonra kadın yine sordu:

«Kim bilir, benim için neler düşünüyorsunuz? Hafif, hoppa bir mahlûk.

«Hayır, hiç bir şey düşünmüyorum. Zaten düşünecek halde değilim ve nihayet hoşuma gidiyorsunuz.»

Febüs'ü bu kadınla beraberken tanıdım. Tanışmamız hiç de hoş olmıyan bir çatışmadan sonra oldu. Bulgar lokantasında hâkim olan hava bu çatışmanın sebebidir.

Lokantada yemek yiyen, talebelerin hemen hepsi fakir, parasız ve sıkıntı içindeydi. Sefaletin bu genç ruhlarda yarattığı bir nevi kabalık, kıskançlık ve âsabiyet vardı. Orada her dakika kopabilir bir fırtınanın rüzgârı eserdi. Harcanan biraz fazla para, biraz fazla yükselen bir kahkaha derhal göze batardı. Herkes isterdi ki, birbirine müsavi olsun.

Şimdi bu ruh tezahürlerini düşünürken bu karanlık ve pis lokantada en genç senelerini delicesine harcıyan hepimize acıyorum. Fakat tekrar ediyorum, bu hayat bütün bu insanlar için mukadderdi. Hepimiz başımıza gelenlerin kendi irademizden uzak sebeplere bağlı olduğu kanaatindeydik. Bu kanaat bize bir teselli ve bir

gurur veriyordu. Zaten bu gurur olmasaydı içinde bulunduğumuz şartlara tahammül etmek güç olurdu.

İşte Febüs, bu ruh vaziyeti içinde olan bizlerin arasına, bizimle eğlenmek için gelmek gafletinde bulundu.

Bir öğle vakti Bulgar lokantasının daimî müşterileri Febüs'ü yanında bir kadınla kendi aralarında gördükleri zaman hayret ettiler. Bu en pahalı lokantalarda nadir yemeklerle beslenen şımarık çocuk neden buraya geldi?

Bir köşeye çekildiler. Şarap getirttiler ve gittikçe yükselen kahkahalarla hepimizin huzur ve sükûnunu bozdular.

Bir aralık Febüs yüksek sesle, «Görüyor musun? diye bağırdı, ne garip bir yer! Bu insanlar arasında zaman zaman oturmak bana büyük bir zevk veriyor.»

Kadın arsız bir eda ile «Öyle, öyle, diye cevap verdi, hakikaten hoş.»

Sonra beni gösterdi:

«Bu adam niye bize bakıyor? Sorsana.»

Birden ayağa kalktım, masalarına doğru yürüdüm:

«Onun sormasına lüzum yok. Neden baktığımı ben kendim söyliyeceğim.»

Ve elimle Febüs'ün yanağını okşıyarak:

«Bu jigoloya günde ne kadar para veriyorsun dedim, merak ettim ve onun için bakıyordum.»

Bütün lokanta bravo, bravo diye bağırdı. Febüs kıpkırmızı oldu, ayağa kalkmak istedi.

«Otur, koca züppe, hayvan herif! Buraya, bizim aramıza bizimle alay etmek için mi geldin? Haydi kalk, hemen def ol git.»

Febüs belki üstüme atılacaktı. Fakat benim ve lokantadaki diğer talebelerin tehdit ve hiddet dolu hallerinden ürktü, hiç bir şey söylemeden çekilip gitti.

Aradan bir ay kadar zaman geçmişti. Bir gün odamın bitişiğindeki çoktanberi boş kalmış odada sesler işittim. Kendi kendime, Alâ dedim, yeni bir komşu. Yani yeni bir bedbaht!

Ertesi sabah bu komşunun Febüs olduğunu gördüm. Febüs, Prekter sokağında! Bu, o kadar garip bir hâdiseydi ki, derhal aklıma şöyle bir fikir geldi: Kendi kendime «Febüs yine bizimle, bizim hayatımızla eğlenmek ve sevgilisine aşağı muhitler göstermek için pansiyona yerleşiyor», dedim. Fakat iki gün sonra bu zannımda aldanmış olduğumu gördüm.

Pansiyonun insanları birbirine yaklaştıran şartları içinde, ara-

mızda geçmiş olan hâdiseye en ufak bir imada bulunmadan arkadaş olduk. Yavaş yavaş hakiki Febüs kendisini göstermeğe başladı. Onu tanıdıkça sevgim artıyordu. Pansiyona ayni kadınla beraber yerleşmişti.

Asıl tuhafıma giden şey, Febüs'ün bu kadına karşı olan zâfiyâdı. Basit, hattâ âdi bir kadının bir insan üzerinde bu kadar büyük tesir yapabileceğini hiç düşünmemiştim. Febüs onu deli gibi seviyordu.

Aramızdaki dostluk ilerledikçe hayatının safhalarını parça parça anlattı. Uzun zaman ondan bu pansiyona yerleşmesini icap ettiren hâdisenin ne olduğunu sormak istemedim. Bir gün kendisi açtı:

«Babamdan çoktanberi ne para, ne mektup alıyorum. Yalnız ablam, babamın burada sürdüğüm hayattan hiç memnun olmadığını, gizli tahkkiat yaptırarak sefih bir surette yaşadığımı anladığını bir mektupla bana bildirdi. Fena halde münkesir oldum. Artık babama yazmamağa, ailemi büsbütün unutmağa karar verdim.

Fikrimi ona da açtım, (ondan maksat beraber yaşadığı kadındı.)

«Benim biraz birikmiş param var, dedi, sana iş ararız. Bulunciya kadar geçiniriz.»

Ve işte, ucuz olduğu için bu pansiyona taşındık. Fakat şimdi görüyorum ki, iş bulmak güç olacak. Babama yine yazdım ve para istedim. Onu sefalet içinde yaşatmak gücüme gidiyor.»

Birdenbire yalnız kadından konuşmağa başladı:

«Ona hayranım! Bilmezsin, ne ince bir yaradılışı var! Bu kaba Strazburg'lular içinde böyle bir kadına tesadüf edeceğimi zannetmezdim. Eğer o olmazsa çoktan mahvolmuştum.»

Febüs'ü hayretle dinliyordum. Bu kadın değil yalnız bence, bütün onu tanıyanlarca bir hiçti. Hattâ Febüs'e zaman zaman hiyanet ettiğini bile hissediyorduk.

Bu konuşmamızın üzerinden bir hafta geçti. Bu müddet zarfında Febüs'ü hemen hemen hiç görmedim. Bir sabah erkenden odama geldi. Yüzü sapsarıydı. Yorgun ve bitik bir hali vardı. Kanapenin üstüne yıkılır gibi oturdu. Cebinden bir mektup çıkararak, «Görüyor musun, dedi, babamdan nihayet cevap aldım. Bak ne yazıyor!»

Mektubu fransızcaya çevirerek okumağa başladı:

«Sana yazmakta çok tereddüt ettim. Benim gibi bütün hayatını namusu ile çalışarak geçiren bir babaya çok ağır darbe vurdun. Annen, kardeşlerin, ben, hepimiz bizi tanıyanların yüzüne ba-

kacak halde değiliz. Ailemiz için hakiki bir felâket oldun. Bunu bana yapmağa hakkın yoktu Febüs. Senden hiç bir şey esirgemedim. Beklediğim mükâfat mânevi bir hazdan ibaretti. Sen bunu benden kıskandın. Sana açıkça söylüyorum. Artık bizim oğlumuz ve kardeşimiz değilsin. İstediğin kadar sefil bir hayatta, istediğin kadar yaşıyabilirsin.»

Mektup burada bitiyordu.

Febüs, «hakları var, diye mırıldandı, onlara çok pahalıya maloldum. Fakat sebep yine onlardır. Zaten ayrıldığım gün bir daha dönmemeğe karar vermiştim.»

«Mânasız konuşuyorsun. Babanın sinirli bir zamanında yazmış olduğu bir mektuba fazla ehemmiyet verme. Şimdi sen başka bir suretle cevap vereceksin.»

Yüzüme baktı. Ben devam ettim:

«Çalışmağa başlıyacaksın, fakülteyi bitireceksin ve bir gün babanın evine temiz, lekesiz olarak döneceksin!»

«Peki, nasıl çalışacağım? Onun da parası bitti. Sonra ondan ayrılmak benim için imkânsızdır.»

Birdenbire aklıma geldi:

«Atyas'a söyleriz, lokantada garsonluk edersin.»

Febüs garson oldu. İlk günler zarfında kadın onun sefaletine bütün kalbi ile iştirak eder gibiydi. İkisi de neşeli idiler. Febüs fakülteye devama başladı.

Birkaç ay böyle geçti. Sonra mukadder olan netice kendisini göstermeğe başladı. Araları yavaş yavaş açıldı. Kadın bazan günlerce Febüs'ün yüzüne bile bakmıyordu. Bir çok defa odalarından seslerinin âsabî ihtizazlarla yükseldiğini duydum. Kadın, «Bıktım, diye bağırıyordu, senden bıktım.»

Belki bıkmağa hakkı vardı.

Önceleri her kavgadan sonra barışır ve biribirlerine artık bir daha iyi geçineceklerine söz verirlerdi.

Fakat hava bir kere bozulmuştu. Yeniden eski ateşli sevişmenin avdeti imkânı yoktu. Nihayet fırtına koptu.

Bir sabah çok erken kadının bağırdığını duydum. Sonra odanın içinde bir koşuşma oldu, kapı şiddetle açılarak merdivenlerden aşağı birisi koşa koşa indi. Dışarı fırladım, kadın sofada saçları dağınık bir halde bağırdı:

«Febüs! Febüs!» Arkasından koştu. Fakat o çoktan sokağa çıkmıştı. Kadın Febüs'ün cevap vermeden gitmesine kızdı.

«Eğer dönseydi belki onu affedecektim, dedi, fakat madem ki dönmedi, ben de gidiyorum.»

Ve ilâve etti: «Ahmak, kendisini bir şey sanıyor.»

Akşam geç vakit Febüs eve geldi. Doğru benim odama çıktı.

«Gitti mi?»

«Gitti, galiba bütün eşyasını da topladı.»

Odalarına girdik. Darmadağınıktı ve açık gardıropta Febüs'ün bir tek elbisesi sallanıyordu. Duvarlarda kadının alıp götürdüğü resimlerin koyu ve rütubetli yerleri kalmıştı.

Febüs ayakta etrafına bakıyordu.

«Hepsini, hepsini almış. En ufak bir hâtıra bile yok.»

Yatağa yaklaştı, ellerini çarşafın üstünde gezdirdi.

«İzini bile, kokusunu bile götürmüş!»

Nihayetsiz bir ıstırap çekiyordu. Bir gün içinde müthiş zayıflamıştı. Teselli etmek istedim:

«Canım; zaten bu kadın sana yar olmıyacaktı. Maddî ve mânevi her şeyini silip süpürdü. Ondan ayrılman iyi oldu!»

Yüzüme baktı. Gözlerinde okuduğum infial beni bu sözleri söylediğime pişman etti. Onu daha ziyade yaralamış olduğumu anladım. Kolundan tuttum, sokağa çıkardım. Bir kelime söylemeden sallana sallana istediğim tarafa yürüyordu.

Hava serindi. Strazburg'da nadir görülen bir mehtap vardı. Galya'nın karşısında köprüye geldik. Orada birden durarak suya baktı.

«Onu ilk odama götürdüğüm akşam ikimiz de sarhoştuk. Burada durmuştu ve yine böyle ışık dolu bir geceydi. Suda bir kayık vardı. Kilisenin gölgesi suyun içinde sivri bir kaya gibi uzanmıştı. Bana, seni daima seveceğim, diye yemin etmişti ve ben o gece bu yeşil ışık altında ona karım diye bakmıştım!»

Febüs iki gün sonra Parise gitti. Bir ay orada kaldı. Bir gün tam pansiyondan çıkarken kolumdan bir asker tuttu. Döndüm ve hayretle bağırdım. Karşımda Febüs, légion étrangère askeri kıyafetinde duruyor ve gülümsüyordu.

«Bu ne kıyafet Febüs?»

«Anlamadın mı? Benim gibi parası, ümidi kalmamış bir insan için iki yol vardır. Ya kendisini öldürmek, yahut da işi serseriliğe dökmek. Birinci yolu tutamıyacağım. Cesaretim yok. Fakat ikinci yol beni ayni neticeye götürecek.»

«Fakat Fakültede ancak iki senen kaldı.»

«Hangi Fakülte? Okumak, tahsili bitirmek, bu hayattan istikbalden bir şey beklemek demektir. Benim beklediğim kalmamıştır.

Müteessir miyim? Bir şey söyleyemem. Fakat bu pansiyon, pansiyonun içindeki küçük ve sefil oda bıraktığıma acıdığım şeylerdir. Sonra sizler ne iyi adamlardınız. Hepinizi daima hatırlıyacağım. Eğer bir ölünün dünyayı hatırlaması mümkün olsaydı nasıl hisler ve tahayyüller içinde kalacağım düşünüyorum, işte ben de sizleri öyle hatırlıyacağım. Benimle beraber bir şey içmez misin?»

Galya'nın altındaki lokantada oturduk. Talebeler etrafımızı aldılar. Febüs'ü bu asker elbisesi içinde görenler önce şaşırıyorlar ve sonra kahkahalarla gülüyorlardı. Kızlar, Febüs güzelleşmişsin dediler ve sonra hep bir arada resim çektirdiler.

Akşam istasyonda tren kalkarken:

«Senden bir şey istiyeceğim,» dedi.

«Söyle.»

«Beni affet. Sana karşı kabalık yaptım. Hatırlıyor musun, hani o gece Bulgar lokantasın...»

Ellerimle ağzını kapadım. «Affedecek bir şey yok dostum. Haydi atla, tren kalkıyor. Daha seninle güzel günler göreceğiz.»

On beş gün sonra bir gün bir arkadaşımla kahvede oturuyordum. Arkadaşım o günkü gazeteyi okuyordu. Birdenbire ah, diye bağırdı. Döndüm. Yüzü sapsarı idi. Gazeteyi bana uzattı.

Büyük harflerle şu serlevhayı okudum: «Tunus'ta feci bir şimendifer kazası» ve altında şöyle yazılıydı: «Légion étrangèe'e yeni girmiş iki yüz kişiyi mensup oldukları alaya götüren hususi tren ..... istasyonu ile ... istasyonu arasında köprü üstünden geçerken yoldan çıkmış ve suya yuvarlanmıştır. Kurtulan yoktur. Ölenlerin isimlerini yazıyoruz.»

İsimleri okudukça boğazıma bir şeyler tıkanıyordu. Tam onun ismi üstünde durdum. Gazete elimden düştü ve gözlerimin önüne Febüs'ün parça parça olmuş, kumral, ince ve güzel başı geldi.

Zürriyet (1950) den :

OTUZ SENE SONRA

Zarfın içinden çıkan mektubun ince satırlarını çok eski bir âşinanın yüzünü hatırlatır gibi tanıdı. Bu mektup ondan geliyordu. Gözlerinin önünde 30 sene evvelki son manzara canlandı:

Basit ve eski mobilyaları, yırtık perdeleri, kirli camları olan küçük bir odada karşı karşıya oturmuşlardı. Ortada bir masanın üstünde hazırlanmış bir bavul duruyordu. Masanın altında bol ve parlak tüylü iyi bir kedi uzanmıştı. Duvarda ılık bir sonbahar güneşinin titrek ışıkları yanıyordu.

Kadın oturduğu koltuğun dirsekliğine parmaklariyle vuruyor, asabî bir sesle: «Hayır, hayır, diyordu, daha fazla tahammül edemiyeceğim. Ben gidiyorum. Bu, hayat değil, sürünmektir. Benimle evlenirken vâdettiğin bu muydu?»

«Fakat sizinle evlenirken aşktan başka bir şey vâdetmedim.» Bu cevabı sâkin olmıya çalışarak vermişti.

«Evet, hiçbir şey vâdetmedim. Şimdi yine seni seviyorum. O halde vâdimi tutuyorum. Fakat madem ki gitmek istiyorsun, hay hay!»

Kadın yerinden kalkmış, bavulu alarak kapıya doğru yürümüştü. O zaman içinden, arkasından koşmak, gitme, demek için şiddetli bir arzu duymuştu. Fakat harekete geçinceye kadar kadın sokak kapısından da çıkmış, arkasında kendisinden son canlı iz olarak sert bir kapı çarpması sesinden başka bir şey bırakmamıştı. O zaman beş senelik bir evlilik hayatının bu son gününde kalbinde ne sevinç, ne sızı, hiçbir his duymadan, hattâ hiçbir şey düşünmeden uyuşuk bir halde saatlerce koltuğa gömülü kalmıştı.

Bu son günden beri otuz sene geçmiştir. Onu bir daha görmedi. İlk zamanlar bazı haberler aldı. Fakat sonra her şey mazinin karanlıklarına karıştı. Şimdi 65 yaşındadır. Hayatında canlı veya cansız kendisine bağlı ve kendisinin bağlı olduğu tek bir varlık yok. Yalnız başına, bir zamanlar hatırı sayılır bir dereceye gelmiş olan servetinin son kırıntıları ile yaşamaktadır.

Birkaç satırdan ibaret olan mektubu okudu. Kadın, görüşmek için bir randevu veriyor, buluşma yeri olarak şehrin çok lüks bir pastahanesini gösteriyordu.

Ne mektup, ne de bu davet onda hiçbir heyecan yaratmadı ve mektupta tesbit edilen günde her zamanki elbiseleri, her zamanki hali, her zamanki yüzü ile pastahaneye gitti. Köşedeki küçük masalardan birisine oturarak beklemeğe başladı. Pastahane şık, güzel kadın ve erkeklerle doluydu. Birçok lisan konuşuluyor, garsonlar acele acele hizmet ediyorlar, arada bir şuh bir kahkaha işitiliyordu.

Bütün hayatında böyle lüks yerlere pek nadir gittiğini düşündü. Halbuki içinde bu şık insanlardan birisi olmak için nihayetsiz bir ihtiras ve arzu vardı. Buna rağmen neden bu âlemlerin adamı olamamıştı? Mahçubiyet mi? Parasızlık mı? Adam sen de; olmadı işte. Şimdi derdini mi çekeceğim? Daha ne kadar arzuları, ne ihtirasları böyle kalbinde kendi kendilerine yanmış ve sönmüşlerdi. Şimdi bu ateşlerin külleri bile kalmamıştı.

Birdenbire yanıbaşında titrek bir kadın sesi duydu:

«Beklettim mi?»

Başını kaldırdı, karşısında kendisine bakan bir kadın gördü. O idi. Fakat, Allahım, bir insan bu kadar değişebilir mi? Çizgilerle dolu bu yuvarlak yüzün, bu beyaz saçların otuz sene evvel kendisini bırakıp giden canlı, güzel kadınla ne alâkası vardı? Fakat gözleri aynı gözlerdi: Tatlı, içleri ışıkla dolu koyu kestane renkli gözler!

Yerinden kalkmak istedi ve kekeliyerek:

«Affedin, dalmışım» diyebildi.

Kadın gülerek:

«Rahatsız olmayın, rahatsız olmayın» dedi ve hemen oturdu. Bir müddet birbirlerine baktılar. İlk evvel kadın söze başladı:

«İhtiyarlamışsınız. Seneler çabuk geçiyor. Fakat izleri çok kuvvetli!»

«Evet, ihtiyarladım. Sonra hayatın bin bir cilvesi ve hâdisesi bazan da ruhu da, bedeni de vaktinden evvel çöktürüyor. Ben de sizi ihtiyarlamış buldum. Yalnız aramızda bir fark var, neşelisiniz.»

«Neşeli miyim? Belki de. Zaten neşe, saadet gibi hallerin ne kadar izafî olduğunu şimdi anlamış bulunuyorum. Olabilir ki, şu dakikada sizi gördüğüm için neşeliyim. Fakat esasında hayır, dostum, yine eskisi gibi aksi, sert, hırçın tabiatım bütün neşemi silip süpürmektedir.»

Erkek bu sözlere cevap vermek istemedi. Onların altında hangi mânaların gizlendiğini anlamıştı. Eski karısı, konuşmayı evlilik senelerine ve ayrılmak hâdiselerine getirmek istiyordu. Halbuki ken-

disi o mevzulara girmekten çekiniyor, konuşmanın iki dost arasındaki bir konuşma şeklinde kalmasına çalışıyordu.

Fakat kadın niyetinde ısrar etti:

«Cevap vermiyorsunuz. Siz de yine eskisi gibisiniz. Ruhan hiç değişmemiş olduğunuzu görüyorum. Hoşunuza gitmiyen bir sözümü cevapsız bırakmak!.. Şimdi bunları söylerken, hattâ korkuyorum, acaba tıpkı o zamanlar yaptığınız gibi, kalkıp gidecek misiniz?»

Kadının bu sözlerini biraz endişe, biraz hiddet ve biraz yeisle dinledi. Acaba otuz sene sonra kendisini tekrar görüşmeğe davet eden eski karısı ona, bu lüks pasta salonunda, şehrin en tanınmış insanlarının gözü önünde, ölmeden evvel bir daha hakaret etmek mi istiyordu? İşte o, rengi ve bakışı değişmemiş gözlerinde ayni istihfaf dolu ışıklar belirmişti. O da kendisini bir an için otuz sene evvelin asabiyet havasına getirmek istedi. Fakat kadın birden elini tuttu ve hafifçe gülümsedi. Erkek bu el sıkışını, bu elden kendisine geçen sıcaklığı o kadar iyi tanıdı ki, aradan geçen seneler ipi kopmuş bir tesbihin taneleri gibi masanın üstünde dağıldılar, içini eski karısını ilk aşk günlerinin heyecaniyle öpmek için dayanılmaz bir arzu kapladı, başını ona doğru uzattı. Kadın hafif bir sesle, çok geç azizim, çok geç, dedi ve elini çekti. Yanlarından geçen garson bir şey içip içmiyeceklerini sordu. Erkek, karısının gözlerinin içine baktı:

«Ben çoktan beri yapmadığım bir şey yapacağım, alkol alacağım. Bir votka.»

Kadın: «Peki, dedi, siz votka için, ben koyu bir çay isterim.» Sonra eski kocasına dönerek:

«O günden sonra», diye başladı, «sizi, yaptığınız bütün işleri, hareketlerinizi hep takip ettim. Bu 30 sene içinde ben neler yaptım? Bunlar ehemmiyetli şeyler değil. Evlendim, çoluk çocuğa karıştım, evlât saadetini, evlât acısını tattım. Bütün bunlar her insanın hayatının tabiî hâdiselerinden ibaret. Ben bugün yalnız sizden bahsetmek istiyorum.»

Erkek: «Nasıl isterseniz, diye cevap verdi. Ben şu dakikada sizinle tekrar buluşmanın verdiği zevk içindeyim. Evet, bu tam bir zevk. Çok soğuk bir havada sıcak bir odaya girerken duyulan veya çok sıcak bir havada serin bir bardak su içerken duyulan zevk gibi bir zevk.»

Sözlerinin burasında dudaklarının kenarında belli belirsiz bir büküllme oldu ki, kadın içinden bir şeyin, iyi, güzel, ince bir şeyin

kırıldığını hissetti. Yine ayni müstehzi tebessüm, diye düşündü, onun en samimi, en hararetli, en heyecanlı olduğunu sandığım anlarda beliren mel'un çizgi! İşte altmışını geçiyor; onu bıraktığım gün gençti, şimdi ihtiyardır. Fakat onu bırakmak için ruhumda duyduğum büyük kuvveti yaratan bu çizgi yine yüzündedir, yine samimi olması lâzım gelen bu anda beliriyor!

Erkek devam etti:

«Sizden ayrıldıktan sonra, daha doğrusu siz beni bırakıp gittikten sonra (bu kelimeleri ağır ağır, tane tane söyledi), hayatımı yalnız geçirdim, diyebilirim. Birçok işler yaptım, zengin oldum; kitap yazdım, siyasete karıştım, seyahat ettim ve sonra yoruldum. Şimdi şöyle bir arkama dönüp bakıyorum ve bütün bu çocukluklar, bu maskaralıklar, bu mânasızlıklar mı benim hayatımı teşkil ettiler, diye hayret ediyorum.»

Kadın eski kocasının yüzüne şefkatle baktı:

«Evet, hayatınızın maceralarını biliyorum. Size bir şey söylemek isterim. Sakın kızmayın, o zamanlar sizi hülyalarınızdan, o hülyaları tenkit ederek zorla uyandırdığım zaman yaptığınız gibi, sert ve kaba sözlerle beni azarlamayın. Sizi büyük bir aşkla severek karınız olmuştum. Bende bu aşkı doğuran ne maddî güzelliğiniz, ne şuyunuz ve ne de buyunuzdu. Zaten güzellikten, şundan ve bundan fazla nasibiniz yoktu. (Kadın burada bellibelirsiz bir göz kırptı, erkek onun vaktiyle beraberken de kendisine çirkinsin, ama, seni seviyorum, dediği zaman ayni şekilde göz kırptığını hatırladı). Evet, beni size bağlayan bu hülyalarınızdı. Onlar yalnız sizin kendinize ait değildi. Bana, olmasını istediğiniz çocuklarımıza, vatana ait hülyalardı. Sizi hayranlıkla dinliyordum. Zengin olmak, meşhur olmak, büyük olmak istiyordunuz. İdeallerinize doğru yürürken mâruz kalacağınız her felâkette, erişeceğiniz her saadette kendimi sizin kolunuzda ve yanınızda düşünüyordum. Bir gün bana büyük bir inkılâpçının hayatından bahsettiniz, bu hayatta karısının aldığı yeri söylediniz. Hapse girerken yanındadır, oradan kaçarken yanındadır, ihtilâlin içinde ve siperlerde yanındadır!..

Çocukları seviyordunuz. Bizim çocuklarımız olursa onları nasıl büyüteceğimiz üzerinde ne uzun, ne ince hayaller kurdunuz! Her birinin hayat seyrini düşünüyor, bana anlatıyordunuz. Bu hülyalar renk ve hareket doluydu. Fakat dikkat ediyordum, tahayyüllerinizde bana biraz garip ve çok acayip gelen bir hususiyet vardı. Bu tahayyüllerde felâket ve faciaya büyük yer veriyordunuz. Hattâ yer vermekle kalmıyor, teferruatına kadar düşünüyordunuz. Bir

gün, doğmamış ve çok şükür ki doğmadılar, çocuklarımızdan bahsederken bana, sık sık kafama şu düşünce geliyor, demiştiniz, acaba kader bize bu çocuk bahsinde neler hazırlıyor? Sonra şunları anlatmıştınız: İkisi de çocuk için çıldıran bir karı koca tasavvur ediyorum. Bunların çocukları beş yaşına girdikleri zaman ölüyorlar. Kadın ve erkek her defasında ölen çocuklarının başucunda, birbirlerine bakarak, Allahım, diye dua ediyorlar, bize yaşayacak bir evlât bahşet! Fakat bu dua makbul olmuyor, seneler geçiyor, evlâtlar göçüyor, nihayet kadın, erkeğine, hayır, diyor, biz yaşayan evlât saadetini birbirimizden tadamıyacağız. Kaderimiz beraber bulunduğu müddetçe buna imkân yok. Bırak beni, ben çocuğumu başkalarından bulmağa gideceğim!

Bu hülyanı bana anlatırken, çocukların beş yaşına kadar nasıl büyüdüklerini, ana babanın onları nasıl sevdiğini, onlara nasıl baktığım, sonra o meş'um beşinci sene geldiği zaman nasıl bir ümitsizlik içine düştüklerini, çocukların nasıl hastalandıklarını, nasıl öldüklerini en ince noktalarına kadar anlatıyor, anlatıyordun!»

Erkek, karısının yüzüne baktı. Bu yüzde tarifi çok güç bir elem belirmişti. Garsona bir votka daha ısmarladı, alkol hoşuma gidiyor, diye düşündü. Bir ruhiyatçı, alkol insanın, olduğu ile olmasını istediği hal arasındaki boşluğu doldurur, demiş. Bence olmasını istediği hal değil, maziyi, hali ve istikbali bir araya getirip birleştiriyor!

Kadın bir müddet sustuktan sonra konuşmıya başladı:

«Benim hakkımdaki hülyaların ne kadar tezatlı idi yârabbi! Bir gün bana, sen benden evvel ölmelisin, hem çok evvel ve ben ömrümün sonuna kadar başka hiçbir kadının yüzüne bakmadan seni düşünmeliyim, demiştin. Acaba bu mümkün mü? Neden olmasın?.. Bir irade meselesi. Nihayet hayalimde seni her zaman canlı tutabilirim. Resimlerini karşıma alarak onlarla bir karı koca gibi münasebet tesis ederim. Sesini plâklara alırım. Sabahtan akşama kadar evimin içi yine sesinle dolu kalır, diye ilâve etmiştin ve bana, benim nasıl öleceğimi, mezarda nasıl çürüyeceğimi tasvir ederek, galiba, demiştin, ölümünden çok sonra bir gün mezarını gizlice açarak senden ne kaldı diye bakacağım. O zaman bir tutam saçla bir iki parça kemik bulacağım ve bunları alıp eve getireceğim!

Fakat bu karanlık, bu facialı hayallerinin yanında yine benim için renk, ışık dolu düşüncelerin vardı: «Seni kendi elimle yetiştireceğim, senin için kitaplar yazacağım, benim bütün yaptıklarım onun eserleridir, ben bir vasıtadan ibaretim diye bütün dünyaya

ilân edeceğim» diyordun. Bana nasıl beraber ihtiyarlayacağımızı, birbirimizden artık maddî zevk alamaz hale geldiğimiz gün beraber geçen bütün bir ömrün hâdiselerini nasıl hatırlayıp konuşacağımızı, çocuklarımızın, torunlarımızın etrafımızda nasıl dolaşacaklarını anlatıyor ve hayır, diyordun, «sen benden yalnız bir ay evvel öleceksin. Ben senden sonra ancak bir ay yaşamalıyım. O da ebediyen yok oluşunun ıstırabını tatmak, bu suretle senden en son zevki de almak için!»

Sonra elbiselerime, ev eşyalarıma ait hülyaların vardı. «Elbiselerinle, eşyalar ve seninle benim aramızda münasebetler kuracağız. Öyle münasebetler ki, evimizi onlar yapacak, onlardan birisi bozulduğu zaman bütün ev tatsız bir manzara, tatsız bir hal alacak. İşte bu suretle evimizin sağlamlığım temin edeceğiz, diyordun.»

Erkek, kadının yavaş yavaş siz demekten vazgeçerek, sen diye konuşmağa başladığına dikkat etti. Bu, eski itiyadın tekrar, kendi kendine canlanması mıydı? Yoksa mahsus, samimî olmak ve samimî gözükmek kasdiyle mi böyle hitap ediyordu?

Kadın devam etti:

«Zenginlik hülyaların vardı. Zengin olacağız, zengin olacağız! Hayatta bütün ihtiyaçlarımızı, bütün arzularımızı en ehemmiyetsizlerine kadar tatmin edeceğiz, diyordun ve «bu zenginliğe, doğru yollardan, namuslu yollardan geçerek erişeceğiz. Nasıl olacak, bilmiyorum, fakat muhakkak olacak. Zenginliğimizi iyi kullanacağız, kimsesiz çocukları büyütüp okutacağız, mektepler, hastaneler açacağız. Bütün bu hayır müesseselerine senin ismini vereceğim. Öldükten sonra ikimiz de daima iyilikle anılacağız» diye ilâve ediyordun. Birçok projeler yaptın, ticaret, gazetecilik, fabrikatörlük, hülâsa her türlü mesleklerin projelerini çizdin.

Fakat bütün bu projeleri yaparken küçük bir memurdun. Bana, evet, daha birkaç sene de böyle kalacağım. Sonra serbest hayata atılacağım, o zaman elele bütün projelerimizi gerçekleştireceğiz, diye heyecanlı vaitlerde bulunuyordun. Bu vaitlerin hiç birisine lüzum yoktu. Ben o zamanlar senden ve hülyalarımdan memnundum. Seninle ve hülyalarınla küçücük evimizde mesut yaşıyordum, yahut yaşadığımı sanıyordum.»

Kadın sustu, derin nazarlarla kocasına baktı. Bu buruşmuş ihtiyar yüzün o zamanlar kendisine verdiği tatlı heyecanı hatırlıyordu. Kalın, ciğerlerin tâ ortasından gelen erkek sesin gözlerinin önünde canlandırdığı hayaller içinde yaşanılan birkaç seneden sonra birdenbire garip, esrarlı bir değişme olmuştu.

Erkek: «Devam ediniz, dedi. Gençliğimin bütün tahassürlerini gömülü oldukları yerlerden birer birer çekip çıkarıyorsunuz. Bunları ben hemen hemen hep unutmuştum. Şimdi bir başkasına ait hikâyeler dinliyor gibiyim.»

Kadın: «Şimdiden sonra söyliyeceklerim acıdır. Şimdiden sonra size, yıkılan şatodan bahsedeceğim, evet, yıkılan şatodan» diye tekrar başladı:

«İşte ilk evlilik senelerimiz bu hayaller içinde geçti, değil mi? Şimdi bir başkasına ait hikâyeler gibi hatırladığımız hayaller içinde. Fakat ben bunları bir başkasına ait hikâyeler diye anlatmıyorum. Kendi maceramı, içinde sizin de bulunduğunuz kendi maceramı anlatıyorum.

Hayallerin yavaş yavaş şekil değiştirmeğe başlamıştı. Bunu ilk defa şöyle bir konuşmada farkettim:

Biliyor musun, dedin, ne istiyorum, elime şu veya bu tesadüfle, meselâ bir piyango isabetiyle büyük bir para geçiyor. Çocuklarımız doğmuştur. Ben bu paranın hemen hemen hepsini sana ve çocuklara bırakıyorum, kendime az bir para ile bir gün sizden habersiz ortadan kayboluyorum. Beni uzun zaman aradıktan sonra bulamıyarak ümidinizi kesiyorsunuz. Sonra seneler, seneler geçiyor, çocuklar büyüyor, sen belki evleniyorsun veya evlenmiyorsun. Bir gün, bir gece vakti kapını ihtiyar bir adam çalıyor. Bu adamın yüzünde tanıdığın izler var. Fakat ihtimal vermiyorsun. İhtiyar seninle konuşuyor, çocukları soruyor ve çekilip gidiyor. O, benim! Senelerce dünyada dolaşmış, hayatın, dünyanın ne olduğunu anlamış bulunuyorum. Tekrar gelişim sana kendimi tanıtmak, hayalinde kaybolduğu zamanki hatlariyle yaşıyan kocanın yerine ihtiyar bir adam koymak için değildir. Sırf, acaba kendimi sana tanıtmadan karşında durabilecek miyim, bunu anlamak içindir!»

Sen bu sözleri söylerken ben hayretle dinliyordum. İlk defadır ki, benden uzak, içinde benim bulunmadığım bir tahayyüle dalmıştın.

Sonra sende gördüğüm ikinci değişme yüzünde oldu. Bazan konuşurken ve en çok benimle alâkalı olarak, bana sevgini anlatmak, benim için düşündüklerini söylemek veya benim sözlerimi tasdik etmek için konuşurken dudaklarının kenarında ince, belli belirsiz bir bükülme oluyor, yüzün bu bükülme ile müstehzi bir mâna alıyordu. Demin de ayni çizgiyi yine dudaklarının kenarında gördüm. Seni heyecanla, hattâ mestolarak dinlediğim zamanlar, bu çizgi

yüzünde belirince bütün vücudum ürperiyor, yüksek bir yerden düşmüş gibi oluyordum.

Düşünce ve tahayyüllerin gittikçe vahşi, kaba şekiller almağa başladı. İnsani olan bütün hislerin bir ağacın kabuğu gibi sıyrılıp dökülüyor, bunun altından karanlık, çirkin, hırçın bir ruh meydana çıkıyordu. Zaman zaman önümde duruyor, sevmediğin bazı insanlardan ne kadar nefret ettiğini, onları işkenceler içinde nasıl öldürmek istediğini anlatıyordun. İnsan öldürmek için korkunç makineler, vasıtalar, usuller düşünüyordun. Bir gün bana bir bıçkı makinesinden bahsettin. Bir ağaç gövdesi gibi yüzükoyun uzatılmış insanın başından ayaklarına doğru bu makine altında dümdüz, birbirine müsavi, en ufak girinti ve çıkıntısı olmıyan altı parçaya nasıl bölüneceğini, bir başka gün diz çökmüş ve başı bir demir üzerine eğdirilmiş bir adamın başına birkaç metre yüksekten düşecek birkaç tonluk yuvarlağın bu başı nasıl yamyassı bir hale getireceğini en ince teferruatına kadar, hemen hemen zorla anlattın. O zaman vücutla baş bir kalkan balığının kuyruğu ile gövdesine benziyecek, dedin. Yüzüne korku ile baktım. Gözlerin parlıyor, burun deliklerin açılıp kapanıyordu. Ne oluyorsun? diye bağırdığım zaman kendine geldin, korkma, korkma diye cevap verdin, bu mel'un adamlardan öyle nefret ediyorum ki, onları yok etmek için buralara kadar düşünüyorum.

Sende yeni bir hal daha başlamıştı. Eskisi gibi neşeli, heyecanlı, hummalı değildin. Gittikçe daha az konuşuyordun ve beraber bulunduğumuz zamanın artık büyük kısmı sükûtla, gözleri kapalı, kendi kendine düşüncelere dalmış bir vaziyette geçiyordu.

Sonra bana karşı o eski ince alâkan azalmıştı. Arada bir, «ah, diyordun; sen olmasaydın, ben yapacaklarımı bilirdim. Bütün elânımı, bütün gayretimi senin mevcudiyetin kırıyor». Ve hemen söylediğin sözlerin benim üzerimde yapacağı tesiri azaltmağa çalışıyor, «sakın yanlış anlama sevgilim, diye ilâve ediyordun, seninle daima ve gittikçe artan bir şekilde mesudum, demek istediğim; büyük işler yapmak istiyen insanlar yalnız olmalıdırlar, kalplerinde en ufak zaafları olmamalı, aşk, şefkat, merhamet hislerinden uzak kalmalıdırlar.»

Kadın: «İstemiyorsan devam etmiyeyim, seni üzüyor muyum?» diye sordu.

Erkek bir rüyadan uyanır gibi kendisini topladı, kekeliyerek: «Hayır, bilâkis, devam ediniz; şimdi bir söz söylüyordunuz. Ben demek o zaman size büyük işler yapmak istiyen insanlar hayatta

kalpsiz ve merhametsiz olmalıdırlar, demiştim, öyle mi? Ne kadar yanlış bir görüşe saplanmışım!

Hayır, hayır! İşte ölümün eşiğinde bulunuyorum, büyük işler büyük kalplerle, bütün kâinatı, bütün kâinatın aşkını ve merhametini içinde taşıyacak büyük kalplerle başarılabilir. Aşksız, merhametsiz büyük eser verilmez. Aşk ve merhamet her büyüklüğün gıdasıdır.»

Kadın tekrar başladı:

«Evet, büyük işler yapacak insanlar kalpsiz ve merhametsiz olmalıdır, diyordun, insanları birer paçavra gibi kullanmasını bilenlerdir ki, hayatta muvaffak olurlar. Fakat hedefe varmak için icap ederse insanların yüzüne güleceksin, ellerini, ayaklarını öpeceksin, kendilerine sadık kalacağına yeminler edeceksin, fedakârlıkların binbir misalini göstereceksin. Günü geldiği zaman, kudret ve kuvvet sahibi olduğun zaman da ilk darbelerini, her türlü izzetinefis fedakârlığı mukabilinde senin elini tutmuş, seni yükseltmiş olan bu insanlara vuracaksın. Onlar senden gelen darbeleri gördükçe şaşıracaklar, nankör, vefasız, hain diyeceklerdir. Ne ehemmiyeti var? Bütün bu feryatlar onların boğazlarından çıkacak son sözlerden ibarettir. Sonra ebediyen susacaklar!»

Tasavvurların zaman zaman beni endişeye düşürecek kadar ahlâksızlaşmıya başladı. Birkaç defa bana zengin olmak için tek çarenin şu veya bu vasıtalarla, diğer insanları soymaktan ibaret olduğunu söyledin, hattâ bir gün, bilir misin, dedin, «ne kadar basit bir şekilde, bir sabah uyandığımız zaman kendimizi zengin bulabiliriz. İşte meselâ, benim çalıştığım dairenin mutemedi her ayın birinci günü memur maaşlarını vermek için 150 bin lirayı çantasına kor ve gelir. Bu adamı yolda, hattâ dairedeki odasında daha çantasını açmadan soymak mümkün, hiç kimse de benden şüphelenmez. Bu işte ilk ve son şüpheler daima mutemedin üstünde toplanacaktır. Parayı bankadan alan odur, para çantası onun elinde iken yok olmuştur. O halde yok eden de bizzat kendisidir. Ne çıkar? On seneye mahkûm olacak. Bilmeden yaptığı bu iyiliği karşılamak kolay. Yaşamak için bütün ümitlerini kaybetmiş, ihtiyarlamış, yorulmuş bir halde hapisten çıktığı gün kendisine meçhul bir yerden gönderilen on bin lira bulacaktır. İşte bütün o acı mazi unutuldu ve yeniden yaşamak ümidi doğdu!»

Bütün bu tahayyüller, bu tasavvur ve düşünceler arasında hayatımızın basit gidişi değişmiyordu, ayni küçük memur kalıyordun, ayni mahrumiyetler içinde yaşıyorduk. Bu kadarla kalsa iyi. Daha

fenası, âmirlerinden ihtarlar almağa, cezalar görmeğe başladın. İşten eve asabî, yorgun geliyordun. Sana neden böylesin, neyin var? diye sorduğum zamanlar beni azarlıyor, yemeği acele acele yiyerek divanın üzerine uzanıp kalıyordun. Evin içinde senin yanında kendimi tamamen yalnız hissetmeğe başladım ve bu hisle beraber bende senin hakkında, evimiz hakkında, evlilik ve saadet hakkında yeni fikirler doğmağa başladı. Kendi kendime, acaba ben aldandım mı, diyordum, bu adam bir tahayyül makinesinden başka bir şey değil mi? İşte seneler geçiyor, işinde yükselmiyor, hattâ fena notlar alıyor. Sonra onun gittikçe asabî, haşin ve kaba olması, düşüncelerinin gittikçe vahşileşmesi, ahlâksızlaşması bununla alâkadar olamaz mı? Muvaffak olamıyor, olamayınca istikbalini ellerinde tutan insanlara düşman kesiliyor, arzularını daha kestirme yollardan, ahlâksızlık yollarından gerçekleştirmeyi düşünüyor!»

Vardığım bu neticelere yavaş yavaş inanıyordum. Artık seni bir yabancıyı tetkik eder gibi tetkik ve tahlil edebiliyordum. Evimiz bana gittikçe soğuk geliyor, eşyalarımızın eskiliğini, azlığını farketmeğe başlıyordum.

Bu düşüncelerle beraber ben de sana karşı kaba olmağa başladım. Bana tahayyüllerini anlatmak istediğin zaman sözünü kesiyor, hattâ bütün bu lâflardan bıktım, anlıyorum ki, hayatımız hep böyle geçecek, diye cevap veriyordum. Bu cevaplarım seni sinirlendiriyor, hiddetle evden çıkıp gidiyordun.

Yavaş yavaş ayni evin içinde iki yabancı, iki düşman haline geliyorduk. Bunu farkettiğim zaman kendi kendime hayret ettim. O halde neden seni bırakıp gitmiyordum? Bunun cevabını şöyle veriyordum: «Ben gidersem daha bedbaht olacak! Biraz daha beklemeliyim. Belki bu geçirdiği bir buhrandır, belki yakın bir günde iyiliğe dönecektir!»

Fakat heyhat! Bütün ümitlerim boşa çıkıyor ve sen gittikçe esrarlı bir hal alıyordun. Bazan birbirimize tek bir kelime söylemeden günler geçiyordu. Yavaş yavaş şöyle bir endişeye kapıldım; Bir gün diyordum, beni bu evde yalnız bırakıp kaçacak, hattâ bir tek satır bile yazmadan! Buna tahammül edemezdim. Haysiyet ve izzetinefsim böyle bir darbenin altında şiddetle yaralanırdı. Bu haysiyet ve izzetinefis düşüncesi bu suretle kendisini gösterince, artık senin her hareketini haysiyet ve izzetinefsime bir darbe diye karşılamağa başladım. O zaman bana söylediğin sözler bende daha acı, daha kırıcı bir tesir yaptılar. Bunun aksülâmeli fena oldu. Ben de senin gibi konuşmağa, senin sert sözlerine daha sert sözlerle

mukabele etmeğe başladım. Bazan o kadar ağır kelimeler ağzımdan çıkıyordu ki, sen korku ile yüzüme bakıyordun. Bir kelime ile, şirret, kavgacı olmuştum.

Bendeki bu değişiklik seni evin içinde büsbütün bir hayal haline getirdi. Gece yarıları sessizce eve geliyor, sabahları yine beni görmeden, görmemeğe çalışarak gidiyordun. Benden korktuğunu anlamıştım. Sana öyle geliyordu ki, bir gün çalıştığın yere gideceğim, âmirlerinin yanında sana en ağır hareketleri yapacağım.»

Kadın birkaç saniye sustu. Sonra derin bir nefes alarak, ah, o günlerin ıstırabı, diye devam etti: «Sanki bütün vücudumu ince tellerle sıkı sıkıya sararak bağlamışlardı. Bu ince teller etlerimi kesiyor, her gün biraz daha derin yaralar açıyordu. Ruhumun mâruz kaldığı işkence maddî ağrılar şeklinde her yanımı sarıyor, saatlerce yatakta büzülmüş bir vaziyette kalıyordum. Dünyada hiç bir acı bir kadının bu ruh işkencesinden doğan acı kadar öldürücü, yıpratıcı olamaz. Bedbaht değil, ondan daha beterdim.

Fakat bütün bunlara rağmen seni hâlâ sevdiğimi görüyordum. Bu sevgi sana acımak şeklinde tezahür ediyordu. Evet, sana şiddetle acıyordum. Haline bir sarsaklık gelmişti. Rüyada yürür gibi yürüyordun. Üstünü başını ihmal ediyor, bazan günlerce traş olmuyordun.

Nihayet o gün, o senden ayrılmanın benim için mukadder olduğuna inandığım gün geldi.»

Kadın sustu. Erkek eski karısının yüzünün sararmış olduğunu, gözlerinde yaşlar parladığını gördü. Elini yavaşça onun eli üstüne koydu. Fakat kadın elini çekti, ve «Evet o gün geldi diye devam etti, sokakta idim. Döndüğüm zaman şapkanı vestiyerde gördüm, evde olduğunu anladım. Hiç bir kastim olmadığı halde içeriye yavaşça girdim. Sen odanda idin. Kapı hafifçe aralıktı. Bu ince aralıktan senin yatağına oturmuş, iki elini de yüzüne kapamış olduğunu, hıçkırarak ağladığını gördüm.

Yine yavaşça geri döndüm, evden çıktım. Sokaklarda saatlerce âvare âvare dolaştım. Neden ağladığını düşündüm. «Yalnız kendisi için değil, benim için de ağlıyor. Beni mes'ut edemediğini anlamıştır. Benim kendisinin hayatta muvaffak olması için bir engel olduğumu görmüştür. Zaten bunu bana söylemedi mi? O halde onu bırakmalıyım. Onu ebediyen bırakmak, kendi hayatım yalnız başına istediği gibi yaşamasını temin etmek lâzım. Bu benim ona yapacağım son iyiliktir. Bu benim için bir vazifedir.»

Ayrılmak kararını vermiş olarak eve döndüm. Sana, seni serbest bırakacağım, hayatını bir kere de bensiz dene demek istemi-

yordum. Başka bir sebep ve bahane bulmak istiyordum. Çünkü seni haysiyet ve şerefinden yaralamazsam her şeye rağmen benden ayrılmağa razı olmıyacağını biliyordum.

Bu sebep ve bahane de zaten meydandaydı: Sefaletimiz, parasızlığımız, mahrumiyetlerimiz!

İki gün sonra bavulumu hazırladım, sana biraz görüşmek istiyorum, dedim. Yüzüm asık, sesim hiddetliydi. Oturduk. Ben iyi bir ev isterim, ben iyi bir hayat geçirmek için yaratıldım. Elbiselere, eğlencelere, gezmelere ihtiyacım var. Sen bunları bana temin edemezsin. Sen bana evlenirken bu hayatı mı vadettin? Neler neler söylemiş, beni nasıl kandırmıştın! Çocukça, saçma hayaller içinde bunalmış bir insanla ömrümü harcamağa niyetim yok! dedim.

Sen, dudaklarının kenarında o mel'un çizgi yine belirmiş, sükûnetle yüzüme bakıyordun. Bu sefer bağırdım: Senden cevap istiyorum. Ne diye aptal aptal yüzüme bakıyorsun?

O zaman bana yine sükûnetle, yine dudaklarının kenarında o çizgi, seninle evlenirken aşktan başka bir şey vadetmedim. Seni yine seviyorum, o halde vaadimde duruyorum. Fakat madem ki gitmek istiyorsun, hay hay, dedin!

İtiraf edeyim ki, senden ayrılmağa karar vermiş olmakla beraber, madem ki gitmek istiyorsun git cevabın beni bir yıldırım gibi çarptı. Kaburga kemiklerimin arasında sanki bir çelik zenberek sıkışmıştı. Nerede ise açılacaktı. Boğazıma tıkanan hıçkırığı zor tutarak bavulumu kaptım ve sokağa fırladım.»

Kadın sustu ve kocasına baktı. Şimdi nihayetsiz bir tevekkül ve sükûnetle parlayan ve çizgileri sanki bir saat içinde daha çok derinleşmiş olan bu yüzü hiç bir zaman, en genç günlerinde bile bu kadar güzel görmemişti.

Erkek:

«Niçin mezardan çıkıp gelerek bütün bunları bana anlattınız?» diye sordu.

Kadın gözlerinin tâ içine bakarak, ve kelimeleri birer birer, ağır ağır söyliyerek cevap verdi:

«Mezara girmeden evvel sizi son bir defa daha görmek için.»

Süratle yerinden kalktı, eski kocasının elini bile sıkmadan kapıya doğru yürüdü.

Büyük Aile (1957) den:

BÜYÜK AİLE

Meşrutiyetin ilânından birkaç sene evvel büyükbaba Hacı Gıyas ölür ölmez, dört oğlu Tokat'ın Niksar kazasından topraklarını, evlerini sür'atle satarak bütün servetleriyle İstanbul'a göç ettiler. Bu suretle, ticaret maksadiyle arasıra gidip geldikleri büyüklüğü, güzelliği, elğenceleri dillere destan şehirde, günün birinde daima yaşamak için kurdukları hayal hakikat oldu.

Hacı Gıyas, oğullarının Niksar'ın kapalı, karanlık, küçük, mutaassıp muhitinden büyük şehre kaçıp gitmek ihtirasiyle yanıp tutuştuklarını çoktan sezmişti. Hattâ, onlar babalarını arka yollarla bu karara sevketmeğe çalışmışlardı. Fakat Hacı Gıyas, bu şehrin kocaman bir ışık halinde, Anadolu'nun kasabalarından, onun cazibesine kapılarak gelen binlerce insanı, pervaneler gibi nasıl yakıp kül ettiğini biliyordu. Hayatta kaldıkça böyle bir harekete aslâ imkân vermiyecekti. Yine Hacı Gıyas, oğullarının, kendisi ölünce İstanbul'a göç etmek kararını hemen vereceklerine emindi. Bunun içindir ki, kalplerindeki ateş küllenineeye kadar yaşamak istiyor, buna mukabil onların da babalarının bir an evvel ölmesini arzuladıklarını açıkça görüyordu.

Hacı Gıyas bir taraftan, oğullarının bu emellerinin tatbikine Niksar'da kuvvetli alâkalar kurarak mâni olmak gayesiyle, diğer taraftan ailenin zenginliğinin muhafazası için ecdattan kalan an'ane ile dört oğluna kardeşinin dört kızını almıştı. Niksar'da hepsi aynı evde oturuyorlardı. Hacı Gıyas, kocaman bir kartal gibi açmış olduğu kanatlarının altına oğullarını, gelinlerini, torunlarını toplamıştı. Onlardan herhangi birinin bu kanatların gölgesinden sıyrılması mümkün değildi. Bir kafesin içine zorla sokulmuş vahşi hayvanlar gibi bu kanatların altında homurdanıyorlar, fakat onu parçalamak, ondan kurtulmak için en ufak bir hareket yapmağa cesaret edemiyorlardı. Ondan sonra bu vazife büyük oğluna geçti. İstanbul'da da onun reisliği altında aynı hayatı kurdular, Boğaziçi'nde, bir tepe üstünde geniş bahçeli büyük bir ev alarak hep birlikte yerleştiler; Mahmutpaşa'da da bütün bir hanı kiralıyarak ticarete başladılar.

Dört kardeşin en yaşlılarından itibaren isimleri Ferhat, Abdül-

muftulip, Yakup, Musa, kadınların isimleri de aynı yaş sırasiyle Sadiye, Mesude, Müveddet, Münire idi.

Hacı Gıyas'ın kurmuş olduğu aile nizamı, Niksar'dan gelindikten pek kısa bir zaman sonra bozuldu. Ferhat müstesna, diğer üç kardeş aralarındaki yaş farkının neticelerini ortadan kaldırmakta beis görmediler; kadınlar arasında ise, Ferhat'ın karısı Sadiye, yalnız şahsî otoritesiyle kardeşlerine hâkim olabildi, ötekiler ise kendi aralarında kocalarına uymakta gecikmediler.

Ancak, bir taraftan Ferhat'ın, diğer taraftan karısı Sadiye'nin ağır basan otoritelerine dayanamıyan diğer kardeşler ve karıları, Ferhat'ın evden ayrılmasını istiyorlardı. Zaten Ferhat da bunu düşünüyordu. Kardeşleriyle yüzgöz olmamak için böyle yapmasında zaruret vardı. Ferhat daha çok bu düşünceyle Kadıköy'de geniş, büyük bir yer alarak taşındı.

Hacı Gıyaszadeler, İstanbul hayatına sür'atle intibak ettiler; zenginlikleri, israfları ve her ferdinin yüzü, konuşmaları, hareketleriyle derhal tanındılar.

Birinci dünya harbinde Boğaziçi'nde ve Kadıköy'de oturdukları yerden üç aşağı, üç yukarı iskelelere, semtlere kadar bütün mahallelerin fakirleri, bu evlerin kazanlarında pişmiş yemeklerden en aşağı beş on defa bol bol yemişlerdir. Hele evlerin bulunduğu mahallelerin fakirleri için âdeta o zamanki ismiyle birer Hilâl-i Ahmer, yani Kızılay aşhaneleri açılmıştı. Bu hayırperverlik gösterişlerinin yanında ise, ailenin toptan ve her ferdinin ayrı ayrı aklı hayale sığmaz israfları, züppelikleri yer alıyordu. Bir kere, kızlı erkekli her çocuğa ekserisi Rum güzel mürebbiyeler tutmuşlardı. Yine çocuklardan altı yaşından yukarı olanları kız-erkek Amerikan Kolejlerine yazdırdılar. Fakat içlerinde Ferhat'ın oğulları Hüseyin ve Hasan ile kızı Dilâra müstesna hiç birine mektepleri bitirmek nasip olmadı, her sınıfta birkaç sene kaldıktan sonra kolejlerden «İngilizceyi mükemmel öğrendi, mektep bitirmeğe ne lüzum var?» formülü ile alındılar.

İstanbul'un en lüks terzileri, bu evlerin kadınları için çalışıyor, bütün yeni modalar evvelâ onlarda gözüküyordu. Fakat ne kadar garib olarak! Kadınlar sokağa çıktıkları zaman herkes bu en son moda elbiselerin onların üstünde aldığı gülünç hale şaşıyor, durup uzun uzun seyrediyorlardı. Onlar ise, halkın bu alâkasını kendilerine olan hayranlığa hamlediyorlar, birbirlerini tebrik ve methedip duruyorlardı.

Haftada birkaç gece sabahlara kadar süren kalabalık eğlen-

celer dillere destandı. Şehrin tanınmış erkek ve kadın çalgıcıları, şarkıcıları, karagözcüleri, hokkabazları, meddahları hep oradaydılar. Bu eğlenceleri seyretmek için İstanbul'un uzak yerlerinden birçok insanlar gelerek bahçenin etrafına sıralanıyorlar, aralarına gazoz, fındık, fıstık satıcıları da karışıyor, bir çeşit açık hava tiyatrosu, daha doğrusu bir panayır yeri meydana geliyordu.

Bazan bütün aile toptan, bir geminin kamaralarının hepsini kiralıyarak Karadeniz seyahatine çıkıyorlar, bazan da Semplon Ekspresinin yataklı vagonlariyle yine ailece Avrupa'ya eğlenmeğe gidiyorlardı. Bu Avrupa seyahatlerini bütün tanıdıklara uzun uzun ve bire yüz katarak anlatıyorlardı. Berlin'de, Viyana'da, Peşte'de herkesin kendilerine hayran olduğunu, tiyatrolarda, lokantalarda hep onlara baktıklarını söylüyorlardı. Sonra, «Ah, biz oralarda yaşıyacak adamız. Amma Allah işte buralara düşürdü.» diye şikâyet ediyorlar, herkesin oturmasından, konuşmasından, yiyip içmesinden başlıyarak bütün hareketlerini durmadan tenkit ediyorlar, beğenmedikleri insanlara, «Pis Anadolu'lu» demekten çekinmiyorlardı.

Bu hayuhuy, bu gürültü, bu karmakarışık hayat içinde servetleri hiç azalmıyor, İstanbul'un ticaret muhitinde devrin şöhretli muhtekirleri arasında isimleri geçiyor, dedikodulara birtakım kaçakçılık ve vagon ticareti hikâyeleri de karışıyordu. Zamanın büyük siyasi nüfuzlu insanlarından bazılarının aileyi himaye ettiği söyleniyordu. Gerçekten de bu nüfuzlu adamlardan bir kısmı ekseriya köşkte, eğlencelerde gözükmekteydi. Bundan başka da Ferhat ve Abdülmuttalip bu siyasi adamlara, büyük hükûmet memurlarına, meşhur edip ve yazarlara hiç bir zaman kullanmıyacakları senetler mukabilinde bol bol borç vermenin yolunu bulmuşlardı.

Hacı Gıyaszadelerin etrafını sarmış olan bütün aleyhteki dedikodular, bir taraftan maharetle aldıkları bu tedbirler, diğer taraftan en geniş bir şekilde gösterdikleri hayırseverlik tezahürleri sayesinde tesirlerini hemen hemen kaybediyorlardı. Dostları da, düşmanları da şunda müttefikti:

Sefaleti gittikçe artan İstanbul'da, açlara bu aile kadar yardım eden yoktur. Evet, kendileri yiyorlar, içiyorlar, eğleniyorlardı ama hiç değilse birkaç yüz fakir de bu sefahatin artıklarından istifade ediyordu.

Ferhat'tan maada diğer kardeşler evin içine ve kadınlarına karşı aynı siyaseti tutmuşlardı. Evde kadınlar hâkimdi. Erkekler onların işlerine karışmazlar, hattâ çocukların mektepleriyle, istikballeriyle uğraşmazlardı. Bu bahiste ve yalnız bir noktada müşte-

rek karara varmışlardı: Onlar da an'aneye uyarak aile içindeki kızları, aile içindeki erkeklerle evlendireceklerdi. Çocuklara durmadan bunu telkin ediyorlar, erkeklere, «Git nişanlını çağır», kızlara, «Kocan nereye gitti?» diye hitap ediyorlar, çocuklar da bu telkinlerin tesiriyle birbirlerine karı-koca diye bakıyorlardı.

Evde kadınların bu hâkimiyetine mukabil evin dışında erkekler yine mutlak bir şekilde serbesttiler. Üç kardeş, yani Mesude, Müveddet ve Münire bu serbestliğin hududunu çizmişler, erkeklerini başka kadınlarla diledikleri gibi eğlenmekte serbest bırakmışlar, hattâ münasebetlerin evin dışında olması şartiyle çocukların mürebbiyelerine kadar yayılmasına göz yummuşlardı. O kadar ki hanımlar, mürebbiyelerle kendi kocaları üzerinde şakalaşmaktan hoşlanıyorlardı.

Kadınların aşk sahasında kocalarına gösterdikleri müsamahanın sebebi, ailenin yüz güzelliği bakımından müşterek olan fakirliği idi. Hepsi bir çeşit kekemeydi; hepsinin yüzü, sarışın, kumral veya esmer olsunlar çiçek bozuğu gibi delik deşikti. Bundan başka ince, uzun bir burun, bıçakla kesilmiş gibi ince dudaklar bu yüzlere gülünç bir hal veriyordu.

Yüz ve konuşma çirkinliği muayyen bir yaştan sonra oluyordu. Çocuklar bu yaşa kadar anne ve babalarından olmadıkları iddia edilebilecek, iri yeşil gözler, beyaz bir ten, parlak kıvırcık siyah veya kumral saçlarla bakmağa, okşamağa doyulamıyacak kadar güzel ve sevimliydiler. Fakat yaş onikiyi geçtikten sonra yüzde, birden değişiklik başlıyor, renk sararak kirliye yakın bir hal alıyor, saçların kıvırcıkları kayboluyor, kirpikler dökülüyor, gözlerin bakışı fersizleşiyor, küçükken hoşa giden acele, kelimeleri yutarak konuşma anlaşılmaz tiz seslerle dolu bir haykırmaya dönüyordu. Evdeki resimlerden ana ve babaların da çocukluk çağlarında kendi evlâtları gibi güzel oldukları anlaşılmaktaydı. Şayet güzellik ve çirkinliği yaratan Allahlar ayrı ayrı olsalardı denilebilir ki, her ikisi de kendi hünerlerini en iyi göstermek için bu aileyi seçmişlerdi. Evvelâ güzellik ilâhı işe başlıyor, eserini yaratıyordu. Sonra çirkinlik mabudu bu eseri birkaç çizgi darbesiyle kolayca perişan ediyordu. Garip bir hal olarak Ferhat'ın çocukları bu müşterek kaderden kurtulmuşlar, aile içinde bu suretle bir kıskançlık sebebi teşkil etmişlerdi. Şayet cesaret edebilseler Sadiye'nin kardeşleri çocukların babalarından şüphelendiklerini dahi söyliyeceklerdi.

Çocuklar arasında Abdülmuttalibin kızı Zeynep başka bir felâkete de uğramıştı:

Daha çok küçükken kenarında oynadığı havuzun etrafındaki parmaklığın üzerine düşmüş, iki gözü sivri çivilerle delinmişti. Güç ameliyatlardan, uzun tedavilerden sonra gözleri kurtarmak mümkün oldu. Fakat kapaklarının bir kısmı kesilerek uyuduğu zaman daima açık kalmağa mahkûm iki göz, kızın yüzünü büsbütün çirkinleştirmişti.

Hacı Gıyas'ın büyük oğlu Ferhat'ın bir kolu ve bir ayağı sakattı. Rivayet edildiğine göre, bu, daha delikanlı iken geçirdiği bir kazadan kalmadır. Fakat ona ve kardeşlerine bu kaza hakkında ne zaman sorulsa hiç bir cevap vermemeğe çalışırlar, bahsi değiştirmek için bahaneler ararlardı. Diğer bir rivayete göre ise, Ferhat anasından böyle doğmuştu. Ne olursa olsun, bu sakat kol ve bacak Ferhat'a heybet veriyor, yalnız kardeşlerine değil, onu tanıyanlara karşı da otoritesini arttırıyordu.

Ferhat, babacı Hacı Gıyas ile kardeşleri arasında ruh ve karakter itibariyle bir köprü sayılabilirdi. Hacı'nın ciddî, mazbut, din kaidelerine sıkı sıkıya riayetkâr hayat tarzını devam ettirebilecek oğlu yalnız Ferhat'tı. Fakat babanın akla dayanan dindarlığı Ferhat'ta mistik bir ruh haline inkilâp etmiş, bunun doğmasında da ilk mektebi bitirdikten sonra bir müddet medreseye devam etmesi büyük âmil olmuştu. Hacı Gıyas bu oğluna fazla ihtimam göstererek onu hakiki bir din adamı yapmak istiyordu. Bu maksatla da kardeşlerinin ilk mektebi bitirmeleriyle iktifa etmesine mukabil Ferhat'ın medresede okumasını da istemişti. Ancak kuru, çoğu ezber, zekânın, tecessüsün suallerini cevapsız bırakarak mutlak bir itaat isteyen mevzular, onları öğreten hocaların sertliği, hattâ kabalığı ile birleşince, Ferhat'ı medreseden nefret ettirmeğe kâfi geldi. Kafasında karmakarışık bir yığın malûmatın üstüne oturmuş istihfamlarla medreseyi bıraktığı zaman hayatı evvelden çizilmiş biraz serseri, biraz âvâre bir kaderin tecellisi olarak kabul etmeğe mütemayil mistik bir ruh haleti Ferhat'ta bir daha ayrılmamak üzere yerleşmişti.

Ferhat da kardeşleri gibi hayatın zevklerine karşı derin alâka duyuyordu. Fakat bu ihtirasını hiç bir zaman meydana vurmuyor, gizli tutmak için bütün dikkatini kullanıyordu. Bu, Ferhat'ın şahsiyet dâvasıydı. İyi biliyordu ki, kardeşleri onun ahlâklı görünüşünün temin edeceği otoriteyi kabul etmeğe mecbur kalacaklardır. Yine iyi biliyordu ki, insanlar arasındaki dereceleri ortadan kaldıran lâübalilik ve yüzgöz olmadır. O halde hayatın zevklerini kardeşlerinden de, herkesten de gizli tadacak, kendisini başkalariyle

aynı seviyeye getirecek müşterek eğlenceleri, sefahatleri aslâ olmıyacaktı. Nihayet onu daimî bir hüzne düşüren sakatlığını da yine ancak bu sayede gülünç bir kusur olmaktan çıkararak otoritesini arttıran bir vasıta haline getirebilecekti.

Babası, amcasının büyük kızı Sadiye ile evleneceğini Ferhat'a söylediği zaman hiç itiraz etmeden, bu hırçın, içten pazarlıklı kadının kendisini aslâ sevmiyeceğini bilerek kabul etti. Sadiye'ye gelince, amcasının iradesine karşı koyması mümkün değildi. Yalnız kendisine çolak, topal bir kocanın lâyık görülmüş olmasından duyduğu infial derin oldu ve bundan istifade etmek yoluna gitti. Bu sakat koca madem ki onun için bir kaderdi, o halde kaderine hâkim olarak Ferhat'a mutlak bir şekilde tahakküm etmeliydi. Ferhat'ın zekâsı, karısının bu düşüncelerini sezmekte gecikmedi. Sadiye'nin kendi otoritesini kırmasına meydan vermemesinin ilk şartı, ona karşı daima iyi davranmak olacaktı. Ferhat, böyle hareket etti; neticede bir taraftan kendi şahsiyetini kardeşlerine olduğu gibi karısına da kabul ettirirken, diğer taraftan Sadiye de kocasından itibar gören kadın olarak aile içinde kendisine mahsus yerini alabildi.

Abdülmuttalip sinsi ve hilekârdı. Daha çocukken kardeşleri arasında birinden diğerine haber götürerek onları birbirine düşürür, kavga başladığı zaman da bir köşeye çekilir, belli etmeden gülerdi. Bazan da kardeşlerinin babalarını kızdıracak hareketlerini Hacı'ya gizlice haber verir, onların dayak yemesinden derin bir haz duyardı. Bu tabiatı, büyüdükçe daha açık bir hal aldı. Hacı Gıyas bazan şakaya vurarak: «Sakın Abdülmuttalibin sözlerine inanmayın, derdi, o yalan kumkumasıdır.»

Yakup silik bir insandı. Az konuşurdu. Menfaatine dokunulmadıkça ağabeylerinin her dediğine uyar, menfaatine dokunulduğu zamansa yırtıcı bir canavar gibi dört tarafa saldırmaktan çekinmezdi. Bunun içindir ki, ağabeyleri her şeyden evvel onu tatmin ederler, o da bu şartlarla ağabeyleri ne derlerse yapar, rahatını, huzurunu bu teslim oluşta bulurdu.

Musa'ya gelince, o, tam bir tembeldi. Hiç bir işte, hiç bir meselede kendisini yormaz, daima hazırın üstüne konmağa çalışırdı.

İşte, Hacı Gıyas'ın dört oğlu bu karakterlerin birbirine dayanmasiyle bir aile çadırı meydana getiriyorlardı. Çadırın orta direği Ferhat idi.

★

Ferhat, kardeşlerinden ayrıldıktan sonra ailenin Boğaziçi ve Kadıköy şubeleri ayrı karakterler göstermeğe başladılar. Kadıköy-

deki köşk muntazam, sakin, temiz ve mazbuttu. Boğaz'daki konak ise misafirleri, dalkavukları, mürebbiyeleri, hizmetçileri, terzileri, fakirleri, arabacıları ve hamallariyle sabahtan akşama kadar devamlı bir gürültü içinde boğuluyordu.

Hacı Giyaszadelerin bu hayatı, Birinci Dünya Harbi'nin sonuna kadar böylece devam etti. Bu tarihten sonra ailenin Kadıköy kolunun yaşayışında birden değişiklik başladı. Evvelâ, Ferhat'ın eve gelip gidişi intizamını kaybetti. O zamana kadar zarurî sebepler olmadıkça dışarda yemek yemekten bile itina ile çekinmiş gözüken Ferhat, şimdi sık sık gecikiyor, bazan günlerce çoluk çocuğunun hatırını bile sormuyordu.

Sadiye kocasındaki bu değişikliği derhal sezdi. Birkaç defa: «Sende bir hal var, hasta mısın?» diye sordu. Ferhat bu suallere her seferinde asık bir yüzle: «Hayır, bir şeyim yok.» cevabını vermekle iktifa etti. Sadiye ilkönce, Ferhat'ın ticarî işlerinin bozulmuş olmasından korktu. Fakat böyle bir şey olmadığını derhal öğrendi. O halde kocasındaki değişikliğin sebeplerini başka yerlerde aramalıydı. Ferhat'a, çocuklarına hiç bir şey hissettirmeden tetkiklerine başladı. Kocasının ceplerini yokladı, iç çamaşırlarını inceden inceye gözden geçirdi. Hiç bir şey bulamadı. Nihayet evde kullanılmayan bir lâvantanın hafif kokusu burnuna çarptı. Bu, kadının gözlerini açtı. Kendisini kardeşlerinin mevkiine düşmüş görmek düşüncesi bile Sadiye'yi çileden çıkarıyordu. Şayet bir kadın meselesi varsa buna aslâ imkân vermiyecek, böyle bir neticeden gururunu muhakkak kurtarakcaktı. Sadiye, kocasını dikkatle kollamağa başladı. Ferhat evden çıktıktan biraz sonra Sadiye de yola koyuluyor, kocasını uzak mesafeden gâh yaya, gâh arabayla takip ediyordu. Birkaç gün içinde Ferhat'ın haftada bir iki defa, öğleden sonra mağazadan çıkarak aynı arabaya bindiğini, arabanın sanki tenbih edilmiş gibi yetişilmesi mümkün olmıyan bir hızla Beyazıt'a doğru uzaklaştığını tesbit etti. Kocasının nereye gittiğini anlaması güç oldu. Fakat nihayet arabayı tarif ede ede Beyazıt'ta Darülfünun'un arka tarafındaki sokakların birisinde iki katlı, ahşap bir evin üzerinde durdu. Yine çok dikkatli soruşturmalarla anladı ki bu ev, iki ay evveline kadar boştu. O tarihte tutulmuş, yanında ihtiyar bir hizmetçiyle çocuk denilecek kadar genç bir kadın eve yerleşmişti. Arada sırada öğleden sonraları şık bir arabayla biraz şişmanca, bir ayağı aksak bir erkek eve geliyordu.

Sadiye, ne bu kadının güzel olup olmadığını araştırdı, ne de onu görmeği arzu etti. Kendisi güzel olmadığına göre, rakibiyle yapacak mukayesesi yoktu. Eğer onu görmeğe kalkacak olsa asabiye-

te kapılarak hiç de iyi olmıyacak neticelere meydan verebilirdi. Hakikat anlaşılmıştı. Kocasiyle kendisi arasında başka bir kadın vardı. Şimdi ne yapacaktı?

Kocasının kendisine ihanet ettiğini, başka bir kadını sevdiğini meydana çıkarırsa eline hiç bir şey geçmiyecek, üstelik çok kaybedecekti. Ferhat'ın karakterini biliyordu. Skandal bu adamı vahşileştirerek kendisini bir dakikada boşama kararına kadar götürebilirdi. Hele sakat, çirkin, yaşı ilerlemiş bir erkeğin genç bir kadına vurulmuş olması herkes tarafından bilinirse, bu öylesine gülünç bir dedikodu yaratacaktı ki, kocasının şiddetle kırılmış haysiyeti belki de çok daha tehlikeli neticelere meydan verebilirdi. Halbuki Sadiye yaşadığı zengin hayata alışmıştı. Ondan mahrum olmak endişesi, Ferhat'ın ihaneti kadar kendisini korkutuyordu. O halde hem Ferhat'tan intikam almak, hem de hayatının debdebesini bozmamak için başka tedbirlere lüzum vardı. Sadiye uzun uzun düşündü, nihayet plânını yaptı.

Sadiye, Ferhat'ın üstüne düşmekten vazgeçmiş görünmeğe başladı. Artık ona hiç bir şey sormuyor, şüphelenmesini bu şekilde önlemekle beraber bir taraftan da eskisine nisbetle daha müşfik tavırlar alarak kocasını tam bir emniyet havası içine sokuyordu. Fakat aynı zamanda çocuklarına babalarının hastalanmakta olduğunu yavaş yavaş telkin ediyordu. Sadiye'nin çocuklara anlattığına göre, babalarında garip haller başlamıştı. O, bu hallerini iradesini kullanarak belli etmemeğe çalışıyordu. Ancak gün geçtikçe anormal hareketleri daha çok beliriyordu. Meselâ, gece kendisinin uyumasını bekliyerek ve uyuduğunu zannettiği zaman kendi kendine gülmeğe başlıyor, bazan da çırılçıplak soyunarak aynanın karşısında vücudunu uzun uzun seyrediyordu. Yine Sadiye'nin çocuklara anlattığı başka şeyler de vardı. Ferhat, uykusu arasında acayip sözler sayıklıyor, kendisinin «Mehdi» olduğunu, yakında meydana çıkarak dalâlet içindeki insanları selâmete götüreceğini söylüyordu.

Sadiye bir yandan bu uydurmalarla çocuklara babalarının belki de delirmeğe başladığı fikrini aşılarken, diğer taraftan bunları kimseye söylememelerini sıkı sıkıya tenbih ediyor, bu suretle de evvelâ kendi muhitinde kocasının hastalığını münakaşa edilemiyecek bir hakikat olarak kabul ettirmek istiyordu. Aynı zamanda, Ferhat'ın anormal hareketlerini durmadan genişleterek anlatıyordu. Kocası kendisine artık yalnız bir ruhtan ibaret kaldığını söylüyor, babası Hacı Gıyas'ın şimdi öteki dünyada şeytan rolünde olduğunu, yakında onu Allahın yanından kovacağını iddia ediyordu.

Sadiye'nin anlattıkları arasında, Ferhat'ın yeni bazı itiyatlar edinmiş olduğu sözü de vardı. Ferhat haftalarca tabii ihtiyaçlarını yapmıyordu.

Babalarının neş'esini kaybederek konuşmaz bir adam haline geldiğini gören çocuklar, annelerinin bu sözlerine tamamen inandılar. Sadiye bu neticeye vardıktan sonra telkinlerinin sahasını biraz daha genişleterek Ferhat'ın kardeşlerine kadar götürdü ve onlara çocuklarına söylediklerinden başka kocasının bütün servetini fakirlere dağıtmak kararında olduğunu da fısıldadı. Bu, Abdülmuttalip, Yakup ve Musa için Ferhat delirsin veya delirmesin, korkunç bir ihtimalin akla gelmesi oldu. Madem ki, bu söz Sadiye'den çıkmıştır, bir yabancı söylemiyor, «o halde muhakkak doğrudur.» hükmüne varmakta gecikmediler. Kısa bir zaman sonra bütün aile Ferhat'a artık delirmeğe başlamış bir adam gözüyle bakıyordu.

Bir gece yarısı karı kocanın yatak odalarından feryatlar yükseldi. Çocuklar, hizmetçiler o tarafa koştukları zaman Sadiye'nin yarıçıplak odadan fırladığını, arkasından Ferhat'ın çırılçıplak, elinde bir iskemle kovaladığını gördüler. Kadın, «Yetişin, delirdi, aklını oynattı!» diye bağırıyor, Ferhat, «Seni yiyeceğim, seni yiyeceğim.» diye koşuyordu. Bütün ev halkı bu manzarayı evvelâ dehşetle seyrettiler, sonra Ferhat'ı tutarak teskin etmeğe çalıştılar. Ferhat uzun bir mücadeleden sonra teslim oldu ve hemen uyudu. Ertesi sabah da çok erken kalkarak işine gitti.

Sadiye evdekilere, akşamki hâdiseyi kimseye söylememelerini sıkı sıkı tenbih etmekten başka hiç bir şey anlatmadı. Kadının bu sükûtu açık bir emirdi. Hâdiseden bahsedilmesini istemiyordu. Herkes sustu. Ferhat da her günkü haliyle eve gelip gitti. Bir hafta sonra yine aynı saatte, aynı çığlıklar koptu. Çocuklar ve hizmetçiler bu sefer de yarıçıplak Sadiye'yi, çırılçıplak Ferhat'ın kovaladığını gördüler. Yine uzun bir mücadele. Ferhat tekrar sakinleşti. Kadın yine sükût emrini verdi. Aynı hal üç gün sonra bir daha oldu. Fakat bu sefer Ferhat sakinleşmedi. Kendi çocukları, hizmetçileri onu şiddetle hırpalıyarak, hattâ döverek elini ayağını bağladılar. Derhal çağrılan doktorlar, kuvvetli bir asabi kriz teşhisini koydular. sonra birkaç gün içinde hastahaneye gidiş, sıkı muayeneler, çocukların, bütün akrabaların Sadiye'nin aylardan beri devam eden telkinleriyle yaptıkları şahadetler... Ferhat, «Çok tehlikeli bir zihni teşevvüşe maruz kalma» raporu ile Toptaşı'na gönderildi; yine iki gün içinde servetinin idaresine mahkeme kararıyle karısı Sadiye memur edildi.

Herkesin garibine giden şuydu: Kardeşleri de Ferhat'ın delir-

diğine inanmış gözüküyorlar, Sadiye'nin hareketlerine en ufak bir müdahalede bulunmak lüzumunu duymuyorlardı. Hakikatte ise, Sadiye'nin anlattığı hikâyelerin tesiriyle Ferhat'ın deliliğine kısmen inandıkları gibi servetin kurtulmuş olmasından ve üzerlerinden Ferhat'ın otoritesinin kalkmış bulunmasından çok memnundular.

Ferhat, hastahanede herkese dert yanıyor, topal bacağını sürükleyerek, sakat kolunu havada sallıya sallıya doktorlardan hastabakıcılara, hastabakıcılardan ziyaretçilere, ziyaretçilerden diğer hastalara koşuyor, deli olmadığını gâh ağlıyarak, gâh bağırarak anlatmağa çalışıyordu. Fakat ağzından mânasız, izahı mümkün olmayan, bazısı korkunç, bazısı iğrenç, bir kısmı gülünç öyle sözler çıkıyordu ki, bunların her biri onun aklını kaybettiğinin yeni delilleri sayılıyordu. Ferhat, asıl karısının delirmiş olduğunu söylüyordu. Sadiye beraber yaşadığı yirmi sene içinde kat'iyen yapmadığı şeylere başlamış, kendisini zorla çırılçıplak soyarak birtakım anormal «hayasızca, rezilce» teklifler yapıyormuş, sonra kulağına eğilerek, «Değil namuslu, evli bir kadının, hattâ en adi bir orospunun ağzından çıkmayacak küfürler» savuruyormuş. Ferhat, daha ağır şeyler söylüyordu. Karısı ona: «Sen yetiştirdin, zevkini de sen tad.» diyerek kendi kızını vermek istiyormuş!

Bütün bunlar, Sadiye'yi tanıyanlar için o kadar saçma, o kadar hakikatle ilgisi olmıyan sözlerdi ki, herkesi Ferhat'ın delirdiğine biraz daha inandırmaktan başka bir işe yaramıyor, kendi çocukları, kardeşleri, yeğenleri, baldızları bunları kekeme dilleriyle daha da gülünç hale getirerek anlatıyorlardı. Yalnız Sadiye bu kahkahalara aslâ iştirak etmiyor, kocasının bahsi geçer geçmez ağlamağa başlıyor, onun iyileşmesi için türbe türbe geziyor, Eyüp Sultan'dan başlıyarak Tezverendede'ye kadar adaklar adıyordu.

Birkaç zaman sonra Ferhat derdini anlatmaktan vazgeçti. Yalnız arada sırada, bilhassa geceleri bir köşeye çekilerek hıçkıra hıçkıra ağlıyor, sesi hastahanenin koridorlarında işitenleri ürperten akisler yapıyordu. Nihayet bu da bitti. Bir nevi deli olduğuna, hiç değilse bir delilik nöbeti geçirdiğine kendisi de kani oldu. Şimdi sabahtan akşama kadar durmadan namaz kılmağa, haftanın dört gününde oruç tutmağa başlamıştı. İçinde bir şüphe vardı: «Sadiye, neden bu oyunu oynadı?» Karısının öteki kadından haberi olmasına ihtimal vermiyordu. Bu, mümkün değil. Çünkü bu takdirde Sadiye, elbette ki bildiğini açıklar, kendisini timarhaneye göndermek yerine başka vasıtalarla tazyik ederdi. O halde karısı ilâhi bir tedibin vasıtası olmuştu. Allah, işlediği suçların cezasını karısının ve çocuklarının eliyle vermekte. Bütün bir memleketin sefalet içinde ol-

duğu harp senelerinde ihtikâr yapmış değil miydi? Kardeşlerinin çeşitli sefahatlerine göz yummamış mıydı? Büyümüş çocuklarına rağmen kendisinden bu kadar yaş küçük genç bir kadının aşkını parayla satın almağa kalkmamış mıydı? Bütün bunlardan başka hepsinin çok üstünde en büyük hatası doğduğu toprağı inkâr etmesi idi. Babasının ikâzlarına rağmen Tokat'ı, Niksar'ı, varlığının her zerresini nimetlerine borçlu bulunduğu bu anatoprağı hakir görmüştü. Neden kaderini bu toprağın üstünde yaşıyan insanlardan ayırmağa kalktı? Mahrumiyetler, ihmaller, istihfaflar arasında hayat mücadelesinin ağır yorgunluğuna, cehaletleriyle, saflıklariyle kendilerini olduğu gibi sinesine teslim ettikleri tevekkül sayesinde karşı koyabilen bu insanlar Hacı Gıyas'a ve ailesine bağlı idiler, hürmet ediyorlardı. Neden bunun kadrü kıymetini bilemedi? Neden servetini onların arasında kalarak iyilikleri, refahları ve saadetleri için harcamak istemedi.

★

Müterakenin sonuna kadar tımarhanede kalan Ferhat, oradan sakalı göğsüne, saçları omuzuna uzamış olarak çıktı. Sadiye oğulları ve kızı müstesna, kardeşleri, yeğenleri kocaman bir kafile halinde kendisini almağa gelmişlerdi. Hiç bir şey söylemeden bir müddet onlara baktı. Sonra: Ben eve dönmiyeceğim diye başladı, bin hamdüsena Allah aklımı başıma iade etti. Artık deli değilim. Allahın bu lütfuna mukabil ben de kendimi ona vakfediyorum. Eyüp Sultan'da bir tekkeye gireceğim.»

Ferhat'ın bu kararı bütün ailenin işine geldi. O, kendileri için ölmüş bir insandı; hortlaması her iki evin huzur ve sükûnunu kaçıracaktı.

★

Kocasını tımarhaneye attırdıktan sonra Sadiye için birkaç sene devam eden bir saadet devresi başladı. Kadıköy'deki köşkün odaları, salonları, büyük geniş bahçesi bu mes'ut, eğlence, zevk ve safa ile geçen senelerin nice hatıralariyle dolup taşmıştı.

Bu aydınlık senelerin Sadiye için gölgeli bir noktası, Ferhat'ın zaman zaman canlanan hayali idi. Bu hayal, aksak bacağını çeke çeke kalabalıkların arasına karışıyor, neş'eli sofraların bir köşesine çöküyor, çolak bir kolun, parmakları gerilmiş eli kadının sırtında dolaşıyordu.

Şadiye daima korkarak baktığı bu muziç hayalin günün birinde hakikat olabileceğini düşünüyor, kocasını tekrar evde, tekrar yanıbaşında görmemek için her şeyi yapabileceğini anlıyordu.

Sadiye başka bir müşahedenin de tesiri altında idi. Çocuklar büyüdükçe ona karşı çekingen oluyorlardı. İtaatlerinde şefkatten, muhabbetten ziyade korku vardı. Babalarının bahsi geçtiği zaman düşünceli bir hal alıyorlar, sonra annelerinin yanından uzaklaşıyorlardı. Bu bahis çocuklar için tatsız, can sıkıcı, hattâ ürkütücü idi.

Sadiye şunu da görüyordu:

Ferhat'ın ismi söylenir söylenmez çocukların yüzleri sararıyor, gözlerinde hedefini sakladıkları hiddet ışıkları parlıyordu. Sadiye hissetmiş idi ki, bu hiddet babalarına değil, belki amcalarına, belki kendisine, fakat nerhalde Ferhat'dan başkalarına karşıdır.

Sadiye Ferhat'ın çocuklar büyüdükçe bir fikir, bir his olarak onlarla kendisi arasına girdiğini, fakat buna mâni olmak, çocukları bütün muhabbetleriyle kendisine bağlamak için alacağı tedbirlerin kâr etmiyeceğini de anlıyordu.

Seneler böylece geçti. Ferhat'ın büyük oğlu Hüseyin, koleji bitirdi ve babasının yerine amcalariyle çalışmağa başladı. Kızı Dilâra, ailenin kadınları içinde yegâne güzel bir yüz olarak belirdi. Küçük oğlu Hasan, Hukuk Fakültesinden çıktıktan sonra doktorasını yapmak üzere Almanya'ya gitti.

Hasan hareketinden evvel babasını görmek istedi. Ferhat'ın evden elleri kolları bağlı hastahaneye götürüldüğü günden sonra geçen seneler içinde bir kere bile onunla karşılaşmamıştı.

Çocukluk çağlarında zaman zaman hissettiği hasreti hemen unutabiliyordu. Fakat bir kaç seneden beri babasını görmek için duyduğu arzu devamlı ve şiddetli idi. Yalnız annesinden korkuyor, Sadiye'nin buna mâni olabileceğini düşünerek bu arzusunu açamıyordu. Fakat şimdi, uzak bir diyara gitmekte idi. Belki çok uzun seneler memlekete dönmiyecek, bu arada da ölüm babasını görmek imkânını ebediyen ortadan kaldırabilecekti.

Hasan hareketinden üç gün evvel, annesine:

«Babamı görsem iyi olur», dedi «izin ver Eyüp'e gideceğim.»

Sadiye cevap vermeden bir müddet düşündü. Kendinde, oğlunu babası ile görüştürmemek için hak bulmuyordu. Fakat şimdiye kadar başta çocukları olmak üzere herkesten saklamağa muvaffak olduğu sır, bu ziyaret esnasında meydana çıkabilirdi.

Ferhat'ın, oğluna anlatacakları, artık tımarhanede olmadığı, sözleri bir delinin saçmaları sayılmıyacağı için hakikat diye kabul edilebilirdi. O halde bu görüşme aslâ olmamalı idi.

Sadiye Hasan'ı kucaklıyarak, «Hayır.» dedi, «Baban bizim için yok olmuştur. Korkarım ki sana söyliyeceği sözler, belki de yapa-

cağı hakaretler kalbini kıracak, seni hayırlı bir yolculuğa başlarken meyus edecektir. Benim hatırım için bundan vazgeç.»

Hasan annesinin yüzünde asabi titremeler gördü. «Peki, peki.» dedi, «vazgeçtim.»

Hasan'dan ilk aylar ailesine ve arkadaşlarına sık, sık mektuplar geldi. Ümit, neş'e dolu mektuplar. Tasavvurlarından bahsediyor, kendi vatanının ne kadar geri kalmış olduğunu şimdi iyice anladığını yazıyor, Türkiye'yi biran evvel garp memleketleri seviyesine çıkarmak için düşündüğü yolları anlatıyordu. Bu mektuplar günün birinde birdenbire kesildiler. İki ay bekliyen Sadiye, nihayet yaptırdığı araştırma ile oğlunun Almanya'da olmadığını öğrendi. Bu haberi aldıktan bir hafta sonra da büyük felâket haberi geldi. Hasan, Varşova'da garda, aynı noktadan birbiri arkasından birer dakika fasıla ile üç trenin geçtiği makas yerinde kendisini raylara atmış, parçalanarak ölmüştü. Hasan'ın, birkaç gün sonra gönderilen eşyaları arasında küçük bir defter çıktı. Defterin yarısından fazlasında derslere ait notlar, birçok adresler, birtakım tanıdığı kimseler üzerinde yazılar vardı. Bunlardan sonra da birdenbire melâl, hasret, hüzün dolu hisleri, fikirleri anlatan sahifeler başlıyordu:

«Babam Allaha inanıyordu. O, ruh selâmetini tekkede, Eyüp Sultan'da buldu, ben nerede bulacağım? Yarabbi, beni bu hercümerçten, bu korkunç gürültüden, bu beyhude, âvâre çabalamadan biran evvel kurtar!»

«Dün gece rüyamda babamı gördüm. Çolak elini kaldırdı, sakat bacağını ileri uzattı, gözlerimin içine bakarak kahkahalarla güldü. Bu bir işaret. Mukadder neticeye gidiyorum.»

«Ah, şimdi İstanbul'da olsaydım, evimizde, çamların altında, içimde hiç bir endişe, kafamda hiç bir düşünce olmadan, güneşin yapraklardaki oyunlarını seyrederek saatlerce, günlerce uzanıp kalsaydım.»

«Benim buralarda işim ne? Neyi aramağa, neyi bulmağa geldim? Burada her şey, her varlık, hattâ havanın, suyun, gök'ün renkleri bile bana yabancı! Burada her gördüğümden nefret ediyorum. Bu çan sesleri, bu korkunç eninler beni titretiyor! Fakat içimde bir kuvvet beni dönmekten alıkoyuyor, kulaklarımın dibinde bir fısıltı «gitme, gitme» diyor.»

Defterde, Hasan'ın Almanya'da tanıdığı genç ve başkasiyle nişanlı bir kıza ait sahifeler de vardı. Geçirmekte olduğu, daha doğrusu yeni başlamış bulunan buhranın bu kız sayesinde bir müddet için hafiflediği anlaşılıyordu:

«Dün onunla beraberdim. Yanında nişanlısı da vardı. Bu adam, benim onu sevdiğimi biliyor, hattâ bana bu aşktan bahsediyor: 'Haklısın, nişanlım herkes tarafından sevilmeğe lâyık bir kızdır, bir melektir.' diyor.»

«Onu tanıdığım tam iki ay oldu. Fakat sanki senelerden beri beraberim. O kadar bana yakın. Bazan saçlarımı okşuyor, 'Hasan diyor, sen ve ben başka başka âlemlerin çocuklarıyız; uzun zaman beraber yaşıyamayız, dinlerimiz, itikatlarımız, telâkkilerimiz ayrı. Sonra seni çok sevmekle beraber nişanlımı daha evvel seçtim, onu bir kbca gibi seviyorum.'»

O zaman soruyorum: «Ya beni nasıl seviyorsun?»

Gülerek elimi tutuyor:

«Bir arkadaş olarak. Belki de biraz fazla. Eğer ondan evvel tanısaydım muhakkak seni severdim.»

«Dün ona evimizin halini, annemi, kardeşlerimi, bütün ailemizi, babamın, nasıl deli olduğunu anlattım. Dikkatle dinledi. Bir müddet hiç konuşmadı. Sonra birden, 'Hasan, dedi, baban hakikaten delirdi mi?'»

Şaşırdım:

«Elbet delirdi. Hem hepimizin gözü önünde.»

«Hasan, belki de değil. Belki de annenin işine onu deli göstermek geliyordu. Anlattıklarından bunu çıkarıyorum.»

«Annem gözlerimin önünde belirdi. Bu yüz, bu bakışlar, bu mağrur duruş! Evet, annem, babamdan kurtulmasını isteyebilir. Biliyorum, babamı hiç bir zaman sevmemiştir. Ama buna rağmen, babam hakikaten delirdi.»

Defterde yazıldıktan sonra tamamen silinmiş, okunmayacak kadar karalanmış birçok sahifeler vardı. Bunlardan sonra artık humma, heyecan içinde bir dimağın yarattığı hezeyanlar başlıyordu:

«Etrafım baştanbaşa canavar dolu. Yılanların her an üstüme atılmağa hazırlandıkları bir ormanda gibiyim.»

«Şeytanı görmeğe başladım. Her gün masamın üstüne geliyor. Bir parmak kadar boyu var. Fakat vücudu fevkalâde mütenasip. Çekik kaşlarının ucunda beliren boynuzları gümüş gibi parlıyor. İncecik sesiyle durmadan gülüyor, artık sen benimsin diyor. Hayır senin değilim, hiç bir zaman da olmayacağım.»

«Benim için hakikat olan başkaları için de öyle midir? Hakikatı buldum diye sevinebilir miyim? Eriştiğim bir hakikat bana saadet veya elem getiriyorsa, başkalarına da aynı hisleri vermesi

lâzım gelmez mi? Şayet öyle değil de, beni kedere, hüzne garkeden hakikat diğerlerini neş'e, haz, bahtiyarlık içinde mestediyorsa, ortada hakikat diye bir şey kalır mı? Yoksa hakikat diye bir hâdise yok da, o da bütün mefhumlar gibi hayalimizin bir icâdından mı ibaret?»

Nihayet defterde şu satırlar geliyor:

«Bu hali sona erdirmeğe karar verdim. Hem kurtulmak ümidini aslâ bırakmadan. Dün istasyona giderek yerini tayin ettim. Bir saat sonra, tam üçü beş gece Tokat'ın Niksar kazasından Hacı Gıyaszade Ferhat'ın oğlu Hasan, doğmamışa dönecektir.»

Hasan'ın öldüğünü bildirmek için Hüseyin ve amcaları Eyüb'e gittiler. Ferhat onları görür görmez, daha konuşmalarına meydan vermeden oğluna: «Senelerden beri ilk defa bana geliyorsun» dedi, «hem bir felâketi, kardeşinin ölüm haberini vermek için, ama ben sizden evvel biliyordum. Böyle olması mukadderdi. Haydi gidin.»

★

Hacı Gıyaszadelerin ikbal yıldızı, Millî Mücadeleden sonra sönmeğe başlamıştı. İşler iyi gitmiyor, bir biri arkaya gelen zararlar yavaş yavaş sermayeyi eritiyordu. Fakat buna rağmen masraflarını kısmıyorlar, eski yaşayışı devam ettiriyorlardı.

Niksar'ın kapalı muhitinde, Hacı Gıyas'ın dikkatli idaresi altında yaşamış oldukları mazbut hayatı, İstanbul'un binbir renkli, cazip, sürükleyici havası içinde kolaylıkla bırakmış, ve unutmuşlardı. Fakat şimdi değil Niksar şartlarına dönmek, İstanbul'da alıştıkları itiyatlardan en ufak feragat onlara ve en çok kadınlara güç geliyordu. Bunun içindir ki ticaretlerinin yavaş yavaş bozulması karşısında zaman zaman masrafları kısmak isteyen kocalara, kadınlar şiddetle mukavemet ediyorlar, «Siz masrafları kısmağa evvelâ kendi metreslerinizden başlayın.» diyorlardı. Halbuki erkekler de, şimdi bir kısmı büyümüş erkek çocuklar da bu metreslerden vazgeçemiyorlardı. Neticede evin kurulmuş muvazenesi devam ediyor, fakat günün birinde bu muvazeneyi birdenbire çöktürecek alttaki kemirilme durmadan genişliyordu.

Talihin ters dönmesinin bu sahada da ilk darbelerini ailenin Kadıköy kolu yedi. Sadiye'nin, kocasının kardeşlerinden aldığı para azaldıkça evdeki eşyalar eksiliyor, bugün kıymetli bir halı, yarın pırlanta bir yüzük, daha öbürgün nadir bir vazo satılıyordu.

Dilâra, çıkan birkaç talibi reddederek evlenmemişti. Hüseyin ise, amcalarının yanında çalışıyor, fakat işlerin düzelmesine herhangi bir şekilde yardımı olamıyordu. Zaten amcaları Hüseyin'e

yüz vermiyorlar, zaman zaman aralarından çekilerek kendisine bir iş bulması lâzım geldiğini de ima ediyorlardı. Onlara göre, ailenin servetinde «sakat babasının» hissesi hemen hemen bitmiştir. Esasen bu servetin meydana gelmesinde fazla bir gayreti gözükmemiş, kardeşlerinin sırtından geçinmiştir. Büyükbabanın hatırı olmasaydı ondan daha İstanbul'a geldikten biraz sonra ayrılmakta haklı idiler. Genç adam, bu imalara hiç bir cevap vermiyor, yalnız annesine anlatıyordu. Sadiye kayın biraderlerinin maksatlarını sezmişti. Hasan'ın ölümü ile iradesinin zayıflamış olmasından istifade ediyorlardı. Onlarla dövüşmeğe kuvveti kalmamıştı. Hüseyin'in bu kurnaz amcalarla başetmesi ise mümkün değildi. O halde beklemekten, ne verirlerse onu almaktan başka çaresi yoktu.

Hasan'ın ölümünden bir sene sonra Sadiye, kızında garip birtakım haller sezmeğe başladı. Herkesten, hattâ annesinden bile kaçıyor, ya odasına çekilerek kapıyı kilitledikten sonra saatlerce yatağına uzanıp kalıyor, yahut da başını alarak tenha yollarda, dağlarda, tepelerde tek başına gezintiler yapıyordu. Bundan başka mektep arkadaşlarını, akrabalarını görmekten âdeta korkuyor, onlar eve geldikleri zaman çıkmıyor, sokakta rastladığı zaman da hemen yolunu değiştiriyordu. Beraber olduğu, beraber olmaktan hoşlandığı, tek canlı varlık büyük, iyi beslenmiş, daha çok küçük bir yavru iken eve alınarak genç kızın yanından hiç ayrılmamış olan köpeği idi.

Dilârada bu ruh değişikliği ile beraber vücut zafiyeti de başladı. Şiddetli başağrıları, sık sık üşümeler, devamlı ateş yükselmesi bünyesini sarsıyordu. Sadiye, zorla doktorlara gösterdi. Hepsi tehlikeli bir şey olmadığını, ancak iyi bakılması lâzım geldiğini söylediler. Halbuki genç kız her çeşit yemekten nefret ediyor, annesinin tazyikiyle, miktarını her gün biraz azaltarak tiksine tiksine yiyordu.

İşte bu sırada Sadiye'de bir fikir, bir endişe belirdi:

«Acaba Allah kendisinden Ferhat'ın intikamını böyle mi alacak? Çocuklarını genç yaşlarında birer birer öldürerek mi cezasını verecek? Ona kocasının durmadan kendisine beddua ettiğini söylemişlerdi. Acaba bu beddualar, bu lânetlemeler Allahın yanında makbul mu oluyordu?»

Gidip kocasını görmeğe, ondan artık bu beddualardan vazgeçmesini istemeğe karar verdi. Fakat Ferhat, karısının bu arzusunu kabul etmedi. Her seferinde bunu söyleyenleri şiddetle azarlıyarak kovdu. Şimdi Sadiye yeniden türbe türbe gezmeğe, kızı için, kızının sıhhati, selâmeti, saadeti için adaklar adamağa, kurbanlar nez-

retmeğe başlamıştı. İlâhi kuvvetlerden, evliyalardan, azizlerden bu seferki niyazlariyle Ferhat'ı tımarhaneye attırdıktan sonra etrafını kandırmak için yaptığı yalvarmalar arasındaki büyük fark, Sadiye için ayrı bir ıstırap sebebi oluyordu. Şimdi döktüğü gözyaşları samimiydi; ruhlardan onlara inanarak yardım diliyordu. Halbuki o zaman hem etrafını kandırmış, hem de azizleri, evliyaları aldatmağa kalkışmıştı.

Sadiye, bunu düşündüğü zaman türbelerin yardımından ümidi kesiliyor, hattâ onların gazaplarından korkuyor, hiç bir şeyin kâr etmediğini, kızının durmadan eridiğini, zayıfladığını gördükçe de bu korku kâbus halini alıyordu.

Bu sırada Sadiye'yi dehşetler içinde bırakan bir hâdise oldu. Bir gece yarısı Dilâra'mn odasından haykırışlar işitti, koştu, içeri girdiği zaman genç kızı odanın ortasında buldu. Ayakları çıplak, saçları karmakarışıktı. Gözleri yerlerinden fırlamış, yüzü kireç gibi beyazlaşmıştı. Sadiye'yi görür görmez, «Anne, anne, diye bağırdı, babam geldi, şimdi evde. Sakın buraya girmesin.»

Sadiye, Dilâra'yı kucaklamağa çalıştı:

«Hayır kızım, hayır. Baban gelmedi, burda değil.»

Genç kız annesini itti:

«Burada, burada. Biliyorum. Demin bana pencerenin altından, sen de Hasan'ın yanına gideceksin diye bağırdı. Evet, şu pencerenin altından.»

Dilâra pencereye koştu:

«İşte, işte tam şuradan! İstemiyorum, gitsin, gitsin!»

Sadiye genç kızı okşaya okşaya, öpe öpe teskin ederek yatağına yatırdı. Dilâra biraz sonra uyudu. O zaman Sadiye, kızının ince zayıf yüzüne baktı. Bu çökmüş yanaklar, bu kupkuru dudaklar, soluyan burun delikleri, bu bembeyaz çehre ona yakında, çok yakında olacak yeni bir felâketin sessiz habercileri gibi geliyordu.

Bir şey Sadiye'nin dikkat nazarını çekiyordu:

Ne oğlu Hüseyin, ne kardeşleri, ne kocaları, ne yeğenleri, hiç kimse Dilâra'nın hali ile alâkadar olmuyordu. Hepsi genç kızın hareketlerini, hastalığını tabii karşılıyorlar, sanki bir şey yokmuş, sanki genç bir insan yavaş yavaş veya hızla ölüme gitmiyormuş gibi davranıyorlardı. Sadiye, bu felâketler onlardan birinin başına gelseydi, kendisi nasıl bir tavır alabileceğini düşündü. Gördü ki kan aynıdır, o da diğerlerine karşı soğuk ve lâkayt kalacaktır. Niksar'da genç kız olarak yaşadığı eve hâkim sıkı, sert otorite kendisinin, kardeşlerinin, eniştelerinin şahsiyetlerinin inkişafına, fikirlerinin, ruhlarının rahatça teşekkülüne meydan vermemişti. Hepsi ta-

savvurlarını, hayallerini, içlerinde boğan insanlar olarak yetişmişlerdi. Hepsinin bu gizli iç âlemleriyle yaşadıkları hayat arasında hemen hemen hiç bir alâka yoktu. Yan yana konulmuş, kendi etraflarında ve karşılıklı birbirlerinin aksi istikametlerde dönen küreler gibiydiler. Hiç biri diğerini hakiki mânasiyle sevmemiş, sevememişti. Sonra çolak ve topal bir adamın, bu kusurlariyle çocukluğundan itibaren alay ettiği amzacadesinin karısı olmağa mecbur edilmişti. Bu da onda sevme kabiliyetini büsbütün zayıflatan başka bir sebepti. Nihayet hepsi sevme kudretinin menbalarından belki de en kuvvetlisi olan güzellikten mahrumdular. O halde elbette bu felâketler diğerlerinin başına gelseydi, o da aldırış etmeyecek, o da bir yabancı gibi kalacaktı.

Sadiye'nin bu müşahedesi kendisi için bir teselli sebebi oldu. bir daha akrabalarından kimseye dertlerinden, endişelerinden bahsetmemeğe karar verdi.

Birkaç ay geçti. Soğuk bir ocak sabahı Dilâra, elinde küçük bir valiz evden çıktı. Genç kız bir arabaya binerek Fenerbahçe deniz banyolarının bulunduğu yere geldi. Orada arabayı savdı; etrafına baktı, hiç kimse yoktu. Kabinelerden birisine girerek sür'atle soyundu, mayosunu giyerek kendisini suya bıraktı. Tam bir saat, yorgunluktan, soğuktan bitap kalıncaya kadar yüzdü. Sudan çıktığı zaman vücudu mosmordu. Yine bir araba ile eve geldi, kimseye belli etmemeğe çalışarak odasına çıktı. Yatağına uzanacağı sırada annesi içeri girdi. Dilâra yüzünü ona göstermemeğe çalışarak «uyuyacağım» dedi.

«Uyu. Fakat neredeydin? Titriyorsun galiba.»

«Evet, biraz üşüyorum.»

Sadiye bir iskemlenin üzerine atılmış valizi açarak ıslak mayoyu eline aldı:

«Ne yaptın kızım, ne yaptın?»

Dilâra güldü:

«Denize girdim.»

«Denize mi girdin? Bu havada, bu mevsimde? Yarabbi!»

Dilâra sinirlenmeğe başlıyordu:

«Evet anne, denize girdim! Ne olacak? Beni bırak, uyuyacağım diyorum.»

O günden sonra Dilâra evvelâ zatürree, arkasından galopan bir veremle hızla ölüme doğru yuvarlandı. Verilen ilâçları almamakta ısrar ediyor, yemeklerini döküyordu. Sadiye birçok geceler yatak odasımn pencerelerini ardına kadar açık buldu. Yalvarmaları, ağlamaları asla fayda vermiyor, aksine Dilâra'yı şiddetle sinirlendirerek buhranlar içinde bırakıyordu.

Genç kız son günlerinde yanına köpeğinden başka kimseyi sokmak istemiyor, mutlak bir yalnızlık içinde kalıyordu. Arada sırada, yoklamak, ilâçlarını, yemeğini vermek için yanına giren annesine mahsus, onu iğnelemek, kederden çıldırtmak istiyormuş gibi sözler söylüyordu:

«Anne, ben artık ölüme alışmalıyım. Bütün perdeleri kapayınız. Hiç bir taraftan ışık gelmesin. Ölüm karanlık bir âlemden ibaret. Karanlığa alışınca mesele kalmaz.»

Bunları söylerken annesinin yüzüne istihza ile bakıyordu. Sadiye bu bakışlarda parlayan kini de sezmekte gecikmedi.

«Anne, ölüme benimle beraber şu köpekten başkasının gitmesini istemiyorum. Kaabil olsa onu da aynı zamanda öldüreceğim. Çünkü, hiç birinizi ondan fazla sevmiyorum!»

Sadiye başını eğiyor, bu sözün arkasından geleceği anlamış gibi kalbi çarpıyordu:

«Fakat babam burada olsaydı, onu her şeyden fazla sevecektim!»

Sadiye yavaş yavaş odadan çıkmağa çalışıyordu.

«Dur, nereye gidiyorsun? Aklıma bak ne geldi; babam nasıl delirdi anne. Çırılçıplak seni nasıl kovalıyordu!»

Genç kız gülüyor, gülüyor, sonra gıcık başlıyor, durmadan dakikalarca kesik kesik öksürüyordu.

Denize girdiği günden tam iki ay sonra bir sabah Dilâra'yı, kolları köpeğinin boynuna onu boğmak istiyormuş gibi sıkı sıkı dolanmış olarak ölmüş buldular. Sadiye hemen hemen hiç ağlamadı. Başkaları için kızı veremden gitmişti. Fakat o hakikati biliyordu, iyi biliyordu ki Dilâra da Hasan gibi intihar etmişti.

Kızının ölümünü bildirmek için tekkeye giden kardeşlerine Ferhat, onlar daha kapıdan girerken sükûnetle yine, «Biliyorum, biliyorum, dedi, Dilâra da öldü. Ben her şeyi sizden evvel, olmadan evvel bilirim!»

★

İşler büsbütün bozuldu. Hacı Giyaszadeler, büyük hanı bırakarak küçük bir yere sığındılar. Kısa bir müddet sonra da Ferhat'ın oğlu Hüseyin'e, babasının hiç bir hakkı kalmadığını, zaten iflâs vaziyetinde olduklarını, artık para veremiyeceklerini bildirdiler. Bu vaziyet Sadiye ile oğlunu, büyük köşkü kiraya vererek bahçe içinde bir zamanlar bahçıvanların oturduğu iki odalı eve geçmeğe mecbur etti. Hüseyin kendi başına çalışıp ekmek parasını çıkarmak yollarını arıyor, fakat hemen daima yorulmadan iyi yaşamağa alışmış genç adam bir türlü muvaffak olamıyordu. Şimdi, ana oğul eski aydınlık günlerin, kalabalık hatıraların son kırıntıları halinde birer gölge gibi yaşıyorlardı. Ne komşular, ne akrabalar, kimse onlara gelmek istemiyor, onlar da herkesten kaçıyordu. Sadiye, Niksar'dan beri bütün hayatını düşünüyor, yegâne huzur ve teselliyi hatıralar içinde uyuşup kalmakta buluyordu. Büyükbaba hep gözlerinin önündeydi. «Biliyorum demişti, ben öldükten sonra İstanbul'a gideceksiniz. Amma, bu işi yapmayın. Orası bize göre değil. Perişan olursunuz.»

Sadiye, yine birkaç defa kocasını görmek istedi. Ferhat bir türlü razı olmuyor, «Sadiye'yi görmek istemiyorum. O benim âdi, ahlâksız, sefil ihtiraslar peşinde koştuğum zamanların hatırasıdır. Beni rahat bıraksın!» diyordu.

Hüseyin babasının bu sözlerini annesine anlattıktan sonra sordu:

«Babamın dediklerinden hiç bir şey anlamadım, anne. Ne demek istedi?»

Sadiye oğlunun ellerini tuttu:

«Baban hâlâ hasta. Ondan böyle konuşuyor.»

Hüseyin başını sallıyarak titrek bir sesle cevap verdi:

«Hayır, hayır! Şimdi hasta değil. Muhakkak aranızda geçmiş benim bilmediğim bir şeyler var.»

Sadiye birdenbire irkildi. Hüseyin devam etti:

«Çoktan beri sana söylemeğe cesaret edemediğim bir şüphem var. Bu kalbimi kemiriyor. Babamın hastalandığı, delirdiği muhakkak. Ama bunun sebebi ne? Sen biliyordun, fakat bize söylemedin.»

Sadiye, Dilâra'nın ölmeden birkaç gün evvel alay ve istihfaf dolu gözlerle kendisine bakarak sorduklarını hatırladı. O da son günlerinde sık sık babasının nasıl delirdiğini sormamış mıydı? Demek çocuklarda bir şüphe vardı. Evet, Hasan'ın hatıra defterinde de bunu ima eden satırlar yazılıydı.

Sadiye, oğlunun yüzüne baktı. Hüseyin titriyordu. Birdenbire

her şeyi itiraf etmek, bugüne kadar kimsenin öğrenmediği sırrını oğluna anlatmak için sonsuz bir arzu duydu. Fakat, tam bu anda Ferhat gözlerinin önüne geldi. Oğlunun nazarında kendi gururu kadar kocasının da haysiyetini muhafaza etmeliydi. Öteki çocuklar hiç bir şey bilmeden gitmişlerdi. Hüseyin'in de babasının parayla satın alınmış bir aşk uğruna kurban olduğunu öğrenmesine ne lüzum vardı.

Sadiye, oğlunun yüzünü okşayarak cevap verdi:

«Babanla aramızda hiç bir şey yoktu. Kader böyle istedi, böyle oldu.»

Bir gece Hüseyin annesine, «Biraz hava almak istiyorum.» diyerek sokağa çıktı.

Sadiye, oğlunu gece yarısına kadar bekledikten sonra yattı. Sabah uyanır uyanmaz odasına baktı, Hüseyin yoktu; yatak da bozulmamıştı. O zaman kalbinde hafif bir endişe belirdi. Acaba oğlu nereye gitmişti? Hüseyin, o gün de gözükmedi. Sadiye, pencereden kapıya, kapıdan pencereye koşuyordu. Onun da, evet onun da... Oh, bu ihtimali aklına getirmek istemiyordu. Üç gün, gittikçe azalan ümit içinde, nihayetsiz kederlere boğularak, fakat kimseye bir şey söylemeden üç gün bekledi. Heyhat, Hüseyin yine ortada yoktu. O zaman Sadiye, Onun da sağ veya ölü ebediyen gittiğini anladı. Hâdiseyi akrabalarına, polise bildirdi. Kendisini, Hüseyin belki bir yerdedir diye teselli etmek isteyenlere başını saklayarak cevap veriyordu:

«Biliyorum, o da ötekiler gibi oldu.»

Bir ay sonra dalgalar, Hüseyin'in yarısı balıklar tarafından kemirilmiş cesedini Kınalı sahillerine attı.

Sadiye gözyaşlarından, ızdırabın aklı tarumar eden pençesinden arasıra kurtulduğu zaman çocukların neden birbiri arkasından ve hemen aynı şekilde ölüme koşmuş olduklarını kendi kendine soruyordu. Onları hiç bir şikâyet yapmadan, veda etmeden, sessiz sedasız bu karara sevkeden neydi? Dünyayı bir misafirlikten döner gibi bırakmışlardı. Yoksa çocuklar, babalarına karşı işlemiş olduğu suçu bildikleri halde bunu açığa vurmadan kalplerinde kendisine gizlice kin besledikleri için mi öyle hareket ettiler? Artık onun yanında kalmağa tahammül edemediler mi? Böyle dahi olsa onu yalnız bırakıp başka yere gidebilirlerdi. Hayatlarına kıymak neden?

Şimdi, Sadiye'nin tek bir arzusu kaldı:

Ferhat'ı görmek, ayaklarına kapanmak, «Yeter artık, yeter. İntikamın bitmedi mi? Son darbeni de getir ve canımı al!» demek

istiyor. Evet, bütün bu felâketler onun beddualarından, lânetlerinden doğdu.

«Günahım büyük. Ben onu deli ettim, tımarhaneye kapattım, âlemin içinde rezil ve rüsva kıldım. Cezam da korkunç oldu!»

Ferhat, Hüseyin'in ölümünden sonra karısı ile konuşmağa razı oldu. Sadiye, Eyüp'teki tekkede, Ferhat'ın odasına girdiği zaman titriyordu. Onu görmiyeli tam on sene oluyor. Kalbinde, hafızasında uzun müddet bir ölü gibi düşündüğü bu adamla şimdi karşı karşıya gelecek. Odanın gölgeli bir köşesine çekilmiş ihtiyara baktı. Demek bu uzun saçlı, uzun sakallı, entarili insan kocasıydı, Ferhat idi öyle mi?

Ferhat, «Buyurun hanım dedi, oturun.»

Sadiye oturmuyor, ayakta titriyor, hiç bir şey de söyleyemiyordu. Ferhat tekrarladı:

«Oturun, oturun.»

Hemen ilâve etti:

«Çok ihtiyarlamışsınız.»

Sadiye, konuşmak istiyerek dudaklarını kımıldattı. Fakat Ferhat'ın uzanan çolak kolu, kelimeleri ağzında bıraktı:

«Hiç bir şey söylemeyin. Ne lüzumu var? Çocuklar iyidir. Hepsi bir arada. Onlarla her gün konuşuyorum.»

Sadiye sarardı. Ferhat devam etti:

«Hem size fazla dargın değiller!»

Sadiye sendeledi:

«Bana fazla dargın değiller mi?»

Ferhat karısına doğru bir adım yürüdü:

«Beni görmek istedin. Çok ısrar ettin. İşte gördün. Şimdi artık git, bir daha öte tarafta, çocukların yanında görüşürüz!»

Sadiye kocasının yüzüne baktı. Ferhat'ın gözlerinde nefret ve acımayı aynı zamanda ifade eden ışıklar vardı. Dudakları alay, hakaret, istihfafla bükülmüştü.

★

Ailenin Boğaziçi kolu, Kadıköy köşkünün birbiri arkasına gelen felâketlerini hep aynı soğukkanlılıkla, aynı lâkaydı ile karşıladı. Üç kardeş ticaretleri küçüldükçe, işleri fenalaştıkça kendi kabuklarına çekiliyorlar, karıları ve çocuklariyle evin içinde bir otel hayatı yaşamağı tercih ediyorlardı. Zamanla müşterek mutfak kalkmış, daimi misafirler dağılmış, mahallenin en eski birkaç fakiri müstesna o nimetdideler yığınından hiç kimse kalmamıştı. Ailenin parasiyle zenginleşmiş olan kasap, bakkal, sebzeci şimdi bir haf-

tadan fazla krediye yanaşmıyorlar, vaktiyle önlerinde yerlere kadar eğildikleri aile mensuplarını görmemek için başlarını çeviriyorlardı. Büyümüş olan erkek ve kızlar bu yoksulluğun acısını, eski senelerin tatlı hâtıraları içinde bin kat fazla çekiyorlar, evden biran evvel kaçıp gitmek için fırsatlar, imkânlar arıyorlardı. Mürebbiyeler, hizmetçiler, her biri evin kıymetli bir eşyasını çalıp götürerek çoktan uzaklaşmışlardı. Aile, dağılmağa mahkûmdu; üç kardeş de ayrı ayrı bunu düşünüyorlar, yegâne kurtuluşu yüzde yüz kendi başlarına kalmakta buluyorlardı. Fakat ilk adımı atmağa hiç birinin cesareti yoktu.

Dağılma, kardeşlerden değil, çocuklardan başladı; Abdülmuttalib'in büyük oğlu Aziz, bu şımarık, kavgacı, müsrif genç, bir gün babasına, «Ben gidiyorum dedi, sizden de, bu evden de, bu mahalleden de, hattâ bu memleketten de bıktım. Başka yerlerde talihimi deneyeceğim. Bana biraz para ver işte o kadar.»

Abdülmuttalip, oğlunun yüzüne baktı. Bu çizgileri gerilmiş, asık esmer yüzde mukavemete imkân vermiyen bir ifade vardı.

«Peki git. Ama ne zaman başın sıkışırsa gel. Sonra, mektup yazmağı da ihmal etme. İhtiyarladım. Günün birinde kardeşlerine, annene bakmak sana düşebilir.»

Aziz, Abdülmuttalib'in kalbini parçalayan bir kahkaha ile güldü:

«Pis metreslerinize yedirdiğiniz paralar anneme de, kardeşlerime de ömürlerinin sonuna kadar yeterdi. Allah bir daha bana ne sizleri, ne burayı göstersin!»

Aziz'in gitmesinden pek kısa bir zaman sonra Abdülmuttalib'in kızı Zeyneb'in gözleri yavaş yavaş görmemeğe başladı. Doktorlar, küçükken geçirdiği kazada zedelenmiş göz sinirlerine felç geldiğini, gözlerin tamamen kör olacağını, tedavisine imkân bulunmadığını söylediler. Bu haber, Abdülmuttalip ile karısı Mesude için korkunç bir darbe oldu. Abdülmuttalip, bir gece karısına yavaş bir sesle, korka korka: «Bu gözleri o kapatıyor.» dedi.

Mesude hayretle sordu:

«O kim?»

Abdülmuttalip, daha kısık bir sesle cevap verdi:

«Ferhat intikam alıyor! Bunlar hep onun işi!»

Zenginlik ve refah günlerinin bitmesiyle beraber Abdülmuttalib'in vicdanında muhasebe devri başlamıştı. Tâ çocukluğundan beri hayatının bütün safhalarını, hâdiselerini düşünüyor, babasını, kardeşlerini, akrabalarını, maddî manevî münasebetleri olduğu her-

kesi nasıl aldatmağa çalıştığını, menfaatlerinin peşinde Yakub'un tam aksine olarak nasıl sinsi, hileli yollarda koştuğunu hatırlıyordu. Hayatının bütün seyrine hâkim olan kurnazlık kabiliyetinin en büyük, en korkunç eseri Sadiye'nin sözlerine, büyük kısmının doğru olmadığını bildiği halde inanmış gözükerek Ferhat'ı deliler arasına atmış olmasıydı. Çocukluğunun, gençliğinin en hararetli senelerini Hacı Gıyas'ın müsamaha kabul etmez otoritesi altında beyhude geçirdikten sonra da Ferhat'ın şahsiyeti onu ezmeğe başlamıştı. Bundan kendisini kurtaracak her çareye, her tedbire derhal razı olacaktı. Ağabeyisinin müşterek evden ayrılarak Kadıköy'e taşınması ümit ettiğinin çok azını verdi. Ferhat, çolak kolu, topal ayağı ile hâlâ ağır basıyordu. Sadiye'nin onun deli olmağa başladığı, bütün serveti öteye beriye dağıtacağı yolundaki sözlerini dinler dinlemez, bunların doğruluğunu kabul ederek Ferhat'ı mahkûm etmekte tereddüt etmedi. Bu suretle önce tımarhaneye kapatılmış, sonra Eyüp'teki bir tekke hücresine sığınmış olan baskı, zenginlik, eğlence, refah ve saadet dalgaları arasında gözden kayboldu. Fakat bu dalgalar dağılır dağılmaz, işte şimdi yine meydana çıktı, işte yine kendisini gösteriyor. Fakat bu sefer ağırlığı doğrudan doğruya Abdülmuttalib'in vicdanını eziyor, ona zulme uğramış adamın günün birinde bir köşeye sıkıştırdığı zalimine vurduğu korkunç kamçılarla hücum ediyor, bu darbeler kızının gözünü kapatıyor, oğlunu kendisine karşı çıkarıyordu.

Zeynep, evin içinde bir gölge gibi olmuştu. Hemen hemen hiç kimseyle konuşmuyor, bazan aranıldığı zaman kolay kolay bulunulmıyacak bir yerde, ya bahçenin uzak bir köşesinde, ya sandık odalarında yere, bir kanapeye uzanarak saatelrce yatıp kalıyordu. Arada sırada da aynaların önüne gidiyor, uzun uzun yüzüne bakıyordu. O zamanlar kendi kendine mırıldanıyordu. Fakat hiç kimse dediklerini duymuyor, anlamıyordu. Nihayet tamamen kör oldu. Bu mutlak karanlık içinde evvelâ birkaç ay şaşıran, eşyayı, merdivenleri, yolları bulmakta güçlük çeken genç kız, sonra sanki karanlık bir dehlizden geçerek parlak ışıklarla dolu bir başka vadiye, bir başka âleme girmiş gibi birden değişti. Şimdi daha çok serbest yürüyor, neş'eli kahkahaları her tarafı çınlatıyor, açık saçık hikâyeler anlatıyor, annesiyle, babasiyle, kardeşleriyle alay ediyordu. Alayları, Abdülmuttalip için de, Mesude ve kardeşleri için de, birer zehirli oktu. Zeynep, kendi mürebbiyesiyle babasının vaktiyle nasıl sevişti̇ğini, elleriyle işaretler yaparak söylüyordu:

«Ona çok para yedirdin, ama gerçekten güzel kadındı. Fakat, biliyor musun ki ağabeyim Aziz de onunla yatıp kalktı!»

Abdülmuttalip, yüzü sapsarı odadan çıkarken Zeynep gülerek bağırıyordu:

«Yalnız Aziz mi? Yakup amcam da, Musa amcam da!»

Genç kız birgün Ferhat'ı görmek istedi:

«Beni büyük amcama götürün. İçinizde tek namuslu insan oydu. Yalandan deli ettiniz. O da sizin hepinizi işte böyle mahvediyor!» dedi.

Zeynebi, Ferhat'a götürmek istemediler. Fakat o kadar ısrar etti, o kadar bağırdı çağırdı ki razı oldular. Ferhat, Zeynebi görür görmez, «Kızım, dedi, benimki şimdi öteki tarafta. Siz arkadaştınız. O halde sen burada ne arıyorsun?»

Zeynep birden hıçkırarak ağlamağa başladı:

«Amca, amca, ben öteye gitmek istemiyorum. Burada kalmak, eğlenmek istiyorum. Bana yardım et!»

Ferhat, dudaklarını genç kızın gözlerine dokundurdu, sonra yavaş yavaş alnını, saçlarını okşayarak cevap verdi:

«Sen de, ben de masum insanlarız. Yapacağın her hareket, başkaları, hele şu senin baban ve diğer amcaların ne derlerse desinler, asla günah sayılmayacak.»

Zeynep, Ferhat ile konuşmadan sonra evin içinde hırçın, her çeşit arzularına mukavemet edilmesi imkânsız bir hayata başladı. Birçok günler akşamın geç vakitlerine kadar ortadan kayboluyor, bazan sabahın erken saatlerinde yarı sarhoş, hırpalanmaktan bitap bir dişi kedi gibi eve dönüyordu. Nereye gidiyor, ne yapıyordu? Abdülmuttalip kızını takip etmediği halde bunu sezmişti. Mahallenin ve daha öteye kadar semtlerin sokaklarında birçok serseri, işsiz güçsüz insanlar vardı. Bunlar için aşk, bir dakikalık titremeden ibaretti. Güzel-çirkin, genç-ihtiyar, kör-topal, dişi olsun da ne olursa olsun bu insanların makbuluydu.

Nihayet polis işe karıştı. Abdülmuttalip, rezaletin gizli tutulması için memurlara yalvardı: «Beni anlayın dedi, babayım, öldüremem. Kimse duymasın.» Zeynebe uzak bir yerde ev tutarak yerleştirdi. Her ay bir miktar para yolluyor, kendisi de uzun fasılalarla gidip görüyordu.

Zeyneb'in bu vaziyeti annesi Mesude'de hiç bir teessür uyandırmadı. Abdülmuttalip, olanları kendisine anlattığı zaman, dudaklarında garip bir tebessüm, sükûnetle dinledi. Evin içinde bu bahis konuşulurken de bir yabancıya ait hikâyelermiş gibi, «Vah biçare, vah biçare» diyerek başını sallıyordu. Hakikatte ise Mesude'nin bütün hareketlerinde aynı lâkaydı vardı. Hafızası olmayan bir insan gibi hiç bir şey hatırlamıyor, kendisine sorulmadıkça konuşmuyor,

yalnız durmadan yemek yiyor, durmadan uyuyordu. Abdülmuttalip, karısının bunamağa başladığını anlamakta gecikmedi.

★

Üç kardeş tamamen ayrılmağa karar verdiler. Köşkü sattılar, eşyayı taksim ettiler, her biri İstanbul'un birbirinden uzak semtlerinde birer ev kiralıyarak taşındılar.

Artık Hacı Gıyas'ın büyük ailesi parçalanmıştı. Her kardeş kendi kaderine göre gidecekti. Üçü de bir daha karşılaşmamak kararıyle ayrılıyorlardı. Üçü de birbirine karşı hem kızgın, hem mahçuptu. Yalnız menfaatlara dayanan, sevgiden mahrum, sahte bir beraberlik manzarasiyle geçirdikleri müşterek hayat senelerinin hâtıraları içinde yüz yüze, göz göze kalamazlardı. Her biri fenalıklardan diğerini mes'ul tutacak, aynı evde kaldıkları takdirde kafese tıkılmış kurtlar gibi durmadan birbirlerine saldıracaklardı. O halde ayrılmak, hem de bir daha buluşmamak üzere ayrılmak lâzımdı.

Musa ve karısı Münire satılan köşkten kendilerine düşen hisseyi çabuk bitirdiler. Nihayet ellerinde son kalan birkaç kuruş, Musa'nın tembel sinirlerini, işlemeyen kafasını biraz harekete getirdi. İstanbul'da kalmaları mümkün değildi. Hayatını ancak Niksar'a dönmek, orada eski ahbapların, uzak akrabaların yardımiyle bir parça arazi alarak onu işlemek suretiyle kazanabilecekti. Kafasının emrettiği bu yolu kalbi bir türlü istemiyor, hele karısı Münire her şeye rağmen, sefalet içinde de olsa İstanbul'da kalmakta ısrar ediyordu. Kadın, cinsinin insiyaklariyle Niksar'da halkın Hacı Gıyas'ın küçük oğlu ile gelinini nasıl bir istihza ile, hattâ hakaretle karşılayacağını hissediyordu. Oradan İstanbul'a gelmişler, İstanbul'un içinde zengin olarak, fakir olarak, gülünç insanlar halinde kalmışlardı. Şimdi Niksar'a dönecekler. Bu, bir kere de Niksar'da gülünç olmak demekti. Fakat kocasının kararına uymağa mecbur oldu. Musa ve karısı, kardeşlerine veda ettiler. Bu, hiç konuşmadan birkaç saniyelik son bir karşılaşmadan başka bir şey değildi. Hareketlerinden bir gün evvel de Eyüb'e Ferhat'ı görmeğe gittiler. Ferhat, Musa'ya, «Akıllı iş yapıyorsun, dedi, Niksar'da rahat edeceksin. Oraya varır varmaz babamın mezarına git, kuran okuttuktan sonra yalnız kal, toprağa eğil, baba Ferhat selâm ediyor, senden bir dileği var, sık sık rüyasına giriyormuşsun, 'Ben size demedim mi, ben size demedim mi?' diye gülüyormuşsun! Evet, sözünü dinlemedik, buralara geldik, perişan olduk, deli, müflis olduk. Ama, artık bunu hep yüzüme vurma. Bir daha ne rüyama gir, ne de o sözleri bana söyle!»

Musa ağabeysinin yüzüne korkarak baktı:

«Bunları mezara mı söyleyeyim?»

Ferhat kardeşinin yakasından tutarak sarstı:

«Evet mezara! Hem dudaklarını toprağına dayıyarak bağıra bağıra söyliyeceksin! O işiticek!»

★

Abdülmuttalip gittikçe bunayan, gittikçe saçma, abuk sabuk konuşan karısı Mesude ile küçük kızı Ayşe'nin kavgası, hakaretleri, asabî hıçkırıkları arasında, iki odalı küçük evin içinde bir hapishane hücresinin hüznü, sıkıntısı, havasızlığiyle boğuluyordu. Geçinebilecek kadar para kazanabilmek için sabahın erken saatlerinden akşamın geç vakitlerine kadar uğraşıyor, küçük komisyonculuk, her çeşit tellâllık, sırtında taşıyarak seccade, kumaş satmak gibi işler yapıyor, akşam evine bitap, meyûs bir halde gelerek kızının asık suratını görmemek, karısının hezeyanlarını işitmemek için acele acele birkaç lokma yedikten sonra yatağına uzanıyordu.

Abdülmuttalip, içinde bulunduğu yoksulluğa dayanabilecekti. O geniş zenginlikten sonra bu sefalet derecesine yaklaşan şartlara da nihayet intibak ediyordu. Hattâ, kimbilir bu noktadan başlayarak tekrar hiç değilse orta bir refah derecesine de gelebilirdi. Fakat bunun için şiddetle muhtaç bulunduğu tek şart olan huzurdan mahrumdu, İçi rahat değildi. Bu huzursuzluk etrafını saran manevî boşluktan doğuyordu. Abdülmuttalip bir hakikatı titreye titreye anladı. Allaha inanmıyordu. Bunu hiç bir zaman itirafa cesaret edemiyor, yalnız kalbinin ve düşüncelerinin asla o tarafa doğru gitmediğini görüyordu. Çocukken babasının evinde edindiği dinî itiyatlar sonra da devam etmişti. Ancak çocukluğundaki gibi bir taklitten ibaret olarak. Bayramlarda, mevlûdlarda, cuma günleri, cenazelerde namaz kılmış, ramazanlarda oruç tutmuştu. Bütün bunları alışkanlıkla yapıyordu. Fakat, Boğazdaki köşkü sattıklarından beri artık bu alışkanlığı da unutmuştu.

Halbuki Ferhat şimdi bahtiyardır. Bütün felâketleri ona bu kadar sükûnetle kabul ettiren herhalde imanı olacak!

Abdülmuttalib'i en çok Mesude'nin şimdi hayal haline inkılâp etmiş eski zamanı hatırlaması sinirlendiriyordu. Kadın oturduğu yerde sanki Boğaz'daki köşkte imiş gibi muhayyel hizmetçilere, mürebbiyelere, uşaklara isimlerini söyliyerek emirler veriyor, yemeklerin çeşitlerini sayarak pişip pişmediklerini soruyor, terzilere yeni moda elbiseler ısmarlıyordu.

Abdülmuttalip eski tanıdıklarına, servet, saadet, zenginlik devrinin âşinalarına rastlanmamağa çalışıyordu. Onlar da, herkes de onu ve ailesini çoktan unutmuşlardı. Vaktiyle yaptığı ufak yardımlarla ticarete atılmış niceleri şimdi şehrin büyük zenginleriydi. Debdebeli yaşayışları dillere destandı. Abdülmuttalip bunları dinledikçe günün birinde onların da tıpkı kendileri gibi olabileceğini düşünüyor, içinde koşup giderek «Hacı Gıyas'ın ailesini» misal göstermek suretiyle nasihat etmek arzuları uyanıyordu.

Abdülmuttalip, bütün yorulmalarına rağmen ancak ekmek parasını çıkarabiliyor, üstü başı pejmürde, her gün biraz daha takattten düşerek, sırtında seccadeler, kumaşlar, elbiseler sokak sokak, çarşı çarşı dolaşıyordu.

Mahmutpaşa'dan kimseye gözükmemeğe çalışarak acele acele geçmeğe mecbur kaldığı bir gün omuzuna bir el dokundu. Döndü, karşısında çoktan beri görmediği kardeşi Yakup vardı. Yüzü asık ve sertti. Yakup, «Seni arıyorum diye başladı. İhtiyacım var, bana para ver!»

Abdülmuttalip gülümseyerek perişan kıyafetini gösterdi:

«Para mı? Halimi görmüyor musun?»

Kardeşi tekrarladı:

«Fazla söyleme. Para ver, ihtiyacım var diyorum. Hem sen, iyi biliyorum ki bizi çok aldattın. Bilhassa benim hakkımı çok yedin!»

Abdülmuttalip, Yakub'un kolundan tutarak yavaş bir sesle mukabele etti:

«Kardeşim, seni temin ederim ki param yok. Olsa, hak falan aramadan elbet te veririm.»

Bu sözler, Yakub'u teskin etmedi. Ağabeysini şiddetle iterek bağırdı:

«Alçaklar! Sen de, ötekiler de, hepiniz benim saflığımdan istifade ettiniz. Yalan söylüyorsun. İyi biliyorum, sende para var, hem çok para var. Mahsus kendini böyle gösteriyorsun. Çocukluğundan beri hilekârdın, hâlâ da hile yapıyorsun!»

Abdülmuttalip, «Bağırma, bağırma diye yalvardı, bak herkes bize bakıyor.» Uzaklaşmak istedi. Yakub ağabeysinin kolundan tutarak kendisine çekti, yüzünü yüzüne yaklaştırdı:

«Ferhat'ın hakkını da yemedin mi? Onun deli diye tımarhaneye atılmasına niye göz yumdun? Beni fazla söyletme, çileden çıkartma, para ver.»

Şimdi birçok insanın teşkil ettiği bir halkanın ortasındaydılar. Herkes onlara bakıyor, çıkacak hâdiseyi merakla bekliyordu. Biran evvel kaçmak, kalabalıktan kurtulmak istiyerek birkaç adım attı.

Fakat Yakup artık ne yaptığını bilmez bir insan halindeydi. Abdülmuttalib'i yakasından tutarak halka döndü:

«Bakın ey ahali! Bu adam dünyanın en ahlâksız insanlarından birisidir. Harbin mel'un muhtekirlerindendir. Bunun kursağında binlerce masumun çalınmış ekmeği var. Bu, kör kızına orospuluk yaptıran bir babadır!»

Abdülmuttalip sapsarı kesildi. Omuzlarındaki eşya yere döküldü. Titreye titreye kolunu Yakub'a doğru uzattı. Bir şeyler söylemek istiyor, muvaffak olamıyordu. Yakup, birden ağabeyisinin yüzüne kolunun bütün şiddetiyle bir tokat attı, kalabalığı yararak sür'atle uzaklaştı.

Halk, yalnız kalmış olan Abdülmuttalib'e biraz hiddetle, biraz alayla bakıyor, çocuklar, genç tezgâhtarlar hakaret dolu gözlerle lâf atıyorlardı. Abdülmuttalip eğilerek dökülmüş eşyayı topladı ve yürüdü. Arkasından beş on çocuk kahkahalar atarak ,el çırparak bir müddet takip ettiler. Abdülmuttalip, sağır, kör bir insan gibi bu hakaretlerle hiç alâkadar olmuyor, sallana sallana gidiyordu. Evine geldi. Kalbinde ve arkasında ağrı vardı. Odaya girdiği zaman karısını gördü. Mesude, gözlerini kocasının yüzüne dikerek güldü, «Niye geç kaldın, misafirler bekliyor.» dedi; sonra kulakları tırmalayan bir sesle hayalindeki hizmetçilere bağırdı:

«Bey geldi, çabuk sofrayı kurun!»

Abdülmuttalip, karısına doğru bir adım attı. Tam bu sırada kalbinin şiddetle sıkıştığını, sırtındaki ağrının bir bıçak yarası gibi sızladığını hissetti, elini göğsüne götürürken yuvarlandı.

★

Çocukluğundan beri menfaatlerinin üstüne kapanarak onlara dokunmadıkları müddetçe ağabeylerinin idaresine kendisini teslim etmiş olan Yakup, elinde satılan köşkten hissesine düşmüş az parayla yapayalnız kalınca şaşırdı. Zenginlik, israf, sefahat, saadet senelerinin bütün itiyatları, alkolsüz, sigarasız, morfinsiz kalmış bir müptelâ gibi etlerinde, kanında tütüyor, onlardan mahrum bir hayatın yaktığı cehennem içinde gâh kardeşlerine küfrediyor, gâh karısı Müveddet'in üstüne hücum ederek buhranlarını kadını ölesiye dövmek suretiyle teskin ettikten sonra birkaç gün devam eden sükûnetlere kavuşuyordu.

Yakub'un, işlerin bozulmasına, hayat sıkıntılarının başlamasına,

hattâ artmasına rağmen, Boğaziçi'ndeki evde yaşadıkça canlı kalmış olan ümitleri vardı. Mes'ut yılların bu köşkteki tatlı hâtıraları, siyah bulutlarla kapalı günlerin ufuklarındaki parlak gök parçaları gibi ona eski zamanların yine gelebileceğini düşündürüyordu. Sonra, köşkü satmağa ve ayrılmağa karar verdikleri zaman da taksimden eline geçecek paranın bu kadar az olacağını tahmin etmemişti. O halde Ferhat'tan sonra işleri idare etmiş olan Abdülmuttalib'in bir kenarda epey bir para saklamış olması ihtimali yok muydu?

Yakup hiç bir zaman bitmeyeceğini zannettiği o muazzam servetten elinde ancak ufak bir kırıntının kaldığını görünce aklına gelmiş olan bu ihtimalin doğruluğunu gösteren hâdiseler, sözler hatırlamağa başladı. Abdülmuttalip, kara gün için bir miktar ak akçe bulundurmak lüzumundan daima bahsederdi; kızların çehizleri için ayrılan, erkek çocuklar büyüdükleri zaman ellerinde ilk sermaye olarak verilmek üzere bir köşeye konulan paraları olduğunu kaç defa söylemişti. Hattâ bu paralar, zaman zaman bankalardan çekilir, sonra daha fazlasiyle yerine konulurdu. Nihayet, Abdülmuttalib'in müşterek ticaretin idarecisi sıfatiyle basiretli olarak hareket etmesi elbette lâzımdı. Böyle yapmadığının da ortada hiç bir delili yoktu. Yakup, devrin nüfuzlu adamlarından bir kısmına verilmiş borçlara ait senetlerin hesabının görülmediğini düşünüyordu. Bu senetler muhakkak Abdülmuttalip'de idi, belki de şimdi bunları birer birer tahsil ediyordu. Fakat, hesaplaşma esnasında, ondan sonra da aylarca Abdülmuttalip ne bu gizli paralardan, ne bu senetlerden hiç bahsetmemişti.

Çaresizlik içinde kıvranan, kendisinde herhangi bir işe teşebbüs cesaretini bulamadan yalnız karanlık düşüncelerle günlerini geçiren Yakup için Abdülmuttalip'de bütün kardeşlere ait para bulunduğu kanaati evvelâ kurtarıcı bir kuvvet oldu. Nasıl olsa bir gün ağabeyisi gelerek bu paradan bir miktar, hem epeyce bir miktar verecek, bu suretle de hayatını temiz bir işle devam ettirmek imkânını elde edecekti. Yakup, bu gizli para meselesini Abdülmuttalib'in bizzat açmasını tercih ediyordu. Çünkü, kendisi söylese, ağabeyisinin uzun müddet kardeşlerine haber vermeden, onlara yanlış hesap göstererek müşterek servetten bir kısmını âdeta çalmış olduğunu yüzüne vurmuş olacaktı. Bu takdirde ise, Abdülmuttalip izzeti nefsini korumak için her şeyi inkâr edebilirdi. Bundan başka, Yakup istiyordu ki, bu para yalnız kendisiyle ağabeyisi arasında taksim edilsin, diğer kardeşlerine hiç bir şey verilmesin.

Yakup, Abdülmuttalib'in sakladığı para fikrine o kadar kapılmıştı ki, bütün istikbalini artık ona bağlıyor, bu parayla yapacağı ticaretin birdenbire inkişaf ederek pek kısa bir zamanda eski güzel günlerin geleceğini, Boğaz'daki köşkü tekrar satın alacağını, kalabalık, neş'eli, gürültülü hayatı tekrar yaşıyacağını tahayyül ediyordu. Hattâ bu düşüncelerle birçok defa kimseye gözükmemeğe çalışarak köşkün etrafında dolaştı, gözlerini evin pencerelerine dikerek hangi odaları ne suretle kullanacağını, evi nasıl dayayıp döşeyeceğini, bahçeyi ne şekilde tanzim edeceğini en ince teferruatına kadar tesbit etti.

Fakat heyhat! Günler, haftalar, aylar geçtiği halde ne Abdülmuttalip'ten, ne bu paradan haber geliyordu.

Muhayyel parayı bekleme devresinin uzaması Yakub'u sinirlendirmeğe başladı. Elindeki her gün biraz daha eridikçe sabrı azalıyor, tatlı hayallerin yerini dilenmeğe, günün birinde, bir sokağın bir köşesinde, yahut bir yangın yerinin karanlık mahzenlerinde açlıktan ölmeğe kadar giden korkunç sefalet manzaraları alıyordu.

Nihayet kararını verdi. Madem ki ağabeyisi ona gelerek gizli para işini açmamıştı, o halde kendisi Abdülmuttalib'e gidecek, hakkını isteyecekti.

★

Yakub'un, ağabeyisiyle karşılaştığı zaman birdenbire kapılmış olduğu şiddetli asabiyet, daha hâdise yerinden ayrılır ayrılmaz pişmanlık hislerine benzeyen üzüntülerle kayboldu. Yaptığı hareketin sebeplerini kendi vicdanına karşı haklı göstermek için kafasını yoruyor, içine düşmüş olduğu çok sıkıntılı halin sebebi olarak Ferhat ve Abdülmuttalib'in ihtiyatsızlıklarını, basiretsizliklerini, eğlencelere, safahatlara para harcamalarını buluyordu. Kendisi işlerin idaresine karışmamıştı. Ağabeylerine inanmış, onların her hareketlerine, her kararlarına tâbi olmuştu. Bugünkü neticeden elbette ki yalnız onlar mes'uldü. Gizli para hakkındaki kanaati doğru değildi. Abdülmuttalib'in böyle bir para ayırmamış olmasının en büyük delili, bütün hayatında gösterdiği ihtiyatsızlıklar, basiretsizlikler, yaptığı israflar değil miydi? Niçin bunu daha evvel düşünmedi? Sonra, kardeşinin üstü başı ne kadar sefil, ne kadar perişandı! Zayıflamıştı, yüzü sapsarıydı. Parası olan bir insanın, hele vaktiyle uzun seneler iyi yaşamış, gün görmüş, büyük servetler harcamış bir insanın ihtiyarlamış, bozulmuş olsa dahi bir çok kimsenin kendisini tanıyacağı bir yerde, bir çarşıda bu kılıkta gezmesine imkân yok-

tu. O halde ağabeyisine haksızlık etmiş, ona halkın arasında hakaretlerin en ağırını beyhude yere yapmıştı. Hem Abdülmuttalip, bu hakaretlere cevap vermemiş, yalnız üstünü başını göstererek parası olmadığını söylemişti.

Yakup, bu düşüncelerle evine geldi; odasına kapanarak, kendisini saran nedamet, yeis, elem dalgaları arasında, saatlerce bocaladıktan sonra uyudu.

Sarsılarak uyandı. Başucunda Abdülmuttalib'in küçük kızı Ayşe duruyordu. Ne var diye kalktı. Genç kız amcasının kollarına atıldı :

«Babam, babam!»

Devam edemedi. Hıçkırıklar boğuyordu. Yakup her şeyi bir anda anladı. Yeğeninin elinden tuttu :

«Ne zaman? Söyle ne zaman?»

«Dün akşam. Ben evde yoktur. Gelmiş, kapıdan girer girmez düşmüş.»

Yakup sendeledi. Fakat kendisini hemen toparlıyarak Ayşe'ye, «Anneni, al, buraya gel, beraber kalacağız.» dedi. Sonra evden çıkarak ağabeyisinin cenazesiyle meşgul oldu. Abdülmuttalib'in tabutunu dört hamalın omuzunda getirerek gömdüğü mezarlıktan tek başına ayrıldı. Düşüne düşüne Boğaz'a doğru yürümeğe başladı. Şimdi kafasının bir köşesinde belli belirsiz bir fikir, kalbinin bir tarafında bu fikirlerle münasebet kurmağa çalışan ürkek bir his vardı. Acaba ağabeyisine o hakareti yapmamış olsaydı yine ölecek miydi? Bu sual kafasının içinde bir ur gibi büyüyordu. Bunun cevabını hemen verebilecek, «Evet, onu ben öldürdüm, ölümüne sebep benim.» diyebilecekti. Fakat, Sorgu Hâkiminin önünde suçunu saklamağa çalışan katil gibi kendi vicdanına itiraftan korkuyor, sanki hakikatı kabul ederse arkasından müthiş bir şey olacakmış vahmiyle ürpermeler içinde kalıyordu.

Birden Boğaz'daki köşke çıkan yolun başında olduğunu gördü. Buraya kadar nasıl yorulmadan, hattâ yürüdüğünün farkına bile varmadan gelmişti. Yakup, biran içinde her şeyi unutarak eski günlerin herhangi bir akşamı gibi sofraya yetişmek heyecaniyle hızla yürümeğe başladı. İşte, komşu pencerelerinden aşina simalar, işte neş'eli çocuk sesleri, işte bol şıklarla aydınlatılmış balkonda ağabeyleri, karısı, yeğenleri, hepsi bir arada!

Nefes nefese âdeta koşarak bahçe kapısının merdivenlerini tırmandı ve durdu. Kapı kapalıydı. Üstünde büyük bir kilit sarkıyordu. Ev karanlıklara boğulmuştu; balkon bomboştu. Yalnız bir göl-

ge, Abdülmuttalib'e benzeyen, hemen dağılıp uçacak buhardan bir gölge ona doğru geliyordu. Yakup gözlerini bu gölgeye dikerek derin bir nefes aldıktan sonra : «Evet, onu ben öldürdüm diye mırıldandı, hakaret etmeseydim ölmiyecekti!»

Vicdanına karşı nihayet yaptığı bu itiraf, Yakub'u derin bir huzura kavuşturdu. Şimdi ağlamak istiyor, hıçkırıklar boğazında düğümleniyor, sonra gözyaşları boşanıyordu.

★

Kendisini Abdülmuttalib'in kaatili olarak kabul ettikten sonra ra Yakub'un kafasında yeni bir sual belirmişti. Bütün bunlar neden oldu? Neden koskoca aile böyle dağıldı? Neden her ferdi ayrı ayrı felâketler, yoksulluklar, sefaletler içinde mahvolup gidiyor?

Yakup, Niksar'dan geldikleri günden beri olup biten hâdiseleri birer birer dikkatle gözden geçiriyor, çılgın israf, eğlence, zevk ve safa ve durmadan kazanma ihtirasının en yüksek dereceyi bulduğu sırada Ferhat'ın birdenbire delirmesiyle aile için yepyeni bir devrin başladığını görüyordu. Bütün talihsizlikler buradan yol almışlar, bu noktada evvelâ Ferhat'ın kendi muhitini, sonra kardeşlerini arka arkaya felâket uçurumlarına götürmüşlerdi.

Yakup, Ferhat'ın delirdiğine hiç bir zaman tam olarak inanmamış, yalnız ağabeyisinin, o kudretli, şahsiyetli insanın birkaç gün içinde zavallı, âciz bir mahlûk olmasına da akıl erdirememişti. Şimdi bütün bu hâdiseleri en küçük teferruatına kadar tekrar hatırladıkça Ferhat'ın delirmesinin meş'um bir dönüm noktası olduğunu açıkça anlıyordu. Sonra ağabeyisinin tekkede, ailenin başına gelenleri evvelden bilmesini, çocuklarının ölümünü haber vermeğe gittikleri günler kendileri daha hiç bir şey söylemeden, «Öldü, biliyorum, ben her şeyi bilirim» diye karşılamasını, bu arka arkaya gelen bedbahtlıklar önünde hiç bir şey yokmuş, hiç bir şey olmamış, olmuyormuş gibi lâkayt durmasını düşünüyordu.

O halde Ferhat'ın delirmesi ve ondan sonraki halleriyle bu felâketler arasında münasebet vardı. Bu münasebet yalnız bir başlangıç noktası teşkil etmekten ibaret değildi. Ferhat'ın etrafından aileye doğru devamlı şekilde bir şeamet, ölüm, ıztırap nehri akıyordu. Ferhat bu nehrin menbaı idi.

Artık Yakup için Eyüp'teki tekkede oturan bu uzun saçlı, uzun sakallı meczup ile Hacı Gıyas'ın büyük oğlu Ferhat'ın alâkası kalmamıştı. Ferhat, delirdiği andan itibaren ölmüş, yalnız bedenini, kalıbını meş'um bir ruha bırakmıştı. O, bu ruh ile mezarından kalkan bir hortlaktan başka bir şey değildi.

Ferhat'ın bir hortlak olduğu kanaati, Yakub'u gece gündüz takibeden sabit bir fikir haline geldi. Bu düşünce onda korkunç tasavvurlar, hayaller yaratıyor, ağabeyisini dudaklarının kenarından fırlamış iki sivri dişi, salyalı ağzı, soluyan burun delikleriyle romanların, efsanelerin tarif ettiği, sinemaların canlandırdığı hortlaklar halinde hep yanıbaşında, uzun tırnaklı parmaklarını boğazına geçirmek için kollarını uzatmış olarak görüyor, yalnız kalmaktan, karanlıktan, sessizlikten şiddetle korkuyordu.

Yakup içinde çabaladığı bu kâbustan kurtulmanın tek yolu olarak Ferhat'ın ölümünü görüyordu. O ölmedikçe ne kendisi, ne ailenin diğer fertleri için felâketlerin sonu gelmiyecekti. Tasavvurunda gittikçe korkunç şekiller alan hortlak fikri ise, yalnız Ferhat'ın ölmesi ihtimalini düşündüğü zaman kafasından biraz uzaklaşıyor, fakat ağabeyisinin yaşadığını hatırladıkça yeniden ve daha ağır bir şekilde aynı korkulara düşüyordu.

Yakup, kendisinin yaşaması için Ferhat'ın ölümünün vazgeçilmesi mümkün olmayan bir şart haline geldiğini her gün biraz daha kuvvetle hissetmeğe başladı. Ya Ferhat, ya o! İkisi bu dünyada artık aynı zamanda kalamıyacaklardı. Zaten ölmesini bu kadar arzu ettiği insan, hakikatte Ferhat'ın şekline girmiş şeytandan başka bir şey değildi. Evet, Ferhat'ın ölmesi lâzımdı. Fakat nasıl? Yaşının ilerlemesine rağmen sıhhati yerindeydi. Öleceğine ait en ufak bir emare yoktu. Kimbilir belki de Hacı Gıyaszadelerin hepsinin ölümünü bekleyecek ve ondan sonra dünyadan göçüp gidecekti.

Yakup, Ferhat'ın eceliyle ölmesi ihtimalinin uzaklığını düşündükçe kafasında çok müphem bir tasavvur halinde belirmeğe başlayan, «O halde öldürmek» fikrini kovmağa çalışıyor, fakat bu fikir her gün biraz daha büyüyerek en kat'î kararlar şekline girmek istidadını gösteriyordu. O zaman Yakup, Ferhat'ı öldürmek için vicdanının ve aklının bir çok sebepler bulup ortaya çıkardığını görüyordu. Bütün fenalıkların sebebi oydu. Iztıraplar ondan doğuyorlardı. Bundan başka, hakaretiyle Abdülmuttalib'i öldürerek onun kaatili olduğuna inanan Yakup, kendisini bu harekete sevkedenin de ancak Ferhat olabileceğini düşünüyor, «Abdülmuttalib'e karşı işlediğim suçun kefaretini onu öldürmekle ödeyebilirim.» diyordu.

Yakup, Ferhat'ı öldürmek fikriyle beraber kâbusunun yavaş yavaş hafiflediğini farketti. Bu fikir kuvvetlendikçe ıztırabı azalıyor, hâdisenin olacağı günü, karanlıkların birdenbire silinerek aydınlık bir dünyaya yeniden doğacakmış gibi heyecanla bekliyordu.

★

Yakup, gece yarısından biraz sonra uyandı; hızla giyindi, bir hafta evvel aldığı küçük baltayı bir iple omuzundan geçirerek koltuğunun altına yerleştirdi. Ve en ufak gürültü yapmamağa çalışarak evden çıktı. Eyüb'e, tekkenin önüne geldiği zaman hava yeni ağarmıştı. Tekkenin bahçesine girdi. Sağ tarafta, çeşmenin önünde bir derviş yüzünü yıkıyordu. Ayak seslerini işitince başını çevirerek doğruldu ve Yakub'a doğru yürüdü

«Ne arıyorsunuz?»

Yakup heyecandan boğuluyordu. Bütün iradesini toplayarak yavaş bir sesle cevap verdi :

«Ağabeyim Ferhat'ı göreceğim. Çok mühim ve acele söyliyeceklerim var.»

Derviş, Yakub'u baştan aşağı süzerek, «Bu saatte o uyuyor.» dedi.

«Uyandıracağım. Ben küçük kardeşiyim.»

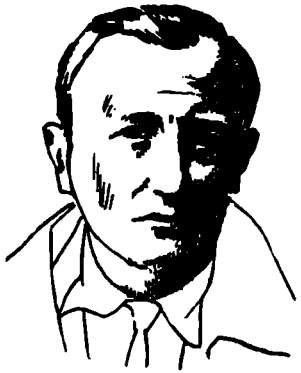
Derviş eliyle yanyana odalardan birisini göstererek yine yüzünü yıkamağa koyuldu.

Yakup, Ferhat'ın kapısını hafifçe itti. Açıktı. İçeri girerek tekrar kapadı. Ferhat sol tarafta, köşede duvarın yanında yere serilmiş bir yatakta yüzükoyun yatıyor, yalnız saçları dökülmüş tepesi, gözükülüyordu. Yakup içinden, «Çok şükür diye mırıldandı, yüzünü görmiyeceğim.» yatağın yanına geldi. Baltayı eline alarak kaldırdı, bir saniye öylece durduktan sonra kolunun bütün kuvvetiyle Ferhat'ın başına sapladı.

SAİT FAİK ABASIYANIK

23 kasım 1906 da Adapazarı'nda doğdu.

11 mayıs 1954 de İstanbul'da öldü.

İlk hikâyesi:

«İPEKLİ MENDİL»
(Varlık. 15 nisan 1934)

«Söz vermiştim kendi kendime yazı bile yazmıyacaktım. Yazı yazmak da bir hırstan başka ne idi? Burada namuslu insanlar arasında sâkin ölümü bekliyecektim. Hırs, hiddet neme gerekti? Yapamadım. Koştum tütüncüye, kalem, kâğıt aldım. Oturdum. Adanın tenha yollarında gezerken canım sıkılırsa küçük değnekler yontmak için cebimde taşıdığım çakımı çıkardım. Kalemi yonttum. Yonttuktan sonra tuttum öptüm. Yazmasam deli olacaktım.»

(«Haritada Bir Nokta». 1932)

SAİT FAİK ABASIYANIK

Adapazarı İstanbul

(1906 - 1954)

HAYATI

23 kasım 1906 da Adapazarı'nda dünyaya geldi. Nufusa kayıtlı asıl adı Mehmet Sait'tir. Sait Faik adını sonradan aldı. Babası Mehmet Faik Abasıyanık, kereste, ceviz kütüğü, zahire üzerine iş yapan bir tüccardı. Dedesi Seyit Ağa'nın Adapazarı'ndaki kahvesi aydın kişilerin toplantı yeri imiş (Sait Faik, hikâyelerinde sık sık, sapa bir yerdeki küçük salaş bir kahveden bahseder). Onun da babası Mehmet Ağa celeplik edermiş. Ailenin soyadı babasının mesleği ile ilgili bir olaydan geliyor. Annesi Makbule hanım, Adapazarı ileri gelenlerinden Hacı Rıza Bey'in kızıdır, hayattadır. Soyadları aslında «*Abasızoğulları*» olduğu halde soyadı kanunu çıktığı sıralarda Sait Faik'in isteği üzerine «*Abasıyanık*»'a çevrilmiştir.

Sait Faik'in çocukluğu Adapazarı'nda geçmiş, ilk öğrenimini orada «*Rehber-i Tarakki*» adındaki özel okulda yapmıştır (1921). Sonra iki yıl kadar «*Adapazarı İdâdisi*» nde okumuş (1921-23), şehrin Yunanlılar tarafından işgâli üzerine ailesile Bolu'ya göçmüşler. Babası bu sırada Müdafa-i Hukuk ve belediye reisliği yapmakta, Kuvay-i Milliyecileri desteklemekte idi. Adapazarı'nın geri alınmasından sonra babasının

ticâret işlerini İstanbul'a nakletmesi üzerine «*İstanbul Sultanisi*» (İstanbul Erkek Lisesi) onuncu sınıfına kadar okumuş, arapça hocası Salih Hoca'nın minderine iğne koymaktan sanık kırk bir arkadaşının çeşitli liselere sürgün edilmeleri üzerine o da «*Bursa Erkek Lisesi*» ne gönderilmişti. 1925 yılında yatılı olarak girdiği bu okuldan ancak 1928 yılında mezun olabilmiştir. Okul hayatında çalışkan bir öğrenci olmamış, liseyi bitirişini kendisi de «*heyamola ile*» diye ifâde etmişti. Liseden sonra *İstanbul Darülfünûnu Edebiyat Fakültesi* edebiyat bölümüne iki yıl kadar devam etmişse de, buradaki öğretim şeklini beğenmediğinden (kendisine uygurca öğretmeye kalkmışlar) 1930 yılında *Grenoble*'a gitti; üç yıl kadar edebiyat öğrenimi gördükten sonra, 1933 yılında babası tarafından geri çağrıldı. «*Adapazarı, Bursa, İstanbul*» kadar sevdiği bu şehirde, gönlünce başı boş, okumağı aklına getirmeden, bünyesini harabeden şarap şişelerinin arkadaşlığında geçirdiği yıllar, onun sanatçı kişiliği ve eserleri üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Tatil aylarında *İstanbul*'a geliyor, fırsat buldukça *Paris*'e uzanıyor, *Strassbourg, Lion* ve *Marsilya* arasında dolaşıyordu. Şamatacı ve sevimli insanları, dar sokakları ile tam bir Akdeniz limanı olan, bir çok özelliklerile İstanbul'u andıran Marsilya, Sait Faik'in Fransa'da sevdiği yerler arasında başta gelir.

Sait Faik'in hayatında *üç Fransa yolculuğu* vardır. Bunlardan 1930 yılında gidip 1933 yılında döndüğü ilki, öğrenim yolculuğudur. İkincisini 1931 yılında gezmek amacile yapmış, Marsilya'ya kadar gidip vaz geçerek dönmüştür. Hikâyelerinin ilk başarılı örneklerini bu arada yazmıştı. 29 Ekim 1939 da babası ölmüş. Sait Faik'in asıl başına buyruk hayatı bundan sonra başlamıştır. Üçüncü ve sonuncu yolculuğunu, 1951 yılında, karaciğerini tedavi ettirmek ve gezmek amacile yapmış, beş gün içinde Paris'e gitmiş ve dönmüştür.

Fransa'dan döndükten sonra babası onu ticaret hayatına alıştırmak için bir tanıdığına ortak yaparak *Yağ İskelesi'nde bir ticaret evi* açtırmış, ortağının yolsuzluğu yüzünden bu mağaza az zamanda iflâs etmişti. Bundan sonra bir daha bu soy işlere dönmemiş, kısa bir müddet *Halıcıoğlu Ermeni Yetim Mektebi*'nde türkçe grup dersleri öğretmenliği yapmıştır. Pek sıkıcı gelen bu işi de bırakıp gazetecilik mesleğine atıldı ve adliye muhabirliği yaptı ise de bu işte de uzun zaman kalamadı (Haber gazetesinde. 1942 mayıs). Bundan sonraki hayatı, tam bir avârelikle, gönlünce yaşayıp yazarak geçmiştir. Yirmi yılı aşan sanat hayatında (1934-1954), eserlerinden telif hakkı olarak eline pek az bir para geçmiş, babasının bıraktığı emlâkin geliri ile yaşamıştır. Ara sıra âşık olup derli toplu bir yaşayış üzerine düşler kurmasına rağmen evlenememiştir. Bütün ömrünü, kışları Şişli'deki apartmanında, yazları da Burgaz adasındaki köşklerinde anacığı ile geçirdi.

1948 yılının birinci ayında sirroz başlangıcı görülerek içki içmesi yasak edildi ve sıkı bir rejime bağlı tutuldu. Bu teşhisin onun ruhunda yıkıcı etkileri oldu, acı haber sanatı üzerinde derin izler bıraktı. O tarihten 1954 kışına kadar bu sıkı rejime uydu, yazdı ve dinlendi. Günün birinde bu hastalıktan öleceğini, bir sâbit düşünce haline getirerek, durmadan tekrarladı. 1953 yılı kışında Burgaz Adası'ndan bıkarak Şişli'deki apartmana nakletmesi ve yaşayışında değişiklik yaparak perhizlerini bozması, yavaş yavaş hastalığını azdırdı, sirrozun pek az görülen ihtilâtlarından özofaj kanamasından, 5 mayıs 1954 de Marmara Kliniği'ne yatırıldı, bütün tedavilere rağmen kan kaybının önüne geçilemediğinden 11 mayıs sabahı saat 2.35 de öldü. 12 mayısta Zincirlikuyu'daki Yeni Mezarlık'a gömüldü. Ölümü yalnız sanatçılar ve ilgililer çevresinde değil, bütün yurtta benzerine rastlanmıyan geniş ve süreli bir yankı uyandırmıştır.

EDEBİ HAYATI

Sanatla ilgisinin daha lise sıralarında iken başladığı söylenebilir (1925-28 arası). «*Bozdoğan kemerinde (Süleymaniye), Kirazlı Mesçit caddesinde 7 numaralı hânede oturan*» Sait Faik'in 1928 yıllarında «*Meşale*» dergisinde çıkması için yolladığı şiirleri Yaşar Nabi ölümünden sonra yayınladı (Sait Faik'in ilk şiirleri. Varlık dergisi. temmuz 1954). Bu yazılarında o yılların şiir anlayışının etkileri (Faruk Nafiz, Necip Fazıl vb.) açıkça görülmektedir. Cavit Yamaç'a göre, o, ilk edebi çalışmalarına «*Hammal*» adındaki şiiri ile Adapazarı'nda başlamış ve ilk yazısını orada yayınlamıştır (bk.: T. Alangu, Sait Faik için, s. 215). Sait Faik, hayatta iken bu ilk nazım denemelerinin adını hiç anmamış, hatırlatanlara kızmış, ancak 1939 yıllarında, bu sefer de o yılların nazım eğilimlerine uyarak, yeniden şiir yazmağa başlamıştır. Sanat hayatının bu yönlerine rağmen o herşeyden önce bir hikâyeci olarak kalmıştır.

Hikâyeye Bursa Lisesi'ne naklettikten sonra başladığı, bir konuşmasından anlaşılmaktadır: «... *Bursa Lisesi'nde şimdi müdür mü, yoksa edebiyat hocası mıdır bilmem, Mümtaz Bey, bir tahrir vazifemin altına şunları yazmıştı: 'Yarın bunları neşredeceksiniz, daha itinalı olmanız lâzım'. Halbuki ben hâlâ itinasız neşredip duruyorum.*». «*İpekli Mendil*» adını taşıyan bu ilk hikâyesinden sonra bir ikincisini, «*Zenberek*» i yazdı (yazılışı 1926, Bursa. Yayınlanışı Varlık dergisi. sayı: 56, 29 ilkteşrin, 1935).

Fransa dönüşü İstanbul'a geldikten sonra Edebiyat Fakültesinde iken tanıştığı, kendisine hikâye yazmak yolunda cesaret veren Kenan Hulusi'nin aracılığı ile ilk yazısı «*Milliyet*» gazetesinde çıktı «*Uçurtma*» (Milliyet gazetesi Sanat sayfası. 9 aralık 1929) ve «*Yağma*» (aynı yerde 13 ocak 1930). Bundan sonra ilk hikâyesi olan «*İpekli Mendil*» Varlık dergisinde çıktı (sayı 19. 15 nisan 1934). Gümünüzün bazı hikâyecilerinin de yaptığı gibi, bir müddet «*Uyanış*» (Servet-i Fünûn)

dergisi çevresinde kaldı; sonra Yaşar Nabi'nin o zamanlar Ankara'da yayınladığı «*Varlık*» dergisine hikâyeler vermeğe başladı. 1936-40 yılları arasında «*Vakit*» (bir aralık «*Kurun*») gazetesinde ve ilâvelerinde hikâyeler, fıkralar yazıyor ve oldukça başarılı repotajlar yapıyordu. Yirmi yıldır biri çıkıp biri batan çeşitli edebiyat dergilerinde hikâyeleri çıktı. Bir çok yazıları bu dergilerde dağınık durmaktadır.

İlk hikâyelerini «*Semaver*» adındaki kitabında derledi (1935). Aralıklarda yenilerini yazarak birbiri peşine kitaplarını yayınladı : «*Sarnıç*» (1939), «*Şahmerdan*» (1940), kitapçıların basmak istemedikleri ilk romanı «*Medar-ı Maişet Motoru*» (1944), «*Şahmerdan*» (1940) kitabındaki «*Çelme*» hikâyesinde «*Topal Emireri*» nden bahsetmesi yüzünden Örfî İdâre mahkemesine gitmiş, beraat edinceye kadar sıkıntılı günler yaşamıştı. O günlerde birisinin jurnal etmesi üzerine, kendi parasile bastırdığı bu romanı piyasadan toplatıldı.

İkinci Dünya Savaşı'nın son yıllarına doğru Sait Faik'in ününün genişlediğini görüyoruz. Bu sıralarda çeşitli dergilerde bir çok hikâyeleri, gazetelerde reportajları çıkmıştır. Sanat hayatının en verimli yılları idi. Sait Faik, ölünceye kadar yazmış, bilhassa 1948 yılından sonra toplu eserlerindeki hikâyelerinin çoğunu meydana getirmiştir. Ölümünden önce bazı hikâyeleri yabancı dillere çevrilmeğe başlamıştı. 1953 yılında Amerika'daki «*Mark Twain*» derneğine fahri üye olarak seçilmesi, ününün halk arasında geniş ölçüde yayılmasına sebep olmuştur. Hikâyelerine birkaç defa fasıla vermiş, yazıdan zaman zaman soğumuştur : 1. 1939 da babasının ölümü üzerine, 2. 1944 de «*Medarı Maişet Motoru*» nun toplatılması üzerine, 3. 1946 da siroz teşhisi üzerine.

ESERLERİ

Semaver. Küçük hikâyeler. Remzi Kt. 17 hikâye. İstanbul : 1936; ikinci baskı : Varlık Y. 1951; üçüncü baskı : Varlık Y.

1955; **Sarmaç.** Hikâyeler. Çığır Kt. 16 hikâye. - İstanbul : 1939; **ikinci baskı : Varlık Y. 1950; üçüncü baskı : Varlık Y. 1954; Şahmerdan.** Hikâyeler. Çığır Kt. 20 hikâye. - İstanbul 1940; **ikinci baskı : Varlık Y. : 1951; üçüncü baskı : Varlık Y. : 1955; Medar-ı Maişet Motoru.** Roman, Yokuş Kt. - İstanbul : 1944; **ikinci baskı : «Bir Takım İnsanlar».** Roman. Varlık Y. 1952; **Lüzumsuz Adam.** Hikâyeler. Varlık Y. 14 hikâye. - İstanbul : 1948; **ikinci baskı : 1954; Mahalle Kahvesi.** Hikâyeler. Varlık Y. 22 hikâye. İstanbul : 1950; **ikinci baskı : 1954; Havada Bulut.** Hikâyeler. Varlık Y. Roman. İstanbul 1951; **ikinci baskı : 1955; Kumpanya.** Hikâyeler. Varlık Y. 3 hikâye. - İstanbul 1951; **Havuzbaşı.** Hikâyeler. Varlık Y. 23 hikâye. - İstanbul 1952; **ikinci baskı : 1957; Son Kuşlar.** Hikâyeler. Varlık Y. 19 hikâye. - İstanbul : 1952; **Kayıp Aranıyor.** Roman. Varlık Y. İstanbul 1953; **Alem Dağında Var Bir Yılan.** Hikâyeler. Varlık Y. 17 hikâye. İstanbul 1954; **ikinci baskı : 1957; Az Şekerli.** Son hikâyeleri. Varlık Y. 11 eski ve yeni hikâyesi, 6 reportaj. - İstanbul 1954; **Tüneldeki Çocuk.** Hikâyeler ve reportajlar Varlık Y. 13 hikâye ve 7 reportaj. - İstanbul : 1955; **Mahkeme Kapısı.** Adliye reportajları. 26 reportaj. - İstanbul 1956.

«Tüneldeki Çocuk» kitabının yayınlanması ile Sait Faik'in hikâye alanındaki toplu eserleri ortaya çıkmış oluyor. **«Büyük Doğu»** dergisinde tefrika ettiği **«Havada Bulut»** adını taşıyan, 1942 yıllarının Beyoğlu bohem yaşayışını tasvir eden biyografya romanı, Said Faik'in hayatının önemli bir bölümünü içine almaktaydı. Bu eseri, onun yaşayışını olduğu kadar sanatçı kişiliğini de ortaya koyar (22 şubat 28 haziran 1946. 20 tefrikalık roman). Toplu eserleri arasında çıkan **«Havada Bulut»** (1951) adındaki kitabında bu romanın yayınlanmış parçaları tam olarak toplanmamıştır.

Bütün şiirlerini içine almamakla beraber **«Şimdi Sevişme Vakti»** (Yenilik Y. İstanbul 1953; İkinci baskı Varlık Y. 1958) adındaki şiir kitabını, **«Haber»** gazetesinde yayınlanan (28 nisan 31 mayıs 1942) mahkeme reportajlarından meydana gelen **«Mahkeme Kapısı»** adındaki kitabı, Georges Simenon'dan yapılmış, aslında **«Yediğün»** dergisinde **«Gece Yarısı Trenleri»** adile (1950 kış) tefrika edilmiş **«Yaşamak Hırsı»** (İstanbul Y. 1954) adındaki çevirisi ile onun eserler listesini kapatabiliriz.

Yukarıdaki listeye göre, bugüne kadar kitap haline getirilmiş, 15 tanesi (3 roman, 1 reportaj, 11 hikâye kitabı) telif, bir tanesi çeviri olmak üzere, Sait Faik'in 16 tane eseri bulunmaktadır. Bu suretle eski ve yeni, ölmüş ve yaşıyan sanatçılarımızın hemen hep-

sinin yazıları toplu eser haline getirilmediği halde, Sait Faik'i bu mutlu sonuca erişebilmiş sayabiliriz (Dergi ve gazetelerde kalmış yazıları vardır). Genç yaşta ölmüş olmakla beraber, eserleri, kişiliğini ortaya tam bir şekilde koyacak ölçüde ve büyüklüktedir.

Yukarıdaki listeden de anlaşılacağı üzere kitaplarının bir çoğu üçüncü, bazıları ikinci baskılarını yapmışlardır. Zamanla basım sayısının çoğalacağı anlaşılmaktadır. Sait Faik'in toplu eserlerini basan Varlık Yayınevi, sanatçının hayatında ve ölümünden sonra, eserlerinin yeni baskılarını yaparken dil düzeltmeleri yapmadığı halde, sanatçının günümüz hikâyecilerinden çoğunun gittiği yoldan giderek, eserlerinin yeni baskılarında bazı düzeltmeler yapmağı arzuladığı, Burhan Arpad'ın elinde bulunan, yazarın elile düzeltilmiş bir «**Sarnıç**» nüshasından anlaşılmaktadır (Yeditepe gazetesi. 1 mayıs 1956). Yazar eserini âdeta müsvedde gibi kullanmış, dilde ve uslupta etraflı değişiklikler yapmıştır. Diğer eserlerinde de bu soydan değişiklikler yaptığı veya yapmağı arzuladığı umulur. Onar yıllık aralıklarla dilimizde meydana gelen büyük değişikliklerin sanatçıları bu yola sürüklediği görülmektedir.

Toplu eserlerinde 171 küçük hikâye, 4 büyük hikâye, 3 roman, 39 reportaj bulunmaktadır. Bunları yirmi yıllık sanat hayatı içinde (1934-1954) meydana getirmiştir.

Ölümünden bir yıl sonra annesi Makbule Abasıyanık, oğlunun kitaplarının Varlık Yayınevindeki yıllık satış gelirinden karşılanmak, Sait Faik'in ölüm yıldönümlerinde bir önceki yılın en beğenilen kitabına verilmek üzere 1000 lira tutarında bir «Sait Faik Hikâye Armağanı» kurdu (1955). Bu armağan şimdiye kadar şu hikâyecilerimize verildi. Sabahattin Kudret Aksal ve Haldun Taner (1955), Tahsin Yücel (1956), Necati Cumalı (1957), Orhan Kemal (1958), Oktay Akbal (1959). Bu armağan 1960 yılından beri verilmedi.

ESERLERİ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

Yaşamasının yürüyüşü ile hikâyelerinin gelişme ve çeşitlenmeleri arasındaki ilgileri bilince, eserlerini biyografisine göre sıralamanın, bu açıklamanın en verimli ve uygun bir yolu olacağı düşüncesindeyim. Bursa'dan başlıyarak Adapazarı'na, İstanbul, Grenoble, birkaç Akdeniz limanı, Köstence'den yeniden İstanbul'a dönüp, bu koca şehirde halk hayatının kaynaştığı köşelerde dolaşırken «**kendi hikâyeleri**» ni taşıyan kişilerle iyice karışan hep ayni adamın, Sait

Faik'in hikâyesini de birlikte izliyeceğiz. 1949 da Akşam gazetesinin anketine verdiği cevabında şöyle diyordu «... cemiyetimizde ahlâk telâkkileri değişiyor. Bugün eskiler diye adlandırılan yaşlı muharrirler, hayata, cemiyete yukarıdan bakarlardı. Hâlâ da öyledirler. Hayata karışmıyorlar, yalnız tepeden seslenerek cemiyeti düzeltmek sevdâsındalar. Bize gelince : cemiyeti düzeltmek hususunda hiç bir iddiâmız yok. Biz cemiyette, insanlarımızla birlikte, aynı hayatı yaşamak istiyoruz.» O bu formüle göre, son yıllarında hikâyelerinde ortaya çıkan yeni gelişmeler de dahil, hayatını kendi kişilerinin hayatı ile iyice karıştırmıştır. Dilde, anlatımda, hikâye kuruluşundaki değişiklikler ve gelişmelerle birlikte, bunların kendi hayat dramına ve çevresine bağlı nedenlerini de göstermeğe çalışacağız.

Düşünce ve duyuşlarını, hele kendi kurallarını getiren yeni bir sanatçı olarak başıboş ve özgür yaşama tutkularını anlamıyan, buna karşı olan bir çevrede yetişti. Ancak onbeş yıl çabaladıktan sonra kendini bir parça bu topluma kabul ettiren, küçük bir ün sahibi olabilen Sait Faik'in, âile çevresinden başlıyarak yaşadığı öteki çevrelerle tam ve düzenli, doyurucu ve destekleyici bir anlaşma içinde olduğu söylenemez. İlk hikâyelerinden başlıyarak bütün eserlerinin, artistçe kendi üslûbunda bir yaşamayı yadırgayanlarla çatışmalarının aynası olduğu görülür. Bu soy bir çatışmanın olmadığı yerde de, çağının sanatını ve yerleşmiş sanat ölçülerini aşan bir yeni ve güçlü sanat eserinin yeşeremeyeceği de açıktır. Böylece onda, edebiyatı, özentilerden, romantik ucuzluklardan kurtarmak, bir başka kata yükseltmek istiyen bir davranışın varlığı daha ilk adımlarında belli olmaktadır. Sait Faik hikâyeyi «edebiyat yapan» ların elinden kurtarmağa gelmiştir.

Sait Faik'in eserinin kendi yaşaması ile olan ilgisinin düz, yapışık, biyografik bir kopya seviyesinde olmadığını, yaşanan hayatla düşlere bağlı özlemli tasarlamaların çok karışık, yer yer şuuraltından çıkan bulanık unsurlarla müphemleşen bir kompozisyonu, gerçeği bir sanatçı gözü ile yeniden değerlendiriş, yaşamasındaki artistçe anlamı süreli olarak arayış, demek olduğunu belirtmeliyiz. Onun ilk hikâyelerinden başlayıp gerçeklerden düşlere doğru yürüyen anlatışındaki zaman zaman değişen kuruluş denkleminin, ölümüne yakın yıllarda tamamile değişeceğini, gerçeğin allegoriler, gerçeküstü unsurlarla kapatılacağını göreceğiz. Git gide gerçekten «küçük adamlar» kalabalığının yaşadığı hayattan koparak, yalnızlığın vahşiliğine, «kavun acısı yalnızlık» ın dehşet verici bunaltılarına, yaklaşan ölümün ezici gölgeleri arasına karışıp yürüyüşünü, yi-

ne hikâyelerinin aynasından seyredeceğiz. Hayatı ile eserlerinin iç içe oluşu, onun sanat anlayışının olduğu kadar, ancak çok iyi bildiği konuları ve hayatları anlatmak istemesinin de bir sonucu idi. Onda ilk bakışta, sanata ve edebiyata metelik vermez görünen bir duruşun arkasında, aslında bütün yaşamasını sanatına vermiş bir insan buluyoruz. Düşünce ve sanata karşı alabildiğine kayıtsız, sağır bir çevrede, dış çatışmalarla bezgin, içe dönük ve kavgacı, umutla umutsuzluk arasında, kaybettiklerini kenar mahalleler, köprü altları, balıkçılar, küçük insanların yaşamalarına katılarak bulmak istedi. Kişileri ve bunların çevreleri ne kadar değişik olursa olsun, kendi hikâyesinin durakladığı yerde, başkalarının hikâyelerini yaşamıştır, denilebilir. Onun hikâyelerine yansıyan yalnız kendi hayatı değil, başka yaşamalarla gelişen, zenginleşen, güçlenen, genişliğine bir yaşama susuzluğunun derin ve güçlü anlamıdır. Bu hikâyelerde Sait Faik'in nerede bittiğini ve başkalarının nerede başladığını kestirmek hem güç, hem lüzumsuz, hem de onun yıllarca çabalayıp yüzlerce kişisi ile kurduğu bir «tasarı yaşama» yapısını yıkmak sonucunu verir.

Sait Faik'in, nazım olsun, düzyazı olsun, hikâye olsun, ele geçen ilk denemelerindeki olgunluğu dikkati çekiyor. Onun yazıya, birçoklarında olduğu gibi, nazımla mı, yoksa düzyazı ile mi başladığı üzerinde kesin bir şey söylenmedi. Kendisi de ilk nazım denemelerini sakladı. Ama onun yazıya daha lise sıralarındayken başladığı belli oluyor (1925 - 1928 arası). «İstanbul'da, Bozdoğan Kemeri'nde, Kirazlı Meşcit caddesinde, 7 numaralı hânede» oturan lise öğrencisi Sait Faik'in «Meşale» dergisine yolladığı (1928) şiirlerini, Yaşar Nabi, o zaman yayınlamamıştı (ölümünden sonra yayınladı Varlık. temmuz 1954). Cavit Yamaç'a göre, «Hammal» adındaki ilk şiirini Adapazarında yazmış, yayınlamıştı (Demokrat İzmir. 16 mayıs 1954). Herhalde Sait Faik, o yıllarda, bazı dergilerde tek tük bu soydan şiirler yayınlamıştı. Bu denemelerinden bahsedildiğini istemez, birbirlerinin ilk yazı denemelerini bulup çıkarmak, alay konusu etmekten zevk duyan arkadaşları ile çekişirdi. Bu denemelerinde o yılların ünlü bazı şairlerinin (Faruk Nafiz ve Necip Fazıl) etkilerini görmek kabildir.

Onun küçük hikâyeye Bursa Lisesi'ndeyken başladığı, hem kendi ifâdesi, hem de dergilerde yapılan taramalardan anlaşılmaktadır (1925 - 1928). Hikâyeci olarak sanat hayatının başlangıcı «İpekli Mendil» (yazılışı : 1926) adındaki hikâyesi olmuştur (Varlık dergisi, 15 nisan 1934. «Semaver» de 1936). Hikâyecilerin çoğu, ilk hikâ-

yelerini, kitaplarına almağa cesaret edemezlerken, o, bu işi yapmış, daha ilk denemeleri ile hemen o yılların başarılı hikâyeleri seviyesine ulaşmış, bu denemelerini, daha olgun hikâyeleri ile birlikte, on yıl sonra yayınladığı kitabına almaktan çekinmemişti. Öğretmeninin teşviki ile yazdığı ikinci hikâyesi **«Zenberek» (Varlık dergisi. 29 ekim 1935** ve **«Şalımerdan» da (1940)**. 1926-1928 yılları arasına, **«Bursadan ilk iki hikâye»** devresi diyebiliriz. Bunlarda o yılların moda hikâyecilerinin (**Ömer Seyfettin - Refik Halit - Reşat Nuri - Sabahattin Ali**) başı, düğüm noktalı, acılı, şaşılacak sonuçlu, sağlam kuruluşlu hikâyeleri kadar, **Sadri Ertem - Sabahattin Ali** yolunun da çekiciliğine kapıldığı görülmektedir. İnsanı, bulunduğu ortamdaki basit ve canlı ayrıntıları ile değil de, dramatik bir yoğunluk içinde iyice sivrilterek vermeğe çalışan bu Maupassant'vâri iki hikâyesindeki usta anlatıcılık — yıllar sonra kurduğu asıl kendi sanatının dışında kalsa bile — bu yolda kalsaydı bir hikâyeci olarak onu bir başka soy başarıya da götürebilirdi.

Bu kitabındaki ilk hikâyeleri ile olayları toplumcu bir açıdan gözlemeğe çalıştığı, gözlemci bir gerçekçiliğe yöneldiği görülür. Bunların ilk örneklerinden göze çarpanları **«Semaver»** (1935), **«Bir kıyının dört hikâyesi»** (1936) dir. Bu yıllarda **«Vakit gazetesi»** çevresindeki hikâyeciler arasında tutulan (bk.: T. Alangu, Cumhuriyetten Sonra Hikâyeden Romana. **Sadri Ertem - Bekir Sıtkı Kenan Hulusi** bölümlerine), toplum çatışmalarını anlatan hikâyeleri ile **«Küçük adamın günlük yaşayışı»** na yöneldi. Bu hikâye modası, onu, sosyal gerçeklik anlayışına, yaşamanın altındaki süreli çekişmeleri ve savaşı anlatan bir ifâdeye değil, önce işçilerin, sonra büyük şehri dolduran **«küçük adamların şiir dolu yaşayışlarına»**, yaşama temposu içinde güçlü ve yeni bir kompozisyona götürdü. Eskilerin kenarda, köşede unuttukları, kimselerin varlığından haberli olmadıkları **«Küçük adam»** ı edebiyatımıza getiren o olmadıysa bile, yerleştiren, bilinmiyen yönlerini gösteren, bir moda haline getiren, en güzel hikâyelerini yazan o olmuştur. Sonradan başka yolda hikâyeler de yazmakla beraber, **«1935 - 36 gerçekçileri»** arasında ancak halk içinde yaşamanın tadını aldı, anlatışında değişiklikler yapsa bile, ölünceye kadar ondan kopup ayrılmadı. Artık **«yün eldivenlerin içinde sıkılı kıymetli elleri salep fincanlarını kucaklıyan, burunları nezleli, kafaları grevli, ızdıraplı pirinç bir semaver gibi tüten sarışın ameleler»** i (Semaver. 1935) bir yana bırakacak, bulduğu ile yetinen, dış görünüşü ile kaba, davranışları ve yaşayışları ile sevimli, kaderine razı küçük kişilere yönelecektir. **«Dostlarımı, en**

sevdiklerimi bu çarşı içlerinin kara çocuklarından seçtim... Her umumi, herkese açık yol, ahçı dükkânı, bahçe, kır benim oldu... Köylülerle beraber demir parmaklıklara asılıp içkili belediye bahçesinin içinden saz dinledim. Açık yerlerde oynanan sinemaları parasız seyredenlerle yaz günleri birbirimizi ittik. Mahalle kahvesinde yirmi lira maaşlı posta müvezzileri, balıkçılar, dostsuz mütekaitler, zebun kahvecilerle altı kol iskanbil oynadım. Dünya benimdi...» (Sarnıç. 1937).

İstanbul'un canlı yaşamalar havasından çıkardığı bir başka hikâyesi, «Stelyanos Hrisopulos Gemisi» (1936), hikâyeci olarak ününün genişlemesinin ilk basamağıdır. Küçük adamların düşlerle karışık küçük mutluluklarını anlatan asıl Sait Faik'in bu hikâyeden başladığını söyliyebiliriz. Artık o yılların, gerçeği ,hep aynı açıdan taslak halinde kaba olay çizgilerile veren hikâyelerinin etkilerinden sıyrılır. İstanbul balıkçılarının, kenar semtler halkının geniş dünyasını keşfeder. Yoksulluklar, sıkıntılara rağmen, yine de yaşamalarında canlı ve neşeli bir yön bulunan insanları bulur veya onları bu yeni açıdan görmeğe başlar. Bundan sonra artık o semtlerin, sokakların hikâyelerini yaşıyan insanları arıyacaktır. Onca asıl hikâye, çekişmeler ve çatışmaların «yaşama ve geçim kavgası» ile ilgili olan yanında değil, onun ötesinde kalan «yaşama sevinci» nde, halkın hayatında süreli olarak giden, direnmeyi güzel ve umutlu bir hale getiren «paylaşılmış sevgi» dedir. Yakın çevresinde bulamadığı bu soy sevgiyi, kendini «yalnız adam» haline getiren anlayışsızlıkların tesellisini, köşe bucak araştırmaya girişir. Kalabalığın varlığında, bilinen ve anlatılmış ölçüler dışında kalan, bilinmiyen, küçük şeylerle kurulmuş bir yaşama biçimi vardır. Bu düzen, genişliğine, parça parça, kötülüklerle bulanmış, fakircesine dağınıktır. Sait Faik, halkın yaşamasındaki bu soylu ve güzel «tasarı yaşama» düzenini, kişi kişi, çevre çevre derliyerek eserlerinde bir mozayik restore edercesine yeniden kurmuştur. Sanatı, son günlerinin gerçeküstü, korkularla kararmış gelişmelerine kadar, hep bu düzeyde gelişmiştir.

Konularını, Adapazarı'nda geçmiş çocukluk ve ilk gençlik izlenimlerinden alan hikâyeleri, bu kitabından sonra daha bir süre gidecek, ilk üç kitabından (Semaver, Sarnıç, Şahmerdan) ve 1941 yıllarından sonra yavaş yavaş azalacaktır. Bunların arasında «Babamın İkinci Evi», «Bohça», «Orman ve Ev» gibilerinin çocukluk hayatı ile yakından ilgili anılarla yüklü olduğu bellidir. Sait Faik'in İstanbul'dan sonra en çok konu aldığı, çocukluk anıları ile karıştı-

rarak anlattığı çevre Adapazarı olmuştur. «Bohça» ve «Babamın İkinci Evi» gibi biyografya karakterinde iki hikâyesinde, Ömer Seyfettin'in «Gönen Devresi Hikâyeleri» ni (Falaka - And - Kaşağı) andıran özlemle dolu bir hava sezilmekle beraber, «Kıskançlık», «Orman ve Ev», «Düğün Gecesi» hikâyeleri daha çok 1935-36 yılları gazete ve magazinlerinde rastladığımız tarzda Sadri Ertem etkisinde bir çeşit «Yerli Renk Gerçekçiliği» havasında «taşra» hikâyeleridir. İstanbul'u anlatan hikâyelerinde kişiliğini daha çabuk bulduğu halde, bu hikâyelerinde hep alışılmışın, kurulmuşun izinden gidişi, bunları gazeteler için hazırlayışı kadar, konularına hâkim olacak kadar geniş bilgisi olmayışı yüzünden olmuştur. Bunlar arasından en göze çarpanları kitaplarına girmiş, bir kısmı gazete ve dergilerde kalmıştır.

Onun ilk kitabı ile ortaya çıkan bir başka hikâye çeşidi de, Samed Ağaoğlu'nun «Strassburg Hâtıraları» adındaki kitabındaki «Strassbourg Hikâyeleri» ile yarışan «Grenoble Hikâyeleri» dir. Samed Ağaoğlu'nun, hikâyelerindeki Dostojewski yolunda analizci anlatışına karşılık, Sait Faik'in, kendini hikâyenin dışında tutan gözlemci-gerçekçi anlatışı açıkça belirmektedir. Bunlar arasında en güçlü ve en ünlüsü «İhtiyar Talebe» (1935) dir. Hızlı, değişik ve canlı bir anlatışla yazdığı bu hikâyesindeki çekici yabancılık, örneği az olmakla beraber, onun, istediği zaman çeşitli çevrelerin, insanların yaşamalarına rahatça inebildiğini gösteriyordu. Bu «Batı Dünyası - Grenoble» konularına başka kitaplarında da dönecektir.

İkinci kitabı «Sarnıç» (1939) ta da yukarıda belirttiğimiz üç grup halindeki hikâyelerinden örnekler bulunmaktadır. 1934 - 1939 yılları arasında yazılmış ve yayınlanmış bu 16 hikâyenin 6 tanesi «Adapazarı - Bursa» izlenimlerinden, 2 tanesi «Fransa Yolculuğu» ndan, 8 tanesi de büyük şehrin sur dibinde, sokaklarında, meyhânelerindeki yaşayıştan çıkarılmıştır. Asıl kişiliğini veren hikâyelerine gelmeden önce, üç grupta derlenebilen eski yoldaki hikâyelerinin arasında, yavaş yavaş ilk üç kitabının havasından kopan, konuya bağlı kuruluşun alışılmış bağlarını bir yana atan, insanın ve hayatın bulunduğu her yerde hikâyeyi arıyan, şekle bağlı proportion'dan (uygunluk) kaçan «yeni bir yol» un hazırlık denemelerini veren hikâyeleri ortaya çıkmağa başlamıştır. «Beyaz Altın» ile «Kalorifer ve Bahar» gibi her ikisi de 1936 da yazılmış iki hikâyesindeki zıtlıktan Sait Faik'in «alışılmış hikâye» anlayışından sıyrılmağa başladığı anlaşılır. Bir harp zenginin dalaverelerinden bahseden «Beyaz Altın» hikâyesile, 1936 yıllarında Sadri Ertem - Sabahattin Ali'nin ön-

cülüğünü yaptıkları, sosyal-gerçekçiliğe yönelen akımın daha başarılı bir örneğini verirken, «Kalorifer ve Bahar» la da, Surdibi insanlarının büyük şehrin bitişiğinde, tabiatla haşir neşir, tasasız yaşayışlarını anlatıyor. İlkinde başı, düğüm yeri, şaşırtıcı icatlı sonucu ile tam kuruluşlu alışılmış hikâyenin bir örneğini verirken, ikincisinde böyle bir yapı endişesinden uzak, yaşamanın sıcaklığı içinde, yalnız «anlatmakla» yetiniyor. «Ormanda Uyku», «Karpuz Sergisi», «Park» hikâyeleri ile bu yeni yola iyice yerleşiyor. Anlattığı kişilerle ortaklaşa yaşanmış, diline ve çevresine iyice uyulmuş bu hikâyelerin dil ve düzen endişesi güdülmeden yazıldığı, yer yer ifâde düşüklüklerinden de anlaşılmaktadır. Bu hâlinin kendi de farkındadır. Hikâyelerini «bir vapur beklerken, iki ayağı bir pabuçta iken» yazdığını söylemektedir (Sarnıç, 1939). İkinci baskısı için 1944 yılında kendi el yazısı ile yaptığı düzeltmelere bakarsak (bu kitap Burhan Arpad'dadır) bilhassa dilinde geniş ölçüde düzeltmeler yaptığı görülmektedir. Bu düzeltmelerden bir kısmı eskimiş kelimeler üzerindedir. Sonra noktalama işâretlerini yeniden koyduğu, Ataç'ın etkisile yazı dilinden koğulan «ve» leri baştan aşağı kazıdığı, uzayıp giden cümlelerdeki düşüklükleri ve tekrarları, lüzumsuz sıfat ve tamlamaları atmağa hazırlandığı görülmektedir. Aceleyle yazarken bulanık kalan yerleri, iyi oturmıyan kelimeleri de değiştirmektedir. Bir tutkulu boşalma halinde, kalemini durdurmamak için seçmeye ve bağlamaya pek önem vermeden yazılmış hikâyelerinde gözden kaçan, iyice belirtilmeden kalan yerleri kendi elile düzelttiği bu yeni metinlerin ilk şekillerinden daha güzel oldukları görülüyor. Sait Faik'in bazı hikâyelerinde görülen bu «bitmemiş metin» lerin onun verdiği bu örneğe göre yeniden ele alınarak düzeltileceğini sanıyorum. Yaşarken kendisinin de gördüğü ve niyetlendiği bu «düzeltme işi» nin yeni baskılarında pekâlâ yapılabileceği kanısındayım. Sait Faik, eserlerinin çoğunu derli toplu, bekleterek, gözden geçirip kontrol ederek yazmamış, o hikâyelerini yaşadığı derbeder çevrelerde, bir kahve köşesinde, vapurda, park kanapelerinde, hikâyelerindeki havanın sıcağı sıcağına içindeyken, sıtmaya tutulmuşcasına bir hamlede, bir çırpıda yazmış, bir dergiye verip geçip gitmiştir. Yaratma hâlinin bütün tortuları bir yandan diline çökerken, öte yandan içten ve canlı anlatıştaki «çekicilik» daha baskın çıkmıştır. Bu düzeltilmiş hikâyelerden birini, «Park» ı (1938) örnek olarak buraya aldık. Bu hikâye, aynı zamanda onun sanatının dönüm noktasını, alışılmış hikâye ile yeni hikâye arasındaki geçiş halini de pek güzel göstermektedir. Konuya bağlı hikâyedeki bütünlükle yeni hikâyenin düzenden, yoğunluktan kaçan, sivrilmiş karakterler-

den çok mizaca yönelen dağınık manzarasını, bu hikâyesinde birleşmiş olarak buluyoruz.

Onun yeni hikâyeye yönelişi sanatının ilk devresinin son kitabı «Şahmerdan» (1940) da iyice ortaya çıkmaktadır. 1935-1940 yılları arasında yazılmış 20 hikâyeyi içine alan bu kitabında da, iki belli çizgi üzerinden yürüdüğü görülmektedir. Eski yolda bir iki hikâyesini de almış olmakla beraber, çoğu hikâyelerinin kendine has yeni anlatış düzenine doğru gittikleri görülmektedir. Eski yoldaki hikâyelerinden biri, Adapazarı yaşayışından alınmış «Çelme» (1940) de, «şube reisinin karısı, yük taşıyan topal emireri, değirmen başındaki yağma sahnesi» nde suç unsuru bulunduğu iddiası ile, yayınlandığı sırada, Örfi İdare mahkemesine düşmüş (1940), yazar, hayli üzüntü çektikten sonra beraat edebilmişti (bk. «Sait Faik için» 1956, s. 180/81). «Mahbus», «Köy Hocası ile Sığırtmaç», «Bekâr» onu hâlâ bu eski çizgiden ayrılamadığını gösteriyor. Büyük şehri anlatan hikâyelerinin bütün benliğini sürükliyen o sarhoş edici havasına, 1935-40 yılları arasında tam ölçüde girememiştir. O, bu hâlini, İstanbul dışı yaşayış etkilerinden ve bu etkilerin anılarına bağlı eski hikâyesinden henüz kopamayışını şöyle anlatıyor «... sanki Sakarya'nın suyu damarlarında kirli, bulanık, vahşi, iptidai ve haşindir. Ne kadar bira bardağı devirirse devirsin Sakarya'nın suyunu içinde muhafaza ediyor, birayı işeyip atıyor.». Sait Faik, ne zaman İstanbul dışından hikâye anlatmağa davranısa, konuları onu daima «eski hikâye» ye götürmüştür. Tek tük de olsa son kitaplarına kadar bu hâl sürmüş, gitmiştir.

Bu kitabındaki «Şahmerdan», «Kaşık Adasında», «Bir Define Arayıcısı», «Projektörcü», «Kıraallık», «Çöpçü Ahmet», «Alt Kamara», «Beyaz Pantalon», «Garson», «Bir Takım İnsanlar» adındaki hikâyelerinin asıl yeni yolunun özelliklerini taşıdıkları görülmektedir. Bunların sayılarının çokluğu, dilleri, kişileri, onun ancak 1940 yıllarında «küçük adamın başıboş gündelik yaşayışı» nı anlatan yola yerleşmekte olduğunu göstermektedir.

Böylece, 1928-1940 yılları arasını alan, 1939 yılında babasının ölümü üzerine bir müddet durakhyan 12 yıllık ilk devresinde 53 hikâyesi ve üç kitabı ile sanat hayatının ilk merhalesini aşmış, sabırla beklediği üne — hiç olmazsa aydınlar arasında — bir dereceye kadar kavuşmuş, her mesleği hor görerek edebiyata süreli olarak bağlanması ile ustalığa erişmiş, bellibaşlı birkaç hikâye çeşidini ve zamanın moda akımlarını deneyerek kendine has bir sanat yolunun kapılarına kadar gelmiştir.

Sait Faik, yeni, kendine has, büyük şehrin aylaklarına yönel-

miş hikâyelerine, onu, yavaş yavaş ölüme götürecek bir hastalığın teşhisi ile birlikte iyice girdi. Ondaki siroz başlangıcının teşhisi, 1946 yılının şubat ayına rastlar. Bu teşhis, altı buçuk yıl süren içki yasağı ve sıkı perhiz, onu, çok sarsmış, ölüm sabit fikri ile yaşamanın verdiği bezginlik, umutlarla umutsuzluklar arasındaki çalkantılar, yeni hikâyelerini geniş ölçüde etkilemiştir. 1944 de, «Medâr-ı Maişet Motoru» nun toplatılmasından başlayıp siroz teşhisine kadar süren bir ikinci duraklama devresine girdiğini görüyoruz. Ölüm korkusunun, onu, hikâyede, bir anlamda yaşama ve yazma tutkusu içinde herşeyi unutmağa, belki de ardında yaşıyacak bir varlık bırakma endişelerine götürdüğünü, sonunda sıtmalı bir yazma devresine girdiğini görüyoruz. Büyük bir yaşama susuzluğu içinde, küçük ve mutlu yaşamaların cıvıltılı havasına tutkulu bir özlemle atıldığını görüyoruz. Ayrı din, millet, zümrelere bağlı insanlar ve mesleklerin ayırıcı çizgilerinin ötesindeki ortak vasıflara yönelerek bu şehrin beşeri bütünlüğünü veren mozayığın ayrıntıları arasına iyice karışıp gömülerek, 1946-1954 yılları arasını alan sekiz yıl içinde ölümü bekleyişinin sıkıntılarını avutmuştur. Sait Faik, bu insanlarda, Tarlabaşı'nın, Zibâ mahallesinin şüpheli sokaklarında, bize has bir bohem yaşıyan köşelerinde hikâyeyi olduğu kadar, yaşamayı da aramıştır. Amacı, bu insanların yaşamasındaki mutluluğu paylaşmak olduğu kadar, bunu hikâyeye aktararak da yaşamayı sürekli kılmaktı. Hikâyede hayatı, hayatta süreli ve düşlü hikâyeleri yaşamanın birbirinden ayrılamıyacak ölçüde içiçe olduğunu söylemek istiyorum.

Sait Faik, hikâyeci ve romancıların, İstanbul'u tükettiklerini sanıp, Anadolu'ya yöneldikleri bir devirde, kimselerin aklına gelip de yoklamadığı yerleri araştırdı.

1946-48 yılları arasında yazıp yayınladığı hikâyelerini (içinde birkaç tane, daha eskiceleri de var) olgunluk devrinin başlangıcını gösteren «Lüzumsuz Adam» (1948) adındaki kitabında toplamıştı. Ne biçim, ne de dil endişelerine kapılmadan «alışılmış edebiyat» tan kopuyor, yazı diline geçmemiş kelimeler, deyimler, İstanbul halk şivesine dayanan canlı bir anlatma dilini yazı dili haline getiriyor. Bu saf «anlatıcılık», mizacına da, kişilerine de uygun düşüyordu. Hikâyeyi geniş halk tabakalarının yaşayışına bu ölçüde indirince, onların dilinin de, kendilerine has anlatıcılık zevkinin de, daha doğrusu, halkın konuşmasına yerleşmiş güzelliklerin farkına varmamazlık edemezdi. Sait Faik'in hikâyeleri böylece, halkın, sözlü geleneğin hikâye anlatıcılığının yalın, içten canlı lezzetine kavuşur. Bu tarihten sonra da onun «başka uslupta» yazılmış birkaç hikâyesi ol-

duğu gibi, daha önceleri de bu kaynağı yokladığı söylenebilir. Ama bu kitabında halkın yaşayışını olduğu kadar dilini de «yeni hikâye» sine iyice yerleştirdiğini söylemek istiyorum. Bu «yeni hikâye» de beliren başlıca özellikler, ayıklanmış, yazı dili haline sokulmuş bir kenar mahalle şiveleri karmasına dayanan bir dil, bu dile uygun yaşamaları rahatça kavrıyan akıcı bir anlatma tekniği, hikâyeye gerekli olanla fazla olanı bir çırpıda seçip ayırıveren, hikâyeyi saklıyan köşeler ve kişileri rahatça bulup çıkarıveren «gözlem gücü», yepyeni çevreler ve kişiler kalabalığıdır.

Bu kitabında, yaşamadan kopmuş, korkuya bağlı allegorilere saplanmış hikâyelerin henüz çok sayıda olmadığını görüyoruz. Kendi çevresinden koparken yalnızlığını avutan başka çevreleri bulmuş, sığınmıştı. Ama bir hikâyesi var ki, onun «1950 sonrası gerçekdışı - Panço hikâyeleri» nin bir habercisidir. Teşhis edilen hastalığının, perhize sokulmuş hayatının, «değeri kabul edilmemiş» sanatının, ruhi bunalmalarının bir ifâdesidir : «İp Meselesi». 1947 yıllarındayız. Bir baltaya sap olamamış, babası ölmüş, ne yardımcı öğretmenlik, ne ticâret, ne gazetecilikte tutunamamıştır. Dar çevresinden başlıyarak herkes, onu, «bir aylak» olarak kabul etmekte, kimselere benzemezliğini yadırgamaktadır. Kendine göre olmıyan bir dünyada, bir sahte davranışlar ve yaşamalar dünyasında, başka bir dünyanın varlığını sezdi, yasaklar ve karşı koymalar ortasında bu özgür, artistçe güzel, iyi dünyayı kendisi için aradı, parça parça da olsa düşle gerçek arası bir tasarlama yaptı. Şartlar, onu, hayatın ve insanın «saçma» lığına, «hedefsiz abes» liğine değil, «paylaşılmış sevgi» ile birleşen yeni bir «özgür ahlâk» anlayışına götürdü. Ünü, 1950 den sonra birdenbire genişliyecek olan ünü, yeni mayalanmakta, ancak sanatçılar ve aydınlar arasında tanınmakta, bu arada nefretler ve kıskançlıklar da gelişmektedir. Aylaklığı sanat haline getirmiş, onu yaşıyan ve yazan bir «Lüzumsuz Adam» dır artık. İlk üç kitabında gördüğümüz hayat kavgasını veren «gerçekçi anlatış» ları bırakmış, yine halkı anlatmakla beraber, «tek kişinin davranış» larına, insanoğlunun, sebeplerine nüfuz edilmez kaderinin getirdiği ızdırapların dış tezahürlerinin tasvirine yönelmiştir. «Küçük Adam» ın ekmek peşindeki kavgasını değil, onun iç dramını anlatıyor artık. Sait Faik'in düşe bulanmış, düş içinde dolaşan, olaylara düş içinden bakan kişilerinin gerçekte yaşamadığını iddia edebilir miyiz? Düşlerini yaşıyan insanların büyük şehri doldıran «Küçük Adamlar» arasında çok bulunduğunu Sait Faik görmüştür. Bunların hayatında düşlerin, ekmek kadar önemi vardır.

Halk tabakası, aydınlar kadar gerçeğe bağlı olsaydı, XX. yüzyılın ikinci yarısında, sanat zevkleri hâlâ epika seviyesinde kalmazdı elbet. Onların kafa ve ruh yapıları çözümleyici gerçeğe, sert, çetin, tatsız, yorucu gerçeğe değil, düşlerle avunmağa daha elverişliydi. Said Faik'i onlara çeken de, onlardaki bu «süreli çocukluk» yönleridir. Kaç yaşlarında olurlarsa olsunlar, onun kişileri, epikadan, masal çağından henüz çıkmamışlardı. Ama Sait Faik'in, düşler dünyasının dışında kalan gerçeklerden büsbütün uzak, bilgisiz ve ilgisiz kaldığı, onlara dokunmadığı da söylenemez. «**Medâr-ı Maişet Motoru**» nun (1944) toplatılışından ve «**Çelme**» hikâyesi davâsında Örfi İdâre mahkemesinden güç belâ yakasını sıyırışından sonra, gerçeğe başka bir açıdan ve mesâfeden bakmağa başladığı söylenebilir. Yanlış anlaşılmış, taslak halinde, rapor hüviyetindeki güdümlü gerçekçiliğe bir tepki olarak bu yola girdiğini söyliyenler de vardır.

Artık halkın yaşayışı, ona, zengin ama bedbaht ve hastalıklı insanların yaşayışında bulunmıyan, elde edilmez şekilde basit ve güzel bir mutluluk içinde görünüyor. Gerçi, ona göre, hikâyeler, «**daha mutlu, daha iyi bir dünyayı kurmağa yaramalı**» idiler. Onun 1944 den sonraki hikâyeleri, böyle bir dünyayı özlemiş, dağınık mozayik parçaları halinde arayıp bulmuş olsa bile, bu dünyanın hangi temele göre yeniden nasıl kurulacağını göstermemiş, bu yolda bir görüş sahibi olduğunu da belli etmemiştir. Toplumda yerini alamayışın, yalnız kalışının sıkıntısını, hikâyelerinde anlattığı insanların dünyasına sığınarak avuturken, yaşamasına da bir anlam, bir amaç bulmuş, kendi çatışmalarının tasvirini, kaderinin yürüyüşünü de kaydetmiştir. «**İp Meselesi**» hikâyesi, bu hâlinin örneğini verir. İkinci Dünya Savaşı içinde İstanbul toplumundaki kopukluğu, kendi terkedilmiş hâlini şöyle anlatıyor : «**Atlar doğuyor, sütçü beygiri ölüyor. Eşek adam taşıyor, kum, harç, küfe taşıyor da sahibini adam ediyor. Sinek doğuyor, bakkala yanaşıyor. Hamam böcekleri hamamları, arılar şehir bahçelerini, serçeler at pisliklerini, kumrular merhametli evleri, merhametli insanları buluyor. Ama o insanoğlu, ona ne iş var, ne güç. Onun böcek gibi olamayışına keyifle bakıyorlar. Sen okuyup yazamazsın da. İşte arada bir, bir şeyler yaparsın. Yaparsın ama, bunlar iş değil, bunlar müsbet iş değil...**» Bu toplumda, savaşın getirdiği vurgunlarla semirmiş, korkunç gözlü insanlar müsbet iş görüyorlar. Birbiri üzerine yığılmış katkat apartmanlar, canlı birer dev gibi. Yalnız ve tedirgin, ölüm ve istiyerek katılmadığı bir düzen arasına sıkışmış bir sanatçının, kimselere anlatamadığı, kadınların sıcak sevgisine açamadığı acılarının zehirini

yuta yuta **«Menekşeli Vâdi»** lere, **«Kasımpaşa»** lara, **«Surdibi»** ne, **«Yüksek Kaldırım»** a, kendini saracak bir hava umduğu her yere, canını attığını görüyoruz. **«İp Meselesi»** hikâyesinde, ipini şirretçe elinden alan bir kadının karşısında korkuyla bakan hammal gibi şehirden kaçmaktan başka çare bulamıyor. Bu hikâyelerine neşeden, mutluluktan, dost ve kadından yoksulluğun acıklı ifâdesi yerleşiyor. Sait Faik, birdenbire **«dünyaya şaşmak, bakıp da birşeyler anlamamak»** için geldiğini, asıl üzerinde durulacak, hikâyesi yazılacak büyük gerçeğin **«kendisi»** olduğunun farkına varmıştır. Halbuki her şey, içinde ve dışında birleşmişler, kendisini yaşamadan koparmağa çalışmaktadırlar. Yaşama ise heryerde, herşeyde **«ona göre»** olduğu müddetçe vardır. Sait Faik, birden umutsuz bir direnmeye, çatışmaya girer. O zamana kadar dışarıdaki çatışmaları görmeğe, anlamağa, anlatmağa çalışmıştı. Gözlüyor, bunlardan hikâyelerini çıkarıyordu. Artık kişisi, insanı kendisidir. Başkalarını anlatmağa girişse bile, hikâyeyi kendisinde bitirecektir. Dış çatışmaların birden çıkmazlığına, saçmalığına, başa çıkılmazlığına ermiştir. Toplum gerçeklerini anlatmağa girişen sanatçıların beden ve ruhlarının çok sağlam olmaları gerektiği burada kendiliğinden anlaşılıyor. Yaklaşan ölüm karşısında, yaşamaları, çevreleri onlardan bir uzaklaşma havası içinde verir. Bütün varlığı ile yaşıyan ve değişen şeylere karşı azgın bir uyuşmazlık içindedir. Bundan sonra sekiz yıl süren bir savaş başlamıştır. Bir keşiş kadar yalnız, bir yabancı kadar tedirgin, özlemle, tutkuyla en basit yaşamalara bağlanarak sekiz yıllık çilesinin günlerini adım adım, bölüm bölüm hikâyelerine yansıtarak yürüyecektir.

«Mahalle Kahvesi» adını taşıyan 22 hikâyesini derliyen kitabına bu tarzdaki hikâyeleri ile giriyor (Ocak. 1950). İçinde bir tane de 1942 den, adliye muhabirliği yaptığı günlerden kalma **«Kestaneci Dostum»** hikâyesi var. Bu kitabında, **«Küçük Adamlar»** ın küçük şeylerle var olan mutluluklarını anlatan hikâyelerle kendini anlatan hikâyeleri yanyana yürüyor. Artık hikâyelerini taşıyan kişilerin gerçeğini, bir giriş gözleminden sonra hayalinden tamamlıyor. Gerçek, hikâyeye girmek için bir kapıdır, bütün varlığını kendi hikâyesine bağlamış olan kafası, geriye kalanı tamamlıyor. **«Kınalı Adada Bir Ev»** hikâyesinde son vapurdan çıkan sessiz kızın hikâyesini, içine onu kapatarak bir koza örer gibi örer : **«İşte bu yüzden hikâye yazarım. İşte bu merak yüzünden hikâyeci geçinirim... Kınalıada'ya gelince... işte onu pek merâk eder, bir türlü de inemem, bu gidişle inemiyeceğim de...»**

«Süt» hikâyesinde, beşik ve çocukluk devirlerinin bulanık algı ve anılarına sürükliyen bir hava içinde pişmanlığını nefes nefes duyduğu hayatını yeni baştan kurmak özlemini çekerken, yeniden gerçeğin, kendi acı gerçeğinin içine düşüşünü anlatıyor. Bu hikâyeler, kendini yaşamaya bağlıyanla koparan şeyler arasındaki süreli bir savaşı anlatıyorlar. «İzmire» hikâyesinde, «ölüye ağlayamıyan insanların huzursuzluğu içinde...» şehri dolaşır, herşeye düşman, herkesi kıskanır. «Böyle günlerin birindeydim. Beni yaşamıya çağıran birşey yoktu.». O karaciğer hastalarına vergi âni karamsarlıkların ortasında, üstüne birdenbire çöken kara bir bulutun içinde kaybolmuş, uzun yürüyüşler, ıssız köşelere sığınmalar başlamıştır. Oralarda birşey, bir köşe, bir olay, bir insan görür, «yeniden doğarım» diyor. Sait Faik, o yıllarda kendine yaşama ve dayanma gücü veren, karanlığını dağıtan bir parça ışığı fakir kişilerin yaşayışında bulabildi : «Asâlet insanlardan çoktan kalktı. Ama o tuhaf kelime ne tüccar, ne kasap, ne komisyoncu karılarına, ne lokantacı suratlarına, ne büyük apartmanlara, ne de büyük orospulara, büyük insanlara geçti. Asâlet, ümitlerimize, hüzünlerimize, yalnız fakir insanların ümitlerine, facialarına gelip kondu. Onu ne okumuş suratlarında; ne kitaplarda, ne eşyalarda, ne de hareketlerde aramamalıyız beyhude.» (İzmir'e. 1947). Temizlik, müsamaha, iç bekâreti ile ihtiyarlıyan bir kadın, bir rum balıkçı, ölmüş çocuğunun kuzusunu satan bir adam onu yaşamağa çağırır. Dünyanın çekilmezliği ile yaşanmağa değer oluşu arasında gider gelir.

«Söylendim durdum» hikâyesinde, bütün iyi insanları bir kenara çekilmiş, kapanmış, alabildiğine pis, yeşil renkli zehirler bulaşmış, kötülüğün ve iki yüzlülüğün kaynaştığı bir şehir anlatır : «Yok kardeşim, yok, insanı bulamıyacağız.». İçinde kötülükler tüten bir bataklıktır bu şehir. Kendini kenarlara, pislik bulaşmıyan çevrelere atmak istedikçe, her adımda hikâye hikâye içine düşüp bocalayışını anlatır. Onu, bu çukurun içinde, dışında boğulurcasına solurken hikâyeler yazdığını göreceğiz. Arasıra çocukluk cennetinin uzak sisler arasındaki anılar kapısını zorladıkça «Sakarya Balıkçısı» nı, «Bir İlkbahar Hikâyesi» ni, «Kestaneci Dostum» u yazacaktır. Artık hikâyeler onu hayata bağlıyan bağlardır, bunlarla yaşamakta, içinin zehirini boşaltmaktadır.

Bu kitabın sonunda, yepyeni bir başka hikâye ile, «Sinagrit Baba» (1949) ile allegoriler dünyasına girecektir. Umutlar ve umutsuzlukların ötesinde «her şeyi söylemenin mümkün olduğu bir yere» iyice yaklaşmıştır. 1940 dan bu yana balıkçılarla haşir neşir ol-

duktan sonra, yaşama savaşının anlamına, gerçeğine daha uygun bir ifâde biçimi bulur, kenarından dolaşıp, ürkek vuruşlarla hep «bireyci açılar» dan anlattığı kaçınılmaz gerçek (Nimesis), şimdi denizde, yalnızlığın ortasında gelip onu bulmuştur : «... ister su, ister kara, ister boşluk, ister hayvan, ister nebât âleminde olsun, bir kişinin aklı ile hiç bir şeyin halledilemiyeceğini bilmesidir. Ancak bütün balıklar, oltaya tutulan hemcinslerini kurtarmanın tek çâresinin koşup yakamoz yapan ipi koparmak olduğunu akıl ettikleri zaman...» (Sinagrit Baba. 1948).

«Kumpanya» (Kasım. 1951) adındaki kitabında en güzel büyük hikâyesi «Kumpanya» (1945) nın yanında Grenoble yadigârı «Gauthar Cambazhanesi» (1935) ve daha önce «Şahmerdan» adlı kitabına aldığı «Kriz» hikâyesine yer vermiş. «Kumpanya» da gezginci tuluat truplarının İstanbul ve turnedeki yaşayışlarını, kurulup dağılışlarını, kendilerine has dramla komedi arası olaylar içinde yuvarlanışlarını, dışarıdan bakanlara kapalı «beşeri kişilikleri» ni, 1951 yılındaki diğer hikâyelerinde bulamadığımız «objektif gerçekçi» bir açıdan, kendi dramını içine katmadan, bu yaşayış üzerinde hülyalara bulaşmadan verebilmiştir. Onun eski okuldan tuluatçılarla ilgileri 1950 yıllarından daha öncelere gider. Bu hikâyenin, bu yıllardaki havasının çok dışında kalışından, yazılış tarihinin oldukça eski olacağı bellidir (1945). 1940-45 yıllarında reportajlar yaparken, onların çevrelerine, kahvelerine, bohem-artist havası arasında bocalayan yaşayışlarına karıştığını biliyoruz. 1944 den sonraki, dağınık, bulanık müşâhedelere dayanan kendi dramına bağlı hikâyeleri yerine, burada ayrıntılarda düzenli, yorumlamalara kaçmıyan, hülyalı karamsarlıklardan sıyrılmış, eski kuruluşta, sağlam ve düzenli bir hikâye yapısı var. 1946 dan sonraki hikâyelerinde görülen kendi yaşayışının ve olaylara özel bir açıdan bakışının lezzetli bir hale soktuğu, sıtmalı bir içtenliğin değerlendirdiği anlatış yerine, burada derli toplu, ayrıntıları işlenip yerine konmuş, proportion (uygunluk) u sağlam, ne diyaloğlarına, ne tasvirlerine, ne de anlatışına taşkınlık sızmamış bir hikâye var. Bu, Sait Faik'in ilk devresine bağlı bir hikâyedir. Onun edebiyatımızda moda haline getirdiği gerçeği yorumlayıcı, bütünü bir yana iten, artistik oluşuna ve kişisel meselelerine yapışık, yaşaması ve dramı ile yürüyen, hayata ve dış dünyaya karşı alınmış pasif bir tavrı ifâde eden hikâyelerinin dışında kalıyor.

«Kriz» de, toplum meselelerine tenkitçi bir açıdan bakmağa yönelen 1935-1944 arası devresinden kalma bir hikâyedir. «Gauthar

Cambazhânesi» (1936) ise, yine onun ilk devresinden kalma, **«Bir Yolculuktan Benimle Beraber Dönenler»** serisinden bir hikâyedir. Velhasıl, 1951 de çıkan bu kitabın, Sait Faik'in öncülüğünü yaptığı **«Yeni Hikâye»** nin mayalandığı sırada yayınlanmış bir eski eser olduğunu söyliyebiliriz.

«Havuzbaşı» (Eylül. 1952) nda, 1945-1951 arasında yazdığı ve yayınladığı 23 hikâyesini derlemiştir. Çocukluk anılarına sığınan, onları yüceltip şiirleştiren, düşlerin, pişmanlıkların özelemi içinde yazdığı hikâyeler, hemen bütün kitaplarında yer almıştır. Ama **«Sakarya - Adapazarı»** hikâyelerinin bir çeşidinde de gerçekçi uslubu titizce bağlı kalır : **«Su Basması»**, **«Kumarbaz Hayri Efendi»**, **«İnsanlar - Türküler - Masallar»**, **«Cezayir Hurmaları»**, **«Simitle Çay»** bu soydandır. Bunlar arasına, magazin hikâyesi seviyesini aşamamış, taslak halindeki hikâyeleri de karışmıştır : **«On Milyonerle On Metresi»**. Ayrıca **«Şehrayin»** ve **«Güğüm»** gibi çıplak ve kısa müşahedelerini, hayat sahnelerini tasvir eden parçalarını da bu kitabına almıştır.

Bu kitabında **«Son Kuşlar»** ve **«Alemdağı'nda Var Bir Yılan»** a doğru giden bir hikâyesi **«Çatışma»** ile **«Sur Dışında Hayat»** dır. **«Çatışma»** da, bulanık anılar arasında, hayatının büyük dramını, **«kadınsızlık ve yalnızlık»** ın, ilk gençliğe kadar uzanan pişmanlıkların köklerine kadar indiğini, oradan, gerçekle şuuraltının karmaşık dünyasındaki acılar ve özlemlerle karışık bir hikâye çıkardığını görüyoruz. Bir ankete verdiği cevapta Freud'u bayağı ve gülünç bulan Sait Faik, onun şuuraltına bağlı allegorilerinin ancak **«topluma söylenemiyecek gerçeklerin»** ifâdesinde işe yaradığını iddia ediyordu. Bu ve başka hikâyelerinde onun bu görüşüne uyarak bazı gerçekleri şuuraltına has allegorilerle örttüğü söylenebilir.

1935 - 1944 yılları arasında kendini hikâyelerinin dışında tutmağa çalışan Sait Faik, bundan sonra, geleneği köklü, ustaların hayli çiğnenmiş büyük bir yol açmış oldukları bu alanda ,onları aşan, **«spontane»** olmaktan kurtulan, **«müsvedde üzerinde ayıklama»** yapan gerçekçi sanatın, bilince sımsıkı bağlı alanından kendini sıyırır. Kendi gerçeğine, kendi gerçeğinin çevreye yansımış görüntülerine, dar ve kişisel alandaki iç-dış çatışmalarına girince, mizaç ve sanatçı kişiliğinde beliren yeniliği yakalar, bu yenilik, benliğine kapalı ve benzersizdir. Böylece asıl **«objektif gerçekçi hikâye yolu»** nun çok denenmiş, bir çok sanatçının itiştiği alanında, aleládeyi aşmak gibi çetin bir çalışma yoluna girmekten kaçınır. Bu şartlara onu, yukarıda belirtildiği gibi, yaşaması, kendi hayat dramı da ge-

tirmiştir. Ama asıl ününü bundan sonra kazandığı, mizacına bağlı «gerçekle uyarılmış spontane yaratış» alanında rahat, «müsveddeler yayınlamak» suretiyle başarıya eriştiği de bellidir. Artık Sait Faik, rahatça dış çevreden, kişilerden başlayıp neyi anlatırsa anlatsın, hikâyeyi kendine kaydırıyor, «kendi meselesi ve kendi davranışı ile ortak», aynı çizgileri ve davranışları taşıyan kişileri hikâyesinin ortasına yerleştiriyor. Köşe bucak, o renkli kalabalık içinde hep kendi rengine boyadığı kişileri, o musallat «ölüm-yalnızlık» çıkmazına alıp sürüklemiştir. Ortada, her gerçekçi hikâyenin temelinde bulunan kişinin küçük dünyası ile dış çevrenin çatışması yerine, hep aynı kendi iç-dış çatışmasını bulmamızın sebebi budur. Onun kendi çatışması ise, kasabalı tüccar, moral geleneklere, belli bir yaşama töresine bağlı bir ailenin sınırlı ve ölçülü yaşayışına ayak uyduramadığı halde, onlardan ayrı, kendi başına bir hayat kuramayışından çıkmaktadır. Sıra, töre ve ölçüye sığınuyan, çok genç yaştan kapıldığı iptilâları, bohem-artistik davranışları, bu çevresile bağdaştıramamış, önce öğrenim, sonra babadan kalma alış veriş işlerine intibak edememekten başlıyarak, «bir baltaya sap olamayışı», evlenip yuva kuramayışı, bu çatışmaları çoğaltmış, önce yalnızlığa, sonra hastalığa doğru geliştirmişti. Dünyayı düzenli bir yaşayış, kazançlı bir çalışma ve meslek, âile açısından görenlerin arasında Sait Faik'in kendi aylak, artistçe yaşama düzenini kabul ettirmesi imkânsız oldu. Sait Faik, kitabı ve sanatı, çok dar bir çevreye sıkışmış bir toplumda da, sanatçı arkadaşları çevresinde de dayanacak bir nokta bulamadı. 1935-46 yıllarında sanat dünyası çok dar, kıskançlıklar, âdiliklerle dolu bir cengeldi. Kitapların anlattığı aşkı da bulamadı. Kadından, herkesin bağlanıp avunduğu kadından da garip bir kompleks içinde uzaklaşırken içkiye bağlandı, orada da ölüme götüren hastalığı buldu. Her çevrede, her kişide, kopup ayrıldığı değerlerin yerine konulacak dayanaklar aramış, kendine bunlardan bir dünya kurmağa çabalamıştır. Bundan dolayıdır ki, eserinin bütünü — arada bir uyanışlarını bir yana bırakırsak — içe doğru bir kapanış, bir koza örme işi, dışa doğru çatışmalardan uzaklaşma — bunlardan haberli olmakla beraber — bir «bezginlik» anlamı taşırlar.

«Küçük Adam», ona bencil, iki yüzlü, fakirliği ve açlığı yüzünden bayağılaşmış, ama bir başka yönü ile de töreden kurtulmuş, moralden kopmuş, pervâsız, neşeli, edepsizce şakrak yaşaması ile göz alıcı ve canlı görünmüştü. Özlediği böyle bir yaşamayı hayatına getiremedi ise de, hikâyelerinde böyle bir dünya kurmayı denemiştir

(Bu noktada M. Ş. Esendalla birleşiyor. Bu hususta bk.: T. Alangu, M. Ş. Esendal'ın Edebiyatımızdaki Yeri. Dost dergisi. 7, 32 Mayıs 1960). Bu malzeme ile hikâyelerinde nasıl bir dünya kuracağı sorusu karşısında irkildi. Terkettiği, sevmediği, çatışmaya bezdiği bu dünya yerine, daha mutlu bir dünyayı ne ile kuracağını zaman zaman şaşırdı. Onun dört elle «Küçük Adam» a sarılışı yanlış bir düşünce uyandırmış, onun aktif güdümlü bir sanat anlayışına yöneldiğini zannettirmiştir.

Kültür, sanat ve eğitim yolu ile düşünce ve duyguda bir gelişmenin neden mümkün olamadığına şaşarken, sanatı, toplumu düzene sokacak ılımlı, pasiv, kendi inancına göre tesirli bir yol olarak göstermişti : «İnsanların ve onların ruhlarına, hislerine ait hiç bir tekâmül olmıyacak mıydı? O hâlde beyhude yere niçin şiirler ve romanlar yazılıyordu. Edebi eserler, insanı yeni ve mesut, başka iyi ve güzel bir dünyaya götürmeğe, kurmağa yardım etmiyorlarsa neye yarardı?» Ama onun geri, ilkel, fakir, çok defa kötü, pis bir hayat içinde yuvarlanan «Küçük Adam» ların yaşayışlarında gördüğü özgürlük, başı boşluk, canlı ve şakrak pervasızlık, riyâ ile doğruluk arasında bocalıyan çok kaypak bir davranış seviyesindeki ahlâkla bu dünya kurulabilir miydi? Bu çıkmazı eserlerinde açıklayabilmiş değildir. M. Ş. Esendal'ın hikâyelerinde gördüğümüz «kişilerine inanış havası», onun hikâyelerinde yoktur. Bundan dolayıdır ki, birkaç balıkçı, bir «Mercan Usta» onun her zaman rastlıyabildiği kişiler değildir; hikâyelerindeki «olumlu kişi» lerin azlığı da, onu, bir umutlu dünya sentezine götüremezdi.

İnsanların çalışmalarına bakarken kendi faydasızlığı, amaçsızlığı, daha doğrusu, yaptığı yazarlık işinin toplum içinde yer tutamayışını görür. Çalışmanın, üretmenin, ellerile birşeyler yapıp çatmanın güzelliğini anlar. Ama bunu da kendi meselesine bağlamadan edemezdi. Çalışmanın insanın kişiliğine kattığı anlam, insan beden ve yüzünün çalışırken aldığı ifâdenin güzelliğini anladı, bundan duygulandı. Ancak pek az hikâyesinde çalışmanın insanı ezen, tüketen merhametsizliğinin anlamına varabildi. Bundan dolayıdır ki, yukarıdaki sözünden aktif bir anlam çıkaramayız. Hikâyelerinin ortaya koyduğu kişiler ve malzemenin «yeni ve mesut, başka iyi ve güzel bir dünyaya götürmek ve kurmak» yolunda bir işe yaramıyacakları bellidir. «Sur Dışında Hayat», onun toplumun aşağı tabakalarında neler aradığını açıkça gösteren bir hikâyedir : süreli olarak bunalan, bir yerde duramıyan, huzursuz ruhunun kanıksadığı yavan, biteviye insanlar yerine, yenilerini; birbirine benziyen günler

yerine, yeni günleri bulmak, yaklaşan ölüm karşısında tabiata daha yakın insanlara karışmak. Onu iteliyen bir çevre yerine çeken, avutan bir havanın peşindedir.

«Son Kuşlar» (aralık 1952), onun bu yıl içinde yazılmış yeni hikâyelerini derliyen bir kitap. En çok hikâye yazdığı bir yıl. Bu kadar hikâyeyi (10 tane) ancak yazı alanına yeni girdiği 1935 yılında yazmıştı (12 hikâye).

Sait Faik, artık «uzun, acı, zehir gibi acı tecrübelerden sonra kendiliğinden gelen bir müdafaa halile» bunalan, kapanıp kaçan bir adamın hikâyesini anlatıyor. Ona artık bir «ermişlik hâli» gelmiştir. Hikâyelerini, yazmak değil, bir cezbeli hikmet söyleyiş, tutkulu, sıtmalı bir anlatış hâli içinde vermektedir. İnsanın iyisi ile kötüsünü «Koca Mercan Balığı» nın oltayı yoklayışı gibi ilk bakışta sezip ayırıyor. Arada bir de «zokayı yutuyor». Kötülük ve haksızlık karşısında bezgin ve şikâyetçi, ekmeklerin en sertini kazanırken kötülüklerinden de yıkanan balıkçılara yöneliyor. «Son Kuşlar» da halk anlatışının o şiirli, secili tatlı kıvraklığını bulmuş. Sonbahar kuşlarına ökse kuran, kırların çimlerini söken insanlara nefretini anlatıyor «Hele bir tanesi vardı, bir tanesi! Çocukları bu işe seferber eden de oydu; ökseleri cumartesi gecesinden hazırlıyan da... Kostantin isminde bir herifti. Galata'da bir yazıhânesi vardı. Zahire tüccarı idi. Kalın tüylü bilekleri, geniş göğsü, delikleri kapanıp açılan üstü kara kara benekli bir burnu, deriyi yırtmış da fırlamış gibi saçları, kısa kısa bir yürümesi, kalın kalın bir gülmesi...». «Kendi Kendime» hikâyesinde de tabiatın ortasında yalnız, «insansız hiç birşeyin güzelliği» olmadığını, tabiatın bütün güzelliğinin insansız olunca kötü resimler gibi olduğunu anlatırken, ayrı ayrı, bölük pörçük olmakla braber, güzelliğin içinde ondan uzak insanın, tabiatın da ondan uzak anlamsızlığını, hayat gibi kendiliğinden ve canlı, yeni bir çeşit insana duyduğu özelemi anlatmak istedi.

Son yıllarının sığınağı deniz, balıkçı ve balıkları bu kitabındaki yedi hikâyesinde anlatıyor. «Bir Kaya Parçası Gibi» hikâyesinde sisin içinde, küçük bir balıkçı sandalında kendini dünyanın bütün tedirginliklerinden uzaklaşmış, şefkatle ve «unutulma» ile kocaklanmış duyar. Oysa ki, Barba Vasili «Sis ve resim değil, ekmek parası peşindedir.». İçinde dolaştığı çevrenin gerçeklerini görür, bilir, ama bunları anlatmak için gerekli savaşçı gücü onda yoktur. «Haritada Bir Nokta» hikâyesinde, onun «Küçük Adam» lara sokulmasının sebebini, başka bir açıklamaya yer kalmıyacak bir açıklıkta kendisi vermektedir : «İnsanlara ağır ağır sokulmağa ça-

lışıyordum. Babadan kalma ev, anamın sayesinde gürül gürül işliyordu. Bense orada kafamı kuma sokmuş deve kuşu gibi oldum önce. Artık bütün günümü ve gecemi burada geçirecektim... Niyetim yazı yazmak bile değildi. Balığa çıkacaktım. On kuruşa kahve, yirmi kuruşluk köylü sigarası içecektim. Kaybettiğim herşeyi, insanlığı, cesâreti, sıhhati, iyiliği, saffeti, dostluğu, alınterini, sessizliği yeniden bulacak, belki yeniden bir adam olmasam bile, bir temiz hayatın içinde hayran, meyus ve mahçup ölümü bekliyecektim. Aklıma ara sıra esen yazı yazmak arzusunu... yazmıyacaktım. Biliyordum ki insanlar beni pek sevmiyeceklerdi. Bir adam ki onlar gibi değildir. Balığa çıkacak olsam 'Koca evi barkı var. Ne bok yemeğe çıkar? Deli midir, nedir? Pay da almaz.' diyeceklerdi. 'Baba furunu has çıkaran enayi, çalışmıyor, bereket ki anası var, yoksa satar, savar, sürünür.' diyeceklerdi. Hiç bir zaman yeniden damla damla, dakikaları duya duya, sıkıla patlıya, rüzgârı, balığı, denizi, ağı seve seve ölümü beklediğimi bilemiyeceklerdi.»

Balıkçıların hayatına, onların gerçeklerine inmeden, kendine bir yaşama payı çıkararak karışırken, yalnız bu hayatın dış kuruluşunu, manzarasını verir. Onların arasına bir seyirci gibi, şartları paylaşmadan karıştığım, bir şeyler vermek için değil, almak için geldiğini, bulduklarını düşleri ile karıştırdığını, gerçeğin çirkin ve pis yönlerinden kaçtığını kendisi anlatıyor «Onların arasına seyirci sıfatı ile sessizce karışarak oldukça mesut yaşadım. Şüphe bile etmiyordum. Herşey tahayyül ettiğim gibiydi. Yalnız pay meselesinde çirkin hâdiseler geçtiğini işitiyor, onu da duymamazlıktan geliyordum.» Ama Sait Faik, bu kitabındaki iki hikâyesinde («Pay» ve «Yaşıyacak») bu «çirkin pay» meselesinin kenarında şöyle bir dolanır. Bu kadar şiirin, bu kadar soy güzelliğin ortasında, bu son sığınağını da lânetleyip terketmeğe cesâret edemediği görülüyor. Koca şehri yoklıya yoklıya dolaşmış, sonunda bunu bulmuştur. Aynı duyguyu «Kırlangıç Yuvasında Kadın» hikâyesinde de vermiştir. Gerçekten bezdiğini, düşlere sığınışını şöyle belirtiyor «Bıktım doğrusu, artık oturup insanoğlunun çektiğini, çekmediğini anlatmaktan. Bıkmaktan geçtim, anlatamadım. Yazdım beceremedim.» Biraz daha aşağıda onun düzeltemiyeceği, ulaşamıyacağı işlerden söz etmekten de bile bile vazgeçtiğini okuyoruz «Bir çokları sevinirler de, insanoğlunun insanoğluna yaptıklarını görüp anlatmadığıma...»

Onun balıkçılar arasına sığınışı 1948 - 1954 yılları arasını alır. «Sivriada Geceleri» ile «Sivriada Sabahı» onun en güzel balıkçı hikâyelerinden sayılmalıdır. 1952 de yazdığı bu hikâyelerin, şikâyet-

ler, itirâflar, umutsuz sızlanmalar, korkular, bezgin direnmelerle hayata sarılışı ifâde eden eserlerinin dışında kalır. Bunlar, ilk devresinin objektif anlatışına yaklaşır.

«Türk Ülkesi» hikâyesinde, hayatının son yıllarında, Bursa ve Adapazarı, Ankara'dan öteye geçemiyen Sait Faik'in, bir Türk ülkesinin, Anadolu'nun varlığını duyduğunu, yaygaracı, zevksiz bir hayatı yaşıyanların arkasında, Türk ülkesini saran bir başka çeşit insanın varlığını sezdiğini duyarız. Bir yapı yerinde, taşralı işçilere saz çalan âşığın **«kitaplıya, kitapsıza, bütün insanlara merhaba!»** diyen toleranslı sözlerinden, bütün yurdu saran bir başka ruhun varlığım kavrar gibi olduğu halde anlatamıyacağını itiraf eder. O, Adapazarı-İzmit dolaylarına ait bazı köylü hikâyeleri yazmış olmakla beraber, onların içdünyalarına İstanbul'un **«Küçük Adamları»** kadar girebilmiş değildir.

Ölümünden iki ay önce yayınlanan son hikâye kitabı **«Alemdağında Var Bir Yılan»** (mart 1954) kitabında, 1953-54 arası yazdığı hikâyeler yer almaktadır. Bunlarda da o eski konularını sürdürüp getirmekle beraber, daha çok **«Pançe»** (boyacı Stranço?) dan söz eden hikâyelerinin toplandığı görülmektedir : **«Öyle Bir Hikâye»**, **«Yalnızlığın Yarattığı İnsan»**, **«Alemdağında Var Bir Yılan»**, **«Pançe'nun Rüyası»**, **«Yılan Uykusu»**.

Bu hikâyelerinde, o, **«pasajdaki bir birahanede otursa, insanlar gelse otursa, çift çift, kadınlı erkekli, o tek başına, milyonlar içinde tek başına»** dır. Bu yalnızlığın onu nerelere, hangi çevrelere, hangi insanlara götürdüğü (şimdiye kadar bulduklarından gayri) bu kitabında ve **«Havada Bulut»** (ocak. 1951) roman denemesinde görülüyor. **«Acı git gide acıyor. Kavun acısı gibi, zehir gibi bir acı»** dır, onu aşırılıklara iteliyen. Pardesüsünün yakasında koyun kürkü olan, yanağında bir çıban yeri, esmer, karakaşlı, Ağaççileği sokağında oturan yirmi yaşında bir delikanlı Pançe. Bu Sait Faik'in yalnızlığının **«kavun acısı»** yalnızlığının düşlerinde yarattığı **«gerçeküstü bir varlık»** mıdır, içe itilmiş bir kompleksin yücelmesinin hikâyeye yansımış bir sembolü müdür, yoksa bu insan onun hayatına gerçekten karışmış mıdır? Ama balıkçıların ve denizin büsbütün azdırdığı yalnızlığını dolduran **«birkaç gölge»** yi, Kurtuluş'un, Feriköy'ün, Yenişehir'in karışık ve bulaşık sokaklarından bulup çıkardığı, şüpheli kahvelere uğrayıp soruşturduğu, gittikçe soğuyan dünyasını ısıtan birkaç kişinin, 1954 yılında hikâyelerine yerleştiği, onun hayatını iyice bulandırdığı, ölümün umutsuzluğundan başka soydan bir karanlığa götürdüğü görülür. Ona bu kadar hikâyeyi ya-

şatan ve yazdıran, kıyısı, köşesi, canlı kalabalığı, şakrak, edepsiz, gevrek bir şiveyle konuşan güzel kişilerini tanıtan, bunca yıl ona zenginliğini, basit ve küçük yaşamalarındaki güzellikleri veren bu şehir, birdenbire çirkinleşmiştir : **«İstanbul çirkin şehir, pis şehir. Hele yağmurlu günlerinde. Başka günler güzel mi değil? Güzel değil. Başka günlerde köprüsü balgamlıdır. Yan sokakları çamurludur, molozludur, geceleri kusmukludur. Evler güneşe sırtını çevirmiştir. Sokaklar dardır, esnafı gaddardır, zengini lâkayttır... Yalnızlık dünyayı doldurmuş. Sevmek, bir insanı sevmekle başlar herşey. Burada herşey bir insanı sevmekle bitiyor.»** (**Alemdağında Var Bir Yılan**). Ama şehrin dışı, Alemdağı, Taşdelen'i ile, yılanı ile güzeldir. Hava ılıktır. Güneş, yaprakları kıpkızıl ağaçların içinde doğmuştur. Taşdelen parmak gibi akar, içimizi şıkır şıkır yıkar. Su içmeğe gelmiş bir tavşan, bir yılan, bir kara tavuk, bir keklik, bir keçi ile oynaşırlar. «Panço, Panço!» diye bağırınca hepsi donup taş kesilirler. Hemen keskin bir bıçak çıkarıp kulak ve kanat altlarından biraz kan akıtınca, hepsi Panço'ya koşuşurlar. Masalla düş, saf çocukluğun içe itilmiş isteklerinin sembolleri ile, üzeri allegorilerle örtülü bir purtperest âyin tasvir eder. Sonra bir top oyununa karışır. Panço, yılan, ötekilerle karışır, gözlerini kapayınca karışık, allegorili, kaçamak bir anlatışın ötesindeki bir yaşamaya, gerçekle, düşle, tasarlamalarla dolu bir dünyaya akıp gider. Bu hikâyenin tavşanlar, yılanlar, keklikler, kuşlar, ağaçlarla dolu bir «gerçek ötesi» dünyasının bir sanatçı yaratışı mı, yoksa bir gerçeğin örtülü anlatılışı mı olduğu üzerinde durulmalıdır. Baskılar, yasaklar, mahrumiyetlerle sınırlanmış, esirgenmiş dostluklar, sıcak sevgilerin ötesine atılmış ve sıkılmış, damla damla ölümün işkence edici elile ezilmiş bir sanatçının küçük dünyasına kapanmış bir soy **«küçük mutluluk»** un kat kat kapanışından, onun, **Kafka ve sürrealisme**'e doğru gelişen yeni bir hikâye anlayışına kavuştuğu sonucu da çıkarılabilir. Ama burada, ileride, ölüme daha çok yaklaştıkça, kanıksanmış zevklerden, elde edilememiş mutluluklardan ötede, bir başka mutluluğu arayışın ifâdesi gizlidir.

Bu kitabında, o eski balıkçılar dünyasında, İstanbul seferleri, burjuvalığı hicveden magazin hikâyeleri yanında son yazdığı hikâyelerinden iki tanesi var ki, onun tam kendi yolunu buldu, dediğimiz anda bile hikâyenin başka çeşitlerine ne kadar kolay kayıverdiğini gösterir. **«Hişt, Hişt!»** hikâyesinde, tabiatın kucağında insanın yerini, ağaç, çiçek, böceklerle ahenkli bir sallantı halinde ürperişleri anlatırken, ondaki sanatçı sezişinin, yaşama gücünün ger-

çeğine kendiliğinden yaklaşmanın güzel bir örneğine ulaşır. Hastalık, yalnızlık, umutsuzluklarının iyice keskinleştirdiği duyguları ile gerçeğin ötesini zorlarken, toplum çekişmelerinin altındaki makanizmayı da sezer, bu çekişmeyi, bezgin bir edâ ile, savaşmanın beyhudeliğini belirterek, allegorilerin altına kapatır. **«Sinağrit Baba»** da bunu yaptığı gibi, **«Dülger Balığının Ölümü»** nde de kendi macerasını andıran sâkin, asil dramı çok önce sezmiş, **«Son Kuşlar»** daki iki hikâyesinde de dokunmuştu. Şimdi de lejandlara sarılmış bir hikâyede, bu mahzun bakışlı, çirkin ve garip balığın uzun süren ölüm hâlini, şaşılacak bir gözlem gücü ile kendi dramını ifâde eden yeni bir anlam katarak anlatıyor.

«Az Şekerli» (aralık 1954) adındaki hikâye kitabı, 1953-54 yılları içinde yazdığı son beş hikâyesi ile, daha önce 1936-1948 yılları arasında yazdığı, dergiler ve gazeteler de kalmış altı hikâyesi ve altı reportajını derlemiş. Eskiden yazılmış, kitaplarına alınmamış bu altı hikâye içinde **«Müthiş Bir Tren»** (1948) hikâyesi, onun son devir hikâyelerini andırır bir kılıkta, düşlerin içine itilmiş, unutulduğu sanılan arzuların, pişmanlıkların, ruhu ezen baskıların birbirine dolanarak gerçeğe yükselişlerini gösteren bir yapıdadır. Küçük bir istasyonda tren beklerken, durmadan yağan yağmurun herşeyi hüzne boyadığı bir saatte, önünde duran bir katarın penceresinden bakan bir kadının peşinden sürüklenir, kompartimanlar açılır, anıların, ölmüş kişilerin dünyalarına geçilir. Ölmüş bir çocuk, ölmüş bir baba ile karşılaşılır **«Göz göze geldik. Yüzüme sanki kabahatli imişim gibi baktı. Bir şey söylemek, acı birşeyler söylemek istiyormuş gibiydi. Sonra vazgeçti. Kaşlarını ben birşey söylersem çok kızacakmış gibi çattı... Gözlerini, o çok çekindiğim baba gözlerini bir ilânın üstüne dikti...»** Sonra bütün kapılar, camlar kapanır. Ağlıyan bir oğul ve ana, dargın ve sert bir baba, yağmurla birlikte kayıp giden bir trende uzaklaşırlar. Bu hikâye onun G. Simenon'dan **«Geceyarısı Trenleri»** ni (**«L'homme qui regardait passer les trains»**) çevirdiği günlere rastlar («Yedigün». 1950).

Kitabının başına aldığı **«Son beş hikâyesi»**, son yıllarının sanatına getirdiği bütün yeni motiflerden başka, azar azar öldüren, gittikçe yaklaşan yıkılışın karşısındaki korkulu, bitkin, bezgin ve perişan hâlini, ümitsiz isyânını da ifâde etmektedir. Ölümü bekleyişin ruhunda ve bedenindeki sarsıntılarını bu hikâyelere yansımış görmekteyiz. «G...» (1954 kışı) hikâyesinde, lapa lapa yağan karın büsbütün sefil bir kılığa soktuğu bir hastahanede, tüpler, kanlar, eski anılarla karışarak, umutsuz insanların geçip ölülerin çıkarıldıkları

kapıların ortasında bir insan. «Kaç saat var ölüme? Bir sene mi? İki sene mi?... Tabiatın şakası yoktur. Ağır ağır öldürmek isterse ağır ağır, çabuk çabuğa niyetlendi mi, koşar adım...» Kan ve idrar muayenesi : müsbet. Hastahaneden pelte pelte, pıhtı pıhtı çıkıyor, uyuşuk. Herşey çevresinde ölümü gösteren bir ekrandır. Tramvay, tüpleri, kanları, arı su tencerelerini ezer gibi gıcırdıyor... Dağınık, yitik, «kavun acısı» bir karamsarlık içinde umutsuz, hazin bir sonucun tasviridir bu hikâye. Analizler, doktorların kanıksamış dolaştıkları, hastaların hayata sarıldıkları, kapılarda üzgün bekleştikleri bir ara istasyonudur bu. Gözbebeklerinde oturmuş bir korku. Dışarıda kar yağıyor. Sahhaf Mustafa'nın dükkânında bir bardak çayla ısınıyor. Bu yazı artık hikâyeden iyice ötede, bir gözlem, bir son durum raporudur. Yıllar yılı, 1944 den bu yana hikâyelerinde sürüp gelen bir inleyişin son melodisi...

Diğer bir hikâyesi «Hikâye Peşinde...» (1954) de Adapazarı yolcularının peşine takılıp 35 yıl öncesinin dünyasına gitmek, yeniden doğmak ve yaşamak ister. Tabiata yakın bir hayata karışarak kurtulmayı bir başka eserin de, «Kayıp Aranıyor» da daha iyi anlatacaktır. Ama herşeyi bu trenler alıp götürmüştür. Hiçbirşeyini, «ne yolunu, ne kafasını, ne elbiselerini» hiç kimseyle değiştiremiyecek, buradan bir trene atlayıp başka bir mutlu dünyaya doğru kaybolup gidemiyecektir. İstasyonun o içler ezen yoksulluğunda, şimdi insanı olduğundan daha perişan gösteren «İstasyon aynalarına bakmakta, geriye ne kaldığını» seyretmektedir. Bu hikâye, onun konularını ve kişilerini nerede, nasıl aradığını gösteren güzel bir örnektir.

Son eseri «Kalinikhta» (1954), «Panço serisi»nden bir hikâyedir. Çevreden iyice kopmuş, bir ateşli hastalık nöbeti yaşar gibi, akan sular, çınlıyan sesler, karışık görüntüler arasından seslenıyor. Bu artistçe tasarlanmış, kurulmuş, allegorili bir ifâde yolu değil, son günlerinin, artık kontrol tanımıyan sarsıntılı sayıklamalarının, çöküş ve yıkılışın bir dayanak arıyan perişanlığın ifâdesidir. Bu hikâyede son yıllarının bütün gerçeklerini, hayallerini, düşlerini, özlemlerini, yerini yadırgıyan kelimeler, yarım ve bulanık cümleler, sayıklamalar, ritmik tekrarlar halinde sel gibi boşaltıyor : «Elinin üstündeki mavi damarlar bir dostluk denizine akıyordu. Saçları kara, gözleri kara, kaşları kara, kara günler, kara hikâyeler doluydu... Yıldızlar asılmıştı ağaçlara. Soğuk kandil kandil sarkıyordu. Yanımda dostların en koyusu, kadehimde sakız rakısı, dilim kekeme, elimde olta, oltanın elinde zoka, sandalda Barba Stanço, küpeştede Sivri-ada, yıldızlar bağrımda, dümendeyim. Motor hışır hışır hışır-

diyor. **Köpek sesleri geliyor dostçasına. Ağaçlar yıldızları, ağaçlar tepeleri, köpek sesleri sabahları getiriyor. Bir balık kokusu içiyorum. Bir rum evinden midye tavası, bıyıklarının içinden anason kokusu geliyor...».** Deniz, balıkçılar, dostlar, köpekler, yıldızlar, ağaçlar, kahve kokuları, dağ çiçekleri, bir sürü hayaller karma karışık, şuuraltının **«Serbest çağrışım»** akışına bağlanarak yüze çıkıyorlar Aspasya, yılanlar, aynalar, çeşmeler hikâyeye boşalıyorlar. Başıboş yapıya bağlanmıyan, bulanık görüntüler, içe itilmiş, kapalı isteklerin kılık değiştirmiş sembolleri, yaşadıkça üstüne bastırılmış, yaşama umudu kalkınca kendini kapıp koyveren bir **«yeraltı dünyası»** nın yazıya boşalan, herbiri hayatının bir olayına bağlanabilecek bir yığın biçim değiştirmiş anı **«Beykozlu Laternacı Panayot'un torunu, karagözlü dostum Yani... Sen Yanaki, dostların en koyusu. Arkadaşların içinde ölümden önce en sonuncusu... Sen sandallar içinde bir sandal, denizler içinde bir deniz, insanlar içinde bir insan.».** Atina'da **«Omonya Meydanı»** nda bir kahvenin terasında oturan Yani'yi Taksim meydanında düşünen bir Sait Faik, Pançoʻya, çok sevdiği dünyaya bir son selâm gönderiyor.

«Battaniye» (1954) hikâyesinde artık biraz daha açık bir anlatışla hayatının bilinmiyen, karışık ve bulanık bir yanını veriyor. Burada **«yemişleri tatsız, şarapları acı»** olan bir başka dünyaya sürüklenen birisi var. Bunu da son hikâyeleri, **«Pançoserisi»** içine koymak istiyorum. Bir insandan gelen, bulanık bir mutluluk ve iyilik havası içinde yazılmış bu hikâyede, huzursuz, karışık duygular, anlatılamıyan, anlaşılamıyan **«ılık lisanlı»** bir düş, iyice kavranamıyan, uçucu bir yaşama gerçeğinin dalgalanışı var.

«Tüneldeki Çocuk» (mart. 1955) kitabı, reportajla hikâye arası yazılarını derlemiş. Bunların arasında bir de 1946 dan kalma **«Bindörtyüz Yetmişaltı Nikel Kuruşun Hikâyesi»** var ki, kısa süren zahire komisyonculuğu devrinden kalmadır. İstanbul'un o yıllardaki yaşayışına inen bu hikâye, hayatı, canlılığı ve gerçek anlamı ile alabilen bir ustalıktadır. Aynı ustalık onun adliye muhabirliği yaptığı yıllardan kalma **«Mahkeme Kapısı»** (1956) kitabında derlenen reportajlarında da vardır.

Sait Faik'in üç tane roman denemesi var. Bunlardan ilki **«Medâr-ı Maişet Motoru»** (Yokuş y.: 1944; ikinci baskı Varlık y.: **«Bir Takım İnsanlar»** 1952) nu 1940 yılında yazmıştı. Dört bölümde düzenlenmiş, aynı çevreye bağlı, zaman zaman karşılaşan kişilerin kopuk hikâyelerinin bir roman bütünlüğü veremiyecek kadar zayıf bağlantılarla bir araya getirilmesinden meydana gelmiş bir taslak.

Birinci bölümde Berber Kir Dimitro, Kondos Ali Rıza'nın hikâyelerinin içine karıştığı bir «Burgaz Hikâyeleri» kitabı. 1940 yıllarında İstanbul'un savaş vehimleri, geçim darlığı, karartmalar içinde yaşadığı günlerden kalma hikâyeler. Burgazadası, balıkçılar, deniz, Yassıada, Hayırsızadalar, Ziba mahallesi, Köprüaltı, Gülhane Parkında dolaşanların hikâyeleridir bunlar. Kitaba adını veren «Medar-ı Maişet Motoru», başında bir görünür, balıkçı girgirlarını çeker, göç eşyaları taşır. Bir de sonunda Hikmet'le Ali Rıza'nın hapishânede esrar çekerek dalgaya düştükleri sırada, gözlerinin önünde belirir, batar gider. Burada dalgaların arasında bocalıyarak batıp giden «Medâr-ı Maişet Motoru», küçük insanların yaşamasıdır. Yassıada'da bir Robenson hülyası ile hayata bakan çocukların, başlarını geçim kavgasının kayalarına çarpa çarpa, çocukluktan, duru ve saf inançlardan, içlerindeki kardeşçe güvenden ne kalmışsa yitirerek, temiz olan ne varsa adım adım bırakıp yürüyerek, aldatılarak çürüyüşlerini anlatıyor. Sait Faik, bu kitabında, «Küçük Adamlar» ın yaşama şartlarının çetinliği altında, tabiatın onlara öğrettiklerine karşı gelen çirkef bir ortama, iyi niyetlerine rağmen, düşüşlerini anlatmak istiyor. Kondos'u, Hikmet'i, Melek'i, ada çocuklarını, bu büyük şehrin iyilerini durmadan kötüler haline getiren bir değirmenin içine düşmüş çâresiz avârelerin kitabıdır bu. Sait Faik'in, kişilerinin yaşamalarına coşkun bir sevinçle katılmak istediğini görüyoruz. Saf ve büyülü bir çocukluk dünyasının içinden çocuklar birden, hepsini biribirinden ayıran bir kışa girerler, sonra o kışın içinden büyümüş olarak, yüzlerine karışık, hilekâr mânalar sinmiş olarak çıkarlar. Hasis, yalancı, dedikoducu, yılan gibi kaypak kişilerin dünyasına ayak basarlar. Dost, arkadaş, güzel yüzleri değişmiş, yeni bir kılığa girmişlerdir. Sait Faik, kişilerinin çocuksu, geçim düzenleri ile kararmamış, oyun dünyalarının özlemini, hikâyelerinde süreli olarak anlatmıştır. Oyun dünyasının bitip de savaşların başladığı yerde, insanın çürümeğe başladığı noktada birdenbire irkilir. Ama bazı kişiler, büyüyüp savaşlara girerlerken bile yüzlerinde düş ve oyunlar dünyasından birşeyleri korumağa, taşımağa çalışırlar.

Romanın ikinci bölümü «Yolculukta» başlığı altında üniversite öğrencisi Fahri'nin yolda dinlediği yaşantılarla, Adapazarı hayatını anlatan hareketli uzun bir hikâyedir. Burada Sait Faik, «hiç de şâirâne olmıyan» bir dünyayı nasıl güzelleştirdiğini anlatır.

Üçüncü bölümde, «Berber dükkânının açılışı merâsimi» nde, Kondos'un kızı Melek'in hikâyesini anlatmaktadır. Üniversiteli Fah-

ri de Adapazarı'ndan gelip Melek'in hikâyesine girer. Yarı masal, yarı gerçek, yarı şiirli bir anlatışla Hayırsızlardan Hikmet'in dönüşü, üvey kızkardeşine karşı eski ve itilmiş bir arzunun kıskançlık şeklinde yeniden kabarışı. Hikâyeleri bağlamağa, bir roman dokusu vermeğe başlarsa da, «Bir Takım İnsanlar» başlığını taşıyan dördüncü bölüm gelmiştir. Artık burada isimler bile birbirine karışır. Melek'in sevgilisi «Fahri», bu bölümde «Necmi» oluvermiştir, hastalıktan kurtulamıyarak göçmüştür. Melek, Beyoğlu'nda Aynalı Pasaj'da berber kalfası, Hikmet ise Yassıada'ya bekçi olmuştur. Kondos, işi büsbütün serseriliğe vurmuştur. Bundan sonra roman, Hikmet'in çevresinde toplanır. Sonra ona, kömürcü kayığında yanaşma bir garip Mustafa'nın hikâyesi katılır. Kaptanı, hırsız diye yakalatmış, hapishaneden yeni kurtulmuştur. Hikmet'in peşine takılır, adaya gider. Sonra Kadıköy iskelesinde uyuyan bir kimsesiz Recep, Gülhane Parkı'nda bir başka Çıngıraklı Hasan, sonra arada bir Marika gelir, Yassıadada bir koloni kurarlar. Sonunda dördü de hapishaneye düşerler; başta verilen formül yerine gelir. Kondos Ali Rıza ile bir koğuşta birleşir, «Medar-ı Maişet Motoru»nun batışını düşlerinde seyrederler.

Sait Faik gibi yaşıyan, hikâyeye onun gibi bakan birisinin roman gibi süreli bir çalışma, araştırma, büyük bir yapıyı ayrıntılara dayanarak kurmada büyük çaba istiyen bir işi daha fazla ileri götüremiyeceği anlaşılıyor. Nitekim o ikinci denemesini de pek ileriye götüremiyecek, birbirlerine zayıf ilintilerle bağlı seri hikâyeler yazmaktan ileriye geçemiyecektir. Üçüncü denemesinin bu yargının dışında kalabildiğini şimdiden söylemeliyim.

«Havada Bulut», 1951 yılında basılmış olmasına rağmen, 1942-46 yılları arasında yazılıp «Büyük Doğu» dergisinde tefrika edilmişti. «Uzun bacaklı, karınsız, niyeti kötü bakışlı sarışın adamın hayatına ait bildikleri» ini, «... bu adamın üzerine sinmiş dedikodu havasını» anlatan bu eseri, o zaman yarım kalmıştı. Kitap haline getirilirken de ayrı başlıklar altında, seri hikâyeler kılığında eksik basılmışlardı. İkinci Dünya Savaşı yıllarının Beyoğlu bohem yaşayışını anlatan bu roman taslağı, onun hayatının önemli bir bölümünü gösterir. Kendi de «Belki de bu adam benim» diyordu. Yani Efendi'nin hikâyesini anlatırken durakliyor, bir yerden öteye geçemiyor, bu halinin, sürekli çalışma gücü yoksulluğunun farkına varıyordu : «... Zınk diye duruyor, öteye geçemiyordum. Kabahat bende... Biraz yorgunlukla Balzac, bir itriyatçının hayatını nasıl adım adım kovalamışsa, ben de Yani Efendi'nin evinin içine girip daha

birçok bilmediğim yerlerini yazar, kocaman bir roman yapamaz mıydım sanki?» Yaşama düzeni, olaylar, onu küçük hikâyeden öteye geçirmedi. Ama son yıllarında bu işi de başarabileceğini son roman denemesinde (**«Kayıp Aranıyor»**. 1953) gösterebilmiştir. Romanın daha ilk sayfalarına koyduğu bir taşı bütün yapıya kenetleyerek yürütmek, Yani Efendi'den birkaç ay usanmamak, sıkılmamak, yorulmamak onun dayanabileceği bir iş değildi. Hele 1944 den sonra süreli olarak ancak kendisini anlatabilirdi. Bıkıp usanamadığı, yakasına yapışan, durmadan kendi gerçeklerini anlattıran musallat bir tek kişisi vardı : **«kendisi»**. Sırası gelince bu kişinin romanını bile yazacaktır.

Karidesçinin evi, hoşuna gitmiyen yaşlı adamlarla gezmeğe çıkan Yorgiya, Edebiyat fakültesinde uygurca öğrenemiyen ihtiyar öğrenci. Artık önüne çıkan her kadında Yorgiyayı arıyarak dolaşacaktır. **«Bu yazılar, bir hatırlamanın verdiği şeyler olduğu, bir insicam vermeğe çalışmadan, aklıma ne gelirse yazdığım için..»** Bu satırlar, eserdeki kopukluğu yeter derecede açıklıyor. Meyhanede, Karidesçinin Evinde, ancak parası ile sevebileceğini, parası ile biraz sıcak yüz görebildiğini bilerek, karşısındakilerin riyadan sıyrılmalarını bekliyerek dolaşan bir bezgin adamın hikâyesi.

Köpekli adamın parça parça sürüp giden hikâyesi, gazoz içen, üstüne şeftali yiyen, **«başka yapacak ve yazacak şeyleri kendisine yasak eden»**, içinde rüzgârlar esince köşe bucak Yorgiya'yı arıyan, Karidesçinin evinde içen, küçük hülyalarla avunan bir sanatçının, 1942-46 yılları hayatının oldukça sadık bir aynası.

Onun üçüncü ve en güzel romanı **«Kayıp Aranıyor»** (Ekim 1953) son eserleri arasında yer almaktadır. Eski konsoloslardan Vildan Bey'in kızı Nevin'in maceraları arkasında, çevreye, törelere, kurulu ahlâk ve yaşayış düzenine karşı, yeni bir yaşayışı; riyâsız, yalan-dolansız, samimi, özgür bir yaşayışı arzulayan o eski hikâyelerinin **«musallat kişisi»** ni, Sait Faik'in kendisini buluyoruz. Fransa'da tahsil görmüş, dört dil bilen, görgülü bir âileden yetişmiş Nevin'i, kendi zümresinin dışına, Ankara'da otobüs biletçisine, İstanbul'da Beykozlu Balıkçı Cemal'e iten, yaklaştıran, kendi çevresinden uzaklaştıran sebepler, Sait Faik'in kendi sebeplerinden farksızdır. Ama bu romanda, Sait Faik'i, yalnız Nevin'de değil, iki yüzlü, zâlim, ülküsüne ihânet etmiş aydınların karşısındaki herkeste, Balıkçı Cemal'de, Nevin'in babası Vildan Bey'de, Cemal'in babası Ali Ağa'da, meyhaneci Haralambo'da yaşarken bulmaktayız. Sait Faik'in kişileri, bütün eserlerinde olduğu gibi burada da, iki

kampa ayrılmışlardır. Kötüler bir yana, onların karşısında daha iyi bir dünyanın kişileri, bütün değerleri gözden geçiren, yeni yargılar getirmeğe, yeni bir yaşama düzeni bulmağa çalışanlar, yalansız - dolansız bir dünya özlemi içinde bocalarlar. Bunlar, ancak Sait Faik'te görülen, belki de gerçeklerin altında yavaş yavaş mayalanmakta olan bir hayatı yaşarlar. Bu romanında da, yaşamalarını yüzsüzce bir yalanla örterek, adiliklerini taşıyıp götürenlerle, bunlardan sıyrılmış olanlar, iki istasyon arasında bir yerde kalmış yalnızlar vardır. Fransa'da, Ankara'da, İstanbul'un bir Boğaz iskelesinde geçen bu roman, yazarın en sık dokulu, kişileri, çevreleri, olayları, bunlara bağlı kuruluşları en düzenli eseridir. Bu roman Sait Faik yaşasaydı, büyük romana rahatça geçebileceğini ortaya koyar. Tek aksaklık, Nevin'e verilen kişilikte, aşırı özgürlüğünü hesaba katmasak bile, daha fazla erkek çizgilerine yer verilmesi, onda kadınca ve ayrı cinsten bir insana bağlı hiç bir özelliğin bırakılmayışıdır. Kadınları anlatırken ancak bir erkek gözü ile değerlendirilebilecek ayrıntılara kadar inmesi, Nevin'in kişiliği ardındaki erkeği daha belli bir hâle getirmektedir. Sonra Nevin'in yetişkin erkekleri çirkin bulup, güzel oğlanlar üzerindeki düşünceleri de aykırı durmaktadır. Bunlar Sait Faik'in hikâyelerinde daha önce hep erkekler açısından verilmiş ayrıntılardır. **«Temiz ve berrak bir ten, bu kadar mavi damar, bu kadar kalın ve kırmızı dudak, bu kadar yaldızlı tüy görmemiştim.»**. Bu kadar güzel çıraklar birdenbire çirkinleşip erkek haline geliveriyorlar. Sonra Nevin'in Chamberi'de Faslı bir cinsel sapıkı, bir **«Satyre, genç çocuklara düşkün bir cinsi sapık»** ı korumak istiyen şu sözleri, kadınlarda rastlanılabilecek duygular değildir, kadınlar bu soy erkeklerden tiksinirler : **«Bu korkunç bir çocukluğun, sefil, bahtsız bir çocukluğun devamıdır. Bu, tatmin edilemiyen insanoğlunun bir zelzele ânıdır.»**

Bu kitabın, Sait Faik'i yansıtan, çeşitli meselelere ait düşüncelerini derliyen bir hüviyeti var. Bir çok hikâyelerine temel olan düşüncelerini burada bulmak kabil oluyor. Meselâ onun bütün hikâyelerine yerleşen zâlimlerden nefretini, burada açık bir ifâde ile Nevin'e söylettiğini görüyoruz : **«Dünyada hiç birşeyden, zâlimlikten öğrendiğim kadar öğrenmedim. İnsanoğlunun en büyük savaşı zalimliğe karşı açılmalı. İnsanoğlu herşeyden evvel içindeki bu kıskançlıklardan, bu kinlerden, bu ahlâksızlıklardan daha pis şeyi — kendinde doğuştan bile varsa — söküp atmalıdır.»**. Onca, bir insan, haklı bile olsa, muzafferiyette ve galibiyetinde yine de haksız ve zâlim olan bir taraf vardır. Mağlûp olanda ise daha asil, daha

insan, daha cana yakın bir hâl vardır. Bütün bu düşüncelerinde bir çeşit «yoga», yokoluştaki şehevi (aydına yakışır) tatmin hâli, kendini fedâ edişteki mistik mutluluğu sezebiliyoruz. Ondaki aşırı **Andre Gide** hayranlığının izlerini görmemek kabil değil.

Bu küçük romanda gerçekçi, hattâ otantik gözlemlere de yer ayırmış. Bizim iki yüzlü aydınlarımızın yaşayışları üzerinde örnek birkaç olayı kitabına sıkıştırmış. **«Otomobilli, dergi sahibi bir şair bozuntusu»** nun çehresini bu romanda tanıyanlar olacaktır. Tiyatro ve gazeteciler üzerinde anlattıkları da gerçeklere tam anlamında uygundur. Bu eser, onun yalnız kişisel düşünce ve duygularını değil, çevresine bağlı bazı gerçekleri de kucaklıyor.

Günlerin ve geçen zamanın bize göreliği üzerinde yaptığı bir çözümleme ile yaşamanın zaman içinde eriyip gidişindeki beyhudeliği şöyle açıklıyor : **«Bir şarkı mırıldanmadan, aşktan söz açmadan, bir güzel yüz göremeden, akıp giden bir seldir zaman.»**

Herşey Nevin'i bu çevreden koparıyor, balıkçı Cemal'e doğru iteliyor. Cemal'de ise, aydınları çeken ilkel, saf, canlı bir doğruluk ve güzellik var. Tabiata yakın insanlardaki açıklık ve sıhhat. Yalın, sıhhatli bir güzellikle birlikte riya ve yalandan uzak bir davranış. Sait Faik de, bütün ömrünce bu soy bir kurtuluşu özlemiş ve aramıştır. Böylece onun sanatının temel bir motifinin son yıllara kadar sürüp geldiğini görüyoruz : **mutluluk çürümüş çevrelerin dışında, güçlü ve cesur, yeni bir hayatı gerçeklerle düşünce ve sanatla kurmaya yönelen aydınlar, babıçılar ve halk adamlarının yaşayışında olacaktır.** Ama Nevin de balıkçı Cemal'le evlenip **«iki kişilik bir dünya»** kuramıyacaklarını anlamıştır. **«Kursalar da bu dünya tatsız olacak, sürekli olamıyacaktır».** İkisi de ayrı yerlerden gelerek birleşemiyecek, birşey yapamıyacaklardır. Ama Nevin, balıkçı Cemal'i değiştirmiştir. Şimdi o artık eskisi kadar ham değildir, düşünmektedir : **«Balıkçılık üstüne, hak üstüne, pay üstüne»** düşünebilecektir artık. Nevin'in aradığı çevre henüz eğitim görmemiş, güçlenmemiş, içinde aydının kendini özgür ve rahat duyacağı bir halk ortamı haline gelmemiştir. İçinden çıktığı çevre ise yeni bir anlayışı, gerçek ileri aydım taşıyamıyacak kadar çürümüştür. Sonunda Nevin'in her iki düzende yeri kalmamıştır. O kurulmuş ile kurulmakta olanın arasında erken gelmiş bir öncüdür. Romanın sonunda Nevin, adını açıklamadığı bir istasyona bir bilet almıştır. Adını değiştirir, babasına bir mektup yazar. Bazı ülkücü aydınlar gibi, Yaban romanındaki Ahmet Celâl gibi kaybolur gider yurdun içinde biryerlere. O zamandanberi eski konsoloslardan Vildan Bey, her yıl

nisan ayında birer hafta müddetle Ankara ve İstanbul gazetelerine bir «kayıp ilânı» vermektedir.

Sait Faik, burada küçük bir tarih hatası yapmıştır, kitabını yazdıktan bir yıl sonra, bir mayıs gününde «asıl Nevin» kaybolacaktır.

Sait Faik, kuruluşuna katılmadığı bir dünyanın kendine uymazlığı yüzünden «dışa düşmüş» tü. İçinde yaşadığı toplum o süre içinde, Osmanlı yaşama uslubundan kopuşunu çabuklaştırmış, yeni bir yaşama düzeni ise «yeni adam» ı destekliyecek ölçüde gelişmemişti. Ama Cumhuriyet'ten sonraki kuşaklar hiç bir devirde görülmiyen bir ölçüde bu kopuşu zorlamış, batıya yönelmişlerdi. İnsan yenileşmesi, başka yenileşmelerle orantılı ölçüde tutulamadığından, yaşama bir yerde kuruyuvermişti. Bir başka deyimle yeni yaşama uslubu da kurulamadığından «yeni adam» ortada kalmıştı. Sanata, bilime, devrimci gerçeklere yönelen kuşaklar, kurulu düzenin çıkarcı tersliği karşısında bocaladılar. Devrimlerin duraklayışı, devletin aydın ve sanatçı kuşaklardan koruyucu ve yol açıcı destekleyişini kesişi de, bu yeni edebiyat öncülerini toplumdan kopardı, «yabancılaştırdı». Sanatçıların çoğu, eski uygarlık düzenini yitiren yenisini kuramıyan düzensizliğin kargaşası içinde, evrime değil, yokluğa düştüler. Sait Faik'in arkadaşlarından çoğunun başına gelen budur. Sait Faik'in hayat dramı, onu yokluğun da, evrimin de karşısında kalıp, direnmeğe zorladı. Onun son hikâyelerinde «gerçeküstücülük» e yönelen özellikleri bulanlar oldu. Onda düşünceden, bilinçli seçmeden gelen bir «gerçeküstücülük» değil, yukarıda anlattığımız şartlara göre ve o anlamda bir «gerçeği örtme», yaşadığı dramı ifâde bahis konusudur.

Onun eserlerinde bir çağın bütün anlamı, kendi kuşağının düşünce ve davranış çıkmazlarının zengin bir tasviri vardır. Bu eserlerde yalnız Sait Faik'in değil, kargaşanın ortasında bırakılmış kuşakların dramları da anlatılmıştır.

SEMAVER

— Sabah ezanı okundu. Kalk yavrum, işe geç kalacaksın.

Ali nihayet iş bulmuştu. Bir haftadır fabrikaya gidiyordu. Anası memnundu. Namazını kılmış, duasını yapmıştı. İçindeki Cenabıhakla beraber oğlunun odasına girince uzun boyu, geniş vücudü ve çok genç çehresi ile rüyasında makineler, elektrik pilleri, ampuller gören, makina yağları sürünen, ve bir dizel motörü homurtusu işiten oğlunu evvelâ uyandırmaya kıyamadı. Ali işten çıkmış gibi terli ve pembe idi.

Halıcıoğlundaki fabrikanın bacası kafasını kaldırmış, bir horoz vekarile sabaha, Kâğathane sırtlarında beliren fecri kâzibe bakıyordu. Neredeyse ötecekti.

Ali nihayet uyandı. Anasını kucakladı. Her sabah yaptığı gibi yorganı kafasına büsbütün çekti. Anası yorgandan dışarıda kalan ayaklarını gıdıkladı. Yataktan bir hamlede fırlayan oğlile beraber tekrar yatağa düştükleri zaman bir genç kız kahkahasile gülen kadın mesut sayılabilirdi. Mesutları çok az bir mahallenin çocukları değil miydiler? Anasının çocuğundan, çocuğun anasından başka gelirleri var mıydı? Yemek odasına kucak kucağa geçtiler. Odanın içini kızarmış bir ekmek kokusu doldurmuştu. Semaver, ne güzel kaynardı. Ali semaveri, içinde ne ıztırab, ne grev, ne de kaza olan bir fabrikaya benzetirdi. Ondan yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi.

Sabahleyin Alinin bir semaver, bir de fabrikanın önünde bekleyen salep güğümü hoşuna giderdi. Sonra sesler. Halıcıoğlundaki askeri mektebin borazanı, fabrikanın uzun ve bütün Halici çınlatan düdüğü, onda arzular uyandırır; arzular söndürürdü. Demek ki, Alimiz biraz şairce idi. Büyük değirmende bir elektrik amelesi için hassasiyet, Halice büyük transatlantikler sokmaya benzerse de, biz, Ali, Mehmet, Hasan biraz böyleyizdir. Hepimizin gönlünde bir aslan yatar.

Ali annesinin elini öptü. Ve sonra şekerli bir şey yemiş gibi dudaklarını yaladı. Annesi gülüyordu. O annesini her öpüşte, böyle bir defa yalanmayı âdet etmişti. Evin küçük bahçesindeki saksıla-

rın içinde fesliğenler vardı. Ali birkaç fesliğen yaprağını parmaklarile ezerek avuçlarını koklaya koklaya uzaklaştı.

Sabah serin, Haliç sisli idi. Arkadaşlarını sandal iskelesinde buldu; hepsi de dinç delikanlılardı. Beş kişi Halıcıoğluna geçtiler.

Ali bütün gün zevkle, hırsla, iştiyakla çalışacak. Fakat arkadaşlarından üstün görünmek istemeden. Onun için dürüst, gösterişsiz işliyecek. Yoksa işinin fiyakasını da öğrenmiştir. Onun ustası İstanbulda bir tek elektrikçi idi. Bir Almandı. Aliyi çok severdi. İşinin dalaveresini, numarasını da öğretmişti. Kendi kadar usta ve becerikli olanlardan daha üstün görünmenin esrarı çeviklikte, acelede, aşağı yukarı sporda, yani gençlikte idi.

Akşama, arkadaşlarına yeni bir dost, yeni bir kafadar; ustalarına sağlam bir işçi kazandırdığına emin ve memnun evine döndü.

Anasını kucakladıktan sonra karşı kahveye, arkadaşlarının yanına koştu. Bir pastra oynadılar. Bir heyecanlı tavla partisi seyretti. Sonra evinin yolunu tuttu. Anası yatsı namazını kılıyordu. Her zaman yaptığı gibi anacığının önüne çömeldi. Seccadenin üzerinde taklalar attı. Dilini çıkardı. Nihayet kadını güldürmeye muvaffak olduğu zaman, kadıncağız selâm vermek üzere idi.

Anası — Ali be, günah be yavrum. Günah yavrucuğum, yapma!

Ali — Allah affeder ana.

Sonra saf, masum sordu :

— Allah hiç gülmez mi?

Yemekten sonra Ali, Bir Natpinkerton romanı okumaya daldı. Anası ona bir kazak örüyordu. Sonra yükün içinden lavanta çiçeği kokan şilteler serip yattılar.

Anası sabah namazı okunurken Aliyi uyandırdı.

Kızarmış ekmek kokan odada semaver ne güzel kaynardı. Ali semaveri, içinde ne ıztırap, ne grev, ne de patron olan bir fabrikaya benzetirdi. Onda yalnız koku, buhar ve sabahın saadeti istihsal edilirdi.

Alinin annesine ölüm, bir misafir, bir başörtülü, namazında niyazında bir komşu hanım gelir gibi geldi. Sabahları oğlunun çayını; akşamları iki kap yemeğini hazırlaya hazırlaya akşamı ediyordu. Fakat yüreğinin kenarında bir sızı hissediyor; buruşuk ve tülbent kokan vücudunda akşam üstleri merdivenleri hızlı hızlı çıktığı zaman bir kesiklik, bir ter, bir yumuşaklık duyuyordu.

Bir sabahleyin, daha Ali uyanmadan, semaverin başında üze-

rine bir fenalık gelmiş; yakın sandalyeye çöküvermişti. Çöküş o çöküş.

Ali annesinin kendisini bu sabah niçin uyandırmadığına hayret etmekle beraber uzun zaman vaktin geciktiğini anlayamamıştı. Fabrikanın düdüğü, camların içinden tizliğini, can koparıcılığını terketmiş ve bir sünger içinden geçmiş gibi yumuşak kulaklarına geldi. Fırladı. Yemek odasının kapısında durdu. Masaya elleri dayalı uyuklar gibi vaziyetteki ölüyü seyretti. Onu uyuyor sanıyordu. Ağır ağır yürüdü. Omuzlarından tuttu. Dudaklarını soğumaya başlamış yanaklara sürdüğü zaman ürperdi.

Ölümün karşısında, ne yapsak, muvaffak olmuş bir aktörden farkımız olmıyacak. O kadar, muvaffak olmuş bir aktör.

Sarıldı. Onu kendi yatağına götürdü. Yorganı üstlerine çekti; soğumaya başlayan vücudu ısıtmaya çalıştı. Vücudunu, hayatiyetini bu soğuk insana aşılamaya uğraştı. Sonra, âciz, onu köşe minderinin üzerine attı. Bütün arzularına rağmen o gün ağlayamadı. Gözleri yandı, yandı, bir damla yaş çıkarmadı. Aynaya baktı. En büyük kederin karşısında, bir gece uykusuz kalmış insan çehresinden başka bir çehre almak kabil olmıyacak mıydı?

Ali birdenbire zayıflamak, birdenbire saçlarını ağarmış görmek, birdenbire belinde müthiş bir ağrı ile iki kat oluvermek, hemen yüz yaşına girmiş kadar ihtiyarlamak istiyordu. Sonra ölüye bir daha baktı. Hiç te korkunç değildi.

Bilâkis çehre eskisi kadar müşfik, eskisi kadar mülâyimdi. Ölünün yarı kapalı gözlerini metin bir elle kapadı. Sokağa fırladı. Komşu ihtiyar hanıma haber verdi. Komşular koşa koşa eve geldiler. O fabrikaya yollandı. Yolda kayıkla giderken, ölüme alışmış gibi idi.

Yanyana, kucak kucağa, ayni yorganın içinde yatmışlardı. Ölüm munis, anasına girdiği gibi onun bütün hassasiyetini, şefkatini, yumşaklığını almıştı. Yalnız biraz soğuktu. Ölüm bildiğimiz kadar korkunç bir şey değildi. Yalnız biraz soğuktu o kadar...

Ali, günlerce evin boş odalarında gezindi. Gece ışık yakmadan oturdu. Geceyi dinledi. Anasını düşündü. Fakat ağlayamadı.

Bir sabah yemek odasında karşı karşıya geldiler. O, yemek masasının muşambası üzerinde sakin ve parlaktı. Güneş sarı pirinç maddenin üzerinde dona kalmıştı. Onu kulplarından tutarak, gözlerinin göremiyeceği bir yere koydu. Kendisi bir sandalyeye çöktü. Bol bol, sessiz bir yağmur gibi ağladı. Ve o evde o, bir daha kaynamadı.

Bundan sonra Alinin hayatına bir salep güğümü girer.

Kış Haliç etrafında İstanbuldakinden daha sert, daha sisli olur. Bozuk kaldırımların üzerinde buz tutmuş çamur parçalarını kırarak erkenden işe gidenler; mektep hocaları, celepler ve kasaplar fabrikanın önünde bir müddet dinlenirler, kocaman bir duvara sırtlarını vererek üstüne zencefil serpilmiş salep içerlerdi.

Yün eldivenlerin içinde saklı kıymettar elleri salep fincanını kucaklayan burunları nezleli, kafalı grevli, ıztıraplı pirinç bir semaver gibi tüten sarışın ameleler, mektep hocaları, celepler, kasaplar ve bazan fakir mektep talebeleri kocaman fabrika duvarına sırtlarını verirler; üstüne rüyalarının mabadi serpilmiş salepten yudum yudum içerlerdi.

(Varlık dergisi. Sayı 42. 1 Nisan 1935).

STELYANOS HRİSOPULOS GEMİSİ

Kış adanın sahillerine lodoslarla beraber gelirdi. Kocayemiş ağaçlarının çamlarla birleştiği adanın lodos tarafında, hiç bir ev yoktur. Orada kocaman vahşi kayalar, tuhaf kuşlar ve derin uçurumlar vardır. Kalpazanlar Kayası'nın üstünden lodos aştığı zaman, adanın poyraz tarafındaki evlerinde sessiz bir hayat başlardı. Göçler gitmiş olurdu. Banyolar sökülmüş; köşkler küskün ve hayatsız dururdu. Küçük sandallar yer yer karaya çekilmiş bulunurdu. İşte balık zamanı bu zamandı. Kocaman gır gır kayıkları sahile baş vururlar, torik ve palamut adanın etrafında bütün gün döner dolaşırdı. Kocaman kayıklar, kocaman bir şehre mütemadiyen balık götürürler, adaya para pul, bir iki çuval un, bir kaç kilo et getirirdi. O sene kış ne kadar fazla olmuşsa balık ta o nisbette az çıkmıştı. Balığın az, kışın çok olması günah çıkartan papazı bile düşündürürdü..

Stelyanos sabahtanberi çapari hazırlıyordu. Tamir ettiği ağlar çoktan bozulmuş, yazın hazırladığı oltalar kopmuş, kayığın boyaları dökülmüş, evin içi çoktan karma karışık olmuştu. Bu sene balık yoktu. Bu seneki göçler evvelki senekiler gibi bol keseden para harcamamışlardı. Balığı bile başka balıkçıdan almışlardı. Beş para faydalarını görmemişti. "Trifon" kışa girerken hastalanmıştı. Köyde ilâç pahalı idi. Şehire inmek bir mesele idi. Trifon gerçi mektebe gitmiyordu. Fakat kendi kendine çalışıyordu. Kitap ve defter bile epey para tutmuştu. Stelyanos yarın balığa gidecekti. Çaparının hindi tüylerini düzeltiyor; kopmuş, çürümüş misinaları tamir ediyor, paslı iğneleri değiştiriyordu. Bir bol balık olsaydı yarın da biraz gaz yağı, bir parça şeker, Trifona bir pantolon, bir yün yelek, kendisine bir kasket alabilseydi. Evin içini biraz düzeltse, şehirden Trifona bir iki küçük hediyecik getirseydi. Bir denizci hikâyesi kitabı satın alsaydı. Bir kocaman gemi resmi bulup Trifonun yattığı küçücük odaya çivileseydi..

Stelyanos balığa akşamleyin çıktı. Gecenin kimbilir hangi saatinde avdet edecekti. Trifon büyük babasını beklerken uyuya kalmıştı. Rüya görüyordu.

Bir kayanın önünde bir gemi vardı. Trifon geminin içinde mi; yoksa kayanın üstündemi idi? Müthiş bir dalga, her an gemiyi o

büyük kayaya çarpacak gibi yaklaşıyor, ve sonra nasıl oluyor bilinmez, dalga gelip gemiye çarpıyordu. Her an o kaya ile gemi arasında bir iki kolaçlık mesafe azalacak zannedildiği halde azalmıyordu, artmıyordu da.

Bu rüya böylece devam ederken Stelyanos içeri girdi. Rüzgâr odanın içini karıştırdı. Bir iki fotoğraf yerlerinden düştü. Danteller uçuştu.

— Uyuyor muydun Trifon?

— Uyuyordum ya.. Balık var mı baba?

— Yok.. deniz sanki bomboş.

— Neden acaba?

— Muhakkak bir canavar peyda oldu Trifon. Yoksa bu vakit balık olmaz mı?

— Dede.. Sen hiç canavar gördün mü?

Stelyanos canavar görüp görmediğini kendi kendisine sorduğu zaman düşünür kalırdı. Fakat başkaları sorunca; o kadar canavar hikâyeleri ile dolu idi ki ve o kadar gece yarıları, denizin karanlık, fosforlu yüzünden hışımla kocaman hayvanlar geçtiğini görmüştü ki... Hikâyeleri ve hakikatleri karıştırır, muhayyelesinde ve hafızasında yaşayan mahlûkları, denizlerde yaşamış hayvanlar gibi bulup çıkarıverirdi.

Zaten deniz kadar meçhul bir şey var mıydı? Kim bilir oltaların yetişmediği, ağların serpilmediği denizlerde ne tatlı, güzel balıklar; ne haşin, yırtıcı, tahayyül edilmez canavarlar vardı.

— Gördüm, Trifon. Bir kıştı. Toriğe çıkmıştık. Bulunduğumuz nişanda pamuk balığı tabir edilen bir canavar olduğunu işitmiştik. Bu balığın yavrusu yirmi, yirmibeş kilo ağırlığında olurmuş diye duyardık. Ve bu yavruları büyükler, bir tehlike karşısında yutarlar; tehlike atlatıldıktan sonra tekrar kusarlarmış. Düşün Trifon, Pamuk balığı ne kadar kocaman bir şey. Pamuk balığını o akşam Rüstem Çavuş yakalamıştı. Biz, bütün kayıklar onun etrafını almıştık. Bembeyaz, hakikaten pamuk gibi beyaz, bir mahlûktu. Yalnız ağzı, görülecek bir şeydi! Belki şu kapı kadar büyük. Dişleri yoktu. Rüstem Çavuş balığın karnına bıçağı daldırınca, bu karnın içinde dört tane dipdiri yavru bulduk. Sonra bu hayvanın yalnızca yavrusu yakalandı mıydı bütün deniz karışır, o cins bütün balıklar sandallara hücum ederler, devirirlermiş. O gece böyle bir vakaya meydan vermemek için kaçmıştık. Sonra bir akşam da...

Hikâyeler birbirini takip eder, Trifon müphem bir korku içinde uyuyuverirdi.

Kış ne kadar çok, ne kadar uzun olursa olsun; balık ne kadar az çıkarsa çıksın; yine yaz, bildiği gibi mahrumiyetlerin içinden kafasını kaldıracak ve onu bekliyenlere gelecektir.

Yukarıki iki odasında göçlerin oturduğu, sarı maden toprağı sıvalı küçük evin sahibi Stelyanos Hrisopulos, aşağıda zeminden üç merdivenle inilen bir odada balık ağlarını örmekle meşguldü. Küçük odanın tavanı insan boyundan yüksek olmasına rağmen, insanı eğilmeğe mecbur bırakan bir karanlık; kilise önlerinde, deniz kenarlarında, balık ağlarının arasında, sandalın içinde çıkmış sarı alâmünit fotoğrafları hayal meyal farkettirirdi. Bu fotoğraflara baktıkça, Hrisopulos ailesinin büyük kızını bir kraliçe tavrile sandalda kürek çekerken, küçük Trifonu berrak dişlerile gülerken görür; bütün çirkinlikleri silip süpüren alaca karanlığı seviverirdi. Hrisopulos ailesi bütün ölüleri ve iki tek canlısile güzel bir aile idi.

Onları ören bir genç gözünü bozacak kadar ince ve san'atkârane dantellerle süslü bir masa örtüsünün üstünde, kırmızı boyaları dökülmüş minyatür bir rakı surahisinin yanında Trifonun günlerce çalışarak yaptığı bir gemi duruyordu. Geminin yanında, Stelyanosun küçük kızı ve Trifonun anası "Yuvana" nın ayakta bir resmi vardı. Yuvana öleli dört sene olmuştu. Trifon şimdi on iki yaşında idi. Sekiz yaşındaki Trifonun resmi masanın üzerindeki gemi ve balık ağlarile beraber o sene, anasının öldüğü sene çıkmıştı. Bu resim on yaşındaki bir çocuğun ilişemiyeceği yere asılmıştı.

Stelyanos Hrisopulosun en şayanı dikkat yeri boynu idi. Hiç kimsenin boynu, bir balıkçının kafasile vücudu arasında yükselen bu garip sütun kadar sert, dik, kararmış, âdeta nasırlı ve sinirli olamaz. Buruşuk derinin üstünde rüzgârın, güneşin yaptığı tesir çok büyüktür. Genç bir balıkçı yüzüne sıhhat, enerji, hayat ve renk ulaştıran bu sütün, yalnız balıkçılarda bu kadar devrilmez bir mahiyetle yükselir. Bir balıkçı ne kadar ihtiyar olursa olsun, derisi ne kadar buruşuk bulunursa bulunsun her zaman kafası genç, dinç; boynu sağlam ve diktir.

Stelyanos Hrisopulos hem balık ağlarını örüyor, hem şarkı söylüyordu. Büyük kızını dokuz sene evvel kaçırmışlardı. Küçük kızı daha uslu akıllı çıkmış, evlenmiş barklanmıştı. Damadı, bir kış kocaman ve geniş sırtına işleyen bir rüzgâra yakalanmış kayığı batmış, kendisi zorla kurtarılmıştı. Fakat zatürrie, bu çınar adamı bir on gün içinde, ara sıra evlerine gelen sıska göçlere döndürüvermişti. On altıncı gün sokağa çıkan Stavro, yirmi beşinci gün yine aynı hastalıktan ölüvermişti. Küçük kızı; bu kocaman kollu, sert

başlı delikanlıyı unutmamış, verem olmuştu. Büyük oğlu ise Yunanistanda ne yaptığı meçhuldü. Dört senedir haber alamıyordu. Küçük kızı da öldükten sonra, İstelyanosun elinde avucunda Trifondan başka insan kalmamıştı.

Trifon bu sert bakışı, bu çelik boynu bu perişan ve lâubali kıvırcık saçları, bu kuvvetli parlak dişleri babasından almıştı. Anasından ona yalnız huylar geçmişti. Birden patlayıveren çok seri neşesi vardı. Gürbüz insanlara has açılan ve hayrete düşüren bir gülüşle gülerdi. O uzun, ince, Grek yüz âdeta değirmileşir; gözler küçülür; sivri ince ve beyazlığından sarıca dişleri bir kutu, bir acaip kutu gibi açılırdı. Ve keder de ona birden gelirdi. Sebebi başka çocuklar için tekrar yılışık bir gülme veren her söz onu darıltır, ağlatırdı. Stelyanos hem şarkı söylüyor, hem balık ağlarını tamir ediyor, hem de küçük Trifonu düşünüyordu.

Küçük Trifonu düşünen büyük baba gülmez olur mu? Hiç bir hareket bu gülüş kadar belirsiz ve ince değildir. Onun için kimse, üç yavrusunu kaybetmiş bir insan diyemezdi. Bu gülen yüz, en bahtiyar insanların yüzüydü. Belki bir hile düşünen hilekâr da böyle gülerdi. Belki sandalını saati iki mecidiyeye kiraya vermiş balıkçılar da böyle içten içe sırıtırlardı : Stelyanos Trifonu düşünürken kimse gelip onu rahatsız etmemeli idi. O her zaman Trifonu düşünürdü ama, bilhassa elinde iğ, balık ağlarını örerken onun küçük yaramazlıklarını, tatlı şakalarını hatırlayabilirdi. Başka zamanlar Trifon yelken açmasın, Trifon soğuk almasın, Trifon bu havada denize girmesin, Trifon çamlarda uyumasın, Trifon sokak çocuklarile kavga etmesin; bütün bunlar ihtiyarı sokak sokak dolaşmaya mecbur ederdi. O halde Trifon çok yakınlarda idi. Demek ki ne yelkende, ne balıkta, ne denizdedir. O halde Trifon neredeydi?

Trifon evin önündeki çınar ağacının dibinde, otları kuruyan bir sandalyanın yanında idi. Bir ikinci gemi yapmakla meşguldü. Bu seferki gemi on iki yaşındaki bir çocuğun yapacağı gemi değildi. Bu artık şimdiden kaptan olacağı anlaşılan bir delikanlının gemisi idi. İçinde açılmak, uzaklaşmak, seyahat arzuları dolu; hür serazet, vatansız bir insanın gemisi idi. İçinde dalgalar, fırtınalar, sakin denizler, acaip balıklar, bambaşka, bize benzemeyen, bize benzeyen insanlar dolu, bir insanın tahayyüllerinin, hatıralarının gemisi idi. Bu gemi ile deniz kenarına gidilir, bu geminin arkasındaki bandıra direğine bir ip bağlanır, ve bu geminin yelkenleri rüzgârla şişer, ve bu geminin sahibi, yelkenleri pupa gidenin arkasından neler, ne başka vatanlar, ne başka sular düşünebilirdi.

— Trifon orada mısın?

— Buradayım!.

— Bir yere kaybolma sakın.

— Gemi yapıyorum.

— Yine mi gemi?

— Bu seferki ötekine benzemiyecek. Kocaman bir şey olacak. Akıntı gibi koşacak.

— Adını ne koyacaksın geminin Trifon?

— Adını mı?

Çocuk düşünceye dalmıştı. Aklına önce anasının ismi gelmişti. Dudaklarının ucunda, Yovana ismi olduğu halde düşünüyordu. Bu ismi söylese, büyük babanın gözlerinde yine hayallerin uçuşmaya başlayacağını, hatıraların dalgalar gibi kabardığını görecekti. İhtiyar, uzun zaman sakin bir deniz gibi bekleyecek; susacaktı. Trifon bu durgun ve ağır hayvanları sevmezdi. Bir daha sordu.

— Adını mı? Şey.. "Stelyanos Hrisopulos" koyacağım.

İhtiyar elindeki iği dantelalarla süslü masanın üzerine bırakmış, katıla katıla gülüyor; ve kendi ismi konacak geminin ismini tekrarlıyordu.

— Stelyanos Hrisopulos!

Yine kahkaha ile gülüyor:

— Stelyanos Hrisopulos, diyordu.

Trifon için ne yaşayan insanlar, ne çiçekler, ne akar sular, ve mavi gözlü arkadaşlar bir mâna ifade ederdi. Yalnız bu önüne gözlerinin içine atladığı ve üzerine arka üstü yattığı zaman büyük güverteleri boş yelkenlileri, güneşin içinde madenleri ve boyaları uçan vapurları düşünebildiği deniz ona, ciğerlerine çektiği havanın kıymetini, açıkcası yaşamanın zevkini ve lezzetini verirdi. Ondan ötesi boş, ıssız, mânasızdı. Toprak, kendisine yelkenlerini yapmak için kereste, çekiç ve keser verdiği için biraz bir şeye benzerdi. Trifon toprağı sevmez; ona hürmet ederdi. Çünkü bir çok sevdikleri orada, onun altında aklın durduğu bir yerde yaşıyorlardı. Fakat toprağın üstünde koşan, onun üstünde beş on para kazanmak kaygısı ile dönüp dolaşan insanlar ne tuhaf mahlûklardı. Ve denize bir dakika durup bakmaya vakitleri olmadığını söyleyen bu insanlar ne zevksiz mahlûklardı. Bu mektebe giden ufak çocuklar denizin karşısında mektebi unutup bir gün, bir gece düşünceli kalamazdı. Dersler deniz kadar güzel; deniz kadar öğretici mi idi acaba? Trifon denize girmeyenlerle arkadaşlık bile etmek istemezdi. Trifon denizi görmediği zaman; elinde keser, mütemadiyen küçük yelkenliler, ga-

rip kayıklar yapardı. O her gün bir gemi yapar, her gün bir gemi yakar, her gün bir gemiyi söker; bir yenisine başlardı. Adanın sahilinden gelip geçen vapurlara bakar; acaba, başka denizler de bu öne serilen gibi midir diye düşünürdü? Onun bir gemisi olsaydı. Hiç bir şehirde üç saattan fazla kalmadan, büyük şehirlerin gece ışıklarını, dört mil mesafeden son hızla geçip giderken seyretmek.. Hiç bir şehirde beş saat kalmadan şehirden şehire; denizlerden denizlere, insanlardan insanlara, yurtlardan yurtlara..

Bu seferki gemi güzel olacaktı. İçine insan almıyacaktı ama, öteki yaptıklarına hiç benzemiyecekti.

Gemi bir gün hazırdı. Bu gemi Trifon için bir dünya demekti. Trifon bu gemi için içinde bir şeylerin çarptığını hissediyor; bu gemiye bakarken Trifon; küçük kızların önünden geçtiği zaman duyduğu yumuşaklığı, bir nevi sarsıntıyı, başdönmesini duyuyordu. Bu gemi Trifon için mavi gözlü bir kızdı. En tuhafı bu mavi gözlü kızı Trifon kendisi yaratmıştı. Bu mavi gözlü kız da Trifonu seviyordu. Hiç mavi gözlü sahici kızlar Trifonu severler miydi?

Stelyanos Hrisopulos gemisinin iskelenin poyrazı kıran limanlığında ilk denize salıverildiği gün bir öğle üstü idi. Gemi bir metre uzunluğundaydı. Beyaza boyanmıştı. Baş tarafına, büyük yatlarda olduğu gibi, yaldızlı bir çiçek işlenmişti. Onun aşağısında bir demir deliği vardı. Orada demir deliğinde küçük, cıva ile parlatılmış dökme bir kurşun gözüküyordu. Onun yanı başına yaldızlı boya ile geminin ismi "Stelyanos Hrisopulos" yazılmıştı. Gemi üç fülokalı idi. Fülokalardan biri dört köşeli; yelken, sakız gibi beyaz, kalın ve temizdi. Trifon günlerce bu yelkeni beyazlatmak için uğraşmış, bezi kezzaplarla yıkamış silmişti. Güvertede her şey ince, sarı pirinç tellerle tutturulmuş, mahirane bir şekilde her şey birbirine sarı iplerle bağlanmıştı.

Yelkenler müteharrikti. Yine güvertede her hangi bir kotranın bütün teferruatı göze çarpıyordu.

Kamara delikleri yapılmıştı. Kamara deliklerinin üstleri küçücük camlarla örtülmüş ve camların etrafı boya ile bir pirinç madeni rengi ile parlatılmıştı.

Bu geminin içinde insan, küçücük minyatür tayfalar tahayyül ediyor; bir Güliver seyahatnamesi okuyor gibi oluyordu.

Geminin bayrağı kırmızıydı. Bayrağın ortasına bir istifham işareti koymuştu. İstifham işaretli bir geminin Bahri muhiti aştığını Trifona söylemişlerdi. Bayrak direğine Trifon, dedesinin uzatmalarını, paraketalarını yaptığı İngiliz sicimiden bağlamıştı.

Gemi suya bırakılır bırakılmaz sanki canlı imiş gibi mütered-

dit bir hal aldı. Daha rüzgâr almamıştı. İskele rüzgârı kesiyordu. İskelenin hizasına kadar bu vaziyette gitti. Tam o hizaya gelir gelmez, yan yatarak bütün yelkenleri şişti. İngiliz siciminin yumağı bitinceye kadar âdeta bir uçurtma gibi uçtu. Trifon günlerce bu oyunla oynadı. Artık dedesi onu merak etmiyor; oraya, çakılların içine uzandığını, hafif meltemle kayıp giden gemisinin sicimini bırakıp topladığını, balık ağlarını ördüğü yerden biliyordu.

Köyün bütün çocukları, hattâ Japon mağazalarından, oyuncakçı dükkânlarından alınmış motörlü sandallara, yeşil ve beyaz boyalı yelkenlilere sahip olanlar bile bir büyük çam ağacının dibindeki konferansta hazır bulundular. Stelyanos Hrisopulos gemisini batırmak için bütün tertibat hazırdı. Çocukların içinde derhal mühendisler peyda olmuş, toplar yapılmış tüfenkler hazırlanmış kocaman taşlar bir kenara yığılmıştı.

Trifon, her zamanki gibi boyu kadar gemisile deniz kenarına inmişti. Ses sada yoktu, ortada gemiye çoktandır tertibatsız, münferid peyda olan düşmanlar gözükmüyordu.

Trifon banyoların kenarına hazırladığı çocukların her gün bozduğu kızağı da dokunulmamış bir halde buldu. Gemisini oraya yerleştirdi. Öndeki tahtayı çeker çekmez yağlanmış kızaktan gemi hızla kaydı ve suya gömüldü. Hafif bir keşişleme esiyordu. Sicim gitgitde boşanıyor; gemi hafif yana yatarak pupa gidiyordu.

İşte o zaman soba borusundan yapılan top, küçük çamların içinden patladı. Geminin yanına isabet eden taş, ona biraz daha hız vermiş, gemi büsbütün yan yatmış gidiyordu. Bir ikinci, bir üçüncü top patladı. Fakat isabet vaki olmadı. Trifon şaşırmış, gemiyi geri çekmeye imkân bulamamıştı. Üçüncü topun sesinden sonra Trifon büsbütün şaşırmış, sicimi de elinden bırakmıştı.

Hrisopulos gemisi alabildiğine koşuyordu. Bu sırada on altı çocuk, aralarında motörlü sandallara, altın yaldızlı güvertelerinde yalancı insanlar bulunan kotralara sahip çocuklar da bulunan on altı çocuk, ellerindeki ve ceplerindeki taşlarla beraber fırladılar.

Stelyanos Hrisopulos gemisini batırdılar.

(Varlık Dergisi. Sayı 61, 15 Ocak 1936)

Sarnıç (1939) dan :

PARK

Galiba parka ilk ben giriyorum. Saatin kaç olduğunu bilmiyordum. Yalnız sokakların sabah manzarası daha kalkmamış, kaldırımların temizliği daha kirlenmemişti. Sabah sisi benimkinden biraz uzak kanapelerdeki benden çok evvel gelmiş insanları hayal meyal gösteriyordu.

Etrafımdan vapur düdüğü, tramvay çanı, otomobil kornası, şimendüfer sesi duyuluyor. Şehir uğultusu daha başlamamıştı. O uğultu ile beraber yerimden kalkacak; o uğultunun içinde benim de sesim bulunsun diye dolaşacaktım. Ne garip bir uğultuydu o!...

Bir çimenliğin üstünde gazetemi okurken birdenbire kulağıma gelirdi. Bu insanların yürümesinden, koşmasından, tahtaların düşmesinden, makinelerin işlemesinden, atların yürümesinden, çok uzaktan geçen arabaların, uzak çok uzak kaldırımları takırdatmasından, kimbilir daha nelerden, nelerden bir araya gelme, ne müthiş bir birikme mahsulü bir sesti. Bu arı kovanının etrafındaki ayni vızıltının birikmesindeki ses değildi. Bu ayrı ayrı, birbirine benzemiyen sesler çıkaran canlı cansız milyonların, şehir denilen kovan içinde vınlayışı idi. Bu sesin içinde ağlamak, yürümek, demiri dövmek, esnemek, tramvayı işletmek, atı nallamak, horlamak var.

Şimdilik kuş sesleri duyuyorum. Etrafımda biri ceketli ihtiyar, öteki ceketsiz genç iki park temizleyici, hiç konuşmada,n kuru yaprakları süpürüyorlar. Ama kuru yapraklar onlarla konuşuyor gibi!.. Yalnız bu bana mevsimi hatırlatmıya kâfi : Sonbaharı...

Aslan bana bakıyor. İleride çiçekleri sulayan adamın avuçlarında alâimi sema. At kestaneleri düşüyor. Havuzun suyunda şişman, hareketsiz balıklar...

Bu sonbahar sabahındaki Gülhane parkının misli menendi yoktur. Bütün millet bahçeleri gibi güzeldir. Ancak burada kendi bahçemizdeyiz... Burada, uzun çitlembik ağaçlarının dibinde mektebi asmış taze çocuklar, gelmiyecek kızları beklerler. Burada çapaçul, izinsiz askerler mahzun uyur. Şurada niyetleri kötü, arzuları ters ihtiyarlar korkak, sarı sakallı, zayıf, melânkolik, pis dolaşırlar. Ömründe iş yapmamış, işinden koğulmuş, yalnız bir dirhem, uçacak

kadar az güzelliği, gençliği kalmış esrarengiz delikanlılar acele acele küçük patikalara tırmanırlar.

Kanepenin birinden kalkıp ötekine serildim. Bir cigara daha yaktım. Havuzla aslanların arasındaki bir kanapede idim. Küçük, badik kızların arkasından perçemli mektepliler geçiyor. Gülümsüyorum. Yanımdaki kanapede fena bir kadın ağzının içinde bir şarkı söylüyor. Bütün üstü başı kötü insanlara lâf atıyor. Hepsini de isimlerile çağırıyor.

— Gelsene ulan Ahmet! Sen de mi büyüdün?

— Recep, nereye?

— Ali Efendi, yukarıya mı?

Bu yukarıya mı derken yüzünü görseydiniz, herşeyi, amma herşeyi derhal anlardınız. Ali Efendinin yüzüne bakmadan kim olduğunu, yukarıya niçin çıktığını.

Ali Efendi kıpkırmızı oldu. Hiddetlenmek istedi; hiddetlenemedi. Yalnız fena fena :

— Dilber! Dilber! dedi.

Ali Efendi yukarıya mı aşağıya mı, nereye gideceğini şaşırmıştı. Saatini çıkarıp baktı. Bir müddet, eminim ki, saatini görmeden düşündü. Belki de bir saat, iki saat saate bakıp kalacaktı. Dilber :

— Ali Efendi, demeseydi, bir cigara versene... Hem saat kaç?

Ali Efendi saati söyledikten sonra Dilberin yanına oturdu.

— Bana, dedi, böyle şakalar yapma Dilber. Başıma geleni sormuyorsun?

— Geçmiş olsun, Ali Bey! Ne oldu?

Ali Efendi yelek cebinden tostoparlak bir kâğıt parçası çıkardı. Yavaşça içini açtı. Dilbere gösterdi.

— O nedir o?

— Buna sıçan otu, derler.

— Kız o zehir öyleyse. Ne yapacaksın o zehiri?

— Yutacağım Dilber. Üç dört gün sonra bir gün yutuverecegim.

Dilber, Ali Efendinin anlattıklarını dikkatle dinledi.

Ali Efendi sordu :

— Başka çare var mı? En aşağı üç sene, benim gibi bir adam: Ömründe bir saat evinde oturamamış, İstanbulda oturamamış, zaman zaman dünyalar kendisine dar gelmiş bir adam!.. Hadi deyelim, üç sene yattık... Sonra?.. Bizim tekaüt maaşı kesilecek. Ben ne iş yaparım? Şimdi, sanatım sayesinde, ötede beride beş on kuruş çıkarıyorum. Aman Allahım! Sonra ben ne yaparım? Ele gü-

ne karşı mızıkai hümayün çavuşlarından Ali Efendi şunu yapmış. bunu etmiş...

Dilber — Hakkın var Ali Efendi, amma dedi, insan canına kıyamaz. Yoksa doğrusunu söyliyeyim mi, senin yerinde olsam benim de yapacağım budur.

— Sahi mi kız?

— Vallaha!...

— Öyle ise kararımı verdim gitti. Son mahkemeden çıkarken..., (Ağzına eliyle bir şey atar gibi, bir hareket yaparak, şuh, hazin) Hop, dedi, yallah!.. Devam etti :

— Şimdi Sedadı arıyorum. Yukarılardadır. Bir de ona danışacağım. Bende hastalık falan yok. Ya amma ötekine hastalık geçmiş. Muayeneye gidiyorum. Tâ eskiden, yirmi sene evvel bir belsoğukluğu geçirdimdi amma...

— Söyleme sakın. Onu da söyleme. Hiç hastalık almadım de.

— Öyle diyeceğim.

Birden müthiş şeylere derinden, gizli bir yerden, kat'i karar vermiş insanların sarılığını almıştı. Uzun yüzü uzamış, şiş göz kapakları hareketsiz, havuzla benim aramda bir yere sabit gözlerle baktı. Hipnotize bir halde söylendi :

— Ölüm, dedi. Bugün yarın hepsi bir... (Durdu, biraz sonra) hepsi bir değil amma, dedi, ne yaparsın?.. (Yine düşündü) hayatta bir gün bir gündür, dedi.

Yüzüne kan gelmişti. Bütün bunları mahsus, yukarıya gitmeğe bir bahane bulmak için uydurmuş gibi çirkin bir gülümseme ile ayağa kalktı. Bir zaman ayakta ceplerini karıştırdı. Bir cigara paketi çıkardı. Altındaki yazıyı inceledi. Saatine bir daha baktı. Dilbere bir cigara daha verdi.

— Ben hele bir Sedadı göreyim, dedi.

Ağır adımlarla yürüdü. Patikanın başında bir kederden silkinmiş gibi çevik ilerledi, kayboldu.

Dilber, Ali Efendinin arkasından bakmadı bile. Benden kibrit istedi. Zahirde bana söyler gibi :

— Sanki, dedi, Sedadı görüp te ne olacak? Sedad ona ne yapabilir? Kendisi muhtacı himmet!... Yarın öbürgün o da kodestedir.

Düşündü, bir şey bulmuş gibi güldü :

— Anladım... dedi. Sedat hapishaneyi bilir. Öteki işi yapamıyacağını aklı kesti; o yüzden Sedadı görmek istiyor ha!... Dur bakalım öyleyse...

Ayağa kalktı. Şarkı, ıslık, pislik, Sultanahmet parkı yosma-

larına has; birçok erkekleri tiksindiren, pek çoklarını acındıran, güldüren, bana da uzak, kenar mahallelerde kalmış bir genç kızlığın masum şuhluklarını hatırlatan bir süzülüşle küçük yola doğru salındı, gitti.

Ali Efendi ile Sedat şimdi yukarıda, çocuk bahçesinin kenarındaki kanapelerde oturmuşlardı. Sedat :

— Hapishaneye alışılır, Ali Bey. Hem neler vardır neler! Ben iki sene nasıl geçti, duymadım. Allah insana orada da yaşamak kuvvetini veriyor. Hem canım daha dur bakalım... Senin şimdi kaç liran var?

—

— Söyliyemezsin bilirim, amma ben senin birikmişin beş yüzden fazladır derim. Çıkar şunun üç yüzünü gözden. Ver yüzünü ona.. Ondan ötesini de bana bırak, ben işi temizlerim.

Ali Efendi bu tarafa hiç yanaşmıyor. Boyuna hapishane mevzuuna dönüyordu :

— Nasıldır be, nasıl yerdir mapushane?

— İşte koğuşlar vardır.. Koğuşların çavuşu vardır. Biraz paralı isen on tane yardakçı peyda olur. Yatağını yapar, çişini bile dökerler. Yalnız aptallığa gelmez ha! Neden düştüğünü bir öğrenmesinler. Katillik bile seninkinden iyidir. Hiç olmazsa gözü kanlı, diye çekinirler. Doğrusunu söyliyeyim mi sana? En şereflisi cerhten, katilden gelenlerdir. Oranın ağaları onlardır.

— Ya öğrenirlerse? Ha?

— Onun da kolayını buluruz. Yüz bir senelik deli Ahmede ben bir tezkere yazarım. Sen de gönlünü hoş eder, paradan yana çekinmezsin. Canım bırak bu lâfları Allaha sen!..

Son kelimeyi o da şuh bir eda ile ellerini saçlarına götürerek söylemişti.

Ali Efendi birdenbire kalbinin demir bir elle sıkıldığını duydu. Düşecekti. Bayılmak üzere idi. Müthiş bir kalb çarpıntısı, korku ile kanapeden kalktı. Yarı kendinde, Sedada :

— Ben biraz dolaşayım, dedi.

Ali Efendi biraz sonra yalnız başına önümden geçip gitti. Onun ardından Dilberle Sedat iki liseli arkadaş gibi gülüşerek havuz başına geldiler.

— Ben eminim, dedi, Sedat. O kurtulacak. Amma biz de bir şey vurabilsek. Madem ki hastalığı yok. Hem olsa bile canım, muayene olacak değil mi? Onun da kolayı bulunur. Beyhude telâşa düşüyor. Parası da kıymetli. Amma ona bu iyi bir ders oldu. Park onun neyine yetmez ki? Görürsün bu işten kurtulur kurtulmaz ar-

tık işinden çıkar çıkmaz buradadır. Hem sonunda ben ona bir oyun oynıyacağım...

— Ne oyunu o?

— Görürsün!

Dilberin kulağına eğilerek bir şeyler söyledi. Dilber bir deli sevincile :

— Kız deli misin, o beni alır mı?

— Aldıracağım kız, görürsün! Ben de postu sizin eve sererim.

Dilber şimdiden iş olmuş bitmiş gibi :

— A! gel Sedat, başımla beraber... Söyle nasıl yapacaksın?

— Evvelâ metres gibi eve gireceksin. Olmazsa hizmetçi gibi. Sonrası kolay. Sen kaç yaşındasın, doğru söyle?

— On yedi.

— Öteki iş doğru değil mi?

— Sana yalan mı söyliyeceğim? (karnını göstererek) belki de sendendir.

— Sus kız. Senin ağzında da bakla ıslanmaz ki...

Sedat benim tarafıma tuhaf tuhaf baktıktan sonra :

— Dikkat, dedi. Ağzından bu lâfı bir daha kaçırma. Bütün plânlarım altüst olur.

— Hangi plânların?

Sedat müthiş bir küfür savurdu :

— O plânlarım, dedi, sersem karı! Aptallığa vurma. Ben şimdi onu öteki parkta bulurum. Sen akşama hazır ol. Benim odaya tam saat sekiz buçukta gel..

Sedat yürüyüp giderken, Dilber arkasından seslendi :

— Sedat! Sedat!..

— Ne var?

— Bana on kuruş versene bir şeyler tıkınayım.

— Vallahi, billâhi meteliğim yok.

Öteden bir adam :

— Gel kız dedi. Al on kuruş. Sedat yürürken geri döndü.

— Ağabey, dedi o adama, bana da versene on kuruş. Yarın veririm.

Adam ona da on kuruş verdi. İkisi de bir dakikada kayboldular. Nereye gittiler bilmem?..

Şehrin uğultusu başlamıştı. Yerimden kalkarak uzaklaştım. O zamanlar işim gücüm yoktu. Sultanahmetteki evimden çıkar her zaman parka gider, her gün bitmiş bir insanla tanışırdım. Gene de her gün bitmiş bir insan yeniden şehrin uğultusuna karışır, bir daha parka bir yabancı gibi uğrardı.

Sanki park, öyle bir yerdi ki, bir takım garip insanlar, işlerin bittiğini, kendilerinin mahvolduğunu sezerek oraya geliyorlar. Park günlerce onların dertlerini uyutuyor, tamir ediyor, bir gün yeniden onları taptaze bırakıveriyordu.

Günlerce Sedat, Dilber, Ali Efendiden hiçbirine rastlamadım.

Yine böyle bir günde aslanın yanındaki kanapede roman okuyordum. Sedadı bir bahriyeli askerle az ileride görünce kulak kabarttım :

— Alçaklar! diyordu. Yaptım iyiliği, herifi kodesten kurtardım. Dilberi mis gibi, fesliyenler, aslanağızları dolu park gibi bahçeli bir eve yamadım. Bir ay sonra nikâhım kıydırdım...

Bahriyeli birdenbire :

— Çocuk ne oldu? dedi.

— Bilmem, dedi Sedat, vakit kalmadı ki... Nikâh olur olmaz ben zâti farketmiştim ya! Dilberde bir kurum, bir eda. Bir de güzelleşti hınzır. Ya herif!... Akşamları elleri çıkınlarla gelmez mi... Dilber aşağı, Dilber yukarı! Görsen güle güle katılırdın. Ben de uşak vaziyetine düştüm. Sabahleyin herif beni yirmi beş kuruşla kapı dışarı eder. Eve de ancak Ali Beyfendi geldikten sonra dönebilirdim. Mutfakla abdesthanenin arasında kilerimsi bir yer gösterdiler, bir de kırba yaptılar, orada yatıyordum. Bir sabah lânet olsun, dedim, yaptığım iyilik gözünüze dizinize dursun! Ali Bey daha insaflı çıktı. Çıkardı on papel verdi, "Harçlık et oğlum Sedat, dedi. Sen de bir iş bulur çalışırsın. Daha gençsin. Ben bak ihtiyar halimde şöyle böyle iyi bir adam oldum." Bir türlü namuslu bir adam oldum diyemediğini farkettim, çekildim. O gün bugündür eve uğramadım. Dün akşam param bitmişti. Onlardan ekmek istiyecek değilim ya, şöyle bir uğrıyayım dedim, bir hizmetçi kapıyı açıp ta :

"Hanım evde yok, bey daha gelmedi. Başka zaman uğrayın." demez mi!... Akşam yine uğradım. Yukarıki odadaki ışık beni sokak başında görür görmez söndü. Ayni hizmetçi :

"Bu akşam Beylerbeyine misafirliğe gittiler. Beyin halasına. Gelmezler." demesin mi... Anladım ki istenmiyorum artık...

Bahriyeli :

— Sana bir şey söyliyeyim mi, Sedat, dedi. Sen yine eski işine girsen fena yapmazsın.

— Adam sen de! Ne girecekmişim. Ben uşaklık edemem. Ben mis gibi tornacıyım. Sanatımı bırakamam.

(Varlık Dergisi. Sayı: 42. 1 nisan 1935)

Şahmerdan (1940) dan :

ŞAHMERDAN

Şahmerdan kurulduğu zaman bir giyotin hali ile meydana çıkıvermişti. Direkler hazırdı. Birer, birer güçlükle iskelenin altına yerleştirildi.

Üstüne boynundan geçen düğmesiz, bir heybe sırtım hatırlatan yamalı ve partal bir yelek — yelekten çok hırkaya benziyen bir şey — geçirmiş; ellilik, kır saçlı, fakat dinç, okkalı bir adam bağırdı :

— Salih, Abdurrahman, Şaban, Ali... Hadi çocuklar!

Şahmerdanın bin kiloluk ağırlığının inip kalktığı iki ucu boş bırakılmış direklerin iki tarafına, Salih ve Şaban... diye bağırıldığını duyar duymaz, iki adam koşarak gelip oturdu.

Heybeden yapılmış partal yelekli şahmerdan makinesinin üstüvanesine sarılmış demir telin ucuna geçti. Dört hamleci ise ağır ağır, iskelenin direklerini, sudaki balıkları seyrede ede, eğlene eğlene makinenin kollarına yapıştılar.

«Şahmerdanın buharla işliyeni 200, 300, 500 kilo ağırlığı iki nefeste yukarıya kaldırır. Fakat dört kişi bu bin kiloyu makinenin büyük ve küçük çarkı sayesinde ancak işletebilirler. Ağırlığı yukarıya çekmek için en aşağı onbeş dakika çalışmak lâzımdır. Saatte bir de on beş dakika mola vermeden çalışmaya imkân yoktur. Bir liraya bu iş görülmez, görülmez ama, zamanlar kötü birader. Ben Karahisarlıyım. Dalgıçlıktan tut da tersaneye kadar girmediğim deniz kapısı kalmadı. Hepsinden biraz çakarım...»

— Hadi çocuklar!

Biri çok sarışın, narin bir adamdı. Ötekisi uzun boylu, esmer ve sıska... Bir tanesi kısa boylu, kalın enseli ve zaman zaman birdenbire kızaracağı yerde sararan bir şişman. Dördüncüsü de her gün tesadüf edilen hamallar gibi alelâde, hiç kuvvetli gözükmediği halde yorulmaz birisi.

Şimdi bu dört amele var kuvvetleriyle çalışıyorlardı.

Sarışın, narin, uzun boylu amele ile şişman, kalın enseli bir arada; diğer ikisi de, makinenin öbür kolunda idiler. Bin kilo iki kalasın arasında ağır ağır Şahmerdanın ta tepesine kadar çıkıyor; sonra dipte oturan ve ağırlığın aralarında gidip geldiği iki direği sımsıkı iplerle tutanlardan biri :

— Hooo! diyordu.

Makinenedekiler duruyor, terlerini siliyorlardı.

Ağırlığı yukarıya çekmiye yarayan demir telin ucunu tutan Karahisarlı :

— Haydi!... diye bağırıyordu.

Yine dipte kalasın yanında oturmuşlardan biri :

— Bando diye haykırıyordu.

Karahisarlı sımsıkı tuttuğu telin ucunu bırakıyor, demir tamponlar birbirine vurup iskeleyi ileri geri sarsıyor ve bin kilo tok bir sesle kırmızı ucu gözüken demir potreli on santim daha deniz dibinin meçhul taşına sokuyordu.

Karahisarlı çelik teli ağır ağır topladıktan sonra çocuklarına seslenir gibi :

— Haydi çocuklar! Bu sefer biraz daha yukarı kaldıralım. Daha iyi. Ne kadar yukarıdan inerse o kadar derine girer. Hadi çocuklar...

Sarışın amele kıpkırmızı kesilmişti. Saçları yavaş yavaş kirli elleriyle yağlanıyor, boynunun damarları şişiyor; göğsü harikulâde genişliyor, narin vücudu, birdenbire, atlet insanlarda olduğu gibi atlaşıyordu. Aynı kola yapışmış arkadaşı şişmanın yüzünde bir damla ter yoktu. Yüzü ise müthiş bir kuvvet sarfediyormuş gibi buruşuyordu. Fakat bu sahte buruşukluk çok beceriksiz bir şekilde yapılıyordu. Öteki koldaki iki hemşeri olduğu sözlerinden anlaşılan iki hamlacıdan birisi acınacak bir zayıflıktaydı. O da bütün işi arkadaşına bırakmağa çalıştığı için kızarmıştı. Arkadaşı ise ona en küçük bir kuvvet bile sarfetmemek için elinden geleni yapıyordu.

Karahisarlı yeniden :

— Vira çocuklar, dedi.

Haziran yağmurları birdenbire kesilmiş, yaz; rüzgârsız, ağır ve kasvetli iskelenin ve denizin üstüne çökülvermişti. Dört hamlacı terliyorlardı. Potrel bazan denizin içinde bir kayaya rastlıyor, demir güllenin üstüne bütün hınçiyle düşmesine rağmen ancak iki üç santim giriyor; yahut da demir potreli bir balmumu gibi bir vuruşta eritiveriyordu. O zaman demiri yeniden hava tazyiki ve oksijenle işliyen ateş makineli «chalumeau» ile kesmek lâzım geliyordu.

Bir cigara molası esnasında sarışın amele yardımcısı Salihe :

— Bana bak ulan, dedi, numaracı! Beni eşek yerine alma. Namusum hakkı için, bir kafam kızarsa, atarım denize seni.

— Bir halt edemezsin, diye söylendi Salih.

— Görürüz... dedi öteki.

Salih, amelebaşı mevkiinde olan Karahisarlının komşusu idi.

Zor işlerden kendini ancak bu sayede ve kancıklıkla kurtarabiliyordu. Karahisarlı ise Salihin bu hallerini görmemezliğe gelir.

— Çalışıyor, derdi, fena çalışmaz bizim Salih. İyi ameledir.

Cigaralar bitmişti. Tekrar iskelenin damı gölgesinden güneşin önüne çıkmak cesaretini, kendinde ilk Abdurrahman buldu. Bu çok sarışın olan sarışın ameleydi. Sonra sırasiyle zayıf, zayıfın arkadaşı ve Salih geldiler.

Karahisarlı :

— Haydi çocuklar, bu son galiba, dedi. Bu sefer kazığı kaktık. Vira! diye haykırdı.

Çarklar dönüyor, küçük çark büyüğünü döndürüyor, ağır tokmak ağır ağır tepeye yükseliyordu. Birdenbire hepsi durakladılar. Karahisarlı teşçi etti.

— Ha çocuklar ha!

Bütün asılmalara rağmen ağırlık yukarıya çıkmıyordu. Karahisarlının elini kalın tel kesiyor,

— Gayret, diye bağırıyordu.

Bir gayret daha sarfettiler. Çarkın dişleri tebessüm eder gibi tatlı bir ses çıkardı. Sonra zincir şıkırtısı gibi bir ses duyuldu. Şahmerdan ta tepedeydi. 1000 kilo Karahisarlının sözüne göre 1500 kilo olarak yere düşecekti.

Öküzleri durdurur gibi bir ses işitildi :

— Hooo...

— Haydi!

— Bando!!

Demir potrel müsait bir zemin bulmuş olacak ki bir yirmi santim denizin kumları içine daldı. İskelenin dibindeki balıklar uzaklara kaçıştı.

Şimdi dört amele nefes nefese idiler. Salih'in arkadaşı, sarı yulaf saçlı. Abdurrahman Salih'e dik dik baktı. Deminki durakla-manın sebebi oydu. İşi büsbütün açığa vurmuştu. Abdurrahmanın gözünün içinde hınç ve hiddet parlıyordu. Salih edepsiz insanlara has bir lâkaydiyle denizi seyrediyordu. Abdurrahmanın içinden bu kıçı kendisine dönük adama bir tekme savurmak, şahmerdanın inip kalktığı iki direğin arasından şu herifi, denize uçuruvermek geçti. Fakat yalnız :

— Ulan kahpe, dedi.

Karahisarlı :

— Kime diyon ulan, dedi, o lâfı?

Abdurrahman bu adamdan çekinirdi. İsterse parasını bile vermez. Bu kimsesiz, ne idüğü belirsiz, lâkayt iskelenin köyü içinde

Abdurrahmanı perişan bırakabilirdi.

— Anama, dedi.

— Neden?

— Neden olacak, dedi, beni doğurduğundan.

Karahisarlı :

— Tövbe estağfurullah... demekle iktifa etti.

Sonra yine her zamanki munis ve iyi halini aldı.

— Haydi evlâtlar, dedi, bu son. Ama çok kaldıralım. Hadi!

— Vira...

Çarklar dönüyor, fakat zaman zaman, zınk diye, durakhyorlardı. O zaman Abdurrahmanın gözleri ateşle dolu, Salihe çevriliyor, Salih suratını defi hacet eder gibi buruşturuyordu. Zannediyordu ki ancak böyle buruşturursa ne kadar kuvvet sarfettiği anlaşılacak. Fakat ne boynunun damarları şişiyor; ne de kalın, yağlı ve tüysüz kollarında bir adale hareketi görülüyordu. Abdurrahman hınçla ve müthiş bir enerji ile, dönmiyen çarka âdetâ tekme atarcasına kola yapışıyor; aşağıya veya yukarıya indirmeye veya çıkarmıya çalışıyordu. Bu arada öteki koldakilere bakıyordu; Abdurrahmana bakmamak için. O koldakilerden zayıfın arkadaşına biraz olsun yardım ettiği, gördüğü terden sırtına yapışmış gömleğinden anlaşılıyordu.

Bir ara yine, zınk diye durdular.

Karahisarlı :

— Biraz daha, dedi, biraz daha çocuklar...

Abdurrahman boynunun ve şimdi alnının damarı da şişerek kola asıldı. Salih bu sefer yüzünü buruşturmıya bile lüzum görmemişti. Şahmerdan tepedeydi.

— Hoooo... diye bağırıldı.

— Haydi.

— Bando! Bando!

Bin kilo bin beş yüz kilo olarak düştü.

Karahisarlı teli bir vücut hareketiyle ileriye doğru bırakmıştı. Abdurrahman hızla bir yarım sağ döndü. Arkadaşı Salihi müthiş bir tekme ile denize yuvarladı. Kendisi de sırt üstü, ağzından kan boşanarak iskelenin tahtaları üzerine düştü. Salih yüzmek bilmediği için bir on dakika içinde boğulmuştu. Abdurrahmanı hastahaneye kaldırdılar.

Bu son potreldi. O da çakılmıştı. Şahmerdan makinesini, akşam karanlığında öteki iki amele, sessiz sadasız bir son vapurdan sonra söktüler.

Lüzumsuz Adam (1948) dan :

PAPAZ EFENDİ

Evimiz kilisenin karşısındaydı. Bu, akşam üstleri lâcivert kesilen gökyüzüne, neftileşen çamlara kırmızı tuğladan vücudu ile yaslanan, çan kulesi olmadığı için tepesine her zaman bir karga, yahut da şair bir martı konan haçı ile Bizans'tan beri yüzlerce Rum kalfanın Ortodoks ve cahil kafasından restore edilmiş, kiliseden çok bir Bizans derebeyinin evine benziyen bir binadır. Bir tek kubbesi vardır. Bina çirkin değildir. Ama güzel de değildir. Küçük kubbelerin bulunması lâzım gelen yerlerde mazgala, burca benzeyen delikler, çıkıntılar vardır. Gündüzün kalın, — daha doğrusu görüle görüle bıkılmış haliyle — akşam olunca, neftinin, koyu mavinin, elle tutulması kabil hale gelen renklerin içine kiremit rengiyle yarışıp kaldığı zaman, tepesindeki haçından tutup, kuşu bile kaçırtmadan, bir çıkartma gibi ıslatıp defterin koyu mavi zemini üzerine çıkarır da duvara asabilirseniz seyrine doyamazsınız. Galiba kilise mayıs akşamlarında bu hale gelirdi. Ben de mayıs akşamlarında çıkartma çıkaran bir çocuk belki de ressam olmadığıma hayıflanırdım. Kilisenin çan kulesi, ön taraftaki boş arsadaydı. — Buna çan kulesi demek de doğru değil a! — İki tane çanı vardı. Biri merasimle ölü günlerinde çalan büyük çan, ötekisi her günkü dua ve vapur vaktini köye haber veren küçük çan. Çanların biraz gerisindeki iki çam ağacı arasına konmuş kalasın üstünde o gün ilk defa papaz efendiyi gördüm. İki simsiyah gözü, simsiyah bir sakalı vadı. Ayak ayak üstüne atmıştı. Siyah şapkasını dizlerinin üstüne koymuştu. Sırtında elle dokunulmadan giyilmiş gibi sadakor bir gömlek parlıyordu. Yağlı saçları çok beyaz, geniş alnının üstüne haşarı bir çocuğunki gibi dökülmüştü.

— Marhaba, Bey, dedi.

— Marhaba papaz efendi.

— Nasılsınız efendim? Komşuyuz galiba.

— Komşuyuz.

İki sıra, sadakor gömleği gibi beyaz dişi, siyah sakalının arasında parlayıverince, yüzünden o Bizanslı, Ortodoks mâna uçuvermişti. Yemek yiyen bir amele kadar güzeldi şimdi. Bütün kilise havasını bir maske gibi çıkarıp atmıştı sanki.

— Sizin valdeye söyler misiniz, dedi, bu kış bahçeye ben bakayım.

— Söylerim, dedim.

Söyledim. Ertesi gün sabah sabah onu bahçede buldum. Elinde bel vardı. Uzun pardösüsünü elma ağacına korkuluk gibi germişti. Bembeyaz kolları adeleli idi. Uzun, ince parmaklı ellerini kazmanın sapına dayayıp durdu. Bir avuç topraktan aldı ellerine :

— Severim toprağı. Bu sessiz, mütevazı, sâkin deli şeyi dedi. Hayat bundadır işte. Biz canlı mıyız bunun yanında. Onun için bundan yapıldık, derler.

— Filozofsunuz galiba, papaz efendi?

— Hayır! Ne papazım, ne filozofum. İnsanım. Topraksız, evsiz, barksız, hem de dinsiz.

— Dinsiz mi?

— Bir bakıma elbet dinsizim. Ama sanırım ki Allah varsa bizi yaşamak için yaratmış. Böyle olunca kabul.

Durdu.

— Vazgeçelim, dönelim toprağa, dedi.

— Kaç yaşındasınız papaz efendi?

— Altmış üç.

— Ne...?

Dimdik dikildi. Bir dirhem kötü et, kötü yağı yoktu. Ahenkle dimdik duran vucudunda fazla hiç bir şey yoktu.

— Maşallah! Olur şey değil! Kırk yaşından fazla görünmüyorsunuz.

— Yaşamak için yerim. Bulursam bol şarap içerim. Sigarayı ağzımdan düşürmem. Yaprak yerim. Kuş yerim. Daha olmazsa toprak yerim. Ama insan eti yemem. Hep mideden. Sağlam bir midem var. Çok yemem. Makineyi döndürecek kadar yerim. Fazla istemem. Keyifle yerim, keyifle içerim. Bu gençlik ondan. Hiçbir şeye aldırmam. Papaz rakı içiyor, sarhoş oluyor, papaz kızlara bakıyor, papaz gülüyor derler. Desinler, vız gelir. Hayatta bir şey yapmak istediğim halde, yapamadım. Kumar oynamadım. O kadarına elim varmadı. Yoksa insanların yaptığı her şeyi yapmak isterim. Gençliğimde kuru ekmekle soğan yerdim. Ama genç kızları görünce bir tay gibi kişnerdim.

— Ne diyorsunuz papaz efendi?

— Öyleydim efendim. Neden? Papazım diye mi yapmıyacağım. Güzel şeylere bayılırım. Güzel kızlara, iyi şaraplara, otlara, ağaçlara, çiçeklere, kuşlara... Güzel olan her şeye.

Güzel de Türkçe konuşuyordu.

— Sonra yine görüşeceğiz, müsaade, dedi.

Ayağını belin üstüne hırsla vurdu. Kırmızı toprak, yumuşak bir sesle hafifçe nemli, yana döküldü.

Papaz:

— İşte bakın, dedi. Bir avuç altından farkı ne? Altın neymiş sanki?

İki büklüm vaziyette bir ayrık otunu çekerken kafasını bana doğru kaldırdı. O sapasağlam dişlerini gösterdi.

— Altınımız olmadığı için, toprağı sevdiğimiz, onu yediğimiz için dişlerimiz sağlam, dedi. İyi ki, altınımız olmadı. Onun yüzünden belki de öldürdük şimdiye kadar pis yağdan, kara ciğerden...

Papaz efendinin küçük bahçemizle giriştiği kavga sona erdiği zaman, erkekle kadın arasındaki aşk muharebesinde galip çıkan erkeğin hem mağrur hem müşfik hali papaz efendide, kadının o çiçekli, o güzel, o pırıltılı — bir nevi galibiyetten başka bir şey olmıyan — dişi mağlûbiyeti de toprakta idi. Ne ağaçlarda fazla bir dal, ne de yerde zararlı bir ayrık otu kalmıştı. Domates fideleri boy atmıştı. Sarı sarı açmış kabak, hıyar çiçekleri ortasındaki bahçeye bakarak sigara içişi, kazanılmış, hak edilmiş bir sigara içişti.

Ben evin penceresindeydim. O, küçücük çekirdeklerin kabuklarını yırtıp koca toprağı iterek havaya fırlayışına keyifle bakıyordu. Bir taşın üstüne oturmuştu. Bir mayıs sonu ikindisi, göğe buğular halinde şimşekli, ağır bulutlar yığmıştı. Papaz efendi, beni pencerede gördü. Etrafına bakındı. Bahçeyi gösterdi.

— Nasıl? dedi.

Ben de etrafa bir göz attım.

— Güzel oldu. Muharebeyi kazandınız papaz efendi, dedim.

Bir dakika düşündü.

— Tohum gibi askerim, toprak gibi cephanem olduktan sonra, dedi, kazanmasam ayıp olurdu Aşağıya inin, aşağıya.

Aşağıya inince onu yine Kitabı Mukaddes çobanı gibi dimdik, bele dayanmış buldum.

— Galip bir generale benziyorsunuz, dedim.

Güldü.

— Evet, dedi. Paşa papaz Aleksandros!

Yine toprağı eline aldı. Kırmızı, nemli bir topraktı. Sakalına sürdü.

— İçinde bunun demir, manganez, fosfor, kireç, her şey var, dedi. Ben tohumu anlıyorum. Bir nevi anbar. Bir nevi yumurta. Ama bu toprak denilen şeyi anlıyamıyorum. Kimyager tahlil eder. İçinde şu, şu var, der. Ama tohum içine girince yalnız ona lâzım olan şeyleri cömertçe vermesi ne demek? Kokuyu, rengi, madenleri, vita-

minleri, çeliği, fosforu, arseniği, şekeri, bilmem ki daha neyi?

— Ama yalnız o mu? Ya su? Ya güneş?

— Onun kadar mütevazi olmadıkları için bana ikinci derecede imiş gibi geliyorlar. Yağmur; dua, rica bekliyor sanki yağmur. Şarıl şarıl toprağa aktığı zaman seviniyor, «Allahım, çok şükür!» diyoruz. Ne de güneş gibi parıl parıl parlıyarak «Hepinize birşeyler veriyorum, ben olmasam işiniz dumandır, ben olmasam yaşıyamazsınız» der toprak. O, sessizce çamur, balçık halinde ayaklarımızın altında bütün kış, potinlerimizi, üstümüzü kirleterek cansız, kara kırmızı, sarı, kül rengi, simsiyah yatar. Sonra baharla beraber içindeki sevinci boşaltıverir. Hiç durmadan bol bol dağıtarak bize bir bayram gösterir. Çayırlar yoncalarla, bayırlar gelinciklerle, papatyalarla dolar. Çalı süpürgeleri bile gülerler. Karşılığı için hiç bir şey istemeden veriyor o. Cömerttir, cömert! Sonra vakti gelince, bize yeter dereceye kadar bir bayram gösterdikten sonra, yine alır kucağına, çürütür, doğurur. Çürütür, doğurur. Erkekler değil ama kadınlar muhakkak topraktan çıktı. Toprak ana! Toprak ana! Her mahlûkun dişisinde bir topraklık var. Biz erkek kısmı güneşin, havanın, suyun çocuklarıyız belki, ama kadınlar muhakkak topraktan.

Elindeki toprağı patlıcan fidelerinin üstüne savurdu. Birdenbire :

— Sen benim sesimi dinledin mi? dedi.

— Hayır.

— Benim sesim çok güzeldir, bir dinle, dedi. İsa'yı, babasını düşünerek değil, toprağı severek okurum ilâhilerimi. Dinlemelisin. Bizans havası korkunçtur, acıdır, hakikatten kaçar, yalanların âlemini, sıkıntıları, hasetleri, şehvetleri, esirliği, bir nevi uslu deliliği söyler. Ama ben onu başka türlü söylerim. Toprağı düşünerek okudum mu iş değişir. İki güzel sesli insan vardır bu adada. Biri benim, buna kimsenin şüphesi yok. Ötekisi de balıkçı Antimos'tur. Dinledin mi hiç onu?

— Hayır, onu da dinlemedim.

— Dinlemişsindir, ama duymamışsındır. Balık ağı örerken, ağları tamir ederken okur o. Yanından dinlersen bu sesin güzelliğinin farkına varamazsın. Bir iniltiden başka bir şey değildir. Öyle hafif söyler ki, ancak işitilir. Onu dinlemek istiyor musun? O, deniz kenarındaki kulubesinde şarkı söylerken sen bir sandala bineceksin. Şöyle bir on dakika kürek çekeceksin. Denizin ortasında duracaksın. İşte o zaman balıkçının sesini duyabilirsin. Yanında iken duyulmıyan bu ses denizin ne tarafına gitsen, ne tarafına gitsen duyulur. Hem öylesine duyulur ki... Uzun uzun dinlemelisin. İçine evvelâ bir eziklik gelir, sinirlenirsin. Sandalı hızlı hızlı çek. Kıyıdan

biraz daha açıl. Daha uzaklara git, korkma! Ses seni kovalıyacaktır. İşitilmemeğe başladığı yerden sese doğru kürek çekmeğe başlıyacağına kalıbımı basarım. Balık tutmağa çıkmışsın, denizin içini, balıkları, yakamozları, denizin şıpırtılarını avuç avuç etrafına serpilmiş göreceksin, bu ses insan oğlunundur, Allah şarkısı değildir bu. Balıkçı ona söylüyorum sanır ama, ona söylemiyor, denize söylüyor. O, tam seksen yaşında bir adamdır. Kimseye fena muamele etmemiştir. Ömrünü balık ağı ile örmüştür. O, denizden yiyeceğini çıkarmıştır. İki gün balığa çıkmasa aç kalır, ama yetmiş senedir her gün balığa çıkar. Her gün tuttuğu balık, yarının ekmeğine yetişecek kadardır. O, öylece bir hazine bulmuştur ki, o defineden her gün aldığı şey o kadardır. Bu kadar almak ta kimsenin hakkını yememektir. Onun denize söylediği sevda, şükran şarkısını beğenirim bilir misin? Bilmezsin. Ben de toprağa söylerim kilisede. Ama benimkisi toprağa bir günahkârın iniltisidir. Ben hayatımı insanları asırlardanber aldatan ilâçlarla kazanıyorum. Ben uyuyamıyanların afyoncusu! Sırmalı elbiselerimle toprağa şarkı söylediğim zaman dinliyenler işin böyle olduğunu bilseler, ne yapmazlardı? Beni aç bırakırlardı, aç!

Yine bir avuç toprak aldı eline :

— Ben toprağa ilâhi okuyorum. Beni dinle, dedi. Balıkçıyı da dinle. O da denizlerin dibine şarkı okuyor. O hakikati bilmeden bularak yaşamış mübarek adam! Seksen yaşında, yalnız balıklara fenalık etmiş adam! Ben, akıllı günahkâr. Ben dünyada balıkçıları, toprakla uğraşan rençberleri severim. Yalnız onları... O kadar...

Papaz efendiyi bir âyin esnasında dinledim. Balıkçıyı hem yakından, hem uzaktan işittim. Bizans havalarının sırrına ermedim ama, günlerce içimi bir kara kurt halinde bu sesler kemirdi.

Kulaklarıma her zaman bu iki ses gelmiştir. Bu sesleri uyku tutmadığı geceler açık bir pencerenin önünde dinlerken o kadar kendime eğilmişimdir ki, kanımın damarlarımın içinden akışının sesini duyar gibi olurdum.

Papaz efendiyi toprakla uğraşırken görmeliydi. Bu görülecek bir şeydi. Zevkle çalışırdı. Sakalından başka hiç bir şey, papazlığı hatırlatmazdı. O sakal da ilk insanların en gencinin sakalı gibi siyahtı. Papaz efendiyi köylü sevmezdi. Papaz efendi ise köylüye düşman değildi. Herkesle tatlı tatlı, dobra dobra konuşurdu Hakkında yapılmış dedikodulara aldırış bile etmez, kahvede :

— Kim demiş beni kadınlardan pek hoşlanır, diye geçen gün? diye sorardı.

Kimse cevap vermeyince, dedikoduyu çıkaranın gözünün içine bakarak :

— Kadınlardan pek hoşlanmak, nefes almaktır, nefes almayınca yaşanır mı çocuklarım, derdi. Onu bir mehtaplı gecede adanın en yüksek tepesinde kızartılmış bir kuzunun başında birtakım genç rumlarla beraber kadınlı, erkekli bir âlemde buzlu rakılar çekerken gördüm. Siyah sof kumaştan setresinin ayda parlıyan eteklerini beline sokmuş, eline bir peçete almış. Dolgun bir rum kızıyla şakır şakır kasap oynamıştı. Rakı kadehi bir elinde idi. Öteki elinde genç kızın ufacık eli, bir de bembeyaz, sakız gibi bir mendil vardı. Bu mendille ara sıra kızın alnındaki terleri siliyordu.

Kışın bazı cumartesileri adaya gittiğim zaman, onu bahçede bulurdum. Ispanakları, soğanları gösterir :

— Yalnız gelmemeli bunların arasına, derdi. Havalar soğuk. Salatayı yapacak birisi lâzım sana. Yalnız gitmediğim günler, pencerede bir kadın hayali gördüğü zaman, yazın öğle üstü denize vurmuş güneş gibi parlak dişleri gülerdi.

Papaz efendi geçen yaz öldü. Hem de kara ciğer hastalığından. Karnı Hüt dağı gibi şişmişti.

— Hastalığım sirozmuş, dedi. Bu hastalık bana gelmemeliydi. Hastalık diye bir şey yoktur. Bu dert de insanların yaptığından.

— Ne oldu papaz efendi? Bir şeyler duydum ben.

— Aldırma, dedi. Ben aldırdım da gidiyorum. Namussuz köylü, dedi. İftira attı. Yalan olduğuna sen inanmalısın. Ama belki de ölmem. Ben bunu da atlatırım.

Atlatamadı, öldü. Papaz efendinin bütün kabahati aptal bir kızı kandırmış olmasıydı. Ölmeden üç gün evvel bir kır kahvesinde gördüm. Yüzü bembeyazdı. Sakalının arasından çiçek bozuğu yüzünü o gün fark ettim. Ama hâlâ genç, hâlâ güzeldi. Yalnız fena zayıflamıştı. Karnı da belli belirsiz şişmişti.

— Dün su aldılar, dedi. Koşan yanık bacaklı taze bir kız gösterdi :

— Şöyle birisi ile şu dedikoduyu çıkarsalardı yüreğim yanmazdı, dedi.

— Sana vız gelirdi hani böyle şeyler papaz efendi?

— Bu sefer koydu, oturdu içime, dedi. Niye insanlar birbirleriyle bu kadar uğraşırlar... Hem artık ölüm de kapıyı çalmıştı herhalde ki, insanların hakkımdaki lâkırdıları beni bu kadar sarstı. Yoksa aldırır mıydım? Bilmez miyim hepsi kalleş, budala, hırsız, yalancı? Birbirinin ekmeğine, karısına, kızına, dükkânına göz diktiklerini bilmez miyim? Ben yaşıyarak, gülerek, toprak anamızı, güzel kızları seyredip severek üç gün sonra öleceğim.

Üç gün sonra papaz efendi öldü.

(Varlık dergisi. Sayı : 327. Ekim 1947)

Lüzumsuz Adam (1948) den :

MEN'GKŞELİ VADİ

Arkadaşım kafasını iri elleri arasına almış düşünüyordu. Önünde yarım kiloluk bir şarap şişesi yarı yarıya boştu. Fasulya piyazı ile tek uskumru artık yenmiyecek bir manzara içinde öyle elemli duruyorlar ki günlerce aç kalmış birinin arzu içinde yemeğe oturduğu halde bir lokma aldıktan sonra birdenbire midesine saplanan bir sancıdan yiyememiş de tabaktaki yemekler canlı imiş gibi üzülmüşler hissini veriyordu. Böyle üçüncü sınıf meyhanelere gelen insanların önlerindeki yemekleri silip süpüremeyişleri bana seçmemiş erkekle, seçilmemiş kadının yüzlerindeki içinden çıkılamaz üzüntülü mânayı ve hali hatırlatır.

Arkadaşımın ismi Bayramdı. İri kemikli bir adamdı. Arnavut şivesile konuşuyordu. Bir zamanlar kuru bademi külle, kezzapla yaş badem haline getirir satardı. Sonra piyango bileti sattı. Sonra arabacılık yaptı. Sonra da zengin oldu, diyebiliriz. Günde otuz kırk lira kazanıyordu. Ben kendisini bu ara tanımıştım. Eski âdetlerini bırakmamıştı Yine külhanbeyi gibi giyinir, yine haftalık kazancını bir günde harcardı. En kötü meyhanelerde en hoş kızları tanırdı. Onun tanıdığı kızlar içinde bir Seher vardı. Sahiden seher gibi kızdı. Bayram, Seherle yaşamağa başlamıştı. Onu upuzun boyu ile arabasında görürdüm.

— Hey be more, derdi. Görürsün a, gündüz külâhlı, gece silâhlı!.

Beygirlerin sırtına bir kamçı vururdu. Sırım gibi kısraklar dar sokağı yıldırım gibi geçip giderlerdi. Seherle beraber yaşayan Bayram çok kavgalar etti Seher yüzünden. Bıçaklar çekti. Cürmümeşhutlardan kaça kurtula bir gün yakayı ele verdi. Yedi, sekiz ay yattı. Bu sırada da olan oldu. Seher, zaten pek düşkün olduğu bir üniformalının ardına düştü. Asmalımescitteki meyhaneye uğramaz oldu.

İşte Bayram ondan sonra çalışamadı. Sırtının kemikleri hamudundan kurtulmuş araba okları gibi dışarıya fırladı. Sabahtan içmeğe başlıyordu. Seheri aramağa koyuldu. Kocaman bir bıçağı kuşağının arasından çıkarıp Seheri böğründen yaraladı. Ama Seher ölmedi. Kendisini kimin yaraladığını da söylemedi.

Seher hastaneden çıktıktan sonra meyhaneye geldi ama Bayramla konuşmaz oldular. İşte bu Bayrama büsbütün dokundu. Se-

herin yaptığı erkeklik de onun elini kolunu beygir bağlar gibi bağlıyordu. Zaman geçti, Seherle barıştılar. Bayramın kısrakları, arabası satıldı. Parasını Seher yedi. Başkasının arabasında on lira gündelikle çalışan Bayramı katil etmek için Seherin yapmadığı kalmadı. Hep onun sinirine dokunanlarla gezip tozdu. Bayram arabayı koşamaz oldu. Yine bademi satmağa başladı.

Şimdi akşamları meyhanede bütün kazancını içkiye verirken ona rastladığım zaman artık onun yüzü, ışıklarını söndürmüş, harp içinde bir Avrupa şehri manzarası almıştı. O sinirli, kemikli, duru beyaz yüzündeki ateşli gözlerinin feri kaçmıştı. Kuru kuru da öksürüyordu. Yalnız içince parlamağa başlayan gözleri Seheri öldürmeğe çıktığı günlerin hırsını ancak böylece alabiliyordu. O akşam onu perişan görünce :

— Bayram be, dedim. Ne bu halin be? Delilik etme!

— Otur, dedi. Barba! Bir şişe daha şarap getir.

Beyaz çavuş şarabı geldi. Kafaları iyice tuttuk. Bir aralık Bayram yüzüme tuhaf tuhaf baktı. Bir şey söyliyecekmiş de vazgeçmiş gibi caydı. Ben aldırmayınca :

— Ben seni kardeş gibi severim, dedi. Sen de beni seversin ya?

— Şüphen mi var, Bayram? dedim.

— Öyleyse, dedi, beni evime götürür müsün?

— Sarhoşsan pekâlâ, dedim.

— Yok, odama değil, dedi. Evime. Evime ama asıl evime. Yedi senedir gitmedim.

— Yedi sene mi? dedim.

Gülüyordu.

— Yedi sene evvel bir sabah evden çıktım, dedi. Tam yirmi bir yaşında idim. Bir şubat ayı idi. Ama bizim dere içi bir bahar sabahı gibi ılıktı. Menekşeler kokuyordu. Ben kucağımda çiçeklerle Beyoğluna çıktım. Çiçekpazarında çiçekleri sattım. On dokuz lira aldım. Hiç içki içmemiştim; içtim. Üç sene evvel evlenmiştim, ama boyalı, kokulu kadın hiç koklamamıştım; kokladım. Ondan sonra eve gitmedim. Sağ mı, ölü mü evdekiler? bilmem. Hiç birine hiç bir yerde rastlamadım. Bir ihtiyar babam vardı. Bir anam, bir karım, iki çocuğum. Çocuğumun biri bir buçuk yaşında, ötekisi dokuz aylıktı. Bildiğin gibi bademi sattım. Sonrasını bilirsin.

Sonra meyhaneciye seslendi :

— Barba! Bir şişe kırmızı şarap, ama ikilikten olsun.

— Bayram vre! Sen fazla kaçırdın.

İhtiyar garsona kaçıncı şişe olduğunu sordum.

— Şaşkına döndüm vre, dedi. Saloz gibi oldum. Ben çizdim yedi, ama şaşırmadımsa.

Bayram munis :

— Sen getir, dedi. Ben içmiyeceğim.

Ama yine o içti. Bir şişe de ben getirttim. Sokağa çıktığımız zaman benim de ayakta duracak halim yoktu, onun da. Asmalımescite uğradık, garson Bekire Seheri sorduk, Tepeye gitmiş. Otomobile atladık. Tepeye vardık. Bayram :

— Tepeliyeceğim Tepedè onu! deyip duruyordu.

Bereket Seher orada da yoktu. Oradan yaya yollara vurduk. Rüzgâr soğuk ve ıslaktı. Gökte parça parça buzdan bulutlar akıp gidiyordu. Arasıra her zamanki ay olduğu şüpheli bir ay gözüküyordu. Bir ara göğsümüze yediğimiz rüzgârı arkamıza aldık. Bir zaman da böyle rüzgâr bizi itti.

Birden rüzgârsız bir yerde durduk. Önümüzde karanlığın içinde kocaman bir köşk peyda oldu. Onun bahçe duvarı kenarından bir lâhana tarlasına düşüverdik. O önde, ben arkada yumuşak bir toprağın üzerinden karanlık bir yere doğru inmeğe başladık. İndikçe rüzgâr dindi. Bir zaman sonra ıp ılık bir havanın içinde idik. Bir su sesi duyuyordum. Önümüzdeki üç dört bina parçasından tatlı ışıklar çıkıyordu. Köpekler havlıyordu. Bir kapıyı vurduk. Merdivenlerde bir kız çocuğunun sesi duyuldu :

— Anne! Kapı vuruluyor.

— Kapı vuruluyorsa açsana. Deden dönmüştür kahveden.

— Ben korkarım.

— Korkacak ne varmış kız?

— Kapıda iki herif duruyor.

— Aptala bak! Kim olacak? Dedenle Hasan amcadır.

—

Kapı açıldı. Sarı saçlı bir kız çocuğu çil mavi gözlerini Bayramın yüzüne aptalca dikti. Sonra pırıl pırıl parlayan mavi gözler bana döndü, beni de, süzdü. Kapı üstümüze örtüldü.

— Hırsız geldi anne! Vallahi hırsız, billâhi hırsız!

Baş örtüsü ağzına bağlı bembeyaz alınlı, siyah siyah gözlü bir kadın hayretle büyüyen gözlerle karşımızda idi. Evvelâ öyle, uzun uzun bakakaldı. Sonra baş örtüsünü ağzından çekti, geri geri çekildi.

— Buyurun efendim! dedi.

İçeriye girdik. Önümüze hemence bir merdiven çıktı. On adım çıktık çıkmadık bir oda kapısının önündeydik. İçeriye girdik. Şimdi saç sobalı bir odada idik. Odanın içinde keskin bir çocuk kokusu ile ıhlamur çiçeği kokusu vardı. Sedirin üzerine oturduk. Ortaya yerden yapma, tahtadan bir yemek sofrası getirildi. Üstüne kırmızısı

yer yer parlayan bakır bir sini kondu. Sininin üstünde turşu, peynir, reçel, katı pişmiş altı yumurta vardı. Oturduk, hepsini konuşmadan yedik. Küçük bir erkek çocuk biz yemek yerken kapıyı açtı, bize baktı, kaçtı. Küçük kız hizmet etti. Saçları arkadan sımsıkı bağlanmış, şimdi alnı da gözükmiyen bir genç kadın yemek bittikten sonra sessizce bir kaç defa girip çıkarak her şeyi topladı. Bir yükün kapağını açtı. İki yatak serdi. Çıktı. Sonra kahve getirdiler. Hiç konuşmadan yattık. Sanki birbirimize darılmış gibi göz göze gelemiyor, surat ediyorduk.

Sabahleyin uyandığım zaman Bayramı pencerenin önünde sigara içer buldum. Sedirde yanına oturdum. Dışarıya baktım. Önümde sis içinde bir bahçe uzanıyordu. Kenarda yarısı cam, yarısı hasır örtülü «ser» gibi bir şey vardı. Pencereyi açtım. Güzel bir menekşe kokusu burnuma doldu. Hava ılık ılıktı. Sonra sis ağır ağır açıldı. Gözümün önüne bir bostan serildi. Lâhanalar, çiçekler, maydanozlar, salatalar şaha kalkmıştı. Ötelerde çiçeklerin arasında başka bahçeler, başka yamrı yumru binalar gözüküyordu. Her taraf ayni nebat, ayni hayvan, ayni çarpık ve birbirinden epey uzak binalarla dolu idi. Menekşe, her taraf menekşe kokuyordu. Yolun tam ortasından şarıl şarıl bir de dere akıyordu. Akşam eve gelirken bu derenin içinden mi geçmiştik? Ayaklarım bile ıslanmamıştı.

İhtiyar bir adam yanımıza geldi. Bayram :

— Babam! dedi.

Gecedenberi ilk defa konuşmağa başlamıştık. Adam bana

— Hoşgeldin oğlum! dedi.

Sonra ihtiyar bir kadın süt getirdi. İhtiyar adama :

— Pazara gidecek misin? Arabayı hazırlıyayım mı? dedi.

Adam Bayrama baktı. Bayram :

— Ben gideceğim pazara, anne! dedi.

Yalnız ihtiyar kadın buruşuk yanağına düşmeye hazırlanan damlayı yeniyle sildi. Başka hiç kimse bu dönüşten heyecanlanmadı gibi geldi bana.

Arabaya lâhana, pırasa, kırmızı turp, ıspanak yüklenmişti. Bindik. Küçük kız çocuğu koca bir demet menekşe getirip bana verdi. Rengi ayva gibi sapsarı kesilmiş bir kadın kucağında kerevizlerle koştu. Onları arabaya attı. Bayrama, yüzünü yerden kaldırmadan baktı. Ben de Bayrama baktım. Bayram oralı bile olmadı. Kadın arabanın arkasından epey zaman, araba kayboluncaya kadar baktı. Bayram araba köşeyi dönmeden ayağa kalktı. Kırbacını havada beyaz beygirin üstünde, sonra arkasına dönüp kendisine bakmakta

olan kadına doğru şaklattı. Kadının koşa koşa eve kaçtığını görmeğe zaman kalmadan köşeyi dönmüş, evi gözden kaybetmiştik.

Hâlâ menekşe kokuyordu. Kereviz kokusu da ne keskin, ne güzeldi! Nereye ineceğimizi kestiremiyor, sormağa da dilim varmıyordu.

Bir pazar yerinde arabadan atladık. Bayramın etrafını madrabazlar sardı.

— Askerden döndün mü? Seni öldü sandık be Bayram! diyorlardı.

— Ben gidiyorum, Bayram... dedim.

— Uğra bazı bazı! dedi.

Bir takım yollardan geçtim. Yokuş indim, yokuş çıktım, yine indim, kendimi Ortaköyde buldum.

Menekşeli vadiye bir seneye yakın gidemedim. Bir gün arayayım dedim, bulamadım. Geçen sene soğuk bir şubat gününde bir kaç arkadaş Mecidiyeköyü taraflarında bir lâhana tarlasına düştük. Önümüzde manzarası, derinliği, garipliği bizi kendine çeken bir vadi açılıyordu. Yumuşak bir toprağa basınca nerede olduğumu anladım. Yumuşak toprağı koşa koşa indik. Vadi öyle ılık, öyle ılıktı ki! Buram buram menekşe kokuyordu. Derenin kenarından yürüdük. Bayram bahçede kazma ile salataları çapalıyordu. Karısı eğilmiş, galiba ebegümeci topluyordu. Durup bize baktılar. Bayram beni tanıyamadı. Ben de kendimi tanıtmadım.

Bahçenin kenarından geçerek yukarıya, Arnavutköyü tepelerine doğru yürürken burnumuza hâlâ menekşe kokusu geliyordu. Altımızda bir mayıs gününü bırakarak şubat ayını yukarda kamçı gibi bizi bekler bulduk.

Mahalle Kahvesi (1950) den :

SİNAĞRİT BABA

«Cehennem Nişanı» nda beş sandaldık. Güzel bir Ocak akşamı. Hava lodos. Denize kırmızı rengin türlüsü yayılmış. Çok kaynamış ılhamur rengindeki yayvan, geniş, ölü dalgalar. Sandallar ağır ağır sallanıyor, oltalar bekliyor, insanlar susuyor...

Otuz sekiz kulaç suyun altındaki derin sessizliğe, dibindeki dallı budaklı kayaların arasına yedi rengin en koyusu girer mi şimdi. Sinağrit baba döner mi avdan. Pırıl pırıl, eliğimsağma rengi pullariyle ağır ağır, muhteşem, bir ilkçağ kralı gibi zengin, cömert, asil ve zalim mantosu ile dolaşır mı kimbilir. Altunu, zümrüdü, incisi, mercanı, sedefi lâciverdliğin içinde yanıp yanıp sönen sarayını özlemiş acele mi ediyordur.

Sinağrit baba ömründe konuşmamış, ömrü boyunca evlenmemiş, ömrü boyunca yalnız yaşamıştır. Onun kovuğundaki zümrüt pencereden ne facialar seyretmiştir Sinağrit baba, ne oltalar koparmıştır.

Bu akşam kimin oltasını seçmeli de artık bitirmeli bu yorucu ömrü. Daha her yeri pırıl pırılken, mantosu sırtında iken, daha eti mayoneze gelirken bitirmeli bu ömrü. Sonra hesapta bir gün pis bir «Vatos» un, bir sırtı renksiz, yapışkan ve parazitli bir canavarın dişine bir tarafını kaptırmak var. İyisi mi muhteşem bir sofraya kurulmalı, bir zaferle dolu ömrün sonunu beyaz şarapla, suların üstündeki başka dünyada yaşıyan bir akıllı mahlûka kendini teslim etmeli.

Sinağrit baba oltalardan birini kokladı. Bu balıkçı Hristo'dur; kusurlu adam. Gözü açtır onun. İçinden pazarlıklıdır. Evet, fıkaradır ama kibirli değildir. Sinağrit baba fıkaralıkta gururu sever. Öteki oltaya geçti. Kokladı. Bu balıkçı «Hasan» dır. Geç. Cart curt etmesine bakma! Korkaktır. Sinağrit baba cesur insandan hoşlanır. Bir başka oltaya baş vurdu. Balıkçı Yakup iyidir, hoştur, sevimlidir, edepsizdir, külhanidir. Ama kıskançtır. Kıskançları sevmez. Sinağrit baba. Geç. Şu olta, hasisin tuttuğu olta. Sinağrit baba cömertten hoşlanır. Ama bu oltaya bir baş vurmağa değer. Bir baş vurdu. Hasisin oltasının iğnesini dümdüz etti. Sinağrit baba iğneden kopardığı yarım kolyozu çiğnemeden yuttu. Hasis oltasını hızla topladı.

Nikoli'nin oltasının yemini kuyruğiyle sarsmakta olan Sinağrit baba, Nikoli'nin bir kusurunu arıyordu. Onda kusur mu yoktu. Evvelâ sarhoştu. Sonra ahlâksızdı, kendini düşünürdü ama cesurdu, cömertti, hiç kıskanç değildi. Fıkara idi. Kibirli idi de. Sinağrit baba kibirli fıkarayı severdi ama Nikoli'nin kibrini beğenmiyordu. İnsan oğlunda o başka birşey, gurura pek benziyen şey, yerinde, vaktinde bir gurur, o da değil, insan oğlunun insanlığından, ta saçının dibinden, oltasını tutuşundan beliren, istiyerek olmıyan, ama pek istemiyerek de gelmiyen bir gurur isterdi. Öyle bir elin oltasını düzleyemez, misinasını kesemez, bedenini fırdöndüsünden alıp gidemezdi.

Beş sandalın beşini de kokladı, beğenmedi.

Sinağrit baba kayasının kenarında durmuş, lâcivert âlem içinde hafifçe yakamozlanan oltalarla, cıvalı zokalardan aydınlanan saray meydanını seyrediyordu. Oltalar gitgide çoğalıyordu. Sinağrit ve mercanlar şehrinin göbeğinde şimdi tatlı tatlı sallanan on beş tane fener vardı. Öteki kovuklardan mercan balıkları çıkıyor, fenerlerden birine hücum ediyor, budalaca yakalanıyorlardı. Gözleri büyümüş bir halde yukarıya çıkarlarken dönüp tekrar aşağıya kadar geliyor, yukarıki dünyayı görmeğe bir türlü karar veremiyorlardı. Sinağrit babaya büyüyen gözleriyle «bizi kurtar şu lânetlemeden», der gibi bakıyorlardı. Sinağrit baba düşünüyordu. Gidip o yakamoz yapan ipe bir diş vurdu mu idi, tamamdı. Ama hiç birini kurtarmıyor, hareketsiz duruyordu. Sinağrit baba onları kurtarmanın bu kadar kolay olduğunu biliyordu ama bildiği bir şey daha vardı. O da ister su, ister kara, ister hava, ister boşluk, ister hayvan, ister nebat âleminde olsun bir kişinin aklı ile hiç bir şeyin halledilemiyeceğini bilmesidir. Ancak bütün balıklar oltaya tutulan hemcinslerini kurtarmanın tek çaresinin koşup o yakamoz yapan ipi koparmak olduğunu akıl ettikleri zaman bu hareketin bir neticesi ve faydası olabilirdi. Yoksa gidip Sinağrit baba oltayı kesmiş, biraz sonra Sinağrit baba tutulduğu zaman kim kesecek. Kim akıl edecek yakamozu dişlemeği?..

O sırada büyük büyük ışıklar saçan bir olta aşağıya inmişti. Sinağrit baba ümitle koştu. Bu oltayı da kokladı. Hiç tanıdığı birisi değildi. Yemi ağzına aldığı zaman bu olta sahibinin, tam aradığı adam olduğunu bir an sandı. Bu anda da yakalandı. Kepçeden sandala düştüğü zaman Sinağrit baba büyük gözleriyle kendisini yakalıyana sevinçle baktı. Sinağrit baba etrafı kırmızı, içi aydınlık siyah gözleriyle bir daha baktı, bir daha baktı. Birdenbire ürperdi. Hiddetinden ayaklarını yere vuran bir genç kız gibi sandalın dö-

şemesini dövdü. Belki bizim bile bilemediğimiz bir işaret görmüştü kendisini tutan oltanın sahibinde : Bu adam şimdiye kadar hiç imtihan geçirmemişti. Ömrü boyunca, cesur, cömert. Sinağrit babanın istediği şekilde mağrur yaşamıştı. Ama Sinağrit baba bu adamın ne korkunç bir iki yüzlü köpek olduğunu bizim göremediğimiz bir yerinden anlayıvermişti. Bütün deviler ve seneler boyunca kendisini tutan oltanın sahibi ne cesaretini, ne cömertliğini, ne gururunu bir tecrübeye, bir imtihana tâbi tutturmamış, her devirde talihi yaver gitmiş birisi idi. Kimdi, ne idi? Sinağrit baba da bilemezdi. Ama, belki de ölünceye kadar cömert, cesur, mağrur yaşayacak olan bu adamın şu ana kadar bir defa bile bir imtihana sokulmadığını anlamıştı. Belki de sonuna kadar bu imtihandan kurtulacaktı. Sinağrit baba böylesine hiç rastlamamıştı. Ölmeden evvel adama bir daha baktı. Namuslu, cesur, cömert ölecek olan bu adamın hakikatte korkakların en korkağı, namussuzların en namussuzu olduğunu alnında okuyordu. Bu adam o kadar talihli idi ki daha, iki yüzlülüğünü kendi kendisine bile duyacak fırsat düşmemişti. Yoksa Sinağrit baba yakalanır mıydı? Sinağrit baba hırsından tekrar tepindi. Bağırmak ister gibi ağzını açtı. Kapadı. Sinağrit baba son nefesini, böylece hiç bir insanlık imtihanı geçirmemişin sandalında pişman ve mağlûp verdi.

SUR DIŞINDA HAYAT

Şehrin dışına çıkmak kendi kendinden kurtulmak gibi bir şey. Hâtıralarımız, aşklarımız, dostluklarımız, hiyanetliklerimiz, iyilik ve kötülüklerimiz, sefaletimiz, rezaletimiz hep şehrin içinde kaldı. Burada ağaçlar, yemişler, sebzeler ve hayvanlarlayız. İşte ağaçlar : Ceviz, incir, dut, erik, çitlembik... İşte kabak, hiyar, mısır, ayçiçeği... İşte kara, sarı; kırmızı, yağlı, arık, bereketli toprak. Yat cevizlerin gölgesine! Vur beline tekmeyi derdin! Uyu!. Ağzının kenarında sinekler uyu uyuyabildiğin kadar. Şehrin dışını bile kavuran bu sıcak orada apartımanların, ağaçsızlığın dostluğunda kimbilir ne cehennemdir.

Şehirden kurtulmakla tarihten kurtulunmuyor. Her adımda yıkık dökük, harabe halinde tarih surlarda, İstanbul surları, kuleleri birbirine geçmiş, mazgalları dökülmüş, sarayları çökmüş, yollarını deve dikenleri, baldıranlar kaplamış bir halde sağımızda uzayıp gidiyor. Asfalt şose bizi bir kapıdan ötekine kaydırıyor ama öyle ağaçsız ki, güneş de öylesine yakıyor ki...

Sur haricinin her şeyi mi iyi, yoksa ben mi değiştim? Her insan, her hayvan, her şey bir masalın içinden çıkıyor gibi : Perilerin koyunlarını güden ihtiyar bir cadı gördüm. İki tane donuk korkunç dişi ile yüzüme bakıyordu.

Fotoğraf makinemle resmini çekmek istedim.

— Resmimi çektirmem ben. Yirmi beş kuruş verirsen gel çek.

— Yine iyi be nine! Fazla istemedin. Yirmi beş kuruşa diş bile çekmiyorlar. Gel etme, beş kuruşa razı ol, resmini çekeyim. Herkes para veriyor da çekmiyorum.

— Olmaz.

— Zorla çekerim ama.

Arkasını dönüyor.

— Bak koyunlar bile resimleri çekileceğini anladılar da makineye bakıyorlar.

— Koyunlara ne bakarsın sen? Onlar hayvan, paradan anlamazlar.

— Sen demek anlarsın!

— Mevlânekapısının simitleri çeyreğedir.

Yanıma bir adamcağız takıldı. Çekik gözlü, köse sakallı, Tatar şiyveli bir adam. O da benimle beraber güllüyor. Sevimli çoban ca-

dıyı koyunlariyle bırakır bırakmaz koyunlarla beraber sırrolup olmadıklarına dönüp baktım. Evet sırrolmuşlardı. Şimdi deri kazıyıcısı Şehreminli Mehmet Ali ile hem yürüyoruz, hem o anlatıyor :

— Karı milleti mi? Allah korusun! Benimki evi bırakıp kaçtı. Ben haftada yirmi lira kazanırım. Yetmezmiş ona. Nene lâzım sana genç karı. Şimdi buldum deminki cadı gibi bir cadı da ben. Oturuz beraber.

— Evlenmeden mi?

— Ötekisinden boşanmadım ki. Nerededir ne bileyim? Hem boşanmış olsam da yine evlenmezdim. Evlenince yine kaçar diye korkarım. Evlenmezsek her gün evlenmek umudu varya! İşte o umud kadın kısmım oyalar.

— Topkapı daha uzak mı?

— Yok canım; yarım saatlik yol. Şurası Silivrikapısı, sonra Mevlânekapısı gelir, sonra da Topkapısı. Surdan içeri girer girmez tramvay.

Sağımızda surlar birbirini eziyor. Çatlaklarda kertenkelelerin kovalamaca oynadıklarını seyriçin yanlarına sokulmağa lüzum yok. Öyle büyümüş ki kertenkeleler, inan olsun, ben bir metre uzunlarını gördüm. İnanmazsanız işte ağaç gölgesinde Silivrikapısı ile Yedikule arasının incirlerini bekliyen Mehmet reise sorun.

Mehmet reis, o cân'ım Osman Cemalin hârikulâde iki romanından Çingeneler'le Aygır Fatma'dan canlı bir tip gibi fırlayıvermiş.

— Şu Elekçi Baba, şu Bağdadî Baba. Bağdat Fâtihinin Bağdadın bir türlü düşmemesine canı çok sıkılırmış. Sur haricinde tebdil gezmeğe çıkarmış. Günlerden bir gün yine tebdil gezerken çitlembik ağacının gölgesinde bir ihtiyara raslamış. İhtiyar :

«— Padişahım, üzülme, Bağdat şimdi düştü.» demiş.

Padişah hem kendisinin tanındığına hem de sanki telsiz telgraf almış gibi konuşan ihtiyara kızmış.

«— Sen ne biliyorsun be adam?» demiş.

Bağdâdî baba :

«— Bin sırtıma padişahım, demiş, biz dönünceye kadar şuraya bir kabir kazsınlar.»

Padişah atlamış Bağdâdî Babanın sırtına. Göz açıp kapayıncaya kadar bir zaman içinde Bağdad kapılarında imişler. Bakmış padişah bölük bölük kendi askeri Bağdat kapılarından girer; ferahlamış. Göz açıp kapayıncaya kadar Silivrikapısına dönmüşler. İhtiyar orada çitlembiğin gölgesine oturmuş, ruhunu teslim etmiş.

— Ya Elekçi Baba?

— Onun masalını bilmiyorum. Yalnız eskiden burada bir türbe vardı. Yandı. Türbeden içeriye girince iki elek asılı idi. Bir fâtiha okurdun. Derdini söylerdin. Olacak bir şeyse elekler fırıl fırıl dönmeğe başlarlardı.

Şehit Nizam bahçelerinden, Kozluk dutluklarından gelmiş dutçular Silivrikapısının dışında Bağdâdî babanın kabri bulunan kahvede, tepeleme dut dolu tablalarını mahallelere çıkarmadan önce bir mola verirler.

Delikanlı dutçu :

— Ye be beyabi! ye be! Yetim malı değil bu. Korkma! Sen de bizim bir resmimizi çek. Hatıramız olsun şöyle.

Arkadaşı

— Ağabey; Şehit Nizam bahçelerinin dutu bunlar. Havalar bu sene inbat esti de ballanmadı yoksa mal. Haşlandı mal! Bu mal meltem ister, poyraz ister. İnbat esti mi böyle çekiver kuyruğunu! Görüyorsun a, tatsız mal.

Şehreminli Mehmet Ali sessiz sadasız, tayyı mekân eder gibi kayboldu gitti. İhtiyar eski tulumbacı reisi Mehmet reis bize Silivrikapısındaki Fatih ordusundan İdrisin kürzünü gösterdi. Bu kürzü üç kişi bir olsa yerinden oynatamazmış. Ama Yeniçeri İdris kavrayınca yüzlerce kişinin içine girer, girişirmiş.

Sonra Rumlardan kalma çengellerle Silivrikapısının duvarına asılı dev-âsâ balık kemiğini gösterdi. Aldı bizi götürdü Yedi şehitlere. Yedi tane yan yana mezar.

— Kimmiş bunlar Mehmet reis?

— Bunlar Arnavutluk beyleri imiş. Âsi gelmişler padişaha.

Baktım mezarın birinin üstünde şu kitabe

«Otuz seneyi mütecaviz Arnavutlukta teferrüt eden Yanya sancağı mutasarrıf-ı sâbıkı meşhur Tepedelenli Ali Paşanın ser-i maktuudur.»

Yanında oğlu Veli Paşa, ötede torunları. Hepsinin ser-i maktuu orada. Biz yine günümüzün adamlarına dönüyoruz. İşte Mehmet reis hayatını anlatıyor :

— Ben mi ne iş yapardım? Uzun hikâye. Benim asıl san'atım yorgancılıktır. Ama gençtik. Deli fişektik. Vurduk işi külhanbeyliğe.

— Kaç yaşındasın Mehmet reis?

— Altmış beşten fazlayım.

— Maşallah. Hiç göstermiyorsun.

— Efendim tulumbacılık ettik. Döşemecilik, yorgancılık ettik.

Günün birinde bir de baktık ki tütün kaçakçısıyız. O zaman böyle miydik ya? Soluğan beygir gibi. Elimiz ayağımız tutardı. Vurur giderdik İzmite, İznike, Karamusala. Girerdik bir Rum köyüne. Günlerce yer içer yatardık. Sonra vururduk, heybelerin sırtına kaçak tütünü. Sıçan dişi, kız saçı gibi tütündü o. İpekti, ipek. O köy senin, bu köy benim. Bir Hersekli Arap Muhiddin vardı. Allah rahmet eylesin! Ne bıçkın kaçakçı idi. Ne gözü yılmaz delikanlı idi! Yüklerdik kayıklara malı Anaçıpaya, Ayastafanosa, Bakırköye... Gece haber yollardık bizimkilere. Atlar gelirlerdi. Yüklerdik malı Silivrikapısına vardık mıydı atardık heybeleri surun hendeğine. Mevzi alırdık. Kolcularla kurşun kurşuna, bıçak bıçağa gelirdik. Sonunda hep onlar kaçardı. Hey gidi günler! Rakının okkası dört kuruşaydı, dört. Teneke ile içerdik zıkkımı!.

Mehmet Reis dalmıştı. Elindeki köylü sigarası ile pantalonunu yaktı.

— Yananı Allah görür ama biz daha çabuk gördük, dedi.

Pantalonunun yanan yerini boğum boğum parmaklariyle söndürdü :

— Sonra Balkan çıktı. Ardından Çanakkaleye gittik. Bağdadı, Basrayı dolaştık. Döndük ki nefesli beygir olmuşuz. Ne konaklar döşedim ben oğul ne konaklar! İbrahim Paşanın, Ethem Paşanın, Enver Paşanın... Hepsi de yandı gitti ya! Sonradan barsakçı da olduk. Ne ise Allah bir iyi evlât verdi de sayesinde kimseye muhtaç olmadan ekmek yiyor, tütünümüzü de içiyoruz.

— Nerelisin Mehmet reis?

— Doğma büyüme Silivrikapılıyım.

Mehmet reisi Bağdâdi Babanın mezarı yanındaki çitlembik ağacının dibinde bırakınca o da kayboldu gitti. Şimdi biz sur dışı ile sur içi arasındayız. İki kapının arasında bir araba imalâthanesinin önünde. Bir araba tamirde, ötekisi resimlenmiş, boyanmış kuruyor. Kenarına ne güzel manzaralar çizilmiş halat arabasının... Bir kavun karpuz sergisi, uzakta bir köy, ay doğuyor, güneş batıyor, ekin tarlaları, rüzgârda sallanan iki ay çiçeği, bir kuzu, bir çıpa, bir derede yıkanan ördekler, bir gül demeti... Arabacılar bir, manavlar iki; bayılırlar resme.

— Bir arabaya bu resimleri kaça yaparlar? diye araba tamircisine sordum.

— Kırk liraya, orasını geç beyim sen. Bunları kim yapıyor diye sor.

— Neleri?

— Bu resimleri!...

Sormadan anlatıyor :

— Bunları yapan on iki yaşında bir çocuktur. Kafadan yapar beyim. Öyle baksın bir şeye falan, ne münasebet! Kafadan vallahi! Bu çocuğu sekiz yaşında iken araba boyacısına çırak vermişler Dört sene sonra ustası pılıyı pırtıyı toplamış, geldiği memlekete geri dönmüş. Giderken : «Ben, demiş, İstanbula yakışır boyacıyı bırakıp gidiyorum. Onunla boy ölçüşemiyeceğim yerde de çalışamam.» Basmış gitmiş.

— Aman göreyim şu ressamı, diyorum.

— Talihiniz yokmuş.. Her arabacı arabasını onun resimlemesini ister. Bugün burada ise yarın Zeyrekte, ötekisi gün Edirnekapı. Günde bir araba boyuyor beyim, bir araba...

— Kaç para alır?

— Kırk lira!.

Ressamlarımıza benden haber vermek Araba ressamı on iki yaşındaki Hasanla boy ölçüşebilecek kabiliyette olanlar varsa bir halat arabası bir günde boyanıyor kırk liraya. Onlar yine sergi açsınlar, tenezzül etmesinler isterlerse arabaları süslemeğe. Benden günah gitti!.

Arabacı :

— Şaşıyoruz bu çocuğa, diyor müthiş adam doğrusu. Şöyle bir gözünü hafifce kısıp bir düşündü mü sana bir manzara çıkarıyor. Misli bizim dutluklarda yoktur.

Silivrikapısından Mevlânakapısına giderken meltem çıktı. Meltemle beraber sırrolan Şehreminli Mehmet Ali de tekrar ortaya çıktı. Rüzgâr gibi adam! Bizi surlara çıkardı. Geniş surun üstünde üç beş çadırın kenarına ulaştırdı.

Baktık ki çadırlarda insanlar oturmuş, kimi körük sallar, kimi tencere kalaylar, kimi tepsi döğer, kimi def gerer, kimi oynar, kimi şarkı söyler, kimi boylu boyuna yatmış gök yüzüne bakar bakar dalar... Gök yüzünde atmacalar, doğanlar uçar, tayyareler homurdar. Bir çadırdan gramofon sesi gelir. Bır ıslak, yumuşak, kalm, etli dudaklı; buğday renkli, bakışları kadınlık, sevda dolu kız dolgun kalçaları ile salınır geçer...

Evet, şimdi de Çingenelerleyiz. Bir damatla bir gelin tek başlarına bir çadırda hülyaya yatmışlar. Gelinin bileklerinde altın suyuna batmış bakır halkalar şıngırdıyor.

Uzun boylu bir genç :

— Biz bakırcıyız, diyor, mahalleleri dolaşır, kalaylanacak bakır

toplarız. Sonra harman vakti gelir, harmanlarda çalışırız. İlk soğukla beraber geçer gideriz Edirne taraflarına.

Çok konuşmadılar. Fazla gülmediler. Hele küçükleri ardımıza takılıp : «Beş kuruş! Beş kuruş! Nolur be amca? Kırk para!» demediler. Çünkü hepsinin ellerinde iş vardı. Kızdırılmış üstlerine biraz kum, biraz kalay dökünce pırıl pırıl parlayan hamam taşları, sahanlar, tencereler; çoluk çocuk çalışıyorlardı. Yalnız yeni, o günlerde evlendikleri pek belli, beline gümüş kemer takmış bir kızla çok genç bir delikanlı çalışmıyorlar, gramofon çalıp birbirlerine bakıyorlardı. Ortada göbek atan pek mini miniler vardı. Bir de emzikli kadın, memesinin kara dut büyüklüğündeki ucunu bir kara dut kadar siyah yavrusunun ağzına sokup sokup çıkarıyordu.

Son Kuşlar (1952) dan :

HARİTADA BİR NOKTA

Çocukluğumdan beri haritaya ne zaman baksam gözüm hemen bir ada arar; şehir, vilâyet, havali isimlerinden hemen mavi sahile kayar... Robenson Kruze'yi okumuşumdur herhalde; unuttum gitti. Onun zorile mavi boyaların üstünde bir garip ada ismi okuyunca hülyaya daldığımı sanmıyorum. Romanlar yüzünden adaları sevdiğimi pek ummuyorum ama belki de o yüzdendir. Haritada ada görmiyeyim. İçimde dostluklar, sevgiler, bir karıncalanmadır başlayıverir. Hemen gözlerimin içine bakan bir köpek, hemen, az konuşan, hareketleri ağır, elleri çabuk, abalar giymiş bir balıkçı, yırtık bir muşamba kokusile beraber küpeşte tahtaları kararmış, boyası atmış ağır ve kaba bir sandal, sandalın peşini bırakmıyan bir kuş, ağ, balık, pul, sahilde harikulâde güzel çocuklar, namuslu kulübeler, kırlangıç ve dülger balığı haşlaması, kereviz kokusu, buğusu tüten kara bir tencere, ufukları dar sisli bir deniz...

Tabiat; çoğunca dosttur. Düşman gibi gözüktüğü zaman bile insan oğluna kudretini ve kuvvetini tecrübe imkânları veren, yüz vermez bir babadır; fırtınasında kayığını batırdığı zaman yüzmesini, rüzgârında kulübenin damını uçurduğu zaman daha sağlamı, daha hünerliyi bulmayı öğretiyor; canavarile karşı karşıya bıraktığı zaman adale kuvvetini sınayordur. Orada, dört tarafı su ile çevrili yerde insanların büyük, sağlam dostluklar, sağlam adaleler, namuslu günler ve gecelerle birbirlerine sokulmalarını, yardımlaşmalarını buyuran rüzgârlar, fırtınalar, deniz canavarları, kayaları günlerce, haftalarca döğen dalgalara ancak tabiatın buyurduğu şekilde yaşanabileceğini, sıkı ve sağlam adalelerin çelimsizlere yardım için, keskin aklın daha kör, daha mülâyim, daha gürültüsüz ve yavaş akla, hattâ akılsıza arkadaşlık için verildiğini, çorbanın çorbasızlarla taksim edilmek için mis gibi koktuğunu öğreten, belki de öğretmeden öyle iyi, öyle mübarek anadan doğulduğunu hayal ettiren bir düşünce ile haritalardaki maviliğin ortasında, kocaman kıtaların kenarındaki büyük denizlerin bir tarafına kondurulmuş adalara bakar kurar dururdum.

Yatak odama da bir tane asmışımdır; geceleyin yatmadan evvel okuduğum kitaba inanmazsam, canım sıkılır da gözümü kitaptan kaldırırsam haritaya gözüm ilişsin diye. Haritayı görünce bir nokta ada, ada görünce de hemen fırtınaları, rüzgârları, uğultuları,

köpek balıklarını, sonra birdenbire adanın namuslu insanlarını hatırlayıveririm. Haritada her hangi kargacık burgacık şekil almış adalara kara sevdalıya kurşun döken bir ihtiyar kocakarının aklı veya sezişlerile dalar, bir şeyler bulup çıkarırım a, daha çok şekilsiz, ancak bir nokta gibi gözüken adalar merakımı çeker.

Bir gece ansızın bir motör katranlı bir iskeleye yanaşır. Işıkları kan portakalı kırmızılığında yanan haritadaki nokta adaya çıkıveririm. Hemen üç günlük sakalı pırıl pırıl beyaz, orta yaşlı bir adam yakaları kalkık, gocuklu bir paltoya gömülmüş yüzile gülerek yanıma yaklaşır :

— Geldin mi kardeş? der.

— Geldim ağam, derim.

— Artık gitmiyeceksin ya?

— Aah, derim, bir daha mı?... Bir daha mı?...

— Adamızdan iyisi yoktur.

— Yokmuş ağabey, derim.

— Babam sizlere ömür...

Gözümüz bulanmış, tahta havalisinden hiç gözükmiyen bahçeli bir eve gireriz. Bir asma çardağı altından geçeriz.

— Ben bir elimi yüzümü yıkıyayım hele...

Der, eve girmeden sağ kolda bir çeşme vardır, hatırlayıverir, yönelirim. Heyecandan, üzüntüden, utançtan, titriye titriye, yüzüme suyu çarpa çarpa yıkanırım. İki üç kişi boynuma sarılır. Komşular seslenir. Ürkütülmüş tavuklar bağırır, anam ağlar, ağam ekmek keser, bacım bardağı doldurur, ben duvardaki ağları seyre dalarım.

— Hava bugün lodos muydu ağabey? derim.

— Başlarken lodos başladı. İkindiye doğru batıya çevirdi. Şimdi batı karayelden esiyor ama çevirecek, karayele çevirecek.

— Sonu kar mıdır ağabey karayelin?

— Geldiğin yerlere kar amma bize pek yağmaz... Sen nasılsın bakalım? Rengin iyi maşallah!

— Çok şükür ağabey!... Köy nasıl?

— Bildiğin gibi gardaş! Hep öyle... Çocuklar iskambile dadandı; başka bir kusurcukları yok.

— Parasına mı oynarlar ki?...

— Yok be anam! Para nerede ki parasına oynasınlar. Balığına oynarlar, misinasına oynarlar, çaparasına oynarlar, olta iğneciğine oynarlar. Hele bir oynaya görsünler parasına da...

Hani Frenklerin «l'enfant prodigue» dedikleri bir oğlan vardır. Ben o çocukmuşum; israftan, delilikten, serserilikten dönmüşüm gi-

bi olurum yatağımın içinde. Işığı söndürmemle uykumun başlangıcı arasına güneşli bir sabah, kayıklar, bütün bir balıkçı köyü halkı dolar. Kalkık uçları çiçekle balık resimli çifte kayıklar bir anda uzaklaşır.

Bugün deniz, yüz veren bir anne gibidir. Bu kadar etmemeli, bu kadar yüz vermemeli, bu kadar ışıklı, bu kadar sâkin, bu kadar lâstik çizme gibi pırıl pırıl olmamalı deniz. Bunun yarını var. Dalga kırık cam parçaları gibi keskin ve soğuk vurduğu zaman olacak, o canavar su baştan girip kıçtan çıkacak...

İşte çocukluğumun ve ilk gençliğimin haritalarındaki adalar beni, sonunda bir gün özlediğim gibi bir adaya tesadüfen bırakıverdiler. Yaşım orta yaşı bulmuştu ama nihayet asıl yuvama dönmüştüm. Sanki on dört yaşında sarışın bir oğlanken basıp gitmiştim. Bir motör beni alıp büyük şehirlere götürmüştü. Yaşamıştım. Cebim para görmüştü. Kadın görmüştüm. Şehvet tatmıştım. Kumar görmüştüm. Hırsızlık, mahpusane görmüştüm. Kerhane görmüştüm. Yankesicilerle, hırsızlarla arkadaşlık etmiştim. Sulanmışlar, sulanmıştım. Aç yatmıştım. Para çalmıştım. Irza geçmiştim. Sevmiş sevilmemiştim. İşte bitkin, işte yorgun, işte hepsini hepsini yitirmiş; gittiğim motorla yine geri dönmüştüm.

Şimdi namuslu insanların arasında başım önüme eğilmiş, gülmeden, eğlenmeden, müsamaha dolu, kötülüğü göz kırpışından anlayınca cesaretten canavar kesilecek bir insan halile sessiz, sâkin, «ağzına vur lokmasını al» bir halde balığa çıkacak, iyiliklere hasret duya duya ömrümün sonunu burada kesik bir son nefesle bahtiyar bitirecektim.

Sonbahar uzun ve güzel geçti. Çardaklardaki yapraklar kırmızının en son haline doğru ağır ağır kızara kızara, kırmızının renk oyunları içinde düşmeden evvel ne kadar sallanıp durdular.

İnsanlara ağır ağır sokulmağa çalışıyordum. Babadan kalma ev, anamın sayesinde gürül gürül işliyordu. Bense orada kafamı kuma sokmuş deve kuşu gibi oldum önce. Artık bütün günümü ve gecemi burada geçirecektim. Etrafımı çeviren insanların hepsini kendimden çok iyi, çok namuslu, hani demin söylediğim evine dönen «Müsrif çocuk» ruhile seyrediyordum. Niyetim yazı yazmak bile değildi. Balığa çıkacaktım. On kuruşa kahve, yirmi kuruşluk köylü sigarası içecektim. Kaybettiğim her şeyi; insanlığı, cesareti, sıhhati, iyiliği, saffeti, dostluğu, altın terini, sessizliği yeniden bulacak, belki yeniden bir adam olmasam bile bir temiz hayatın içinde hayran, meyus ve mahcup ölümü bekliyecektim. Aklıma ara sıra esen

yazı yazmak arzusunu, arzusunu değil kötü huyunu, bu tek kötü huyu muvafakiyetler, şöhretler düşünmeden, «düşünürsem Allah canımı alsın!» düşüncesile yeniden bulabilirsem kalemsiz kâğıtsız dağlara fırlıyacak, balığa çıkacaktım. Yazmıyacaktım. Biliyordum ki insanlar beni pek sevmiyeceklerdi. Bir adam ki onlar gibi değildir. Balığa çıkacak olsam «Koca evi barkı var. Ne bok yemeğe balığa çıkar? Deli midir nedir? Pay da almaz» diyeceklerdi. «Baba fırını has çıkaran enayi, çalışmıyor, bereket ki anası var, yoksa satar savar sürünür.» diyeceklerdi. Hiç bir zaman yeniden damla damla, dakikaları duya duya, sıkıla patlıya; rüzgârı, balığı, denizi, ağı seve seve ölümü beklediğimi bilemiyeceklerdi.

Ne zararı vardı. Ben onları hayalimde adanın insanları ile ölçe ölçe, en büyük kusurlarını müsamahasızlıklarında bularak mahçup sevecek; bir sigara, bir adaya çayı, bir kâğıt oyunu ile rüzgârlı günü bitirdikten sonra yatağıma yeni doğmuşçasına günahsız, hâtıraları kova kova; iyileri, kahramanları, namusluları, hak yemezleri, alın teri ile sert tabiattan kavga ve dostlukla ekmeğini çıkararak, birbirlerine fedakârlıklar ederek yaşayanları seyirden duyduğum hazla derin ve rüyâsız bir uykuya dalacaktım. Camları buğulu bir kahvenin içinde elleri nasırlı, yüzleri güneş ve rüzgârla çizgili insanların arasında bu günü de bir günah, daha doğrusu bir kötülük işlemeden bitirecektim.

Onların arasına seyirci sıfatile sessizce karışarak oldukça mes'ut yaşadım. Şehre bile inmiyordum. Her şey tahayyül ettiğim gibiydi. Yalnız pay meselesinde çirkin hâdiseler geçtiğini işitiyor, onu da duymamazlığa geliyordum.

Bir sabahtı. Kayık, hülyalarımdaki gibi balıktan dönmüştü. Çevaleler vapura verilmişti. Şimdi ağları denize çarpa çarpa yıkıyorlardı.

Balıkhanede hiç tutmıyan, fiat bile verilmiyen on, on beş dülger balığı kayığın küpeştesinde hâlâ canlı, ince, zar gibi kanatlarile titreşiyorlardı. Biraz sonra işlerini bitirmiş olacaklar, hepsi orta parmaklarına birer dülger balığı takarak çekip gideceklerdi. Umduğum gibi dülger balığı çorbası çok evlerde tütecekti.

Kayığı temizliyenler sekiz kişi idi. Yedisi bizim adadandı. Sekizincisi zayıf, sarı, hastalıklı adamı hiç görmemiştim. Ne kadar dostça, ne kadar içten bir sevgi ile çalışıyordu.

Balığın bol çıkmaya başladığı duyulduğu zaman dışarıdan da insanlar gelirdi. Dışarıdan ırıba katılanlar pay almazlardı. Irıp tayfası ile reis gönüllerinden ne koparsa o kadar balık verirdi kendilerine.

O adam da bir dülger alabilmek, bu balığı hak edebilmek için elinden geleni yapıyordu.

Nihayet iş bitti. İki büyük dülger balığını reis kıç altına attı. Tayfalardan birine

— Bunu bize götür sonra, dedi, ötekilerini pay yap.

Üçer tane alanlar oldu. Dışarıdan gelen bir tane versinler diye bekledi. Yüzünde tatlı bir gülümseme ve çalışmaktan doğabilmiş hafif bir kırmızılık vardı. Bu kırmızılık pay dağıtan adamın elinde tek balık kalıncaya kadar adamın yanağında durdu. Sonra birdenbire uçtu. Yüzündeki gülümseme önce tehlikeli bir halde dondu. Sandım ki böyle, bütün ömrünce böyle donuk bir tebessümle kalıverecek adam. Etrafına bakındı. Kendine bakan birini gördü. Gülümseme birdenbire yüzünde bir meyva gibi çürüyüverdi. Gözleri hayretle büyüdü. Son balığı kayıktaki adam rıhtıma fırlatmıştı. Adamın yüz ifadeleri nerede ise yine eski temiz, memnun halini, taze meyva halini alıverecekti. İki adım attı. Elini balığa doğru uzatmak üzere eğildi. Ama ötekilerden baş parmağına irisinden bir tane dülger balığı takmış birisi kocaman çizmeli ayağını dülger balığının sırtına bastı.

— Ne o? dedi, hemşerim. Dur bakalım. Dağdan gelip bağdakini kovmıyalım.

Adam elini çekti. Bir şey söylemedi. Söyliyemezdi. Söyliyecek halde değildi. Rıhtım kahvesine doğru yürüdü. Dışarıdan kahvenin önündeki seyircilerden biri seslendi :

— Bırak yahu! O adam da çalıştı. Veriver bir tane, ne olur? Kalkmış nerelerden gelmiş işte.

— Ne yapalım gelmesinler. Kırmızı götlü ile dâvet mi ettik biz onları. O balığın bir iki buçukluğu var. Balık çıkmadığı zaman yanaşmıyorlar ağı temizlemeğe hiç. Yağma yok hemşerim!

Kayıkdakilerden hiç biri kalkıp da :

— Ayıptır yahu, ver adama, demedi.

Bir ikisi, en umduklarım konuşacak gibi oldular. Bekliyordum. Şimdi umduklarımdan birisi payına düşen balıktan birini, en küçüğünü adama doğru fırlatacak diye bekledim. Reis kahvenin önünde kahvesini öttürüyor, kayığın asıl tayfasına keyifle bakıyordu.

Hâdiseye karışan adam :

— Ayıp yahu, dedi, ayıp!

Bu sefer konuşacaklarını, hattâ paylarına düşen balıklardan en küçüğünü fırlatacaklarını sandıklarımdan biri :

— Sen karışma bakalım babalık! Fazla söylenmeğe başladın.

— Ayıp ne demek? Ayıp yorgan altında.

— Babanızın malı mı bu deniz sizin?

— Onun babasının malı mı?

— Değil ama gelmiş kayığınızda çalışmış bir kere.

— Kim gel de çalış demiş ona, gelmeseydi.

Balık verilmemiş adam kahvenin bir iskemlesine çökmüştü. Kahveci başına dikilmişti. Kahveciye :

— Kalkacağız, kalkacağız, dedi.

Ayağa kalktı. Kendisi için lâf işitmiş adama

— Zararı yok hemşerim, dedi, zararı yok. Vermesinler, istemez...

Gözüken vapura doğru yürüdü. Küçük adımlarla bir Şarlo gibi seğirterek uzaklaştı.

Söz vermiştim kendi kendime Yazı bile yazmıyacaktım. Yazı yazmak da bir hırstan başka ne idi? Burada namuslu insanlar arasında sâkin ölümü bekliyecektim. Hırs, hiddet neme gerekti? Yapamadım. Koştum tütüncüye, kalem kâğıt aldım. Oturdum. Adanın tenha yollarında gezerken canım sıkılırsa küçük değnekler yontmak için cebimde taşıdığım çakımı çıkardım. Kalemi yonttum. Yonttuktan sonra tuttum öptüm. Yazmasam deli olacaktım.

(Seçilmiş Hikâyeler Dergisi. 6. 1952)

Alemdağı'nda Var Bir Yılan (1954) 'dan :

ALEMDAĞINDA VAR BİR YILAN

Daha tiyatroya girerken kar başlamıştı. Çıkınca meydanı bembeyaz buldum. Boynumdan içeriye bir damla düştü. Ürperdim.

— Çek elini ağzından. Tırnağım yeme, diye bağırdım. Önümden giden iki kişi dönüp baktılar.

Yüzümü görmek için yavaşladılar. Sanki ben her akşam onunlaymışım gibi bir yalnızlık duyuyorum. O cuma günleri gelirdi. Alçıdan, ağzı pipolu gemici onu beklerdi.

Güneş muşamba perdede tam üçü işaret ederdi. Geleceğine yüzde yüz emin olduğum günler beklerken uyuya kalırdım. Kapıyı tırmalar gibi vurduğu zaman nasıl duyardım rüyamın içinde. Yataktan fırlardım. Kapıyı açardım. Rengi solmuş, nefesi boğazından gelirdi. Masadan bir cigara alır yakardı.

Dünya ötede idi. Burada bir konsol, bir ayna, bir alçıdan gemici, bir yatak, bir ayna daha, bir telefon, bir koltuk, kitaplar, gazeteler, kibrit çöpleri, cigara izmaritleri, soba, battaniye vardı. Dünya ötede idi. Gökyüzünde uçaklar vardı.

İçlerinde yolcular vardı. Trenler gidiyordu. Herifin biri imza ediyor, öteki para veriyordu. Akşam serinliği çıkmıştı. Akşam simidi de çıkmıştı dünyada..

Odanın içini simitçinin sesi doldurdu. Dünya ötede idi.

Biletçi bilet zımbalıyor, bir adamla bir çocuk gazete okuyorlar. Bir delikanlı, karakaşlı, sıhhatli bir oğlan upuzun yatmış. Yakışıklı, kuvvetli bir oğlan. Ellerini pantalonunun ceplerine sokmuş, sıska birisi de sağımda yatmış. Çocuk gazeteyi bıraktı. Pardesüsünü başının altına dürdü. O da uzandı. Bir vapurun alt kamarasındayım.

Günlerden cuma. Mektep tatil. Süleymaniye'de Kirazlı Mescit sokağında oturuyoruz. Ben on yedi yaşlarındayım. Lisenin bahçesindeki büyük çam ağacım hatırlıyorum. Lisenin bahçesindeki büyük çam ağacı bir yangında yanmış olabilir. Münir Paşa konağının yağlı boya tavanları çoktan duman ve kül olmuştur. Tahtakuruları da yanmıştır. Yatağım, yorganım, göz yaşım yanmıştır. Havuzlar yanmıştır. Yapraklarını kışın dökmeyen ağaçlar yanmıştır. Anılar, anılar yanmıştır. Yanmış oğlu yanmıştır. Beni bugüne getiren kitaplar yanmıştır.

Ben de koyun postu taklidi bir kürk bulup pardesüme diktirmeliyim.

Günlerden pazartesi. Yine vapurun alt kamarasındayım. Yine hava karlı. Yine İstanbul çirkin. İstanbulu mu? İstanbul çirkin şehir. Pis şehir. Hele yağmurlu günlerinde. Başka günler güzel mi, değil; güzel değil. Başka günler de Köprüsü balgamlıdır. Yan sokakları çamurludur, molozludur. Geceleri kusmukludur. Evler güneşe sırtını çevirmiştir. Sokaklar dardır. Esnafı gaddardır. Zengini lâkayttır. İnsanlar her yerde böyle. Yaldızlı karyolalarda çift yatanlar bile tek.

Yalnızlık dünyayı doldurmuş. Sevmek, bir insanı sevmekle başlar her şey. Burda her şey bir insanı sevmekle bitiyor.

Güzel yer, güzel yer Alemdağı. Şu saatte on beş metrelik ağaçlariyle, Taşdeleni ile, yılanı ile... Ama kışı günü yılanlar inindedir. Olsun. Hava Alemdağında ılıktır. Güneş yaprakları kıpkızıl ağaçların içinde doğmuştur. Gökten parça parça ılık bir şeyler yağmakta, çürümüş yaprakların üstüne birikmektedir. Taşdelen parmak gibi akar. İçimizi şıkır şıkır eden bir maşrapa ile önce içimizi, sonra çırılçıplak soyunarak dışımızı yıkıyor. Su içmeğe gelen bir tavşan, bir yılan, bir karatavuk, bir keklik Polonez köyden şerefimize kaçıp gelmiş bir keçi ile alt alta üst üste oynaşıyoruz.

«Panco, Panco» diye bağırınca yılan da, keçi de, keklik de tavşan da oldukları yerde alçıdanmış gibi donup kalıyorlar. Bembeyaz kesiliyorlar. Hemen keskin bir bıçak çıkarıp cebimden kiminin kulağını, kiminin kanadının altını kesiyorum. Kan akınca hareket başlıyor. Beni bırakıp Panco'ya koşuyorlar.

Panco'nun her zamanki kansız ve hiddetli yüzünde çıban yarasına doğru kaymış bir gülümseme gözüküyor. Keklikleri gagasından öpüyor. Tavşanın bıyığını çekiyor. Yılanı bileğine doluyor. Top getirmiş, futbol topu. Ben kaleciyim. Yılan da kaleci. Ötekiler yaprakların üzerine yatmış, güneşin içinde oynuyorlar. Saatlerce oynuyorlar. Yılanla ben, top kalemize girerken, yana çekilip seyrediyoruz. Mızıkçılık ediyoruz.

Alemdağı güzel, Alemdağı. İstanbul çamur içinde. Taksi şoförleri su birikintilerini inadına insanların üzerine sıçratıyorlar. Kar inadına içimize içimize yağıyor.

Kadının biri beşinci kattan bir kediyi sokağa atıyor. Bir kadınla bir yabancı erkek kedinin başındalar.

Kedinin burnundan hafifçe kan sızıyor. Erkek fransızca

— Il est mort d'hémoragie, le pauvre, diyor.

Kadın bana türkçe kedinin beşinci kattan atıldığını anlatıyor. Galatasaray Lisesinin kalın ve yüksek bahçe duvarının kenarına artık ölmüş kediyi itiyoruz. Beşinci kattaki kadın sobasına şimdi kö-

mür atıyordur. Hava da ne soğudu. Keşke yar yağsa. Kar yağdığı zaman yine havada ılık bir şeyler oluyor.

Panco ne zaman dönmüş Alemdağından. Birdenbire bir arkadaşı ile yanımdan geçiyor. Bir duvarın, ölmüş bir kedinin yanından geçer gibi. Kollarımız birbirine sürünüyor hafifçe. Duvarlar açılıyor. İnsanlar birbiriyle senelerdir dargınmışlar da birdenbire aynı hisleri duyarak «Yeter artık» diyerek barışmışlar gibi öpüşüyorlar. Dönüyorum. Panco arkadaşı ile gülüşerek gidiyor hâlâ. Yangının kül ettiği Münir Paşa konağının havuzunda kirli yeşil bir su bekler dururdu. Suyun dibi gözükmezdi ama gözümü kapayınca içine atılmış on paralıkların parladığını görürdüm. Bir defa da şimdi vali olan bir arkadaşımızı elli kuruş vererek elbiseleriyle suya atmıştık.

Panco'nun arkadaşı ile beraber getirdiği kahveyi hiç bilmezdim. Kapısında alüminyum tencereler, naylon bardaklar satan bir hırdavatçı bulunan, iki kapısı da ardına kadar açık hanla apartıman arası bir binanın birinci katındaymış bu kahve. Onların bu kapıdan içeriye girdiklerini görünce merak ettim. Ben de girdim. Baktım karşımda cam bir kapı. Cam kapının içinde büyük bir salon, içeride insanlar tavla ve iskambil oynuyorlar. Daha köşede bir bilardo masası var. İçeriye girince herkes bana baktı. Buraya gelenler hep aynı müşteriler olmalı ki beni baştan aşağı bir süzdüler. Oturup bir kahve içmek bile cehennem azabı gibi bir şey olacaktı. Birini arıyormuş gibi yaptım. Olmazsa bizim Luka efendi vardır. Duvarcıdır, boyacıdır. Onu soracaktım. Gözlüklüdür. Kendisi Yunan tebaasıdır. Ama Arnavuttur. Kahveciye onu sormak istedim. Baktım Panco Luka Efendiyi siper ederek kendini bana göstermemeğe çalışıyor. Eskiden tanıdığım birisi niçin geldiğimi anlamış gibi bana baktı. Gülümser gibi idi. «Allah belânı versin deyyus» dedim. Döndüm. Giderken bir daha dönüp baktım. Yine pardesüsünün yakasındaki kürkü gördüm.

Kürkü görünce rahatladım. Tavşanı, kekliği o ılık, harikulâde kaygan ve güzel yılanı, kara tavuğu, Alemdağını, Taşdelen suyunu, çürümüş yaprakları, yaprakların üstüne yağan pelte pelte güneşi hatırladım.

Alemdağında Var Bir Yılan (1954) dan :

DÜLGER BALIĞININ ÖLÜMÜ

Hepsinin gözleri güzeldir. Hepsinin canlı iken pulları kadın elbiselerine, kadın kulaklarına, kadın göğüslerine takılmaya değer. Nedir o elmaslar, yakutlar, akikler, zümrütler, şunlar bunlar?..

Mümkünü olsaydı da balolara canlı balık sırtlarının yanar döner renkleriyle gidebilselerdi bayanlar; balıkçılar milyon, balıklar şanüşeref kazanırdı. Ne yazık ki soluverir ölür ölmez, öyle ki üzülmüş bebeklere döner balık sırtının pırıltıları. Benim size ölümünü hikâye edeceğim balığın öyle pırıltılı, yanar döner pulları yoktur. Pulu da yoktur ya zavallının. Hafifçe, belirsiz bir yeşil renkle esmerdir. Balıkların en çirkinidir. Kocaman, dişsiz, ak ve şeffaf naylondan bir ağızı vardır sudan çıkar çıkmaz bir karış açılır. Açılır da bir daha kapanmaz.

Vücudu kirlice, esmer renkte demiş miydim? Yamyassıdır demiş miydim. Tam ortalık yerinde, her iki yanda sağlı sollu iki baş parmak izi diyebileceğimiz koyu lekeler vardır, demiş miydim?...

Rum balıkçıların Hrisopsaros (Hristos balığı) dedikleri bu balık, vaktiyle korkunç bir deniz canavarı imiş. İsa doğmadan evvel Akdenize dehşet salmış. Bir Finikeli denize düşmiye görsün! Devirdiği Kartacalı çektirmesinin, Beniisrail balıkçı kayığının sayısı sayılamamış. Keser, biçer, doğrar, mahmuzlar, takar, yırtar, koparır, atar, çeker parçalarmış. Akdenizin en gözü pek; insandan, hayvandan, fırtınadan, yıldırımdan, yağmurdan, belâdan, işkenceden yılmaz korsanı, dülger balığının adından bembeyaz kesilirmiş.

İsa, günlerden bir gün deniz kenarında gezinirken sandallarını büyük bir korkuyla bırakıp kaçan balıkçılar görmüş. «Ne oluyorsunuz?» diye sorunca balıkçılara «Aman demişler balıkçılar, elaman! Eleman, bu canavardan! Sandallarımızı kırdı, arkadaşlarımızı parçaladı. Hepsinden kötüsü, balık tutamaz olduk, açlıktan kırılırız.»

İsa yalın ayak, başı kabak; dülger balıklarının yüzlercesinin kaynaştığı denize doğru yürümüş. En kocamanını, uzun parmaklı elleriyle tutup sudan çıkarmış. İki elinin baş parmağı arasında sımsıkı tutmuş, eğilmiş, kulağına birşeyler söylemiş...

O gün bu gündür dülger balığı, denizlerin görünüşü pek dehşetli, fakat huyu pek uysal, pek zavallı bir yaratığıdır. Birçok yerlerinde çiviye, kesere, eğriye, kerpetene, destereye, eğeye benzer

çıkıntıları, kemikle kılçık arası dikenleri vardır. Dülger balığı adı bunlardan ötürü ona takılmış olmalı.

Bütün bu âlâtü-edevatın dört yanını şeffaf naylondan diyebileceğimiz işlemeli bir zar çevirmektedir. Kuyruğa doğru bu incecik zar azıcık kalınlaşır, rengi koyulaşır, bir balık kuyruğunun biçimini alır.

Oltaya tutuldu muydu dünyasına, sulara küsüverir. Nasıl bir korku içine düşer kimbilir? Onun için dünya bomboştur artık. Oltadan kurtulsa da fayda yoktur. Suyun yüzüne yamyassı serilir. Kocaman gözleriyle insana mahzun mahzun bakar durur. Sandala aldığınız zaman dakikalarca onun sesini işitirsiniz. Ya, sesini! Bir o, bir de kırlangıç balığı sandalda ölünceye kadar ikide bir feryada benzer, soluğa benzer acı bir ses çıkarır. İnce zardan ağzını bir kere ağlara vurmasın, küstüğünün resmidir, dülger balığının.

Bir gün balıkçı kahvesinin önündeki yarısı kırmızı, yarısı beyaz çiçek açan akasyanın dalına asılmış bir dülger balığı gördüm. Rengi denizden çıktığı zamanki esmer renkte idi önce. Vücudunda hiçbir kımıldama yoktu. Taş kadar cansızdı. Yalnız aletlerinin etrafını çeviren incecik, ipekten bile yumuşak zarları oynaşıp duruyordu. Böyle bir oynama hiç görmemiştim. Evet bu bir oyundu. Bir görünmez iç rüzgârının oyunu idi. Vücutta, görünüşte hiçbir titreme yoktu. Yalnız bu zarlar zevkli bir ürperişle tatlı tatlı titriyorlardı. İlk bakışta insana zevkli, eğlenceli bir şeymiş gibi gelen bu titreme, hakikatte bir ölüm dansı idi. Sanki dülger balığının ruhu, rüzgâr rüzgâr, bu incecik zarlardan çıkıp gidiyordu; bir dirhem kalmamacasına.

Hani bazı yaz günleri hiç rüzgâr yokken deniz üstünde bir meneviş peydahlanır. İşte öyle bir cazip titreme idi bu. İnsanın içini zevkle saadetle dolduruyordu. Ancak, balığın ölmek üzere olduğu düşünülürse bu titremenin anlamı hafifçe acıya yorulabilirdi. Ama insan yine de bu anlam'a almamıya çalışıyordu. Belki de bu harikulâde tatlı bir ölümdü. Belki de balık hâlâ suda, derinliklerde bulunduğunu sanıyordur. Karnı tok, sırtı pektir. Akşam olmuştur. Deniz dibinin kumları gıdıklayıcıdır. Altta, dişi yumurtaları, yukarılarda erkek tohumları sallanıyor, sallanıyor sanıyordur. Vücudunu bir şehvet anı sarmıştır... Birdenbire dehşetli bir şey gördüm : Balık tuhaf bir şekilde, ağır ağır ağarmıya, rengini atmıya, bembeyaz kesilmeye giden bir hal almıya başlamıştı. Acaba bana mı öyle geliyor? Sahiden rengini mi atıyor? Demiye, dikkatli bakmıya lüzum kalmadan yanılmadığını anladım.

Kenarları süsleyen zarların oyunu çabuklaşmıya, balık da git-

ride, saniyeden saniyeye, pek belli bir halde beyazlanmaya başladı. İçimde dülger balığının yüreğini dolduran korkuyu duydum. Bu hepimizin bildiği bir korku idi : Ölüm korkusu.

Artık herşeyi anlamıştı. Denizlerin dibi âlemi bitmişti. Ne akıntılara yassı vücudunu bırakmak, ne karanlık sulara koyu yeşil yosunlara gömülmek... Ne sabahları birdenbire, yukarılardan derinlere inen, serin aydınlıkta uyanıvermek, günün mavi ile yeşil oyunları içinde kuyruk oynatmak, habbeler çıkarmak, yüze doğru fırlamak... Ne yosunlara, canlı yosunlara yatmak, ne akıntılarda aletlerini kekamozlara takarak yıkanmak, yıkanmak vardı. Herşey bitmişti.

Dülger balığının ölüm hali uzun sürüyor. Sanki balık şu hava dediğimiz gaz suya alışmaya çalışmaktadır. Hani biraz dişini sıksa alışması bile mümkündür gibime geldi.

Bu iki saat süren ölüm halini, dört saate, dört saati sekiz saate, sekiz saati yirmi dörde çıkardık mıydı; dülger balığını aramızda bir işle uğraşırken görüvereceğiz sanıyoruz.

Onu atmosferimize (suyumuza) alıştırdığımız gün bayramlar edeceğiz. Elimize görünüşü dehşetli, korkunç, çirkin ama aslında küser huylu, pek sakin, pek korkak, pek hassas, iyi yürekli, tatlı ve korkak bakışlı bir yaratık geçirdiğimizden böbürlenerek onu üzmek için elimizden geleni yapacağız. Şaşıracak, önce katlanacak. Onu şair, küskün, anlaşılmıyan birisi yapacağız. Bir gün hassaslığını, ertesi gün sevgisini, üçüncü gün korkaklığını, sükûnunu kötüleyecek. Canından bezdireceğiz. İçinde ne kadar güzel şey varsa hepsini birer birer söküp atacak. Acı acı sırıtarak İsanın tuttuğu belinin ortasındaki parmak izi yerlerini, mahmuzları, kelpeteni, eğesi, desteresi ve baltasiyle kazıyacak. İlk çağlardaki canavar halini bulacak.

Bir kere suyumuza alışmıya görsün. Onu canavar haline getirmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyacağız.

(Varlık Dergisi. Sayı: 402, Ocak 1954)

İLHAN TARUS

27 Şubat 1907 de Tekirdağı'nda doğdu

İlk hikâyesi:

DOKTOR MONRO'NUN
MEKTUBU
(Haber gaz. 1935)

Sizin bal gibi tatlı dilinizle anlattığınız hikâyelere şaşıyorum. İçime bir hüzün çöküyor. Yahu, sizin evinizde annenizle babanız yok muydu? En küçük hatalarınızı dikkatle ezberleyip akşam dönüşünde babanıza anlatan bir ana lâzım olmadı mı size? Dolabında küçücük, penbe avuçlarınızı vakit vakit ısıran bir kızıl değnek saklı, up uzun boylu, bıyıklı, gözlerinde bir kaç belirsiz renk parıldıyan bir baba olmadan çocukluk seneleri nasıl geçer? Kim bakardı size? Ekmeğinizi kim getirirdi? Bunu kazanmak için çektiği zahmetleri, Tanrı'nın akşamı sofra başında iri sesiyle kim anlatırdı? Kafanızı göğsünüzün üstüne eğe eğe dinlediğiniz bu korkunç hayat hikâyelerinden aklınızda kalan bir şey yok mu? Ne diye onları da yazmazsınız?...»

(**«Çocukluğumuz.» Ekin İtl.** 1953)

F.

İLHAN TARUS

(Tekirdağı. 1907)

HAYATI

27 şubat 1907 de Tekirdağı'nda doğdu. Babası reji müdürü Hasan Tahsin Tuna, fazla sert, anası Atiye Hanım mutaassıp, hayatı çocuklarına zehreden bir kadındı. Çocukluk hayatı önce Keşan'daki çiftliklerinde, Tekirdağı, Biga, Niğde, Erbaa ve İstanbul'da geçti. Soyca Bulgaristan'ın Razgrat kasabasından geliyorlar. İlkokulu Tekirdağı, Biga, Niğde'de okuduktan sonrâ, ortaokulu da yine bölük börçük Konya, Kütahya, Niğde, Çanakkale, İstanbul'da okuyarak Kabataş Erkek Lisesi'nin onuncu sınıfından imtihanla Ankara Hukuk Fakültesi'ne (3 sınıflı) girdi. Oradan «pekiyi» derece ile diploma aldı (Ekim 1928). Sırası ile Pazarcık (Maraş), Edirne, Kayseri'de savcılık ve hâkimliklerde bulundu. İlk görevinden başlıyarak okuduklarını hayatta uygulamak yolundaki ülkücü çalışmaları sonunda mesleğinden ayrılarak İstanbul'a geldi (1931). Bir müddet gazetelerde musahhihlik, muhabirlik yaptı, gazete hikâyeleri yazdı. Kanunî yollardan hakkını arayınca, yeniden Adâlet Bakanlığında memurlukla görevlendirildi (1946). 1957 yılında istifâ edinceye kadar bu işte çalıştı. Sonra «Zafer» gazetesine günaşırı fıkralar yazdı, yurdu dolaşıp çeşitli bölgelerin durumları üzerine reportajlar hazırladı.

1939 yılında evlenmiştir, bir oğlu vardır. Ailesinin soyadını (Tan) değiştirmiştir, eski Muğla mebusu Nuri Tan adında bir amcası ile, bir de erkek kardeşi vardır.

EDEBİ HAYATI:

Konya Lisesi'nin ilk sınıflarında iken gazeteciliğe başlamış, İzmir mebusu Osman Z. Hamdi Bey'in çıkardığı mahalli bir gazetede heyecanlı yazılar yazmıştır (1921/22). İlhan Tarus, yazı hayatına «*Çıldıran Adam*» adında bir tiyatro eserile girmiştir («*Hareket*» dergisi. 1927). İkinci piyesi «*Aktörler*», İstanbul Şehir Tiyatrosu'nda oynatılmak üzere iken metni kaybedilmiştir (1928). Bir müddet tiyatro eseri yazmakta ayak diremiş, «*Bir Gemi*» adındaki piyesinin oynanmasına izin verilmemişti. Halk Partisinin açtığı piyes yarışmasında «*Karıncalar*» adındaki eseri ikinciliği paylaşmış (1946), ama para armağanını bir türlü alamamıştı. 12 piyesini şurada, burada, amatör sahnelerinde oynattıktan sonra ancak dördünü bastırabildi (Halkevleri yayınları arasında : «*Bir Gemi*». 1940; «*Ceza Hâkimi*». 1940).

İlk piyes denemelerinden sonra gazetecilikle geçinirken bir yandan da hikâyeler yazmağa başladı. Fakültede öğrenici iken (1926-28), takma adlarla bir iki gazetede hikâyeler yayınladı ise de, onun bu alana girişi, «*Haber*» gazetesinin istediği ilk parti 30 hikâyeyi birden yazıp verdiği sıralarda başlamış sayılabilir (1935). İlk kitabı olan «*Doktor Monro'nun Mektubu*» (1938) na bunların ancak beş tanesi girebilmiştir. Gerisi gazete kolleksiyonlarında kalmıştır. Bundan sonra «*Cumhuriyet*», «*Vatan*», «*Milliyet*» gazeteleri ile «*Servet-i Fünûn*», «*Varlık*», «*Seçilmiş Hikâyeler*», «*Yeditepe*» vb. dergilerde bir çok hikâyeleri çıktı. Şimdi de arada sırada dergilerde hikâyeleri yayınlanmaktadır. İlk kitabından sonra, 1945-47 yılları arasında yayınladığı hikâyelerinden beş kitap düzenledi. 1954 yılından başlıyarak, gittikçe hızlı bir tempoda olmak ü-

zere, romana yönelmiştir. Kendi kuşağının en bol eser veren yazarlarından olan İlhan Tarus, tiyatrodan hâlâ umudunu kesmediği gibi (Küçük Sahne'de «*Baraj*» adında bir piyesi var), telif hakları konusundaki süreli yazıları, aktif mücadeleci mizacı ile de tanınmıştır.

ESERLERİ

Doktor Monro'nun Mektubu. Hikâyeler. Kendi yayını. 35 hikâye. - İstanbul : 1938; **Tarus'un Hikâyeleri.** Hikâyeler. Kendi yayını. 10 hikâye. - İstanbul : 1947; **İkinci baskı** : 1947; **Apartman.** Hikâyeler. Varlık Y. 16 hikâye. - İstanbul 1950; **Karınca Yuvası.** Büyük hikâye. Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Y. - Ankara 1952; **Ekin İti.** Hikâyeler. Kaynak Y. 17 hikâye. - Ankara : 1953; **Köle Hanı.** Hikâyeler. Yeditepe Y. 12 hikâye. - İstanbul 1954; **Yeşilkaya Savcısı.** Roman. Varlık Y. - İstanbul : 1955; **Var Olmak.** Roman. Varlık Y. İstanbul 1957; **Duru Göl.** Roman. Dost Y. - Ankara 1961; **Hükûmet Meydanı. Roman.** Ak Kit. - İstanbul 1962.

Altı tanesi hikâye, üç tanesi roman olmak üzere şimdiye kadar yayınladığı dokuz kitabından başka, ayrıca tiyatro eserleri (12 piyesinden dördü basılmıştır), toplum ve hukuk araştırmaları, çoğu takma adlarla yazdığı fıkra ve makaleleri de vardır. «**Karınca Yuvası**», tiyatro eseri olarak tasarlandığı halde sonradan büyük hikâye biçiminde yayınlandı. İlhan Tarus'un gazete ve dergilerde kalmış bir çok hikâyeleri ve roman tefrikaları da vardır. Bunlardan «**Samanpazarı**» romanı «**Dünya**» gazetesinde (1954 yazı), «**İki Ağızlı Bıçak**» romanı «**Son Havadis**» gazetesinde (1955 yazı. 15 tefrika), «**Orman**» romanı «**Halkçı**» gazetesinde (Ankara. 1954 sonbaharı. 17 tefrika), «**Hükûmet Meydanı**» romanı ise «**Son Havadis**» (1961 yazı. İstanbul gazetesinde yayınlanmıştır. «**Halkçı**» gazetesinde çıkan «**Yeşilkaya Savcısı**» (1955) ile «**Zafer**» de çıkan «**Var Olmak**» (1957) kitap biçiminde yayınlanmıştır.

ESERLERİ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

İlhan Tarus, hikâyelerini, içinde yaşadığı ve yakından tanıdığı insanların yaşayışlarından çıkarmakta, iyice belirmiş tipleri araştırmak, konularında yeni, duyulmamış olmaktan çok, hergün, her yerde, kalabalık şehirlerin gecekondu mahallelerinde rastladığımız halktan insanları anlatmaktadır. Onun hikâyelerine giremiyecek hiç bir olay ve kişi yoktur, denilebilir. Sanatçı titizliği ile yapılmış bir

ayıklamaya hiç bir zaman baş vurmaz. Ankara'da yaşıyan hikâyecinin eserlerinin çoğunun konuları ve kişileri «Altındağ» adını taşıyan gecekondu mahallesinden alınmadır. «Tarus'un Hikâyeleri» kitabında görüldüğü gibi, yalnız hikâyelerinde işliye işliye kanamadığı bu konuyu sonunda başlı başına bir roman olarak da ele almıştır (Samanpazarı. 1951). Bu kenar mahallelerde, köyle şehiri iç içe yaşıyan kalabalığın yaşama güçlerine, hayatı anlayışlarına, onu alınterlerile kazanışlarına karşı büyük bir hayranlık beslemekte, hayatı rahat ve kolay tarafından alanlara karşı bu soy yaşayışın üstünlüğünü elinden geldiği kadar göstermeğe çalışmaktadır. Kendi güçlerinden ve çalışmalarından başka bir dayanakları olmıyan bu kenar mahalle ve gecekondu insanlarının aynı kaderi birlikte yaşamaktan gelen dayanışmaları, bütün vakitlerini alan bir çalışma hayatına dayanan sağlam ahlâk anlayışları, bu hikâyelerin başlıca temalarıdır. Pis, bakımsız, dar sokakları, çerden çöpten çatılmış evlerile, heryerden kopup gelmiş, buralara kuşlar gibi tünemiş insanlarile üstüste, içiçe bir ayrı âlem olan bu mahallelerin sosyal psikolojisinin evrimine (şehirleşme) doğru derinleşmeden, yalnız gündelik yaşayışlarının ve meselelerinin bazı yönlerine el atmakta, bu konulara sevgi ile bağlanmaktadır (**Tarus'un Hikâyeleri : «Kanat» - «Altındağ»**).

Başkentte yaşadığı uzun memurluk hayatının verdiği imkânlarla yakından incelemek fırsatlarını bulduğu memur aristokrasisi, bürokrat bir idâre düzeninin içine aldığı insanlara verdiği yeni biçim, devlet dâirelerindeki yaşayış üzerinde yazdığı hikâyeler de kalabalık bir grup teşkil ederler. Bunlar onun en sert, âdetâ **tenkitçi bir gerçekçiliğe** doğru yürüyen hikâyeleridir. Bu düzene karşı duyduğu derin nefret, bu düzenin makineleştirip halkın karşısına çıkardığı insanlara karşı duyduğu tiksinme ve küçümseme duygusu hikâyelerinde açıkça görülür (**Tarusun Hikâyelri : «Ecnbi Mütahassıs»**). Çoğunu çevresindeki insanların yaşayışlarından çıkardığı bu hikâyelerin içinde biyografyası ile ilgili olanları da bulunmalıdır. Anadoludaki küçük kasabaların sır saklanmaz, içiçe yaşanan hayatında küçük memurların kıskanç, kinci, dedikoducu kişiliklerini, basit, âdetâ yaldız halinde kalmış öğrenimin etkilerinin, biteviye sürüp giden bu yaşayış içinde nasıl kaybolup, yerini küçük duygulara bıraktığım anlatırken, onun hikâye sanatı da en olgun noktasına erişir (**Tarusun Hikâyeleri : «Bir Kasabanın Ruhu»**). **«Apartman»** adındaki küçük hikâye kitabında da bu sıradan, bürokrat memur ruhu üzerindeki gözlemlerini anlatan hikâyeleri yer almaktadır : (**«Apartman» : «Alışkanlık» «Şerefli Sicil» - «Don Gömlek**

Dâvası» - «Adil Bey» - «Cenâze Kooperatifi» - «Şâir Halveti'nin Mezarı»).

1947-1950 yılları arasında yazdığı hikâyelerinde, o günlerin çok hızlı demokrasi gelişmelerinin havasına uyan, tek parti idâresindeki devlet mekanizmasının sert bir şekilde tenkidini yapan hikâyeleri çoğunluğu almaktadır. İlhan Tarus, bu yıllarda bir çeşit **«küçük hikâyede muhalefet kampanyası»** yapıyordu, denilebilir. Bu hikâyelerinde artık, ilk hikâyelerinde görülen yumuşak **tasvirci gerçekçilik** yolunu da bırakıyor. Hikâyelerinin başından sonuna kadar bir dâvâ adamı telâşı ve kızgınlığı içinde kötülüğün ve düzensizliğin hicvini temel olarak alıyor. İlk hikâyelerinde meseleden çok tiplere yer verirken, artık bu hikâyelerinde çürüyen ve dökülen bir devrin, bir politika düzeninin üzerine çullanıyor, bu düzene mideleriyle bağlanmış adamları anlatıyor. Bu soy hikâyelerile Sabahattin Ali'nin hikâye anlayışına yaklaştığı görülmektedir. Aynı sağlam konular, aynı sert ve mekanik kuruluşlar, aynı denklem kuruluşuna dayanan plânlar, birşeyler ispatlamak için yapılmış aceleci gözlemler. Olayların ve kişilerin arasına sanatçının kendisini de karıştıran, tarafsız olamıyan asabî ve atılgan bir üslûp.

Onun yakından tanıdığı bir başka âlem de, bir romanında (**Yeşilkaya Savcısı**) daha geniş ölçüde anlatacağı mahkemeler ve hapishânelerdeki yaşayıştır (**«Apartman» : «Demokrasi»**). Hepsi de, görüleni, olduğu gibi vermek kaygısından ileri geçmiyen, gerçekten koparılmış birer parça olan bu hikâyeler, bazan çok sert ve hicivci bir ifâdeye bürünmektedir.

«Karınca Yuvası» adındaki büyük hikâyede İlhan Tarus, çocuklar dünyasından bir konu ile karşımıza çıkıyor. Burada görüldüğü gibi İlhan Tarus, hikâye ve romanlarının ana temalarını — arada sırada başka çevrelerden de almakla beraber — yine Ankara şehrinin kalabalığından çıkarmaktadır. Bütün eserlerini gözden geçirirsek onun daha çok bir **başkent yazarı** olduğunu görürüz. **«Karınca Yuvası»** nda, Ankara'nın Yenişehir semtinde oturan çocukların, büyüklere rağmen, kendilerine uygun yeni ve üstün **bir toplum düzeni** kuruşları anlatılmaktadır. Çoğu büyük memurların çocukları olan 7-15 yaş arasındaki bu küçükler, aralarında servet ve mevki farkı ayırmadan, bir arkadaşlık ve yardımlaşma birliği kuruyor, büyükler dünyasının anlayışsız, merhametsiz, taşlaşmış, şekilci yaşayışlarının dışında, kötülüklerle savaşmağa girişiyor, çaresizlere yardım ediyorlar. İlhan Tarus, mevki ve servetleri arttıkça, insanlara ilgileri kaybolan büyüklerin çocuklarındaki ahlâkî değerleri, biraz ütopik, oldukça da hayal karıştırılmış çizgilerle tasvir ediyor.

Bu çocukların temiz, iyi, doğru bir dünya düzenini büyüklerin tamamen dışında, onlardan habersiz olarak kurduklarını anlatan hikâyeci, kişileri arasına kendisi de karışarak, bu ideal düzene karşı duyduğu bağlılığı gösterirken, bu vesile ile de büyükler dünyasına olan nefretini de belli bir şekilde ortaya koyuyor. İlk bakışta bir çocuk kitabı gibi görünüyorsa da, Ankara'nın gerçekleri ve yaşayışı ile İlhan Tarus'un düşüncelerinin karışımından meydana gelmiş toplumcu utopyaya kayan bir eser karşısındayız. Anlatılan gerçeğin bizimle olan ilgisinden, çekiciliğinden kendini kurtaramıyan yazar, bütün yazdıklarında olduğu gibi, burada da çeşitli biografik ilintilerle bir çeşit **«Ben-romanı»** örneği ortaya koymaktadır. Büyükler dünyasının bencil, kendi dar çevrelerinin dışında kimseye rahmeti olmıyan düzenlerinin hivcini yapmakta, yeni yetişen kuşaklarda eskilere karşı uyanan tenkitçi ruhun, teşkilât ve eğitim yolu ile geliştirilerek yeni bir toplum yapısına gidilebileceğine işaret etmektedir. Yazarın anlattığı çevreler ve kişiler üzerinde derin bir bilgisi olduğu derhal beliriyor. Ama hikâyelerinde — hele bu uzun hikâyesinde — zaman zaman ortaya attığı nazarî ve felsefî görüşlerin yer yer sırıtan çıplaklığı sanat eserindeki yalın bütünlüğü bozmakta, eserlerine zaman zaman bir dâvâ edebiyâtının soğuk hüviyetini vermektedir.

İlhan Tarus, büyük çoğunluğu okuma-yazma bilmiyen bir milletin sanatçılarının batı ölçüsündeki sanat akımlarına özenmeleri taraflısı değildir. Onun hikâye anlayışına göre, sanatçı, üç-beşbin kişilik sınırlı bir aydın tabakasının dışına çıkmalı, yazdıklarını halka okutmanın çârelerini aramalıdır. Geniş halk çevrelerine yayılmayı amaç olarak alınca, sanatçı, dilinde, konularında, kişilerinde, hikâye anlatışında, belli bir orta seviyeyi kollamalıdır. Böylece sanat, **halkın hizmetinde olmalı**, sanatçı ona **öncülük** eden bir görevi üzerine almalıdır. İlhan Tarus'un gide gide, hikâyelerini bu ölçülere göre **standarize** ettiği, bunları kolaylıkla **«kıssadan hisse»** çıkarılabilecek bir biçimde düzenlediği görülür. **«Ekin İti»** adındaki kitabındaki hikâyelerin hepsi bu ölçüye uygundur, hepsi de yukarıda anlatılan ilkelere uyularak gazetelerde yayınlanmıştır. Başındanberi diline doladığı, bürokratik düzenin hicvine, bu kitabında da devam ediyor. Bazı hikâyelerini de, doğrudan doğruya kendi çağının ünlü insanlarının yaşayışlarına dair halk arasında yayılmış rivâyetlerden çıkarmaktadır, bazan bu insanlar isimleri ile birlikte onun hikâyelerine geçmektedir (**Ekin İti : «Kurban»**). Kendi çağdaşları arasında çok yazmakla ün alan İlhan Tarus'un, bazı konularını evvelce yazdığını unutarak tekrar tekrar hikâye hâline getirdiği de

olmaktadır (Krş. Ekin İti : «Pilâv» - «Karınca Yuvası'nda», s. 103 - 104).

Gerçekçi hikâyecilerimizin öncüleri arasında olmakla beraber, hikâye anlayışı yönünden kendi kuşağından daha eskiye doğru yönelen nitelikler de gösterir. Bütün hikâyelerinde dişe dokunur bir olay, sağlam bir konu kuruluşu vermeğe çalışır. Bu konularını daha çok sosyal olaylardan, bunların da çok belli, göze batan sonuçlarından çıkarır. Ona göre, bir olayın hikâye olabilmesi için gazetelere geçecek, manşetlik bir değer taşıması lâzımdır. Küçük olaylara biraz zorâki bir genişlik vermeden hikâye hâline getirmez. Eserlerinin çoğunluğu bakımından İlhan Tarus, Memduh Şevket Esendal'dan çok, Sadri Ertem - Sabahattin Ali yoluna bağlıdır denilebilir. Konuyu bir kere tasarlayıp, gerçeğe işledi mi, kendi ifâdesine göre «çala tuş» işe girişir, her konunun kendi kuruluşundan gelen, onu biteviyelikten kurtaran estetik unsurları araştırmağı gerekli görmeden, hemen hikâye biçiminde, iskelet kılıklı bir rapor ortaya koyuverir. Onun daha çok gazetelerde yayınladığı hikâyelerde iyice beliren bu hâlin, 1936 dan önce bizdeki hikâye anlayışına benzer yönleri vardır.

Son kitabı «Köle Hanı» ndaki onbir hikâyenin nitelikleri bundan öncekilerden oldukça farklıdır. Bu hikâyelerinde, Memduh Şevket Esendal'ın, 1950 den sonra iyice genişliyen, hikâyeciliğimizin bir devri üzerinde derin etkiler bırakan kişiliğinin baskısı altına girdiği görülmektedir. Bunlar, 1950-1953 arasında yazılmış hikâyelerdir. Bu kitabına biri 1939 «Bir Makinenin Gözyaşları», diğeri de 1943 de yazılmış «Arzu» adlı iki hikâyesini almış. Bunlar, diğer dokuz hikâyesinde ortaya çıkan yeni ve büyük değişikliklerle mukayese etmek bakımından tam yerlerini bulmuş oluyorlar. Bu dokuz hikâye, başlangıçları, bitişleri, külfetsiz konuşma dilleri, kırık dökük, ama sür'atli bir halk diline yatık anlatış şekillerile Esendal'ın o rahat, canlı, yaşamayı sevdiren hikâyeciliğinin açık etkileri altındadırlar. Bunlarda, hikâyeci, artık kişilerden biri değil, tarafsız bir aktarıcıdır. Hayatın en acı olaylarını, onlara karşı olsa bile hoşgörür bir babacanlıkla ortaya koymakla yetiniyor. O hırçın, titiz, dâvâ güden, gerçeğin sanata yansımış güzelliği yerine, gerçeği «yalın doğru» olarak alan, onu kısa bir yorumlamayla veren kuruluğundan bir hayli uzaklaşmış görünüyor. Gerçeğin savunulması yerine, onun sanat elile duyurulmasının, tam gerçeğin anlaşılması için daha yararlı olacağım artık anlamışa benziyor. Bu kitaptaki hikâyeler başka bir İlhan Tarus'un ,iskeletvâri kuruluşlu eski hikâyeden biraz ayrılan bir sanatçının ortaya çıktığını göstermektedir.

Kendini, geri ve karamsarlığa götüren toplum düzeni içinde bulmuş bir sanatçının, her yerde, her biçimde, haksızlıklarla çarpışmaları ile gelişen haşin ve sert kişiliği, yaşamasından hikâyelerine geçmiş, ancak son yıllarda dilinde ve anlatışında bu sertlikler hafiflemeğe yüz tutmuştur. İlhan Tarus, eserlerini geniş çevrelere yaymak için çok çalışmış olmakla beraber, bu yolda kendi kuşağının diğer sanatçılarından çok farklı, daha üstün bir sonuç alabilmiş değildir.

Araştırmalarının hikâyelerine verdiği dolgunluğa, o bir türlü anlatıla anlatıla tüketilememiş, dallı budaklı olaylar, çevreler, kişiler yığınına bakılınca, her halile romanı özleyen birisi olduğu anlaşılıyordu. Birbirini tamamlıyan konular, kişilerle, belli çevreleri çeşitli açılardan göstermeğe çalıştıkça, hikâyelerinin tümü ile bir bütünü anlattığı iyice belli oluyordu. İlk denemesini «Karınca Yuvası» nda (1952) ortaya koymakla beraber onun roman üzerinde çalışmaları biraz daha eskiye gidiyor olmalı. Hâlâ kitap biçiminde yayınlanmıyan «Samanpazarı» (1954) ile «Yeşilkaya Savcısı» (1955) adındaki romanlarının hazırlıkları daha eski tarihlere çıkarlar. Ülkücü bir cumhuriyet savcısının Doğu Anadolu kasabalarından birinde, hizmet aşkile yanarak toplum düzenindeki geri ve çürümüş unsurlarla savaşmasını, kitap biçiminde çıkan ilk romanı «Yeşilkaya Savcısı» nda anlatıyor. Çeşitli yurd meseleleri üzerindeki düşüncelerini, cumhuriyet idâresine devredilen geri bir toplumdaki bozuklukları, kökleri ta orta çağlara çıkan, sökülüp atılması imkânsız gibi görünen yerli törelerin, alışılmış, herkes tarafından kabul edilmiş bir sapık ahlâk anlayışı ve yaşayış düzeninin açıklamasını yapmağa çalışan bu eser, adliye mesleğinden ayrılması ile sonuçlanan kendi hayat macerasının bir tasviridir. Yer yer başka yerlerden alınma gözlemler ve bilgilerle, ülkücü bir amaca uyarak, yeniden kurulmakla beraber, bu romanın temel yapısında yazarın Anadolunun çeşitli kasabalarında yaşadığı mücâdele yıllarının olaylarına, görgülerine dayanıldığı bellidir. Roman, bir kasaba çevresindeki geniş kalabalığı içine almasına rağmen, burada, herşeyin üstünde tek bir kişi dalgalanmakta, ülkücü savcının, çevrenin eritici, elayak bağlayıcı etkilerine destan kişilerine has bir güçle karşı koyan üstün kişiliği tasvir edilmektedir. Başına gelen bütün belâlara karşı, yolundan, amacından şaşmıyan, çevresindeki küçük insanlarda saygı, yerli mütegallibede kin duyguları uyandıran, yeni yetişmiş aydın bir kuşağın örnek kişisi olarak ortaya konulan bu savcı tipinin çağdaş romanlardaki kişilerden ayrılan çizgileri vardır. Ülkücü aydınların Anadoluda çalışırken karşılaş-

tıkları engelleri konu alan romanlardaki, işine hazırlıksız, duygu, düşünce, bütün manevi yapılarile Anadolu insanından uzak, aradaki kapatılmaz uçurumun bir yanında yıkılmış kalmış kişiler yanında, İlhan Tarus, daha mücâdeleci, kendi çağının ve kuşağının sorumluluklarını bilen, belki çalışma yolunda bilgisi kıt ve acemi, ama teorik bilgisi geniş, namus ve dayanma gücü bakımlarından cumhuriyet devrinin bütün eğitim çalışmalarının olumlu sonuçlarını özetliyen bir kişi koyabilmiş ortaya. Bunun değerini anlıyabilmek için roman edebiyatımızda Reşat Nuri'nin «Çalıkuşu» ndan sonra «Yaban» daki (1932) Ahmet Celâl, aşağılık duygusu elinde aşağılamış bir ruh hastası idi. Buna benzer bir çok örnekleri burada sıralıyabiliriz. Roman edebiyatımız, bu sıradan bir çok örnekleri bu gün bile ortaya koyuyor. İlhan Tarus'un roman kişisi pek fazla atak, düzenli ülkücülük görüşünden yoksun henüz. Ama bu eser, yeni bir hayata götürülecek bir vatan içindeki bütün geri ve karşı direnmelerin önüne «yeni bir insan» ın çıktığını haber veriyor. Olayları, dokunuşu içinde bir yığın kötülüğü anlattığı halde, bu yeni insanın taşıdığı anlam, halkın içinden gelen sağ duyulu kişilerin onun çevresine doğru yönelişleri, devrim çalışmalarının boşa gitmediği kanısını uyandırıyor. Bu yoldan roman, geri insanların elinde haksızlığa uğramış şehirli aydının iç dökmeleri, yanıp yakılmaları yerine, mutlu ve güçlü bir gelecekten haber veren yeni ve ülkücü bir anlam kazanmış. Kötülükleri, gerilikleri deşip anlattığı halde karamsar değil de, aydınlık bir eser oluşunun bir sebebi de burada anlatılan bütün kötülüklerin artık son safhalarında, can çekişir, artık gizli ve güçlü kurumlara bağlı olmaktan çıkıp, dağıldıklarını, hızlarını kaybedişlerini tasvir etmiş olmasındadır. Yeni bir hayatın bütün yurda yayılarak kuruluşu, cumhuriyet idâresinin yürüttüğü yeni ilkelerin gerilikle çarpışmaları sırasında aydınlar yıpranıyor, eziliyor, umutsuzluklara düşüyor, bir bölümü safdışı ediliyorlar. Ama bu romanda, bütün geri kuvvetlerin yeni ülkücü kuşaklara ettikleri bütün kötülüklere rağmen nasıl can çekiştikleri, eninde sonunda yeni Türkiyeye giden yoldan geri çekileceklerini tasvir edebilmiş. Romanı bitirince bu umut içimizde uyanıyor. Birbiri ardından gelen kuşaklar biri öncekinden daha rahat, daha özgür, daha medeni şartlar altında çalışacaklar, çevrelerinde kendilerini anlıyan, kabul eden, destekliyen kalabalıklar bulacaklar, çalışmak için gittikleri yurd köşelerinde yalnız ve öksüz kalmıyacaklar. Bütün romandan böyle aydınlık, umut verici bir hava taşmaktadır.

İlhan Tarus'un kitap biçiminde çıkan ikinci romanı «Varol-

mak» ilkinden daha başarılı oldu. İstiklâl Savaşı'nın hazırlandığı günlerde, Marmara bölgesindeki küçük Karabiga kasabasından alıyor konusunu. Romanı daha kurarken ustalığını gösteriyor. İstiklâl Savaşı gibi çok yönlü, etkileri günümüze kadar ulaşan karışık meselelerle yüklü, üstelik her yanı bilim elile yeter ölçüde aydınlatılmamış, bir yakın çağı, bütün cephelerile zaman ve mekân içinde kucaklamak gibi daha ilk adımda gücünü aşacak, kuruluşu köstekliyecek bir plâna yöneleceğine (Samim Kocagöz'ün «Kalpaklılar» da yaptığı gibi. Vatan gazetesi 1958 ve 1961 de) çevresini iyice daraltarak bir Karabiga kasabasına ve Kuvay-ı Milliye öncesi olaylarına kadar sınırlıyor. Olayları ve zamanı da bu ölçüde iyice sınırlı tutmk suretile eserine hem derli toplu bir kılık veriyor, hem de kişilerine, bütün roman yapısına kendi gücünün son derecelerine varan bir emek harcamak imkânlarını sağlıyor.

1919/20 yıllarında Sevr Andlaşması gereğince İstanbul ve Anadolu yer yer işgal edilirken, bir yandan Erzurum, Sivas Kongreleri (1919) toplanmakta, öte yandan İstanbul Hükûmeti de andlaşmanın hükümlerini elinin ulaştığı yerlerde uygulamağa çalışmaktadır. Bu sırada yer yer direnme, teşkilâtlanma, karşı koymalarla karşılaşmaktadır. İtilâf Devletleri ve işgâl kuvvetlerine yaranmak, hâlâ millet üzerinde temsilî bir otoritesi olduğunu belli etmek için, İstanbul Hükûmeti, yerli direnme teşkilâtları ile mücâdeleye girişmektedir. Roman, bu tarihi temel üzerinde Karabiga kasabasının bir yıllık yaşayışını anlatıyor. Tütün üreticisi olan bu küçük kasaba, bütün bu tarihî ve siyasî olayların serpintilerini şaşılacak kadar çabuk ve merakla izlemektedir. Türkler toplanmağa, bir millî direnme hareketi düzenlemeğe çalışırken, Çerkesler de İstanbul Hükûmeti ve Sarayın dileklerine uyarak onlara karşı çıkmaktadırlar. İki grubun da şefleri vardır : Reji Müdürü, eski İttihatçı Hamdi Bey, el altından bir gizli teşkilât (Karakol Cemiyeti) ile irtibat temin etmekte, Çerkeslerin başı Anzavur Ahmet Paşa da kendi adamlarına ve İstanbul'a dayanarak onun karşısına çıkmaktadır. Hamdi Bey, Reji İdâresinin eli altında bulunan bütün imkânlarla (silâh, adam, para) o sırada Milli Kuvvetler adına Marmara çevresinde teşkilâtlanan Karakol Cemiyeti'ni desteklemektedir. İttihatçılardan bir grubun Atatürk Sivas Kongresi hazırlıkları ile meşgulken (7-11 Eylûl. 1919) kurdukları bu gizli ve tethişçi teşkilât, henüz dağıtılmamış askerî birlikler, yerli komitelerle yeni kurulmağa başlanan Milli Kuvvetler üzerinde bir hâkimiyet kurmağa doğru gelişiyordu. Atatürk, bu cemiyetin içyüzünü, yeni gelişen kurtuluş hareketleri için taşıdığı zararlı anlamı çabuk kavramış,

derhal müdâhele ederek bu dar anlamlı komitacı hareketini önlemişti. Büyük Nutkun birinci cildinde buna dâir bilgiler vardır. İlhan Tarus'un eserinin tarihi temeli tam bu devre ve bu meselelere değiniyor. Bu «**Kuvva-i Milliye Öncesi**» devrinin bir küçük kasabadaki yankıları romanın ana konusu. İlhan Tarus, Karakol Cemiyetinden uzak bir ilinti ile söz edip geçiyor. Tam bir sanatçı sezgisi ile hareket ederek henüz iyice aydınlatılmamış bu devrin tarihi ayrıntılarına girmiyor. Eserini, daha çok, alt plândaki bu şartlara bağlayarak Hamdi Bey ve çevresindekilerin yaşayışlarına ve davranışlarına dayamış. Sağduyu ile hareket ederek tarihi olayların geçişine yakasını fazla kaptırmadan, bunların insanlar üzerindeki karışık etkilerini ele almakla yetinmiştir. Seçtiği irili ufaklı bir yığın kişi, itinâ ile kendi yaşayışları, sosyal durumlarının şartlarına uygun bir biçimde tasvir edilmiş. Gündelik yaşayışları, olaylara katılmaları, karşılaşmalarında ancak usta romancıların becerebildikleri bir uygunluk kurulabilmiş. Konusu oldukça yüklü. 180 sayfalık, kişileri kalabalık bir romanda, kişilerin kendi yaşama ölçülerini aşmıyarak, gerçekte olduğu gibi romanda da yaşanan hayatın bir örneğini kurabilmek gibi çetin bir işi başarabilmiş. Burada Hamdi Bey'in ülkücü, mağrur kişiliği, insanları idâre etmek için yaratılmışlığı anlatılırken, yazarın kendi yaratıcılığına, konunun sürükleyiciliğine yakasını kaptırmadığı da görülüyor. Bizdeki gerçekçi anlatışta çok defa bunun tam tersi kapılışlara sık sık rastlıyoruz. İlhan Tarus'un bu romanı, onun gerçekçi anlatışında ileri bir adamdır. Hamdi Bey'in kişiliğinin za'f sayılabilecek yönlerini de tasvirden çekinmiyor. Komitacı soyundan bir İttihatçı, insanları idârede usta, teşkilâtçı, işleri kendi yapabileceği son kerteye getirdikten sonra oturup düşmanım bekliyecek kadar soğuk kanlı bir adamdır. Ölüm karşısında titremezliği destanlara lâyık bir davranıştır. Tarus'un eserlerinde, başkalarının tepelerinden bakan bir üstünkişi vardır her zaman. Ama bu tip burada biraz daha gerçekci ölçülerine kavuşmuş. Gündelik yaşayışında despot bir müdür, zalimlik derecesine varan bir baba, hizmetçi, evlâtlık dinlemeden önüne gelene saldıran uçkuru gevşek, azılı bir çapkındır. Za'flardan arıtılmış bir epika kahramanı değil, bütün çizgilerile o çağın ve o çevrenin kişisini ortaya koyabilmiş. Kitabı bitirdiğimiz zaman eserin bütününe karışmış bir ana meselenin varlığı da kendini duyuruyor. Yerli çekişmeler, hasetler, kinler içinden sıyrılarak, uzun süren baskı idâresinin sindirdiği bir millî uyanış, manevi gücün halkın içinden kalkıp silkinişi ve dikilişi : «**Varolmak veya Yokolmak...**» Herşey tabiat olayları kadar kendiliğinden akıp gelişiyor.

Var olmağa karar verirken öncüler, şefler, Hamdi Bey'ler var. Ama her şey olmağı istemekte, bunun şuurunda; bu öncüleri bağrına basan, çalışmalarına uygun şartları hazırlıyan çevrede. Yazar pek haklı olarak millî uyanış şuurunu şeflerin varlığında değil, bu bir araya geliş duygusunda, el altından destekleyişlerde beliren yok olmamak, direnmek şuurunda buluyor. Bu şuur pek gizli, dağınık, belirsiz gibi görünüyor. Ama günü saati gelince gelişiyor, anlam kazanıyor. Bundan dolayıdır ki, bu anlamı iyice belirtmek kaygısile, eserin sonunda, gelişen olayların en uygun yerinde Hamdi Bey'i ortadan kaldırıyor. Onun ardındaki, temeldeki olumlu birikmeyi gösteriyor. Artık onun işi bitmiştir. Dağınık kuvvetler kol kol derlenmeğe başlamış, direnme teşkilâta bağlanmıştır. Hamdi Bey gibi öncülerin büyük dâvâlardaki rolleri bir yerde bitmelidir. Bunu Hamdi Bey bilir. Bu kadrocu gerçeği anlamıyanların, İstiklâl savaşı boyunca, ondan sonra siyasî liderlik tutkuları peşinde ne hallere düştüklerini **«Büyük Nutuk»** ve günümüze kadar olup bitenler anlatıyor. Çünkü gelişen, yürüyüp gelen Hamdi Bey'leri yetiştiren ve yaşatan günlere ve şartlara benzemiyen bir başka çağa girilmiştir. Hamdi Bey, toplum evrimini bilen ve bunu yaşamasında bilerek kullanan bir «devrimci kadro kişisi - üstün kişi» olarak benzerlerinden ayrılıyor.

Ayrıntılarında olduğu kadar eserin bütünü de «Kuvay-i Milliye» anlayışına uygun bir niteliktedir. Yazar, yalnız olayları ekleyip bir sıra romanı, bir heyecanlı maceralar zinciri ortaya koymamış, millî mücâdelenin geniş anlamını da, evrimini de iyi kavramış. Bu ilk kitap, millî mücâdeleyi bölüm bölüm anlatan bir roman dairesinin başlangıç cildidir. **«Hükûmet Meydanı»** adındaki ikinci cildi, Orta Anadolu ayaklanmalarından birini (Konya Delibaş) kurtuluş hareketlerinin dönüm noktasını, bir üçüncü cilt **«Ankara»** da, bütün güçlerin Büyük Millet Meclisi'nde derlendiği son safhayı ele almaktadır.

Önce **«Vatan»** gazetesinde tefrika edilen (1959) **«Duru Göl»** (Dost. 1961) adındaki romanı ile bizdeki gerçekçi roman yollarının dışında yepyeni bir konuya yöneldi. Eser, Elâziz ovasının üstünde Hazar Gölü sulama ve elektrik projesinin çok eskiden beri sürüp gelen hikâyesini, yazıldığı ve yayınlandığı yılların kalkınma politikasının temellerindeki yalanları ortaya koyma amacı ile anlatıyor. Yazar, son on yıl içinde bu konuda yapılan araştırma ve çalışmaları, bu projeye bağlanan insanların göl çevresindeki günlük yaşayışları içinde ele almaktadır. Gölün suları acı ve sulama işleri için elverişsizdir Büyük yatırımlarla yürütülen projesi ise, bu ger-

çeği örtbas edip yürütebilmek için büyük teknik ve politik dalaverelere dayanmaktadır. Yıldan yıla toprağa ve betona gömülen milyonlar ve insan enerjisi, artık geri dönüllemiyecek kadar ileri götürülmüş teşebbüslerin altında gerçekle birlikte ezilmiş yatmaktadır. Çıkarları ve meslek namusları arasında bocalıyan aydın mühendisler, müteahhitler, parti adamları, dosyalara ve bürokrasiye boğulmuş bir resmî teftiş mekanizmasının budalaca kötlüğü, insanı ezip yoğuran iş ve para çatışmalarının keşmekeşi içinde, başarı ile tasvir ediliyor. Göldeki şantiyelerde işçiler, ustalar, memurlar, kadınlı, erkekli kaynaşan bir kalabalık. İlhan Tarus, yerinde ve ilgili dairelerin dosyaları üzerinde yaptığı araştırmalara dayanarak yazdığı bu romanında bizdeki gerçekçi romancılığın en ilgi çekici örneklerinden birini vermiş oluyor. Organize talan düzeninin bir yanını, insanları bağlıyan ve çürüten büyük yatırım ve politikanın suçluluğunu, tersine işliyen bir çalışma içinde kişilerin sağır pervasızlıklarını ve hayasızlıklarını anlatan bu roman, Upton Sinclair ve R. Penn Warren'in iş dünyasının ahlâkî ve hayatı ezen mekanizmasını hicveden romanlarını andırıyor. Bu roman kendi yolunda tek başına duruyor.

Kurtuluş Savaşını yaşıyan insanların çatışmalarına ve dramlarına büyük bir ustalıkla işliyebilen Tarus, bu daireden ikinci romanı olan **«Hükûmet Meydanı»** nda (Ak kt. 1962) aynı başarıya ulaşamadı. Bu eserinde Kurtuluş Savaşının çok kapalı kalmış bir yanını, yazarlarımızın bir türlü yanaşıp ele alamadıkları **«Konya-Bozkır Ayaklanması»** nı konu olarak alıyor. Aslına bakılırsa, Kurtuluş Savaşında Anadolu ayaklanmaları, kökleri ilk meclisin **«İkinci Grup»** hareketlerine kadar uzanan, Atatürk'e ve devrimlere karşı bir direnme hareketi olarak sürüp gelen, 1946'dan sonra ise particilik paravanası ardında gittikçe gelişerek günümüzü de etkileyen geniş bir direnme cephesinin eseridir. İlhan Tarus, bu büyük meseleyi çağdaş açıdan, günümüzü de etkileyen yönü ile anlatmaya yanaşmıyor. Ele aldığı bu büyük konuyu devrimci gerçekçiliğimizin gelenekleriyle uyarak inceleyeceği yerde, bütünden koparıp, savaş yılları olayları ile sınırlayarak anlatma yoluna giriyor. Son yıllarda bütün gerçeklerimizi etkileyen sinema romanının değişik plânlı, çabuk tempolu anlatışı ile yetiniyor. Ele aldığı konunun olayların peşinde sürüklenerek değil de, insana yansıyan anlamı ile verilmesi, çok olumlu bir sonuca götürürdü. Tarih boyunca sürüp gelen Anadolu ayaklanmaları gerçek anlamları ve nedenleri ile henüz anlatılamadığına göre bu soy konuların her romancı için henüz açık oldukları söylenemez. Bu yola girmek isteyenler, her şeyden önce tarih ve

sosyolojinin henüz yapmadığı eleştirme ve ayıklama işini de yapmak zorundadırlar. İlhan Tarus ise, bu romanında, göze batacak ölçüde, derleme olayların peşinden sürüklenmişe benziyor. Gerçi olayları ve kişileri yargılama bakımından oldukça titiz davranmış, bir saplantısı yok. Yalnız olaylara katılanlara, onları yaşadıklarına inananlara biraz fazlaca bağlanmış görünüyor. Bir romancının şaşırması tam buradan başlar. Büyük çatışmaların bulunduğu yerlerde olaylara katılmış olanlar değil, romancının yarattığı kişiler gerçeği yaşatırlar. Katı ve acı gerçekleri çok dar bir zaman ve açıdan yaşamış olanlar kadar gerçekçi romancıyı yanıltan kimse olamaz. Bozkır ayaklanmalarının hazırlayıcılarını, çevrelerini, olayların gelişmelerini anlatan bölümlerden sonra, ancak romanın bitiminde bu romanın gerçek kişisini bulabiliyoruz. İlhan Tarus'un bu ikinci kitabında, Kurtuluş Savaşının bu olumlu kişisini bu ölçüde harcadığını görmek, ilk eserinde Hamdi Bey'i buluşu ve kullanışındaki başarıdan da şüpheye düşürüyor. Bu romanı, serisinin ilk cildine ve tarihi gelişindeki gerçeğe bağlıyarak düşünürsek, taşıyıcı kişisi, isyancılar değil, Ankara'da Taşhan Meydanında asılan, ayaklanmayı sert tedbirlerle bastıran, İstanbullu aydın asker, Kaymakam Mümtaz Bey olduğunu anlarız. Roman isyancıların açısından Bozkır'daki ve köylerdeki hazırlanışı değil, tasfiyesini ve Kaymakam Mümtaz Bey'in dışarıya düşmesini anlatmalı idi. Oysa eserin bütünü Bozkır köylülerinin direnmesini anlatıyor. Romanın asıl büyük çatışması, kişilerini belirliyen ve yansıyan, çağımızı da etkiliyen dramı, Öğretmen Bilâl'in yobazlara karşı açtığı yeraltı savaşı sonunda kasabayı kurtaran millî kuvvetlerce suçlanarak asılışı, Mümtaz Beyin ihtilâl kanunlarına çok uygun düşen davranışının Ankara'da İstiklâl Mahkemesinde cezalandırılışında ortaya çıkıyor. İhtilâl kendi süresi içinde gelecekteki kendi güvenliğini hazırlıyan kadrosunu yemek tersliğine düşüyor. Önümüzde kendiliğinden açılan bu büyük meseleyi malzemenin kalabalığı içinde yitirmek için, çıraklık devresini geçirmiş bir romancının ne denli şaşırmış olabileceğini düşünüyorum.

BİR KASABANIN RUHU

Tapu memuru kızmıştı

"Ne demek efendim," diyordu, «şunun şurasında oturmuş, ahpapça, arkadaşça bir kaç kadeh atıştırıyoruz. Biz bize, diz dize!. Selâmün aleyküm deyip çökmenin âlemi var mı ya... Seni seven var, sevmiyen var... Yok ama, bunun böylesine saygısızlık derler. Evet, düpedüz saygısızlık bu. Be mübarek adam, her yerde ikram, itibar görürsün... Herkes sana kolunu kucağını açar. Ziyafetten ziyafete, iftardan iftara, davetten davete koşarsın. Biraz da şerefini, haysiyetini bilsene!... İşin ne senin burada?... Kim dedi sana, git de çınarlı kahvenin arkasındaki bahçede şu, bu, çekiştiriyorlar... Git onların başına tebelleş ol! İşte göreceğin muamele budur. İstiskal, anlamazsan hakaret, onu da anlamazsan sepet havası!.. Haksız mıyım canım? Niye öyle bön bön birbirinizin yüzüne bakıyorsunuz? Haksız mıyım söylesenize!..»

Birisi cevap verecek oldu

«Değilsin, değilsin ama...»

«Aması, maması yok. Böyle altlı üstlü lâf istemem. İnsan dobra dobra söylemeli. Neden korkacak mışım? İpi sapı bin yedi yüz elli kuruş maaş değil mi? Alsınlar onu da.. Ben kendimi ele güne karşı kepaze edemem. Şuna buna temenna çakıp dilenci mevkiine düşemem. Alnımın terini kara kaplı defterin üstüne şırr diye akıtır, ay başında göğsümü gere gere hakkımı alırım. Bir de şu hacı imiş, şu hoca imiş, beriki âmirmiş. Gel, git, el pençe divan, kulunuz, hakiriniz. Yooo azizim. Bana gelmez. Olmazsa al abdestini, ver papucumu, ne imiş o? Bir kenara çekilip iki tek dert kasavet ilâcı atmağa kalmıyor, pat diye başı sarıklı, çenesi sakallı bir adam masanın ortasına düşüyor. Ne var yahu, ne oluyoruz demeğe kalmadan, başlıyor rakının zararlarından bahsetmeğe. Ulan, burası cami mi, tekke mi, anlıyamadık. Git işine!..

Deminden beri çapaklı gözlerini kırpıştırarak tapucuyu dinleyen sandık emini Mustafa Efendi, başını iki yana salladı

«Canım, o da bir şey demeli. Hani ya, bir zemini kelâm!

Tapu memuru elini uzatmıştı

«Bırak allahını, dinini seversen... Zemini kelâm! Lâf kıtlığında asmalar budayayım!. Sırası mı idi bunun şimdi? Herif adeta bize

çıkıştı. Nerede ise masayı kaldırıp kafamıza geçirecekti. Başka manası var mı?.

İnsanı deli divâne eder bunlar. Bunları bağlamalı, sarığını boğazına geçirmeli, hududun öte tarafına sürmeli. Başka çâresi yoktur; olmazsa, işte böyle, şurada burada, hususi meclisine sokulur, aile harimine girer, eş dost meclisine dayanır, burnundan getirir dünyayı!»

«Yok canım» dedi baş kâtip, «yok canım, amma da yaptın! Aile harimi neresi, burası neresi!. Şurada, yanı başımızda üç beş kişi daha gelip bir masa kursalar ne diyeceksin? Umumi bir yerdir burası. Hoca da gelmiş, bizi görmüş, selâmımıza güvenip yanımıza oturmuş. Ne var bunda?» Tapucu sükûnet bulmuyordu :

«Deme öyle, ahret kardeşi, deme öyle! Bu heriflere yüz vermeyin derim size, yüz vermeyin. Sonra bunları azdıracaksınız. Alimallah rakı yüzüne hasret kalacağız. Esnaf korkacak, getirmiyecek bu zıkkımı. Sonra dağ başında bekle. Allah kerim.. Bugün bu zatışerif geldi ya; yarın bekle dairede. Ezberden tapu senedi istemezse yüzüme tükür. Derken bir akşam cumburlop eve. Ne imiş. Hanımla dün gece kavga etmişsin de konu komşu rahatsız olmuş. Efendi hazretlerini vekil etmişler! Vallahi de tallahi de bu olacak. Durun bakın! Bu makule insanlar yüz bulmaya görsünler. Softa damarı kabarmaya görsün. Bugün rakına, yarın çorbana öbürgün işine.. Durabilirsen dur önüne bakalım.

Soluktan istifade etmek istiyen Telgrafçı Asım söze karışacak oldu :

"Birader, dedi, kendini ne üzüp duruyorsun? Hoca Ali Efendi pek o kadar korkulacak adam değildir. Seninle bir hususi alaveresi varsa o başka. Yoksa söylediklerinin yarısı haksız! Sen biraz keyfoldun da birdenbire parlayıverdin.

Dokunma şu biçare adama. Zararsız bir böcektir o, sokmaz, ısırmaz. Karınca gibi şurada, burada nafakasını arar. Fesada, fitneye karışmaz. Hem okumuş adamdır. Baksana... Vilâyetten tefsir işi için komisyona adam istediler de bula bula bunu bulduk. Adamcağız kazanın yüzünü akedip geldi.

Sandık emini ilâve etti :

"Hem öyle kara sofu da değildir. Bakma sen, fırsatım buldukça rakı makı da atıştırır. Öyle karanlık taassubu filân yoktur. Zaten buraya şu masayı göre göre gelmesi de buna delâlet etmez mi ya... Bırak şu adamın yakasını!

Tapu memurunun yüzü kıp kırmızı olmuştu. Yumruğunu masaya vurarak bağırdı : "Ne bu be? Hep birden şu yobaza sahip çıkı-

yorsunuz. Ne bu? Hocaları tekrar hortlatıp başımıza belâ mı etmek maksadınız? Millet bunlar yüzünden asırlardır inleyip duruyor. Kara taassubun zulmü, fesat ve melâneti artık yeter oldu. Bunca inkilâp, vatandaş kanı, geceli gündüzlü, içli dışlı harpler... Hep bu uğurda, bunlar için, bunlar yüzünden... Yeter be, kesin şu konferansı.. Dinlemem ben böyle masal? Offff....

Yakasını bağrını açmıştı. Ötekiler üstelemek istemediler. Lâfı başka tarafa çektiler. Sandık emini başını önüne eğmiş, sağ elinin parmakları ile sarı, kıvırcık bıyıklarını dişlerinin arasına doğru itmeğe çalışıyor, çenesini hafif hafif oynatıyordu. Bahis değişmişti Herkes karakol kumandanının İstanbuldan yeni gelen baldızına dair başkâtip tarafından anlatılan hikâyeyi dinliyordu. Başkâtibin ifadesine nazaran, bu kız, karısının Zeyrek İnas Mektebinde sınıf arkadaşı imiş. Bacak kadarken onun ileride ne fettan bir yosma olacağını dünya âlem kestirmişmiş!

Ortalık iyiden iyiye kararmıştı. Kahve ocağının kapısından içerde yanan lüks lâmbasının bir dilim ışığı bahçeye vuruyor ve üstü türlü türlü mezelerle dolu olan masayı ikiye biçiyordu. Bu bir dilim ışığın yardımı ile herkes kadehlerini çatallarını bulabiliyor; birbirlerinin yüzlerini hayal meyal seçiyorlardı. Derken lâkırdı yeni memurin kanununun bahsine döküldü. Sandık emini dedi ki

"İnzibat komisyonlarının şekli değişecekmiş diyorlar, Tahrirat kâtibi anlatıyordu. komisyona ahaliden ilim ve ahlâkı ile temayüz etmiş iki aza da alınacakmış."

Başkâtip tasdik etti. "Evet" dedi, "müddei umumi bey de söyledi, hattâ kaymakam bu âzaları peylemiş bile."

Ziraat memuru, deminden beri ilk defa olarak ağzını açtı. "Dur bakalım yahu, daha dereyi görmeden..."

"Eh, ne olacak kanun çıktı. Önümüzdeki aya tatbik mevkiine giriyor. Pek acele de sayılmaz."

«Kimmiş bu müntehip âzalar?»

"Eyice anlıyamadık. Vali ile muhabere filân cereyan etmiş. Şimdilik dört kişi üzerinde karar kılmışlar. Bunların biri..."

Herkes kulak kesilmiş, gözlerini sandık emininin ağzına dikmişti. O nazlanıyor, bir hükûmet sırrını fâşetmek istemiyormuş gibi, mırın kırın ediyor, sandalyesinden yarım yamalak kalkarak yerini havalandırıyordu. Nihayet dayanamadı "Bilmem amma," dedi, "bizim hoca Ali efendinin âzalığı yüzde yüz muhakkak gibi."

Ortalıkta bir sessizlik oldu, yalnız başkâtip çatalına uzandı, bir zeytin tanesini, tabağı tıkırdatmadan aldı, dişlerinin arasına sıkıştırdı, öylece kaldı.

Tapu memuru ilk saniyelerde bozuntu vermedi. Bilâkis masanın o kargaşalığı arasında bir yer bularak, kenarda hasır iskemlenin üzerinde duran yarım ekmeği aldı, cebinden çıkardığı parlak ağızlı bir çakı ile o aralıkta ekmeği kesmeğe başladı. Ne çare ki, sandık emininin tebessümleri arasında, bu iş de çarçabuk bitmişti.

Gene söze başlamak cesaretini başkâtip gösterdi

"Desene, baltayı taşa vurduk"

Ses çıkaran olmadı. Hepsi lâfı yanındakinin açmasını bekliyor gibi idi, "hayır" dedi sandık emini "Ali hoca öyle adam değildir. Fırsat düşkünlüğü nedir bilmez." Tapu memuru onun yüzüne baktı. Bir şeyler arıyordu. Aradığını bulamadığı için, içini bir çocuk gibi ortaya dökmekte mahzur görmedi : "Şimdi ayıkla pirincin taşını! Geçtim, bizim şu Elmalı köyü işi de hâlâ inzibat komisyonunda! Yaradana sığınıp bir lüzumu muhakeme kararı çekiverirlerse..."

Sandık emini başını kaldırdı "İşin dumandır!" dedi. Beriki tekrar onun yüzüne baktı. Bu sefer aradığını bulmuştu Karşısındaki kirli dişlerini göstererek gülüyordu. Öteklier vaziyetten sıkıldılar. Lakırdının buraya varacağını tahmin edemedikleri için bir çıkar yol bulmasını sandık emininden bekliyorlardı. O da aksi herifti hani.. Kuruş sayar gibi insanın kanını damla damla kurutur, aman zaman bilmezdi. Halbuki tapucu ile ne de can ciğer dost idiler.. Bu akşam bir uğursuzluk vardı. Zaten ilk dakikalarda hocanın gelip çökmesinden Başkâtip bunu anlamıştı. Tapu memuru gözlerini kucağına dikmiş, düşünüyordu. Telgrafçı Asım arkadaşına cesaret vermek istedi, arkasına bir yumruk vurdu.

"Hadi be" dedi, "birdenbire öyle kara hülyalara dalma. Ne olacakmış? Canın Hoca Alinin avucunda değil ya.. Komisyonda altı kişi var. Elbet seni de bir müdafaa eden bulunur."

"Öyle, öyle" dedi, başkâtip «teessüre mahal yok! Hem ne olmuş? Ali Hoca iyi adamdır. Kin tutmaz!»

Sandık emini başını salladı. Başkâtibin çaktığı bir göz işaretini görmemezlikten geldi. Ağzı büsbütün açıldı : «Canım biz de âzayız orada» dedi. "Bizim de reyimiz var. Baş efendi müddei umumi beyin de kulağına koyar. Değil mi? Allah büyüktür!"

Tapu memuru bir göğüs geçirdi. Çenesi oynar gibi oldu. Fakat bir türlü lâkırdı söyliyemiyordu. Bereket versin Asım hatırına geldi de oturduğu yerden ocağa doğru bağırdı "Hey, Veli Dayı, söyle şu bakkala, bize bir 96 lık daha yollasın."

Sonra döndü Tapu memuruna : «Hadi be yavrum, bırak şu vesveseyi! Kaldır kafanı! Ooo... Ne deyumuşak adammışsın be!»

Kadehler lıkır lıkır dolarken tapu memuru da kendine gelir

gibi olmuştu, amma halinde, bir uzun ve yorucu hastalıktan kalkmışların, bitkinliği vardı. Nedense oradakilerin hepsi de onun konuşmasını bekliyorlardı. Sandık emininin bu arzusu, bir dereceye kadar anlaşılabilirdi. Hattâ Asım'ın da sofranın neşesi bozulmasın diye böyle bir fikre kapıldığım kabul edebiliriz. Fakat diğer iki kişinin, Başkâtip ile, rakı âleminin başındanberi bir kelime bile söylemeden kenarda sinip kalmış olan muhasebei hususiye memurunun, gözlerindeki bu çapaklı intizara yerinde bir mâna vermek hakikaten imkânsızdı. Tapu memuru ötekilerden ziyade bunların alâkasına içerliyor ve saçlarında, boynunda, suratında sinek gibi gezinen bu alaycı, bu pis, bu dayak düşmanı nazarları ıstırapla takip ediyordu. Bunlar ondan ne istiyorlardı? Hoca Ali efendiye kızarken, ona söverken, onun yüzüne karşı ve arkasından ileri geri söylenirken kalben kendisi ile beraber olan, beraber kızan ve beraber söven bu adamların, şimdi birden bire, hep birlikte karşı cepheye geçmeleri ve kıyıda kalan adamlara mahsus yarı merhamet, yarı istihza dolu gözlerle artık bir kara zift batağına dalmış olan şu tedbirsiz kafalı, atak ve gösteriş sevdalısı gövdesine bakmaları ne demekti? Tapu memurunun içinden, birdenbire ayağa kalkmak, gırtlağını dişine alarak ağzını açmak ve deminki küfürlerin daha sunturlusunu, daha çamurlusunu bunların da yüzlerine, gözlerine sıvayarak, çekilip gitmek fikri geçmiyor değildi. Hattâ bu fikir, karıncalar gibi, diz kapaklarına ve dirsek kemiklerine tırmanmağa başlamıştı. Amma asıl noksan olan bir şeyin bir motosiklet gibi kendisini bayırın dibinden kavrayıp yukarı doğru fırlatacak olan bir şeyin toprağa sıvaşmış gibi yerinde durduğunu, bir türlü harekete gelemediğini de pek âlâ hissediyordu. Maamafih ne olursa olsun bir şey söylemek lâzımdı. Bu karar dimağında yarım yamalak belirmişti ki, dudakları yerinden oynadı "Ne olmuş ki? dedi, bir fenalık mı ettik? Kimin tavuğuna kış dedik?.."

Sonunu getiremedi, damağı kurumuştu. Kadehini aldı, güçlükle bir iki yudum içti. Göz ucu ile etrafına bakındı Seyirciler bekliyorlardı. Yumruklarım sıktı, avuçlarından buz gibi terler sızıyordu

«Hoca Ali efendi ilk defa olarak mı böyle sözler dinliyor? Hem ben bir şey demedim. Sarhoşluk hali bu... İnsan iyi de söyler, kötü de. Arif olmalı biraz.»

Yerinde oynadı, iskemlesini havalandırırken sandık eminine baktı, göz göze geldiler. Birdenbire bütün cesaretinin bir bardak gibi yere düşüp kırıldığını hissetti. Ne yapmak lâzım geldiğini düşünmeğe çalışıyor, cebinden, terden sırsıklam olmuş, kirli bir men-

dil çıkararak kulaklarının arkasını siliyor; pantalonunun diz kapaklarını yukarı doğru çekiyordu :

«Hem Ali Efendi, babam yaşında adam! Ona ne diyebilirim ki? Ne diyebiliriz? Ha?.. İnsanda ar, hayâ olmalı biraz. İnsanın şah damarı çatlamalı ki bu biçare ihtiyara söz söylesin! Alimallah dili kurur adamın... Kökünden kurur hem de...»

Sözlerinin etrafta tesirini kontrol etmek için lâzım olan kuvveti, boyun kemiğini oynatarak, aradı. Ümitle gözleri parladı. Artık sesi daha muntazam çıkıyordu...

«Doğrusunu söylemek lâzım gelirse kabahatin bir kısmı da onda! Sarhoş sofrasına öyle pat diye gelinir mi canım? Sarhoş, yarı deli demektir. Hürmeti de unutur, ibadeti de! Bir yerde şişe gördün mü uzaklaş uzağa git. Üstlerine varma. Varsa bir diyeceğin, sonraya sakla. Velevki o şişenin başında oturanlar sana kul, köle gibi bağlı, evlât gibi hürmetkâr ve ümmet gibi tâbi olsunlar! Boş ver, yan çiz, caddeyi tut! Bırak ki ben, karınca kaderince, seni severim. Seni sayarım. Senin hatırını canıma da mâl olsa kırmam. Sen benim babamın bile saygı ile andığı bir mübârek adamsın! Amma olmaz! Baktın ki burada rakı içiyorum, varma üstüme. Beni bir deli, bir budala, bir edepsiz, bir rezil farzet! Anasının ipliğini pazara çıkarmış bir veledizina farzet. Sonra, yarın gel evime, al eline bir sopa; giriş kafamdan, gözümden. Ağzımı açarsam nâmerdim. Çoluk çocuğumun önünde yerlere serileyim, eşek sudan gelinceye kadar ver sopayı! Yerlere kapanayım, yüzüm, gözüm kan içinde kalsın. Eğer ayaklarına sarılıp öpmezsem, bin töbe edip istiğfar getirmezsem, tükür suratıma!»

Başkâtip yerinde oynadı, mırıldanır gibi

"Yok canım, yok canım!" dedi.

«Hayır, dinim rabbena hakkı için böyle! Ben öyle caf cof bilmem. Ben helâl sütü emdim. Büyük, küçük bilirim. Hani billâhi bu adam yok mu, şu Ali Efendi yok mu, canımı veririm onun uğruna! Nerede öyle peygamber kalpli, veli suratlı, şadırvan suyu gibi tertemiz adam şimdi! Kaldı mı? Şunun şurasında topu topu bir tek! Aramızda bir tarih yadigârı olarak yaşıyor. Hani ona yan bakanın, onu incitenin Allah gözünü kör ediverir, Allahtan evvel ben ederim o gözleri! Oyarım alimallah!»

Meclisin tadı iyice kaçmışa benziyordu. Hususî muhasebe memuru yerinden sallanarak kalktı

«Bana müsaade arkadaşlar,» dedi, «ben kaçıyorum».

Tapu memuru da ayaklanmıştı :

«Otur allahaşkına! Nereye böyle erkenden canım?.»

«Tatlı tatlı konuşuyoruz şurada.»

Öteki kararını vermişti

«Hayır, beni mazur görün, evde hastam var malûm a... Gidip bakayım. Eh, hadi hoşça kalın...»

Baş kâtip gidenin arkasından uzun müddet baktı. Belli idi ki o da kalkmak istiyordu, fakat şimdi yeniden biraz beklemek lâzımdı. Suratını buruşturdu.

«Baksana ocakçı başı, bağır şu ayıcıya bakalım. Bize bir şişe anzorot daha!»

Bu, tapucunun sesi idi. Ne de gür çıkıyordu. Asım bile, hayretle onun yüzüne bakakaldı.

Sandık emini «Ben kendi nefsime bir yudum daha içemem» dedi, «artık komanyayı aldık.»

Başkâtip acele ile, ilâve etti

«Ben de hakeza! Yeter artık birader efendi, yavaş yavaş yolu tutalım.»

«Vallahi olmaz» diye tapu memuru tekrar ayağa kalktı. «olmaz billâhi! Ben ısmarladım diye mi naza çekiyorsunuz? Garip malına ne zulüm! İnsan hatır için içer canım.»

Sandık emini kalkmış, caketini giymeğe çalışıyor, başkâtip mendili ile parmaklarını kuruluyordu. Tapu memuru önlerine geçmek için çok çalıştı, fakat durmadılar. Son ümidi teşkil eden Asım da elleriyle saçlarını taramağa başlayınca artık ısrarın beyhude olduğunu anladı

«Eh, ne yapalım, başka bir akşam tamamlarız. Allahın günü bir değil ya... değil mi can yoldaşım?..»

Gözleriyle Asımın gözlerini arıyordu. O, baştan savma bir cevap verdi

«Öyle! öyle! Başka bir akşam..»

Kafile kahveden geçiyordu. Arkada kalan tapucu koşarak yetişti; sandık emininin koluna girdi "Ağabeyciğim, dedi, darılma bana, ben böyle deli doluyum işte... Ayaklarının altını öpeyim, beni hor görme! Hani bilirsin, senin için canımı feda ederim.."

Sonra ocakçıya döndü «Bakkala söyle, bu akşamki rakıları bana yazsın! Son şişeyi de sen afiyetle iç dayıcığım, kusura kalma.. Eyvallah!»

DEMOKRASİ

Hapishanenin taş duvarları boyunca, âdeta tıpır tıpır yürüyerek ve tok tok öterek, tahsildar Kerim'in sesi aksetti

— Rasim... Rasim...

Herkes yatağının içinde çömeldi. Yorganlar dizler üstüne çekildi ve alışılmış bir tevekkül içinde bu adamın, gecenin bu vaktinde, gene ne istiyeceği düşünüldü.

Rasim, bu kısa boylu, kavruk yüzlü, gözleri fincan fincan fırlamış, burnu sarı bir hıyar gibi iri ve çarpık delikanlı, şalvarının uçkurunu çekerek, koğuşun kapısında göründü :

— Ne var ağa?

— Gel oğlum şu belimi çiğne. Bu akşam gene deprendirmedi beni.. Meretin ağrısı bir gün galiba canıma okuyacak.

Rasim tabanı ve yüzü kat kat olmuş, beyaz bir tozla sıvalı, ağır ayakkabılarını tahsildarın şiltesinin kenarında çıkardı. Evvelâ sağ ayağını yüzü koyun yatmış olan adamın sağ küreği üstüne, sonra sol ayağını sol küreği üstüne bastı. Üzüm şırası çıkaracakmış gibi incitmeden çiğnemeğe başladı.

Bütün koğuş halkının artık hiç bir işleri kalmadığı halde hepsinin gözleri Rasim'in iri ayaklarına dikilmiş, öylece duruyorlardı. Tahsildar yattığı yerden başını hafifçe kaldırdı

— Haydar uyanık mı?

— Uyanıkım ağa.

— Ne oldu o yeni gelenin işi?

— Yarın denkleştirecekmiş.

Tahsildar inliyerek homurdandı ve uzun zamandır beslenen bir kinin soluğuyla

— Sen pek onun denkleştirmesine falan aldırma. Çenesine iki tane göster. Buranın usulü budur diye kafasına sok. Eğer yarın öğlen yemeğinde parayı teslim etmezsen senin hakkından gelirim.

Haydar dediği, koğuş kapısıyle koridora açılan camsız, çerçevesiz delik arasına siyah bir pösteki sermiş, onun üstüne dizlerini kısarak uzanmış, kandil altında gözlerinin yalnız oyuğu ve ağzının yalnız çukuru görünen, çirkin, çatlak sesli adam :

— Doğrusunu istersen, daha dün geldi. Varı yoğu da pek belli değil, ağa. Şunun şurasında...

Sözünü bitirmeğe kalmadı. Tahsildar sırtındaki çocuğu yere devirerek, evvelâ dizlerinin üstüne, sonra ayağa kalktı ve yıldırım gibi Haydar'ın yattığı tarafa iki adım attı :

— Ulan köpek, diye gürledi, sen bana akıl mı öğreteceksin, yoksa yamaklık mı edeceksin? Ha?

Tahsildarın üstüne doğru geldiğini gören Haydar'ın fırlayıp yanındaki kapıdan dışarı çıkması beklenirken yattığı yerde daha çok büzüldüğü ve pöstekinin dibine doğru kayıp sinmek istiyormuş gibi debelenmeğe başladığı görüldü. Tahsildarın sesi duvarlarda çınlıyor ve bütün mahpuslar, kimisi bağdaşları üstünde kalkınarak, kimisi diz kapaklarına dayanarak, az uzaktakiler de ayaklanarak, olacak şeyi bekliyorlardı.

— Şunu açıkça söyle bana, sen akıl hocası mısın, yoksa fino köpeği mi?

Haydar yüzü yere dayalı, hırıltı ile karışık sesler çıkarıyordu

— Fino köpeğiyim ağa, senin köpeğinim. Bağışla beni, kusura kalma, kulun, kurbanın olayım.

Bu teslim olma karşısında tahsildar biraz yavaşladı, koğuşun ortalık yerinde heykel gibi dikilerek ve isli yağ kandilinin titrek ışığı içinde kara gözlerini korkunç bir kuşunkiler gibi ileri doğru kaldırarak :

— Nerede o soyka? dedi, neydi onun adı?

Haydar vaziyetini bozmadan başını pöstekiden kaldırdı

— Süleyman, ağam.

— Süleyman olacak domuz, nerdesin, kaldır kafanı...

Ta ötelerden, dış kapının hemen dibinden evvelâ ince, ölü bir ses geldi

— Buradayım ağa..

— Kalk ayağa.

Karanlık içinde ipe asılmış gibi yalpa yapan, kenar çizgileri düm düz, kafası haddinden fazla küçük bir gövde belirdi. Tahsildar daha yumuşamağa yüz tutmuş sesiyle

— Bana bak ulan, sen gençsin. Halin, vaktin fena görünür. Ama kız kaçırdığına göre karnın tok olmalı.. Burada aç olanlar var. Yarın öğleye kadar, olmazsa akşam ezanında, Haydar'ın sana dediğini bulup buluşturmazsan, seni bohça gibi dört kata büker, ananı bellerim. Anladın mı?

Uzaktaki gölge sallandı. Uzun bir duraklamadan sonra deminki (ağam) diyen ses gene vızıldadı :

— Olur... Olur ya ağa, ben nirden bulacağım o kadar parayı? Benim bu dünyada...

Sesin gerisi fısıltılara, kaynaşmalara karıştı .Çocuğun etrafında bir kaç gölge oynadı. Eteğinden çekerek yere oturttular ve üstüne bir örtü attılar. Başka bir ses cevap verdi :

— Peki, peki ağa, yarın akşama dek hazır ederim diyor. Acemi çocuk, lâf etmesini bilmiyor. Sen kusuruna bakmazsın.

Tahsildar yan taraftan dizleri üstünde yürüyen birinin aşağıdan uzattığı sigarayı aldı. Yakılıp da verilmiş olan sigara, ağır ağır kalkan bir kolun ucundaki kara el tarafından kalın dudaklara takıldı, bir nefes çekildi. Sonra yere fırlatıldı. Tahsildar döndü, yerine gelip uzandı, kenarda bekliyen Rasim korka korka tekrar ağanın sırtına bindi. İnilti arasında ağanın kaynıyan bir kazan gibi fokur fokur küfrettiği duyuluyordu :

— İtler, hergele zadeler, düzenci deyyuslar...

Tekrar herkesin gözleri Rasim'in ayaklarına bağlandı. Göz kapaklarına takılan ağır uyku gırtlakların dibinde koyulaşıp balgamlaştı ve kafalar yana doğru sarktı. Kandilin sabaha karşı soluklaşan ışığı camsız koğuşun duvarlarında görünmez hale gelinciye kadar Rasim Ağanın sırtından inmedi. Çünkü ağa uyumuştu. Rasim ayağı kayarak yere yıkıldığı ve yanlışlıkla tahsildarın koluna bastığı halde ses sada işitmeyince bunun farkına vardı ve uzaktaki yerine kadar gitmeğe dermanı yetişmiyerek, oracığa ik şilte arasındaki tahta diliminin içine boylu boyunca uzandı, vurulmuş gibi hareketsiz kaldı.

*
* *

Sabah çayı nöbetçisi Kayalar köylü Hasandı. Erkenden kalkmış, kömür çuvalının dibindeki bir kaç parça kömürle semaveri kaynatmış, ince belli altı bardağı ağanın yattığı koğuşun kapısı içine koymuş, sonra mavi ışıklı gök yüzünü o kadar iyi gören tahta kalaslarla örtülü arka pencereye dirseğini dayıyarak kendinden geçmişti. İkide bir Ağanın şiltesine yan gözle bakıyor, sonra onun etrafını çevirmiş olan Deli Remzi'nin, Meydancı Osman'ın, Heleteli Rıza Efendinin uyanıp uyanmadıklarını gözlüyor, hiç birinde bir hareket görmeyince tekrar mavi gökle tatlı uyku arasına kendini koyuveriyordu.

Aksi şeytan bu ya... Tahsildar'ın tok kurtlara benziyen sesi uludu :

— Ulan, hani çay?

Hasan pencereden dirseklerini kopardı, ayağı dibindeki kafanın tam altına basarak koştu :

— Hazır ağam, çay hazır..

Semaver fokurduyordu. Şırıl şırıl akan dumanlı su Hasan'ın burnuna vurdu, gözkapaklarına çarptı. Uykusu büsbütün açıldı. Ağa söyleniyordu

— Ha it ha, gözünü aç bakalım. Ana yatağında rahatsız oldun galiba. Uyandır arkadaşları.

Hasan sağ elini göğsüne koyarak Tahsildarın eline çay bardağını verdi. Sonra beyaz çoraplariyle seğirtip etraftakilerin mintan yakalarından, yorgan uçlarından birer birer çekti, fısır fısır konuştu. Birkaç dakika sonra hepsi doğruldular ve hemen ellerine verilen çay kadehlerinin buğusu arasından

— Merhaba ağa, merhaba ağa, merhaba merhaba...

diye mırıldandılar.

Tahsildar sesini çıkarmadı. Hiç duymuyormuş gibi kalın dudaklarını her yudumda emiyor, ince, uzun bıyıklarını avucuyla sıvazlıyor ve önüne bakıyordu. Hasan'ın sıra ile dolaştığı bütün yatanlar, alışılmış bir çeviklikle, kalkıyorlar, acele mintanlarını, pantalonlarını, kunduralarını giyerek, sessiz sedasız, şiltelerinin içine çömeliyorlardı. Yorganını dürmeden oturanlar yanındakinin uyarması üzerine tekrar kalkıyor, acele yorganını dürüp, sonra tekrar oturuyordu.

Tahsildar Kerim, gözlerinin hizasına kaldırdığı çay bardağından başka bir tarafa bakmıyarak dişlerini birbirine vurdu. Gözlerini kıstı

— O müteahhit olacak herif yakayı kurtarmış mı?

Haleteli Rıza efendi elindeki çorabın tozunu parmaklariyle silkeliyerek cevap verdi

— Dün akşam geç vakte kadar mahkemeleri bitmemişti. Zannım bugün de devam edecekmiş. Kâtip öyle söylüyordu. Geceyi kapı altında geçirmişler.

Kerim inanmadı

— Remzi'nin otelinde olmasın? O hırsız köpek böyle yağlı kuyrukları pek kaçırmaz.

Deli Remzi siyah dişlerini gösterdi

— Benim adaşım işini bilir. Bütün gün mahkeme kapısında beklemiş. Şaka değil; altı, yedi tane kalantor suçlu. Yemeleri, içmeleri, yatmaları bir sürü para... Ama ne çıkar be ağam? Eninde sonunda boylıyacakları bu kâşane değil mi?

Tahsildar hâlâ çay bardağının arkasından bakarak

— Bir düşerlerse işleri var. Devleti, milleti soymanın acısını çıkarmazsam bana da Kerim demesinler...

Ortalıkta çıt yoktu. Hiç tanımadıkları, günlerden beri adlarını işittikleri bu kalantor müteahhidlerin mutlaka tevkif olunacaklarını kâtip epeyce zaman evvel haber vermişti. Arada iki muhakeme geçmiş, vekil tutmak falan bahanesiyle serbest bırakılmışlar, dünkü gün son celse olmuş. Tahsildarla arkadaşları geç vakte kadar gelen giden olacak mı diye beklemişler, sonra yatmışlar... Hapisanenin küçük, kuvvetsiz kalabalığının bütün bildiği bu. Ağa ile etrafındaki bir kaç kişi, daha fazla şeyler biliyorlarmış ,ama, bunları sormağa kimsenin cesareti yok. Hem nelerine lâzım? Kerim bey ağa işini bilir. Yoksul mahpusların, katığını çayını, don gömleğini bulup buluşturur. Ayak bastı paralariyle zenginlerin ay be ay verdikleri paralar bu işe yetip de artıyor bile. Gerçi fazlasını Kerim Ağa kimseye göstermez. Ayda bir iki defa demir parmaklıklı kapıya gelen karısı Zeynebe gazete kâğıtlarına sarılı fişekler verir, yollar ama, artık o da onun hakkıdır. Beş yıl dokuz ay bir dolup da bu adam buradan çıkarsa fakir fukaranın hali duman olacaktır.

Tahsildar ikinci bardağı da içtikten sonra, âdetidir, ayağa kalkar ve koğuşları dolaşır. Arkasından Rıza Efendi ile Deli Remzi de yürürler. Bugün de bu olacak.. Olacak ama birkaç kişinin de canı yanacak. Durun bakalım, Allah ne gösterir.

— Kalk bakalım Rıza.

İkisi birden hızla ayaklandılar. Remzi Ağanın yatağından sigara paketini, kibrit kutusunu aldı, arkalarından yetişti. Kerim, bir bir şiltelerin önünde duruyor, hal hatır soruyor, bitlilerin yakasını açıp muayene ediyordu. Kör Salih'in önüne gelince

— Sen nettin bakalım amca oğlu, ne var ne yok?

Hiç ağam. Yuvarlanıp duruyoruz sayende.

— Ha... Demek yuvarlanıp duruyorsun. Kalk ayağa bakalım.

Kulakları haddinden fazla uzayıp aşağı doğru sarkmış, gözlerinin kenarından yaş yerine durmadan sarı irin akan, üst dudağının yarısı kopuk, çıplak denecek derecede partal urubalı, ellilik bir adamdı bu.

Dün gene baban olacak kerata gelmişti.

— Evet ağam, ihtiyar halinde...

— Ne getirdi?

Biraz kuru üzümle..

— Kes ulan, çıkar paraları...

— Para mı?

Tahsildarın şimşek gibi havaya kalkan pençesi, gene şimşek gibi irinle sıvanmış surata yapıştı. Kör Salih tepesi üstü yere yıkıldı.

— Kalk ayağa.

Salih adamakıllı dikilmemişti ki ikinci bir şamar sol gözünün üstüne indi ve (of anam) diyerek ellerini yüzüne kapadı.

— Çıkar ulan babanın getirdiği parayı.

Körün eli uçkurluğuna doğru giderken gözünden karşıya doğru sicim gibi kırmızı kan fışkırdı. Eğer tahsildar geriye doğru sıçramasaydı üstü başı bittiydi. Fakat geride durmadı İki kişi yardıma koştular, Salih'in ellerini tuttular, bileklerine bulaşan kana aldırmıyarak belindeki kuşağı çözdüler. Birisi elini sokarak kasığından dörde bükülmüş bir bez muska çıkardı. Arasından beşlik bir banknot çıktı. Tahsildar öne doğru eğilmiş ve avuçlarını karnına bastırmış olan Salih'in ensesine iri bir yumruk attı. Onun sallanarak yere doğru devrilmesine meydan vermek istemiyen adamlarına eliyle işaret edip ileri doğru yürüdü.

Salih boylu boyunca şiltesine uzanmış, uluyordu. Tahsildar kafasını arkaya çevirdi

— Ulan, sesini kes, kes sesini diyorum, yoksa..

Uluma hafifledi, kısıldı, kayboldu.

Kerim ve adamları yeni misafir Süleymanın önüne gelmişlerdi. Daha bir kaç adam ilerde konuşurlarken aklı hep onda olan Tahsildar, tam hizasına geldiği zaman yüzüne bir tatlılık vermeğe çalıştı. Bundan cesaret alan Süleyman, yüzünü sakınmadan, ileri doğru eğilip selâm vaziyeti aldı ve dimdik durup :

— Emret ağam...

der demez, yarı belinden balta yemiş bir kütük gibi yere devrildi.

— Çakal seni, diye Kerim söyleniyordu, ne diyordun dün gece? Ulan kız kaçırmayı bilirsin, fundalıkta kızın ırzına geçmeyi de bilirsin.. Sonra kem küm ha? Seni bütün bu millete maskara eder, göbeğini deşerim. Bak benim kafamı kızdırma. Akşama hazır et. Benim kanımı başıma çıkarma.

Süleyman, çocuk denecek yaşta bir şeydi. Zayıf kürek kemikleri tiriltiril titriyor, yüzünü yerdeki tozlu tahtalara sürüyor, boğularak ağlıyordu. Ağa nedense bu oğlana çok kızmıştı. Rıza Efendi bile, hiç âdeti olmadığı halde, müdahale etmek lüzumunu hissetti

— Sen onun kusuruna bakma Kerim Efendi, çocuktur, yol yordam bilmez. Bir acemilik ettiyse bağışla. Hem fena bir insana benzemiyor. Garip oğlana fazla kıyma. Eğer borcunu ödemezse o vakit hakkından geliriz. Hadi yürüyelim.

Tahsildar sigarayı dibinden tutup dişleri arasında çiğniyor, Süleyman'ın sırtına dik dik bakarak homurdanıyordu

— Gidi veledi zina gidi.. Bir de lâkırdı ha... Ben sana kız bozmayı gösteririm...

O günkü teftiş, kırmızı sakallı bir köylünün de iki tekme ile işi savuşturmasından sonra, vukuatsız sona erdi. Bu sonuncusunun kabahati, geçen ay nöbetinde iki şeker aşırmış olmasıydı. Kerim, bunu nereden duymuşsa duymuş, hiç bir şeyi kaybetmek bilmiyen kafasının bir kenarında saklamıştı. Bugün kırmızı sakalının yüzüne biraz ters bakmasını bahane ederek cezasını verdi. Deli Remzi de :

— Hak etmiş pezevenk..

diyerek cezayı onayladı.

*
**

Tahsildar Kerim denilen bu zorbanın, koskoca bir şehrin göbeğinde ve her noktası hesap edilmiş inzibat tedbirleri arasında, bu derece sızıltısız ve sinsi bir dehşet idaresi kurması, herkesin hayretini mucip oluyordu. Bu vaziyetten mülkiye âmirlerinin, zabıta büyüklerinin hiç haberleri yok denemezdi. Çünkü içerdekiler ne kadar âciz ve zavallı da olsalar, bazan aklı başında insanlar da aralarına düşüyor, derhal aym rejime tâbi tutuluyordu. Bunlar cezaevinden çıkınca olanı biteni icabedenlere anlatıyorlar ve şikâyetlerini en yüksek makamlara kadar bildiriyorlardı. Ne çare ki karşıdaki akıllı ve şerir biriydi. İnsanları o taraflarından tutmayı biliyordu ki, bütün delillerin ve şahitlerin üstüne, ortaya attığı bir fikir veya iddia, hemen kudretini gösteriyor ve bütün neticeler az zaman içinde eriyip sönüyordu. Tuttuğu yol umumiyetle tek esasa dayanıyordu. Bu esas da (büyük lâf) etmekten ibaretti. O suretle ki, mahkûmlardan para çekmek, dayak atmak ve ceza vermek gibi şeyler, onun yüksek sesle telâffuz ettiği birkaç büyük sözün karşısında, güneşe çıkarılmış kar gibi, eriyiveriyordu. Meselâ yeni gelen bir tutuğa tarhettiği on lira vergiyi vermedi diye bu adamcağıza günlerce eza cefa ettiği nasılsa cezaevi idaresine ihbar edilmiş ve doktor muayenesine sevkedilen bu biçarenin vücudunun muhtelif yerlerinde demirle vurulmadan hasıl olmuş uzun, kanlı izler tespit olunmuştu. Fakat tahkikatı idare eden Müdürün önünde Tahsildar Kerim hemen hiddete gelmiş ve ayağa kalkarak şöyle bağırmıştı :

— Bu devirde, bu hürriyet ve müsavat devrinde, zabıta memurları tarafından dövülerek cezaevine atılan zavallı bir vatandaş karşısındayız. Bu ağır ve caniyane suç üzerime atılmak suretiyle kapatılmak isteniyor. Fakat şunu biliniz ki ben icabında kaleme sarılarak mukaddes vatandaş haklarının nasıl çiğnendiğini en yük-

sek makamlara ihbar eder ve rütbeleri ne olursa olsun bunlara lâyık oldukları cezayı verdiririm. İkinci bir suç işlemekten zatı âlilerini vikaye etmek isterim, beyefendi.

Bu kuvvetli müdafaa ve tehdit karşısında olur olmaz memur dayanamadı. İyisi mi, nasıl olsa ikinci derecede bir kıymet arzeden bu dahili suçu kapatmalı ve tesiri daha geniş bir daire içine yayılacak olan yeni bir işin alevlenmesine meydan vermemeli. Çünkü icabederse Tahsildar Kerim, kendisinden dayak yiyen adamın hapishaneye baygın bir halde ve jandarma sırtında getirilip atıldığını bir sürü mahkûmun şahadetiyle ispat edebilir, işte o zaman da iş çığırından çıkardı.

Gene meselâ cebinden zorla bütün parası alınan bir adam acemilik ederek Gardiyana hâdiseyi anlatıyor, derken iş idareye aksediyor, lâkin Tahsildar huzura getirilip de ne diyeceği sorulunca derhal ayağa kalkıp hiddetle bağırıyordu

— Siz, hapishane karantina odasında elbiseleri soyulurken cebindeki parası da talan edilen bir zavallı vatandaşın hukukunu benden aramak niyetinde iseniz, aklınıza şaşarım. Bu meseleyi olduğu yerde bırakıp dallandırmamak daha iyi olur beyefendi. Yoksa karışmam.

Ve kafasını dikerek koğuşa doğru, mağrur adımlarla yürüyordu.

Lâkin Süleyman'ın üzerine yazılan vergiyi ertesi gün ödiyememesi üzerine çıkan mesele bütün bunlardan biraz farklı idi. Çünkü Kerim, bu zavallı çocuğu o kadar vahşice döğmüştü ki, etraftakiler ellerinde paçavralarla dayak yiyenin ağzını tıkamağa uğraşmışlar; çocuk bunları çıkarıp attıkça bir başka paçavra tıkayarak velvelenin idare tarafına geçmemesine çalışmışlardı. Süleyman'ın belden yukarısındaki çamaşırlar kâmilen çıkarılıp yüzü koyun yere yatırılmış ve çıplak sırtına bu iş için hazırlanmış olan iki parmak kalınlığındaki değneklerle, akşam serinliğinden gece yarısına kadar sayısız kırmızı iz çizilmişti. Bu izlerin çoğu kan pıhtılariyle kirlenmişti ve sıra ile sekiz, on kişi, vazife görmüştü. Bu vazife görme işi öylesine tertiplenmişti ki Tahsildar Kerim yorgunluğunu alıp dinleninceye kadar sadece gözleriyle suratlarına bakıverdiği hükümlüler, hemen kenardaki sopa yığınının içinden sağlamca birini kapıyorlar ve ara vermeden girişiyorlardı. Dayak atmak için insanın mutlaka hiddet etmesi lâzım geldiğini, aksi takdirde dayağın bir işe yaramıyacağını pek iyi bilen Kerim, vazifelileri gayrete getirmek için, mütemadiyen söyleniyordu

— Gidi namussuz hergele... Elin masum kızcağını saçlarından

yakalayıp sürükliye sürükliye köyün dışına çıkarırsın. Orada alaylan doğma soyarsın. Kanlı gözyaşları döküp yalvarmasına, eline ayağına sarılıp öpmesine, (yapma ağam, etme ağam, kulun kurbanın olayım, bana kıyma ağam) diye inlemesine aldırmazsın. Sonra da kafasını sivri kaya ile ezip bırakırsın... Seni alçak köpek seni...

Halbuki Süleyman, sadece, sözlüsü olan bir kızı alıp köyüne götürmekten maznun olarak mahkemeye verilmişti. Hattâ kendisinden bir kaç yaş büyük olan kız, Sorgu Yargıcının huzurunda (Süleymanı ben kaçırdım) bile demişti.

Süleyman'ın gözleri yana kayıp eli ayağı hareketten kesilince sopayı kestiler ve kafasından aşağı son su tenekesini de boca ederek başından ayrıldılar. Lâkin işin gecenin sessizliği içinde cereyan etmesi velveleyi dört duvar arasında bırakmadı. Akşamdan beri tertibat alan jandarmalar, hazırlık tekmil olunca koğuşu bastılar ve elebaşı olduğunda şüphe bulunmıyan Tahsildar Kerim'i yaka paça, alt kata indirdiler.

Müdür oradaydı. Zavallı adamın beti benzi atmış, eli ayağı titriyordu. Dört zabıta memurunun sımsıkı tuttukları Kerim, gözleri ateş saçarak önüne getirildiği zaman kendini tutamadı

— Ulan, sen artık Ali kıran, baş kesen oldun. Senin terbiyeni vermezsem, seni mahkemelerde süründürmezsem bana da burada Müdürlük etmek haram olsun.

Dedi. Kerim susuyordu. Hırsından gözlerinin akı kızıllaşmış ve çenesi sapır sapır atmağa başlamıştı. Bu hırs, Süleyman'a atılan layık faslından kalamazdı. Bu hırs, orada bulunanların cümlesi biliyordu ki, mahkûmlar arasında yaka paça edilip sürüklenmesinden doğuyordu. Nitekim bir kaç saniye gözlerini Müdürün gözleri içinde tuttuktan ve hızlı bir silkinişle kollarını jandarmalardan kurtardıktan sonra, bir adım attı ve parmağını karşısındakinin burnuna doğru uzatarak :

— Bir vatandaşı bu asırda köpek gibi sürükletmenin hesabını senden soracağım..

Diye gülerdi.

Müdür teslim olmak niyetinde değildi

— Ne? Hâlâ mı bu martavallar? Sen bir mahkûm parçası olduğun halde ele güne zulmedesin. Şunun bunun ağzını, burnunu kırasın. Zavallı fakir mevkufları haraca kesesin. Sonra vatandaş, matandaş ha? Artık yağma yok.

Kerim tekrar yakasına yapışmış olan jandarmaları sarsıyordu

— Bana bak Müdür Bey, Bay Müdür, şimdi zabıt varakası tu-

tar; benim vatandaşlık hukukumla alay edildiğini tespit ettiririm. Senin karşında esir yok be... Ben Türkiye Cumhuriyeti vatandaşıyım be.. Gözünü aç. Gözünü dört aç. Hangi devirdeyiz. Mukaddes Demokrasi kanunlarını unutur da siyasi bir suç işlemeğe cüret edecek olursan, seni buranın Ağırceza Mahkemesi de muhakeme edemez. Elleri bağlı Yargıtay Mahkemesine gidersin. Aklını başına devşir. Yoksa...

Dişlerini gıcırdatıyor, dört delikanlı jandarmayı sürüklemek için çabalıyor, kudurmuş gibi hırlıyarak, bar bar bağırıyordu :

— Yoksa... Hadi beni günaha sokma. Cahilsin, aklın ermez.. Hadi beni gece yarısı günaha sokma. Söyle şunlara beni bırakmnlar...

Müdür alaylı bir yüzle onun suratına bakıyordu. Derken yüzünden alayın izleri silindi. Yavaş yavaş hiddet emareleri de kaybolmaya yüz tuttu. Bir jandarmaların, bir Kerim'in yüzüne baktı. Sonra arkasını dönüp masasının başına geçti. Orada duran birkaç kâğıdı eliyle tartaklıyarak hizaya getirdi. Kerim, dikkatsiz gibi duruyor, fakat göz ucuyla onun iç ve dış değişmesini şeytanca takip ediyordu. Böylece birkaç dakika geçti.

Tam kıvamı gelmiş gibi Kerim son sözlerini de, az sert, fakat çok metin bir sesle ortaya attı :

— Demokrasiyi elde etmek için bu millet asırlardır çalışıyor. Kolay kolay onu feda etmiyecektir.

Müdür de kararını vermişti artık. Parmağiyle jandarmalardan birine bir işaret çaktı :

— Götürün..

Kerim, etrafta başka kimseler de varmış da onların yüzlerine kahramanca bakıyormuş gibi, kafasını odanın dört bir tarafına çevirip dolaştırdı. Yerlerinde donmuş gibi duran beş adamın arasından dolaşarak sıyrıldı. Dışarı çıkıp yukarı kat merdivenine doğruldu.

Koğuşta arkadaşlarının arasından geçerken âdeta gülüyordu. Neşe içinde :

— Çay nöbetçisi, bana bir davşan kanı demle... Bugün epeyce yorulduk, dedi.

MERDİVENDE İNSAN VAR

Katlarının her birinde bir aile oturan, sıvaları yukardan aşağı dökülmüş, sokağa bakan pencerelerinin çoğu kâğıtla sıvanmış, koskocaman bir bina. Arkadaşımın, akşamdanberi anlata anlata bitiremediği bir aileyi ziyarete gidiyoruz. Bu aile, bir erkekle bir kadından, bir de köpeklerinden mürekkep. Ayrıca sayısı her gün değilse bile, her hafta değişen, sekiz yaşla kundak arasında tahavvül gösteren çocukları bulunuyormuş. Bu akşam tek odadan ibaret olan bölmelerinde kaç çocukla karşılaşacağımızı, buna göre de oturacak yer bulup bulamıyacağımızı kestiremiyoruz.

Ağır kütükten yontma, yağmursuz havada bile sırıl sıklam, simsiyah bir kapıdan giriyoruz. Toprak bir avlu, çok tepede, belki üç kat tepede açılmış bir değirmi delikten ışık alıyor. Hemen sağımızda, seyyar merdivenlerden birinin yirmi ayak yukarda bir oda kapısına dayatılmış ve birkaç çivi ile çakılmış olmasından doğma, seyrek basamaklı bir merdiven. Merdivenin dar, aralıksız ve çürük ayaklarından bir takımı noksan ve tam yarı yolda, eni boyu birer metre, bir sahanlık.

Apartmanın birinci katına çıkılmıyor, daha aşağıda, hemen basamağa yapıştırılmış, alçak bir kapı var. Tıkırdatıyoruz :

«Kim var orada?»

«Yabancı değiliz, aç kapıyı Nail!»

«Vay benim bülbül sesli, şeker dilli arkadaşım. Sen misin?»

Çürük kanat çatırdıyarak açılıyor ve kafası pervazın çok üstünden eğilen korkunç suratlı bir adam, dünyanın en mesut gülüşiyle yüzümüze bakıyor.

Arkadaşım beni tanıtıyor :

«Aziz arkadaşlarımızdan biri. Senin evini görmiye lâyık. Seveceksin!»

Korkunç adam kenara çekiliyor, iri dişlerini örtmeden içeri sesleniyor :

«Toparlan karı, mümtaz misafirlerimiz geliyor...»

Tatlı bir aydınlığın içinde, ilk önce, gözüme görünen, kadın. O da çok uzun boylu, kokusu ta uzaktan vuruyor. Siyah mı siyah saçlı, buruşuk yüzlü, tek gözü hafifçe kapanmış. Bir saniye için bize bakıyor, sonra etraftaki tencere, tabak, oturak, biberon gibi şey-

leri, kollarına doldurarak, kaldırıyor. Kapının ağzından odanın karşı duvarına kadar uzun, geniş bir demir karyola uzanıyor. Daha oturmadan bu karyolanın kabarık, girinti çıkıntıları içinde, üç veya dört kundağın kıpırdadığını farkediyoruz. Arkadaşım sokuluyor, bakıyor :

«Bu akşam kısmetin açık, Nail!» diyor.

«O senin kısmetinmiş. Ben de nedir diyordum akşamdanberi kanya... Seversin yavrucukları... Hele geçin, şöyle oturun!»

İki duvar dibi boyunca sert minderler uzatılmış ve ot yastıklar dizilmiş. Arkadaşım şarap şişesiyle kıyma paketini usullacık hanımın eline sıkıştırıyor :

«Kusura bakma yenge» diyor «geç kaldık biraz.»

Kadın, iki siyah çukurun içinde alev alev yanan kömür gibi gözlerini hiç kırpmadan mırıldanıyor :

«Ziyanı yok! Teklif mi var aramızda? Siz buyurun. Ben şimdi gelirim.»

Kapının dışında kayboluyor.

Karyolanın yere kadar sarkan kırmızı kasnak işlemeli, kirden kararmış, ötesi berisi delinmiş örtüsü, aralanıyor, ıslak bir burunla uykulu iki göz görünüyor. Arkadaşım gene gülüyor :

«Gel bakalım Flor, çoktan görüşemiyoruz. Gel yanıma...»

Küçücük burnun arkasından uzun, lekesiz kahverengi tüylü, başı yere eğik, kuyruğu havaya dikilmiş bir köpek çıkıyor. Arkadaşımın ayaklarını, dizlerini kokluyor.

«Büyümüş senin Flor, Nail!»

«Yaşıyan büyür be kardeşim. Ya büyür, ya göçer, gider. Sen şimdi onu bırak da, bu kadar zamandır nerelerdeydin, onu anlat.»

«Dünya hali be Nail, Anadolu'da, şurada, burada dolaşıp duruyoruz işte. Ekmek parasının peşinde. Dün geldim. Yarın gene yolcuyum. Ama önümüzdeki yazı hep burada geçireceğim.»

Arkadaşım bunları anlatırken, ev sahibinin, hep bana baktığını hissediyorum. Ama ben karyoladaki çocuklara bakıyorum. Bunlar, mahallede karınca gibi kaynıyan sokak kadınlarının acemi saatlerinde peydahladıkları çocuklar. Burada bakılıyor, büyütülüyor. Kimisi üç gün, kimisi altı yaşına kadar kalıyor. Anasının durumuna bağlı. Kimse çocuğunu al, götür, demiyor. Anadan süt parası istiyen de yok. Eve, gün olur ekmek girmez, ama sütçü lüzumlu tayını aşağıdaki kapının ardına bırakır. Parası emindir. Bu süt kabının üstünden, sabahın beşinden akşamın üçüne kadar, yüz elli kişi atlar. Çürük merdivenleri tırmanırlar, üst katlara çıkarlar. Merdivenler ikinci kattan itibaren düzelir, sağlamlaşır, hattâ güzelleşir. Mal sa-

hibi, hiç kira vermiyen Nail'e sıkıntı çektireceğim diye, bu yamama odanın merdivenini çökertmiye çalışır. Yukarki kiracılar da tahammül eder buna...

Alt kattan köfte kokuları esmiye başladığı zaman, Nail ayaklandı :

«Bir şey getirmedin mi?»

Arkadaşım gülüyor :

«Getirdik anam, getirdik. Ama senin hanım, galiba köfte ile beraber verecek.»

«Hımmm... Hanımdır gâvurun kızı, hanımdır! Yirmi senedir sırrına eremedim meretin...»

Oda kapısının dışında, merdivenlerde, durmadan ayak sesleri patırdıyor. Çocukların bu gürültüde uyudukları derin uykuya şaşıyorum. Nail anlatıyor :

«Alışıktırlar, Bey kardeşim» diyor. «Top patlasın uyanmazlar. Biz artık her yaşta çocuğun mütehassısı olduk. Bir yaşına kadar, karnına doyur, altını temizle, yatır. Hiç korkma, ne uyanır, ne ağlar, ne hastalanır.»

Koyu kırmızı, yer yer pamukları fırlamış yorganın orta yerinde, üç kabarık, hafif hafif inip çıkıyor. Yüzleri örtülü.

«Nefes alacak yer bırakmamışsınız.» diyorum.

«İstemez. İyi süt bulabilirseniz, nefesin iyisini midesinden tedarik eder. Zaten böyle yerde nefes alması pek doğru kaçmaz.»

Gerçekten yanık yağ kokusunun altından terle kirin karıştığı, bunaltıcı bir koku esiyor odada. Flor, arkadaşıma sokuluyor. Gözlerini onun yüzüne dikmiş, denizden dönmüş evladını seyreden, buruşuk bir ana hali içinde.

«Flor da gençleşmiş, sen de gençleşmişsin Nail... Galiba mes'utsun.»

İri elini çenesiyle pos bıyıkları üzerinde dolaştırıyor, geniş geniş, kolay kolay gülüyor :

«E, Yaradana bin şükür. Yuvarlanıp gidiyoruz işte.»

Koca bir beyaz tabakla, deminki kadından çok daha uzun, çok daha güzel bir kadın içeri giriyor. Umulmıyacak bir çabuklukla karyolanın altından, getirdiğimiz şişeyi çıkarıyor. Ayakları açılır kapanır bir sini iskemlesi önümüze konuyor. Şimdi hafif bir pudra kokusu da var.

Nail kadının gözlerine bakıyor :

«Ekmek?»

Gözden kaçmıyacak şekilde donuyorlar. Ama Nail çabuk topar-

lanıyor, ayağa kalkıp karyolanın ayak ucundan elini sokuyor, içi oyulmuş, safi kabuk, bütüne yakın bir ekmek çıkarıyor :

«Flor buna dokunmamıştır» diyor «bugün toktu.»

Arkadaşımla, Asmalımescit meyhanelerinin birinde, ikindiden-beri konuştuklarımızı hatırlıyorum. Nail şişeyi açıyor :

«Otur hanım» diyor.

«Oturmıyayım Nail. Çocukları kaldıracağım. Çiş vakti.»

«Otur!»

Kadın, gözlerimin içine bakarak, karşımıza oturuyor. O zaman, odanın tek iskemlesinin, çoktan karşımıza, sofranın mukabil tarafına konmuş olduğunu farkediyorum.

Nail, bir taraftan bardakları dolduruyor, bir taraftan da kadınla konuşuyor :

«Sabahat geldi galiba.»

«Evet. Zilzurna sarhoş gene.»

«Ne yaptın? Savdın mı?»

«Hiç hali yoktu. Yatırdım.»

Nail, dışarı doğru fırlayan gözleriyle ona bakıyor. Çok yavaş, âdeta tatlı bir sesle :

«Erkendi be karı» diyor «barınamıyacak.»

Kadın kırmızı dudaklarını ıslatarak şarabı içiyor.

«Efendim» diyor Nail «bu kadınlar, çok para kazandıkları zaman, çocuklarını unuturlar. Hiç para kazanmadıkları zaman da, hatırlamak işlerine gelmez. Ama temelli vaz geçerler mi? Yooo... Ya ne zaman gelirler? Ne zaman süt parası getirirler? Ne zaman kundakların başında göz yaşı dökerler? Ceplerinde üç veya dört lira bulunduğu zaman!»

«Kim bu Sabahat, Nail?»

«Sabahat işte! Basbayağı Sabahat! Nah, şu duvar tarafındakinin anası!»

Parmağiyle karyolayı gösteriyordu

«Git, çantasını karıştır, yüzde yüz, iki buçukluğu bulursun. Halbuki geçen yaz, sonra sonbahar, bir defa bile uğramadı. Çünkü Nazilli'li hacıağanın yüzlüklerini saymakla meşguldü. İşi vardı, işi... Ha karı? Hey gidi keratanın karısı deee... Aslandır, aslan... Dişi aslan... Bakmaz bile kimin çocuğu olduğuna. Bakmaz yaşına, yüzüne, kundağına... Kucağına alır, koparabilirsen kopar artık...»

Kadına bakan gözleri, ılık, bayıltıcı, morfin gibi el ayak kesici idi.

Dışarda gürültüler oldu. Merdivenden birkaç kişi çıkıyordu galiba. Nail yerinden fırladı, oda kapısına çarptı, gürledi

«Hey! Yavaş olun! Merdivende insan var!»

Gürültü, bıçakla kesilmiş gibi, durdu. Bir iki dakika sonra, fısıltı halinde «Merhaba Nail... Merhaba abi...»

Sabaha karşı ayrılırken, bize de, dostça aynı ihtarı tekrarladı

Merdivenlerin yarı yolundaki küçük sahanlıkta, kızıla boyalı uğur saçlarını basamaklardan birine serip uyumuş, yusyuvarlak bir kadın gördük.

Nail yukardan bağırıyordu :

«Haydi uğur ola... Uğur ola... Yaza beklerim.»

1952

MEHMET SEYDA

15 Ağustos 1919 da İstanbul'da doğdu

İlk hikâyesi:

ALINYAZISI
(Yeniadam. 1937)

"Şakacıydı. Şaka ediyor sandım. Etmiyormuş. Postaya çıkanlardan birinin ranzasına kıvrıldım: "Aha, yat oraya..." demişlerdi. Sonra şakır şukur zincirler geldi. Onbaşı, gevrek gevrek gülerek büyük halkayı geçirdi boynuma, zincirin ucunu da ranzanın ayağına bağlayıp iki boğum arasına taktı kilidi. Önce yemek veriyorlardı bana, karnımı doyuruyorlardı benim. Hem o yüzden, hem de, günde en az otuz kilometre yürümekten karşı koyma gücüm kalmıyordu. Şaşılası bir uysallıkla eziliyordum.

Çok yorgundum, ölesiye yorgundum ya, boynumdaki soğuk halka derime değdikçe kaçırdı uykumu..."

(**Zonguldak Hikâyeleri.** 1962)

MEHMET SEYDA

(İstanbul. 1919)

HAYATI

Mehmet Seyda (M. Seyda Çeliker), 15 Ağustos 1919 da İstanbul'da (Kadıköy) doğdu. Dedesi "Kolağası Hacı Ömer Sakıp Bey" gibi, babası Mahmut Kâmil Çeliker de eczacı idi. Çocukluğu ve ilk gençlik yılları, âilesi ile Trakya (Çorlu - Lüleburgaz - Edirne) ve Anadoluyu (Düzce Çorum - Afyon Uşak - Antalya - K. Ereğlisi Kırıkkale Zonguldak) dolaşmakla geçti (1922-1937). Her yıl yer değiştire değiştire, ilkokulu Antalyada (1932), ortaokulu dışarıdan girmek suretiyle İstanbul'da bitirdi (1935-36). Pertevniyal Lisesinde okurken dışarıda da çalışıyordu. Sonra lise öğrenimini bıraktı (1937). Bundan sonra geçimini sağlamak için birbirini tutmaz işlere girdi çıktı. Okula giderken de bir süre "Kurun" gazetesinde (1936), damlarda katran işçiliğinde çalışmıştı (1936). Sonra Zonguldak-Ereğli Kömür İşletmesinde muhaberat şefliği (1937) yaptı, askere gitti (1941). Dönüşünde aynı bölgede sondaj ekiplerinde puvantörlük etti (1944), Divriği madenlerinde çalıştı (1945-46). Merzifon Halk Sandığı'nda şef muavinliği ederken (1946), İstanbul'a döndü (1950). Bir süre İs-

tanbul Belediyesinde eğlence yerleri kontrolörlüğü yaptı (1960 a kadar). Şimdi Basın İlân Kurumunda çalışmaktadır. Evlidir, iki kız çocuğu vardır. 1950-1960 yılları arasında "*Zafer*" ve "*Havadis*" gazetelerinde haftadan haftaya mizah yazıları, küçük magazin hikâyeleri yazdı. Çeşitli gazetelerde romanlar tefrika etti.

EDEBİ HAYATI

Yazıya, daha ortaokul sıralarındayken şiirle başlamıştı (1935). Ama şiirlerinden önce 1935 de yazdığı ilk hikâyelerini yayınlama fırsatı buldu. (Yücel dergisinde "S. Toprak" takma adile "*Mum*" adındaki hikâyesi Tolstoy'dan alınmış gibi gösterilmiştir (1936). Sonra şiirle hikâyeyi birlikte yürüttü. 1941 den sonra şiiri kesin olarak bıraktı. Bu şiirlerini "*Yeni Edebiyat*" (1940), "*Yeni Ses*" (1943), "*Küllük*" (1940) dergilerinde yayınlamıştı. İlk şiir ve hikâyeleri toplum konularında, kabataslak tezli, devrin modasına uygun eserlerdi. Askerliği sırasında yalnız "*Yedigün*" dergisine hikâyeler gönderdi (1943). 1944 - 1946 yılları arasında bir durgunluk devresi geçirdi. Askerlik dönüşünde (1944), "*M. S.*" remzi ile mizah hikâyesini denedi ve bunları "*Tan*" gazetesinde yayınladı. 1946 dan 1950 yılına kadar romana hazırlandı.

"*Hayırdır İnşallah*" adındaki ilk romanını "*Zafer*" gazetesinde yayınladı (1949). Bu gazetede "*Necdet Asi*" takma adı ile 11 romanı çıktı, bunlardan ikisini ("*Hayırdır İnşallah*" "*Numaracı*") askerdeyken yazmıştı. 1950 yılında İstanbul'a gelince, Necmettin Sadak'la tanıştı; "*Akşam*" gazetesine süreli olarak roman verdi. 13 romanı bu gazetede yayınlandı. Bu yıllarda adı geçenlerden başka çeşitli gazete ve magazinlerde roman ve hikâyeyi birlikte götürdü. 1950 yılından sonra geçim zoru ile daha çok magazinlere uygun eserler verdi. "*Yelpaze*" dergisinde haftada üç hikâyesinin yayınlandığı oldu. 1950-57 yılları arasında yazıp yayınladığı bu soy hikâyelerinin sayısı 400 ün üstündedir.

1958 yılında "*Cumhuriyet*" gazetesinde "*Ne Ekersen..*" adındaki romanı ile üçüncülüğü kazanması, onu yeniden sanat çevrelerine iteledi. Bundan sonra, gazete ve magazinlerden başka, sanat dergilerinde de yazıları görüldü. Şiirlerinde kendi adını, hikâye, roman ve politika yazılarında ise hep takma adlarını kullanmıştır: "*Mim-Sin*" (Tan gaz.), "*Necdet Asi*" (Zafer gaz.) "*Özkan Çeliker*" (Tercüman gaz.), "*Ömer Sâkıp*" (Forum der.), "*S. Toprak*" (Yücel der.).

Bugünkü sanat yolunun başlangıcı sayılabilecek ilk hikâyesi "*Alın Yazısı*" ("Yeni Adam", 16 eylül 1937, sayı: 194) dır. 1957 yılındanberi "*Varlık*" "*Yelken*" ve "*Dost*" dergilerinde "*Ömer Sâkıp*" ve "*Mehmet Seyda*" takma adları ile hikâyeleri çıkmaktadır.

E S E R L E R İ

Yaş Ağaç. Roman. Varlık y. - İstanbul 1958; **Ne Ekersen.** Roman. Dost y. - Ankara 1959: **Beyaz Duvar.** Hikâyeler. Kovan Kt. 9 hikâye İzmir : 1962; **Zonguldak Hikâyeleri.** Hikâyeler. Yeditepe. 6 hikâye - İstanbul: 1962; **Başgöz-Etme Zamanı.** Hikâyeler. Yeditepe Y. 5 hikâye. - İstanbul: 1953.

Magazin ve gazete hikâyeleri dışında sanat değeri taşıyan küçük hikâyeleri **"Yeni Adam"** (1937), **"Yedigün"** (1937-1944), **"Tan Gazetesi"** (1944), **"Türk Sanatı"** (1957), **"Yelken"** (1958-59), **"Dost"** (1959), **"Varlık"** (1958-60) dergi ve gazetelerinde çıkmıştır. Bu hikâyelerini iki grupta derledi

"Beyaz Duvar" da 1937-1955 yılları arasında yazdığı çeşitli konudaki hikâyelerini (9 tane), **"Zonguldak Hikâyeleri"** nde ise bu çevreye bağlı konu ve yaşantılarını (6 hikâye) bir araya getirdi. Bir bölümü hiç yayınlamamış olan bu hikâyelerini 1937-46 yılları arasında yazıp 1940-59 yılları aarsında **"Yeni Edebiyat"** (1940), **"Tan"** (1944), **"Varlık"** (1959) gazete ve dergilerinde çıkarmıştı.

Onun 1944 den bu yana **"Pazar Postası"**, **"Yelken"** dergileri ile **"Tan"**, **"Akşam"** ve **"Havadis"** gazetelerinde yayınlanmış 22 mizah hikâyesini derliyen **"İpe Çekilecek Herif"** kitabı da basılma sırasını beklemektedir.

Geçim kaygısı ile, gazetelerin istek ve ihtiyaçlarına uyarak ha-

zırladığı romanlarından bir bölümünü, başka yazarlarımızın da yaptıkları gibi, yeniden işliyerek kitap düzeninde ilerde yayınlıyacaktır:

"Terzi Nilüfer Eligüzel'in Hikâyesi" (Akşam. 1953), **"Kurtlarla Kuzular"** (Tercüman. 1960), **"Gerçek Dışı"** (Akşam. 1953), **"Neye Yarar?"** (Akşam. 1956), **"Numaracı"** (Zafer. 1950), **"Menunu Meyve"** (Zafer. 1953), **"İnsan Bir Yerde Bellidir"** (Vatan. 1960, Nisan - Mayıs).

Onun **"Yaş Ağaç"** la başlıyan 6 kitaplık bir roman serisinin alacak iki cildi kitap, bir cildi tefrika halinde yayınlanmış, diğeri ciltleri henüz hiç yayınlanmamıştır: 1. **"Yaş Ağaç"** (Varlık 1958); 2. **"İnsan Bir Yerde Bellidir.."** (Vatan gaz. 1960); 3. **"Kurtlarla Kuzular"**; 4. **"Neye Yarar ki?"**; 5. **"Tükenmez Merdiven"**; 6. **"Ne Ekersen.."** (Dost. 1959).

ESERLERİ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

Mehmet Seyda'nın yazarlık hayatının oldukça eskilere giden bir geçmişi var. İlk hikâyesini 15 yaşlarında bir öğrenciyken Kırıkkale'de (1934) yazmış, iki yıl sonra **"Yücel"** dergisinde yayınlamıştır (**"Mum"**. Tolstoy'dan alınma diye gösterdiği bu hikâye **"Dünya Hikâyelerinden Seçmeler"** başlığı altında, bu derginin ek formasında **"S. Toprak"** takma adile çıkmıştı: 1936). Buna rağmen kitaplarını yayınlamakta çok geç kaldı, gerçekçi öncülerin 1936-50 yılları arasını kaplıyan büyük akımına katılamadı. **"Alınyazısı"** adını taşıyan, bugünkü sanat yolunun başlangıcı olan ilk hikâyesini **"Yeniadam"** da yayınladı (16 Eylül 1936, sayı: 194). O tarihten bu yana başka işlere de girmekle beraber, yazarlığını da sürdürdü; **"Kurun"** gazetesinden başlıyarak çeşitli gazete ve dergilerde kalan yazılarına bakarsak, hikâye alanındaki çalışmalarının öncülerin 1936-50 arasını alan kalkınma devrine rastladığı görülür. Onun küçük hikâyedeki verimli devri 1937 1958 yıllarına rastlamaktadır. Mehmet Seyda'nın bu tarihten sonra yavaş yavaş sanat dergilerinde de hikâyelerinin çoğaldığını, magazinler için yazdıkları ile sanat değeri taşıyan hikâyelerini dikkatle ayrı tutmakta kararlı olduğu görülmektedir. Diğer taraftan, bu gazete ve magazin hikâyeciliğinin, ona, halk dilini işlemek ve eserlerinde bütün canlı gücü ile kullanmak yeteneğini kazandırdığını söyliyebiliriz. Kişilerinin bütün canlı özellikleri ile eserlerine yansımasını, uzun süren bu yazı işçiliğine borçlu olsa gerektir.

Yıllardanberi hazırlayıp kitap biçimine getirmek için beklettiği eserlerini iki grup halinde toplamıştı, içlerinden bazılarını çıkararak ancak 1962'de yayınlıyabildi. **"Zonguldak Hikâyeleri"** ni daha önce, 1937-43 yılları arasında **"Tan", "Varlık", "Yeni Edebiyat"** gazete ve dergilerinde çıkarmıştı. Zonguldak kömür bölgesi insanlarını, yaşayışları ile vermeğe çalışan bu hikâyelerinde, "kişi-yaşama-iş" doğrultusundaki çatışmaları, gözlemci — ve tasvirci — gerçekçilere has bir anlatışla ortaya koyuyor. Gerçi ondan sonra da Umran Nazif, bu bölge yaşayışına değinen birkaç örnek vermişti. Ama bu hikâyelerinde kömür bölgesi köylü-işçilerinin yaşamalarına biraz uzak durmuş, tepe mahallelerindeki küçük adamların yaşayışları, ocaklara işçi derlenen bölge köylülerinin durumları üzerinde tasvirler yapmıştı. Mehmet Seyda da kuyulara ve işçilerin iş yaşantılarına pek inemediyse de, köylü-işçilerin yeni bir düzen ve çevrede **"intibak"** hususundaki şaşkınlıklarını, birbirlerine sokulup dışa kapanışlarını tasvirci bir açıdan vermeğe çalışmaktadır. **"Zonguldak Hikâyeleri"** (1962) nde, iş ve yaşama şartlarının çetin baskısı altında ezilmiş Hasan'la Hüseyin'lerin, onların ardında, çatışmaları iyice belirtilmemiş gölgeler halinde kıpırdıyan kötü kişilerin, ölümü de gündelik yaşama kadar olağan kabullenen köylülerin **"kaderci"** bir hava ile doldurduğu bu hikâyeler, henüz tam ölçülerile verilememiş **"Zonguldak Gerçekleri"** nin öncü hikâyeleri durumundadırlar. **"Madenkeş"** lerin yaşamalarını, kuyular ve kuyular dışındaki düzenlere bağlı gerçekleri anlatabilen bir yazar henüz gelmedi. Ama Mehmet Seyda'nın, ırgadbaşılar, puvantörler, büro adamları arasında dönen dalavereleri yerin altında olup bitenlerden daha iyi bildiği anlaşılıyor. Çetin bir çalışma, tehlikeli iş şartları, kökleri çok eski kültürlere uzanan bâtıl inanışlar, töreden gelen dayanışma ruhu ile kapalı, kişiliklerinin çözümlenmesi zor bir düğüm haline gelen kömüre bulanmış kişileri ile yeraltı dünyasını bir yana bırakıyor. Eski hikâye geleneğinden sürüp gelen "zincirleme ilgi çekici olay" lara dayanan büyük konulara daha çok bağlanıyor. Karanlık ve aydınlık, yeraltı ve yerüstü dünyaları arasındaki kişilerini izleyip yürüyemiyor, **"seçme olaylar ve heyecan verici iş kazaları"** nın çevresinden pek ayrılamıyor.

Bu kitabında, 1937-1943 yılları arasında Zonguldak-Bey Cuma-Çay Cuma dolaylarındaki önce memurluk, sonra askerlik hizmeti sıralarında, kışla ve kasaba hayatının izlenimlerini anlattı. Köylü-işçilerin, askerlerin, o çevre kasabalarını dolduran küçük adamların günlük yaşamalarını, aynı yaşamaları paylaşanlara vergi gerçek ayrıntılar, kişiliklerini iyice belirten davranışlarını tasvir ederek

ortaya koydu. Mehmet Seyda hikâyelerinde, kişilerile aynı sefâleti paylaşıyor. Aşırı duyarlık ve soğukkanlı yukardan bakış saplantısına düşmeden, kendi yaşantıları ile de hikâyelerine katıldığı anlaşılıyor. Onun gerçek anlayışı, yaşadığı ve paylaştığı gerçeklere "epik bir üstünlük" havası vermiyor. Üslûbunda duygulu bir içdenlik değil, bilerek frenlenmiş belirsiz bir mizah havası, aşırılığa kendini kapıp koyvermekten alıkoyan bir ölçü var. Romancılığa geçtikten sonra bu "gerçekçi anlatım" ını değiştirdiğini görüyoruz. Bu hikâyelerinde, emek verilmiş, ayrıntılarına varıncaya kadar araştırılmış, gereksiz yüklerinden iyice arıtılmış, kişi ve temalarına uygun bir anlatıma ulaşma çabası var. Yer yer, Çehof'un küçük adamlarını, Maupassant'ın Normandiya köylülerini anlatırken kullandıkları o kesin ifâdeli, gücünü halk dilinin zengin kıvraklığından alan, tabiata ve toplum çevresine, insan ruhuna, davranışlarına işleyerek anlatan analiz gücüne ulaşıyor. Mehmet Seyda'daki, yaşamayı ve çatışmaları, çevreden ve toplumdan gelen dış nedenlere ve şartlara bağlıyarak, "davranışları" gözlemek ve derlemekteki bu çok itinalı 'naturalist metod anlayışı" nın iyice geliştirilemeden, bu hikâyeleri ile kapanıp kalması bir kayıp olmuştur.

Bu kitabında "Üçüncü Vardiyadan Devrekli Hasan - Ve Karısı" hikâyesi, Zonguldak köyleri ve kömür ocaklarında geçen yaşama gerçeğinin en güzel örneğini veriyor Ancak altı tanesi bu kitabına girebilen, bir o kadarı dışarıda bırakılan Zonguldak hikâyeleri içinde, köyü ve ocakları kucaklıyan, genişliğine yapısı ile romana en çok yaklaşanı bu hikâyedir. "Tanık" adındaki hikâyesinde, gündelik hayatın çarkı içinde küçük bir karakoldaki polisleri, bir yerde kanunun temsilcisi, bir başka yerde içinden çıktıkları halka karşı bir baskı aracı, hem onlarla birlikte aynı şartları yaşarken onlara karşı olmanın şaşkınlığı içinde, kanunla yerli âdetler ve vicdanları arasında bir davranış düzeni tutturan kimseleri anlatıyor. Onun, nerede olursa olsun, en çok ezildiği yerlerde bile, insanı arıyan ve bulduğu yerde değerlendiren, soy sanatçılarda görülen "insanı kurtarma çabası" nı "Ben Bunu Yazayım da" hikâyesinde görüyoruz. Bu hikâyesinde görevini, kendi içgüdüsel nefretlerine bulaştırmıyan jandarmaları tanıtıyor bize. Yazarın hayatından bir bölümü anlatan bu hikâyede, karakoldan karakola posta edilip götürülen bir sanığın, birinin bileğinde kelepçe, ötekinin elinde mavzerle yürürken, günlük hayatlarını, ekmeklerini ve karavanalarını sanıkla paylaşan çocuk saflıkları içindeki hâllerini tasvir ediyor. Bu hikâyenin acılığını örtmeğe çabalıyan bütün soğukkanlı mizahının ötesinde, soylu ve yüce insanı yitirmekten, onu bulamamak-

tan ürken yazarın büyük korkusunu sezebiliyoruz. Acı yaşantıların yüreğine sığdıramadığı isyanını, kafaya ve kalbe çökmüş o zehirli tortuları değil, hayatının en karanlık günlerini veren bu hikâyesinde, belli belirsiz titriyen duygulu bir acının örtüsü altındaki insana inanış havasını buluyoruz. Pek az sanatçı, kendi dramını, bu ölçüde kendinden uzaklaştırarak, acılardan arıtılmış, insanlara bağlanmış olarak verebilmiştir. Yazarın pek sevdiği Gorki'de, bizde çok okunan Strati'de, ne de öncü ustalardan Sabahattin Ali, Sait Faik, hele Faik Baysal'da bu anlatış özelliğini bulamıyoruz.

"Beyaz Duvar" (1962) daki hikâyelerinin daha başka çevrelerden ve devirlerden gelen örnekleri derlediği görülüyor. Yazarın İstanbul'a yerleştiği 1950 yılından sonraki hikâyelerinin yanında, ta Kırıkkale'den (1937) kalma örnekler de var. Hangi çevreden olursa olsun, Seyda'nın kişilerinin yaşamalarına ortak olarak onların hikâyelerine kolaylıkla girebildiği görülüyor. Halkın yaşamayı ve kavgaları, yenilgeleri kabul edişteki rahatlığını yansıtırken, ne ölçüde başarılı ise, büyük şehrin kişilerindeki **"özentili duygulu"** davranışları da gözlemesini biliyor. **"Sinema Delisi Kız"** hikâyesinde, kenar mahalle kişilerinin yaşamalarını Sait Faik ölçüsünde mutlulaştırmadan, aşırı yorumlamalara da sapmadan, toplum değişmelerinin yüze gelen görüntülerile ortaya koyuyor.

Mehmet Seyda'nın romana geçişi İstanbul'a gelişinden sonradır (1949). Cumhuriyet gazetesi roman yarışmasında üçüncülüğü kazanan eseri **"Ne Ekersen..."** (1959) den önce **"Yaş Ağaç"** (1958) da yayınlama fırsatı bulmuştu. Gerçi bu iki kitap onun roman dalındaki başarısını ortaya koyacak nitelikler taşımaktaysa da, bu yoldaki çalışmalarını bütünü ile belirtmekten henüz uzaktır.

Mehmet Seyda'nın yayınlanmış iki romanındaki kişilere ve onların yaşantılarına bakılırsa, 1923-1946 arasında, Türkiyedeki toplum değişikliklerinin orta halli aileleri etkileyen belirtilerini, bir büyük âilenin parçalanışı çerçevesinde ele aldığı görülmektedir. Romancı, bu çok ilgi çekici temayı henüz ikisi kitap haline gelebilmiş, biri tefrika halinde kalmış, altı romanlık bir seri halinde vermeği düşünmektedir.

"Büyük ailenin çöküşü" seri adile adlandırabileceğimiz bu nehir romanın ilk cildi olan **"Yaş Ağaç"** (1958) İmparatorluk çağı büyük memur aristokrasisinin taht merkezindeki hazine yiyiciliğine dayanan kalabalık aile yapısının 1923 ten sonra geçim derdi ile taşra kasabalarına dökülüşünü, yeni şartlar karşısında, yeni yaşamalara hazırlıklı olmıyan büyüklerin hâlini, "Osman" ın görüş açısından vermektedir. Bundan sonraki romanlarda, küçük aileye bö-

lünüşü dört kardeşin kendi dramları açısından anlatılacaktır. "Yaş Ağaç" ta, Osman'ın, çürümüş kalabalık ailenin içinde büyümesi, çözümleyici bir araştırma çabası ile davranış piskolojisinin metotlarına uygun bir ölçüde ele alınıyordu. "İlerisi için bir karakter çizdiğinden habersiz" dadılar elinde cinsel iştahları azdırılarak yetiştirilen, köşede bucakta, gizli kapaklı evcilik oyunları, büyüklerden öğrenilmiş davranışlarla azmış, sevgilere ve başarılara özlem çeken bir küçük Osman'ın kişiliğini çizerken, yalnız düşkünleşen orta halli aileleri değil, çağımızın kişisini niteliyen oluşumu da tasvir ediyor. Bir oğlanın yetişmesini, buluğ-öncesi davranışları, ev içi ve ev - dışı çatışmaları içinde, büyükler dünyasının ortasında ve onların vurdumduymazlıklarının ötesinde gelişmesini anlatırken, bizdeki aile yapısındaki derin sarsıntıların temellerine kadar iniyor. Büyüklerin hay huylu çekişmeleri ortasında, bir küçük Osman, evin girdisini çıktısını, sonra mahallesini, sonra okuldaki olup bitenlerin altından sızan çirkefi koklıyarak nasıl yetişir, neler öğrenir? İstidatları ile içgüdüsel eğilimleri arasında sürüklenirken, kendini baba ocağının dışında, acı yaşama gerçeği ile başbaşa bulan Osman'ın dramı bu kitapla bitmiyor. "İnsan Bir Yerde Bellidir" (Vatan. 1960) de hayat okulunda itelenip kakalanışını okuyoruz Osman'ın.

"Ne Ekersen" (1959) de aynı aileden Ali Muhsin'in bir başka koldan sürüp götürdüğü yaşantısını ele alıyor. Aslına bakılırsa o da, Osman'ın başka çevre ve ortamlarda ele alınmış bir devamı. Mehmet Seyda'nın bu iki romanında, hikâyelerindeki anlatıştan bir başka anlatışa geçtiği artık o eski yalın, kendi yaşantılarının dışındaki gerçekleri kavramağa çalışan anlatışının yerine, daha derinlere işleyen, çözümleyici bir yeni anlatışa ulaşmış. Bu romanında, Kitapçı Hasan Arseven, Fatma ve Ali Muhsin'in çevresinde daralan dünya, yaşanmayı önü tıkanmış kişiler için bir kuyu haline getiren çatışmalarının bütün arka nedenleri, insan kişiliğini hazırlıyan bütün aileden ve toplumdan gelen birikmelerin burgu gibi aşağıya doğru çeken girdapları içinde tasvir ediliyor

Osman'ı, çağı, ailesi ve çevresile kucaklıyan, Fahim, Mehlika ve Ali Muhsin'lerin yaşantıları ile tamamlıyan bu büyük roman serisi, kitap biçiminde yayınlanabilirse, Mehmet Seyda'nın romancılığı bütün güçlü ve yeni yapısı ile ortaya çıkacaktır.

"Beyaz Duvar" (1962) dan :

BEYAZ DUVAR

Yaz aylarının haytalığı; mantar tabancalı hırsız-polis oyunlarından, kör ebelerden, saklambaçlardan birçoğumuzun bezdiği sıralardaydı ki, kendimizi iki katlı, tahtadan, kurşunsu boyalı bir yapının karşısında bulduk gene.

Bu, bizim orta okulumuzdu.

Nasıl demişti o ünlü hikâyecimiz; «Biz herhangi bir sınıftık, herhangi bir son sınıf olduk.» E tıpatıp değilse bile buna yakın; herhangi bir altıncı sınıfken herhangi bir yedinci sınıf olmuştuk. Yazıktır, kıyılmazdı, pek azımız kalmıştı geride. Ardından ite kakıla Kalûbelâ Cemil bile geçmişti sınıfını. Ama ben bu yıl ne onunla, ne de 131 Fikret'leyim; geçen yıl üç dersten çakmış -kendi deyişine bakılırsa Riyaziyeciyle Tarihçinin haksızlığına uğramış- avukat Sami beyin oğlu, kızların göz bebeği 128 Orhan'layım. Sağdan soldan taşlar gırla:

«127 Osman, 128 Orhan! O sarı, sen kara saçlı. Buldunuz oğlum, iyi uydunuz birbirinize!»

Bulduksa bulduk, uyduksa uyduk. Çatlayın patlayın. Yalnız ben mi? Bunca şey değişmiş. 129 Galip, hocanın ardından göbek atardı, atıyor mu? Cevat resim dersinde horlardı, horluyor mu? 98 Miktat burnunu karıştırıp eczaneye durmadan «hap» yapardı, yapıyor mu? Büyük Yaşar olsun, İsmail olsun, eskisi gibi atılgan, yok yere döğüşken değiller sözgelişi. Hani yetişir, iyidir, daha büyümez, şişmez sanırdık kimi kızların göğüsleriyle kalçalarını? Bakın da görün, balon gibi şişmiş çoğununki. Polis Yaşar efendinin kızı «Değnek Yaşar» da bile seziliyor iyi-kötü.

Sekizdeki Bedriye ile Feriha, «ikisi bir kaba eder» yollu dedikoduları önler biçimde ayrılmışlar birbirlerinden. Kol kola gezinir, ağaçlar altında baş başa verip fısıldaşır gülüşürlerdi ya, paydos. «Muavin Halil bey» in gözüne çarparak, (-Kes oğlum o pırasalarını!) demedikçe bıyık uzatan 224 Abdüllâtif de değişmiş, adıyla ilgisi olmıyan ağır kokulu, yamuk bacaklı Latif de. Sınıflar değişmiş, birçok öğretmenler değişmiş.

Değişmeyen ne kalmış ortada? Pek pek, bir iki eski öğretmenle bir de Okulumuz kalmış.

Öyleydi gerçekten. Kapıdan girince sol yanı ağaçlıklı ve havuzlu, oraları çakıl döşeli, sağ yakası düzlük toprak, buz tuttu mu alabildiğine kaygan, yağmurda çamur deryası ve batak koskoca bir bahçenin içinde, kendisi üç kapılı, konak bozması bir şeydi gene. Çocuklar koşuşurken yapı sallanmasın, yıkılmasın, duvarlar dökülmesin diye aşağı kata alınması gerekliyken yukarıya alınmıştı ilk sınıflar. Zil çaldı mı, merdivenin alt başında, üst başında öğretmenlerden, ya da son sınıf öğrencilerinden iki kişi durur, durup seslenirdi bunlara

«Yavaş çıkın çocuklar, yavaş inin çocuklar!»

Biz aşağı katta, sağ yakada, çıplak bahçeyi görür, elimiz değdikçe ve kızlar bize baktıkça kapısından değil, pencerelerinden girip çıktığımız bir odadaydık şimdi. İki ders arası cıgara dumanına boğulan helâda kendimize elverişli saydığımız yeri kapmak için de -kapıdan dolanmak uzun iş- pencereden atlayıp kestirmeden gitmek gerekti zaten.

Bahçemizi çepeçevre kalın, yüksek kerpiç duvarlar kuşatır. Kapısını daha uzaktan görünce -içine girip alışanacak- üstümüze bir ağırlık, uyuşukluktur çökerdi. Yol boyunca birbirlerine sataşanlar, çelme takanlar, şapka fırlatıp gırtlak kapanlar, yeniden giydikleri kasket azıcık kaykılmışsa düzelterek, dimdik ve usulca, yürümeğe koyulurlardı. Kimi gün yol tıkanır, millet, önden yürüyen bir öğretmenin ardında kuyruğa girerdi. Bu iyi. O, değişmemişlerden birinin; kapı ağzında dolaşıp adam kollıyan «Muavin Halil bey»in hiç şartası şurtası yoktu çünkü. Geçen yıl böyleydi, gene böyle; içimizden birinin sululuğunu, azıcık falsosunu görmesin. Gözlerini belerte belerte üstümüze doğru yürürken, sözü sorusu da değişmezdi:

«Bak bana efendi! Sen efe misin, efendi misin?»

Tek değişiklik şurada ki, sesimizle gözlerimizi ona benzeterek sormağa, sorup gülüşmeğe başlamıştık artık: (Bak bana efendi! Sen efemisin efendi misin?) Ona karşı hiç kimse (Efeyim - efen-

diyim) diyemezdi ama, kendi aramızda soruşturduğumuz zaman, yanıtını şıpınişi yapıştırırdık:

— Efeyim ulan n'olacak?

Kim, ben mi? Hım.. efendi oğlu efendiyim, babam terzi. (-Kunduracı, subay, tahsildar, nalbur..vb.)

İlkine, terbiyesizliği ele alana: (Ha, öyle söyle de bilelim!) İkinciye, alttan alanaysa: (Babandan belli, aferin ulan!) derdik. (Sen adam olacaksın. Olacaksın ya, ben görmiycaam!)

Bir de ne var, önünde şapkaları çıkartarak, gerdan kırıp iki büklüm selâm vererek geçtik, kapağı bir kez bahçeye attık mı, tamam. (Bin yaşasın askerlik öğretmenimiz! Kendisini de böyle dalkavukça selâmlıyanlara köpürmüş. «-Ben istemem bu selâmı!» demiş. «-Siz Türk oğlu Türk, asker oğlu askersiniz. Bundan böyle bana da, herkese de, altı adımdan esas vaziyete geçip üç adım geçene kadar çakı gibi, asker selâmı vereceksiniz!» Giderek Halil bey tuhaf tuhaf bakıyordu yüzümüze. Ama bir şey demiyordu.) Herkes, güzel seslisi, çirkin seslisi, kendi bildiğini okumağa başlardı gene. Kimi şapkayı çantayı bir kıyıya fırlatıp palto ceket fora; birdir bir, uzun eşek oynamaya koyulur; kimi ya ağaç diplerinde, ya da yukarı aşağı dolanıp gezerek açar kitabını derse çalışır; kimi de -belirli bir azınlık- kızların kümelendiği, tek tek dolaştığı bölgelere sokulmak için ustaca fırıldaklar çevirir, dolaplar döndürürdü.

Biz; Kalûbelâ Cemil, 131 Fikret, 149 Kalender Necmi ve ben, sıkılganlar ve tutuklar bölümünde, -özellikle ben- iştahım sınıfa saklıyan soyundansak da, görürdük ki; sapana yerleştirilip önce dikkati çekmek için atılan küçük taşlarla peşi sıra fırlatılan kısa mektuplar, tam bir yanılmazlıkla, kızların kucaklarına düşmektedir. İçimiz hop-hop ederdi:

«Bak be, vay anasını!»

«Gözün kesiyorsa, sen de at oğlum!»

«Götürüp Halil beye versin diye mi? Onlar daha önceden anlaşmışlar hey yavrum!»

«Tevfik bey bu yana geliyor, savuş.»

Tevfik beyse:

«Ne biriktiniz gene?» derdi. «Ne biriktiniz? Dağılın!»

Hey Allahın kulu, kızlara da bir şey söylesene! Hayır, söylemez. Ne o söyler, ne Halil, ne de Haşim bey söyler. Uğraşıları salt bizimledir. Biz, canı ezada cefada gerek birer şeytanız da, onlar birer melek.

Meleklere gel! Sanki o düşen, dürülüp bükülmüş bir pusula de-

gil de, kapıya dayanan zorlu düşmanın kaleden içeri attığı yağlı, tutuşkun bir çaput parçasıdır. Öğretmenlerden biri yakınlardaysa put gibi dururlar. Değilse, çığlık çığlığa kaçışırlar önce. Mektup kucağına düşen avaz avaz bağırıp fırlar ayağa. (Bre kız, yılan mı soktu seni, çiyan mı?) Az sonra en yüreklisi geri döner. Eğilir, pusulayı alır yerden. Gene de, patladı patlıyacak bir şey tutuyormuşcasına gösterişli bir sakıncayla, içini okumadan, götürür yosunlu havuza, sudan dışarı çıkmış yaprakların biri üstüne atardı. Atar mıydı? Ders arası herkes içerdeyken gidip bakan, onu orada göremez.

Sinemalarda kabak çekirdeği, fıstık, leblebi niçin yenir? Hoşça vakit geçsin, gönüller daha bir şen olsun diye. Biz bu yıl Fransızca dersini niçin dört gözle bekliyoruz? Yeni gelen karnı burnunda öğretmenimiz Hikmet bey, burnundan bir iki hımladıktan sonra:

«Hanımlar beyler, dalga geçmiyelim. Fransızcanın anahtarı gramerdir. Gramerdeki kıyasi-gayrı kıyasî fiillerdir. Çekin emperatif siygasını!» desin. O bunu desin, kabadayılığına güvenip nasılsa dayak yemiyeceğine inanç getirmiş 224 Abdüllâtif, sıradan akkadak bir şey düşürüp alırken, duyulur duyulmaz bir sesle:

«Bu da bizim evin anahtarı..» desin diye.

«Hey efendi! Ne diyorsun sen?»

«Evin anahtarı düşmüş Hocam.»

«Bir şey demiyor Hocam.»

«Siz onun avukatı mısınız, onun dili yok mu? Ne diyorsun efendi!»

Bir şey dediği yok Abdüllâtif'in. Gevşekçe ayağa kalkar, yalak ağzını bir karış açar, kürek dilini bir karış uzatır, başkaca bir şey söylemeden, salt parmağı ile öğretmene gösterirdi ki; dili pekâla da vardır ve ağzının içindedir. Benim diyeceğim; hem öğretmenin (Dili yok mu?) demesi, hem de bizim Abdüllâtif adına konuşmamız yersiz ve gereksizdir.

Gelgelelim, yeni Fransızca öğretmenimiz bunlara sinirlenir, burnundan keskin keskin hımladıktan sonra başlardı:

«Hey, sana söylüyorum çocuk.. Senin şu karşında gördüğün hocan Kafkaslarda çarpışmış, düşman süngülerine göğüs germiş birisi. Fasfaslardan fısfıslerden korkmaz öyle.. Hım hım. Ne diyorum? Çekin emperatif siygasını!»

Bunu çekmeğe öyle alıştırmıştı ki bizi, başka şey çekemez olmuştuk. O zaman da (As-as yon-asye!) diyene kızar, (Sen kendini as efendi..) derdi, (kendini as!)

Eski yıldan kalma bir alışkanlık, birisinin canını sıkmak, onu gülünçleştirip hep birlikte gülmenin karşı durulmaz isteği ile, pısırık pısırık, bu kez de ben kalkardım ayağa:

«Hocam, aslan hocam, yakışıklı hocam! Sahi hocam, bize o Kafkas cephesinde başınızdan geçenleri anlatsanıza..»

Öteden beriden, arkadan önden soranlar çıkardı tek tek.

«Göğsünüze değen çok düşman süngüsü var mıydı hocam?»

«Nasıl oldu da ölmediniz hocam»

Onlara sus, bana otur. Hımlıyarak burun temizlenmesi. (Bunlar şaka etmeğe mi yelteniyor, gerçekten mi soruyor?) anlamında sert, kuşkulu bakışlar. Yeni, göbekli Fransızca öğretmenimiz:

«Dersiniz askerlik dersi değil, Fransızca..» diye haşlardı bizi. «Onu askerlik hocanız anlatsın!»

Doğru o anlatsın. Gel gör ki, kızların katılmayıp Biçki-Dikiş Bilgisi'ne gittikleri ve başımızın dinç olduğu askerlik dersinde, hocamız Yüzbaşı Cevat Bey'in anlattıkları büsbütün başka. Çok seviyoruz onu. Çeşitli nedenleri var sevgimizin. En başında bizi Halil beye şapka çıkartıp bel eğmekten kurtarması beliyor. Sonra, yazılılarda: (Kâğıtlarınızı kallemlerinizi, çakılarınızı alın. Birer kalın defter alın, altlık. Kitapları bırakın. Dışarı çıkın, sıra olun!) diyor. Sıra oluyoruz. (İkinci sınıf hazrol! Uygun adım marş..) diyerek alıyor bizi, okuldan da, bahçeden de dışarıya, bahçe duvarını geçince başlıyan yazlığa götürüyor.

Yoldan çıkıp alana yaklaşırken uygun adımdan çıkıp rahat adıma da geçiyoruz. Sıralar karmakarışık. Ve sıraların üstünden, kim içer belli değil, bir mavi cıgara dumanıdır yükeliyor.

Onun elinde, sapı bileğine geçik, kendisini okula getiren hayvanın kırbacı, Parlak uzun çizmelerine vurarak -nereden, nasıl kaldırmış? Bir tıpkısı da 224 Abdüllâtifin ayağında :

«Birer taş bulun oturmak için!» diyor. «Onar adım arayla yere koyup üstüne oturun.»

Dediğini aynen yapıyoruz. Askerlik hocamız saatine bakıyor.

«Şimdi kağıtları çıkarmak, adınızı numaranızı yazmak, kalemin ucu kırıksa yontmak için size beş dakka izin!»

Çoktur. Defterimiz, kâğıdımız, silgimiz, çakımız kucaklarımızda, her birimiz bir ateş parçası, iki dakkada hazırlanıp bekliyoruz. O, (Tamam mı?) diye soruyor. (Tamam hocam!) diyoruz. Gene saatine bakıyor. Sorularını da yazdırdıktan sonra sert-keskin bir düdük sesi ve «Başla!» komutu.

Biz haldır haldır başlıyoruz. Fısıltılara kulak kabartıyor o. Epeyce geniş bir alan üzerinde yayılıp oturduğumuzdan, kendi ken

dine verdiği marş-marş'la fısıldaşanların yanına seğirtirken, biz ötede işimizi görüyoruz. Daha olmadı mı:

«Sufle eden, kopye çeken namussuzdur..» diye bağırıyor.

Aşkolsun hocam, bize mi? Biz kopyacılık, fısıldamak nedir bilmez, çalışkan, namuslu çocuklarız. Ertesi ders geliyor. Yüzü ;atık. Hiç yüz vermeden diyor ki:

«Çocuklar, baktım da kâğıtlarınıza, çoğu noktasına virgülüne varıncıya kadar birbirinin aynı. Benden size abice bir öğüt; bir daha, bir birinizden bir şey çalacaksanız, böyle eşekçesine çalmayın. Belli oluyor. Adam gibi çalın da belli olmasın.»

Önümüze bakıyoruz. Ama seviyor bizi n'aapsın, sevmiş bir kez. Ardından şunu söyliyor:

«Bu seferlik kimseye sıfır vermedim. Bunu da bilmiş olun!»

Kapıdan girerken nasıl bağırmışsak, gene, gırtlak parçalarcasına bağırıyoruz:

«Sağol!»

«Siz de sağolun..» deyip derse geçiyor.

Kitaptan anlatırken ciddi ve sert -sözünü kesemez, öksürüp aksıramazsın hâttâ-, anlatması bitince bizimle pek içli-dışlı olurdu Cevat bey. Abi-kardeş gibi konuşurdu bizimle canım, abi-kardeş gibi. Aynen. Ders dışı, Ulusal Kurtuluş Savaşı'nı, savaş içinde Mehmetçik'in kahramanlıklarını anlatırdı bize. Yüreklerimizi kabartarak gözlerimizi sulandırdıktan sonra, peşinden: (Sizler ilerinin yılmaz, yiğit Türk askerlerisiniz.) gibi büsbütün çoşturup kanatlandırıcı sözlerin geleceğini umdururken -kimseyi tahtaya kaldırmaz- eklerdi:

«Benden size abice bir öğüt; dara düşünce, bilmem nerenizi kesin de kasaba minnet etmeyin çocuklar! Erkek, erkekliğini bilmelidir. Taş gibi katı, çelik gibi sağlam olacaksınız. Şu kızlara minnet etmeyin, onlara yüz vermeyin çocuklar. Benden size abice bir öğüt!»

Aman aman, bizim içimizi okuyor vallaha. Bizim içimizden geçen de bu. Ama olmuyor ki.. Askerlikten çıkınca bir iki ders vermiyoruz, yarım gün vermiyoruz, lâstik-kalem isterlerse; (Başka kapıya, Allah versin!) diyoruz, tersleyip dehliyoruz. Derken gene yüz veriyoruz. Tepemize çıkartıyoruz üstelik. Her dizenin ilk harfi yukarıdan aşağıya okununca, adları ortaya çıkacak biçimde düzenlenmiş koşuklar yazıyorum ben onlara. Orhan mektup üstüne mektup yağdırıyor.

Parlak Celâl -başımızın belâsı- Samsun'a, yatılı gitti Allahtan, Orhan daha obur, daha gözü doymamış, istiyor ki, sınıfta okulda

nice kız varsa, onun olsun. Yabancıya gitmesin. Ben istiyorum ki: gözüm tok- hepsi beni sevsin! Sayıları da kabardı. Altıydılar -Naime'yi düşersek beştiler- dokuz oldular.

Polis Yaşar efendinin kızı Değnek Yaşar sokuluyor yanıma. «Sen» diyor, «Melâhat için şiir yazmışsın. Benim için de yaz!»

Hiç kırmadan:

«Olur» diyorum, «Sana da yazarım bir şiir.»

Bizim sınıftaki Melâhat'ın gözleri koyu kahverengiydi. II. B.'deki Melâhatinkilerse, ham zeytin yeşili. Asıl tutkulusu, yavuklusu, mektubu alınca kapıya çıkanı, o ham zeytin yeşil gözlü Melâhattı Orhan'ın. Kızlar şöyle dursun kişide göz Orhanınki gibi olacak ki, değsin. Bahçede gezinir, derse çalışırken mavi bakışlarını baygınlaştırıp kıza bir baktı mı, kız kala-kalır, ne yapacağını kestiremez, güleyim der gülemez, gideyim der gidemez; yılan karşısındaki kurbağaya eşit bir kaderine katlanış, kendini salıvermişlikle bağlanır, donardı. Onlardan uzun, açıktan açığa bakışan yoktu Okulda. Adları çıkmış, dillenmişlerdi iyice. Durum böyleyken, bu bakışma hünerini bahçede, (-Bak; bak şimdi..) deyip dirseğimi dürterek gözlerim önünde uyguladıktan başka, sınıfta da uygulardı. Kime hem? Benim Melâhata karşı.

«Ulan amma da..» derdim.

«Dur hele, dur.» derdi.

Kız başını güzel güzel döndürmüş, sözde, yanındaki Alay Komutanı'nın kızı «Dişlek Emel» le konuşur görünüp göz ucuyla benimle kaynatırken, Orhanın bakışlarına toslayıp çarpılırdı apansız. Bir ara, ikimizi birden «idare» etmek ister, olmaz, kıvıramaz sonunda ben aradan çekilirim, ikisi kalırlardı. Kalleşlik de, ne dersen de. Kızamıyorum. İçinde kötülük yok çocuğun, gösteri peşinde. Benim yerime Kalender Necmi, omuzunu dürteliyerek:

«Yuf be!» yi çekerdi. «Yatağı ıslattınız, yeter artık.»

Kızlar için mektupları ben söylerdim. Orhan yazardı. Kaşla göz arası sıkıştırırdı ellerine. Ertesi sabah, Halil beyin gerisinde bir yerde, bahçe kapısına yakın, dört gözle bakardım yollarına. Kolay mı? O gece, onun yerine kendimi koyup. (Ben olsam şöyle yapardım!) diye kurmuşum, dile kolay. Halil beye «çakı gibi» bir asker selâmı çakıp bana doğru gelirken, sağ gözünü kırparsa kız çıkmış demek, kaşlarını yukarı kaldırırsa, çıkmamış.

Üzülürdüm bayağı. Bana geceleri sokağa çıkma izni yok nasılsa. Ne gecesi? Ortalık kararda mı, tavuklar gibi yallah kümese. Orhan öyle mi ya! Gece yarısı da olsa fink atıyor sokaklarda. Sokaklar onun, kahveler onun. Sayayım; Değnek Yaşar benim.

Trahomlu Nazmiye benim, hadi bizim sınıftaki Melâhat da benim, daha tek söz etmediğim Mektupçunun kızı da benim diyeyim. Demekle bitmiyor. Sekizdeki Bedriye, II. B. deki Melâhat Orhamn. Biz sözüyle geçinirken sütün kaymağı onda. Kalbur üstünde ne var ne yok toplamış.

İşte, kızlarla arası böyleydi. Oğlanlara gelince, ı-ıh, çoğu ona diş bilemekte. Çekemiyor da kuduruyorlar. Kaç kez, sokak aralarında yolunu kesmek, dövmek istediler de kısmet olmadı. Çantasını bana attığı gibi tabanları yağladı, kaçtı Orhan. (Dur lan ırzı kırık, dur. Erkeksen kaçma!)

Enayi mi o, beklesin de dayak yesin? Gelgelelim, onun yüzünden başım dertte benim de. Hüseyin Avni bey amcam okulun cimnastik öğretmeni. Olmasa, benim de halim duman. Bakmazlar göz yaşıma.

«Amcama bi söylersem..» diyorum, siniyorlar.

Bizim amca da görülmeğe değer hani. Et met arama, salt sinir küpü. Olup bitenler kulağına gitse, onlardan önce çarkıma okur ya, neyse. Benim Orhan'a düşkünlüğüm çeşitli yönlerden. Bir kez şu var; olmak, erişmek istediğim kişi katına yükseltmişim onu. Ergenlik çağınızdayken, fizik güzellik bakımından, giyim kuşam bakımından sizi büyülemiş birisi varsa, bu duygumu paylaşırsınız ossaat. Kızların ona vurgunluğu onda kalmıyor; dönüp dolaşıp benim içimde yankılar uyandırıyor. İkincisi, toplulukta tek kalmış kişi o. Üçüncüsü, kendini bana bir bırakmışlığı var.

«Sen olmasın Osman» dediydi bana, «bunlar beni suda haşlamadan çiğ çiğ yiyecek. Ama sen, bilmem hangi kafayla, ortalığı yatıştırıyorsun.»

Koltuklayıcı daha ne sözler ki, açıklıyamam burada. (Ayıp kaçar.) Şunu derim yeter, burnumdan yakalanmışım. Aslında o mu benden yararlanıyor, ben mi ondan? Belirsizdi. Hiç unutmam, ona savrulan taşlardan biri sırtımda gümlediydi bir gün. Ben yere kapaklanınca kaçıştılardı. (Tanrı esirgedi de başıma gelmedi!) deyip doğruldum. (Verilmiş sadakamız varmış.) Bütün bir hafta sırtım, belim ağrıdı. O zaman, Orhan beni evlerine götürüp annesinin eliyle sırtıma merhemler, ilâçlar sürdürdü. O ak saçlı, pamuk yüzlü anacığı, gözlerinden pıtır pıtır yaşlar süzülerek beni kucakladı da: (Vah yavrum vah..) dedi bana. Oğluna döndü: (Sen böyle fedakâr bir arkadaşı mumla arasan bulamazsın. Kadrini, kıymetini bil!) dedi.

Dedi de, Orhana büsbütün bağladı beni. Artık hiç ayrılmaz olduk. Anca beraberiz, kanca beraber. Kimi günler o, ben, bir de

Kalender Necmi, onların evinde oturup derse çalışırken, yüzüne baka baka dalardım da Orhan sinirlenir:

«Ne var oğlum suratımda?» diye elleriyle yüzünü yoklardı.

Oysa, bilirdi neden baktığımı. Söyliyeyim, açıklıyayım isterdi. (-Ulan, çok güzel çocuksun be Orhan!) Bense, çatınır ve susardım. Necmi de susardı. Ondan sonra bizi yeniden güldürmek için türlü şaklabanlıklar yapar, -bunların biri, mors alfabesi gibi uzun kısa yellenmek- çoğunluk şımarır, yazacağı yazıyı Necmiye, bana yazdırırken kendisi gidip sedire uzanır, cıgara içer, dalga geçerdi.

«Seninle ölünceye kadar arkadaş kalacağız!» dediği bir başka gün de, mutfağa koşup getirdi ekmek bıçağım. Sıvadık kollarımızı. Bilek üstünü bıçakla çizip kan akıtarak o kanı emdik ve kan kardeşi olduk.

Martın ortalarıydı sanıyorum. Üşütmüşüm. Hastalanıp yatağa düştüm ben. On gün kadar ateşler içinde yandım. Beni herkesler yokladı da Orhan yoklamadı. Her kapı çalmışında, analığım söylene söylene her kapı açmağa gidişinde, odur diye yüreğim deli deli çarpmaya başlar, yatakta davranır, çıkışmam için odaya girmesini beklerdim. Bir başkası girerdi.

Haberi çok geç, yataktan kalkacağıma yakın öğrendim. Üzülmiyeyim diye saklamışlar meğer. Bir gece, iki buçuğuna tavla oynamış, kazanmış, kahveden eve dönüyormuş Orhan. Önüne üç-dört gölge çıkmış apansız. Ağzını tıkamış, almış götürmüşler. Oralardaki boş bir buğday ambarına tıkmışlar. Çok kötü şeyler yapmışlar ona orada. Yetinmemişler, birisi kollarını tutmuş ardından, öbürü keskin iki cilet atmış yüzüne. Burnunun ucuyla dudağının yarısını uçurmuş.

Duydum ki, beynimden vurulmuşa döndüm. Ağlamak kaç para eder, dövünüyorum. Hasta hasta kalktım koştum Hastaneye. Orhan, o kafamdaki güzellik ideali güzel çocuk, yüzü pamuklar, sargılar içinde, yatıyordu bir kalıp. Konuşamıyordu. İfadesini yazılı vermiş zati. Karanlıkta tanıyamamış kimliklerini. Demişler; «-Kim olabilir senin düşmanın -ya da düşmanların?-» İşkillendiklerini sıralamış Orhan. Demiş; «-Şunlar, şunlar..» Ama tutmamış, Polis birçoklarını karakola toplıyarak sorguya çekmiş. Sıkıştırmış. Bir sonuç elde edememiş.

Babası avukattı Orhan'ın. Elinde baston taşır, bastonu da sapından değil, ortasından taşırdı. Her gün, suçlular ortaya çıksın diyerek, aşındırdı durdu Savcılığın kapısını. Herkesde ağız var, dil yok. Kimse konuşmuyor, ele vermiyor suçluları. Bedriye gibi evlenme çağındaki bir kızın adını -nahak yere- lekelemiş Orhan. Ağa-

beyleri öcünü almışlar. Söylentiler böyle. Ama yalnız söylenti, yakıştırmaca. Çünkü, kızın ağabilerinin o gece sokağa çıkmadığına bütün mahalleli tanık. İşte, boşa çıktı Avukat Sami beyin çabası da.

Sonra, okula geldi Orhan. Öğleden sonraydı, geldi. Yüzünü anlatamam. Parlak koyu mavi bakışlarıysa, yeryüzünü yüzyıl görüp kanıksamışcasına yorgun, hem de yılgındı. Bir şey sönmüştü ruhunda. Kızlar birer birer gelip elini sıktılar. «- Geçmiş olsun Orhan..» dediler. Üzülmüşten çok, ürkmüş gibiydiler.

Orhan artık gülmüyordu. Ne gülsün? Kıyısı yırtık dudağının bir ucundan, o sedef misali bembeyaz iki dişi sırıtmaktaydı boyuna. Bir «Gülen Adam» olmuş çıkmıştı işin içinden. Kızlara, herkese, bana bile soğuk, çekingen davrandı. Ve, aramızda çok kalmadı. Babası onu İstanbula mı, İzmire mi? Uzak bir yere, bir yatılı okula yolladı.

Ak-pak duvarlar görürüm kimi gün; güneş altında pırıl pırıldır, yeni sıvanmış. Ertesi gün tıramvayla geçerken bir de bakarım, kirlenmiş. Kömür tozuyla, renkli tebeşirlerle bir şeyler karalamışlar oraya. (Aslan Fener - Kova Galatasaray, Yaşasın Karakartallar. Türkiye: 3 - Macar: 1. Bunu yazan tosun. Oğlum sen daha toysun.) beli-benzeri şeyler.

Nedenleri çeşitli olabilirse de, beyaz, güzel, parlak şeyleri lekelemek, bozmak için, aşağı yukarı hepimizde var sanıyorum bu içgüdü. Gorky anlatır: Köylü delegeler Kremline gelmişler. Ayak yolu yakın, hepsine yeterliyken, onlar, nerede değerli bir vazo görmüşlerse, onun içine pislemişler.

Yaş ilerler, görgü gelişir, daha olmazsa kötü tablolar asarız duvarlarımıza. Çiviler çakar üstünü yeniden sıvarız. Sonra, her zaman başıma geldiği gibi; kendi çocukluğuma giderim ben. Duvarlar az mı çekmiştir elimden? Ya o durmadan karaladığım, doldurduğum sayfalar? Ne yapayım, içimden gelirdi. Kınamıyorum, herkes böyle; içlerinden gelir ve.. beyaz duvarlar kirlenir.

Kadıköy: 1957

«Zonguldak Hikâyeleri» (1962) nden :

«DUR, BEN BUNU YAZAYIM DA..»

Düzce Emniyet Başkomiserliği'nin kapısından dalarken, «Al sana bir yenisi daha!» diye geçirdim. «İlkin işin iş, ondan sonra önün yokuş. Al sana bir yenisi daha.»

Huyum kurusun demiyeceğim, yerimde kim olsa üzülür, utanır; başkomiser, karşısında, dün gece «beyim-paşam» diyerekten poker oynadığı adamı görünce bozulmaz mı? Bozulmasa bile sanırım, bir çeşit düş kırıklığına uğrıyacak. Aradan yirmi dört saat bile geçmedi, nasıl unutsun? Şehir Kulübü'nde üstü yeşil çuhalı masanın çevresindeydik. Kendisi, Tekel'in tütün eksperi Sabri Bey, Fırıncı İzzet, bir de ben. Arsen Lupin kurallarına uyup, «Gizlenmenin en iyisi polisin gözü önünden ayrılmamaktır...» demişim. Savcısı, başkomiseri, candarma komutanı; her gece bir arada, burun burunayız.Oyuna girmemişsem, çeker iskemleyi yanlarına oturur; bir onun, bir ötekinin kâğıtlarına bakardım. Şimdi yukarıda beni bekliyen baş komiserdi, yalvar yakar bir sesle, «İkinci seans yok mu beyim?» diyen. Ütülünce, yarım ağızla izin isteyip otuz liramı önümden alan, oyun içinde geri veren. Konuşmamışız. Paşa gönlüme kalmış bir iş. İster oynarım, ister oynamam. Kazandıklarım, dilediğim yere tüydürürdü beni.

Gelgelelim hem şeytan, hem de Anatole France, ikisi birden dürteledıler; «Ne korkuyorsun? Oyna..» dediler. «Kumar, talihle alt alta üst üste boğuşmaktır.»

Birinci oyunda paraları toplamıya yetişemiyordum, ikincisinde cepten boşaltmıya yetişemedim. Kazanç gitti, Türk Tütün Limi-

ted'den aldığım on beş günlüğüm gitti. Ben damdazlak kaldım, onlarsa paçayı kurtarmıştılar. «Hadi ödünç verin de bir oyun daha sürdürelim!» gibisine baktığımda, her biri sağır birer yontu kesildi. Kalktım ben de o zaman. Kahveciye, «Yarın gece alırsın!» deyip tuttum evin yolunu. Çekiyordum burnumu, çekiyordum içimi: (Tanrı böyledir işte; önce sevindirir, sonra yüzüstü kor şaşkın kulunu!)

Vardım ki, Bafralı arkadaş kalkmış, ışığı yakmış, yatakta söve saya tahtakurusu ayıklar. Suratımda ne yazıyorsa, o sıkıntısı içinde bir bakışta okuyup anladı:

— Sağlık olsun!

— Sağlık olsun. İyi geceler..

— İyi sabahlar. Bütün gece yedi beni bu eşşoğlu eşekler.

Manifaturacılar Çarşısıyla Şehir Kulübünü yandan gören çalışma yerimize, polis öğle üzeri damladı. Girerken, benden yana hiç bakmadı. Baksaydı huylanmazdım. Bıraktım kâğıdı, kalemi, defteri, beklemiye koyuldum. Bizim eksperle bir şeyler konuştular içeride, mır mır. Sonra geldi, dikildi tepeme

— Azıcık gelir misiniz?

«Azıcık..» Yüreğim deli deli gümbürdedi. Davranıp toparlandım ossaat. Sormadım nereye gideceğimizi. Eşyaya, duvarlara göz attım şöyle bir, «Hadi eyvallah!» Çekmeceyi çekmiş, kıyıda duran üç paket cigarayla dolma kalemini almışım iyi ki. Sonradan yolda, bir ıhlamur ağacının altında, candarmanın birine bir dilekçe yazdım onunla. Benekli ineğin buba'sına verilmesini diledik.

Önünde, eliyle kapadığı kâğıda, derken yüzüme baktı başkomiser. Kestirmiştim, enayi yerine konulmaktan bozulacağını, bozuldukça bozuntuya vermiyeceğini.

— Burada, hangi işde çalışıyorsunuz?

Öp babanın elini! Bilmesi gerekir ya, soruyor işte. O, kendini göze batırarak saklama eğilimiyle, birbirinden önemli, ya da birbirinden önemsiz görevlerin sahibi: Halkevinde rejisör, Şehir Kulübünde üye, Tütülim'de ikinci yazmanım.

Parmaklarımla da saydım tek tek.

— Asıl adınız Nâzım mı sizin?

— Hayır.

— Soyadınız Çilingir değil mi?

Başımı salladım:

— Çilingirliğim falan yoktur.

Evrak üstüne iğnelenmiş resmimi gösterip altındaki yazıya el koydu:

— Ya bu fotoğraf?

Boynumu uzatıp yanlamasına göz attım, bendim. Olacak şey değil: biri üzerimdeydi bu resmin, öbürü dalga-dümenim Süeda'da. Kim verir, kim bulur?

— Eh, birazcık bana benziyor.

Yok öyle şey, dedi, sizsiniz.

Peşinden düzeltti:

— Uzun etme, sensin yahu!

Fare gibi gel sen, kendi ayağınla sıkış kapana. (Öyle olsun!) Boynum bükülüdü. Kurtulacağım diye ter dök, kafa patlat, boşuna. Çıkar yol değil bunlar. Apansız uykum da gelmişti üstelik. Kesilmiştim birdenbire. (N'olacak bensem?)

— Alın bunu, muamelesini tekemmül ettirin.. dedi başkomiser. Candarmaya götürün!

Çok şişmandı memur, göbeğinin üstünde duruyordu elleri, şaştım. Akşamüstü daireler kapanır, meyhaneler açılırken Candarma Komutanlığına götürdü ama. Yitirilmiş bir dost acısıyla yüz ekşitip, bıraktı gitti. İnsanoğlu, kimi zaman, oturduğu masanın gerisinde amma da büyüyor. Merkez Çavuşu bana öyle geldi; büyük, kocaman. Kâğıtlarımı inceledi, kâğıtları koyup biyol da beni inceledi. Kimliğimi, kişiliğimi sora sora bir basılı kâğıt doldurdu.

Yorulmuşa benziyordu kalemin sapıyla ensesini kaşırken:

— Varsa, alâmeti farikanı söyle bakalım!

— Kaçarsam bulunmam için mi?

— Hı.. dedi.

— İyi, dedim, size elimden gelen kolaylığı göstereceğim. Siz de bana.

— Çok konuşma, varsa söyle!

Düşünüp taşındım biraz; (elim, ayağım, boynumdaki et beni? Yok o olmaz, ayıp be..) Yüzünde, kaşının yarısını götürmüş bir bıçak yarası, baldırlarında, ya da başka bir yerinde kurşun izi bulunan biri olmak isterdim, gerçekten. İsterdim, işine yarıyayım. Ezile büzüle:

— Sol ayağımın baş parmak tırnağı yoktur, diyebildim.

— Söktüler mi?

— Hayır, düştü. «Canı sıkıldığı bir gün başını alıp gitti Çavuş!»

— Çıkar ayakkabını!

İş sıkı. Baktı, yazdı. Daha üstüne de, kırmızı kalemle kalın kalın ve bana göstere göstere yazdı: «DİKKAT, KAÇAR!» Altına iki çizgi çekti. Kalınca. Tamam.

— Bak bana, paran var mı üzerinde? Ne kadarsa çabuk söyle!

— A'ah, meteliğim yok.

Ardımda dikilen er'e göz atıp:

— Pekiy, dedi. Selim, oğlum, sen al bunu, bu adamı.. — Birbirine vuran topuklardan çıkan ses. — Kalsın bu gece koğuşta. Sana teslim, anlaşıldı mı? (— Anlaşıldı komutanım!) Yarın sabah, yürüyüşe çıkacak takım götürür Darıyeri'ne!

Selim aldı beni. (Yürü hemşerim!) Çift yataklı dört ranzanın sıralandığı koğuşa iletti. En dipte, üst kattaki ranzayı gösterdi:

— Burada yatacan..

— Olur.

— Karnın aç mı ki?

— Bilmem.

— Karavana yer min?

Nöbeti, angaryası olmıyan iki er, don gömlek yataklarına uzanmışlar, bize bakıp ayak parmaklarının arasını kaşıyordular. Selim bir şey demeden gitti, bakır tabakta yağsız ıspanak, çeyrek somun, bir tahta kaşıkla döndü.

— Ye bakam!

Öğleyin de bir şey girmemişti kursağıma. Öyleyken açlık duygusu taşımıyordum. İki kaşıkta tıkandım.

— Sen bilin, hadi yat bakam!

Birinin gözlerinin içi böyle gülsün, hiç bilmezdim. Giysilerimle yerime çıkıp yatınca, kaputunu üstüme atmaz mı? Gözlerim başladı biber sürülmüşcesine yanmıya. Kaşısam, ovuşturşam, ellerim ıslanacak. Yüzümü döndürdüm duvardan yana. Kinlenecek, kızacak birini, bir şeyleri araştırdım günün içinden. Kendime kızmıya da yanaşamadığımdan olacak, sanki yangından mal kaçıyor, apar topar, tam duygusuz, düşünü bile sonradan ansıdığım kurşundan ağır bir uygunun dibine gömüldüm.

Ertesi sabahtı. Alaca karanlıkta, bohça koltukta, eller kelepçeli, yürüyüşe çıkan takımla birlikte, onun önünde, iki candarma eriyle çıktık yola. Erler Darıyeri karakoluna hem öteberi, hem de suçluyu götürüyorlardı ki, bir taşla iki kuş vurmak denir buna. Tanrı iyiliğini versin, Çerkez Bakkal'ın kızı da açmış mı köşe başındaki dükkânı sana! Sabah akşam cigarayı onlardan alırdım, kızla bakışırdık hafif yollu. «Bakma bakma, çevir başını!» diye seslenesim geldi. Önce büyüdü, açıldı gözleri. Derken, duymasa, kafasını eğip mangaldaki kömürü yellemiye koyulmazdı. «Şundan bir paket cigara isteşem..» dedim. İçimden dedim. Az ilerledik, arkadan öne doğru, elden ele geçerek, sigara paketi ta bana geldi. Gelmedi de, onu, sağımdaki candarma, ceketimin cebine tıktı.

— Seninmiş hemşerim. Geriden öyle dediler.

Danışmam gerekiyordu artık. Danıştım:

— Ben şimdi fırlayıp önünden kaçacak olsam, n'aparsın?

Canı burnundan çıkıyormu gibi soludu:

— Heç bakman hemşerim, dur dirim üç kez, durdun durdun. Durmadın, nallarım!

— Topuğundan, he mi İsmet?

— Topuğundan.. diye onayladı.

(İyi, dedim içimden. Çok iyi. İlgililerin bana gösterdikleri bu yakın ilgi göğsümü kabartıyor). Öbürüne, «Topuğundan, he mi İsmet?» diye sorana da danışayım hele:

— Arkadaş, birileri karşımıza çıksa, beni kaçırmıya kalkışsa, n'aparsın sen onlara?

— Ne diyo bu herif be? Eğleşiyor mu sabah vakti? Sen de, ne yaparım İsmet?

İsmet:

— Ataş açarsın! dedi.

Yahu bırak, konuşma gözünü seveyim, sevinçten gözlerim sulanıyor. Ne kaçırıyor, ne de kaptırıyorlar.

Yürüyüşe çıkan takım orada, solda bir hendek buldu, içine girdi. Serildi. Olaki, iyi alınmamış sabah uykusunu burada tamamlayıp öğleye doğru döneceklerdir.

Biz geçtik onları. Başlarındaki çavuş, Darıyeri karakolu komutanına selâm gönderdi.

— Kim bu komutan? diye sordum.

— İdris Onbaşı, dedi «nallarım» diyen.

— Şehirden çıktık işte, şu kelepçeleri çözecek misiniz artık?

Birbirlerine baktılar.

— Anahtar sendeydi Mehmet!

— Bende.. dedi Mehmet. Kaçayım maçayım deme hemşerim bah, karışmayız sonra.

— Yahu, kardeşim.. diye konuştum, anlattım: Ben ömrümde böyle korunmamıştım. Şuracıkta çişimi edeyim ilkin, sonra birer cigara yakarız.

İki mızrak boyu yükselen güneşe karşı gerindim. Gittim su döktüm geldim. Yaktık cıgaraları yola koyulduk gene. Şimdi eskisinden hızlı yürüyordum. Sonra da böyle oldu; varacağımız karakol bende bir merak uyandırdı, hep önden koşmıya başladım. Akşama doğru, elli ikinci kilometrenin bitiminde karakol göründü. Direk kamyonları, şunlar bunlar geçiyordu vızır vızır. Birinden biri olsun almadı bizi. Hepsi tepeleme yüklü. Şoför kısa bir süre di-

reksiyonu bırakıp ellerini açıyordu: «Görüyorsunuz halimi.» 'ercesine.

İdris Onbaşı kâğıttan yerimi yurdumu okuyunca, «Hemşerim» demiye başladı bana. Bu candarmalara «yumurtacı» diye ad takanlar başlarından büyük bok yemişler. Çocuklarda yumurta mumurta yok. Yanlarından geçtiğimiz kimi köylerde bir alay tavuk eşeleniyordu, köylünün birinden biri olsun, getirip bir tek yumurta vermedi. Yalnız bir köyde mola verdik, «İhtiyar Heyeti» nden biri, bir bakraçla üç bardak ayran sundu bize. Dilimiz damağımız da kurumuştu hani.

Bütün hüner yemek saatini geçiştirmekte. Yemek saati geçti mi, açlık da kalmıyor kişide. Midede bir boşluk. Kuşlar gibi, tüy gibi hafifsin. Yürü babam yürü. Karakolda çok güzel bir alış-veriş yaptım. Bohçamda, ben askere giderken Muhasebe Servisinden Nahit Koray'ın bana yedi buçuk kâğıda sattığı, katkısız yün, fanilâ don vardı. İdris Onbaşı'ya onları sattık.

— Hemşerim, dedi bana, bunlara ne istersin sen?

— Ne verirsen! dedim.

— Elini ver.. dedi. Yukarı aşağı hızla salladı. Hem de kıracak gibi sıkıyordu. Üç buçuk iyi mi?

— Al senin olsun! dedim.

Koltuğumda kurşun gibi ağırlaşan bohça küçüldüğü gibi, cebim de para görsün azıcık. Para çok gerekli bir şey kişiye. Cıgara alır, mısır ekmeği alır, helva bile alırsın. Para bu, lâmı cimi yok.

Karakol karakol, posta posta götürülürken — yeterli param olsa candarmaların yol paralarını da çeker, gideceğim yere bir günde giderdim — yol gerçi yedi gün uzadı ama, üç konakta geçirdiğim «o demleri» unutamıyorum nedense. Boyuna onlar geliyor aklıma. Yazarsam sanki bir şey olacakmış gibi, içimden; «Dur, ben bunun hikâyesini yazayım da..» diyorum.

Bolu karakolunun üstçavuşu pek insancıl kişiydi sözgelişi. Zaten yolda övdülerdi onu. «İyilikten yana üstüne yoktur.» dedilerdi. «İzinli çıkacağım başçavuşum dedin miydi, ötesine karışmıyacaksın.»

Okumuş yazmış, gün görmüş adamın hali bir başka oluyor vesselâm. Önce getirir getirmez, merdiven altındaki tek kişilik bana öyle geldi, değilmiş oysa - «Nezarethane» ye tıkmışlardı beni. Nezarethanenin buradaki adı «Emniyet Odası», bir kez bu var hesapta. Üstünde, dörtgen deliğinden kolunu uzattın mı, açabileceğin bir mandal tutuyor kapıyı. Bu da var. Üstçavuşun iyiliği gerekli mi? İnsanoğluna duyulan, gösterilen bu kadarlık bir güven de

yetişir, artar bile.

Dün, şafak sökerken çıkmıştık yola, «İnsan kuş misali» demişler, şimdi, akşam üzeri Bolu'dayım. Dörtgen delikten bakınca görebildiğim camlarda akşamın alacakaranlığı başlıyor. Çıkardım not defterimi, kalemimi çıkardım. (Hele gün atayım, durak yerlerini yazayım!) Kalem kurumuştu, ucunu tükürükledim, yazmıya başladı: 8 haziran 1943 de D... den kalkış. Darıyeri, çizgi, Bolu dağı. 9 haziran 1943 Bolu. İç içe iki yuvarlak.

Mandalı çektim, kapıyı araladım. Kimse ses çıkarmadı. O zaman, tahtalara kurşun kalemle yazılanları da okuyabildim. - Askerler bakraç bakraç akşam karavanası taşıyorlardı. Gelen giden, çarpışan o kerte boldu ki, kendimi bir ara, cumartesi gecesi, Beyoğlu'nda sandım. Kalabalık yukarı aşağı, durmadan akıyor.

«— Ben Burhaniyeli Şoför Arap Cemalim, tekkeye biz de düştük ağabey!»

«— Beni buraya koyanlar zannetmeyin ki bir adamdır, sözüm yabana solda resmini gördüğünüz - solda yem torbalı tahta dört ayaklı bir eşek resmi vardı - eşşekten ad'dır.»

«— Hey hemşeriler, Allah buraya kimseyi düşürmesin - Çorak Kadirler köyünden Mustafa Contürk.»

«— Buraya erkek düşer.»

«— Bu dünyada okuyan âlim olur, yazan kâtip olur. Okuyup yazmıyan cahil kalır — Ben girdim buraya kurtarsın Mevlâ — Hüseyin Atalay.»

«— Nezarette kaldık yaz kader bize
İfade vereceğiz çağırın size
Kabahatimiz yok yardımcı az bize
Taksirat böyle imiş ne çare.

Bazardan aldım beş altı incir
Daktılar boynuma alayla zincir
Zincir oynadıkça her yanım acır

Nezaretin kapısı demirdendir demirden
Aklımın birası oynadı yerinden
Ağlama anam, ne gelir elden
Taksiratımız böyle imiş ne çare..

Bunu yazan Taşoluk köyünden
Faik — Kardeşi Şevket — Arkadaşları İsmail.»

Bana kalırsa, şair, merdiven altına birkaç kalasla yapılıp çatılmış Bolu «Emniyet Odası» nda da, Balıkpazarı'nın bir meyhanesinde de hep o. Değişmiyen başına gelenlere büyülteçle bakan kişi. (Hani demir kapı, hani zincir? Taşoluk köylü Faik, inan olsun atıyorsun!)

Üstçavuş yanına çağırtmış beni. Gittim. Köse, bodur denecek denli kısacıktı. Yaşını kestirmiye çalıştım, kestiremedim. Birden, yeryüzünde onun yaşını kestirmekten daha büyük, önemli bir sorun yokmuş gibi göründü. Otuz mu desem, kırk mı, elli mi?

— Delikanlı, çorba ister imisin?

— Hastaya yatak sorulur mu, Başçavuşum!

— Ulan aferin be! dedi. Varsa, at şu kâsenin içine bakalım yirmi beşliği.

Çoktandır kimseden aferin almamıştım. Gözlerim parladı ve pantalonun saat cebine takılmış yirmi beşliği arayıp bularak kimi türbe kapılarında raslanan yuvarlak, pasli teneke kutuya yavaşça bıraktım. İçinde daha bir sürü yirmi beşlik vardı kutunun.

— Bu gece karnın doyar, dedi Üstçavuş, rahat rahat uyursun. Yarına Allah kerim!

— Şey..

— Ne?

— Siz acaba kaç yaşındasınız Üstçavuşum?

— Şunun yediği boka bak.. dedi yazıcıya, ama gülerek. Gerdeğe mi sokacaksın beni oğlum? Hadi yerine!

— Otuz beş var mısınız?

— Daha soruyor. Bas bakalım..

Süklüm püklüm çıkıyordum, anama sövmiş gibi:

— Elli beş, dürzü.. diye seslendi ardımdan, elli beş. Tüh be!

Arayı açtık sanıyordum. Açmamışız. Çorba geldi, yarım tayin geldi, limon geldi. Yere çökmüş çala kaşık gezerken, bir velenseyle bir de beylik geldi. Getiren candarma:

Kabı kaşığı, bahçede azcık toprak al, kuyuda yuğ gözelce, dedi.

— Olur.

Gece su dökeceğsen kapıdaki nöbetçiye seslenivir.

— Olur.. dedim.

— Hemi benim gözel hemşerim?

Çaydut, Reşadiye için değil ama, Gerede üzerine çok kötü şeyler söyleniyordu. Taş taş üstünde kalmamış depremden. Felâket felâket üstüne binmiş. Kasabın biri karısını kurtarmıya eve koşmuş. Taşları toprakları elleriyle küremiş. Bir de ne görsün? Karısı ana-

dan doğma, bir herifle üstüste. Pestilleri çıkmış. Başlamış kasap köpek olup ulumaya.. Aklını hepten kaçırmış. Kimi, «Köpek eti yidirirdi bize, ondan!» diyor. Kimi, «Gerede'nin altım üstüne getiren Tanrı, zina edenlerin cizasını virdi!» diyor.

İki gün sonra .ben Gerede'deyim. Bizim servisteki Muazzez Hanım, kendini öcevek oldu mu, «Görmediğim bir Gerede zindanı kaldı, orada da altı ay yattım!» derdi. Yatmamaştır. Ben de yatmadım. Sekiz - dokuz erle bir onbaşı bulunuyordu karakolda. Bu onbaşı anasının gözü, hiç kül yutacağa benzemiyor. Zenci midir, Habeş midir? Bilemedim. Marsıkta, çok aranırsa, bir beyazlığa raslanabilir olaki, bunda raslanmaz. Arapların pembedir el içleri, bunda o da kara. Göz akı diye bir şey yok ki, gözlerinde.

Akşam biraz karavanalarından yedirdi bana. Doyup doymadığımı sordu. «Ne yani, biz de İstanbul kaldırımı çiğnedik az buçuk.» diyordu ikide birde.

Bir kıyıya çekilmiş, ses çıkarmadan, bulgur pilâvı ile ekmeğimi yiyordum. Şeker katmazlar, ama çok tatlıydı ekmekleri.

— Beni nerede yatıracaksın, Onbaşım?

— Burada, dedi, üzülme, burada. Aşağıya, bodruma yollamıyacağım seni. Üzülme. Ama, kusura bakmazsan, boynundan zincire vuracağım.

Şakacıydı. Şaka ediyor sandım. Etmiyormuş. Postaya çıkanlardan birinin ranzasına kıvrıldım. «Aha yat oraya.» demişlerdi. Sonra, şakır şukur zincirler geldi. Onbaşı, gevrek gevrek gülerek büyük halkayı geçirdi boynuma, zincirin ucunu da ranzanın ayağına bağlayıp iki boğum arasına taktı kilidi. Önce yemek veriyorlardı bana, karnımı doyuruyorlardı benim. Hem o yüzden, hem de, günde en az otuz kilometre yürümekten karşı koyma gücüm kalmıyordu. Şaşılası bir uysallıkla eziliyordum.

Çok yorgundum, ölesiye yorgundum ya, boynumdaki soğuk halka derime değdikçe kaçırdı uykumu. Yarı oturmuş, yarı uzanık, bir cigara yaktım. Elimdeki paket son. İçini saydım, yedi cigaram kalmış. Çaydut'ta, Reşadiye'de eldeki avuçtakileri tükettik. Reşadiye'de lokanta karakolun burnu dibinde. İkiyken bire inmişti «muhafız». Eh, şuradan yarımşar tas kebapla birer pilâv yesek ne var?

«Ziftin peldini yeseydin pis domuz..» dedim kendi kendime. «Şimdi kaldın mı cigarasız?»

Sonra o kalender, her şeyi boşlar yanım geldi, yetişti yardıma. (Yat uyu mubarek, Mengen dediğin otuz beş kilometrelik yolmuş.)

Öyle yaptım. Boynumdaki demiri kısa bir süre ellerimle ova-

layıp ıhtarak serildim yatağa. Göreceğim düşü ilk gece görmüştüm zaten. Yarı yerde uyanıyorum, dalınca yeniden başlıyordu. Eve varmışım, karım önünme bir tas su koymuş, ha bire ayaklarımı yıkıyorum. Kir, ovalıyorum ovalıyorum, çıkmıyor. Hep bu. Baştan aşağı bu. Karım önünme bir tas su koymuş, ha bire ayaklarımı yıkıyorum. Ondan sonraki gecelerde düş müş kalmadı. Karanlık birden, kaskalın bir perde gibi iniyordu. Bu ölüm kuyusuna birden atılıp düşmektense, karabasanların en korkuncunu görmiye razıydım; hiç değilse yaşamaktır.

Birinin «kalk malk» demesini, dürtelemesini önlemek ereği ile, alaca bulaca karanlıkta açıktı gözlerim. Yavaş yavaş ışıdı sonra ortalık. Candarmanın horultusu kesildi, yeniden başladı. Pencerelere tırmanmış mor salkımların ilerisinde, kırık keskin taşlı yolun öte ucunda çınar ağacı, bir de incir. Tepesinde bir alay serçe. Civildaşıp uçuşup duruyordu. Derken, kulaklarını göze görünmez bir el burmuş, ağız da içine üflemişcesine, candarmalar hep birden ayaklandılar. Uyanan fırlayor, su dökmiye, el yüz yıkamıya gidiyordu. (Kurgusu tükeninçe yatıp uyur, kurulunca yürür makine mi bunlar nedir?) Onbaşı ayrı, tek katlı ranzada yatıyordu.

O da kalktı, gerindi, birkaçı

Biz dereye çamaşır yuymıya gitcez onbaşım.. dediler.

— Gidin.. dedi. İzin verdi. Esnerken ta küçük dilini gördüm. O da beni gördü, gülümsedi. Eğildi, baş yastığının altından anahtarı çıkardı ve birine doğru fırlattı. O biri de havadayken tuttu anahtarı.

Al Hurşit, çöz bunu. Gitsin işlerini görsün!

Hurşit yanımda, gittim işlerimi gördüm. Elime yüzüme, tulumbadan su çekip su çırpıştırırken başıma dikildi. Ceketle gömleğimi ağaç dalına asmıştım. Baktığını — görmeden — duyuyordum. Beyazlığımın canını sıktığını anlıyarak üzülüyordum ayrıca. Ben bir kaçağım, o bir onbaşı. Olmaz. Bir manga erin komutanı. Olmaz. Üstlerinin güvendiği onbaşılardan ki, koskoca bir karakolu, bunca eri buyruğuna vermişler.

— Hurşit! dedi. İşi bitince götür çardağa bağla bunu. Anahtarı bana getir.

Hurşit beni çardağa bağladı. Gene boynumdan. Çardağın çevresi çiçekli. Daha ötesi, yukarıya doğru, ekili toprak. Tam karşımdaysa yemyeşil bir düzlük. Sağ ayaklarından iple köstekli bir aygır, topallıyarak ot yiyor, sonra başını kaldırıp burun deliklerini açarak havayı kokluyordu. Birtakım nedenlerle bağlı hayvan. İpe vursan, yetmiş seksen kulaç olmalıydı aramız. Bakır kızılı bir ren-

gi vardı aygırın. Sağrısı, güneşte, pırıl pırıl parlıyor, kıllar gümüşe dönüyordu. Kendime hiç bakmadan, bakarsam bir şeyler olacakmış gibi, boyuna onu izliyordum. Sonra, niçin kösteklendiği anlaşıldı. Çünkü, yukarlardan bir yerden, ağaçların altından boz bir kısrak koptu geldi, yanıbaşında otlamıya koyuldu onun. Kısrak ona değdi değecek bir yerde durdu. Başını çeviriyor, kişniyor —sesleniyor—, bekliyordu. Aygır anlamaz mı? Sıçrıyacak, aşacak oldu. Beceremedi. Acı acı kişnedi, bağırdı. Kısrak merakla sokuldu. Burun buruna geldiler. Koklaştılar. Aygırın çevresinde, ince ince sesler çıkartarak, dört dönmiye başladı.

Candarmanın biri, soluma düşen tarlada, ya bir şeyler ekiyor, ya da kopartıyordu. Gözlerim doluyordu.

— Kardeş.. diye seslendim. (Beni çözme, ben istemme, ama.) Cöz şu aygırı, n'olur, çöz!

— Sahabı var dedi, nasıl çözerin? Kapışır beniyle..

Doğruldu. Ellerini beline dayadı. O yana doğru baktı.

— Hay Allah dedi, manzara ki manzara. Bak bak dur sen!

Gözlerimi çiçeklere diktim bu kez de. Sabah güneşini yedikçe açılıp saçılıyorlardı. Candarma kendi işine koyuldu. İki kat olmuş eğilmiş, soğan tohumunu andırır bir şey, cücükler ekiyordu toprağa. — İyi seçtim artık— Önce çubuğu daldırıyordu bir parmak. Ardından tohumu koyuyor, sonra avucuyla, hafiften bastırıyordu üstünü. Seslendim ona. Doğrulmadan, dönmeden, apış arasından, baktı yüzüme. Başına kan çıkmış.

— Kuzum dedim, git benden selâm söyle onbaşıya. De ki, boynundan bağlı adam bodrumda kalmak istiyor de.

— İşim var.. dedi o bana.

Öğleye doğru, öğle üstü ve ikindide Arap onbaşı göründü. Her görünüşte tatlı tatlı, dostça sordu.

— Ne o, ısınıyor musun?

Oyununu anladım. Gülerek:

— Isınıyorum.. diyordum.

— Isın ısın.. deyip çekiliyordu.

Mengen'den gelecek postalar ancak akşam karanlığı basınca geldi. Çözüldüm. (Gerede: 11 haziran 1943. İç içe iki yuvarlak.) Yazarsam sanki bir şey olacakmış gibi. «Dur, ben bunun hikâyesini yazayım da!» dedim, kendi kendime. Ellerimi uzattım. Bağlamadılar.

— Bağlıyken tez yürünmez, geç kaldık, tez gideceğiz.. dediler.

Vurduk yokuşa. Çok hızlı yürüdük. Atlar yoktu tarlada. Mengen'e gece yarısını geçerken varabildik. (Sen acıktın mı dan? Acık-

madım. Al kaputumu, gir oraya. İsteğin olursa, seslen.) — Mengen: 12 haziran 1943, bir çizgi — Akşama doğru kavuştuğumuzda, ikinci bir çizgiyi, ertesi gün, Beldibi karakolunda çizdim. Defterin bir yaprağı doluyordu. Tepede, taflanlar içindeydi karakol. Dorukhan'a gelmişiz. Devrek sınırına girmişiz. Karada ölüm yok bana. yolun dörtte üçünü almışım böylece. İki er, bahçede, kille sıvalı fırında kendilerine ekmek pişirmiye uğraşmaktaydı. Topu topu iki erdi. Çözüldüm. Taşa oturdum. Onlara bakmıya başladım. Yutkunuyordum. Öğleyin Celep İsmail Efendi'nin evine girdik, ağırladı üçümüzü. Ne yedik orda? Pide yedik, yoğurtlu yumurta, çılbır, taze soğan yedik. Bense, gene acıktım. Karnımı kurtlar kemiriyor

— Kardeş, telefon var mı burda?

— Var.

— Zonguldak'la konuşulur mu?

— Devrek verirse, konuşulur.

— Bi telefon etsek Zonguldak'a. Yarın Devrek'e gelse bizim hanım. Seni de görürüz o zaman.

— İyi ya.. dedi candarma.

Çıktık yukarı kata. Küçücük bir santralda fişi taktı. Çevirdi manyetoyu. Devrek çıktı. Bizi Zonguldak'a, aradığım numaraya bağladı. Ses iyi gelmiyor, araya gacırtılar gucurtular giriyordu. İşletme'nin santral memuru Nihat tanıdı beni. Aşk olsun! Bağıra bağıra anlattım:

— Ben Beldibi karakolundayım Nihat Bey. Yarın Devrek'teyim. Ertesi gün Tefen'de, daha öbür gün Çaycuma'da olacağım. Ya.. evet. Sen duyur bunu karıma. Duyurur musun? Duyurur musun, ha. Nihat Bey!

— Hı mı, olur, pekiy falan dedi. Duyurur sanırım. Eski masal başladı. Nâzım Çilingir'lik yavaşladı; Osman'laşıyorum gene. Yahu nerden yakıştırırlar bu adı bana? Çilingirlik dediğin, bir çeşit iş. İş, yani işçi. Yani.. anlıyorsun dii mi? Daha soyadında meymenet yok, daha soyadını alırken düşünmüşsün. İyi ama benim değil, hiçbiri benim değil. Siz, kendiniz uydurdunuz.

Çalı çırpı iyi tutuşmadı, fırın kızışmadı. Ondan mı nedense, ekmekleri hem hamur, hem yanık çıktı candarmaların. Kızdılar buna.

— Bak galan, dedi biri, bir tepikte yıkacağım ben bu fırını.

Öbürü:

— Zor, paçan sıkı mı? diye eğlendi.

— Görün sen!

Candarma gerildi gerildi, ok gibi fırladı. Öbürü daldı ayakla-

rına. Boğuştular yerde. Boğuşup yatıştılar. Yiğitlerin kendi karıncıkları doymamış. Bir de bana mı verecekler? Yatmıya geldi sıra. Telefonun durduğu odada boş, telleri görünen bir karyola var. Göreve çıkmış sahibi, dolanıyormuş, yarın dönermiş. Daha güzeli, yatağın solunda, ağzı açık, yarıya dek buğday dolu bir de çuval.

— Biz aşaktayız, dediler. Sen aha burda yatan gari. Uzat ellerini!

Geçirdiler, sıkıladılar kelepçeyi. Biri gitti kaputunu getirmiye. Üstümü örttü:

— Aha kardaşlık. Hinci uyu.

Karanlık da bastırmıştı artık. N'oldu bana, yoksa midemdeki solucanlar mı ayaklandı? Uyku tutmaz oldu gözlerimi. Kıvır kıvır kıvranıyorum. Döndüm soluma, döndüm sağıma. Demir karyola gıcırdadı. (Sus meret sus. Hırsızlık var!) Uzandım. Döke saça bir avuç aldım buğdaylarından ,attım ağzıma, Önce, tükrüğümle bir güzel ıslattım onları. Evirip çevirdim, yumuşattım. Yuttum. Bir avuç daha. Oldu şimdi. Elbette; gözünü açtın mı, işler olur.

Yüzbaşının odasındaydı karım. Ablasının kırmızı, kıyıları mavi kadifeli «kapuşon» una sarılı küçük kızım da kucağında. Sallıyor. Beni içeri soktuklarında fırladı kalktı ayağa:

— Nolmuşsun sen böyle?

Başladı ağlamaya.

Bense, bir sirkte en son, tehlikeli numarasını yapmış, alkışları izliyen biri gibi sırıttım ona. «Dur, ben bunu yazayım da..» dedim içimden, yazdım: — Devrek: 14 haziran 1943, içiçe iki yuvarlak. —

Artık yapılacak hiçbir şey kalmadı. Ya da çok az kaldı.

Anlamış, anlamamış gibiydim.

Zonguldak, 1943

ÜÇÜNCÜ VARDİYA'DAN

DEVREK'Lİ HASAN

I

Galkın la kalkın.. dedi birisi.

Dürteledi. Devrekli Hasan uyku sersemi açtı gözlerini. Bakındı.

— Düdük öttü la, düdük!

Buncağız yetti. Adam öbür ranzaları da sarsalıyor, kimini dürtüyordu:

— Düdük öttü la, düdük!

Uyanan fırlıyordu.

Birçoğundan önce seğirtmiye yeltendi Hasan. Bastığı yeri görmeden gören alışkın adımlarla dosdoğru «Lâmbahane» ye. Lâmbasını kaptı, dışarı çıktı.

Karanlık ortasında, masalların peri düğünlerini andırdı ışıklar. Uzaktan bak kan kırmızısı, yakına gel altın sarısı. Bir, onların ellerindeydi; bir, kıyılarına abdest bozup sabahları da yüzlerini yıkadıkları küçük, yağlı derenin birikintisi içinde. —Deredeki daha güzeldi.—

Bacalara taze hava gönderen «kompresör» ün hızlı sıkı solukları, ileride; eleklere dökülen kömürlerin takırtısıyle eleklerin çatır çatır işleyişi. Kömür getirip maden direği götüren «loko-traktör» lerin ortalığı mazot dumanlarına boğarak vızır vığır geçişleri.. dağıtıveriyordu uyku sersemliğini. Açıyordu.

Üçüncü vardiya işçileriydi bunlar. Lâmbahane önünde toplanmış. Keseneci Mırtaza'fendi'yi beklerken ayak değiştiriyorlardı. Gelecek,sayacak, «Yürüyün koçum!» diyecek. Kapalı, somurtuk bir kış gecesinin altında ürperip sokulmuşlardı birbirlerine. Kir, apış arası, koltuk altı teri, kömür tozu karışımı pis bir koku yayılmıştı havaya. Çok üşüyorlardı. Sırtlarında, omuzbaşları dirsekleri yırtık, rengini atmış birer gömlek. Başlarında: Biçimini yitirmiş yağlı birer kasket, ya da enseden düğümlü birer mendil. Şalvar, potur pantalon karışımı — beli enlice birer kuşakla sarılı— bir şeyse ba-

caklarında. Çoğunda o da yok. Ayak bileklerine varan kapkara donlarla fırlamış gelmişler. (Çarığı papucu ocakta mı eskitecen?) Çıplak ayakları ocağın sızıntı sularıyla şişik, mor, çatlak.

Tiryakilerin kuşakları arasında kaçak çakmak tavı, fitil, kav, birkaç köylü cigarası. Şirket yasağı vızıltı. Kalınca bir «bağ» çavuşa siper edilecek. İki nefescik tütün içilecek. Dalga geçilecektir nasılsa. İşin keyfi, bu.

— Ocakta gaz var, aman ha dikkat!

— Bıldır öte bacada bir patladı, ahacık şo bileğim kalınlığı demiryolu sanırsın incecik makara tiresi. Direklere dolanı dolanıvermiş.. Motorun gıçındaki şo çelik arabalar vağ ya, duvarlara furduğu gibi yamyassı etmiş. Bacadakileri sorma gayrı.

— La, boş vir sen ona. Gördü ki yenisin, korkutuyor. Beri bak, çavuşa da, buna da kulağasma. Kazmayı fururkene kıvılcım çıkmasın. Bi de, lâmbana bak ki, ışık kendinden uzuyor mu, mavileşiyor mu?

— Ben deyim sana, acamısın, bilecen. Her ocakta, ocağın her bacasında bulunmaz o meret. Aha burnuna sarmısak kibim, osuruk kibim bi şey mi kokuyo? Aldırma. Grizu değaldir o. Göççük olmazsa bişeysik olmaz, yörü. Lâmbanı ayırma yanından sede, yetişir.

— Nirde galdı ya, nirde?

— Mırtazafendi mi? Gelir. Heç telâşlanma kaynım.

— Kovsan da gelir.

— He mi vallaha.

Aralarında konuşuyor, ayak değiştiriyor, bekliyorlardı. Beklerken baca baca ayrılıp düzene de giriyorlardı.

Ocağa direk götüren motorun ardındaki boş trikoları görünce, «Pin ulan, pin şuna!» diye bağrışanlar oldu. Devrekli'nin canı kımıldamak bile istemedi. Hastaydı biraz, üşüyordu. Trikolara atlayıp büzülenlerin ardından sırıtmakla yetindi.

Olura olmaza sırıtırdı zaten. «Haçan yüzümde maymun oynayi?» diye kızardı Laz Yakup da. «Anan mı gıdıklay, buban mı?»

Yo, kimse gıdıklamazdı Hasan'ı. Öyle sessiz, kendi halinde birisiydi. Ağzı var, dili yok. O yüzden de, aylardır üçüncü vardiyadaydı işte. Üçüncü vardiya en kötü vardiya. Gece yarısı gir ocağa, sabaha karşı çık. Dün gece olağanüstü bir «randman» verdi ama. Lâğımcılar yumuşak, bereketli iki yeni damara rastladılar. Her kazma indirişte kocaman kara kayalar söküldü, düştü yere. İşçilerse, bal çanağına üşüşen karınca misali, kümelenmişti bu taşların başında. Kırıyor, ufalıyor, yüklüyorlardı.

Mırtaza'fendi başlarında, ağzı kulaklarında:

— Çok uaflaman, diyordu. Parça küçük olmasın!

İti an değneği hazırla, aklından onu geçirirken çıktı göründü adam. Koyu lâcivert çuha yeleğinden önce saatini çıkartıp baktı. On bire yirmi var. Sonra onlara baktı:

— Vakit tamam. Tamam mısınız?

— Birazı trikolarla gitti. dediler.

— İyi, dedi keseneci, Er giderler. Sallanman orda, yürüyün koçum!

Kattı önüne. Uğultu kesildi, sonra yeniden başladı. Umutsuz bir göz gibi kırpışan lâmbalar tünel ağzında yok oldu tek tek. Ocağın dış kapısı her açılıp kapanışta, bir hamam kapısından daha beter, boşluğa doğru gümbürdüyordu.

Mırtazafendi ocağın ağzında durmuş, bir yandan puvantörle konuşuyor, bir yandan kendi adamlarını kendi sayıyordu.

— Devrekli Hasan! diye seslendi.

İpince bir ses yanıtladı:

— Buyur Mırtaza'fendi!

— Sen bugün kapıda kal!

— Sağol Mırtaza'fendi. Allah razı olsun..

Aşağıdan çenesine vuran ışıkta, çukura kaçmış gözleri tıpkı bir iskelet gözüne dönmüştü Hasan'ın. Yuvarlak iki boşluk. Bütün yüzü yayvan, hantal bir çeneden ibaret kaldı.

Sırtını galerinin soğuk duvarına yaslayıp bekledi, ki geçsinler. Elinde tuttuğu lâmba, sağ yanında, durgun ufak bir su birikintisini parlattı. «Uyy kurban olayım sağa.» diye takılan Lâz Yakup onun yerine başkalarını güldürdü bu kez. (Hemşerin kayırdı da, kondun gene beleşe!)

Yüz vermedi, ciddî ciddî durdu Hasan. Bakarsın Mırtaza'fendi görür, «Hasta masta değilmişsin lan, düş önüme!» der. Nesine gerek.. (Dalaşma elin serserisiyle.)

Biraz sonra karanlık yalayıp yuttu onları. Sesleri de kendileri gibi ufalandı gitti. Daha sonra ötelerden başka sesler gelmiye başladı, Önce bir patlama, ardından bir sarsıntı, tünel ağzına dek gelmekte, miknatıslı lâmbanın içindeki alev üflenmişcesine sağa sola bükülmekteydi.

Lâğımcılar dinamit atıyorlardı.

Aklı köyünde, gözü kapıda, «Patlat!» dedi Hasan. Onların fitili ateşleyip kaçışlarını görür gibiydi. Çok ürken, kalın direklerin ardına saklanacak, alışkınıysa çok uzaklaşmadan duracaktı. Gümm.. kısa bir aydınlık, kara bir toz dumanı. Avuçlarını ağızla-

rına burunlarına kapatıp tezce yaklaşacak, açılan yeni oyuğa bakacaklardı kaygıyla. Ardındaki taş mıdır, kömür mü?

Bilirdi Hasan bunları. Bildiğindendir ki, ayları saymıya oturdu. Ekimden ekime bir yıl. Üç de üstüne koy, etti on beş. On beş aydır kısmet olup gidememişti köyüne. Nasip. Hani, işin doğrusu, sıla özlemi çekmiyordu pek öyle uzun boylu. Bir vakitlerdi o, ilk geldiği günler.

Süleyman ölmeden önce döner, anlatır, içini dökerdi artık:

— Dayım oğlu, sen bilin Emine'yi. Özledik. Gerdanı öyle beyazdı kim, içtiği su bilem görünürdü ümüğünün altından. Çiğil çiğil!..

— Öyle diyorlar.. derdi Süllüman da.

— Dinine kitabına. Özledim vallaha. Bizim köy bi yana. O bi yana. Hemi elleri sapan tutmamış şeherli garı eli kibiydi.

— Ufacık incecik. Çeşme başında görmüştüm ben de. Sana varmadan öncesi.

O bunu dedi mi Hasan sıkılır, sözü değiştirirdi. Karısını övmenin utancını duyardı bu kez de.

Şimdiyse; ara sıra ot mindere uzanıp uyumadan çeyrek saat önce, dalga geçmiye vakit buldu mu, gene düşünürdü ya, yarım yamalak. Eskisi gibi değil. Kulağına, «Bizi unutma Hasan. Tez tez haber sal!» deyişi gelir, o da çok sürmez, yorgunluk daha baskın çıkar, uyur kalırdı. Bir kasaptı yorgunluk, tüm düşleri kıyım kıyım doğrıyan..

Herkes Devrekli Hasan mı?

Rize, Sürmene, Vakfıkebir, Hopa'dan, uzak uzak illerle ilçelerden gelip «Kömür Havzası» nda iş tutanlar daha bir becerikliydiler bu konuda. Kıvırcıklara benzemezler. —Laz uşağı Zonguldak köylüsünü hor görür nedense. Ona «kıvırcık» der durur. —Bakarsın kahvecinin çırağı Halil, bakarsın başı boş otlıyan bir «Nallı Fadime», bakarsın suratında tüy tüs olmıyan ocağa yeni düşmüş genç bir çocuk.. Pazarlıkla, çalıların dibinde, kuytu bir köşede, yatıştırmış onları. Meşe toplamıya gelen çingene kanları ayrı. Kimi gece üçü dördü: Barakalara kaçmak dalıp fal bakar, oynar, yatakları dolaşırlar.

Ay başlarındaki durum daha başka, daha şenlik. Uzun bordro şeritleri üstünde bir yığın kesinti yazılı gündeliklerini «Merkez Bürosu» ndan gelen muhasipler ödedi mi, beşer altışar, «Acılık» taki meyhaneler ağzı ağzına dolup taşar. Kafalar tütsülenir güzelce, dumanlanır. Oradan yalpalıyarak çıkılır.

— Nereye, haçan nereye?

— Çaydamar'a!

Taş basamakların dibinde donsuz bacaklarını ustacasına açıp gösteren orospuların kapısı önünde toplaşılır.

— Hişt, biz daha önce geldik. Sıraya gir lan!

Eller uçkurlarda. Kimi de pantalon ceplerinden içeri daldırıp hatır hatır kaşınarak, nöbet tutulur. Ödedikleri para «tarifeye» uygundur ya, önlerine, kızların en hurdası sürülür. Bu yüzden kavgalar, bıçaklamalar olur. Yeni düşenler, güzelceler uygun birer bahane ile tüydürülür. Ya hastadır. — bulaşıcı hasatlık—, ya izinli. Patron ne yapsın? Kibar müşterilerin yüz vermediklerini sebeplendirir böylece. Ötekilerin bir haftada kazandıklarını bunlara iki günde kazandırır.

— Bizde olan bunlar. Beğenmedin mi? Hadi güle güle..

— Sözümüz yok abla. Bunlar da karı. Lâkin Nuriye..

— Nuriye hastanede.

Nuriye'nin nerede olduğunu bilen, kapıyı zorlar. İçeriden kilitli.

— Polis, polis!

Düdükler çalınır. Ana-baba günü..

Zonguldak'lılar yapmaz bu «irezilliği». Onlar uslu uslu köylülerdir. Binde bir çıkar. Çoğu para biriktirip köye dönmek peşinde. Paraysa zor birikir. Ay geçer, dayanırsan yıl geçer.

Tıpkı Hasan gibi. İşin yoksa otur ayları say. İki yıl dolacak nerdeyse. Vakitsiz yağmurlar ürünü çürütüp, Çağlar'ın hem bakkalı hem muhtarı Yandımların Mehmet Ağa'ya borçlanmasaydı gelir miydi ocağa?

Gelgelelim yağmurlar. Çürüttü ekini. Borca battı millet. Memedağa demişler. Bir verir, iki verir. Sonra keser, ister. Tarlana göz diker. Vermedin mi dayanır kapıya. Üstelik yalnız sana da vermemiş, tüm köye vermiş. Böyleydi durum, ya, Şirketlerin sık sık köylere saldığı «Amele sevk çavuşu» ndan biri Çağlar'a da uğradığında. Sıkışıktı.

O gece «Heyet Odası» nda konuşuldu. Muhtar ne dese yaşlılar baş sallıyorlardı. Muhtar:

— Çavuşum.. dedi. Haller bi gayet kötü. Tümü gidecek bunların. Gidecek emme çoğu ocağa yaramaz bizim koyün. Hüda kınamasın sözümüzü.. Kel, kör, topal dolu. Zabahtan gayfenin önüne toplarız. Sen de bah biyol.

Duyan gelmişti kahveye. Sevk Çavuşu madenlerde çalışmıya hevesllileri dizdi sıraya, asker biçimi. «Sen şu yana, sen şu yana!» deyip ayırdı çürüklerle sağlamları. Birazı gücendi, birazı homur-

dandı, birazının söndü hevesi. «Olu muymuş?» dediler. «Bana kalsa..» dedi çavuş, «Ben hepinizi götürürüm. Lâkin Mehendis istemez..» Cayanlara döndü: «Ben giderim. Ardımdan cenderme gelir, alır!» dedi. «Şimcik gelen zararlı çıkmaz.»

Hasan azıcık bulgur, kaynamış mısır, iki kaşık yağ kodu azık torbasına.Ağzını ite uğursuza karşı asma kilitle bağladı. Yaşlı anası, karısı, küçük kardeşi «Topal Üseyn» le helâllaştı. On beş köylüsüyle çıktı yola.

Kimi dağıldı başka ocaklara. Gelik, Çaydamar. Dayısının oğlu Sülüman'la o, şükür ayrılmadan, «Asma» ya düştüler. Kayıtları alt alta yazıldı. İşi: Kazmacı yedeği. Gündeliği: 60 kuruş.

Başladılar çalışmıya. Yarı bellerine dek çıplak, terden sırılsıklam, pırıl pırıl, vagonlara dolan kömürlerin içine kendi ömürlerinden de bir şeyler katarak çalıştılar. Şimdiyi sorarsan, gündelik 110 kuruş. Ama rengi limon kabuğu sarısı Hasan'ın. Sıtma tutuyor. Revir doktoru hap veriyor, deftere «istirahat» yazıyor. Yarı başından sürtünüp bir felâket geçti hem de Sülüman'ın. Geçen ay, tam belinin orta yerine iri bir kaya parçası gümledi. Toprağa olduğu gibi çaktı «fakiri», «Anacım.» diyebildi. Bir «Anacım» ki, dövüşte tabana kuvvet tüyenlerin çığlığına benzemez. Hemen oracıkta, dişlerinin arasından, kustu canını. Tükürdü.

Andı mı gözleri dolar Hasan'ın. İçini çeker. Ürkek ürkek bakınır çevresine. Sağ olsun Mırtaza'fendi, çalışkanlığını bilir de kayırır onu. Gündüzden söyleyince ocağa sokmaz, kapıda bırakır. «Sıtmam tuttu gene.» dedi mi inanır. Gündelikten olsun istemez. Hasan mühendislere, şef poryonlara, motorlara kapıyı açar.

İlk günler pek korkmuştu. Sinmiş, yılmış gibiydi. Giderek alıştı gene. «Dikatsiz olmıyacaksın..» Kesenecinin güvendiği adamdı, bir bakıma. Gündüzleri şehre inip evinden öte-berisini taşırdı. Boş sefertaslarını götürür, dolusunu getirirdi. Hizmatına bakardı. Dükkânların önündeki tahta kutulardan dinlediği «acas habarları», gördüğü engin-mavi deniz, yelkenliler, vapurlar, tomofiller, tek cadde üstünde selmiş gibi akan insan kalabalığı.. Kafasına zorla sığıp kendilerini kabul ettirmekteydiler. Daha geçenlerde, Sülüman daha sağken, şehre inmişler, «Şenlik var!» diyerek orada kalmışlardı. Hükûmet konağının ardındaki bahçede, renkli renkli fanusların altında, köy davuluna benzer bir davul, türlü acayip sesler çıkartan zurnalar çanlarla, «efendi efendi kimselerin kolsuz urubalar kıyınmiş garıları» bellerinden sıkıca kavrayıp oynaştıklarını, sabaha değin gözlerini kırpmadan, ahacık bu bakan gözleriyle görmüşlerdi.

— Bu cümbüş ne ki Süllüman? dediğinde, Süllüman çok bilgiç bir tavırla:

— Bağlo! diye yanıtlamıştı.

— Bağlo mu didin, ne biliyon?

— Bilmez miyin! Ben Çatalca'da eskerken bizim tümen gazinosunda oldu birkaç kereler.

— O zaman da garılar cıbılak mıydı?

— Bu denli değal.

— Bööle gucahlaşırlar mıydı ki?

— Gucahlaşılardı ,he.

— Sonra n'olur?

— N'olsun? demişti Süllüman. Sarılır sarılır bırakılar birbirlerini

Süllüman'ı andı, burnunu da çekti: (Tüh, yazık oldu biçareye!)

Galeriye ikinci giriş kapısının dibinde, ufak bir tahta kerevete oturmuştu. Lâmbası yanı başında. Soluk alıp verdiği karanlıklar, elini uzatsa elini kurumlıyacak sanki. Kapkara edecek. Oturalı beri kafasını boş yere yoruyor, binbir çeşit kılığa girip çocuksu düşlere götürüyor onu. (Eh, dedi kendi kendine, çulsuzun gonlünden kırk arşın bez geçer.) Köye yolladıklarından ayrı, tastamam 86 lirası var, birikmiş. Köye iki kez para yolladı, Biri geçen haziranda, biri yeni. Süllüman öldüğünde, ocağa gelen hısımlarıyla. Emine, kocamış anası, kardeşi Topal Üseyn, hepsi iyi idiler. Selâmları vardı. «Gitti kaldı. Tez gelsin!» diyorlardı gene. Ama Tanrının bilip durduğunu kuldan ne saklamalı? Donunun içinde sakladığı paraları 150 pangunot yapmadan sordan şoraya adım atmak yok Hasan'da. Her su dökmiye çömelişte «Ola ki düşüvirir.» diye çıkını bir kez yoklar bakar. İşin doğrusu, (anca Emine'yi okşarken alın bu tadı. Ondan bilem baskın). Para, paraydı vesselâm. Onunla iki dene buzağı ile üç yaşında bir kısrak almak niyetlisi, Bakalım. Ancak doru mu, kır mı, yağız mı olsun? Kesin kararı yok. Hayvanın üstünde, rahvan, köye girerkene.

Kapının tekmeyle açılması dalıp gittiği karışık düşten sıyırdı Hasan'ı. Doğrulacak olduysa da, hatırı sayılır bir tokatla yıkıldı kerevetin üstüne.

— Eşşoğlu eşek! Sen burada osura osura yat, bedava para al. Yevmiyen sıfır oldu! diye gürledi geçti baş-puvantör. Sesini bilmez mi?

Hasan, ardından alık - alık bakakaldı. Lâmba suya yuvarlandı, söndü. Duvara tutunarak eğildi. aramaya koyuldu. Herifcioğlunun peşinden seğirtip uyumdığını anlatayım kaygısıyla ayağı ra-

ya takılıp yuvarlandı. Battı belendi çamurlu sulara. Ne edeceğini bilemedi. Derken kapı aralıklarından «elektrik ışıkları» süzülmiye başladı. Hasan, göz kararı, bir iki adım atarak açtı kapıyı.

İçeriye, ayaklarında parlak uzun çizmeleriyle kısım mühendisi, jeometr, bir de şef-poryon girdi. Kapıyı açana bakmadan ilerlediler. Kısım mühendisi:

— Tanırım Murtaza'yı.. diyordu. Çok kömür çıkartıp prim alacam diye bağlamaya boş verir. Geçenki göçük bu yüzendi.

Hızlı hızlı gittiler.

Hiç değil cebinde bir kibrit olsa, lâmbasını yakıp sızlıyan diz kapağına bakardı. Dokundu, dokunur dokunmaz inledi. Can acısı bastırdı her şeyi. Sıfır olan gündeliğini, lâmbasını, tokadı unutturdu ona. Dönüp kerevete ilişti. Usul usul inlemiye koyuldu.

Ocağın içinden doğru bir motor sesi geldi bu sırada, Hasan kapıyı açtı yeniden. Sicimle duvardaki halkaya bağladı. Motor iyice yaklaşmadan, o karanlıkta, galerinin ilk giriş kapısına gidemiyecekti nasılsa. (Hele gelsin de.) Loko-traktör, galeriye biraz rampa olan raylar üstünde kanatlı kuş gibi uçuyordu. Onun, kapı ağzında tam zamanında duramıyacağım ancak içgüdüsüyle kavrıyabildi. (Uçuyor la, uçuyor..) Azıcık daha yaklaşınca, önündeki ışığından yararlanıp elli adım ilerideki kapıya doğru topal topal seğirtti. Motor neredeyse kapıyı delip geçecek. Hasan el kol sallayıp «Yavaş!» diye bağırdı sesi çıktığınca. Ama sesin çıkışıyla sönüşü birbirine denk gekli, motorun dumanları arasında eriyip gitti.

Bacalar boşalmaktaydı yavaş yavaş.

Üçüncü vardiya işçileri, yerlerini birinci vardiyaya bırakıyordu. Kömür tozu bulaşık yorgun yüzlerinden oluk oluk akan terleri el tersiyle silerek kazma - kürekleri omuzlarına attılar.

İçerisi kışın ılık, yazın serin olur. Yarı bele çıplak gövdeleriyle yağlanmışcasına pırıl pırıldılar. İleride, ceketi olan ceketini, gömleği olan gömleğini giyindi. Düzüldüler yola. Bacalardan ayrı ayrı toplanıp gelen lâmbalarla, ana tünel bir ışık deryası içinde yüzerek gündüze döndü.

Öylesine güzel, yanık yanık türküler, küfürler karıştı birbirine. Türküler, küfürlerle geldiler. Tünelin ana kapısında, «Ola Devrekli!» diye bağırıştı bir ikisi. «Uyudun mu la?» Bağırışlarını anlaşılmaz bir uğultu karşıladı.

Üçüncü vardiya şimdi bacalardan iyice boşalmıştı. Gerilerinde, sızan ocak sularının sıpırtısı. Dış kapının önüyse, tıkanmış. Mahşer. Birinci vardiya kapı ağzını tutmuş. Toplanmış duruyor. Üçün-

cü vardiyadan Ramazan oğlu Hasan'ın, kapıyla motor arasında ezilmiş, yamyassı olmuş ölüsüne, renkleri atarak, o ölüde kendilerine pek yakın yeni bir şey bulmuşcasına ilgiyle, bakıyor.

Dışarıda, başlarının üstünde, açık çivit mavisi bir gökyüzü vardı. Neredeyse sabah olacak..

Zonguldak 1937

KEMAL BİLBAŞAR

1 Şubat 1910 da Çanakkale'de doğdu

İlk hikâyesi:

"KAZA YAHUT
ÇIMACI HASAN" (1938)

"Zamanla hikâyelerimde görülen değişmenin neler olduğunu münekkitler daha iyi görürler şüphesiz. "Cevizli Bahçe" yayımlandığı vakit yıl 1940 idi. Ben de henüz otuz yaşımda idim. Edebiyat harasında üç yaşında genç bir boğa... Bilirsiniz, yaşlı boğaların yayıldığı çayıra genç boğa salındı mı, sağa sola boynuz savurarak, homurdanarak koşar bir müddet... Yaşlı boğaların o soğukkanlı vurdum duymazlığı çok geçmeden ona da sirayet eder... Bir zaman sonra o da uslu uslu otlamağa başlar... Biz insanların da onlardan pek farkımız olmasa gerek. Eski iktidarın ekmekle oynıyan kovuşturmaları, arama, taramaları, kitapçıların çekingenliği de hikâyelerdeki yumuşaklığı azıcık izâh eder. Balın zehirlisi bende kaldı..."

(22 haziran 1953 tarihli mektubundan)

F.

KEMAL BİLBAŞAR

(Çanakkale. 1910)

HAYATI

1 Şubat 1910 tarihinde Çanakkale'de dünyaya geldi. Babası Kafkasya göçmenlerinden polis komiseri Hüsnü Naim Bey, anası ise Bulgarya göçmenlerinden bir ailenin kızı Nuriye Hanım'dır. Balkan Savaşı sıralarında babasının Selânik'te vazife başında öldürülmesinden sonra (1912), anası Nuriye Hanım Eskişehir'li bir küçük memurla evlenmiş. Kemal Bilbaşar, beş yaşından sonra üveybaba elinde büyümüştür. Birinci Dünya Savaşı (1914-18) ve İstiklâl Savaşı (1919-1924) sıralarında okula süreli bir düzende gidemedi. Terzi ve kavaf çıraklığı, gazete müvezziliği yaparak hayatını kazanmağa girişti. Çok sofu bir adam olan üveybabasının etkisi altında, bir müddet Kuran hıfzına çalıştıktan sonra (1922), bir çok yerleri dolaşarak ancak Hadımköyü'nde ilkokulu bitirebildi (1924). Edirne Öğretmen Okulu'nda beş yıl okudu, ilkokul öğretmeni oldu (1929). Trakya'da (Vize, Babaeski) iki yıl kadar öğretmenlik yaptıktan sonra Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü'nde dört yıl okudu, tarih öğretmeni oldu (1935). Aynı yıl içinde meslek arkadaşlarından birisi ile evlendi. İki çocuğu vardır. Bir yıl kadar Nazilli'de tarih öğretmenliği yaptıktan sonra İzmir'e yerleşti (1937). 1961 de suresini doldurarak emekliye ayrıldı.

EDEBİ HAYATI

Yazı ve edebiyat merakı, orta ve yüksek öğrenimi sırasında (1932-1935) elyazması dergiler çıkarmakla belirmiştir. *Balzac, Gorki, Panait İstrati, Çehof*'u yutarcasına okuyarak hihikâye yazmağa merak sarmış, Cahit Tanyol ve İlhan İleri ile birlikte çıkardıkları "*Aramak*" dergisinde, 1936 yılında yazdığı ilk hikâyesini "*Kaza yahut Çımacı Hasan*" ı yayınlaşmıştır (1938). Bunun arkasından "*Budakoğlu*" ve "*Sarhoş*" hikâyelerini yayınlıyarak edebiyat çevrelerinde dikkati çekti. Bir yıl sonra ilk hikâye kitabı "*Anadoludan Hikâyeler*" i çıkardı (1939). 1940 yılından başlıyarak bir çok dergilerde hikâyeler yayınladı. İzmir'de çıkan "*Anadolu*" gazetesinde birkaç yıl sekreterlik yaptı (1945 yılları). 1945-1952 yılları arasında bir müddet yazı alanından çekilmiş, ancak bundan sonra adına ve eserlerine dergi ve gazetelerde yeniden rastlanır olmuştu. Ankara radyosunda bazı radyofonik piyesleri temsil edildi ise *(Şifalı Muska Çıldır Gölü Efsanesi Bebek Oy : 1942)* de Halk Partisinin yarışmasında derece alan "*Kadırga*" adındaki piyesi (1947. "*Cevizli Bahçe*" kitabında ayni addaki hikâyesinden) İstanbul Şehir Tiyatrosundan geri çevrildiğindenberi (1953) bu yolu bir daha denemedi. Son yıllarda hikâyelerini dergilerden çok İzmir gazetelerinde yayınlamaktadır *(Demokrat İzmir.* 1954). 1954 den bu yana çalışmalarını roman üzerinde topluyor görünüyor. 1960 yılında yazdığı son hikâyesini "Türk Edebiyatçılar Birliği, 1962" yıllığında yayınladı. Bunları gazetelerde tefrika ettirdikten sonra kitap biçiminde yayınlamağa çalışıyor. Ayrıca film senaryoları da hazırlamaktadır.

ESERLERİ

Anadoludan Hikâyeler. Hikâyeler. Aramak mecmuası Y. 10 hikâye. - İstanbul: 1939; **Cevizli Bahçe.** Hikâyeler. Kendi yayını. 7 hikâye. - İzmir: 1941; **Pazarlık.** Hikâyeler. Güneş Y. 3 hikâye. - İz-

mir: 1944; **Denizin Çağırışı.** Roman. Yurt ve Dünya Y. - Ankara: 1943; **Pembe Kurt.** Hikâyeler. Yeditepe Y. 6 hikâye. - 1953; **Köyden Kentten Üç Buutlu Hikâyeler.** Kendi yayını. 9 hikâye. - İzmir: 1956; **Ay Tutulduğu Gece.** Roman. Kovan Kt. Y. - İzmir: 1961.

Kemal Bilbaşar'ın şimdiye kadar yayınlıyabildiği yedi kitabından ikisi roman, beşi de küçük hikâyeler kitabıdır. Bu beş kitabında 35 tane hikâyesi bulunmaktadır. Bunlardan 28 tanesi küçük ve 7 tanesi de büyük hikâye biçimindedir. Dergi ve gazetelerde dağınık kalmış hikâyeleri de vardır. Hikâyecilerimiz arasında büyük hikâyeye en çok yaklaşanlardan biri Kemal Bilbaşar, bizdeki hikâyeden romana geçiş akımına ayak uydurarak roman yazmağa yönelmektedir. "**Tasvir**" gazetesinde "**Etrafımızdaki Duvar**" adını taşıyan bir roman tefrika etmiş (1942-43 yılı), ayrıca "**Cumhuriyet**" gazetesinde de "**Yanlış Zifaf**" adında bir romanı daha çıkmıştır (1957 yazı).

Bu romanın yazılışı son yılların edebi gelişmeleri ve yönelmelerini anlatan bir nitelik taşımaktadır. Önce "**Üç Buutlu Hikâye**" adile hikâye kılığında yayınlanmış, sonra "**Pembe Kurt**" hikâyesi ile birleştirilerek "**Gelinin Muradı**" adında bir senaryosu yapılmış, ardından roman biçimine sokulmuştu. Yakında "**Ödül**" adı ile kitap biçiminde çıkacağı söyleniyor. "**Tahtaravalli**" adındaki bir başka romanı, "**Demokrat İzmir**" gazetesinde tefrika edilmişti (adını değiştirerek "**Vatan**" gazetesinde: "**Ay Tutulduğu Gece**", Aralık 1958).

Bunlardan başka henüz yayınlamamış "**Yeşil Gölge**" romanında Demokrat Partinin doğuş ve kuruluş yıllarında (1945-46) Bartın dolaylarını, "**Cemo**" (Demokrat İzmir gaz. temmuz-eylûl 1963) romanında ise "**Çancının Karısı**" hikâyesinde değindiği, Doğu Anadolu hayatının, lejandları yaşatan eski çağ havasını yansıtmaktadır.

ESERLERİ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

"**Anadoludan Hikâyeler**" adındaki ilk kitabında 1937-1939 yılları arasında yazdığı ilk hikâyeleri vardı. Anadolu kasaba halkının yaşayışını anlatan bu ilk hikâyelerile — ara sıra şehir yaşantılarını da anlatmakla beraber — sanatının temelinde yer alacak bir yola giriyordu. Bilbaşar'ın yazıya başladığı yıllarda konularını Anadoludan alan hikâyecilerin sayıları pek fazla değildi. İkinci kitabı "**Cevizli Bahçe**" deki hikâyeleri geniş yankılar uyandırdı. Taşra yaşayışının kendi evrimi ve oluş şartları içinde sürüp giden, ama bize ancak dış görüntüleri ve renklerile mizah açısından tanıtılan seçme olaylarını ve kişilerini, Refik Halit'ten kalma bir hava içinde verdi-

ginden kendisini kabul ettirmekte bir zorluk çekmedi. Hikâyelerinde "yerli renk" unsurlarının bolluğuna rağmen, kuruluşunda ve dokunuşunda ondan oldukça farklı ölçüde, insanlararası münasebetlerin dolaşık yapısını çözümlemeğe çalışıyor, hikâyelerini kişilerinin şahsi davranışlarından çok, toplum yapısından ve yerli törelerden gelen sebeplere bağlamağa çalışıyordu. Esnaf, onlara borçlanmış küçük memur tabakasının karşılıklı çekişmelerle sürüp giden karışık münasebetleri, para kazanılan yerde insanın içinden çürüyüşü, hikâyelerinin başlıca temasını veriyordu. Daha ilk hikâye kitaplarında tasvirci — ve gözlemci-gerçekçilikten geçerek tenkitçi-gerçekçiliğe kadar gerçekçi anlatışın bütün dallarında kalemini deniyordu. İlk iki kitabında feodaliteden bozulma, eski ve toprak sahibi ağalık düzeninden yeni bir çağın ticaret burjuvalığı düzenine ayak uydurmağa çalışan, bu yeni düzene eski anlayışlarını da birlikte getiren kasaba eşrafının dünyalarını, bazan **"Hacı Emminin Damadı"**, **"Kadırga"**, **"Cevizli Bahçe"** gibi eğlenceli bir yerli renk havası içinde tasvir ederken, bazan da **"Tuğla Ocağı"** gibi bir hikâyesinde sert bir tenkitçi gerçekçilik açısından vermektedir.

Daha ilk kitaplarından başlıyarak hikâye tipleri, konu genişliği, yazış biçimlerinin çeşitliliği göze çarpıyordu. Bazı yazarlarda görüldüğü gibi süreli bir tek yönlülük yok onda. **"Amasralı Gemiciler"** hikâyesinde, Panait Stratİ'yi hatırlatan bir hava içinde, gemicilerin yaşayışından bir sayfa açarken, **"Hacı Emminin Damadı"** hikâyesinde bir kasaba lokantasındaki eğlenceli havayı tasvir eder. **"Kantarcı Şükür Efendi"** hikâyesinde küçük memurlar çevresini ele alır; **"Sarhoş"** adındaki hikâyesinde karanlıktan korkan bir ruh hastasının patalojik halleri tasvir edilir. Gorki'vâri sert bir tenkitçi gerçekçilikten, Stratİ'vâri geniş anlamda bir insancılığa, oradan felsefi-soyut tatsız bir açıklamalar ve çözümlemeler âlemine kadar herşeyi kucaklamağa çalışan, bir sanat amatörünün coşkunluğu ve bocalayan araştırıcılığı içindedir. Ama bütün bu kargaşalık içinde, onun, gelecekteki sanat anlayışının temel unsurları da bulunmaktadır. Böylece ilk iki kitabındaki başarılı örneklerile, öncüler arasında, biraz geriye, tâ 1908-1919 arasını kaplıyan eski hikâyecilik geleneğine bağlanıyor, **"yerli renk gerçekçiliği"** yolunun güzel örneklerini veriyordu.

"Cevizli Bahçe" kitabındaki en güzel hikâyeler **"Bartın"** kasabasının yaşayışından alınanlardır. Anadolunun küçük kasabalarına has dedikodulu, esnafın, tüccarın, memurun çatıştığı, işe ve menfaat dalaverelerine bulanmış bir eğlence hayatı tasvir edilmektedir. Toplum düzenindeki çok girift bozukluklara, kişileri suçlama yerine, daha derine, ilk sebeplere yönelmek isteyen bir eğilim vardı bu hi-

kâyelerde. Ama bu işi gelenekçi hikâyeden pek kopamıyan bir anlatışın ölçüsü içinde, biraz acemice, ironili bir mizaha dayanan karakter hicvinden yakasını kurtaramadan yapmağa çalışıyordu.

"Bir Tren Yolculuğu" ile **"Irgatların Öfkesi"**, onun bu ilk devresinde göze çarpan en başarılı hikâyeleridir. Durgun bir sessizliğin altında gizlenmiş, sürekli haksızlıklarla içleri kin kuyusu kesilmiş, çileden çıkmış insanların kaynaştığı bu hikâyeler, Maksim Gorki'nin hikâyelerinin açıkça etkisi altında kalmışlardır. Bu soy hikâyelerinde Orta Anadolu step köylülerinin yanık yüzleri, durgun bakışları altındaki karakter çetinliğini, bu durgunluğun altındaki fırtınaları tasvir ederken, Bartın hikâyelerinden ne kadar başka bir yoldadır.

- İzmir, Nazilli, Aydın, Eğe çevresinden aldığı hikâyelerinde, İkinci Dünya Savaşının getirdiği ahlâkî çöküntüler, orta halli küçük memur tabakasının ezilişleri karşısında müstahsil ve ona bağlı ticaret erbabının birdenbire kalkınıp zengin oluverişleri, o zamana kadar ancak yüksek tabaka hayatı yaşıyanlarda görülen ahlâkî bozuklukların süratle halk arasına yayılışı, kumar, rüşvet, fuhuş, kaçakçılık, karaborsacılığın çeşitleri ile para kazanmanın yaygın ve hoş görülür bir hâle gelişi, velhasıl yeni bir yaşayış düzeni peşinden yeni bir ahlâk anlayışının halk arasına yayılışını anlatırken, hikâyelerindeki o eski şakrak havasından uzaklaşıyor. Üçüncü hikâye kitabı olan **"Pazarlık"** (1944), bu hava içinde yazılmıştır. Burada küçük memur ile esnafı iki zıt kutup halinde bütün hikâyelerinde karşı karşıya getirmektedir. İzmir'in geçim sıkıntısı çeken orta halli çevrelerini anlatırken, bu soy insanların yaşayışlarını, ayrıntılarına varıncaya kadar gözden geçiriyor. **"Çoluk Çocuk Sahibi"** hikâyesi, savaştan sonra gelişen yeni yaşama şartlarının eziciliğini, basit bir konu ve kişi ölçüsüne sığdırılmış geniş bir evrimi, başarı ile veriyor.

Dördüncü hikâye kitabı **"Pembe Kurt"** la Söke ovasında traktörle pamuk ekiminin köylü yaşayışında meydana getirdiği yeni gelişmelerden söz ederken, Samim Kocagöz'ün hikâyelerinde tasvir ettiği bir dünyayı ele almaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan 1950 seçimlerine kadar geçen yıllar arasında, büyük şehirleri kaplıyan siyasi gelişmelerin köylere yayılışını gösteren Kocagöz'ün **"Yılan Hikâyesi"** adındaki romanında anlattıklarına, ancak Kemal Bilbaşar'ı, biraz da İlhan Tarus'un anlattıklarını ekliyebiliriz. **"Pembe Kurt"** ve son yayınladığı **"Üç Buruklu Hikâyeler"** kitabında, Bilbaşar'ın köyden, kentten çeşitli konular, kişiler, meselelere yönelen hikâyecilik anlayışında, önemli bir gelişme olmadığı görülür. Başta söylediğimiz gibi, onun hikâyeleri oldum olası, nereye yönelirse yönelsin, çeşitli gerçekçi anlayışları ve ölçüleri arasında sallanıp durmaktadır. Ama

son iki kitabında daha ılımlı bir tasvirci gerçekçiliğe döndüğü açıkça görülmektedir.

K. Bilbaşar, halk bilgisinden etkilenmiş bütün sanatçılarda olduğu gibi, halkın yaşayışı kadar, onun inanç ve törelerine de yer vermekte, çok defa derlediği ve duyduğu malzemenin peşinden sürüklenerek, hikâyelerini bunlara dayayıp kurmaktadır.

Gerçekçiliğin çeşitli yollarını deniyen K. Bilbaşar, bizde tenkitçi-sosyal-gerçekçiliğin iyice anlaşılmadığı bir devirde, şartların hiç de uygun olmadığı bir zamanda bu yolu denemiş, bir takım tepkilerle karşılaştıktan sonra, yolunu daha çok yerli renk gerçekçiliğine, Anadolu kasabalarının yaşayışına, büyük şehirlerdeki küçük insanlara çevirmişti.

Kasabanın toplum yapısındaki özellikleri, bazan mizahi-ironili, şakrak bir ifâde ile araştırıyor; gelişen, değişen, devrim yapan bu toplumdaki eski-yeni çatışmalarını eğlenceli bir hava içinde veriyordu. Bizim insanlarımızın bütün kişiliklerine, dillerine, yaşayışlarına rahatça sokuluyor; yerli kişiler, şiveli konuşmalar, töreli yaşayışın tasvirinin altında sosyal hicve doğru gitmeğe çabalıyordu. Bu hâl "Cevizli Bahçe" deki hikâyelerinin, bütün şakrak görünüşlerine rağmen, yine de çürüyen bir yapıyı ortaya koyabilmesinde iyice belli oluyor. Rüşvet, vurgunculuk, gizli fuhuş, en âdisinden dedikodu, menfaat çekişmelerinde kullanılan en çirkin usuller, güzelliğini ve asilliğini yitirmiş eski töreler, onun hikâyelerinde böyle bir yönün varlığından haber veriyorlar.

Bilhassa ilk kitabında **"Müftünün Hüllesi"**, **"Kel İmamın Fesleri"** gibi hikâyelerinde Cumhuriyetin ilk yıllarındaki devrimci hikâye anlayışının, daha doğrusu Sadri Ertem ile Sabahattin Ali etkilerinin iyice belirli olduğunu söyliyebiliriz. Dıştan, içten gelen bu çeşitli etkiler arasından kendine hâs çok yönlü, yukarıda anlattığımız hikâye anlayışına varabilmiştir.

Hikâyecilerimiz arasında büyük hikâyeye en çok yaklaşanlardan biri Faik Baysal'sa, diğeri de Kemal Bilbaşar'dır. 1936 dan beri yazdığı, beş hikâye kitabı yayınladığı halde, şimdiye kadar yayınladığı hikâyelerinin sayılarının elliyi aşamayışının bir sebebi de budur. Onun en güzel hikâyeleri bu soydan olanlarıdır: **"Bir Tren Yolculuğunda"** — **"Irgatların Öfkesi"** — **"Pembe Kurt"** — **"Bir Kucak Gelin Çiçeğinin Hikâyesi"** — **"Çancının Karısı"**.

Öncü kuşak hikâyecileri arasında konularını en geniş çevrelerden alabileni odur. Nazilli, Aydın, İzmir, Söke, Muğla, İsparta, Ayvalık, Balıkesir, Kütahya, Amasra, Bartın ve Orta Anadolu, Hakâri... Son hikâyelerini daha çok İzmir'in büyük şehirle kasaba ara-

sında bocalıyan, iç içe sarılmış kenar mahalle yaşayışından alan, Bilbaşar, gruplarının temsilcileri olan belirmiş tipleri anlatmakta, eski hikâyecilikten gelen sağlam kadrolu, başı sonu belirli hikâye anlayışına bağlı kalmaktadır. İzmir devresi diyebileceğimiz bu son devresinde "**küçük adam**" lara yönelmektedir. İkinci Dünya Savaşı ile gelen yeni şartlar altında, orta tabakadan küçük memurların ahlâk anlayışlarında ortaya çıkan geniş çöküntüleri anlatırken, gerçeğin bütününü ve evrimini kavramaktan çok, toplumun yıkılan, çürüyen, sallanan yönleri üzerinde durmakta, bu hâl onun sanatına biraz karamsarlık ifâdesi vermektedir. Son kitabındaki hikâyeleri de "**Pembe Kurt**" takilere bağlamak mümkündür. Burada da savaş sonu ile 1954 yılları arasında köyde ve kentte yeni siyasi ve iktisadî gelişmeleri yansıtan bir yaşayıştan alınmış hikâyeler yer almaktadır.

Kemal Bilbaşar'ın son hikâyelerinin çoğunun kitap biçimine getirilmediklerini, bunlardan bir kısmının gazeteler için hazırlanmış olduklarını söylemeliyiz. Bunlarda onun eski sanat anlayışının devam etmediğini, eski tarz "yerli renk" hikâyeleri yanında magazin hikâyelerine de yer verdiği görülmektedir. "**Çancının Karısı**" gibi bazı hikâyeleri de, onun son yıllardaki en umut verici davranışı olmuştur. Sabahattin Ali'nin "**Hasan Boğuldu**" hikâyesi düzeninde yazılmış, Hakâri'nin dağlık bölge insanlarının yaşayış ve duyuşlarını veren bu güzel hikâyesinde, sert tabiatın kişilere verdiği farklı özellikleri, eski çağlar kültürünün kalıntılarına dayanan lejand yaratıcı yaşama havasını yansıtan canlı bir anlatışı vardır ki, Jack London'un Alaska hikâyelerindeki coşkun havayı hatırlatıyor.

Bilbaşar'ın, kendi kuşağındakiler arasında, eser vermekte, gelişmekte, hikâyenin yenilenmesine ayak uydurmakta en geç kalanlarından biri olduğu kadar, diğerleri gibi kolaylıkla romana geçemediği de görülmektedir. Bu yolda çok erken başlamış gayretlerinin verimli bir sonuç vermediği de görülüyor. "**Denizin Çağırışı**" (1943), kendi kuşağının romandan henüz uzak durduğu bir zamanda, hemen ilk hikâyelerile birlikte ortaya atılmış başarılı bir deneme idi. Herkes tarafından bilinen gerçekçi sanat anlayışının yanında, ilk kitabında bir hikâye ile ortaya çıkan ("**Kendinize Dönebilmek**") bir ruh çözümleyiciliği yönünün de bulunduğu anlaşılıyordu. Bu romanda ruh sapıklıkları içinde bocalıyan aydın bir delikanlı (biraz da yazarın kendisi) nın kendi küçük dünyalarında ölçülü bir hayat yaşıyan küçük insanların çevresine ayak uyduramayışları anlatılıyordu. Aşağılık duygusu düğümlenmelerinin çeşitli görüntülerine sahne olan yaşayışında, bir çok yerleri bulanık davranışlar ve duyguların iyice açıklanıp çözümlenmemelerine rağmen, romanda insanı saran bir

anlatış, kişisinde ilgiyi çeken bir "yaşama tutkusu" vardı.

Uzun bir aralıktan sonra gazetelerde tefrika ettirdiği romanlarından ancak birini kitap biçiminde yayınlıyabildi: "Ay Tutulduğu Gece" (Kovan K. 1961). Hikâye yolundaki eski ustalığından kalma rahat bir anlatışla, bir Ege kıyısı kasabasındaki küçük memurlar, yerli tipler, çatışan menfaatlerin, yüzeyden, gerçekleri yumuşatan tatlı bir mizah havası içinde tasvirini veriyor. Ucu politikaya bağlanan düzenlerin içinde birkaç aydın kişinin sonu tatlıya bağlanan yumuşak direnmeleri, bu romana çok ılımlı, belli belirsiz bir "toplumcu" yorumlama havası veriyor. Kemal Bilbaşar, önceleri birkaç defa denediği halde iyice benimsediği "gözlemci anlatış" tan ayrılmağa artık niyetli görünmüyor. Anlattığı meselelerin, çatışmaların görüntüleri ile yetiniyor. Sinema seyircileri ve gazete okuyucularına ulaşabilme kaygusu ile hareketli bir akış ve oyalayıcı bir hava içinde "taşranın yerli yaşayış" ına geniş ölçüde yer vererek, aslında çok sert ve yaygın yapıdaki büyük çatışmaları, kendi romanına koyuşunda iyice küçültüyor. Eserde en dikkati çeken bölümler bir orman yangınını tasvir ettiği yerler olduğu halde, onu da düşle gerçek arasında iyice zorlanmış bir aşk coşkunluğuna karıştırarak vermek gereğini duymuş. Bu romanında, bir Ege kıyı kasabasının son onbeş yıl içindeki evrimine çok uzaktan, seçtiği kişilerin her işlerini oluruna bağlıyan dervişçe-babacan mizaçları açısından dokunmakla yetinmiş.

En son eseri "Cemo" (Demokrat İzmir gazetesinde tefrika. 1963) romanını, "Canımın Karısı" adındaki büyük hikâyesine dayamış, Hakâri - Van dolayları dağlık bölge insanlarının yaşamalarını, yerli törelerin özelliklerini iyice belirterek tasvir etmiş. Onun, bu romanında en başarılı olan yanı, "Cevizli Bahçe" deki hikâyelerinde görülen "yerli renk gerçekçiliği", yeniden güçlenerek ortaya çıkıyor. Dağ insanlarına has, çevreden ve törelerden gelen bağlantıların altında, kişilerinin çatışmalarında gözliken o donmuş toplum yapısının insafsızlığını belirtmiş, hepsinin üstünde, temasına da uygun düşen canlı bir anlatışa ulaşmış.

Bu roman, K. Bilbaşar'ın en başarılı eseri olduğu kadar, kendi türünde de başta gelen bir örnektir.

ÇANCININ KARISI

Varlık vergisi mezadından bir beziryağı değirmeni ele geçirince, bir daha dönmemek üzere ayrılmıştım meslekten. Millî Eğitimde geçen on dört yıllık emeğime de bir sünger çekmiştim o zaman. Amma günün birinde, tekaütlük olarak kesilmiş, on dört yıllık paramı devletten istemek geldi hatırıma..

"Emekli sandığı kanunu çıkmadan ayrılmışsınız meslekten.. Altmış beş yaşınızı doldurmadan veremeyiz o parayı size" dediler. Yani, biriken iki bin beş yüz liramı alabilmem için, daha yirmi üç yıl dişimi sıkmam lâzımdı. Kim öle, kim kala..

Bunun bir çıkar yolu vardı her halde..

Memurun biri tarifeyi kulağıma fısıldadı: Devlet kapısında geçici olarak iş almalıymışım. Bir ay çalışırsam tekaütlük paramı geri alabilirmişim. Ama büyük merkezlerde iş istersem, hademeliğe razı olmalıymışım.

Bunu haysiyetime yakıştıramadığım için, doğu illerindeki bir köy öğretmenliğini kabul ettim. Mart ortasında işe başlıyacaktım. Nisan sonunda okul tatil olacaktı. Ekime kadar maaşlarımı alacaktım. Ondan sonra da istifa edecek, iki bin beş yüz lirama kavuşacaktım.

Doğrusu, değirmenimin en ölü iş mevsimine rastlıyan kırk elli günlük bir seyahat ve dinlenme fırsatı kaçırılır şey değildi. Emrimi aldım, "Ş..." nin yolunu tuttum.

Tiren yolculuğum Kurtalan'da sona erdi. «Ş...» ye kadar daha bir günlük otobüs yolculuğu yapmam, bir gün de hayvan sırtında gitmem lâzımdı. İki uykusuz gecenin yorgunluğiyle hemen yola çıkmayı göze alamadım. Cumhuriyetin çeyrek yüzyıllık ömrüne rağmen, hâlâ yurdun bu köşesinde eğreti bir hayat süren, yerleşmek için hiçbir heves ve gayret göstermiyen memurların ailece, bir çeşit pansiyon haline getirdikleri handa, şişman hancı kadının ikram ettiği, kirli yün kokan yatağını seve seve kabul ettim.

Hancı kadın beni kalacağım odaya götürürken, kapı aralıklarından mültecessis kadın ve çocuk başları beliriyordu.

Odanın iki pençeresinde, alaca karanlıkta dantel işleme zannettiğim, güneşten erimiş, kaput bezinden perdeler asılıydı. Yatak yere serilmişti. Köşede bir saç soba, yanında da iki sandalye vardı.

Tavan kaput beziyle kaplanmıştı. Hancı kadın bunu, memurların zoriyle yaptığını söyledi. Yaz günleri akrep, yılan ve başka sürüngenlerin dökülmesini önlemek için alınmış bir tedbirmiş.

Bavullarımı getiren on dört, on beş yaşlarındaki hizmetçi kız, onları odanın bir kenarına koydu. İran minyatürlerindeki kadın gözlerini andıran sürmeli, güzel badem gözleri vardı. Ürkek ve çapkın bakışlarını birkaç defa yakalamıştım. Geceyi yalnız geçirmemek ümidiyle, hancı kadına, kızın gözlerinden, güzelliğinden söz açtım. Fakat o, sırıtarak yazmasını düzelten kızı, ümitlerimi kıran bir hiddetle payladı, dışarı gönderdi. Arkasından mânasını bilmediğim sert lâflar etti.

Sonra iskemleye oturarak, benden özür diledi. Memurların, kızın ahlâkını bozduklarından başlıyarak, hanında oturan aileler arasındaki gönül hikâyelerine kadar, bütün kasabanın dedikodusunu serdi önüme. Kadınların hiçbirisini de güzel bulmuyordu. Hepsini birer hayvana benzetiyordu.

Varsa yoksa Çancının karısı.

Memurların, etrafında pervane oldukları şantiye bakkalının karısı bile, maymun gibi kalırdı Çancının karısı yanında..

Bana peşkeş çekmek istediği bir kadın var sanarak:

«Kim bu Çancının karısı, bir görelim şunu.» dedim.

Bütün vücudiyle güldü sözlerime.

Çancının karısı beş altı ay önce, bir gece kalmıştı hanında. Bir doktorla gelmişti «Ş...» den... Kasabanın memurları kadının güzelliğine öyle kapılmışlardı ki, doktoru birkaç gün yolundan alıkoymak için çare düşünmiye başlamışlar, en sonunda, fazla içirip, doktora tireni kaçırtmayı uygun görmüşlerdi. Fakat ertesi gün onu, içkinin tesiriyle, kan revan içinde, ölü bulmuşlardı yatağında.. Temelli Kurtalan'da kalmıştı yazık..

«Ş...» nin ihtiyar kaymakamı, iyi bir tesadüfle, o günkü tirenden inip, kadını geri götürmeseymiş, erkekler muhakkak birbirlerine gireceklermiş.

Hancı kadın, onun güzelliğini anlatmak için, «Bir tay kadar kıvrak, bir karacadan daha mahzun bakışlı, bir oğlak kadar haşarı, bir kuzu kadar uysal, bir kaplandan daha yırtıcı» teşbihlerini kullandı.

«Gene de bunların hiçbiri değil,» dedi.

Ayak bileklerinde de, kırk ince saç örgüsünün ucunda da ufacık çanlar taşırmış. Gece dolaştığı zaman, hanı periler bastı sanırmış insan. Büyücü dese, değil. Büyünün ta kendisiymiş Çancının karısı.

Hancı kadın, tutkun bir erkek gibi konuşuyordu. Belki de hanındaki erkeklerin sözlerini tekrarlıyordu. Fakat anlatışında insanı saran, kulaktan âşık eden bir lezzet vardı.

Çancının karısı kimin nesiymiş, neden ona Çancının karısı diyorlarmış, sordum. Fazla bir şey bilmediğini söyledi. «Ş...» nin köylerindenmiş. Davarlara, sığırlara, çan yapan bir adamın karısıymış. Kadının üzerinde taşıdığı çanlar da onun takılarıymış. Kocası ölmüş mü, yoksa kadın bırakıp gitmiş mi, pek iyi bilmiyormuş.

Bunları söyledikten sonra kalktı. Bir han hizmetçisine razı olan alçak gönüllülüğümü kınamak ister gibi:

«Bizim handa da yuhk, kasabada da yuhk hoşe kori.» dedi. «Hüde jinik bide te.»

Anlamadığımı görerek açıkladı: Tanrı bana bir kadın versin, diye dua etmiş.

«Ama Çancının karısı gibi bir kadın» dedim gülerek..

«Beli, Çoncinin korisi gibi kori.» diye tekrarladı.

★

Yetmiş beş haneli bir kasaba olan (Ş..» ye varınca, Çancının karısına ait bilgimi genişletmeyi kuruyordum. Eski bir türbedar olan yaşlı milli eğitim memuru, tâyin emrime bir göz attıktan sonra, gözlüklerini alnına kaldırıp:

«Çancının karısının köyüne vermişler sizi.» deyince yüreğimin hopladığını hissettim. Acaba bir kader yolu üzerinde mi bulunuyordum?

Millî eğitim memuru:

«Bir dağ köyüdür, sekiz saat çeker buraya.» diye devam etti. Kendisi hakkında hiçbir bilgim yokmuş gibi, safiyetle:

«Çancının karısı dediğiniz kim?» diye sordum.

Buranın yabancısı olmama rağmen, çancının karısını bilmiyen biri olabileceğine şaşmış gibi, hayretle baktı yüzüme:

«Bir yaratılış mucizesi» dedi, «bir yabani dağ çiçeği. Şafak vakti, şu çeşmenin yalağında yıkanırken görseydiniz onu, esatirin su perilerinden biri olduğuna inanırdınız.»

Altmış yaşını geçmiş bir ihtiyar gibi değil, tutkun bir genç gibi konuşuyordu. Eliyle işaret ettiği tarafta, çatısı altında kadınların tahta tokaçlarla çamaşır dövdükleri, büyük bir çeşme görünüyordu.

Buranın kadınları da, erkekleri de, yaz kış, gusül aptestlerini çeşme yalağında alırlarmış. Gelen soyunur, çırılçıplak yalağa girer, su dökünür, sonra ıslak vücudüne çamaşırlarını giyer, gider-

miş. Güneş doğmadan önce çeşmeye kadınlar gelirlermiş. Gün doğduktan sonra yıkanma sırası erkeklerinmiş.

Çeşmenin çevresinde hükûmet konağı olarak kulanılan iki katlı evle, okul ve tekel ambarından başka bina yokmuş. Bundan dolayı, çeşme başında yıkanan kadınları seyretmek, bekâr memurlara mahsus bir imtiyazmış.

Çancının karısını keşfeden orman memuru olmuş. Kırk beş yaşlarında, dul bir adammış. Yatılı liselerden birinde okuyan bir oğlundan başka kimsesi yokmuş. Usulsüz olsa bile, cerbezesi, idare kabiliyeti yüzünden kaymakam vekilliği yapıyormuş o günlerde.

Bir akşam:

«Cumhuriyet hükûmeti her türlü putperestlik âyinlerini yasak ettiyse de, ben bu gece bir istisna yapacağım. En büyük mülkiye âmiri sıfatiyle, sizleri bir âyine çağırıyorum.» demiş memurlara.. Sabaha kadar süren bir âyin-i cem tertibetmiş. Hükûmet konağının üst katında, kaymakamlık dairesinde yemişler, içmişler, sabahı etmişler.

Ortalık ağarırken, karma bir çıngırak sesi duyulmuş. İnceli kalınlı çıngıraklardan, insanın içini gıcıklıyan, garip ahenkli sesler dökülüyormuş.

Pencereye üşüşmüşler.

Karşıdan zıplıyarak, tay gibi çevik hareketlerle koşup gelen bir genç kadın görmüşler. Biraz geride, bir kayanın üstüne çıkmış bir adam da türkü söylüyormuş:

«Le yaman, le yaman, le yaman Emine.
Memik sori sipine, le yaman Emine,
Zerdevi lâvik haline, tav yaman koçeri,
Mina guza bundine, le yaman Emine,
Ber dukane danine, le yaman koçeri,
Lâvik vara bibine, tav yaman Emine (*)»

«Yâri satılığa çıkarsaydı, az sonra kadın soyunup çırılçıplak suya girdiği zaman, öne geçmek için, kaymakamlık pençeresinden aşağıya atlamıyacak kimse bulunmazdı aramızda.» dedi millî eğitim memuru. «Ben bile şu ihtiyar halimle kendimi tutamazdım. Mermerden yontulmuş bir Yunan heykeli, onun canlı vücudü yanında taklit bir sanat eseri gibi kalırdı.

(*) Aman aman hey aman Emine — Memeleri pembe beyaz Emine — Yarinin ağzında eriyor — Hindistancevizi gibi, hey aman Emine — Dükkâna satılığa çakarmış yâri — Gel, sen de gör, hey aman Emine

«Ormancı âyinini kusursuz tertiplemişti. Kendisininkiyle jandarma komutanının dürbününü tam zamanında tutuşturdu ellerimize, Suların beyaz teni üzerinden damla damla dökülüşünü, vücudünün kusursuz yapısını, tasla dökülen suyun altında sevimli başını kuğu gibi silkeleyişini, saçlarının omuzlarına yılan gibi sarılışını nefessiz tutularak, birbirimizin elinden dürbünü kapışarak, itişerek seyrettik. On dakika içinde, bir ömrün lezzetini tattırmış gibi yorgun bırakmıştı bizi arkasında...

«Bu âyini çok tekrarladık sonraları. Kadın her gün yıkanmıya geliyordu. Her defasında o bizleri perişan bırakıp giderken, ormancı büyük bir hırs içinde, hepimiz adına konuşur gibi, bu kadına sahibolacağına andiçiyordu.»

Millî eğitidm memuru sözüne burada ara verdi. Kalktı, bir gömme dolaptan bir şişe rakı, iki fincan çıkardı, koydu masaya.

«İkişer tek içeriz değil mi?» dedi, Burada lokanta yok. Meyhane yok. Evlerimiz de ev değil, mağara.. Bir misafirimiz olunca hep böyle yapıyoruz. Beşten sonra da ya tekel ambarında, yahut kaymakamlığın üst katında toplanıyoruz.»

Hademe kadını çağırdı. Kürtçe bir şeyler söyledi. Kadın gitti, az sonra bir sini ile döndü. Sini üzerinde sarı, kırmızı, mavi çiçek resimleriyle süslü bir cam sürahi, iki bardak, peynir ekmek ve soğanla doldurulmuş emaye bir sahan, vardı.

Üst üste ikişer fincan yuvarladık. Millî eğitim memuru rakıya su katmıyordu. İçtikten sonra avcunun içiyle bıyıklarını siliyor, meze almıyordu.

Hikâyesine birden bire, bıraktığı yerden giriverdi:

«Ormancı Çancının karısına sahibolmak için her çareye baş vurdu. Fakat bulduğu çareler tesirsiz kalıyordu. Mistik bir inanışın beslediği şehvetli arzuları çelecek çareyi kim bulabilir?

Vakıa Emine, Memo'nun nikâhlı karısı değildi. Memo, onu, bura geleneğine uyarak, babasından iki yüz liraya satın almıştı. Nikâh da kıydırmamıştı. Ama genç kadın, çanlara sihirli sesler veren Memo'suna, nikâhtan kuvvetli bir bağla bağlıydı. Mistik bir aşkla seviyordu onu.

Ormancı, yaptığı hücumlardan yenilmiş çıktıkça, memurlar tarafından insafsız alaylara hedef oluyordu. Fakat yılgınlık göstermiyor, başka çareler bulmıya çalışıyordu.

Bir müddet sonra tuttuğu yolu değiştirdi. Genç kadına ulaşmak için Memo'ya sokulmıya başladı. Memo'yla dost olmıya çalıştı. Köpeğine çan ısmarlamakla başladı bu dostluk. İçki ve kumar ar-

kadaşlığına kadar yükseldi. Fakat Memo hiçbir zaman, Emine'ye gösterdiği iptilâyı, içkiye, kumara göstermedi.

Bir gün ormanciyle burada içiyorduk. Ümitlerinin sarsıldığı, Çancının karısına her zamandan fazla tutkun olduğu bir gündü. Şu meydanlıkta, ormandan kaçak odun getirirken yakalanmış üç eşek, kanun gereğince, üzerindeki odunla birlikte, haraç mezat satılıyordu. İşte bu sırada, bir demet meşe ve bıtım dalını yüklenmiş olan Çancının karısını gördüm. Çeşmenin arkasındaki dağ yolundan eve doğru iniyordu.

Ormancının üzgün haline bakarak, teselli olur ümidiyle: «Bak» diye gösterdim onu, «meydanda satılan eşeklerden farkı var mı şu karının.. Böyle yabani yerde insanın ruhu da, zevkleri de yabanileşiyor zahir.. Medeni bir yerde olsak hangimiz bakarız yüzüne.»

Ormancı birden fırladı yerinden. Zayıf, solgun yüzüne bir kan dalgası hücum etmişti. Gözleri sevinçle parlayordu. «Doğru» dedi, «ne farkı var onun eşeklerden. Çancı dostumuzun, muhabbetimizi suiistimal etmesine göz mü yumalım?» dedi. Bir şey anlamadım bu sözlerden.

O, pencereyi açtı, mezada nezaret eden kolcuya seslendi. Koşarak pencere altına gelen adama, dağdan, sırtında odunla inen Emine'yi gösterdi, onu çevirip getirmesini emretti. Sonra ellerini uğuşturarak, kolcunun hareketlerini takibe başladı.

Ne yapmak istediğini anlar gibi olmuştum. «Kötü bir şaka bu» dedim, «mesuliyetli bir oyun.» Güldü.. «Kötülük bunun neresinde? Kanun yakalanan kaçak odunun, taşıyanla birlikte satılacağını yazmıyor mu? Taşıyan kadınsa satılmaz, diye bir kayıt yok ki.. Kadınsa, burda, her zaman satılık bir matadır, öyle değil mi? Bir kadını, babasının iki, üç defa sattığı olmuyor mu?» dedi. Sonra ciddileşti. Kararını uygulıyacağına şüphe bırakmıyan bir sertlikle: «Memo'yu buradan uzaklaştıracak, daha emin çareyi bul, vazgeçeyim bu oyundan.» dedi.

Az sonra kolcu, Emine'yi okulun bahçesine getirdi. Ormancı pencereden emir verdi, Emine'yi bir odaya kilitletti. Bu sırada, bahçe duvarının önünde bir kalabalık birikmiye başladı. Kalabalığı merak eden memurlar da birer ikişer sökün ettiler.

Onlar da, ormancıyı bu delice tasavvurundan vazgeçirmiye çalıştılar. Fakat o, kararını gayet mâkul ve eğlenceli buluyordu.

Doğrusunu isterseniz, biz de fazla muhalefet etmedik. Böyle sapa yerlerde memurlar için eğlence imkânları o kadar mahduttur

ki, böyle bir oyunun cazibesinden kimse kendisini, kolay kolay kurtaramaz. Korkulu bir hazzı vardı bu oyunun.

Çancı da duymuştu hâdiseyi. Nefes nefese koşup gelmişti. İçeri girince, ormancı Memo'ya gayet dostane bir tavırla sokuldu, duyduğu üzüntüyü belirtti. «Seni çok severim Memo.. Ama dostluk başka, vazife başka.» dedi. Daha on beş gün önce delâl bağırttığını, korudan izinsiz odun kesilemiyeceğini, yakalanacak kaçak odunların, yüklendiği vasıtayla birlikte satılacağını herkese duyurduğunu söyledi. «Benim bunda günahım yok. İzin kâğıdı istediniz de vermedim mi?» dedi. Çancı: «Yuhk, hâşâ.. Hüdeşte razi bi.» (*) diye söylendi. Ormancı devam etti: «Eh, ne yapalım, kanun böyle emrediyor: Emine'yi sırtındaki odunla satılığa çıkarmam lâzım.»

Adamcağız ter döküyordu. Hiddetlenecek yerde, korku, üzüntü dolu gözlerle bakıyordu odadakilere. «Kınite hori, koymakom bek.. Emo benim conemdi.. Sotamazım» diye söylendi.

Ormancı başını salladı. «Emine'yi ne kadar sevdiğini bilirim. Memo. Ben de seni severim, ama, kanuna karşı gelemem. Emineyi satılığa çıkarırız. Arttırır, gene sen alırsın.» dedi. Memo, Emine'yi tekrar satın alacak kadar parası olmadığını söyledi. Sattığı çanlarla ancak geçiniyorlardı. Emine'yi satın alırken, bütün servetini vermişti babasına. Tam iki yüz lira.

Ormancı teessüfle salladı başını. Bu satışta Emine'yi iki yüz liraya alabileceğini pek ummadığını söyledi. Gelişmiş, güzelleşmişti Emine. Kasabanın erkekleri, beş yüz liradan fazla verirlerdi her halde ona.

«Beş yüz lirayı ben nerden bulayım?» diye sızlandı çancı.

«Valla' ben bilmem orasını.. Benim sana yapabileceğim iyilik ancak şu olabilir: Para bulman için sana bir gün izin veririm. Satışı da bir gün geciktiririm. Gider, parayı akrabalarından mı bulursun, Emine'nin babasından mı alırsın, ne yaparsan yaparsın artık.. Sen dönünceye kadar Emine'yi muhafaza ederim.» dedi ormancı.

Memo bizden yardım bekler gibi bakıyordu. Ama biz de oyunu bozmadık. Söyleneni yapmasını tavsiye ettik Memo'ya. Ben ona bir az ferahlık vermek için, Emine'yi okulda misafir edeceğimi, yalnız kalıp korkmaması için de kız kardeşimi yanına göndereceğimi söyledim. Memurlar, birbirlerine güvenemediklerini açığa vurur gibi, sözlerimi hemen onadılar. Ormancı da bu olup bitiye itiraz etmedi.

---

* Allah senden razı olsun.

Memo yapılacak bir şey kalmadığını anlayınca, Emine'yle görüşmek müsaadesini istedi. Ormancı: «Hay hay, git görüş.» dedi. Kolcuyu çağırdı. Emine'yle Memo'nun kapı arkasından konuşabileceklerini söyledi ona. Memo, elini göğsüne koyarak, Allah razı olsun, dedi ve ayrıldı yanımızdan.

Yalnız kaldığımız zaman, aramızda derin bir sessizlik oldu. Yüreğimizde bir oyunun sevinci, nefesi yerine acı bir ağırlık duyuyorduk. Odanın ağır havasından kurtulmak için: «Varayım, Hüsniye'yi alıp geleyim.» diye kalktım.

Ormancı, oldukça hiddetli bir sesle: «Karıyı bugün için emanete almanıza bir diyeceğim yok, ama yarından sonra babam gelse dinlemem.» dedi, benden önce çıktı odadan.

Kasaba halkından hiç kimse Memo'ya para yardımında bulunmıya cesaret edemediği için, adamcağız Emine'nin köyüne gitmek zorunda kaldı.

O gece kasabada garip bir sessizlik vardı. Yerli halk erkenden evlerine kapanmıştı. Işıklar söndürülmüştü. Bununla beraber, hiç kimsenin uyumadığı seziliyordu. Her pencere, karanlığa açılmış bir kulaktı sanki. Sürülen kapılar gerisinde homurdanış yoksa da, taraf tutucu bir kararlılık, bir pasif direnme belli oluyordu.

Memurlar, Tekel'de toplanmıştık. Her zamanki gibi bir aradaydık, içiyorduk. Fakat eski günlerin havası bozulmuştu. Bizi birbirimizden ayıran bir şey vardı aramızda. İçki sarhoş etmiyor, damarlarımızda şüphe olup akıyordu sanki. Hiç kimse ne burada oturmaktan memnunluk duyuyor, ne de kalkıp gidebiliyordu.

Sabahı ettik.

Kız kardeşimin anlattığına göre Emine de geceyi ağlamakla geçirmişti.

Memo, öğleye doğru, para tedariki için yaptığı yolculuktan, uykusuz, harap ve perişan döndü. Ancak ondokuz gümüş mecidiye bulabilmişti.

Ormancı Memo'yu teselli etti. Müzayede yükselirse, kendisi peşi sürerek Emine'yi alacağını, sonra bir çaresini düşüneceğini söyledi.

Ormancı, öğle paydosunda, müzayedenin okul avlusunda yapılacağını, dellâl vasıtasiyle halka ilân etti. İşe bir bayram hali vermek için bir davul, bir bar'la oyun havaları çaldırmıya başlayınca, halk kadın erkek şu meydanlığa akın etti. Biz memurlar okulun avlusuna dolduk.

Kolcu, ormancının bir işareti üzerine Emine'yi almak için içeri girdi. Az sonra, bizi büyülüyen çıngırak sesleri arasında, bir çıngı-

rakı yılan gibi süzülerek, Emine çıktı. Son derece solgundu. Gözleri kızarmış, şişmişti. Fakat yüzünde metin, kararlı bir hal vardı. Kolcu, izinsiz kesilmiş meşe ve bıtım dallarını kucaklamış, peşi sıra getiriyordu.

Meydanlıkta ses kesildi.

Memo kâğıt gibi olmuştu.

Ormancı, öne çıkarak, halka durumu açıkladı. Kaymakam sıfatiyle devletten, kanundan söz açtı. Şeriatın kestiği parmaktan dem vurdu. Ormancı olarak, ormanların korunmasından sorumluluğunu belirtti. Nihayet, bu satışın herkese ibret dersi olacağını söyliyerek, sözlerini bitirdi. Geldi, yanımızdaki sandalyelerden birine oturdu. Müzayedeye başlamasını dellâla emretti.

Dellâl müzayedeyi açarken, ormancının direktifi üzerine, halkı kışkırtmak için Emine'nin gençliğinden güzelliğinden söz açtı. Fakat bu kışkırtışın, bir eşeği satarken yaptığından daha heyecansız, daha tatsız olduğu gözümden kaçmadı.

Dellâl, ilk pey sürme hakkını Memo'ya verdi.

Memo, Emine'ye bakmıya cesaret edemeden, on mecidiye koyduğunu söyledi. Bunun üzerine dellâl, halkı arttırmıya çağırdı. Fakat hiç kimsede bir hareket görülmedi. Dellâl, teklifini daha kuvvetle tekrarladı. Fakat gene arttıran olmadı. Halkın Memo'yu tuttuğu, ona yardımda bulunmıya karar verdiği anlaşılıyordu.

Dellâl tereddütle ormancıya baktı. Ne yapması lâzım geldiğini sorar gibi bir hali vardı.

Ormancı halkın pasif mukavemetini sezmişti. «Bu mukavemeti kırmak, devlet adamlarının vazifesidir. Bu vazife bize düşüyor.» diye fısıldadı, ayağa kalktı. Yüksek sesle hepimizi müzayedeye katılmıya davet etti. Yerli memurlar, evli olduklarını bahane ederek arttırmaya katılmadılar. Evli memurlar da karılarından çekindiklerini ileri sürerek, oyunun sorumluluğundan kaçındıklarını gösterdiler. Fakat bekâr genç doktorumuz, ormancıyı kırmıya bir sebep görmediğini söyliyerek, Memo'nun on mecidiyesini elli mecidiyeye yükseltiverdi.

Memo, başına bir sopa yemiş gibi sallandı, inledi.

Dellâl arttırmayı Memo'ya tekrarladı, bir diyeceği olup olmadığını sordu. İniltiden başka bir cevap duyulmadı. O zaman dellâl, halkı istekle, âdeta zorlıyarak, artırmaya çağırdı.

Halk arasında bir mırıltı başlamıştı. Memurların müzayedeye katılacaklarını ummadıkları anlaşılıyordu. İhtimal şimdi tutacakları yolu görüşüyorlardı. Arttırmaya katılmak, memurlara karşı gel-

mek sayılacağından korktukları muhakkaktı. Tereddüt içindeydiler.

Dellâl, doktorun peyini iki defa tekrarladı. «Haraç mezat yok mu?» diye sorduğu sırada, kasabanın ihtiyar marangozu, her şeyi göze alan bir kahraman edâsiyle ortaya atıldı: «Altmış mecidiye.» diye bağırdı. Aynı anda halkın, yaşlı marangozdan birer adım açıldıklarını gördüm. Böylece onun hareketine katılmadıklarını belirtmek istemişlerdi. Fakat bakışlarından, bütün kalbleriyle marangozu desteklediklerini anlamak güç değildi.

Marangozla doktorun arttırma yarışı iki yüz elli mecidiyede sona erdi. Marangozun daha fazlasını ödiyecek takatı yoktu. Kasabanın varlıklı yerlileri ise müzayedede görünmediler bile. Bir kadın için hükümetle de, halkla da bozuşmak istemedikleri için ansızın hastalanıvermişlerdi.

Marangozun, meydanı doktora bırakıp çekildiğini görünce, ormancı Memo'ya verdiği sözü tutacağını göstermek istedi, arttırmaya katıldı, doktorun iki yüz elli mecidiyesini, üç yüz elliye yükseltti.

Doktor, bir kumarbaz heyecaniyle: «Dört yüz mecidiye!..» diye bağırdı. Çatışma süratle alevlendi. Emine'nin değeri birdenbire bin iki yüz mecidiyeye yükseldi. Dellâl da, halk da arttırmanın heyecanına kapılmış, Memo ile Emine'yi unutmuş gibiydiler. Dellâl her arttırışı daha yüksek sesle söylüyor, halkın bir kısmı doktoru, bir kısmı ormancıyı kışkırtıyordu.

Arttırma bin beş yüz mecidiyeye yükselince, doktorun yüzünü ter bastı. Bir duralama, bir yılgınlık belirdi yüzünde, Ormancı, onun bu halini kaçırmadı. İki bine kadar da yükselse, arttırmadan gene çekilmiyeceğini, ama bundan sonraki arttırmayı peşin parayla yapmaları lâzım geldiğini söyledi doktora. Cebinden para kesesini de çıkardı.

Bu hareket doktoru bütün bütün yıldırdı. Emine'yi ormancıya bırakmıya razı oldu.»

★

Milli Eğitim memuru fincanlarımızı yeniden doldurdu.

«İşin bundan sonrası pek hazindir. Uzun boylu başınızı ağrıtmıyayım.» diye devam etti. «Ormancı Emine'yi önüne katarak, kaymakamlığa götürdü. Memo da peşleri sıra gitti. Hiçbirimiz onları takibetmek cesaretini gösteremedik.

Birkaç saat sonra, kaymakamlığın kapısı önünde, Memo, Emine'yle helâllaşarak, gurbete gitti. Memo bin beş yüz mecidiyeyi kazanıp dönünciye kadar Emine ormancının yanında kalacaktı. Ormancı ona el sürmiyeceğine and içmişti.

Ormancının Memo'yu nereye gönderdiğini hiçbirimiz öğrenemedik. Bunu bir sır gibi saklamıştı ormancı.

O gece Tekel'de memurlara bir ziyafet çekti. Son derece neşeli idi. Şimdiye kadar duymadığımız açık saçık hikâyeler anlattı. Genç doktora takıldı. Bir dahaki sefere daha cesaretli davranmasını söyledi. «Cesaretinin ödeyebileceğin para kadar olduğunu sezince partiyi kazandığımı anladım. Çünkü benim cesaretim, hiçbir metelik ödemiyecek adamın cesareti kadardır.» dedi, kahkahalarla güldü.

Ormancı, kendisine güveyi kapama töreni yapılmasını istediyse de, buna hiç kimse yanaşmadı. Geç vakit, körkütük sarhoş olarak, ayrıldı yanımızdan. Sabahleyin de, kaymakamlığın arkasındaki kayalıklarda ölü bulundu.

Bir cinayete mi kurban gitti, yoksa bir kazaya mı uğradı, bir türlü anlaşılamadı. Doktor, raporunda «ölümün yüksek bir mahalden sukut neticesinde vukua geldiği» ni tespit etti. Bu, ancak kaymakamlığın damından, yahut penceresinden düşmekle mümkün olabilirdi. Oysaki kaymakamlığın kapısı, Emine'nin üzerinden kilitli idi. Anahtar da ormancının cebinde bulunmuştu. Onun eve girdiğine delâlet edecek hiçbir iz yoktu.

Üç günlük araştırma ve soruşturma sonunda, ormancının bir kaza sebebiyle öldüğüne karar verildi. Kokmıya başlıyan cesedin gömülmesine izin çıktı. Mütevazi bir cenaze töreninden sonra mesele kapandı.

Genç doktor Emine'yi babasına teslim etmiye memur edildi.

Biz memurlar, çancının güzel karısını dağ yoluna kadar uğurladık. Onların katır sırtında dağa tırmanışlarını, gözden kaybolıncaya kadar takibettik.

Doktor üç gün görünmedi. Ormancının hazırladığı ziyafete konduğuna hükmediyor, türlü çapkın tahminler ileri sürüyorduk. Dördüncü günü izinden dönen yaşlı kaymakamın yanında Çancının karısını görünce şaşaladık. İşin iç yüzünü de öğrendik. Meğer doktor, Çancının karısını, seni Memo'ya götüreceğim, diye kandırmış. Kurtalan'da geceledikleri handa doktor, fazla içki yüzünden çatlıyarak ölmüş.

Bir hafta içinde bu iki ölüm hâdisesi, Çancının karısını gözümüzde uğursuz, meşum bir kadın kılığına soktu. Bazılarımız ölümlerde Emine'nin kasdi olabileceğini düşünmedik değil. Hattâ bu maksatla jandarma komutanı hepimizin yanında, onu yeniden sıkı bir sorguya bile çekti. Fakat kadının yüzündeki o çocukça masumluk, sözlerindeki o yalın hal o kadar temizdi ki, böyle bir şüphe

duyduğumuzdan dolayı kendimizi ayıpladık. Hiçbirimizde onu suçlu görecek yürek yoktu zaten.

Kaymakam, babasını çağırtarak, Emine'yi ona teslim etti, köye gittiler.

★

Milli eğitim memuru ile Tekel toplantısına gitmeden, kasabayı gezdik, Şafakta kadınların yıkandıkları alabalıkla dolu çeşme yalağını, Çancının evini, ormancının öldüğü kayalıkları gösterdi bana. İzahat verirken türbedarlık zamanından kalma bir huşu'la konuşuyor gibi geldi bana.

Gece Tekel'de, memurların içki âlemine katıldım. Fakat çeşnisini kaybetmiş bir toplantı tadiyle ayrıldım oradan.

★

Ertesi günü Çancının karısının köyüne hareket ettim. Milli eğitim memurunun kiraladığı bir kılavuzla, sekiz saatlik bir katır yolculuğu yaptım. Kılavuzum türkçeyi az biliyordu. Bunun için yol boyunca pek az konuştuk. Bir kaynak başında verdiğimiz yemek molası dışında, bıtım ve meşe ağaçlariyle örtülü dağ yollarında, kılavuzum hep şu türküyü söyledi :

Di gidi cana milni,
Kane soze te dayi,
Di gidi gidi herva herva herva,
Di gidi gidi şozne manel dunyal (*)

Bense yol boyunca hayal kurdum.

Babasını okula hademe alıyordum. Böylece Çancının karısına yaklaşma imkânı elde ediyordum. Onu kendime ısındırmak hususunda, küçük akordeonumun çok faydası olacaktı şüphesiz. Çaldıklarımı dinlemiye alışınca, çanlarını önce ayak bileklerinden çıkaracaktım, sonra da saçlarından.. Böylece çanların büyülü seslerini unutturacaktım ona.

O zaman, İstanbul'a dönerken, onu babasından satın alabilirdim. Medeni şehir hayatı, ona çabuk unuttururdu buralarını her halde.

---

* Hey gidi hey canımın içi — Hani bana verdiğin sözler — Hey gidi hey başıma gelenler — Dünyada sözünde duranalr kalmamış.

Acaba Kurtalan'da hangi kadın bizi birlikte görünce ne yapardı? «Gördünüz mü, Tanrı duamı kabul etmiş mi?» derdi.

Ya orada Memo karşımıza çıkarsa ne olurdu? Olur ya, adam çalıştığı yerde kâfi para biriktirmiş, geri dönüyordur. Belki de Emine onu görünce beni bırakır, koşar Memo'sunun boynuna atılırdı. Sonra gelip ikisi de ellerime sarılır, öperler; Memo kazandığı paralarla onu satın almak için babasına verdiğim paraları ödemiye kalkardı.

O zaman ben ne yapardım? Herhalde büyüklük gösterir, Emine üzerindeki hakkımdan vazgeçerdim. Hattâ daha da ileri gider, on dört yıl sandıkta birikmiş paramı, saadetlerine harcamaları için onlara verirdim.

Bu hayallerle yüklü olarak vardığım köy, damları zeminle bir olan, toprağa oyulmuş evleriyle pek cana yakın görünüyordu bana.

Oysaki çancının karısını görmem bile nasipte yokmuş. İki gün önce gömmüşler onu.

Bir müddet evvel Ergani bakır madeninde göçükten öldüğü haberi gelmiş Memo'nun. Bunun üzerine babası da, Emine'yi yeniden satmıya kalkmış. Fakat Emine satılmıya razı olmamış. «Memo gelecek, yemin etti. Başka erkek bana haram.» der dururmuş.. Boyuna Zozana yaylasına gider, yolda kılavuzumun dilinden düşürmediği türküyü söylermiş. Birkaç gün önce civar köylü beylerden biri, bileğine güvenerek, Emine'yi satın alıp, zorla götürmiye kalkmış. Yolda Çancının karısı adamın üstünü başını paralamış, yüzünü tırmalamış, kolunu ısırmış koparmış, elinden kurtulduğu gibi Zozana'nın yolunu tutmuş.. Adam da peşini bırakmamış.. Yaylada çılgın gibi bir kovalama başlamış. Emine, yakalanacağını anlayınca, kendini bir uçuruma atmış.

Bu beklenmedik haber üzerine köy bütün sihrini kaybetmişti gözümde.. İnsanları tarafından terkedilmiş, taş yığınından ibaret bir köy kalıntısı gibi görünüyordu bana.. Geceleri Zozana yaylasından esen rüzgâr, çıngırak sesleri arasında, ağlıyan bir kadının türküsünü getiriyor gibiydi.

Tatili bekliyemedim, döndüm geriye. Ruhum ihtiyarlamış gibiydi.

Bir şeyim Zozana'da kalmıştı sanki..

15 haziran 1952

(Yeditepe dergisi. Sayı: 47.48. 15 Ekim - 1 Kasım 1953)

SÜMBÜL

Musevilere has, siyah kadife başlığı altında, sütlâç kaymağı gibi tatlı kırışıklarla örtülü yüzü, merhametli bir gülümsemeyle, gözlerinin içine kadar aydınlıktı. Karanlık bir izbeye açılan kapısı önünde, tenekeden yapılmış bir mangal üzerinde çekirdek kavururken, Holânda ressamlarının yağlı boya resimlerini andırıyordu.

Sabahları işe giden erkekler, terzi kızlar, gelip geçen satıcılar hatırını sordukları zaman, gülümseyişi daha genişler:

«Şükür, şükür» cevabını verirdi.

Okul paydosunda, çeşitli semtlere, kırlangıç sürüsü gibi dağılan küçük haşarılardan bâzıları, kırk paralık kuş yemi, kavun karpuz çekirdeği, yahut emile emile tadı çıkarılan yüz paralık kayısı pestili veya bir sopalı şeker almıya gelirler. Parası olmıyanlar karalanmış bir defter vererek, aynı hakkı kazanırlar, bu esnada

«Sümbül.. Sümbül» diye çocukça bir neşeyle cıvıldaşırlardı.

Sümbül, yazılı defter kâğıtlarından yapılmış renk renk külâhçıklarla çekirdekleri, kuşyemlerini bu küçük müşterilerine dağıtırken, yüzlerini okşar, bir anaç kuş gibi heyecanlanır, titriyen garip bir sesle

«Şükür, şükür» diye mırıldanırdı.

Oraya arkadaşlarının külâhları satın alışlarını görmek, hazziyle yahut bir tanecik dilenmek maksadiyle gelmiş olan fakirleri de:

«Paran olduğu zaman ödersin» diye sevindirirdi. Günün muayyen zamanlarında, uğultu ve cıvıltıyla gelen müşterilerin sonuncusunu da savdıktan sonra, elleri belinde, onların kaybolduğu yollara bakar, başını sallar

«Şükür, şükür» diye içini çekerdi.

Sonra tablasını, mangalını içeri alır, bodrum katının bu küf kokan ışıksız odasında, tahta kerevet üzerine serilmiş yatağa oturarak, kuruşlarını, çeyreklerini ortaya dökerdi. Kazancından bir kısmını günün ihtiyaçlarına ayırır, on beş kuruşu, ev sahibine vereceği üç lirayı biriktirdiği kutuya atar, cumartesi günü torununa vereceği harçlık için birkaç kuruş ayırır, geri kalan paraları muntazam paketler halinde sarardı. Bunların mühim bir kısmını, Paris'teki oğluna göndermek için saklardı.

Bu işi bitince, keyifle yatağına uzanır, yanıbaşındaki duvara çakılı iki resme gülümsiyerek bakardı. Bunlardan birisi, şu bodrum katı odasında yıllarca beraber yaşadığı, acı tatlı günleri paylaştığı, en son çenesini bağladığı kocası Avram'ın gençlik resmiydi. Resmin altında, mukaddes kayışla bağlı «Tevrat» asılıydı. Artık bu kitap dua için kullanılmıyordu. Sümbül resme bakıp gülümserken

«Şükür, şükür Avramiko, az kaldı» diye söylenirdi.

Öteki resim, bir kadınla evlenip Fransa'da yerleşen oğluna aitti. Asker elbisesiyle çekilmiş olan bu resimde delikanlının elbiseye ısınamadığı görülmekteydi.

«Harb var, şükür şükür, askere aldılar mı seni de Şimoniko, mektup yazmıyorsun, artık.. Posta da para almıyor.»

Oğliyle konuşurken, yüzündeki merhamete, korku ve ümitsizlik karışırdı. O zaman yatakta daha fazla duramaz, kalkar bir şeyle meşgul olmak için yemek hazırlığına başlardı.

Kocasının eskici sandığı, şimdi yemek masasıydı. Avram'ın örsünü de, çekicini de satmamıştı. Kendilerini aç ve çıplak bırakmıyan bu âletleri oğlu neden beğenmemişti sanki. Zengin olmak için Fransa'ya gitmişti, ama işte şimdi. Fransa'nın her tarafı yıkılmıştı. Çekiçle örs de paslanmıştı.

«Şükür şükür, harb fena şey..»

Kızının kocasını da askere almışlardı. Şimdi o da, sokağın öbür ucunda, çekirdek satıyordu. Anasının fazla alışveriş etmesini kıskandığı için kavga çıkarmış, sonra da küsmüşlerdi. Kızı evine gelmiyordu. Kendisi gittiği zaman da kovuluyordu. Bununla beraber her akşam kızının barışmak için haber göndereceğini umardı. Fakat kızı onun bekleyişini daima boşa çıkarırdı.

Sümbül, sokağın öbür ucunda, çocuğuna bağırıp çağıran kızının sesini işitmez oluncaya kadar, kapının eşiğinde oturur, gelip geçenler kendisini «bonsuar» diye selâmlarken, onlara göstermeden, avucunun içiyle, sulanan gözlerini kurulardı.

Gece mahalleye kanatlarını gerdiği esnada, kapısının sürgüsünü çekerek yatağına girerdi. O zaman odanın her köşesinde, eski günler canlanmıya başlardı. Oh.. o günler ne iyiydi. Çocuklar küçüktü, harb yoktu, ölüm yoktu ve yaşamak tatlı şeydi. Şu çiviyi, Şimon doğduğu gece, kocası lâmbayı asmak için çakmıştı. Şu duvara kırmızı kalemle çizilmiş resim, kızının okula gittiği günlere aitti. Şu yağ lekesi kocasının sarhoşken sahanı fırlattığı geceden kalmaydı.

★

Sümbül, muhacir kuşlara benziyen milletdaşlarına bedel, bir

midye gibi şu bodruma yapışmış kalmış, onun bir parçası haline gelmişti. Orada öleceğini söylerdi. Yılların biriktirdiği hâtıraların kucağında oğlunun ve kocasının duvardaki gözlerine bakarak ölmek, en büyük emeliydi.

Fakat özlediği şey nasılsa yokmuş. Harbin üçüncü yılında, onu yapıştığı yerden kopardılar.

Bu iş, elleri arkasında, kaşları çatık, sesi gür ve kalın bir adamla, evin sağlamlığından, mevkiinin güzelliğinden, bu zamanda kümes bile alınamıyacak bir parayla mülk edinmekten söz açan, ellerini uğuşturarak yerli yersiz gülen, pohpohlamasını bilen cılız bir herifin evi gezmesinden on beş gün sonra oldu.

Sümbül, önce konuşulanları pek iyi anlamamıştı. Yukarıda oturanların sık sık değişmesine, kavgalarına alışıktı. Fakat kiracıların hiçbiri bu gelen adamlar gibi konuşmamıştı. Şimdi satmaktan, satılmaktan söz açılıyordu. İşin kötüsü, yıllardanberi evin sahibi olarak tanıdığı Yusef de, o zayıf herif gibi, şişman, kalın sesli, çatık kaşlı adamı memnun etmiye çalışıyor, arada sırada kendisine acındırmak için, harpten, varlıktan, vergiden bahsediyordu.

Gece, bu konuşmalar kendisini hayret verecek şekilde rahatsız etti. İlk defa olarak bu odanın içinde yalnızlığını, yabancılığını duydu. Bütün hâtıralar, resimler, duvardaki çizgiler kendisinden kopuyor, uzaklaşıyor gibi bir ıstırap duyuyordu. Korkuyla yatağında büzüldü :

«Şükür şükür, Avramiko, bu fena dünyada beni niye yalnız bıraktın» dedi.

★

On gün geçmeden yukardaki kiracılar çıktılar. Ev badana edildi, boyası silindi, temizlendi. Birkaç gün sonra şişman adam tekrar göründü. Arabalar, eşyalar geldi, kadınlar, çocuklar peyda oldu.

Sümbül kapının eşiğinden içeri çekilmişti. Sebebini bilmeden gizlenmek istiyordu. Kadınlardan biri Sümbül'ün hücresini keşfetti:

«Bu da ne? Bak, dünyada bunu istemem. Evimin altında?. Yoo, rahatımı, huzurumu kaçırır.. Aman Allahım, pis pis bir şeyler de kokuyor. Ne kavuruyor, öyle?»

Burnunu sıkarak, kapıdan eğildi, baktı:

«Burası kışlık odun kömür için lâzım olur, efendi, yarından tezi yok, bu çıfıtı çıkaracaksın buradan!»

Şişman adam, bu irade önünde daima zebun olduğunu göstererek yumuşak yumuşak homurdandı.

★

Sümbül, şişman beyin, sinirli hanımların, gürültücü çocukların hepsine ayrı ayrı yalvardı:

«Ben burda doğdum, burda büyüdüm. Şükür şükür, burda evlendim, çocuklarımı büyüttüm, gelin ettim, uçurdum. Merhamet edin! Beni çıkarmayın buradan. Ne kadar aylık isterseniz vereyim, kocam burda öldü, ben de burda öleyim. Yaş yetmiş, iş bitmiş, şükür şükür, çok beklemezsiniz. Bırakın burda oturayım, balık sudan çıkarsa yaşar mı?»

Yüzündeki kırışıklardan yaşlar sızıyordu. Keder içinde de bu yüz aydınlığını kaybetmiyordu.

Sözlerini dinlemediler, birkaç gün içinde, kendisine bir yer bulup taşınmasını söylediler. Kızının yanında da oturabilirdi. Elâlemi rahatsız etmenin mânası var mıydı? Çıkmam derse, polisle, eşyalarını sokağa attıracaklardı.

★

Sokağın öbür ucunda, bir başka bodrum katına taşınırken, kocasının arkasından bile ağlamadığı şekilde ağladı. Şimdiye kadar gidenler-kendisine bir şeyler bırakmışlardı. Oysaki şimdi o, bütün hâtıralarını, çocukluğunu, gelinliğini, yaşanmış acı tatlı günleri terkediyordu.

Duvarları, yerdeki tahtaları, en küçük budak deliklerine kadar tanıdığı bu odanın her tarafını son defa okşuyordu. Komşuları onu buradan, bir ağacı kökünden söker gibi, güçlükle götürdüler.

Sümbül, yeni hücresinde, yatakların üstüne kapanıp kaldı. Mütemadiyen hıçkırdı. Teselli edicileri geceleyin kendisini, duvarlarından rutubet sızan dar, küçük izbe içinde, kör bir kandil ışığı altında bırakıp gittiler.

Sümbül, gecenin bir vaktinde uyandı. Başı ateş içindeydi. Burnunun dibinde kapkara, ıslak bir toprak parçası vardı. Üzerinde hamamböcekleri, kırkayaklar dolaşıyordu. Yüzündeki gam birdenbire dağıldı. Her zamankinden tatlı bir gülümseyişle, kırışıklar inceldi:

«Şükür şükür Avramiko, demek artık kavuştuk» dedi. Kandilin aydınlığında Avram, evlendikleri geceki gibi, heyecanla gülümsüyor, çağırır gibi başını sallıyordu.

★

Sabahleyin, onu maşatlığın siyah uzun arabasına bindirdiler. Araba, düne kadar oturduğu evin önünden, kapalı kapıyı çalarak, «Sümbül, Sümbül» diye cıvıldaşan çocukların arasından, geçti gitti..

HALİKARNAS BALIKÇISI

(Cevat Şakir Kabaağaçlı)

Nisan 1886 da İstanbul'da doğdu

İlk hikâyesi:

EGE KIYILARINDAN (1939)

«Evin önünde bir arsa, onun da ortasında bir harup ağacı vardı. Onun gölgesine ve kuru toprak üzerine Ateşoğlu, üç üç buçuk karış aralıkla üç taş dizdi. Şaka değil, otuzbeş mil kürek çekmişti. Yorgunluktan âdeta yere yuvarlandı. Başını orta taşa, «ellerinde toplanan kara suları geriye aksın» diyerek, iki elinin bileklerini de sağdaki, soldaki taşlara koydu. Elleri böylece yüksekte duruyordu. Onlar parakete ve kürek çekmekten muz salkımları gibi şişmişlerdi. Hemen uykuya dalmak gayretile gözlerini yumdu. Ağzı yarı açıktı. Denizin ve fırtınaların kahrını çekmekten yüzü bir insan yüzü olmaktan çoktan çıkmıştı. Oracıkta çarmıha gerilmiş gibi uzanırken, onda, evin içinde yerde yatan ölü çocuğun hâli vardı.» **(Aganta! Burina! Burinata!. 1946)**

HALİKARNAS BALIKÇISI
(İstanbul. 1886)

HAYATI

1886 yılının nisan ayında İstanbul'da doğdu. Asıl adı Cevat Şâkir Kabaağaçlı'dır. Yazılarında kullandığı takma adla ün almıştır. Çocukluğunun bir kısmını babası Şâkir Paşa'nın elçi olarak bulunduğu Atina'da geçirdi. Eserlerine ve yaşayışına geniş ölçüde karışan denizi, Yunanistan kıyılarında, Faleron'da tanıdı. İstanbul'da Amerikalıların idâre ettiği Robert College'de orta öğrenimini yaptı (1904). İngilizceden yapılmış bir çeviri olan ilk yazısını o yıl «*İkdam*» gazetesinde yayınladı. İngiltere'de denizcilik öğrenimi görmeği arzulamakla beraber âilesinin zoru ile Oxford Üniversitesi'nde dört yıl kadar okuyarak yeni çağlar tarihi bölümünü bitirdi (1908). Bir kaç yıl süren bir tüberküloz hastalığına tutuldu. Kurtulduktan sonra «*hazır yiyici*» paşazâdelikten yakasını sıyırıp aylık ve haftalık dergilere yazılar yazıp, resimler, karikatürler, yeni bir tarzda tezhipler, renkli dergi kapakları yaparak hayatını kazanmağa girişti (*«Resimli Ay»*, *«Resimli hafta»*, *«İnci»* vb. 1910-1925 yılları arası). Yaşayışını ve sanatını kökünden değiştiren en önemli olay, Ege kıyılarında Bodrum'a sürgün edilişidir. Bu sürgün olayı üzerinde çeşitli yorumlamalar yapılmış

olmakla beraber aslı şudur: «*Resimli Gazete*» de çıkan ve asker kaçaklarının mahkemesiz idâm edilişlerini anlatan bir hikâyesi yüzünden İstiklâl Mahkemesi tarafından üç yıl Bodrum'da kalebendliğe mahkûm edilmişti (1924). Bir kaç yıl sonra İstanbul'a nakledildiği ve cezâ müddetini bitirdiği halde, kendi isteği ile yeniden Bodrum'a döndü. Bundan sonraki yaşayışında bu küçük şehir ve çevresindeki Ege kıyıları önemli bir yer alır. Balıkçılık, süngercilik, meyve yetiştiriciliği gibi işlerle de uğraştı. Evlidir, altı çocuğu vardır. Çocuklarının öğrenimi yüzünden 1947 yılındanberi İzmir'de oturmaktadır. Bir çok yabancı dil bildiğinden türistlere rehberlik (Efes ve Bergama gibi yerlere) ve gazetecilik yaparak geçinmektedir. 20 mart 1954 de yazarlık hayatının 50. yıl dönümü İzmir'de kutlandı.

EDEBÎ HAYATI

Ondaki edebiyat ve yazı merakı daha çocuk yaşlarında iken Robert Colleg'de ortaya çıkmıştı. Batı yazarlarını yutarcasına okumuş, ingilizceden çeviriler yapmıştı. Onun pek hareketli geçen yazarlık hayatını iki devrede gözden geçirebiliriz: *1904-1924* yılları arasını alan ve sürgüne gidişle biten «Cevat Şâkir» devresi. O bu devresinde daha çok bir gazeteci, ressam ve magazin yazarı olarak tanınmıştı. İki yıllık bir aralıktan sonra gazetelere Bodrum izlenimlerini yazdığı günlerden zamanımıza kadar gelen devir, *1926-1957* yılları arası. Onun bu devrine «*Halikarnas Balıkçısı*» devresi diyebiliriz. Onun, bizim için önem taşıyan sanatının, kaleminin kilidi, Bodrum'da açılmıştır. Bu devresinde İstanbul ve İzmir'de çıkan dergi ve gazetelere hikâyelerini ve romanlarını yollamış, «*Aganta, Burina, Burinata!*» (1946) dan sonra yavaş yavaş genişliyen bir ün kazanmıştır.

ESERLERİ

Ege kıyılarından. Hikâyeler. Tan Evi. Cep kitapları. 9 hikâye. - İstanbul 1939; **Aganta, burina, burinata!.** Roman. Akba K. - Ankara : 1946, **İkinci baskı** : Remzi Kt. 1963; **Merhaba Akdeniz.** 30 seçme deniz hikâyesi. Kendi yayını. 22 hikâye (8 i ilk kitabından). - İzmir: 1947; **Merhaba Akdeniz.** Hikâyeler. İkinci Baskı. Yeditepe Y. 12 hikâye. - İstanbul; 1962; **Egenin dibi.** Hikâyeler. Yeditepe Y. 12 hikâye. - İstanbul: 1952; **Yaşasın deniz.** Hikâyeler. Varlık Y. 22 hikâye. - İstanbul 1954; **Ötelerin çocuğu.** Roman. Yeditepe Y. - İstanbul 1956; **Gülen Ada.** Hikâyeler. Yeditepe Y. 11 hikâye. - İstanbul : 1957 (ilk hikâyesi «Merhaba Akdeniz» den); **Uluç Ali Reis.** Roman. Remzi K. - İstanbul: 1962.

Şimdiye kadar iki roman, beş hikâye kitabı çıkmıştır. Bu kitapların içinde irili ufaklı 76 hikâyesi vardır. Bunlar daha çok küçük hikâye tipindedirler. Büyük hikâye yazmamakta, bunun yerine roman yazmaktadır. Ayrıca gazete ve dergi sayfalarında kalmış romanları ve hikâyeleri de vardır : «Bulamaç» (Demokrat İzmir gaz.), «Turgut Reis» (Cumhuriyet gaz.), «Anadolu Efsâneleri» (Yeditepe 1954 ve 1957) ve «Anadolu Tanrıları» (Yeditepe. 1955 ve 1957) adlarında iki tane mitoloji kitabı da yazmıştır. 1959 yılında Cumhuriyet gazetesinde «Uluç Ali» ve Yeni İstanbul gazetesinde ise «Sürgün» adındaki romanları tefrika edildi. (Mavi Sürgün. Anı romanı. Remzi K. - İstanbul: 1961).

ESERLERİ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

Halikarnas Balıkçısı, deniz hikâyeleri ile kişiliğini bulup kendisini tanıtana kadar, çeşitli konularda başka hikâyeler de yazmıştır. Yazarlığının resimle birlikte yürüyen ilk devirlerinde bilhassa heyecan verici magazin hikâyeleri de yazmıştır. Onun bu ilk devresindeki, acıklı konulu gazete hikâyelerinden gelen hava, daha sonra da sürüp gitmiştir. Deniz adamlarının yaşayışlarını anlatan o canlı ve renkli hikâyelerinin yanında bu çeşit eserleri derhal belli olmaktadır. Bu gidişten yakasını sıyırmış en güzel hikâyelerinin arasına sokulan bu eski alışkanlık örneklerinden eserlerini bir türlü iyice ayıklıyamamıştır.

Renkli ve bol ışıklı, zengin bir tabiatın ortasında, güçlü, özgür ve mücadeleci insanları anlatan deniz hikâyelerinde, iki yüzlü ve aşağılık kalabalığın arasından kurtulan bu insanların arasına karışan, mutluluğu onların yaşayışında bulan bir sanatçının

şahsi trajedisi açıkça seyredilmektedir. Denizden bahseden bütün hikâyelerinde, bizde bir benzeri olmıyan, kökünü mitolojiden, plastik sanatlardan ve sanatçının her gün içinde yaşadığı tabiat çevresinden alan canlı ve yep yeni bir yön vardır. Eserlerindeki kişiliğin temelini veren deniz konuları dünya edebiyatında çok geniş bir yer almış, bir çok ünlü sanatçıları bu konuya çekmişti: Jack London, Rudyard Kipling. Joseph Conrad gibi yazarların arasında bir dereceye kadar ona da yer verilebileceği gibi, bu yazarların, onun üzerinde bazı etkilerine de işaret edilebilir. J. London'un deniz maceralarındaki sarhoş edici coşkun anlatışı, J. Conrad'ın pençesini bir an bile denizcinin sırtından çekmiyen amansız kader tanrısını (Nemesis), Halikarnas Balıkçısı'nın hikâyelerinde de bulmak kabildir. Onun hikâyelerindeki kişiler, denizin büyüsüne, bir kadın aşkına tutulur gibi yakalanırlar, deniz onları ölüme değil, mutluluğa çeker. Deniz adamlarının bir türlü kara işlerinde tutunamayıp sonunda daima denize dönüşlerini bir çeşit tutku olarak açıklar. Deniz, kendi çocuklarını durmadan kendine çeker. Hikâyelerinde, kökleri çok eskiye, denizci milletlerin eski inanışlarına ve dinlerine kadar giden, bizim kıyıların insanlarına doğru sürüp gelmiş inançlara ,gerçeğin içinde geniş ölçüde yer verilmiştir. Sevdiği gemiciyi teknesinden koparıp almadan bir türlü sakinleşmiyen, gemilere yol vermiyen denizlerden, denize bağlı yeni ve eski mitolojiden, bir çok hikâyelerinde bahsedilmektedir. Halikarnas Balıkçısı, bu mitoloji havasına bazan kendisini çok fazla kaptırıyor, denizcilerin yaşayışlarındaki yalın ve acı gerçek yerine, onların fakir ve sömürülmüş yaşayışlarını saran tabiat çevresindeki engin güzellikleri ve büyüleyici şiiri anlatmağı tercih eder görünüyor. Denizciler parayı hor görürler. Eli açık ve görgülüdürler, mutlu ve felâketli günlerde sadık arkadaştırlar. Hayatları karşılığı kazandıkları parayı çocuklar gibi harcarlar, ama bunlar daha çok tayfalar ve işçilerdir. Bir de bunların arasında patronlar vardır, bunların denizin o büyük ve şiirli dünyasından nasipleri yoktur. Cimri ve âdidirler. Denizin küçük adamlarındaki ruh yüceliği onlarda yoktur. Yaşamanın madde düzeni denizin ortasında da tıpkı karadaki gibidir. Halikarnas Balıkçısı, bu çeşit insanları ve konuları pek sevmez, mecbur kalmadıkça kalemini bu vadilere sevketmez. Halikarnas Balıkçısı, daha ilk kitabında (Aganta, Burina... 1946) renkli bir üslûpla tasvir ettiği bu çevrenin ortasında, kazanan ve kaybeden bu insanların tabiat kuvvetlerile yiğitçe çarpışmalarını anlatıyordu. İnsan bu hikâyeleri okurken, ölüm-kalım savaşı arasında bir lokma ekmek için çırpınan insanların Halikarnas Balıkçısı'nın anlattığı şiirden, renkler-

den haberleri varmıdır, diye soracağı geliyor. Onun bu hikâyeleri anlatışındaki coşkunluk, tablât sevgisinden gelen hayranlık, çok defa denizcilerin yaşayışlarındaki acı gerçekleri ve müşahedeleri unutturacak kadar geniş ölçüdedir. Denizin güzelliklerini anlatan tasvirlerin hikâyelerin iç yapıları ile ilgilerini yitirecek kadar aşırı derecelere vardığı olur. İnsan, onu okurken adetâ denizcilerin yaşayışını, o yaşayıştaki trajediyi değil, yalnız denizi düşünüyor. Yazarın, eski bir deyimle «kanatlı sözler» le, çok yerde epik bir ifadeyle anlattığı denize kapılıp gidiyor. Balıkçıların, denize küsmüşlerin, bütün vücut ve ruhları ile denize bağlı insanların karşısında nüfuz edilemez, büyüleyici, esrarlı bir varlık: «deniz». İnsanların önüne geçilemez kaderi (Nemesis), zehir gibi tuzlu ekmek, oradadır. Halikarnas Balıkçısı, denizcilik terimleri ile yüklü canlı bir halk türkçesi ile, hiç kimsenin göremiyeceği ölçüde ayrıntılara varan bir gözlem gücü ile, anlatıyor. Güverte tahtalarının aralarından taşan zift çizgilerine varıncaya kadar her şeyi görüp anlatmanın, o yaşayışla haşir neşir olmayan kimseler tarafından yapılamıyacağı iyice belli oluyor. Yazılarını denizde, o hayatın ortasında yazdığını belli edecek unsurlar, eserlerinde geniş ölçüde var. Okurken insanın kulaklarına, martı sesleri, rüzgârda öten iplerin ıslıkları, makara gıcırtıları, dalgalardan kopan, bordaya çarpan fışırtılı sesler geliyor.

Halikarnas Balıkçısı'nın sanatındaki çekici taraf Sait Faik'i de etkilemiştir. İlk hikâyelerinden hemen sonra Balıkçı'nın hikâyelerindeki denizi keşfetti ve ölünceye kadar da bu âlemden ayrılamadı. Sait Faik, büyük şehrin molozla dolu denizinden ve balıkçılarının yaşayışlarından bir şeyler bulup çıkardı. Halikarnas Balıkçısı ise Egenin mitoloji yatağı muhteşem güzellikteki denizlerini anlattı. Sait Faik için deniz ve onun içindeki balıklar ve insanlar, hep kendi mâcerasını anlatmak için bir vesiledir. Ama Halikarnas Balıkçısının eserlerinde, deniz, başlı başına bir kahramandır. Hikâyelerindeki gemiciler gibi, ama onlardan güçlü ve büyük, canlı bir kişidir. J. Conrad gibi o da denizi, o hâin, içli, tuzaklarla dolu ihtişamı ile gördü. Eski milletlerin ve adı geçen yazarın eserlerinde olduğu gibi deniz Halikarnas Balıkçısı'nın eserlerinde de bir Tanrı'dır. Denizin üzerinde, denizciliğin o asil ve şiir dolu çağından kalma gemilerde insanlar, adetâ âyin yapar gibi dolaşırlar. Kıyılarda, adalarda, enginlerin derin sularında mitoloji Tanrılarının çağı yeniden canlanır. Bu çağ, Halikarnas Balıkçısı için bir gerçektir veya Ege'nin bütün gerçeklerine bu mitoloji havası karışmıştır.

Deniz ve gemiciler onun eserlerinde birbiri içine geçmiş iki temadır. Birini anlatırken diğerini unutması eserlerine bazan bir muvazenesizlik verir. Anlatışında, eserlerinin kuruluşundaki bu dil ve şekil düzensizliklerini unutturacak zengin bir yaşama coşkunluğu, onun eserlerini bilinen ölçüler dışında tutmağı gerektirmektedir. Bir sel halinde akıp gelen coşkun anlatışı bütün duyduklarını ortaya çıkarır, kontrol etmeğe vakit bulamadan, satmalı gibi yazışı yüzünden eserlerinde bazı düşük, zevksiz, şişirilmiş yerler olduğu gibi, bunlardaki sıcak samimiyet havası da bu türlü yazıştan gelmektedir. Onun kusurlu ve değerli yönleri birlikte ortaya çıkıyor. Bundan dolayıdır ki, Halikarnas Balıkçısı'nın eserlerini, tabiatteki işlenmemiş, ama bütün tabiiliği ile ortaya çıkmış cevherlere benzetmek kabildir.

Bazı hikâyelerinde şiirin fazlalığından gelen geniş ve dolaşık tasvirlerden, uzadıkça nefes kesen cümlelerden gelen bir tıkanıklık vardır. Bu kıyılara ait allâmeliğinin bütün yükünü hikâyelerine boşaltmaktan gelen külfetli ve dolambaçlı paragraflara da bol bol yer veren bazı hikâyelerinde, onun gazetecilik tarafını buluruz. Hikâyelerindeki hareketi tıkayan bu taraflar, ilk kitabına bakımla son kitaplarında daha fazladır. Bana kalırsa, Halikarnas Balıkçısı, küçük hikâye ölçüsüne bir türlü kendini, coşkun mizacını sığıştıramıyor, bu kalıp ona pek dar geliyor. Ama yine de anlattığı çevrelere ait derin bilgisi yüzünden ne yazarsa kolaylıkla okutabiliyor. Başlıca kusurunun alabildiğine ölçüsüzlüğü olduğu herhalde söylenmelidir. Onda gazeteciliğe bulaşmış bütün sanatçılarda bileşik bir vasıf halinde görülen o tez canlılık, dilinde ve ayrıntılarda işçiliğe yeter derecede vakit ayıramıyanların dağınıklığı var. Eserlerinde göze çarpan başka bir özellik de bütün kişilerinin kendisine benziyen çizgiler taşımasıdır. Gemici, balıkçı, köylü,, çingene... bütün kişileri gerçekte olduğundan daha farklı, Halikarnas Balıkçısı gibi konuşur, davranır, yaşarlar. Çingene karısı Kancay'ın şiirle dolu yaşama anlayışı, hikâyenin başından sonuna kadar gittikçe derinleşen o özgürlük havası, gerçeğin tam dışında, Halikarnas Balıkçısı'nın ölçülerine uygundur. Onun kişileri kendi dünyalarında değil, yazarın dünyasında yaşarlar. Herşey onun düzenlediği gibidir, olduğu gibi değil.

Halikarnas Balıkçısı'nın kitap biçiminde yayınlanmış iki de romanı vardır. Ölüleri, dirilerile, balıkçıları, açık deniz gemicilerinin yaşayışlarını anlatan «Aganta, Burina, Burinata!» (1946), Halikarnas Balıkçısı'nın en iyi eseridir. Bilinen roman ölçülerine uygun, mekân içinde bütün, zaman içinde genişliğine ve derinliğine

işlenmiş, kişileri konuya göre kademelendirilmiş, muvazeneli bir kuruluşu yok. Burada eserin asıl kişisi «deniz» dir, tabiat ortasındaki muhteşem ve mitolojik varlığı ile «Ege Denizi». Kişiler, denizi anlatmak için birer bahânedir; deniz herşeyin üstünde varlığını duyurur. Rüzgârın, denizin üstünde yaşıyanların hallerini anlatırken olduğu kadar hiç bir yerde kılı kırk yararcasına itinâlı değildir. Karaya ait konularda sıkıntılı, tez canlıdır. Ama denizin gece, gündüz, fırtınalı, sakin hallerindeki güzelliği tasvir ederken, yazarın, insanları da, meselelerini de ikinci plâna bırakışını bazan haklı buluyoruz. Kıyı insanlarının bütün ilgileri denizdedir. Bütün varlıkları ile ona bağlıdırlar. Rızıklarını karada bulsalar bile denize duydukları özlemi dizginliyemezler. Kara adamlarının yaşayış ve düşünceleri denizcilerin aralarındaki farklar, evinden kopmağa, denize açılmağa can atan gemicilerin halleri, seferde ölen gemicileri içine almadan gemilere yol vermiyen denizler, denizde boğulanların karada kalmış acılı aileleri, sakat kalıp kıyılarda düş gören eski gemiciler, açık denizde eceli gelmiş denizcileri adları ile kendisine çağıran «kader tanrısı», bütün bunların hepsi büyüleyici bir epika havası içinde, Odüsseia'dan kopmuş parçalara benzer bir hava içinde verilirler. Ege'nin lâcivert denizlerine duyulan âşkın hikâyesi bütün romanı kaplamıştır. Nesiller kadınlarını mezarlığa, erkeklerini denize gömerek yürürler. Bütün romanda martı sesleri, fasırtılar, provanın denizi yararken çıkarttığı «fışuyy..» sesleri, rüzgârda makaraların çıkardığı «cıyyk...» sedaları, tuz, iyot kokan sular, erguvanla mor arası değişen renkler... Balıkçı'nın bütün başarısı denize bağlananların içlerindeki tutkuyu, karadan kopmuşluklarını anlatıştaki ustalığıdır.

Duru, itinalı bir türkçeyle yazdığı söylenemez. Bir çoğu baskı hatâlarına yorulsa bile, yer yer bozuk bir türkçe ile yazdığı belli olur. Ama bu çetrefil dille yazarken duyduğu coşkunluğu, konunun benliğini sarmasından gelen tutkunluğu çok uygun biçimde ifade edilmiştir.

Ona kalırsa, balık avında çektiği sıkıntılar, uğradığı zararlar, karşılaştığı tehlikelere rağmen, Ateşoğlu'nun çevresindeki güzellikleri görmek, duymak kabiliyeti hiç de felce uğramıyor. Denize söv'üp sayarken bile bütün güzellikleri, otomatik olarak içine alabilmektedir. Denizciler bundan dolayı fırtınalardan söz açarlar. Balıkçıların yaşayışları üzerinde gerçekçi yolda bazan da duygulu bir üslûba geçiverişi eserine değişik bir manzara veriyor. Kişileri yerine kendisini koymaktaki kontrolsuz kayışları, eserlerini gerçekçi plândan zaman zaman çıkarır. Denize çıktı mı, herşeyi bir şiir ha-

vasına sarar, yürütür; deniz bütün kötülükleri silen bir büyüklüktür. Ama karaya dönerken kara adamlarının dalaverecı yaşayışlarına duyduğu kinle birlikte sert bir tenkitçi gerçekçilik havasına girer. Bu iki karşıt anlatış arasında romanda değişik bir hava eser.

Balıkçı, denizdeki çetin, ama özgür yaşayışı ayrıntılarına varıncaya kadar duymuş ve yaşamış. En küçük parçalarına varıncıya kadar gemiler, sonra denizin bütün yaratıkları, balıkları, adlarından tut biçimlerine ve renklerine varıncaya kadar bilir. Bir sanatçı için gerekli tutku, bu konuda yeter derecede olduğu halde, düzenli ve sabırlı bir çalışma alışkanlığı yoktur. Sanatının büyüsüyle tutkun, yazdıklarını kontrol etmeğe yanaşmaz. Üstün bir tasvir, gözlem gücünün yanında işçiliğin yer yer ihmalkârlığı sırıtır. **«Ötelerin Çocuğu»** (1956) adındaki son romanında, kişileri ve olayların düzenini karşıtıracak kadar ihmalcidir. Başkalarının henüz ayak basamadıkları bir alanda, böylesine bir yenilik, insanı çeken bir güzellikler dünyasının anahtarları elinde olduğu halde, o denli benzersizliği ve rakipsizliğine rağmen, eserlerinin azlığının bir sebebi de, bu sanat disiplininden, sorumluluğundan yoksun oluşudur. Daha doğrusu başka sorumluluklar baskın çıkmıştır. Yalnız geçim zorlukları değil, bazan tutku derecelerinde kendisini kaptırdığı meraklar, onu çok zaman asıl başarı alanından uzaklaştırmıştır. Yunan mitolojisine bir sanatçı heyecanile girmekte, bu tutkunluk onu bazan bilim temeli çürük tezlere bile götürmektedir.

Yer yer anlatışını durdurup bilgi paragrafları açışı, anlatışı köstekliyen coşkunluklarla bölümler arasındaki birliği ihmali, eserin bütününden taşan şişkinliklere rağbet edişi, onu, bir üslûpçudan çok bir anlatıcı haline getiriyor.

Ege'nin şiirle dolu macerâlı yaşayışına bağlanışı da ayrıca eseri kadar dikkate değer. Bu **Jack London**'vârî yaşayış, bazı ayrıntılarda bile ona uymaktadır. J. London'un **«Razzle Dazzle»** gemisindeki yaşayışı ile, Balıkçı'nın **«Yatagan»** gemisindeki günleri karşılaştırılabilir. Diğer taraftan türkçeye de çevirdiği ünlü ingiliz deniz yazarı **Joseph Conrad**'daki denizin büyülü tanrısına doğru yaklaştığı yerler çoktur.

«Ötelerin Çocuğu» (1956) adındaki büyük romanında daha önce hikâyelerinde yer yer anlattığı çevreleri, kişileri, olayları bir roman yapısında malzeme olarak kullanmaktadır. Eserin, hikâyeler halinde, kişinin çevresinde toplanan dağınık yapısında sürüp giden bağlayıcı ana motif, onun insan anlayışıdır. Ona göre insanlar iki soydur Buraların- ve ötelerin-çocukları. Ötelerin çocukları iyiliksever, fedâkâr, kötülüklerden yılanmış olurlar. Onları böyle yapan

denizdir. Bunlar, bütün varlıklarile akıp giden ışığa yönelirler. Ötelerin çocuklarının asıl vatanları ayaklarını bağlıyan bu kötülükler dünyası değildir. Ancak ötelerin çocuğu olanlar bu ışığı görürler. Romanda, anaları ölmüş martı yavrularını göğsünde ısıtan, onlara uçuşa alıştırmak için kendisini uçuruma atan Hoşbulduk Selim Dede ile Haydut Kerimoğlu, ötelerin çocuklarının iki örneğidir. Romanın her bölümünde bir kişi, onların çevresinde iyiler, kötülerle bir savaşı yürütüyor. Deniz adamlarının iyiliklerile kara adamlarının kötülüklerini anlatmak için seri hikâyeler halinde kurulmuştur roman. Bölümler arasında ilgiler, bağlantılar gevşek. Bütün roman boyunca bir ana düşünce ile bu ilgi korunmakla beraber, bölümler, başka bölümlere bağlanmadan da okunabiliyor. Bu takdirde her bölüme bir başlık konulması daha yerinde olurdu.

Burada, Köroğlu, Çakıcı menkibelerinin yaygın olduğu bir bölgede, güç bir iş olan eşkiyalığı kendine iş edinen bir haydut Kerimoğlu anlatılıyor. Kerimoğlu'nun çehresi bütün çizgilerile halk rivâyetlerine uygun bir açıdan verilmiştir. Bir havari gibi aç, susuz gezen, bastığı yer kaya parçası, yatağı kum olan, dünyada biricik sevkilisi silâh olan, oyun oynar gibi rastgeldiğini soyan, yüceleştirilmiş bir eşkiya var karşımızda. Bir adı da «Deniz Defterdarı» dır. Paranın toplandığı yerden fazlasını alıp olmıyan yere verir. Balıkçı'ya göre «Deniz Defterdarı», fakir köylünün hâmisi, işini bu ülkü yolunda işliyen bir ulu yaratıktır. Haydutluğu asil bir işmiş gibi kendine yakıştırarak yapar. Ama yaşlandıkça kendisini bekliyen sona da razı olmuştur. Gördüğü işin dipsizliğini anlamış, bezmiş, bir orta yolun varlığını duyar gibi olmuştur. Ama Balıkçı, fakir köylülerin çevresindeki menkibe kahramanının dışındaki gerçek haydutluk meselesinin yanına kadar gelip dönüyor. Sanat anlayışı da, epik anlatışı da bu işi yapmasına aslında engeldi. Dış dünyaya ait meseleleri, gerçekleri daima yeniden kurar, bunları toplum temellerine inerek değil, daha çok tek kişinin bireysel yaradılışından gelen ahlâkî davranışlarına, şahsi kötülüklerine bağlıyarak anlatır. Bizde çok zengin malzemesi bulunan haydutluk meselesinin dış yüzünü, lejandlara, masallara, türkülere konu olmuş, halkın kapalı kalmış hınçlarından desteklenen haydut romantizmini, denize bağlı yaşayışın imrenilecek bir yönü olarak tasvir ediyor; haydudu kendi şiir dolu anlatışına en uygun gelen değiştirilmiş bir gerçeğin açısından anlatıyor.

Bütün roman boyunca yürüyen bir tek kişisi var. Haydut Kerimoğlu, Salim Dede, Ulalı Haşmet Bey, Danacıların Hanife, On çocuklu Zeynep, Evlâtlık Emine, Alyanak Cafer, Dalgıç Hacı Ha-

man, Edhem Reis, gibi kişilerin hepsi birer bölümde anlatılırlar. Bu kitap bir kişiler koleksiyonudur; ufak tefek kişileri bir yana bıraksak bile sayfalarca anlatılmış yüze yakın insan var içinde.

Ona göre dünyayı yaşanacak hale getiren, kötüler yüzünden yaşamağa meydan bulmıyan işte bu insanlardır, ötelerin çocuklarıdır Bunlar şimdilik azınlıktadır. Dünyanın düzeni bunlara göre kurulmamıştır. Herşey bunlara karşıdır. Ama «Ötelerin Çocukları» da vardır. Dünya, birgün gelecek, bunlarla dolacaktır. Şimdilik geleceğin güzel dünyasından haber veriyorlar. Hepsi denizden çıkmışlardır, orada yaşar, rızklarını orada ararlar. Bir gün onun çağıran sesini duyarlar, ona giderler. Balıkçı, gemici, süngerci, dalgıç, gemi yapıcıları, ellerile çalışan insanlardır bunlar. Ama güzellikten, iyilikten haberlidirler, insanı insan yapan şeyleri bilir veya sezerler. Sezdikleri güzelliğe uyarak yaşarlar, menfaatlerini teperler. Karaların törelerine, nizamlarına aldırmazlar. Bütün roman bu iki dünyanın çocukları arasındaki zıtlıkları anlatır. Ona göre toplumun gaddârlığı, sertliği, onu kuran insanların sertliğinden, taş yürekliliğinden geliyor. Bunların kötülüklerine karşı Ötelerin çocukları boşluktaymış gibi yalnız ve müdafaasızdırlar. Çevrenin varlığını duymazlar, onlara bu hali veren denizdir. Toplum baskılarını duydukları zaman da denize sığınırlar. Bütün kazaları, fırtınaları ile birlikte deniz bunların bu kötü dünya yüzünde sığınabilecekleri biricik sığınaktır. Balıkçı, ötelerin çocuklarından bir kaç tanesini de kara insanlarından seçiyor. Orospu Emine, Tiycan gibi. İkisi de eski trajedi kahramanları gibi olmaz felâketleri göğüslerinde taşırlar. Denize açılamadıkları için belâdan yakalarını sıyıramazlar. Kara insanlarının kötülükleri onları ezer. Ötelerin çocuklarının en mutluları yine erkeklerdir, kadınları ise karada dert çekmeğe, dünyanın kötülüklerini göğüslemeğe terkedilmişlerdir .Balıkçının kadın kişileri hemen hemen erkekler sırasındadır. Erkeklerle birlikte yaşamanın çilesini paylaşırlar. Neşeli, uysal, evlerine bağlıdırlar. Bazan da bu roman da olduğu gibi Tiycan ölçüsünde erkekler sırasında özgür ve büyük de olabilirler. Bu da Balıkçı'nın kafasında yaşıyan bir kişidir, onun düşüncelerini paylaşır.

Bu, bir roman değil, 875 sayfalık bir yaşama panayırıdır. Canlı bir halk kalabalığının ülküleştirilmiş tasviridir.

Bakkal Hasan iki oğlunu ve birkaç komşu çocuğunu sünnet ettiriyordu. Yirmi otuz kişi davetli vardık. Erkekler bakkal dükkânında, kadınlar da, dükkânın ardındaki evdeydiler. Dükkânda halka kurmuştuk. Rakılar çekiliyor, kafalar tütsüleniyordu. Hasan Ağa'nın dili çözülmüştü. Hiç söyletmiyor, hep kendi konuşuyordu. Hâtırası otuz kırk yıl öncesine, delikanlılık çağına dönmüştü.

— Beni içirmiye gelmez. Tehlikeli olurum. Yani kama çekip saldırırım demek istemiyorum. Ama, Allah için söyleyin a arkadaşlar, niçin içiyoruz? Her günün, aynı şeyler etrafında dolaşan düşüncelerinden kurtulmak için değil mi? Kafa bir plâk değil ki hep dönüp dolaşıp aynı makamda ötmekten hoşlansın.. İçki, hayalciler ve malihülyacılar diye kendileriyle alay ettiğimiz rüya görücülerinin, istikbal umucularının bir pantomiması değil de nedir? Genelevin aşk taklidi olduğu gibi.. Ama taklit diye gidilir de iş ciddiye biner ha?

Size ne diyeyim? İçmem, içemem amma, bir de içince dünya maddesinin şuuru olan beynimi her günkü dünya kabzasından fora edip meydan okuyasım geliyor. Vallahi şu yaşımda beni deli diye tımarhaneye tıkmanız tehlikesi var. Babamın iki kayığı vardı. Ben ve benimle yaşıt bir tayfa ile kayığın birini ben, ötekini de —asıl yollusu oydu— babam idare ederdi. Mısır'a, şuraya buraya gider gelir, öteberi getirirdik. Babam denizi sevmezdi. Yolculuğa çıkmazdan dört gün önce suratım asar, somurtmıya başlardı. Denizde iki kayık hep yanyana giderdik.

Benimle beraber gemicilik eden arkadaşla —hayır arkadaş demiyeceğim, kardeşim, diyeceğim ona, denizde boğuldu o deniz oğlu.. — kayığı alıp kaçmayı aklımıza kurduk. Kristof Kolomb, yüz elli tonluk güvertesiz karavellâlarla Atlas Okyanusuna açılmıştı ya, biz ne diye gidemiyelimdi? Biz de insan değil miydik? Geceleyin hemen sıvışıverecektik. Babamızın, kaçtığımızın farkına varmaması lâzımdı. Dedik a, onun kayığı yollu idi. Yelkenleri de yepyeni idi. Babam bize yetişir yakalardı. O zaman on dokuz yaşında idim.

Ben ve arkadaşım bir kahvehane duvarında sinekelere ve pis-

liklerine vatan olmuş bir dünya haritasını dört ateşli gözle, yokladık. Dünyaya gelmiştik. Tanımadığımız bir saraydı bu. Yıldızları, ayı, güneşi vardı. Hele hele uzak okyanusları vardı. Karar verdik. Mısır'dan Anadolu'ya gelirken dümen kırıp sıvışacaktık. Babam Adalar denizinin binlerce adası arasında körebe oyununu ebesi gibi bizi arayacaktı. Amma bulamıyacaktı. Biz de Mataban burnu, Sicilya, İspanya demiyecek, Cebelütarık'tan hop dışarıya, engine açılacaktık.»

Misafirler arasında dünyalığı yerinde, dörtbaşı mamur bir tüccar vardı.

— Yahu Hasan Ağa, babanızın malı mülkü yerindeydi, ne diye kaçıyordunuz?

Dedi. Hasan, göz yaşlarına kapı komşusu bir gülüşle çalkandı.

— Bak, sana söyliyeyim. Dünya güzeldi. Ben de kör değildim. Gökün, denizin mavisi esince gönlüm yay altında öten keman gibi öterdi. Gönlüm çıra gibi tutuşurdu. Kaçtıktan sonra zorluklarla çatışacakmışım. Adam sen de. Sevgi kabını, üzerindeki sevinci, dibindeki zehiriyle dibine kadar güle güle içecektim. İşte böyle.

Dedi. Koca bir bardak rakı doldurdu. Bir iki aç yutuşla bardağı son damlasına kadar boşalttı.

—Biliyorum, bu söylediklerim size gülünç gelir. Hani vallahi suratlarınıza bakıyorum da söylediklerim bana bile gülünç geliyor. İnsan ilk gece evlendiği zaman gelinle yalnız kalır a. «Deniz!» deyince gözümde cennet, içimde cehennem yanıyordu. Ben güvertede denize bakarken, söylediklerim hiç gülünç gelmiyordu. Hiç gülünç bir deniz, gülünç bir dağ, gülünç bir bulut gördünüz mü? İnsan yalnız gülünç olur. Fırlamak istiyordum. Güzelliği istiyordum. Burada güzelliği bulmuyor değildim, buluyordum. Ama güzellik çiçeğinde de, insanında da, dağında, denizinde de hep kendinden öte bir daha güzeli ima ediyor ve tam bundan dolayı güzel oluyordu. Bundan dolayı parlayış uçuş oluyordu.

Ben de düşüncelerimle, arzumla, ümitlerimle hep seyahat ediyordum. Kuşu uçmıya, nasıl diyeyim, şarkıyı devam ettirmiye, uzatıp gitmiye ve kesilmemiye davet eden gök, beni atılmaya davet ediyordu. Gurup zamanı, batıda, bu günün dünyasını, dağıyle, taşıyle kapkara ve manasız bir siluet haline getiren ve başka yerde yarının ışığını parlatan o güneşin nurunda bir uzaklık, bir hürriyet vardı. O nurda uçmayı özlüyordum. Uçan bir martı gibi, denizde öyle bir hürriyet vardı ki, karaya dönmek yüreği burkan bir işkence oluyordu.

Bir limandan ötekine tüccar malı taşı, navlun, konşimento, yük-

leme ve boşaltma kâğıtları, gümrük tezkeresi, pratika, pasaport bütün bu kâğıtları, insanlar, birbirine pâra çaldırmamak için uydurmuşlardı. Benim para çalmakta hiç gözüm yoktu. Bir yerden bir yere gönderilen taahhütlü posta paketi gibi, beni beşikten mezara kadar bu tomar tomar lüzumsuz kâğıtların içine sıkı fıkı sarıp boğmanın ne mânası vardı? Kazancından da, hesabından da bıktım, usandım. Dümeni mükadderata, gemi provasını da engine vermek istiyordum. Babam, para kazan, boş şeylerle uğraşma diyordu. Benim içimse o zaman deniz boş bir lâf değildi. Hele saadet bir rüya değildi. Hiçbir zaman, o gün kadar yaşamanın bir saadet olduğuna emin olamazdım. Ne bileyim hayat tarif edilemez, yaşanır. İşte resimde şimşeği yapıyorlar a. Kara kalemle yapılan şimşeğin şimşeğe benzer yeri mi olur?

Denize kaçarak bir akılsızlık etmiş olacağımı sanıyorsunuz değil mi? Gönlüm ve aklım öyleyken, akılsızdım da, tabutumdan beş on kere daha geniş olan bu dükkânda beş kuruşluk kaşkaval peynirini altı kuruşa satarak mı akıllandım?

Mısır'dan İzmir'e gidecektik. Kardeşimle konuşmuştum. İmkânı varsa Girit'ten batıya doğru, yoksa Sporad adaları arasından kaçacaktık. İskenderiye'de demirli idik. Lodos kalktı. Babam:

— Çabuk olun. Dört beş yolcu var. Onları siz alın.

Dedi. Kayığa gidip kardeşime haber verdim. Kucaklaşıp, güvertede zıp zıp hopladık. Yolcuları rıhtımdan almak üzere sandala atlayıp limana vardım. Onları eşyaları ile birlikte sandala yığdım. Biri:

— Aman şu çantada kırılacak eşya var. Dikkat ediniz! Der. Öteki:

— Aman yavaş çek sandalcı, fena oluyorum, kusacağım. Der. Aldıran kim? Bastım küreği.

Gabyaları salıverdik. Makaralar hırıl hırıl hırlarken ben de engini lıkır lıkır içiyorum sandım. İpler yılanlar gibi vızladı. Yelkenler benim ve arkadaşımın göğüslerimiz gibi kabardı. Rüzgâr sertti. Gel keyfim gel. Çığlık gibi limandan kopup fırladık. Denizleri paçavralar gibi parçalıya parçalıya gidiyorduk. Direkler öne eğildi. Sular omuzluklarda ikiz şelâleler gibi parlıyordu. Koca tirhandil bazan su içen kuş gibi öne eğilip bastonunu denize batırıyor, sonra kıçını oturtuyor. Saçından, sakalından şırıl şırıl sular sızdıran deniz tanrısı gibi provasından sular akıta akıta azametle göke kalkıyordu. Gemi tiril tiril titriyordu. Yolcular arasında güzel bir kız vardı. Ben dümendeydim. Korkudan beti benzi atmıştı. Bana koşup:

— Batıyor muyuz?

Dedi. Onu yatıştırdım. Direk dibindeki yerine döndü.

Sevincim yüreğime sığmıyordu. Akıbet işte kayık, provasını yutmak istiyen bir dünyanın ta dişlerine, ta gözüne dayatıyordu. Onu kırıp öte geçmek üzereydi. Kayık sanki rüzgârla değil yüreğimin arzusiyle uçuyordu. Gözlerimi, göz yaylımınca açıklıklarda gezdiriyordum. Dar bir yerde bacaklarımı kıvıra kıvıra rahatsız olduktan sonra boylu boyunca uzatıştaki ferahlık ve rahatlığı duyuyordum.

O gün gittik. Ertesi günü Girit'le, Kerpe ve Skarpantos ufkun ötesinden birer mavi bulut gibi yükseldiler. Ne yupyumuşak adalardı onlar. Niyetimiz Sidero burnu ile o burnun yanındaki Yanisad adaları arasından geçmekti. Çünkü tam oraya varıncaya kadar karanlık çökmüş olacaktı.

Sidero burnuna daha otuz beş mil kadar bir mesafe kalmıştı. Güneş batıya ağdı. Gök, ölen bir balık gibi renkten renge geçiyordu. Can çekişirken en güzel rengini son soluğuyla verdi. Güney gecesi bütün yıldızlarını takındı. Yıldızlar çakıp çatırdıyordu. Ne kalabalık, ne gürültüydü o!...

Geminin yelkenleri kehkeşanın ağartısına karşı kapkara yükseliyordu. Gemi, dolu yelken samanyolunun ortasından geçiyordu. Ama rüzgâr birdenbire kesildi. Kardeşimle yelkenlere kova kova su atıyorduk. Havı dökülmüş yelkenlerimiz elekler kadar seyrekti, rüzgâr tutmuyorlardı. Maksadımız onları ıslatarak rüzgârı kaçırmamaktı. Babam, Girit'in iskele yanında yükselen gölgesi üzerinde, kayığımızın karaltısını seçemezdi artık. Işıklarımızı söndürdük.

Şehirleri dolduran insanlar arasında doğdu doğalı geceyi görmemiş olanlar çoktur. Onların gecesi, gece değil, gündüzün, lâmbayla, elektrikle yapılan bir taklididir. Geceyi tanımak için yaradılışın tenha yerlerinde bulunmalı. Hiç unutamıyacağım, rüzgâr kesilince sıcak arttı, kesif bir sis de denizin yüzüne yayılmıya başladı. Hoşumuza gidiyordu bu. Çünkü bizi tamamiyle gizliyecekti.

Uzaktan uzağa Astropalya feneri hayal meyal çakıyordu. Karanlıkta babamın yeşil fenerini görüyordum. Daha sonra kırmızısını görmiye başladım. Kardeşimle derin bir nefes aldık. Çünkü babamın Sidero burnuyla bizim kayığın arasından değil, bizim sancak açığımızdan geçecekti. Rüzgâr büsbütün kesildi. Yelkenlerimiz sarkıyor, ara sıra patırdayıveriyorlardı. Ama babamınkiler de öyle idiler ya. Kardeşim sandalı indirip kürek çekmiye başladı. Girid'in

karlı dağlarından serin serin esecek kıyı rüzgârını kapacağımızı umuyorduk. Öteki kayık ise ayna gibi bir denizde kök salmış kara bir selvi gibi yerinde saplı kalacaktı.

Fakat sıcak neydi yahu? Sis sıklaştı. Yıldızlar silindi. Karanlıkta ağarıp sönen soluganlar bile görülmez oldular. Bütün engin yalnız bir ses oldu. Dâvet eden bir ses. Karanlıkta insan kendi ayağını, elini bile göremiyordu. Ben, kâinatın ortasında elsiz, gövdesiz bir varlık olmuştum. Bütün varlıksa, «gel!» diyen bir sesti. Artık Sidero burnuna yaklaşmıştık. Yekeye basarak dümen kırdım.

Yıllardan beri aradığım, yolunda can attığım bu mutlu dakikada hernedense neşem yoktu. Senin aradığın hayaldi diyorsunuz ve gülüyorsunuz. Hayır, hayal değildi. Sakın ha hayaldir diye enginin dâvetine kulak tıkamayın. İçinizde o ses çınladı mı, hayatınızın en buhranlı anları çaldı, ve siz de hayatınızın en büyük imtihanı ile karşılaştınız demektir. Ondan sonrası, sükûttur, hareketsizliktir ve hareketse bile, âdet, görenek ve gelenektir. Çünkü enginin sesine kulak tıkayandan artık o ses uzaklaşır. Susar ve bir daha duyulmaz.

Nitekim o ses içimde sönüyordu. Hava gövdemi sıkı sıkı saran sıcak bir battaniyeydi sanki. Soluduğum hava değil, sıcak bir pamuktu. İki direk ucunuz, geceleyin hamam halveti buğular içinde yanan iki fosforlu ve donuk kandildi. Bilirsiniz ya havada çok elektrik ve sıkıntı olunca direk ve seren uçları sönük bir yeşil ışık çıkarır. Direğin dibinde oturan yolcu kızın göğsü, kuğu gerdanı gibi ağarıyordu. Kar gibi idi. Ama daha toprağa dökülmemiş kar. Karanlıkta gerdanı kapkara selviler arasında ağaran mezar taşımdı.

Elimde dümen, ayakta duruyor ve ona bakıyordum. Teninin aklığı değil gözlerimi, fakat sanki kâinatı bile ağartıyordu. Artık denizin sesi susmuştu. Çürüyen, gübre gibi ısınan havada ihtiraslı bir ağırlık vardı. Damarlarımı patlatırcasına çarpan kanım, bana «Ben erkek kanıyım!» diye haykırıyordu. Yakıcı karanlığın kaskatı duvarı üzerinde hayalim, karasaçlı, beyaz vücudun kırışarak oynadığını görüyordu. Kirmanda eğirilen yumuşak kuzu yününden daha kıvrak olarak gövde aklığım büküyor, kıvırıyordu. İnsanı çeken, baş döndürücü bir uçurum gibi döne döne soruyup sömüren bir girdap gibi beni kendine çekiyor, ayaklarının altına getiriyordu. Şakaklarımda nabzımın değil, fakat onun damak şaklatışı, bağrımda yüreğim değil, fakat onun topuk vuruşu, yerinden fırlıyacaklarmış gibi ardlarına kadar açılan gözlerim sanki iki

kıpkızgın şiş idi. Demir kafes içine kapanmış bir hayvan gibi titriyorum. Bütün kadınların bir ağzı olmasını ve yekpare bir öpüşte kuzeyden güneye kadar hepsini birden öpmeyi istiyordum.

Kadınlarda bir altıncı duygu vardır. Yolun kenarına yaklaşmakta olduklarını, oraya varmadan sezen körler gibi, kız da o karanlık içerisinde beni avı olarak seçmişti. Ses çıkarmıyordu. Sessiz bir kadındı. Nasıl diyeyim? Gürültüsüz gök gürültüsü gibi sessiz ve kuvvetli. Kayığın provasını açık engine tutan elimin parmakları, dümen yekesini sıkıp kanatmak istiyormuş, gibi tırnaklıyordu. Bir aralık dayanamadım. Yerimden fırladım. Dümeni tutmuş olan elimi önümdeki ağartıya götürdüm. Kendi haline bırakılan dümen cınız diye mendeşeleri üzerinde dönerken kayığın provası da açık ufuklardan hazin hazin ayrıldı. Bir öpücüğe hayatımı mahvetmiş zencirlemiştim.

İnsan olaylarla oynarken, olaylar onunla oynayıverir. Hayatı alt üst eden maceralar pek ufak tesadüflerden doğabilir. Tuhaftır, amma böyledir. Ben, kendimden geçmiş, kadına doğru atılırken denizin sükûtu bir emirle sarsıldı. Babam megafonla bana: «Ulan! ışıklarını yaksana!» diye gök gürültüsü gibi gürledi. Silyonu ve sancak iskele fenerlerini yaktık. Artık bitmişti. Kaçamazdık. Babamın megafonla bağırmış olduğu sözler enginin hakkımda vermiş olduğu hükümdü. Engin beni almış, çiğnemiş, yavan bulmuş ve koynuna kabul etmiyerek haktuuuh! diye, gerisin geriye, ayrılmış olduğum limana tükürüyordu. Gönlüm, rüzgârı kesilen, bir solugan gibi kadının bakışlarında yuvarlanıyordu.

Yarından vazgeçtim ve işte bugünü buldum. Karım güzeldi. Fakat elde edilmek hırsiyle kovalanan güzellik çekiciliğini kaybeder. Hani bir masal vardır a! Tanrı bir periyi kovalarmış, ona yetişip de, kolları arasına alınca, bağrına bir ağaç odun basmakta olduğunu görürmüş. Şimdi rüzgârı duydukça içime bir gariplik, bir öksüzlük çöker. Kayığı ufka uçurup yükseltecek rüzgârın, benim için boşu boşuna estiğini düşündükçe, içimden sanki otuz kırk yıl uzakta boğulmuş bir çocuğun hıçkırıklarını duyarım. Hayat mı diyeyim, ölüm mü diyeyim, bende öldürebileceklerini zaten vaktiyle öldürmüş ve çoktan posamı bu dükkânda bırakmış. Enginı boğmakla ben boğuldum. Her şeyi kaybettim ve para kazandım. Ne işe yarar?..

Hasan Ağa durdu. Artık anlatamıyordu. Sözlerin ardı arkası kesilmişti. Bir iki kişi gayret edip ortaya bir lâf başlangıcı atmıya uğraştı. Ama zorla düğün mü olur? Bir şakaya gülüp dururken, apansızın can evinden vurulan askerlerin ölü gülüşü, yüzlere

bir sırıtış maskesi gibi yapışakalmıştı. Bakışlarında soğuk bir boşluk vardı. Nihayet odanın ortasında koca bir çanın, matem çalarcasına ding... ing.. ing.. ettiği duyulur gibi oldu. Birisi, «Ne konuş muyorsunuz? Saat başı mı çaldı yoksa?» dedi. Ve engin ölülerini geri verdi. Dükkânda sigara dumanının mavimtrak sis tabakaları uzun dalgalar halinde yavaş yavaş inip çıkıyordu. Sanki engin, yavaş yavaş dükkâna kayıp yayılmıştı. Onun üzerindeki yüzler de, hep soluk, hep çöküktü, denizde boğulanların naaşlarına benziyorlardı. Misafirlere bakarken Bin Bir Gece Masalının hep taş kesilmiş bir şehir halkını hatırladım.

Saat başı, o karanlıktır ki bin ampulle aydınlanan salonun içine yayılır, ondan sonra zoraki olarak bin kişi birden hora tepse, ölümün ving! ving! diye öten sükûtundan başka bir şey duyulmaz. Fakat saat başı kısa sürdü. Çünkü kafaları, kurulu saatler gibi her gün düşünmek itiyadında oldukları düşüncelerin çemberi içinde çark etmiye gidip gelmiye koyuldular. Hasan Ağa da dahil, herkesin artık aklı başına dönmüştü. Arka kapıdan ihtiyar bir kadın girdi. Misafirlerin lokum istediklerini söyledi. Hasan Ağa kadını misafirlerine göstererek, «işte benim, hesabını kitabını bilir karıcığım. Yani denizde, kayıkta rastgelip sevdiğim kadın. İskenderiye'den İzmir'e varır varmaz onunla evlendik.» diye takdim etti. Kadın somurtacak değildi ya, misafirlere gülmek lâzım geldiği için güldü. Sonra raflara dönüp lokum kutusunu, aradı. Lokumları alırken Hasan Ağa kalkıp yanına yanaştı. Ve misafirleri tarafından işitilmemek üzere sesini kısarak, «o lokumları alma, onlar tazedir. Ötekiler bayattır, onları elden çıkartalım» dedi. Kadın kocasının akıllılığına hayran kaldı. Ona güldü. Bayat lokumları alıp götürdü. Misafirler mezelerden, ve onların nasıl pişirilmeleri lâzım geldiğinden, veya hangi tarihte ve hangi yerde, güzel bir mezeye rastgelmiş olduklarından gülüşe gülüşe konuşmıya koyuldular.

Yaşasın Deniz (1954) den :

MANEVRA

On, onbeş balıkçı kayığı, açıklardaki ıssız adayı, geceleyin ağlariyle sardılar. Şafak sökerken türkülerini göklere, var kuvvetlerini de küreklere vere vere ağlarını kaldırmağa başladılar.

Fakat her gün mavilerde tatlı tatlı eriyen türküleri, o gün dudaklarında sönüyordu. Havada bir sıkıntı vardı, yüreklerine bir sıkıntı çöküyordu.

Bir ihtiyar

— Bugün martılar kayıkların üzerinde uçuşmuyorlar. Baksanıza! Yuvalarına dönüyorlar. İşte bu fenaya işaret.

Dedi. Ortalıkta garipsi bir ıssızlık hali vardı. Herkes göz kulak olmuştu. Susan deniz fırtınayı bekliyordu. Balıkçılar «Acaba nereden patlıyacak?» diye ufku gözleriyle fırdolayı araştırıyorlardı.

O gün bol bol istavrit, mercan, izmarit ve melonas balıkları yakalamışlardı.

Kayıkların yarı yerlerine kadar dolan ambarları canlı bir gümüşle kaynaşıp kıpırdaşıyordu. Martının kaptanı Yavaşoğlu

— Acele edelim arkadaşlar!

Diye bağırdı. Kaşları çatıktı.

Keşişleme tarafından bir davulun üzerinde parmak gezdiriliyormuş gibi homurtular geliyordu. Balıkçılar hem mal, hem can korkusiyle ağları hızla içeriye alıyorlardı. Hırçın bir hışıltı duyuldu.

Armanın bütün ipleri acı acı haykırıştılar Kayıktan kayığa

— Ağları kesin!

Emri tekrarlandı. Bıçaklar çekildi. Denizciler kendi can damarlarını kesiyorlarmış gibi ağları kestiler. Bir çok fukara balıkçıların yer yüzündeki bütün varının yoğunun büyük bir kısmını teşkil eden ağlar, kırmızı, mavi, yeşil, balık yükleriyle köpürmeğe koyulan denizlere çöktüler. Yelken makaraları hırıldadı. Kısa fırtına serenleri ve küçük kırmızı fırtına yelkenleri hissa edildi ve yapraklanarak şamarlar gibi şakırdadı. Kırmızı fırtına yelkeni kaldırıldı mıydı, acı deryada ölüm kalım savaşına girişiliyor demekti

İlk sağnak denizlere duman arttırarak savruldu. Az kalsın balıkçıların yelken, seren, elbise ve başlarının saçlarını yolup götüre-

cekti. Rüzgârda uzun etekleri başlarına ters dönmüş kadınları andıran kayıklar, direklerinden aşan savruntu ve dumanlarla boca alabanda kasırganın önüne katılmış alabildiklerine kaçıyorlardı.

Güney imparatoru Koca Provezza fırtınasının önünde, ister ölüm, ister kalım hangisi olursa, olsun ona doğru gitmek zorundaydılar.

O anda her kayığın işi kendi kendine yetip arttığı halde, yine kayık kayıktan, insan insandan ayrılmamağa çalışıyordu. Tayfa ellerine geçen kap kaçakla boyuna denize su aktarıyordu. Çünkü serpintiyle ambarlar çabucak doluyordu. Ağır basan balık yükü dolayısiyle suda alçak çöken kayıkların içlerine serpinti değil, dalgalar takımiyle atlıyordu.

— Balıklar denize!

Diye bağrıldı. Balıklar ve içeri alınmış olan ağlar da denize atıldı. Topaçlar gibi döne döne yetişen sağnaklar denizden sömürdükleri suları paçavralar gibi savuruyorlar, bin ekspres treninin gürleyişiyle geçiyorlardı.

Yavaşoğlunun Martısı uğursuz sayılırdı. Yapıldı yapılalı üç dört kere alabora olmuş, dokuz kişi boğmuştu. Yapısında bir eksiklik, bir yerinde bir çalıklık vardı. Aksaklığı neresinde olduğu kestirilemiyor idiyse de pek kancık tekne olduğu besbelliydi. Hele Yavaşoğlu dümeni kıl kadar yanlış kırsın, veyahut gözü bir saniye süresince Tanrı gözü gibi yerde hazır ve nazır olmakta kusur etsin, kayık içindekilerin boğulduklarının resmiydi. İşte şimdi bile bir ân için kayığın kıçı kalkmış, dümeni havada kalmıştı. Tekne hemen bordasını dalgaya verdi. Yavaşoğlu dişlerini kırarcasına sıkarak gıcırdattı. Hem kasırga, hem de kayıkla uğraşıyordu.

Yavaşoğlunun oğlu 14 yaşında Mehmet, direğin dibine çömelmişti. Hemen salıvermek veyahut çekmek üzere sigorta ipinin ucunu elinde tutuyordu. Gözü her işareti hayat memat olan dümendeki babasındaydı. Babası «Sigortayı boşla!» diye haykırdı. Mehmet ipi salıverdi. Seren babasının başı hizasına indi. Arkadan gelen bir dalga azmanı kayığın kıçını havaya fırlattı. Çocuk babasını, elde dümen yekesi havada uçuyor sandı. Fakat dalga gurr diye kayığın altından geçti.

Bu sefer oğlan babasının kayığın kıçıyla beraber çukura çökmekte olduğunu gördü. «Baba!» diye bağırdı, fakat Yavaşoğlu yine başdöndürücü yükseklere savrulmuş gibi oldu. Martı uçmakta devam ediyordu.

Arasıra kasırganın çığlıklarından ayırt edilebilen insan çığlıkları duyuluyordu. Demek ki boğulanlar vardı. Köpük ve su yalnız

denizlerden değil, göklerden de savruluyordu. Artık kayık kapkara bir kâbusun ortasında gidiyordu. Üstlerinden sanki bulut değil fakat zindanlar yarılıyor, başlarının üzerine terskepçe dönmüş uçurumlardan alevler fırlıyordu. Tam böyle bir trampet ateşiyle yetişen bir sağnak kayığa iki takla attırdı. Martı karinesi havada olarak yüzdü.

Bunalmış olarak yüze gelen Yavaşoğlu etrafına bakındı. Kayığa iki kişi tutunuyordu. Biri neredeydi? Yavaşoğlu biricik oğlunun kaybolup olmadığını merak ediyordu. Fakat ilk önce oğlunu sormayı kaptanlık şanına yediremedi. Tayfanın adlarını çağırarak: «Orada mısınız?» En son olarak «Orada mısın oğlum Mehmet?» diye sordu.

«Buradayım baba!» diye cevap aldı. Yavaşoğlu kayığa tutunanlara «sıkı tutunuz hepiniz!» diye bağırdı.

Havanın böylesinde pek tabii olarak, olsa olsa boğulmak vardı, fakat buna rağmen tayfa avuç, parmak, tırnak ve dişleriyle tutunuyorlardı. Bir saniye daha fazla yaşamak için bir saniye daha tutunmğa çabalıyorlardı. Şuuru söndüren bir korku ve işkence içinde can evlerine işleyen bıçağın acısiyle bağıran hayvanlar gibi «imdat! imdat!» diye haykırıyorlardı. Uzun zaman dişleri çatırdadı, deniz tuzundan yanan gözleri bir şey göremez oldu. Bir an gök yırtılıp parladı, bir kayığın kendilerine doğru gelmekte olduğunu gördüler. «Kurtarın bizi!» diye acı acı yalvardılar.

Gelen kayık «Ümit» idi. Dümende Habib kaptanı gördüler. Yirmi metre önlerinden geçerek fırladı gitti. Uzaklaşırken içindekiler başlarını döndürdüler. Denizde kara kaderlerine bıraktıkları insanlara baktılar. Dudaklarından bir çığlık koptu. Denizdekileri kurtarmağa kalkışmak -onları kurtaramadan- kendilerinin boğulmaları demekti. Denizde kara kaderlerine bıraktıkları arkadaşlarından af diliyorlardı. Derken birdenbire uzaktan bir insan sesi çınladı. Yine gök çaktı. «Denizkuşu» üzerlerine davranıyordu. Ona Ateşoğlu kumanda ediyordu. Tam otuz sene Yavaşoğluyla beraber avlamışlar, fena günleri, iyi günleri beraberce yaşamışlardı. Başkasının yapmağa güvenemediğini gözlerine yaşlar dolan Ateşoğlu göze almıştı. «Orsa!» diye bağırmasiyle dümeni basması bir oldu. Dönen «Denizkuşu» sancak omuzluğuyla gelen dalgayı karşıladı. Bu ana baba gününde orsa etmek delilikti. Ne var ki Ateşoğlu dümendeydi. Yükseldi, yine boca etti. Etrafına bakındı. Gök yıldıradı. Uzakta Martıyı seçebildi. Bütün hiziyla üzerine davrandı. Fakat ona yanaşmak demek tekneye çarparak onu tuzla buzetmek demekti. Martının yanından geçti. Megafonla :

«— Dayanın arkadaşlar, yine geleceğiz!» diye bağırdı.

Yine orsa etti. Kayık mükemmel bir manevra ile mihveri üzerinde topaç gibi döndü. Kasırganın gözüne yükseldi, bocaya döndü, fakat (Martı) gözükmüyordu. Gök çakınca provadaki gemici «oradalar!» diye gösterdi.

Ateşoğlu, «sancak ve iskelede ikişer kişi dursun. Gözünüzü dört açın! Çünkü manevrayı pek tekrarlıyamayız. Birisi sigortanın yanında dursun, (Mayna!) deyince mayna ha, dedi.

Denizkuşu, Martının üzerine ok gibi fırladı. Rüzgâr yüklenince bütün arma işkencede öldürülen insan kemikleri gibi çatırdıyordu. Martıya beş metre kala «Mayna!» diye bağırıldı. Martı koca bir dalganın tepesindeydi. Dalganın ötedeki sathı tam düşeceği zaman Ateşoğlu «İssa!» diye bağırdı, seren havaya fırladı; yelken göklere savrulur gibi oldu. Denizkuşu, kamçı yemiş yarış atı gibi tamamiyle havaya kalktı; Martının dalgaya yan gelen karinesinden üzerinden atıldı. Ateşoğlu: «Alın içeri!» diye bir çığlık saldı. Denizkuşunun tayfası küpeşteden yarı bellerine kadar eğilerek denizdeki arkadaşlarını saçlarından, çenelerinden, kollarından, artık rastgele tutarak ambara koca balık devrilmiş gibi al içeri ettiler. Denizkuşu havuz üzerinde çarkedip kanat üzerinde su kapan kırlangıçlar gibi dört kişiyi kapıp almıştı. Ateşoğlu, «Kaç?» dedi. Tayfa «üç» dedi, Martının kaptanı «Tamamız!» dedi.

Vah vah, aman, geçmiş olsun, diyecek zaman değildi. Denizkuşu zindan gibi karanlıklara kırmızı yelkeniyle dalıp gitti.

Gülen Ada (1957)dan :

CENNET GEMİSİ

Gangava (Sünger gemisi) Bozburun'a doğru yol alıyordu. Gökyüzü yıldız pırıltısından ibaretti. Tayfa küme küme güverteye toplanmıştı. Deli Memiş adlı bir süngerci de oradaydı. Aklını birkaç yıl önce oynatmıştı. Anadolu kıyı köylüklerindendi. Sefer dönüşü evine varınca, karısının ve dört çocuğunun bir gece önceki depremde ezilmiş olduklarını görmüş ve çıldırmıştı. Süngerciler on beş gün önce sefere çıkarken, onlara, beni de alın diye yalvarmıştı. Ona acımışlar, «haydi gel» demişlerdi. Deli Memiş, etrafına halka olmuş denizcilere «Cennet Gemisi» ni anlatıyordu.

«Ölen denizciler elbette cehenneme gitmezler, amma cennete de gitmzler, çünkü cennette deniz yok, yalnız kara var. Tuba ağacı var, fakat onun kerestesinden bir tirandil teknesi yapsan bile, onu yüzdürecek deniz olmayınca kaç para eder?

«Gemiye manevra yaptırırken direkten güverteye düşüp ölen, veya denize düşüp boğulan denizciler için Ulu Tanrı bir Cennet Gemisi yaptırmışmış. Öyle ya, denizsiz cenneti denizciler neylesinler? Orası onlara cehennem olur.

«Onlar, yani denizciler, bir kere öldüler mi, yaraları görünmezmiş. Meselâ başı veya bacağı ezilmiş, bir denizci Cennet Gemisinde gene başlı ve bacaklı olurmuş. Sonra hepsi de sanki yirmi yaşında imişler gibi gençleşirlermiş. Bunların arasında Gelibolu'dan, İzmirden eski leventler varmış, fakat en çok Berberiye'den korsanlar bulunurmuş. Yeni terliyen bıyıkları ve gülümsedikleri zaman bembeyaz parlayan dişleriyle görülecek delikanlılarmış. Armaya tırmanmakta onlardan daha çeviği ve atiği bulunmazmış. Çünkü gövdelerinin ağırlığı yokmuş. Değil yetmiş, seksen okka, en boylu boslusunun bile ağırlığı bir dirhem değilmiş. Bir sıçrayışta güverteden papafingonun ucuna konarlarmış, direkten direğe de hoplarlarmış.

«Bu Cennet Gemisi küçük bir gemi değilmiş. Provasından dümenine kadar, yani gemiyi boylu boyunca yürümek için bir ay lâzımmış. Direkleri o kadar yüksekmiş ki, geceleri Saman Yolunu süpürürmüş. O denizlerin içi sevinçler ve saadetlerle dopdoluymuş. Denizciler de sevinçlerinden kendilerinden geçip boyuna deniz ve su türküleri ve mânileri söylerlermiş. Hattâ bazan geceleri yalnız olarak nöbet beklerken bize denizden tatlı bir fısıltı gelir a! İşte o, işte o ölmüş denizcilerin uzaktan işitilen türküleriymiş. O geminin

direk ucuna biz diri denizciler bir çıkarsak ancak sakalımız ağarınca inebilirmişiz. Direk tâ o kadar yüksekmiş. Bazan hani göğün bir tarafında yağmur yağar, öteki tarafında günlük güneşlik olunca, yedi renk gelin kuşağı mı, eleğimsağma mı, ne olur a? İşte o eleğimsağma denizcilerin Cennet Gemisinin direğinden uzanan fors sancağı imiş.

«O gemide vardiyalar da varmış, fakat ikide-birde düüt! düüüt! diye düdük çalmazlarmış. O geminin reisi Nuh Aleyhisselâm, ikinci kaptanı Yunus Aleyhisselâm'mış. Öteki peygamberler de sık sık gemiye misafir gelirlermiş. Geminin kerestesi Marmaris'in buhur ağacındanmış. Demirleri, çivileri, hep altın ve gümüştenmiş, gemide bir cakaloz topu varmış, onu patlattıkları zaman tâ kalû belâdenberi cehennemde yanmıya alışkın, şeytan bile: «Aman yandım!» diye bağırır kaçarmış.

«Melekler gelirlermiş, hep hepsi de gelin elbiseleriyle gelirlermiş, denizcilerin ranzalarına otururlarmış. Bunların esmer, kara gözlüleri bizim güneyin Menteşeli kızlarına, çakır gözlü, sırma saçlıları da Rumeli kızlarına benzerlermiş.

«Yemeklerde öyle bayat galeta değil, her gün tavuk kızartması, hindi ve kuzu dolması, onlarla beraber akik gibi, yakut gibi kırmızı, bir de güneş ışığı gibi altın sarısı beyaz şarap sunarlarmış. Korsanlar içerlermiş ve hep yelken gölgesinde şekerleme kestirirlermiş. İnsan yalnız çubuğunu tütünle doldurmak için uyanırmış. Olur a denizciler dünyada bıraktıkları çoluk-çocuk ne oldu diye merak edip efkârlanınca hemen çubuk yakarlarmış, tam grandi direğinin dibinde içi tütün dolu kocaman bir fıçı bulunurmuş. İnsan ondan ne kadar tütün alsa, fıçı gene dolu bulunurmuş. Bu tütünün dumanı açık mavi olurmuş. Bazı akşamlar ufukta mavi mi diyeyim, pembe mi diyeyim, ince hafif bir buğu olur a, işte dünyadaki çoluk çocukları hakkında efkârlanıp da onları göresileri gelen şehitlerin dudaklarından tellenen dumanlarmış onlar.

«Ben bu söylediklerimin hepsine eminim. Hani, Koca Hamza vardı ya? Hani dört yıl önce Mondros muharebesinde şehit olmuştu. Onunla beraber savaşıyorduk. İkimiz de Mesudiye zırhlısının kıç taretindeydik. Hamza'nın göğsüne üç karış uzunluğunda sivri bir demir saplandı. Bir düşman güllesi taretin içinde patlamıştı. Hamza böğrünün üzerine düştü; kanlarının içinde debelenirken yanına koştum, ona yardım etmek için üzerine eğildim. Nah! O koca gözlerini faltaşı gibi açmıştı. Bana bakmıyordu. Sanki ötenin de daha ötesinde, uzağın uzağındaki bir yere bakıyordu. Denizin üzerinde bir

yerdi o! Sonra bana işaret etti. Daha da eğildim, kulağını ağzına dayadım. Kulak zarını patlatırcasına gürlemekte olan top seslerini yenmek zorundaydı. Bana: «Allahaısmarladık, Memiş, ben gidiyorum. Bir gün Cennet Gemisi'nde kavuşuruz» dedi.

«Allah için söyleyin, Koca Hamza hiç yalan söyliyecek adam m:ydı? Demek ki o son nefesini verirken Cennet Gemisi'ni görüyordu. Kim bilir, belki onu gemiye almak için gökten bir filika indirilmekte olduğunu görmüştü. Az kalsın aşağıya koşup fıkaranın sand:ğını da getirecektim. Ama, «Hamza o Cennet Gemisi'nde pılıpırtılarını ne yapar?» diye düşündüm de vazgeçtim. Koca deniz uşağına Cennet Gemisi'nde yepyeni denizci elbiseleri giydirmişlerdir.

«A kardeşlerim, ben artık deli değilim a! Tam Hamza son nefesini verirken Cennet Gemisi'ndeki denizci arkadaşlar üç kere: «Allah var!» diye bağırdılar.

«Biliyorum şimdi çocuklar Cennet Gemisi'ndedir. Arkadaş denizciler mutlaka yavrulara kendi evlâtlarıymış gibi bakarlar. Ölen çoluk çocuğun Cennet Gemisi'ne alınmaları Tanrının bir inayeti. Çocuklar karada ne yapsınlar? Bütün kıyı çocukları deniz ve kayık meraklılarıdır. Çocukları çok göresim geldi. O kara gün köyden ayrılırken kızım küçük Emine bana: «Bana erken gel» demişti. Hâlâ sesi kulağımda. Erken döndüm. Fakat ölülerini görmek için düşmüştüm.

«Ah! Bende talih yok ki! Şu gövdeden kurtulsam da Cennet Gemisi'nde çocuklara kavuşsam.»

Gözleri hasret yaşları ile doluydu.

Bütün Akdeniz nur içindeydi! O apaydın gümüşi ay ışığında geminin iki feneri kıpkırmızı idi. Bir denizci bir türkü tutturdu. Ara nağmesini denizciler hep bir ağızdan söylediler. Sesleri denizin hışıltısına karıştı.

SAMİM KOCAGÖZ

13 Şubat 1916 da Söke'de doğdu .

Yayınlanan ilk hikâyesi

«YARINTI» (1939)

«Eserlerinizde hep fakir, sıkıntı çeken, dertli insanların hikâyeleri varmış. Memleketimizin melûl, mahzun kişilerinin meselelerini ele alırmışsınız. Bu yüzden bazı zenginlerin düşmanlığını kazanmışsınız. Onların, halkın sırtına nasıl bindiklerini, at sineği gibi bizlerin ensesine nasıl yapıştıklarını anlatırmışsınız. Elbette düşman olurlar. Olsunlar. Bizim gençliğimizde size benzer yazan bir şair Tevfik Fikret Beyefendi vardı. Onu da pek sevmezlerdi. Memlekete faydası dokundu mu, dokunmadı mı, bilmiyorum. Hani sizin de dokunur mu, dokunmaz mı, onu da bilmem. Şu var ki, derdini dökemiyenlerin dertlerini saymak, dökmek de bir iştir. Günün birinde insâfa, akıl ve iz'âna yol açar, değil mi beyefendi?..» (**«Bir Garip Kişi» Cihan Şoförü. 1954**)

SAMİM KOCAGÖZ

(Söke, 1916)

HAYATI

13 Şubat 1916'da Söke'de doğdu. Kocagöz âilesi, aslında Söke'nin Burun Köyü'nden çıkmadır. Yedi göbekten toprak ağası ve çiftçidirler. Babası Şükrü Bey'in ikisi kız, üçü oğlan, beş çocuğundan en büyüğü Samim Kocagöz'dür. İlk öğrenimini Söke'de, orta öğrenimini İzmir Erkek Lisesi'nde bitirmiş (1937), yüksek öğrenimini İstanbul Üniversitesi Türkoloji bölümünde yapmıştır (1942). Üç yıla yakın bir zaman İsviçre'nin Lausanne Üniversitesinde halkbilgisi üzerinde ihtisas yapmağa niyetlenmiş, bu işi, bu üniversitede yapamıyacağını anlayınca savaş yüzünden başka bir yere de gidemediğinden, sanat tarihi kurlarını takibetmiştir. İkinci Dünya Savaşı yıllarında (1939-1945) İsviçre, sanat hareketleri bakımından Avrupanın en ilgi çekici memleketlerinden biri hâline gelmişti. Samim Kocagöz'ün sanatçı kişiliğinin gelişmesinde bu yılların bir dereceye kadar etkisi olmuştu. 1945 yılında yurda döndü; üniversite arkadaşlarından Sevinç Hanım'la evlendi (1948); iki erkek çocuğu vardır. Yaz aylarında Söke'de, dededen kalma topraklarında pamuk tarımı yapmakta, kış oylarında da İzmir'de eserleri üzerinde çalışmaktadır.

EDEBİ HAYATI

Daha lise sıralarındayken, 16 yaşlarında yazı yazmağa başladı (1932), bizde benzerleri çok görülen duygulu bir masabaşı romanı yazdı «*İkinci Dünya*» (1938). İstanbul'a geldikten sonra yolunu tamamile değiştirdi. Gerçekçi yolda, ilgi çeken ilk hikâyelerini, bu kitabından hemen bir yıl sonra «*Ses*» dergisinde yayınladı (çıkaran Yusuf Ahıskalı. İkinci seri. Sayı 3.5.11. «*Yarıntı*», «*Günahsız Katil*», «*Savran'ın Oğlu*». 1939-1941). 1939-1941 yılları arasında çıkan bir çok der-

gilere hikâyeler verdikten sonra, ilk hikâye kitabı «*Telli Kavak*» *(1941)* ı yayınladı. Oldukça düzenli bir şekilde çalışıp olgunlaştıktan sonra Lozan'dayken 1943-44 senelerinde yazdığı romanını yayınladı «*Bir Şehrin İki Kapısı*» (1948). Şimdi roman ve hikâyeyi birlikte yürütüyor, arada bir tiyatro eserleri vermeğe çalışıyor. Hikâyecilerimiz arasında sanat ve fikir meseleleri ile en çok ilgilenenlerden, bu konularda yazı yazanlardan biridir. «*Newyork Herald*» gazetesinin 1950 yılında açtığı uluslararası hikâye yarışmasının Türkiye bölümünü idâre eden «*Yeni İstanbul*» gazetesinin yarışmasında «*Sam Amca*» adındaki hikâyesi ile birinciliği kazanmış, bu hikâyesi bir çok dillere çevrilmişti. Son yıllarda çalışmalarını daha çok roman üzerinde toplamaktadır. Yeditepe yayınevinin sahibi Hüsamettin Bozok'un bir süre ortağı oldu. (1.1.1955'den 1960'a kadar). 1956 yılında İ.Ü.T.B. «Gençlik Tiyatrosu» nun oynadığı «*Sayılı Günler*» adındaki oyunundan sonra bir daha tiyatro alanına dönmedi. «Kalpaklılar» adındaki romanı filme alındı (1960).

ESERLERİ:

İkinci Dünya. Roman. Yeni Kitapçı. - İstanbul 1938; **Telli Kavak.** Hikâyeler. Muallim Ahmet Halit Kt. 16 hikâye. - İstanbul: 1941; **Bir Şehrin İki Kapısı.** Roman. Remzi Kt. - İstanbul: 1948; **Sığınak.** Hikâyeler. Yenilikler Y. 11 hikâye. - İstanbul 1946; **Sam Amca.** Hikâyeler. Yeditepe Y, 11 hikâye. - İstanbul 1951; **Yılan Hikâyesi.** Roman. Yeditepe Y. - İstanbul 1954; **Cihan Şöförü.** Hikâyeler. Yeditepe Y. 12 hikâye. - İstanbul 1954; **Onbinlerin Dönüşü.** Roman. Yeditepe Y. - İstanbul 1957; **Ahmedin Kuzuları.** Hikâyeler. Yeditepe Y. 5 hikâye. - İstanbul: 1958; **Kalpaklılar.** Roman. Ataç Kt. - İstanbul 1962; **Doludizgin.** Roman. (Kalpaklılar'ın ikinci bölümü). Ataç Kt. - İstanbul 1963; **Yolun Üstündeki Kaya.** Hikâyeler. 18 hikâye. İmece. Y. - Ankara : 1964; **Bir Karış Toprak.** Roman. Ataç Kt. - İstanbul 1964.

Şimdiye kadar 7 roman, 6 tane de hikâye kitabı yayınlamıştır. Romanlarından ilki büyük hikâye ölçüsünde ve 1940 dan önceki

acemilik devresine aittir. Buna göre aslında kitap düzeninde çıkmış altı romanı var demektir. Altı hikâye kitabında da çeşitli boyda 73 hikâyesi çıkmıştır. Bunlardan 5 tanesi büyük hikâye (Sığınak'ta : **Kesik**; Sam Amca'da **Sam Amca, Toprak Hasreti, Allah-Devlet-Toprak**; Ahmedin Kuzular'ında **Ahmedin Kuzuları**), 35 tanesi küçük hikâye, 33 tanesi de küçük küçük-hikâye tipindedir. S. Kocagöz, romana geçmeden önce hikâye çeşitlerinde bir hayli örnekler vermiştir. Dergilerde kalmış, kitap haline getirilmemiş hikâyeleri de vardır. Bazı büyük hikâyelerile romanlarını önce gazetelerde tefrika ettirdikten sonra kitap biçiminde yayınlamıştır **«Yılan Hikâyesi»** Dünya gaz. 13 eylül 1953 den), **«Onbinlerin Dönüşü»** (Yeni İstanbul gaz. 4 nisan 1957 den), **«Ahmedin Kuzuları»** (Dünya gaz. 1-6 eylül 1956), **«Kalpaklılar»** (Vatan gaz. 27 temmuz 1958 den). **«Dolu Dizgin»** (Vatan gaz. 1962).

S. Kocagöz, Yörüklerin topraklandırılmaları ve Söke ovasına yerleştirilmeleri konusunu yer yer hikâyelerinde de işlemişti. **«Bir Karış Toprak»** adındaki romanının ikinci bölümü **«Bir Çift Öküz»** üzerinde de çalışmaktadır. 12 küçük hikâyesini derliyen **«İlçede Bir Gün»** adındaki hikâye kitabı da baskı sırası bekliyen eserlerinden biridir.

ESERLERİ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

«İkinci Dünya» (1938) nın, sonradan yazarım da pişman eden, bizde pek yaygın klişeci aşırı duygulu romantizminden sonra, ikinci kitabı **«Telli Kavak»** taki (1941) hikâyelerini okuyanlar, Kocagöz'ün bu kadar az bir zaman içinde kendini toparlayışına, ilk yolunun tam karşısındaki bir sanat anlayışına geçivermesine şaşmışlardı. Kitabı doldurmak için konulmuş bazı parçaları bir yana bıraksak bile, gerçekçi sanat yolunun başındaki bu ilk kitabında, ustaca yazılmış hikâyeleri vardı: **«Yarıntı - Dalyan - Akdarı - Savran'ın oğlu - İğne»**. İstanbul yaşayışından aldığı hikâyelerinde bile oldukça başarılı bir seviyeye erişmekle beraber, Söke kasabası ve ovası insanlarını, yaşayışlarını anlatmağa başladı mı, daha başarılı bir yola girdiği belli oluyordu. Sanatının Söke çevresine, insanlarına, meselelerine bağlı ustalığı bu gün bile sürüp gidiyor denilebilir. Ayrıca kaleminin bu konu ve atmosferin dışında hâlâ sürçmekte olduğu da bir gerçektir.

Bugünkü sanat yolunun ilk hikâyesinde (Yarıntı) Menderes'in

taşmasile bir yıllık geçimleri mahvolan, tarlaları sular altında kalan köylülerin durumunu tasvir ediyordu. Bu onu, Anadolu gerçeklerini anlatan sayılı hikâyeciler arasına sokan ilk eseri olmuştu. **«Telli Kavak»** taki ilk hikâyelerile onun sanat anlayışının İstanbul'daki üniversite yıllarında gelişip yerleşen nitelikleri iyice ortaya çıkmış oluyordu (Yazar bu yıllardaki fikri gelişmelerinin ve çevresindeki çatışmaların bir tasvirini **«Onbinlerin Dönüşü»** romanında yapmıştır. 1957). Arada sırada başka çevreler üzerine yazdığı bir kaç hikâyesini bir yana bırakırsak, Kocagöz'ün, hemen bütün hikâyelerinde, Menderes vadisinin dağ ve ova köylerindeki yaşayışı, ağalar-ortakçılar arasında sürüp giden toprak dâvalarını, çökmüş bir düzenden arta kalmış, tasfiye edilmemiş eski derbeylik kalıntılarının üzerine kurulan yeni bir çağı, eski-yeni çekişmelerinin altında kaynaşan menfaat kavgalarını anlatmağa çalıştığını görürüz. İnsanlar arası dostluklar, düşmanlıklardan, mevsimlere, tabiat şartlarına bağlı gibi görünen geçim meselelerinden aldığı konular ve bunlarla ilintili kişilerin yaşayışlarında ve davranışlarında, daha derinlere giden temel sebeplere işaret etmek, bunları açıklamak isterken, bazan sanat plânından çıkıp teorilerin çıplak ve kuru formüllerine saplandığı oluyor. Kocagöz'ün, **«Yarıntı»** hikâyesinden (1939) sonra ısrarla sanatının içinde, bazan da yanında tuttuğu dâvayı ve meseleyi de sürükleyip götürmek çabalarının arkası henüz kesilmemiştir. Arada sırada tek kişiyi anlatan, onun psikolojisini çözümleyen konulara da yanaşmakla birlikte, daha çok toplumdaki gelişmeleri izlemek, tasvir etmek endişelerinde olduğu, hem eserlerinde, hem de fırsat buldukça görüşlerini açıkladığı yazılarında ortaya konuluyordu. O, sanata, bu yurdun insanlarını, meselelerini kavrayıp anlatacak, bilimden önde giden, ondan daha uyanık, öncü bir görev tanıyor, köyü ve onun dertlerini, meselelerini böylece daha etraflı bir biçimde bize tanıtabileceğini düşünüyordu. Sanatçının karşısında her yanı karanlık, üzerinde pek az durulmuş, düğümlenmiş, somut ve büyük bir **«gerçek»** dururken, bunun yer yer aydınlatılmasında, çözümlenmesinde onun da hissesine düşen bir görevi elbette bulunacaktı.

İlk hikâyelerinde tasvirci - ve gözlemci - gerçekçiliğin oldukça mütedil sınırlarında kalıyor, Menderes kıyılarında pamuk, tütün, darı tarlalarında, toprağa bağlı gündelik hayatın akışında, daha büyük bir yorumlmaya ve araştırmağa girmeden, önce ilk gözlemlerini yapıyor, bunları birbiri ardından küçük hikâyeler halinde yazıyordu. İkinci Dünya Savaş'ından sonra makineleşen pamuk tarımı, toprak mahsulleri fiyatlarının birdenbire yükselmeleri yüzün-

den Menderes vâdisi köylülerinin yaşamalarında görülen gelişmelerin peşinden gelen yeni bir hayat tarzı ve bunlara bağlanan yeni meesleler, onun hikâyelerinin başlıca temalarını vermişti. Bu hikâyelerinde insandan, yaşayışından bahsederken, onu bağlıyan toplum yapısından gelen şartlar, alttan alta gelişen meseleler ve kuvvetlere dokunmak istediği görülüyordu. Söke ovası köylülerinin, ağa topraklarında çalışan ortakçıların, toprak işçilerinin, sel altında bir yıllık geçimleri mahvolan küçük toprak sahiplerinin, Bozkırlardan gelen mevsim işçileri ve çapacıların, topraklarda kadınlı-erkekli kaynaşan kalabalığın yaşamasında, sıkışan, gevşiyen münasebetlerinde uç veren meselelerin alttan alta belirmesini, tasvirden tenkide yönelerek anlatıyor. Bazı hikâyelerinde ise, empresyonist tasvirci gerçekçilikten sıyrılıp Anadoluyu anlatan eski hikâye okulunun sürüp gelen etkilerinden kurtulmak istediği de görülür. Ancak o zaman, makine karşısında gerileyen ilkçağ araçlarının, karasapanla tarım yapmanın deve ile yük taşımanın, traktör ve kamyon karşısındaki bir daha dirilmemek üzere ölürken, göçen bir devrin vasıtalarına ve yaşama şekillerine bağlanmış insanları da nasıl peşlerinde sürüklediklerini de başarı ile anlatmasını bilir. Yeni bir teknik, yeni bir yaşayışı, o da az bir zamanda yeni yaşayış düzenine ayak uyduran, babalarının eski çevresinden kopan yeni nesilleri ortaya çıkarır. Hepsinin peşinden dünya görüşü, değişen ahlâk anlayışları da gelir, yerleşir. Kocagöz, yollar, yeni vasıtalar, yeni usullerin peşinden gelen bu evrimi, yaşamadaki değişiklikleri kendi çevresinde, ele alıyor Bunun en güzel örneği «**Savranın Oğlu**» hikâyesidir.

Hikâyeleri arasında dağ köylülerinin yaşayışlarını anlatanlar ayrı bir bölüm sayılmalıdır. Beşparmak dağlarındaki köylerinde yaşıyan Tahtacı-Türkmenler, mevsimine göre yamaçlara iner, zeytin toplarlar, yazları ovada pamuk tarlalarında çalışırlar. Ova halkına bakımla iri yarı, ayrı mezhep ve inanışta olan bu insanlar, Tahtacılar paşası Ali oğlu Ali'nin kumandasında kafileler hâlinde dolaşırlar. Ova halkı karşısında düşünüş ve davranışlarında farklı olan bu insanlar edebiyatımıza Kocagöz'ün eserlerile giriyorlar. Onun eserleri dil, kuruluş, sanat değeri yönlerinden tartışılabilir, ama kişileri değişik, malzemesi, konuları, çekici ve yenidir. Daha ustaca yazılmış, büyük eserlere ulaşmadan önce, edebiyatımızın bu soy bir genişliğe kavuşması gerekli idi. Değerli eserler, edebiyatın çevre ve kişilerinin yurt çapında geniş bir alana kavuşmasından sonra ancak beklenebilirdi. Kocagöz, bu genişliği getiren öncülerden biridir. «**Sığınak**» taki hikâyelerinde toprak ve üretimin insanla ili-

şiklerini ortaya koyarken büyük gerçeğin bir yönünü de vermeğe çalışıyor. «Kesik» hikâyesinde, dürülmüş kirli yorganları umuzlarında, dayıbaşların kumandasında her yıl Bozkır'dan güneye akıp gelen mevsim işçilerini tasvir ediyor. Kendi dediği gibi bu hikâyelerinden, herşeyden önce «varlığından haberli bile olmadığımız insanları ve yaşayışları» öğreniyoruz. Onun bir konuşmasında «Edebiyattan önce yapılacak işler var» diye söz ettiği büyük mesele budur. Önce konuyu, yaşayışları genişliğine kavrıyalım, roman ve hikâyemizi saplandığı darlıktan kurtaralım, bütün yurdu ve insanlarını kucaklayan bir yol açalım, işimizin sınırını bir bilelim, sonra daha düzenli bir yoldan sanat çalışmalarına geçebiliriz. Bir bakıma, geniş bir anlatıcı kalabalığının yurt gerçeklerini her koldan alarak önce gözlemci bir açıdan inceleyecekleri yeni bir edebiyat plânı teklif ediyor gibi. Bu hikâyeler, gözlem ve tasvir ölçüsünde kalın çizgili manzaralar halinde, gözümüzün önünde ulalı sahnelerle, bir film gibi gelip geçiyor. Bunlarda büyük, sivrilmiş, tutuklu kişiler yerine, kalabalık içindeki ortalama insanın, toplum insanın, ortaya konulduğunu görüyoruz. Bu hikâyeler, büyük bir romanın parçaları gibi bütünü hatırlatan ilintilerle, kişileri, gerçekleri ile bir bağlılık gösteriyorlar, gerçekten kopmuş tabiiliklerile canlı, başka ustalıklar aramamızı gerektirmiyorlar.

Daha ilk eserlerinden başlıyarak görünen, birbiri peşinden gelen yazılarile iyice ortaya çıkan bir özellik; süreli olarak bir bölge üzerinde çalışması, adeta belli bir plânın her adımda bir yanını aydınlatması, her parçanın bütüne bağlandığı kanısını veriyor. Yer yer yazarın kendi yaşamasının da karıştığı bu anlatış, onu, önünde sonunda büyük bir esere götürmelidir.

İlk kitabında Sadri Ertem-Sabahattin Ali etkilerini açıkça gösterirken, ikinci kitabında, büsbütün başka bir yazarın, Sait Faik'in etkilerini de buna kattığını görüyoruz. Bu etki onu, Sadri Ertem'in «kalabalık insanı» nından tek insana, belirmiş kişilere doğru götürdü.

Anadolu gerçeklerine yönelen hikâyecilerimizde Refik Halit Karay'dan başlıyan bir mizah çeşnisi sürüp gelirken, yeni hikâyecilerin ve bu arada Kocagöz'ün bundan hiç etkilenmediği açıkça görülüyor. Edebiyatı çetin bir görev olarak kabullenen, bir gündelik iş gibi yürüten, kafasında bir takım düşünceler olan bir sanatçının çatık kaşlı anlayışını bütün hikâyelerinde görmek kabildir. Ne konularını, ne kişilerini, ne de onların duyuş, düşünüş ve davranışlarını hafifser. Kişilerinin yaşayışlarını bütünü ile kabullenir, onlara

tepeden bakmaz, karşılarında saygı ile durur, varlıklarını anlayışla yorumlamağa çalışır.

Tabiatın insafsız saldırışı karşısında düzensiz bir toplumdaki insanların çâresizliği, eski-yeni çatışmaları, yeni bir çağa varlığını savunarak uymağa çalışan ağa ile toprakısız köylü, ova köylüleri ile dağ köylüleri çaprazı, kara sabanla traktör, velhasıl köylünün yaşayışındaki değişmeler altındaki nedenler, hepsi birbiri içinden çıkan meseleleri bir büyük roman yapısı hâlinde kurmağa yanaşmadan, eline aldığı konuların hangi yapıya uygun düşeceğini de kesdirememekten, belki de asıl gerçekteki bütünü anlatacak sabra, ustalığa henüz erişemediğinden, büyük eserinin malzemesini parça parça yayınlayıp yürüyor. Kocagöz'ün sanatının bütün anlamı, yıllardır çevresinde dönendiği bu büyük, yazılmamış eserdedir. Onun hikâyelerini okuyanlar, bu büyük toprak romanı karşısındaki yılgınlığını anlıyacaklardır. Şimdiye kadar yazdıkları, bu yoldaki çalışması ve işçiliğindeki çabasını ortaya koyuyor. Gerçeği görmesini, bunu amacına en uygun açıdan göstermesini, kişilerini, çevreye bağlı ayrıntıları yakından biliyor. Asıl yapılacak şey bütün bu dağınık görünüşün altındaki bütünü bulup göstermekte. Can veren, can alan, alınyazısı gibi amansız, ana gibi şefkatli, ama tekniğin pençesinde köle olabilecek, Koca Menderes'in iki yanındaki ova-dağ köylülerinin zıt kişilikleri ortasında, yeni ile eskinin çarpıştığı, açık ve sinsi çekişmelerile, pazarlardaki canlı hayat, mevsim işçileri kalabalığının kolkol aktıkları tozlu yollar, tarlalarda, dağ ova ve deniz arasında dalgalanan bir büyük yaşama. Bu taslak onun eserlerinde duruyor, anlatıcısını bekliyor. Kocagöz olmıyacaksa, ardından gelecek bir başkası olacak.

«Sam Amca» (1951), sanatının en olgun çağına, ününün genişlediği günlere rastlıyan hikâyelerini içine alır. Burada da yukarıda anlatılan çizgiden çıkmış değil. 1946-1954 yılları arasında **«Toprak Kanunu»** uygulamalarının duraklayışının ardından büyük ağa topraklarının traktöre kavuşması sonucu, ortakçı köylülerin ekmeklerini kaybedişleri, kara sapanlı küçük tarımın ölüşü, kamyonla ulaştırmanın deve kervanlarını ortadan kaldırışı bu kitabında da anlatılıyor. Büyük ağa topraklarında makineyle işlenişi, hele pamuk fiyatlarının primli yeni himaye rejimlerile desteklenmesi, oldum olası şehirlerde okuyan, oralarda yerleşip kalmağa tutkun bütün ağa çocuklarını eski topraklarına çekiyordu. Onlardan biri olan Kocagöz, bu evrimi rahat rahat anlatıyor. **«Sam Amca»** - **«Kuru Fasulye»** - **«Başakçı»** - **«Toprak Hasreti»** - **«Allah, Devlet, Toprak»** Menderes'in bulanık sularına bakarak neler olup bittiğini, ne ola-

caklarını anlamağa çalışan bu toplumsak insanlarının çabuk tempolu evrimlerine, yaşayışları peşinden yetişmeğe çalışan hikâyelerdir. Babalar, olup bitenler karşısında şaşkın, üzgün dolaşırlarken, çocuklar, traktörlerin üstünde yeni bir şevkle, yeni yaşamanın büyüsüne kapılır, giderler.

Aynı büyük gerçeği çeşitli açılardan yoklayışı bilinçlidir, bunu severek, istiyerek yapıyor. İstediği zaman da dar bir çevrede kalmamasını, her alanda hikâye yazmasını becerir. Bu kitaptaki Karadeniz dolaylarını anlatan iki hikâyesi **«Fındık Yaprakları»** ve **«Güverte Yolcuları»** bunun örnekleri.

Yukarıdanberi anlata geldiğimiz bu tema zincirlemeleri, onu zaruri bir şeiklde büyük romana götürürken, bir taraftan da, İkinci Dünya Savaşından sonra hikâyeciliğimiz üzerinde geniş ölçüde etkiler yapan ünlü amerikan gerçekçisi J. Steinbeck'e benzer bir yola da çekti. California'da Salinas ırmağı boyundaki çiftçiler ve tarım işçilerinin yaşayışını anlatan bu yazara karşılık, Menderes vâdisini anlatmakta direnen bir Kocagöz çıktı karşımıza.

«Cihan Şöförü» (1954) küçük hikâye yolunda en olgun, en güzel eserlerini içine alır. 1952-54 yılları arasında yazdığı bu hikâyeleri de ilk eserlerinden başlıyarak yürüdüğü ana çizgiden ayrılmamıştır. Ama artık dilinde, anlatışında, kişilerini diyaloğların gelişmesile belirtişinde, kendini olayların içine sokarak gerçeği hikâye biçimine doğru zorlamaktan vazgeçişinde, artık bu alanda ustalığa eriştiği belli oluyor. İlkinden sonuncusuna kadar, hikâyelerinin demirbaş unsuru toplum meselelerinin yanında, artık insanı ortaya aldığı, eski hikâyelerindeki toplum meselelerine dayanan kuruluşlar yerine, tek kişiyi toplum içinde anlatan bir çeşit yeni hikâye biçimine geçtiği görülüyor. Onun toplum meselelerinden, kavgalarından kalkıp, kişiyi yaşama kavgasının ancak yan unsuru olarak ele aldığı o eski yapılı, teori ve kitap kokan gerçekçi anlayışı yerine, daha yumuşak, sanata daha yatkın bir yola girdiği, öncü kuşaktaki arkadaşlarının gidişlerine daha çok yaklaştığı belli oluyor. Kalabalık içinden rast gele aldığı kişiler, çevresinden, zümresinden ayırmadığı kişiler yerine, belirmiş, yücelmiş ve daha artistik kişiler seçmeğe gidişi, onun gerçekçi anlayışında temel bir değişikliği ortaya koyuyor. **«Cihan Şöförü»**, **«Oğul»**, **«Kör Talih»**, **«Motor»**, **«Gençlik Bu»**, **«Bir Garip Kişi»** hikâyelerinde olduğu gibi gerçeğin, özünde, bütününde mevcut acı sertliği yumuşatılmış, sevimli kişilere dayanan bu yeni hikâyeleri yanında, **«Alışveriş»**, **«Çakı»**, **«Koca Öküzün Ölümü»**, **«Oğul»**, **«Teneke»** gibi eski anlayışına uygun hikâyeler de var. Ta ilk hikâyelerindenberi sürüp gelen bu ikili gidişin, tered-

düdün dönemeç noktasına geldiğini bu kitap açıkça gösteriyor. Önce kuşağın, Sait Faik'in halk kişilerini ele alan hikâyelerinin ortaya koyduğu anlayışa çok yaklaşmış bu güzel kitabın «1954 yılı Sait Faik Hikâye Armağanı» kazanmayışı, onun bu gayretine işaret edilmeyişi şaşılacak bir şey olmuştu.

«Ahmedin Kuzuları» (1958) ndaki aynı adı taşıyan uzun hikâyesi, Beşparmak dağlılarından düze inip yerleşmiş köylülerin yaşama savaşlarının bir yanını, tabiatla çekişmelerini, töreye bağlılıklarına uygun düşen bir mitos havası içinde veriyor. Onun, 1954 yılından sonraki hikâyelerinde sürekli bir dil endişesile hareket ettiği belli olmaktadır. Kişilerinin yer yer Türkmen geleneklerine bağlı düşünce ve davranışlarını «yerli renk havası» na kadar götürmeden büyük toplum nedenlerine bağlamağa çalışıyorsa da, eski Yunan uygarlığının mirasçısı olduğumuz yolundaki Halikarnas Balıkçısı'nın açıklamalarının peşinden, Yörük Ahmed'in savaşını Yunan mitolojisi tanrılarından çoban Endimiyon'a bağlamağa çabalaması ters bir etki bırakıyor. Anadolu halkının halk kültüründe bu soy bağlantılara yol açabilecek ilintilerin bulunmadığı yerlerde böyle karşılaştırmaların zorlama ve yakıştırmadan ileriye gidemiyeceği bellidir. Koca Yörük Mehmed ile oğlu Ahmed'in kuzu hırsızı zorba pars peşindeki av yürüyüşleri aslına bakılırsa, Kocagöz'ün sürüp gelen gerçek anlayışının bir yanını da ortaya koyuyor. Bu uzun hikâyenin bir kaç yerinde zorlayıcı ölçüde iyice belli ettiği «toplumcu bir yorumlama» ya bizi götürmeseydi, Koca Yörükle oğlunun zorba pars peşindeki konuşmalarına yansıyan dünya görüşlerinde, olumlu bir yöne doğru gelişmesi ve zamanla güçlenmesi gereken, bir davranış ve görüş tersliği olmasaydı, bu hikâyenin oluşundan, Kocagöz'ün istediği anlamları ve sonuçları daha kolay ve yanılmaya düşmeden çıkarabilirdik. Kayalara büyük bir hırsla saldıran genç yörük Ahmed, kuzularını parçalıyan zorba parsı öldürme çabasındadır. Babası ise tecrübesiz ve atılgan oğlunun başına bir kaza gelmesini istemez ve peşine düşer. Ona göre karşılarında «...şu dağların yataklık ettiği belki de yüz pars vardır.» Eski ve dededen kalma, ağızdan dolma bir tüfekle bu yırtıcı hayvanın peşine düşen oğlunun bireyci davranışını beğenmiyen babası, bu soy çatışmanın sonuçlarını, yaşamanın gereklerini ortaya döker. Ama Kocagöz'ün baş kişi olarak seçtiği ve hikâyedeki çatışmanın, ortaya çıkarılan meselenin özünü taşıyan delikanlı, meseleyi şöyle koymaktadır: «Ben, benim kuzularımı parçalıyan parsı biliyorum.» Yaşlı babası, bu parsı bir zorba olarak tanımlıyor ve ovadaki benzerleri ile birleştirerek, bu soy kavgaların kârlı ve zararlı yönlerini ortaya ko-

yuyor: «Zorbalar, çoğu zaman kendilerinden düşkünleri adam yerine koymazlar. Yeter ki, onlara düşmanlığını belli etme... Diyeceğim, pars milletinin keyfine dokunmazsan, sana onlardan kötülük gelmez.» Yaşlı yörüğün felsefesi, yenilmiş görünüp bir yerde tutunup yaşamaktır. Bu anlamda direnmeyle yaşamanın, bireyci çarpışmadan üstün oluşu hikâyenin yürüyüşünde rahatça belirdiği halde, Kocagöz'ün delikanlısı zorbaya varlığını kabul ettirme peşindedir. Aralarındaki bu tartışmanın allegoriye bile yer bırakmıyan açık anlamı ortadayken, Kocagöz, delikanlıyı Yörük töresinin de dışına düşürerek, babasının davranışını yenilgeye uğratmada kullanıyor. Ters konulmuş bir toplumcu tenkidin tatsızlığını bir yana bırakırsak, aslında delikanlı ve ihtiyarın davranışları, hele parsın kan damlıyan derisini yerlerde sürüklerken babanın duyduğu o saf öğünme duygusu tabiat içindeki anlatışın canlı temposu, hikâyeyi rahatça okutuyor. Kişilerinin çevrelerine ve töreye bağlı yaşamalarına da yer yer uygun düşen, tabiatle karışan bir epik hava, Kocagöz'ün gerçekçi hikâyeye getirdiği bir yenilik olarak göze çarpıyor.

«Yolun Üstündeki Kaya» (1964) adındaki son hikâyç kitabındaki eski hikâyeleri bir yana bırakılırsa, yeni bir anlatım yoluna girdiği, gözlem yolu ile köylüler ve onların sorunlarını - oluşum ve sonuçlarına gitmeden - kısa bir aralıkta tasvir ettiğini görüyoruz. S. Kocagöz'ün, gerçeği alışında, kişiye bağlayışında önemli bir değişiklik yok. Ama anlatışına bir rahatlık geldiği açıkça görülüyor. «Yol Üstündeki Kaya» hikâyesindeki peşin düşüncelere dayanan tasarı yapısını bir yana koyunca, benzeri bir kaç hikâyedeki («Açık oturum», «Sevgili Karanlıklar»), hayattan çok bazı düşünceleri ve kızgınlıkları anlatan denemelerden de vaz geçince, geriye «Bağbozumu», «Ölü Dalgalar», «Tarladaki Ağaç», «Tren Sesi», «Kabadayı» gibi hikâyelerinde, köylülerin basit yaşamalarında ve davranışlarında beliren ruhu, başarı ile ortaya koyabildiğini görüyoruz. Kısa çizgili, dili iyice arınmış, köylünün kişiliğini anlatmaya çok yatkın görünen bu yeni anlatış düzenine son romanlarında ulaştığı söylenemez. Üstelik, onun bu yeni küçük hikâyelerinde, epik duygulanmalardan uzak, gerçekçiliğe daha yakın ölçülere ulaşabileceği de görülüyor.

Babadan kalma topraklar üzerinde pamuk ekip geçim derdinden kurtulduğu için, süreli bir düzende kendini sanatına verebilen Kocagöz, hikâyelerinin peşinden kolayca romana geçebildi. Onun gerçekçi yoldaki ilk romanı, doğup büyüdüğü Söke kasabasını anlatan «Bir Şehrin İki Kapısı» (1948) dır. Yayınlandığı sıralarda bazı kimselerle ilgili ayrıntıları yüzünden bir kısım hemşerilerini da-

rıltan bu eserinde, dar çevresine kapanmış bir kasaba içindeki aydın ve devrimci gençlerin, kişisel çıkarları ve kinleri ile gerilik cephesine bağlanmış kimselerle yaptıkları bir mücadelenin tavsiri yapılıyordu. Yerli yaşayışa bağlı toplum ve geçim meselelerinin çevresinde dönen bu kavganın, kişilerin davranışlarına ve dünya görüşlerine bağlı temel yapıları, yukarıya yansıyan çatışmaların çevreden ve toplum kuruluşundan gelen altyapısı araştırılıyor, çekişmelerin kapanıp açılan anlatılışında dikkatli bir gözleme dayanılarak bütün bağlantılar açılıp gösteriliyordu. Romandaki bütün olayların sıralanışında ve kişilerin yaşamalarında, kökleri ta Millî Mücâdele yıllarına kadar giden ilişikler beliriyor. Karşılıklı iki kampta toplanan kişiler, Millî Mücâdeleye bağlı geçmişlerile değerlendirilmekte, Menderes'in taşmasında çıkarları olanlar, devrimci gençlerin temsil ettikleri yeni düşünceleri beğenmemekte, onlara karşı bulanık bir mücâdele açmaktadırlar. Bir kasabanın dar çevresi içinde alttan alta gelişen, uçları çok ağır suçlamalara kadar dayanan çatışmalar, kabataslak tasarlamalara dayanmakta, kötüler karşısında yerlerini alanlar ise mücâdeleyi geliştiremeden, çarpışmanın nedenlerini açık ve seçik olarak koyamadan roman bitivermektedir. Bir Eğe kasabasında, kişilerin Millî Mücâdeledeki yerlerine bağlı bir değerlendirmenin sanıldığı kadar etkileyici olmadığı, yazarın da, aydınlar cephesinin de, bunu kötülere karşı yıkıcı bir saldırı gücü olarak kullanamayışlarından anlaşılmaktadır. Sonunda karamsar bir çıkmaza giren bu eserde, aydınlar elinde başlıyan mücâdelenin halktan uzak kalışının nedenleri üzerinde de durulmuyor. Aslında toplumcu bir romanın bu konuda ele alacağı biricik olumlu yön de buydu. Bütün özelliklerile gözlemcilikten öteye geçemiyen bir basamakta kalmakla birlikte, kişilerine yansıyan devrimci ve içten gelen heyecanı, iyi bildiği konuya hâkim olabilen canlı anlatışı, ilerisi için umut verici olmuştu. Burada imparatorluk kalıntısı, halk düşmanı ağa zümresinin, bütün ilerisi hareketleri, halkın aydınlanması adına yapılan her soydan çalışmaları baltalayışları, aydın cumhuriyet kuşaklarının gerici kuvvetlerle mücâdelesinde daima bunların parmaklarının bulunuşunu, birbirine geçen iki ana halkaya bağlıyarak yürütüyor: çıkarlarına bağlı ağalarla aydınların çatışmaları, bunun altında da yukarda olup bitenlerle bağlantıları pek iyi belirtilmemiş olan sonbahar mevsimlerindeki Menderes taşkınları. Beşparmak ve Samsun dağları arasına sıkışmış Balat ovasındaki toprak sahipleri ve köylülerin başlıca dertleri Menderes'in taşkınlarını engellemektir. Eski toprak sedlerin ardındaki insanlarla tabiatın savaşı, hikâyelerinden sonra bu romanında da, gerçekçi bir açıdan tasvir edilmişti. Daha

sonra aynı konuya **«Yılan Hikâyesi»** (1954) romanında da bir daha değinecektir. Kasaba içi bütün çekişmelerin toprak ve taşkın nedenlerine bağlanması beklenirken, Kocagöz, romanı bu ana temele bir türlü oturtamamış, bağlantıları boş yere Millî Mücâdele günlerinin hesaplarına doğru kaydırmıştır. Kocagöz'ün, bütün sanatı basamak basamak bu konuyu işlediğine göre aynı yere elbette bir daha dönecekti.

Menderes vadisi ve Söke ovasından konularını alan hikâyeleri ile bu çevreye bağlı gerçekleri kucaklıyacak bir büyük romana geçeceği, hikâyeleri ile adım adım yürüttüğü, ilk romanı ile denediği bu işi, daha da geliştireceği kanısını veriyordu. Ama Kocagöz nedense bu büyük konunun yanından dolaşıyor, **«Yılan Hikâyesi»** (1954) adındaki romanı ile 1946 yılından sonraki demokrasi hareketlerinin köy toplumundaki etkilerini araştırmayı tercih ediyordu. Menderes'in denize karıştığı yerde, Balat ovasının 18.000 dönüm toprağının yirmi yıldır su altında kalışı, dalyan tekelini ellerinde tutanların Balat gölünü işletişleri, köylülerin kendi topraklarından da, gölden balık tutmak hakkından da yoksun kalarak yıldan yıla içlerindeki kini büyütüşlerini, devlete dayanarak haksız tasarruflarını yürütenlere halkın düşman oluşunu, yeni kurulan partiye dört elle sarılışlarını bu eserinde anlatıyor. Bir köy çevresinde toprak ve geçim meselesi, bunlara dayanan çekişmeler, devlete düşman oluşun eskidenberi sürüp gelen nedenleri, günlük yaşayışın olaylarile birlikte veriliyor. Ele aldığı temalar ve meseleler yanında, yer yer boşluklar gösteren anlatışı yüzünden kişilerini hareket içinde biraz silik ve kabataslak çizgiler halinde bırakıyor. Malzemenin yeniliği, canlılığı, gerçekliği, romanın kuruluşundaki ustalığı çok aşıyor. Dildeki aksaklıklar, bütünü ile ortaya konması gereken meseleleri, romanın yürüyüşünden koparıp bağlantısız bırakmalar gibi yapı aksaklıkları yanında kişilerin çevre içindeki varlıkları iyice belirtilebilmiş. Bu kitap onun sanatında romana doğru büyük bir sıçrayış oldu.

Üçüncü romanı **«Onbinlerin Dönüşü»** (1957) ile yolunu yeniden büyük şehre çeviriyor, üzerinde yıllardır çalıştığı bir alandan ayırılıyordu. İkinci Dünya Savaşı yıllarındaki İstanbul Üniversitesi ve aydınlar çevresindeki çatışmaları, öğrenicilik yıllarındaki anılarına dayanarak tasvir ediyordu. **«Bir Şehrin İki Kapısı»** (1948) romanında olduğu gibi, bu eserinde de, karşılıklı cephelere ayrılmış insanlar var. Bazan satıhta belli belirsiz, çok kere alttan alta gelişen çekişmeler üzerine kurulmuş bir roman. Savaş yıllarında İstanbul Üniversitesi çevresinde, gelişen dünya olaylarile birlikte alev-

lenen düşünce çatışmaları ve gruplaşmaları... Yazar, bir zamanlar içinde yaşadığı bir çevreyi anlatıyor. Sabahattin Ali'nin (bk. «Cumhuriyetten Sonra Hikâye ve Roman» 1959, s. 181/182) «İçimizdeki Şeytan» (1940) romanında da, şöylece bir yan motif halinde ele alınan bu konu, burada daha geniş ölçüde ele alınıyor. Şahısların bir kısmı o yıllarda adları çok duyulmuş kimseleri uzaktan andırıyorsa da, yazarın bu romanında-Sabahattin Alinin aksine- biyografik iliglerden uzak kalmağa çalıştığı görülüyor. Bir soy toplumcu romana benzemek iddiasında olan bu eser, anlattığı iki zıt hareketin çeşitli kolları ve bütün görüntüleri ile günümüze kadar sürüp gelmesi, bu görüntülerle ilgili kimselerin çoğunun hâlâ hayatta bulunmaları yüzünden, bütün gerçekliği ve açıklığı ile iyice işlenememiş. Belki de bu zorluklar karşısında yer yer bulanık, niteleyici ayrıntılardan mahrum bir taslak hâlinde bırakılmıştır. Kocagöz, daha ilk romanında aynı yoldan gitmişti. «Bir Şehrin İki Kapısı» nda, düşüncede ve aksiyonda birbirlerine diş bileyen, karşılıklı iki kampta toplanmış, çarpışmağa hazır, ama küçük çatışmalardan ileriye gidemiyen, kollayıp alttan vurmağa çalışan iki grup insanı anlatmağa çalışmıştı. Kasaba yaşayışını, devrimlerin gidişine uygun bir yola çevirmek istiyen gençlerle buna karşı olanlar, görünüşte çetin bir savaş için yerlerini almış gibiler. Alttan alta yürütülen ve gelişemeden kalan bir iki sinsi davranış, dedikodular, bazı korkak balatalama hareketleri, kendileri adına girişilen bütün çabalara seyirci kalan bir halk, bunların iyice belirtilemiyen duygu ve düşünceleri. Aynı kuruluş, hatta aynı çözülemiyen meseleler yığını, bu sefer üniversite çevresine yığılıyor. «Ne yapmalıyız, çıkar yol nedir?». Hiç olmazsa gelişmelerin yönü ne yana? Bunları belirtecek çözümlemeler yok. Her iki romanda da toplumdan gelen ilişkileri ve psikolojik evrimleri gösterilmiyen düşünceler, ta yukarılardan bir yerlerden gelip Kocagöz'ün kişilerinin başlarına konmuş. Kocagöz'ün düşünüp taşınarak romanına temel yapmak istediği düşünceler, romanın yürüyüşünde, gündelik yaşamanın canlı temposu içindeki akışı engelliyorlar. Bütün romanda düşünüşü, yaşayışı, davranışları, etkileyişleri ile kuruluşa uygun bir tek kişi ayakta duruyor: Recep. Bütün öteki kişiler onu ayakta tutabilmek için kendi yaşantılarından yoksun eriyip gidiyorlar. Bir önder olarak beliren Recep'in çevresindeki bir kaç kişinin dışında, dünyayı saran savaşa temel olan düşüncelerden üniversite çevresindekilerin haberleri bile yoktur. Eserini, Recep-Halit arkadaşlığı denklemi üzerine kurmağa çalışan yazar, içlerinden birini, Recebi, içinde yaşadığı kapalı çevrenin şartlarının üstüne çıkarıyor, onu, «üstünadam» kişiliğine doğ-

ru götürüyor. Sözleri ve hareketleri eski tarikat şeyhleri gibi bulanık gölgeler altında siliniyor, yeni çağların bir soy doktrin evliyasıdır ortada kalan. Savaş yıllarının, aydınlar çevresinde, kafaları ve ruhları baskı altına alan gelişmelerini bir türlü izleyip götüremiyor. O yılların gelecek endişeleri ile ruhları kavuran korkuları, geçim ve gıda sıkıntılarından bile bahis yok bu kitapta. Üniversite öğrencilerinin düşünceden, teoriden ve ideolojiden çok gıdasızlıktan bacaklarının titrediği bir devirden habersiz görünüyor Kocagöz. Romanın sonunda herşey başlangıçta olduğu gibidir. Hiçbir mesele varlığındaki gerçek ve hayattaki temsilcilerinin çatışma ve yaşama güçlerile verilememiş, düşünce ve harekette taraf tutanlar ne yapmak istediklerini anlatamadan ortadan çekilmişlerdir. Herşey başlangıçta olduğu kadar sisler içindedir.

S. Kocagöz'ün Kurtuluş savaşını anlatan **«Kalpaklılar»** roman serisi, aslında üç ciltlik bir roman trilojisi olarak düşünülmüştü Sonta tek cilde indirilmiş, baskı zorlukları yüzünden (650 sayfa) iki bölüme ayrılmıştı. Böylece önce **«Kalpaklılar»** (1963), ardından **«Doludizgin»** (1964) bölümleri yayınlanabilmişti.

«Kalpaklılar», İzmir'in işgâli ile başlıyan ilk direnişleri, Batı Cephesi ve Kuvayi Milliye'nin kuruluşunu, Ankara'dan Kastamonu'ya, sonunda da Düzce Ayaklanması'na kadar uzanan olayları içine alıyordu. Romanın hazırlanışında, tarihi olaylara, gerçekçi olmaktan çok Atatürkçü bir açıdan bakılmaya çalışılmış. Bu yüzden de gerçekçi olmaktan çok duygulu ve epik bir anlatışla malzemeden gelen eski coşkunluk havasına uyulmuş. Aslına bakılırsa, Kurtuluş Savaşımızla ilgili vesikalar, anı kitapları, monografiler, olayları kucaklıyan, devrimlerin temele oturmayışlarının o günlere bağlı ve bu günlerin sert çatışmalarını bile etkileyen nedenlerinin köklerine ulaşabilen sentezler henüz yapılamadığından, bu büyük tarihi olayın her yanı, henüz sanatçılara rahat çalışma imkânları verecek ölçüde aydınlatılmış sayılamazdı. Ama Kurtuluş Savaşımız, bu günün sorunlarının köklerini aydınlatıcı bir açıdan yine de ele alınabilirdi, alınmaktadır da. Aslında bizdeki bütün olumlu bilim ve düşünce akımlarının çıkış ve gelişmelerine sanatçılar öncülük etmişti. Kocagöz, aynı konu üzerine eğilen Kemal Tahir'den tamamile, farklı olarak, romanını, ilk cumhuriyet yıllarının coşkunluk havasına bağlamış, genç kuşakları umutlandırıcı ve güçlendirici bir hava yaratmak istemiş. Son yıllarda birkaç romancının (Kemal Tahir, İlhan Tarus, Tarık Buğra) birbirlerinden iyice ayrılarak ve aynı zamanda bu konuya eğilmeleri, artık araştırmaların olumlu gelişmelerini beklemeden, sanatın bu yolda öncülük edeceğini açıkça göstermekte-

dir. Hızla gelişen toplum olaylarının **«Yeni Atatürkçülük»** yönündeki gelişmeleri de, bütün devrimci ilgileri ayni noktaya toplamaktadır.

S. Kocagöz, 1954 den sonra yayınlanan, çoğu iyice kontrol edilmemiş cep kitabı serilerine varıncaya kadar, romanındaki epik açıya yarıyacak malzemeyi gözden geçirmiş, çalışmalarını bu kadarla da bırakmıyarak, kurduğu taslaktaki boşlukları, yerinde yaptığı araştırmalar ve o günleri yaşamış gazilerden yaptığı derlemelerle kapatmış. İzmir çevresi olaylarını o günlerin gazetelerinden, Aydın, Salihli, Söke olaylarını da, ora insanları arasında dolaşarak yeniden not etmiştir. Bir kısmı ölmüş bulunan kimselerin anılarını onları tanıyanların ifâdeleri ile kontrol ederek, yaşıyanları da bulup konuşturarak romana sokarken, çok emekler harcadığı açıkça anlaşılmaktadır. O yılların politik-sosyal gelişmelerinden çok, halkın içinden yükselen o coşkunluk havasını, çetelerden büyük orduyu kurmaya doğru gelişen hareketleri anlatmaya önem verdiği anlaşılıyor. İstiklâl Savaşı kahramanları ve olaylarını anlatırken, hepimizi ta çocukluk günlerimizde, milli marşlar ve halk türküleri ile sarmış ve sürüklemiş olan o eski destan havasına kendini özlemle kaptırmış. Bütün gücüyle, son yıllarda başkalarında da beliren bu özlemin susuzluğunu dindirmek, o mutlu Kurtuluş yıllarının havasını yeniden yaşatmak çabasına kendisini iyice kaptırmış. Kendi âilesi ve yakın çevresinden bu olaylara karışmış olanların da etkilediği duygulu bir coşkunlukla, halk ağzından dinlediği eski savaş menkıbelerini, kahramanlık epizodlarına karışmış gerçek olayları, romanında geniş ölçüde kullanmış.

Büyük savaşları konu alan belli başlı romancılar, çoğunlukla koca bir orduyu ve bütün savaşı değil de, bir tek veya bir grup insanın hayatına yansıyan insanlık dramındaki çatışmayı anlatırlar. Kocagöz ise, romanını, bütün Kurtuluş Savaşım kucaklıyacak bir ölçüde tutmuş. İnsan çatışmalarına yansıyacak özdeki bütünlüğü bir yana bırakmış. Bundan dolayı eserindeki kişisel yaşantılar, kahramanlık yaşantılarının yanında silik kaldığı gibi, iki ciltlik büyük bir yapıda bölümler arasındaki öz ve olay bağlantılarını aşan ve özü saran bağları da bir yana bırakmış. Eserin gençliği eğitici ve etkileyici yönü, gerçekçi niteliklerini çok aşmış.

Onun ta başındanberi Söke ovasının toprak ve köylü sorunlarına yönelişini, birkaç romanı ve birçok hikâyelerinde sürekli olarak bu konunun çevresinde dolanıp durduğunu yukarıda belirtmiştik. Son yayınladığı **«Bir Karış Toprak»** (1964) adındaki kitabında, Sultan Abdülhamit II devrinde, Söke ovasına inen bir oymak yörüğün

töreden kopup toprağa yerleşme yolundaki başarısız savaşları anlatılmaktadır. S. Kocagöz, aslında türkmen yörüklerin devlet zoru ile «iskân» larından başka, toprağa özgür yerleşmelerini anlatmakla «iskân yerleşmesindeki zorlayıcı» şartları bilerek dışarıda bırakmış. O zaman yörüklerin bu toprakta tutunamayışlarının iki önemli nedenini, romanın özüne koyması gerekiyordu. Bunlardan biri, dağdan inen bu eski çobanların, aynı toprakları faizciye kaptırmış köylülerin ortakçılığı ile çevreye uyamıyacaklarıdır. Üstelik toprağı mülk edinip küçük çiftçiliği sürdürmek, sonradan gelip göçebe hayvancılıktan köylü olmak istiyenler için değil, eski köylüler için bile mümkün olmadığı ortadadır. Yörüklerin toprağa yerleşmelerindeki ikinci zorluk onların hayvancılıkta tutunamayışları ile ilgili olmalıydı. Aslında bu yörüklerin kendi törelerinden dışa düşmeleri için romanda ciddi, önemli bir neden de mevcut değil. Yerleşik hayat, köylülük onlara neden çekici gelmiştir? Kendi obalarında mutlu ve doyumlu yaşarlarken neden ovaya, topraklarını faizciye kaptırmış köylülerin yerlerine gelir, yerleşirler, bu belli değildir. İçlerinden birinin sözüne kanmış, gelmişlerdir. Romanın, kuruluşunda en aksıyan yan, işte bu gelip yerleşme, giriş bölümleridir. Yoksa köyde, topraklar üzerindeki yaşamaları, çalışmaları, eski alışkanlıklarla yeni yaşama şartlarının toslaşlığı yerlerde, acemi ve ilk kuşak köylülerin davranışları çok iyi anlatılmıştır.

Cihan Şoförü (1954)' nden :

CİHAN ŞOFÖRÜ

— Bedri Rahmi'ye —

Ortalık alaca karanlıktı. Şosenin sağını solunu süsleyen incir ağaçlarının iri yapraklarından, parlak, inci inci çığ taneleri yuvarlanıyordu. Islak fundalıklarda serçeler, bizim ihtiyar Ford'un homurtusunu duyunca, ne yapacaklarını şaşırıyorlar, alayla kalkıp bir başka yeşilliğe alayla konuyorlardı. İnce, serin sabah rüzgârına Ford, göğsünü vermiş, «Hı... hı.. hı..» diye, yürümiye gayret ediyordu. Berduş, bir eli direksiyonda, öteki ile kucağındaki ekmek peyniri yiyordu. Bir zaman daha yola, etrafına baktıktan sonra,

«Fukara..» dedi, «bizim gibi şu sabahın keyfini çıkaramıyor.»

«Kim?.»

«Kim olacak, bizim külüstür. Bir zamanlar beş tonluğum diye, fabrikadan çıkmış. Vermişler yükü, vermişler yükü.. genç yaşında ciğerini sökmüşler. Benim elime düşünce patrona dayattım, piston, gömlek, kıravat falan filân değiştirmezse, işleyemem.. dedim. Patron, masraftı, zarttı zurttu falan filân dedi. Dinlemedim. Al sen takım taklavatı, ben hakkından gelirim dedim. Haniya ustalık parasından kurtardık herifi. Oldu mu sana kız gibi Ford... Gelgelelim, patronda din iman yok ağabey.. Oğlum Berduş, alıver şu yükü.. şunu da.. al al canım.. Makine değil mi bu.. Mal benim değil mi falan filân zart zurt.. E.. makine makine amma, makinenin de canı vardır hani.. Gâvur buna beş ton kaldırır dediyse.. hadi hadi bizim tonla kaldırsın altı. Şimdi kaç ton var sırtımızda biliyormusun?..»

«Kaç ton?.»

«Yedi buçuk.»

«Aman oğlum Berduş, devrilmiyelim.»

Lokmasını yuttu

«Başka bir şoför olsa sağlama cumbur lop. Benim kumandamda olduğundan korkma..»

«Epeyce de yolumuz var.»

«Sen, bismillâh çektin mi ağabey?. Yeni çıktık yola.»

«Bir tarafı bozulur da dağda bayırda kalırsak.»

«İş bozukluğa kalsın. Millet bana bedavamı Cihan Şoförü diyor?»

«Sahi Berduş be.. Sana hem Berduş, hem Cihan Şoförü diyorlar.»

«Bunda ne var ki.. Berduşluğa anadan doğma berduşuz be ağabey.. Lâkin Cihan Şoförlüğüne gelince. Sen hiç Koca Yusufun, Kurtderellnin adını duymadın mı?»

«Duymaz olur muyum.»

«Onlar neydi ki.. Cihan Pehlivanı!»

«E?...»

«E...'si sağlık ağabey, işte ben de Cihan Şoförüyüm.

Yetmiş iki buçuk millet motorun ciğerini kitap gibi okurum. Askerlikten, sivillikten, kamyonculuktan, taksicilikten çeşit çeşit ehliyetim var. Hani diyeceğim, yolda kalmaktan korkma.. Sen, şu benim Yeniceden bir tane uçlan bakalım. Sabah ekmeğinin üstüne bir tüttürelim.»

Cigaraları yaktık. Berduş, bir zaman konuşmadı. Sonra,

«Şoförlük zor iş, zor.. Şu tekerleğin başına oturmayı, marifet sanırdık vaktiyle, Adamın ne gecesi, ne gündüzü belli. Gece geldim. Ancak üç saat şuracıkta kıvrıldım, uyudum. Erkenden gene ey gaziler.. E.. ne yaparsın.. Adamın anasından emdiği burnundan geliyor. Yüz elli kâğıtla sürt babam, sürt... Hani patron, yolda yükün üstüne adam aldın mı ses çıkarmıyor. Bazan ufak bir şişe parası çıkıyor amma, ben tedbirli adamımdır ağabey, yük üstüne adam almıya gönlüm bazan razı olmuyor. Kaza belâ dediğin geliyorum demez ki.. Şoför dediğin, tedbirli olmalı tedbirli.. Gençlikte, hani diyeceğim, ustanın sille tokatından kurtulduğumuz zaman, ne arkadan gelene, ne önden geçeceğe yol vermez, dalga geçerdik. Hususi görüldük mü, sol tekerleği herife gösterir, onun sıçan gibi sokulacak delik aramasını keyifle seyrederdik. Amma bu işler, saniyesinde olurdu... Sonra başım birkaç çeşit belâya girdi, düşündüm, ulan Berduş, dedim. kendi kendime, altındaki canlı hayvan değil ki çüş deyince dursun. Eşek bile hep yolun kenarından gider.. Kendine acı be deyyus.. Bunlar hep görgü meselesi bey ağabey. Benim muavine hep nasihat ederim.»

Karşımızda dik bir yokuş göründü. Berduş, «Haydi bakalım Karınca,» dedi, «göster kendini..» Vitesi ikiledi.

«Korkarım, bu yokuşu ikiye de sökemiyecek senin Karınca,» dedim.

«Bire alırız o zaman..»

«Bire geçmek için durmak lâzımmış. Yokuşun ortasında nasıl durursun?..»

«Ayaklarıma bak ağabey..»

Birden gaza, sol ayağı ile de debriyaja bastı. Kamyonu durak-latmadan vitesi bire alıverdi.

«İşte böyle olur. Hem bunlar ufak iş be.. Her şoför bilir. Benim gibi Cihan Şoförü olmıya lüzum yok. Bakıyorum meraklısın ağabey..»

Ahlaya oflaya Karınca, yokuşa sarıldı. Bende de merak meraktı ha.. Daha doğrusu korku.

«Ya bir de çekmeyiverirse?. Yük fazla..»

Berduş, güldü:

«El frenini çeker durursun diyeceğim.. Amma bunda, bizim Karınca'da el freni ne gezer.. Tasalanma be ağabey.. Onun da bir yolu var. Başımıza gelirse görürsün..»

Ben, her şeyi unutmuş, sırtımızdaki yedi buçuk ton buğdayla yokuşu sağ salim çıkmamıza duacıydım. Berduş oralı değil.

«Babam» dedi, «rahmetli okumuş adamdı ha.. Yirmi sekiz miydi, yirmi dokuz mu, belki de otuzdan fazladır. aklımda kalmadı. Bir o kadar peygamberi sırayla bana saydırırdı. Sille tokat, Azbuçuk yaş ilerleyince yanından tüydüm Bir kamyona muavin girdim. Orda da ustamdan sille tokat. Amma merak bu, motor işi için yediğim sille tokat bana pek koymadı. Zanaat öğrendim. Gelgelelim, sık sık, meselâ şu Karınca ile yolda gece vakti kaldım mı, hani peder aklıma gelmiyor değil, onun gibi Viran Camie imam olmak, varmış, diye düşünürüm. Lâkin ağabey, ben kendimi bilirim. Aklımın ermediği işe burnumu sokmam. Bu din meselelerine hiç aklım ermedi. Al sana bir sual.. Ben içinden çıkamadım. Biri kalkıp, ulan Berduş dese. Hazreti Nuh aleyhisselâm, gemisine balık milletini aldı mı almadı mı?. Ne dersin?. Şaşırdın değil mi ağabey.. Dünya zaten suya batmış, balık da suda yaşar. Demek Nuh Peygamber, gemi yapmasaymış, dünya yüzünde sade balık milleti kalacakmış. Bazan sıkıntıya düştüm mü, Adem babamıza hiç kızmam. Fukara bir halt yemiş, cennetten Haktaalâ Hazretleri kovmuş. Nuh olmasaydı, şu dünya yüzünde biz olmazdık. Hep kabahatler onda.. Varsın balık milleti dünyada yaşasındı. Birbirlerini yesinler. Alt tarafı balık; aklı fikri ermez. Bizim gibi her gün yüreği ezilmezdi. Zaten pederle bu Nuh yüzünden kavga ettik ya!. Defol!.. Senin gibi zındık evlât eksik olsun.. dedi. Öldüğünde ta Erzurum da işteydim; ne de olsa sebebi hayatımız; cenazesinde bulunamadım diye canım sıkıldı. Altı ay sonra eve vardım. Bizim bilâder evlenmiş. Babadan kalma bir-

kaç ağaç incirle geçinirler. Valdemin elini öptüm, benim zanaatım var, çoluk çocuk geçinin gidin.. Sana da baksın ağam, dedim. Ben de sana elim erdikçe gelir beş on para bırakırım. Miras filân istemem. Valde, ne zaman yanına varsam ağlar, bana hayırlı evlât der, Dünyada neye yaşıyoruz be ağabey... Üç ağaç incirin yarısını alıp da onları da ortalıkta bırakmak olmaz. Geçinip gidiyoruz işte.. Allah kabul etsin..»

Bir ara yokuşu filân unutmuştum. Berduş'un lâfına daldık. Tepe çıkmışız. Berduş, bir çeşmeye yanaşarak frene bastı. Başını pencereden uzatıp bağırdı

«Hüseyin.. Uyuma be.. Atla şu Karınca'yı sula bakalım...»

Radyatörün kapağı açılınca, bir duman dışarı uğradı. Hüseyin, çeşmeye elinde bir tenekeyle yanaştı. Yolun üstünden bir Buick fırladı, geçti gitti. Berduş, onun arkasından bir zaman baktı.

«Vay canına, bu sür'ate hasret kaldık be..» diye söylendi.

Bu sırada çeşmenin arkasından bir kadın çıkıverdi. Orta yaşlı, eli yüzü düzgün bir Çingene karısı. Sırtında bir küfe turp otu vardı

«A be Burduş...» dedi, «az kalsın beni bırakacaktın.»

«Ohooo!. Gene mi sen?»

«Benim ya.. Pazara giderim şu otcazları okutayım.»

«Kız, ne zaman seni alsam, uğursuz gelirsin. Bu sefer de lâstik patlarsa, vallah billâh köteği muavine değil, sana atarım...»

«Nur olsun be cancazım elceğizlerin.. Zaten sırtım kaşınır kaç gündür.»

Berduş, kahkahayı bastı

«Ülen orospu» dedi, «kocan seni çoktan döğmeyor galiba...»

Kadın kara gözlerini yiyecekmiş gibi Berduş'a dikti

«Muhabbeti arttı bugünlerde, kıyamaz...»

«Ben de kıyamam be...»

«Hay yaşayasın be Berduş'um. Seni kocamdan fazla severim Vallah.»

«Geç bu taşları... Çık bakalım çuvalların üstüne.. muavinle oynaşmıya kalkma ha.. Benim arkamda da gözüm vardır.»

Kadın, muavinin yardımiyle kamyonun yükü üzerine tırmandı. Küfesini de çekti aldı. Oradan bağırdı

«Benim çoluk çocuklan işim yok.. Bugün falın ne der bilir misin?»

«Ne bilcyim...» diye, bağırdı Berduş.

«Kara gözlün İzmir'de yoluna bakar..»

«Hass... ordan.. Ben, sana tutkunum...»

«Abe bir erkek için iki üç beş karı nedir ki?..»

Yuf be.. Çeşme mi bu..»

Berduş, gaza bastı. Bana döndü.

«Kusura bakma ağabey. Huzurunda bu karı ağzını bozdurdu. Böyle şakalaşmaktan pek keyiflenir.. Ne yaparsın, vakit geçsin..»

Yol, burdan öte bozulmuştu. Berduş, dikkat kesilmiş, çukurların üzerinde âdeta, koca kamyonla cambazlık yapıyordu. Yedi buçuk ton yükün tekerlekler üzerindeki muvazenesini hesapladığının farkinday.lım. Uzun zaman sustuk.

«Büyük şehirlerde taksi şoförlüğü yapmak kolay olsa gerek..» dedim. Berduş, gözünün ucuyla bana baktı :

«Kolaylığına kolaydır. Denedik. Amma açmadı beni ağabey

«Neden?..»

«Daha üçüncü gün, üç sarhoş arabama dalıp, çek oğlum kerhaneye demesinler mi? Beynim döndü. Ne de olsa babadan görme bir terbiyemiz var. Çok ağrıma gitti ağabey. Heriflere, müşterim var onu beklerim, dedim. Kavga gürültü arabadan al aşağı ettim. O kız gibi De Soto'yu götürüp hemen o akşam patrona teslim ettim. Taksi şoförü olmak için şehir uşağı olmak gerek. Herifler cehenneme gidecekse götür. Sana ne diyeceksin amma, miğdem almıyor be yahu.. Hem biz, dışarlıklı insanlar, şu toprak kokusundan ayrılamıyoruz...»

Başını açık pencereye çevirdi. Serin havayı ciğerlerine iyice çekerek, etrafını kokladı. Bu sırada, motorun muntazam hırıltısı bozuluverdi.

«Hayır ola Berduş?»

«Meraklanma, bir şey değil.. Buji yağladı.»

«Nereden anladın?..

Ben anlarım.»

Kamyon, yolun kenarına yanaştı. Berduş, yere atlarken, Bir çeyreklik iş ağabey.. dolaşıver biraz. Bir cigara yak.. Getir Oğlum Hüseyin şu takım kutusunu bakalım..» dedi.

Yere indik. Güneş yükselmişti. Şimdi fundalıklardan, çayırların üstünden bir ince buhar yükseliyordu. Berduş motorun kapağını tı. Bujileri sökmiye başladı

Birle üç her zaman yağlar zaten namussuzlar..»

Yükün üstünden kadın seslendi

Bakarım gene belâya girdin Berduşum..»

«Kış sesini.. Uğursuzluk hep sendedir.»

«Abe nerede benim uğursuzluğum. Melâike gibi karıyımdır Söyle bana be Berduş, senin bir sözünü kırar mıyım.. Seni severim de-

rim, inanmazsın. Söyle ta nehirceğizden sana kalburlan su taşıyayım..»

«Bilirim.. Taşırsın. Taşırsın ya.. Yirmi beşliğimi almayı da ihmal etmezsin... Hep menfaat...»

«Abe Berduş, menfaat dersin. Kız, kalk benimlen evlen desen evlenirim. Bu da mı menfaat?..»

Berduş, işiyle meşgul, güldü. Başını kaldırıp bir yukarıya göz attı

«Sahi benimle evlenir misin?»

«Ah ciğerimin içi.. Göbek ata ata..»

«Kocanı ne yapacağız?»

«Canı cehenneme...»

«Evlenelim be kara kız..»

«Nikâh edeceksin lâkin...»

«Ederim...»

«Beni kamyonunda yanına oturtup gezdirecek misin?..»

«Gezdiririm...»

«Yeni peştemal, iki tane boynuma altın isterim. Ziyanı yok altınlar küçük olsun. Maksat gönül hoşluğu...»

«Alırım...»

Berduş bir üstüpü parçasına benzin dökmüş: bujileri üzerine koymuştu. Cebinden bir cigara çıkardı. Çakmağı ile önce cigarasını yaktı. Sonra benzinli üstüpüyü tutuşturdu. Çömeldiği yerden ateşi seyretti. Bujilerin iyice temizlenmesini bekledi. Gözleri, karşı bayırdaki zeytinliğe dalmıştı. Zeytinlerin arasında iri yapraklı incirler de görünüyordu. Çingene, çuvalların üzerine abanmış, hayran hayran Berduşu seyrediyordu. Kara gözleri, onun profilindeydi. Bize arkası dönüktü şoförün. Kadın tekrar seslendi

«Ev mev istemez be Berduşum. Kamyonda yatar kalkarız.»

«İstemez be anam. Zaten Berduşuz... Lâkin şu karşıdakine benzer bir toprağımız olmalı. Böyle güzel bir bahçe içine badem ağaçları da dikerdik. Baharda bembeyaz açar.»

«O zaman kamyón ne olacak?.»

«Boşver kamyonu.. Patron başına çalsın...»

«Çoluk çocuk da ister misin be Berduşum?..»

«Allah verirse neden olmasın?..»

Berduş, eline aldığı bir değnekle bujileri ateşten çekti. Ateşe iyice bastı, söndürdü. Konuşmadan, düşünceli düşünceli takti takıştırdı. Motorun kapağını kapadı. Direksiyona çıkarken, basamakta onu, çuvalların üstünden iyice sarkan kadın durdurdu. Zeki gözlerini gözlerine dikmişti

«Doğru söyle aslanım, beni mi istersin?..» diye sordu. Delikanlı, kendisini toparlamıştı. Gözlerinin içi parladı.

«Ne yapayım seni be cadı karı...»

«Bildim bunu..» dedi kadın. «Amma ne de olsa gönlümü hoş ettin...»

«Uzan biraz daha...» dedi, Berduş; kadının esmer yanağından öptü: «Sen de benim gönlümü hoş ettin be kara kız...» Sonra bana seslendi. «Atla ağabey, tamam..» Bu söz, kendisine benim varlığımı iyice hatırlattı. Gaza basarken utanır bir hali vardı. Lâf karıştırdım

«Sahiden Cihan Şoförüymüşsün be Berduş, motoru şipşak ıptın.»

Güldü :

«Bu kadarcık işin Cihan Şoförlüğü ile alâkası yok. Sen şu yolları görüyor musun ağabey, yolları?. Bu yollarda adamın başına neler gelir, neler.. Cihan Şoförlüğü o zaman belli olur...»

Vites değiştirdi.

(Yeditepe, Sayı 33, 15 Mart 1953)

AHMET'İN KUZULARI

Dağ, taş — Pars — Ahmet'in kuzuları — Dolma tüfek — Ve parsın sonu

I — Dağ, Taş

Alacakaranlıktı. Sık çamların birbirine giren dalları, ortalığı büsbütün karartıyordu. Keçiyolunu örten kuru çam yaprakları ıslak, kaygandı. İnce, serin buğulu bir sis içinde yürüyorlardı. Ahmet, biraz arkasında kalan babasının kuru çam yaprakları üzerinde kayan çarıklarının çıkardığı sesi duydu. Döndü, baktı: Babası, yere emekledi, kalktı. Delikanlı, sert yüzünün çizgilerini yumuşatan bir sesle söylendi

«Ben, sana arkama düşme dedim.» Baba oralı olmadı. Durakladı. Etrafına kulak verdi, bakındı

Bülbüllerin sesini duyuyor musun oğul?» diye, sordu.

«Duymuyorum.»

Dinle bak! İhtiyar başını çamların dallarına kaldırmış kuşları gözleriyle arıyordu. Ahmet, bir an, babasını takiit edecek oldu: Çabuk vazgeçti

«Vaktim yok bülbülleri dinleyecek Yürüdü. Tüfeğini bir elinden ötekine aktardı Gözleri, çalıda çırpıda, ağaçların arasında kulakları kirişte; parmağı tetikteydi. Babası seslendi

Sen beni bilmezsin oğul, bana bu gidenlerde Koca Yürük Mehmet derler. Senin gibi dokuz delikanlıyı cebimden çıkarırım. Ayağım bir kaydıysa...» Hemen arkasına birkaç adım yaklaşan babasına Ahmet, dönüp bir göz attı. Koca Yürük Mehmet, kırarmış sakalı, yüzünün kırışıkları bir yana bırakılırsa, hâlâ dağ gibi bir adamdı.

«Bilmez miyim bilirim baba emme.. İhtiyar kızdı

«Emmesi de neymiş bir öğrenelim.»

«İhtiyarlıdın gayri.» Koca Yürük, yumuşadı.

«Doğrusun,» diye mırıldandı, «Senin baban olduğunu göre,

senden ihtiyarım. Al benden de bir emme; sen de benim kadar bu dağları taşları bilemezsin. Doğru muyum?...»

«Doğrusun baba. Bu yüzden mi arkama düştün?...»

«Bu yüzden.»

«İnandım.»

«İstersen inan.»

Bir zaman sessizce yürüdüler. Ormanın hışırdayan, seslenen sessizliği onları takip ediyordu. Ahmet, tetikteydi. Etrafını dikkatle kolluyordu. Baba, oğlunun bu halinin farkındaydı :

«Hiç canını sıkma,» diye, söylendi, «Kendini göstermez. Belki etrafımızda dolaşıyor. Belki çekmiş yüksek dağların başına gitmiştir. Belki, belki de hemencecik şu çalının, ağacın ardından fırlayıp karşımıza dikilir... Diyeceğim, iş olacağına varacak... Hem boşuna uğraşma; kuru çam yaprakları üstünde ayak izleri kalmaz. Ne biliyorsun belki de hiçbir vakit karşımıza çıkmıyacak. Kendisini bize göstermiyecek. Onu hiç bulamıyacağız.»

«Ben, onun yatağını öğrendim, biliyorum. Yıl, yıllar var, bu gidenlerde, ovada, yaylalarımızda bu kaplanın lâfı edilir.»

Baba, düzeltti :

«Bizim Beşparmak dağlarında kaplan bulunmaz. Parstur o!»

«İster kaplan ister pars olsun. Bulup canına okuyacağım namussuzun. Yetti gayri.» Koca Yürük Mehmet, oğlunun kalın ensesine doğru gülümsedi. Ortalık gittikçe aydınlanıyordu. Yükseldikçe çamlar seyrekleşiyor, dalların arasından ağaran Beşparmak dağının yalçın, granit esmer yüzü görünüyordu. Kucağında bir yığın beyaz pamuk bulut vardı. Bulutların bittiği yerden sert, dimdik başı, göklere uzanıyor, doğan güneşin pembeliği ile sert yüzü yumuşar gibi görünüyordu. Dağın yüzündeki bu yumuşak pembelik, ağır başlı bir öfkeyi de ortaya koyuyor gibiydi. Sanki iki Yörük, onun kucağındaki parsları almıya gelmiyor da Artemis'in ebedî uykuya mahkûm ettiği sevgilisi, fukara çoban Endimiyon'u uyarmıya geliyordu. Oysa ki Yörük Ahmet de fukara bir çobandı. Eğer fukara çoban Yörük Ahmet, bu sabah pars arkasında dolaşırken, Latmos dağının fukara çobanı Endimiyon'a ebedî uykusunu uyur rastlarsa, belki de uyandırıp, kuzularını parçalayan parsı görüp görmediğini sorardı. O kadar. Endimiyon da dalgın, şaşkın gözlerle Ahmet'e bakıp, muhakkak parsı göremediğini söyliyecekti. Çünkü bütün gece ay ışığı ile sevişmekten başka bir iş yapmadığını açıklayacaktı.. Yörüğün sağı solu yoktu, ona, «ülen budala...» diye çıkışacaktı, «kuzuların nerede?» Endimiyon, ona hayretle bakacak, «bilmem ki.. şuralarda dolaşıyorlardı..» Ahmet, öfkeyle, «sen, uyuyorsun be kı-

zan, kuzularını, senin de kuzularını, benimkileri alıp götürdüğü gibi pars götürmüş parçalamıştır!..

«Yürü namusguzu arayalım...» O zaman fukara çoban Emiimiyon, aklım başına toplayacak, Yörük oğluna uzun uzun gülecek, «Ben, senim. Latmos, Besparmak'tır. Var git işine...» diyecekti. Sonra bir hayal olup ortadan kaybolacaktı. Ahmet de yürüyecekti. Yürüyordu. İnatla, şevkle, kararlı yürüyordu. Parsın yatağını bulacaktı.

Koca Yörük Mehmet, oğlunun kalın ensesine bir kere daha baktı. Gülümsedi. Oğlu ile öğünüyordu. Oğluna baktıkça, kendi gençliği, dinçliği aklına geliyordu. İçinde korkusunu bastıran bir kaygı vardı: Acaba oğlu, kendi gençliğinde olduğundan daha cesur muydu? Cesursa, yerinmeli miydi, sevinmeli miydi... Kendi kendine, «İşin sonunu görek...» diye, mırıldandı. Sonra yüksek sesle :

«Dağlar kazan biz kepçe... Parsı bulacağız ha... Belki de bir değil, şu dağların yataklık ettiği karşımızda yüz pars var.»

Delikanlı,

«Ben, benim kuzuları parçalayan parsı biliyorum,» karşılığını verdi. Baba, oğlüna yetişmekte güçlük çekiyordu. Yol, gittikçe dikleşiyor, toprak, ayaklarının altındaki toprak, taşlaşıyor, kayalaşıyordu.

«Nereden bileceksin senin kuzularını parçalayan parsı?»

«Yüzü gözü, pençeleri kan içindedir.» Koca Yörüğün gözlerinden sakalının uçlarına bir aydınlık indi. Sağlam, beyaz dişleri göründü. Bir şeyler söyliyecekti. Vaz geçti. «Keratanın ateşi, tam benim gençliğimin ateşi...» diye, düşündü. «Sonunu görek...» Koca Yörük Mehmet, işin sonunu hem merak ediyordu, hem de — Allah da şahit — korkuyordu. Oğlunu bu pars avından vazgeçirmek aklına gelmiyor değildi. Fakat «çocuğun ateşini söndürmek yi olmaz...» düşüncesi kafasını tırmalıyordu.

Tepeyi aştılar. Bu, aştıkları dördüncü tepeydi. Beşparmak'ların koyun koyuna, kucak kucağa yalçın kayalarının eteklerinde ta Akdeniz'e kadar uzanan yüzlerce tepelerinden dördüncüsü. Dağa doğru önlerinde yükselen daha iki tepe vardı. Denize doğru sayısız. Ahmet, denize gitmiyor, Beşparmağa tırmanıyordu. Biliyordu ki, önündeki tepeler, Beşparmağın en büyük çıplak çocuklarıydı. Ağaçlar seyrekleşecek, gitgide yeşillikler azalacak, çalı çırpılardan sonra, kayalıklar başlayacaktı. Çıktıkları tepeden hafif bir meyille geniş, pırıl pırıl akan bir dereye indiler. Derenin öte yakasında hemen sert, kuru bir yamaç, daha dik, daha acı suratlı, daha yüksek bir tepenin yolsuz izsiz bedeni görünüyordu.

Koca Yörük Mehmet, derenin kenarında bir taşa çöktü:

«Uy anam... Dediğin gibi ihtiyarlamışım...» diye, derenin açılan ağzından uzaklara, ta aşağılarda Beşparmak dağlarının tepesinden artık başını uzatan güneşin renkleriyle oynaşan, sislerden yeni yeni sıyrılan ovaya baktı. Ahmet, tüfeği omuzunda başucuna dikilmişti :

«Ben, sana arkama düşme dedim.» Koca Yörük, oğluna dönüp bakmadı :

«Yıllar var bu ovaya inmedim. Ovadan bu yana zeytinliklerle donanmış küçük tepeler vardır. Onların ardında kayın ağaçları, meşelerle, mersinlerle yüklü başka tepeler karşına dikilir. Onların da sırtına çamlarla bezenmiş bizim yurt, bizim yayla dayanır. Sonracığıma şu geçtiğimiz tepelerin ardından, şu burnumuzun dibindeki çıplak sırtlar önüne çıkar. Daha da sonra safi kaya, Allaha pençesini uzatan Beşparmağın yalın suratı...»

«Anladım,» dedi Ahmet, «Yol çok uzun diyeceksin. Arkama düşmemeliydim. Geri dönsen eyi olur.»

II — Pars

Baba, oturduğu yerden başını oğluna çevirdi. Onu, çarıklarının ucundan, başını örten poşusuna kadar dikkatle süzdü

«Otur karşıma!..» emrini verdi.

«Sen, dinlen. Ben, varıp derenin kumluklarında parsın ayak izlerine bakacağım.»

«Çök karşıma.» Ahmet, söz dinledi. Koca Yörük, bir dağa taşa, bir de Ahmet'in elindeki tüfeğe baktı: «Otuz mu, kırk mı, bilmiyorum; bunca yıl önce, bir parsla karşılaştım. Şu bizim yaylaya açılan dar geçitte. Sivri kayanın üstünde oturuyordu. Geçide girince, önümdeki odun yüklü eşek birden durakladı. Dürttüm eşeği. Zorla yürüdü. Bir de baktım, pars, esneyerek kayıtsız bizi seyrediyor. Yüreğim ağzıma geleyazdı. Balta odun yükünün üstündeydi. Uzanıp almıya vakit yok. Pars dediğin, oturduğu yerden isterse on arşından fazla atlar. Geri dönsen, huylanır. Ben, ne yaptım biliyor musun; dostca, kardeşce gözlerinin içine baktım. O da bana umursamadan baktı. Bir kere daha esnedi. Pençesiyle kulağının ardını kaşıdı. Bugün gibi gözümün önünde. Bu sırada geçidi koca eşekle geçmiştim.»

«Seni adam yerine koymamış baba...

«Öyle oldu oğul. Zorbalar, çoğu zaman kendilerinden düşkün-

leri adam yerine koymazlar. Yeter ki, onlara düşmanlığını belli etme. Yediklerine içtiklerine karışma. İçinden gelmese bile kıllarına dokunmayacağını bilsinler. Deyeceğim, pars milletinin keyfine dokunmazsan, sana onlardan kötülük gelmez...»

Yörük oğlu, kucağındaki tüfeğini okşadı

«Sen yenilmişsin baba!..» dedi.

«Yenildim Ahmet. Yenilmemiye kalkışsaydım, bugün sen. belki de dünya yüzüne gelemezdin. Çoktan toprağın altına girerdim. Dün gece dört beş kuzunu parçaladı diye, dünyayı unutup parsın ardına düşmek niye?.. Ne kazanacaksın. Bulamazsın. Tut ki, buldun parsı, sonu ne olacak belli değil.»

«Hiçbir döğüşün sonu önceden belli olmaz. Haydi senin hatırın için beş kuzumu gözden çıkarayım. Ama dadandı namussuz, Her gece bundan böyle beş kuzumu parçalar götürmeye kalkarsa ne olacak... Jaten kaç koyunumuz kuzumuz var?..»

«Her bahar koyunlar kuzular.»

«Parslar için kuzulamazlar.»

«Pars dediğin, Ahmet'in Mehmet'in kuzularını mı düşünür sanırsın. Onlar için ha dağlardaki başı boş tavşanlar, ha kuzular. Senin kuzların keçilerin.»

«Kuzuların benim olduğunu bilmeli.» Ahmet, kalktı. Derenin içinden yürümiye başladı. Berrak su, çarıklarını örtüyor, keçi kılından yapılma poturunun paçalarına sarılıyordu. Baba, oturduğu yerden sordu

«Gidiyor muyuz?»

«Sen, otur. Ben, izlere bakacağım. Bu dereden geçmiş, su içmiştir.» Koca Yörük Mehmet, doğrulmuşken etrafına bakınarak tekrar oturdu. Derenin iki yakası sık yeşillikti. Onun kaygısını oğlu anlamıştı

«Tasa etme çok uzaklaşacak değilim. Sen, benim ardıma düşmemeliydin,» diye, seslendi.

III — AHMET'İN KUZULARI

Ahmet, döndüğü vakit, babasını bıraktığı yerde buldu. Yörük, gözlerini derenin sularına dikmiş. öylece oturuyordu.

«E... İz bulabildin mi?»

«Buldum ya.» İhtiyar, iri gövdesini geriye doğru verdi. İnanmıyan bir sesle,

«Senin kuzuların kemikleri de vardır ortalıkta.»

«Yok. Yaylada bıraktığımız parçalanmış kuzuların başka parçaları meydanda yok.»

«Saklamıştır. Gece sakladığı yerden gelir alır.»

«İzleri görmek istemez misin?.. Ben biliyordum zaten bu dereden geçip yukarı dağlara gideceğini.»

Yürüdüler. Koca Yörük Mehmet'in keyfi kaçmıştı. Derenin suyu içinden bir zaman ilerlediler. Suların bir şelâle olup aktığı yerin biraz berisinde, geniş kumluk bir yerde, iri pençe izi vardı. Baba, çömeldi. Dikkatle aralıklı iki pençe izini incelemiye başladı. Güneş, bir mızrak boyu yükselmiş, yalçın dağın tepesinden bakıyordu. Yörük Mehmet, çömeldiği yerde terlemiye başlamıştı. Poşusunun altından alnına damla damla, boncuk boncuk terler iniyordu. Başını oğluna kaldırdı

«Şimdi, şuracıktan fırlayıp bu hayvan bizi diri diri, çiğ çiğ yese hiç şaşmam...» diye, sağ elinin işaret parmağı ile derenin kenarındaki fundalıkları gösterdi. Ahmet, bu sözlere aldırmadı. Kılı bile kıpırdamadı. Tüfeğini omuzuna vurup yürüdü

«Hani nerede o günler... Geleceği varsa...» diye, mırıldandı. Baba, dizlerinin üstüne çöktü. Ellerini suyun içine soktu; eğildi, bir koç gibi su içmeye başladı. Kana kana içtikten sonra koşarcasına Ahmet'e yetişti. Nefes nefese onun ardından yürümeye başladı. Dereden sonra artık kayalar üzerinde yürüyorlardı.

«Sen de bir su içmeliydin.»

«İçesim yok.»

«Belki de akşamlara dek bir daha suya rastlamıyacağız.»

Delikanlı sesini çıkarmadı. Koca yörük, belindeki yün kuşağın arasından dürülmüş bükülmüş kocaman bir yufka parçası çıkardı. Taştan taşa atlıyor, yürüyor, hem de yufkasını çiğniyordu.

«Bir parça yufka yesen...» Ahmet, bu sefer ihtiyarı kırmadı. Elini ardına uzatıp onun uzattığı yufka parçasını aldı. Bu, akdarı unundan yapılmış kocaman bir bezdirmeydi. Delikanlı hem yürüyor, tırmanıyor, hem de bezdirmesini çiğniyordu. Bir taraftan da gözleri göklerdeydi. Onun her hareketini gözünden kaçırmıyan baba,

«Hiç kendini yorma oğul,» diye, seslendi, «Pars senin parçaladığı kuzularını saklamıştır dediysem, toprağa da gömmüştür. Kartallara avını kaptıracak kadar budala değildir.»

«Kartallara baktığımı nereden anladın?..»

«Ben, senin babanım. Aklından her geçeni bilirim. Yanlışım da doğrusunu da... Ne biliyorsan, ne öğrendinse benden öğrendin. Bilmediklerini bir bir şimdi öğreniyorsun. Sen hiç pars gördün mü?..»

«Görmedim.»

«Ben, gördüğümü söyledim. Görseydin ardına düşmezdin.»

«Orası belli olmaz,» diye, delikanlının sert adaleli yüzünde bir

tebessüm dolaştı, «Senin beş kuzunu birden hiçbir zaman hiçbir par parçalamamıştır. Ben, beş kuzudan geçtim.Öteki kuzularımın gözlerimin önünde her gece parçalanmaması için parsın ardına düşüyorum. Kendini hiç yorma baab, beni vazgeçiremezsin. Bu parstan ahdımı alacağım.»

«Zorba, vahşi hayvandır oğul pars dediğin. Zorbadır.»

«Ortalıkta kuzularım oldukça, kuzular da benim hakkım oldukça, ben ondan daha zorba olurum. Düşün, kuzularımın analarına ben baktım. Ben, koyunlarım besledim, büyüttüm. Yaz demedim, kış demedim; onlara çobanlık ettim. Benim ayaklarımın ucunda meleştiler; benim kavalımın sesini dinlediler. Yazlığa kışlığa ben onları sürdüm. Sütleri, yünleri benimdir. Paralayıp yemek gerekirse, ben, parçalar yerim. Parslara yedirmem, vahşi hayvanlara parçalatmam kuzularımı... Anladın mı?.. Ya o, ya ben.. Ya o, ya da oba halkı...» Yörük Ahmet, bir taşın üstünde durmuş ardından gelen babasına bakıyordu. Artık enine boyuna sıra sıra kayaların arasına girmişlerdi. Bu kayaların arasında Yörük Ahmet, bir zamanların Roma arenalarında vahşi, aç, yırtıcı hayvanların hücumuna imaniyle karşı duran İsa'nın kuzularından birini andırıyordu. Kendi kuzularının selâmeti adına dimdik duran çobandı.

Az tırmandılar, uz tırmandılar. Güneş, Beşparmağın granit yüzünü iyice kızdırmıya başlamıştı. Tırmanırken tuttukları, dokundukları her taş, her kaya parçası ateş gibi yanıyordu. Önlerinde dağların, artlarında dağların sessizliği Yörüklerle birlik yürüyordu. Çarıkları taşların üstünde ses çıkarmıyor gibiydi. Ama karşı kayalardan şıkır şıkır sesleniyorlardı. Beşparmağın göklere uzanan pençesinin en yüksek, kalın parmağı, sanki yüz metre önlerinde duruyor gibiydi. Gelenlere hayretle bakıyordu. Bir kayanın üstüne tırmandılar. Karşılarına bir kaya daha çıktı. O zaamn bu kayanın gölgesine Mehmet, kendisini attı. Oğluna seslendi

«Dindim be Ahmet... bi soluk alalım.» Ahmet, durdu. Babasının yanına çömeldi. Tüfeğinin namlusunu dağa taşa doğru çevirip kucağına yerleştirdi

«Sen, ardıma düşmemeliydin,» dedi. İhtiyar duymamazlıktan geldi. Elinin tersiyle alnındaki teri sildi. Derin derin soluk aldı. Gözleriliye ta aşağılarda boydan boya denize kadar uzayan sisler içindeki ovayı süzmeye başladı

«Ovadan ta bizim yaylaya kadar bahar var ortalıkta. Burası cehennem... Taşlar daha şimdiden kızmış.» Yörük Ahmet, yakınlarını kolluyordu. Babasına bambaşka bir lâf etti

«Obada lâfını ettikleri büyük uçuruma öğleye kadar varırız.

Uçurumun sağ yakasından yürüyeceğiz önce. Dar, ince bir geçit varmış. Bu geçitten sonra hemen dağın doruğuyla adam burun buruna gelirmiş. Ama doruğa varmak için tam dört saat daha yürümek gerekirmiş. Biz, doruğa varacak değiliz. Bulursak parsı, bu uçurumun üst başındaki kayalıklarda bulacağız.» Bu sefer de bu lâfı baba kapattı

«Bak sana bir pars olup-bittisi daha anlatayım.»

«Bırka, şimdi masalın sırası değil.»

«Masal mı?.. Buz gibi olmuş mesele. Ben, gençliğimde Ayıboğan Yusuf Emmi'ye yetiştim. O zamanlar doksan yaşındaydı. Sonra öldü. O, öyle senin gibi inat bokuna pars ardına düşmemiş. Kendi ağzından dinledim. Sadece elinde seninki gibi dolma bir tüfekle keklik avına çıkmış. Tüfeğinde de kuş için saçma varmış. Pars, âniden bir kür ormanını yarıp karşısına dikilivermiş. Yusuf Emmi, kaldırmış tüfeğini hayvanın gözlerine ateşlemiş. Pars da onun üstüne atılmış bulunmuş. Yusuf Emmi, bu kere bıçağını çekmiş, alt alta, üst üste... Bereket parsın gözleri görmüyormuş. Böğründen bıçaklamış. Bıçaklamış ama, kendi de bitmiş. Belindeki kuşağı olmasaymış, onun da karnını çoktan pars deşecekmiş. Tam altı ay, çadırda yatmış. Oba onu, upuzun parsla ormanda yatar bulmuş. Önce Yusuf'u da ölü sanmışlar». Yörük Ahmet, eğildi, babasının yüzüne dikkatle baktı

«Obada bu masalı hep söylerler. Bilirim. Neden bir kere daha anlatıyorsun?..»

«Yusuf'un rast gele önüne parsın çıktığını anlatmak istedim. Sen, kasten ardına düşüyorsun. Pars bu işe çok kızacak.»

«Neden Yusuf Emmi'ye Ayıboğan demişler acaba?..»

«O zamanlar, doksan yaşındayken bile benim iki mislim, dağ gibi bir herifti. Belki de ayı boğmuşluğu da vardır.»

IV -- DOLMA TÜFEK

«Buradan öte her adım atışta pars önümüze dikilebilir. Yeter oturduk. Gidelim gayri..» diye, Ahmet doğruldu, «bu namussuzun işini hemen bitirmek istiyorum.» Koca Yörük, oğlunun koluna yapıştı

Bu dolma tüfekle mi parsın işini bitireceksin?..»

«Bununla. Yusuf Emmi'ninki gibi içi saçmayla dolu değil. Barutun üstünde kocaman bir domuz kurşunu yatıyor. Kuşağımda da barut var, üç tane daha iri domuz kurşunu var.»

«Tüfeğin bir boşaldı mı, bir daha doldurmıya vakit bulamazsın.»

«Hele bir karşıma çıksın. Ona bir kurşun yeter.»

«Kapsülün ateş almıyacağı tutar oğul. Ben, bu gâvur icadını

bilirim. Dedemden bana kaldı. Benim elimden de sen aldın.» Delikanlı, sol elinin avucunu açtı,

«Bak tüfeğin horozunun altında yatan kapsülden başka bu avcumun içinde bir kapsül daha var.» Kapsül, terden ıslanmasın diye, üç kat küçük bir beze, çabucak açılacak bir şekilde sarılmıştı. Mehmet, bir oğlunun yüzüne, bir de kapsüle baktı;

«Ne edelim, gidek...» dedi. Tekrar kayaları tırmanmıya başladılar. Ahmet'in elindeki tüfek, uzun namlulu, kocaman dipçikli, dipçiği bakır kakmalarla süslü, eski bir işti. Ona, Koca Yörük Mehmet'in hiç güveni yoktu. Deliydi bu oğlan. Bu tüfeğe inanıyordu. Tüfekten çok kendine... Delikanlılık, delikanlılıktı. Adı üstünde..

«Ahmet, sen hiç şu elindekinden başka tüfek gördün mü?»

«Askerlikte nelerini gördüm.»

«İyi, öyleyse...»

Bundan sonra Koca Yörük Mehmet, bir daah ağzını açmadı. Oğlunun niyeti niyetti. Artık onu, nasıl parsın şerrinden korumak gerektiğini de düşünmemeye başladı. Sucuk gibi ter içinde sadece oğlunun ardında koşuyor, tırmanıyor, soluyordu. Sanki arkasını bırakmazsa onu parsın şerrinden kurtaracakmış gibi bir his vardı içinde. Tepesindeki güneş, Besparmak'tan ovanın karşısındaki Samsun dağlarına doğru zamanı, saatleri kovalıyordu. Mehmet'in iki yakasına bakacak takati kalmamıştı. Sadece oğlunun gittiği yola gidiyor, bastığı taşa basıyordu. Birden Ahmet, olduğu yere çöktü. Bir iri taş çıkıntısının ardına sindi. Sliyle babasına işaret etti. Koca Yörüğün yüreği ağzına geleyazdı. Ta yukarlardaki kocaman bir kayanın ardına atlıyan parsın ancak kuyruğunu görür gibi olmuştu. İhtiyar, kendisini Ahmet'in yanına attı.

«Ne halt edeceğiz şimdi?..» Yörük kızanı, ihtiyarın yüzüne bakmadan, gözleri bir bir dağı taşı tarayarak söylendi

«Oyun oynamaya başladık. Aklınca beni uçurumdan yana çekmek istiyor.»

«İyi öyleyse, bu hayvan şakaya gelmez. Dönelmi.» Ahmet, kaytan bıyıklarını şöyle bir düzeltti elinin tersiyle. Sonra öteki elindeki tüfeğini kantarladı. Doğruldu,

«Oyuna düştük baba...» dedi, «dönmek yenilmek olur. Yakasını koyvermem gayri. Tuzağa tuzak, oyuna oyun. Görür gününü.»

Yörük Ahmet, toptan meydana çıktı. Hiçbir kaya, taş ardına sokulmuyor. Yüksek yerlerden yürüyor, düz kayalara tırmanıyordu. Parsın pususuna düşmemek için, önünde etrafını kapayacak bir engel olsun istemiyordu. Bir toreador kadar tetikteydi. Ardındaki babasını unutuvermişti. Koca Yörük Mehmet, «Şu yezid bak...»

diye, kendi kendine söylendi. Artık onu bu işten vazgeçirmeye çalışmak faydasızdı. Pars umrunda değildi ihtiyarın. «Şu yezide bak.. Arayan mevlâsını da bulur...» diye birkaç kere daha mırıldandı. Ona yetişmekte güçlük çekiyordu. «Ülen beni bırakıp nereye gidiyon!.» diye, birkaç sefer seslendiyse de oğlu ona dönüp bakmadı bile.

V — VE PARSIN SONU

Parsla oyun, köşe kapmaca, güneş batana dek sürdü: Yörük Mehmet'in adım atacak, kolunu kıpırdatacak takati kalmamıştı. Oğlu, Ahmet, tazı gibi düz ovada koşarmışcasına doruğa tırmanıyordu. Dağın doruğu hâlâ çok uzaktı, hâlâ onlara uzaktan bakıyordu. Bu döğüşü sakin sakin seyrediyordu. Koca Yörük, bir an durdu. Oğlunu kaybetmişti. İki yakasına bakındı. Gözleri korkuyla büyüdü. Koca uçurumun ağzına gelmişti. Uçurum, Beşparmak'ları ortasından bölermişçesine yolunu kesmişti. Tâ aşağıya, ovaya doğru uzayıp gidiyordu. Baktıkça başı dönüyordu adamın. Yukarıya doğru hemen uçurumun kenarından dar bir geçit yol veriyordu. Geçidin bir yanı uçurum, bir yanı duvar gibi yükselen kayalarla çevrilmişti. Yörüğün bir anda aklından, Allah, Şeytan, melekler, peygamberler, ne geçmesi gerekirse her şey, hepsi geçti. Sonra kendisini kaybedercesine başı döndü. Toparlanıp geçide doğru koştu. Uçurumdan sakınarak yavaşladı. Oğlunu birdenbire görüverdi. Geçidin tam öte başına varmıştı. Oradan öteye yol genişliyor, feraflıyordu. Ahmet, tüfeğini ileri doğru uzatmış, dipçiği sağ kolunun altında, dikkatle yürüyordu. Birden bire durakladı. Yüksekçe bir taşın üzerinde adım atar vaziyette kalakaldı. Arkası koca uçurum, önü on metre kadar uzakta yüksek, üstü yassı bir gayaydı. Kayanın üst ortalık yerinde de pars, ileri doğru kendisini vermiş, ön iki ayağını germiş, kıpkırmızı birer koru andıran gözlerle Ahmet'e bakıyordu. Gözlerinin ateşi, Koca Yörük Mehmet'in yüreğini yaktı. Dizlerinin bağı çözülüverdi. Yere çöktü. «Tamam gayri» diye dudakları kıpırdadı. Beyni duruvermişti. Sadece bir kayanın üstünde dikilmiş, parsa meydan okuyan oğluna bakıyordu. Saniyelik bir zaman içinde oğlu, ağır ağır, telâşsız dolma tüfeğini parsa yöneltti. Baş parmağı ile horozu çekti. Kapsülün «çuuuffff...» eden sesini duydu ihtiyar. Bu sesle birlik pars, kayanın üstünden sıçradı, Yörük Ahmet'in üstüne doğru uçtu. Kapsülün sesini hemen kurşunun sesi kovalamıştı. Pars yerinden sıçradığı sırada kurşunun, tüfeğin sesi dağları taşları inletti. Patlayan dolma tüfeğin sesine Beşparmaklar, saniyelerce ses verdiler. Üstüne atlayan parsla beraber Ahmet, uçuruma yuvarlandı.

Baba, birkaç saniye gözlerini yumdu. «Olan oldu...» geçti aklından. Sonra koştu. Düştükleri yere geldi. Yere uzandı. Başını uçuruma doğru uzattı. Aşağıda kuru, kırk arşından derin derenin dibine baktı. Gözleri buğuluydu. İyice göremiyordu. Kulağının dibindeymiş gibi oğlunun sesini duydu :

«Ne bakınıyorsun baba... Uzat şu kuşağını salla. Parmaklarımda derman kalmadı..» Ahmet; dört beş arşın aşağıda bir granit siyah kaya çıkıntısının ucuna, parmaklarının ucu ile asılmış, boşlukta sallanıyordu. Sesi sakin, tok, fakat büyük bir güçlük içinde olduğunu belli ediyordu. Koca Yörük Mehmet, deli gibi fırladı. Belindeki uzun yün beyaz kuşağını çözdü. Çözdükçe, bezdirmeleri yere dökülüyordu. Kuşağın bir ucunu Ahmet'in parsla karşılaştığı sırada üstünde durduğu taşa sardı tuttu. Öteki ucunu oğluna sarkıttı. Ahmet, kuşağın ucunu dişleriyle ısırdı. Sonra bir hamlede sağ eliyle kuşağın üst tarafından yakaladı. Kendisini asılı kaldığı çıkık dar kayanın üstüne çekti. Ondan sonrası kolaydı. Yardımla yukarıya vardı. Babasının karşısına dikildiği vakit, siyah kaytan bıyıklarının altından bembeyaz dişleri görünüyordu

«Gördün mü?..» dedi. İhtiyarın şaşkınlığı hâlâ geçmemişti.

«Ne olacakmış, gördüm!..» karşılığını verdi.

«Seninki boylu koyunca aşağıda yatıyor.»

«Ko yatsın. Sol koluna ne oldu?..»

«Omuz başımdan çıktı gibi.» Yörük Ahmet'in, iki omuzundan aşağı kan sızıyordu. Parsın pençeleri yırtmış yarmıştı. Sol kolu düşerken çıkmıştı. «Tüfek nerelere yuvarlandı gitti göremedim..» Baba tersledi

«S... et şimdi tyfeği... Otur şuraya bakayım.» Dikkatle kolu muayene etti. Kolu upuzun uzattı. Yere diz çöktü

«Sık dişini...» emrini verdi.

«Sen, işine bak.» On beş dakika sonra Mehmet, oğlunun kolunu böğrüne yapıştırmış, kuşağı ile sarıyordu. «Olmazsa obada bir çaresine bakarlar..» diye, kendi kendisine mırıldandı. Ahmet, «Yerine girdi gibi,» dedi.

«Girmiştir» cevabını verdi ihtiyar. Oğlunun alnındaki terleri elinin tersiyle sildi. «Haydi gidip şu şeytan nasıl yatıyor bir görelim... Bu çıkık kolla nasıl taşa tutundun be?..»

«Bilmem,» diye, mırıldandı Yörük, «Ben de anlayamadım. Tutunmuş bulundum işte. Ama sağ kolum tutuyordu...»

Ortalık iyice kararırken uçurumun dibini, derenin içini buldular. Orada, taşların arasında pars, bir kemik çuvalı gibi postunun içinde yığılmış yatıyordu. Koca Yörük Mehmet, yukarıda kuşağından

çıkardığı ekmekleri, bıçağını kucağında, göğsünün üstünde taşıyordu. Onları yere bıraktı. Gitti, ayağı ile parsı dürttü, çevirdi. Uzun uzun seyretti. Bir taşın üzerine oturan oğluna döndü

«Yakışıklı hayvanmış.»

«Yakışıklı hayvan.»

«Eyi döğüştün Ahmet, aferim oğlum!.» Baba bir zaman da, muzaffer, yaralı oğlunu sevgiyle süzdü. Ahmet, başını önüne eğdi. Babasının gözlerinden gözlerini kaçırdı. Sonra neşeli bir sesle Koca Yörük Mehmet,

«E... yorgunum, bittiğim; ama bu kabadayıyı yüzmek bana düşüyor. Sen, yaralısın... diye, söylenerek, bıçağını yerden aldı. Parsa yaklaştı. İşe girişirken birden oğluna döndü

«Ohooo!... Ta çenesinin altından vurmuşsun.»

«Öyle oldu, Cenk hali bu... Senin gözlerinle görmeni bekledim.»

«Kurşun beyninde kalmış herhalde...»

Parsın derisi yüzüldüğü vakit, ortalık iyiden iyiye kararmıştı. İhtiyar, hayvanı ustaca yüzmüş, başının derisini, dişlerini bile bozmadan alakoymuştu. Pençeleri, tırnakları olduğu gibi duruyordu. İşini bitiren Mehmet.

«Bakalım, bu parsın derisine kaç altın verecekler. Yaylaları, obaları; kuzuları, koyunları, keçilerimizi bu namussuzun şerrinden kurtardın. Çok bahşiş toplayacaksın Ahmet... Kuyruğuna bak şunun...» Derisi ensesinden tutmuş yerde sürüyordu. Ahmet,

«Bunu», dedi, «Şehire götürüp bu namussuzun derisini, haraç mezat pazarda satacağım...»

Ağır ağır, derenin içinden, Beşparmaklar'dan iniyorlardı. İki İki yakaları kapkara kayalarla çevrilmişti. Ahmet, tüfeğini aramış bulamamıştı. Koca Yörük Mehmet,

«Yirmi yıl, otuz yıl, belki de kırk yıl, belki de, belki de hiçbir zaman tüfek sana lâzım olmıyacak. Doğrusunu istersen, bu dağlarda kırk yılda bir pars görünür. Bir Ayıboğan Yusuf Emmi gördü, öldürdü. Kırk yıl sonra ben gördüm. Bir otuz kırk yıl sonra da sen, bir parsın hakkından geldin.» Dedi. Durdu; uçurumun ağzından ta karşıda, uzaklarda, üstüne gecenin karanlığı çöken, ovanın karşı yakasındaki Samsun dağlarının eteklerindeki Söke şehrinin benek benek ışıldıyan şavkalarına baktı

«Kırk yıl, bu gidenlerde senin lâfını edecekler Ahmet;» dedi, «bir Yörükoğlu» diyecekler; «yaylaları, obaları, köyleri, şehirleri haraca kesen, kasıp kavuran, bir parsın hakkından gelmiş. Sonra mil-

let, çocuklarımız, torunlarımız, kuzularının başına gelenleri, senin başından geçenleri birbirine anlatacak...»

Koca Yörük Mehmet, yürüdü. Ahmet, hürmetle, riayetle, iki adım geriden babasının gölgesini takip etti. Sabahki heyecanı, atakliği yatışmış, değişivermişti. Babası, Koca Yörük Mehmet'in sürüdüğü parsın postundan, karanlıkta bile belli olan, kara taşların üstünde yaş, kanlı bir iz, uzayıp gidiyordu. Bir hayli yürüdükten sonra ihtiyar, parsın postunu yere bıraktı. Öteki elindeki bezdirmelerini bir kara taşın üstüne koydu

«Burda, ekmek yiyek Amat.» dedi.

Telli Kavak (1941) tan :

YARINTI

Jandarma Mustafa Çavuş, kapıyı yerinden söker gibi açarak, basık tavanlı kahvenin sisi içine daldı. Herkes, zaten istemeye istemeye onu bekliyordu. Başlar Çavuşa, kazaya rıza göstermekten gayri yapacak bir iş olmadığı için; sakin, fakat ümitsiz döndü. Gözlerin feri uçmuş, yüzlerin rengi değişmişti. Kalabalığın üzüntü veren nazarları altında, jandarma Mustafa Çavuş, sobanın yanına kadar yürüdü. Ellerini ısıtmıya başladı. Dudaklarını ısırarak, yavaş bir sesle

Taşkın geliyor...

Dedi. Bir an, derin bir sükût, karanlık kahvenin içinde dolaştı. Sonra, bütün kahve halkı telâşlandı.

Âdet olduğu üzere, tepeye değirmenin yanına çıkıp, taşkının ovayı nasıl kapladığını seyretmek, bütün bir senelik emeği, suyun nasıl silip süpürdüğünü görmekten başka yapılacak hiç bir iş yoktu.

Bu küçük kahvede toplanan, Burunköyün erkekleri, daha suyun tarlalarına girmesine birkaç saat varken bile, sabırsızlanmıya, heyecanlanmıya başladılar. Kimse yerinde duramıyordu. İlk şaşkınlık geçince, gûya kendi kendilerini, birbirlerini teselli etmek için acı acı şakalar başladı

— Desene Mustafa Çavuş, bu sene gene battık!

Mehmet Ağa, senin tarlanın yeri yüksektir, su çıkmaz..

Canım, Mehmet Ağanın Menderes ile konturatı mı var?

Belâ toptan başımıza geldiği için adama pek koymuyor.

— Haydi yürüyün kızanlar! Allah bize su gibi devlet verdi. Bakmaya gidelim...

Yürüdüler. Hepsi alay halinde Yeldeğirmeni dağının yolunu tuttu. Erkeklerin böyle kalabalık bir şekilde köyün sokaklarından geçmesi, kadınlara, çocuklara, müthiş korku verdi; hepsi işi anladılar. İsmail bir aralık Mustafa Çavuşun yanına sokuldu

Efe, nereden telefon ettiler sana? Taşkın nereye varmış? diye sordu. Çavuş düşünceli

Nazilliden!

Cevabını verdi. İsmail

Attığım tohuma da yazık oldu!

Diye, içini çekti. Mustafa Çavuş onu teselli etti :

— De.. be! Sen de.. İsmail, senin tarlana pek su girmez; O yandaki yarıntı sağlam.

Kafile sessizce yürüyordu. Herkesin kafasında şimdi, attığı tohum, bir senelik emeği ve bir senelik maişet kaygusu vardı. Hani su bir tarlalara girdi mi, tohumlar çürüdü gitti..

Kırk gündür, mütemadiyen yağan yağmur, nihayet yapacağını yapmıştı. Sanki bulutlar, Beşparmak dağı ile Samsun dağlarının arasına sıkışmış kalmış gibi idi; başka bir tarafa gidemiyor, hep Balat ovasını sele boğuyordu. Büyük Menderes de bu işe memnun, kabarıyor, şişiyor, nazlı nazlı akıyordu... İşte şimdi de coşmuş, koca ovayı kaplayıverecekti. Senelerdenberi bu onun âdeti idi. Bazı seneler ise, yarıntıyı patlatamaz.. yarıntıyı aşamazdı. Böyle senelerde, Söke halkının ve Sökenin bütün köylerinin yüzü gülerdi.

Bu sene Burunköy gibi, Balat ovasından geçinen bütün köyler tehlikeye maruz idi. İşte taşkın geliyordu.

Köyün erkeklerinin, Yeldeğirmeni dağına çıktıklarını gören, İsmailin anası; Emir nine, yanındaki kadınlara :

— Kırk gündür yağmur yağıyor, kırk gün, saçayağını üç Kulhüvallahi okuyup, avluya ters çevirdim; gene dinmedi! diye dert yandı.

Mehmet Ağa, Yusuf Ağa, ve Rıza Pehlivan, ahlaya, öfleye tepeye tırmanıyor, ortayaşlı diğer köylüler, biraz geride yürüyorlar, delikanlılar da daha arkada onları takip ediyorlardı. Kafile, eski değirmenin duvarının dibinde durdu. İhtiyarlar çömeldi, gençler ayakta, yanan gözlerle, ovaya ve Menderese bakıyorlardı.

Ova, zümrüd bir deniz gibi görünüyordu. Boyu bir karışı bulmıyan ekinler, gözün alabildiğine uzanıp gidiyordu. Nasılsa bugün, bulutların arasından biraz başını uzatan güneş, sanki göl haline gelen tarlaların rutubetini alayım mı, almıyayım mı?.. diye, düşünüyor; yılan gibi düz ovada kıvrıla kıvrıla akan, Büyük Menderesin bulanık sularını yer yer parlatmıya çalışıyordu.

Köylüler, kara ağaçlarla işaretli tarlalarını, bu tepeden gayet iyi seçebilirler. Üç ağaçlı dam falanın, tek ağaçlı dam filânındır. Böyle herkes, gözünü bir tarlasına bir de Menderese çevirerek, hiç konuşmadan bekleşiyordu. Hasan Dayı lâf etmiş olmak için, ovanın öte yakasına, Söke'nin sisler içindeki siluetine bakarak :

— Ağam da battı!..

Dedi. Bu söze beş on dakika sonra bir başkası :

— Kendi sağ olsun..

Cevabını verdi.

Buralarda âdettir; büyük arazi sahipleri, köylüye tohum, toprak ve bütün bir sene mahsul oluncaya kadar yiyecek verir; buna mukabil köylü de, bir çift öküzü ile tarlada çalışır, sürebildiği kadar yer sürer, mahsul kalkınca kazanca ortak olur.

Böyle sıkıntılı saatlerden sonra, nihayet yavaş yavaş Menderesin kabardığı belli olmıya başladı. Fakat su öyle ümid edildiği kadar çok değildi. Şimdi, herkesin yüzüne hafif bir tebessüm dağılmıya başladı. Delikanlılar, ihtiyarlara soruyorlardı :

— Acaba daha fazla yükselir mi?

— Mehmet Ağa ne dersin?

— Hasan Dayı yükselmez artık değil mi?

Bu suallere cevap olarak, yaşlılar, yarı ümitle başlarını sallıyorlar :

— Allah bilir!

Diyorlardı. Böylece birkaç saat daha geçti. Su hep yükseldi, yükseldi, fakat ümitler kesilmedi. Eski seneler gibi, çok şükür taşkın, taşkına benzemiyordu. Artık köye inmeye karar verildiği bir sırada, en ihtiyar, sözü en çok geçen Mehmet Ağa, parmağı ile bir noktayı işaret ederek :

— Menderesin şu dirseğini görüyor musunuz? Şu canım... şurası... İsmailin sürdüğü tarlanın üst tarafı!

Dedi, bütün köylü ona yaklaştı :

— E!...

Dediler, Mehmet Ağa devam etti :

— Oradaki yarıntıdan korkuyorum.

Hepsi birden :

— Yok canım... Yarıntının o yanı sağlam!

Dediler. Mehmet Ağa başını salladı :

— Görmüyor musunuz, su oraya nasıl yükleniyor...

Diye, söylendi. Ve Rıza Pehlivan :

— Maazallah gece, daha fazlalaşacak su, bir sıçan deliği bulmasın...

Sözlerini ilâve etti. Bu lâfların üzerine, bütün köylünün yüreği, hop! etti. Yarıntının en sağlam yerlerine, bir sıçan deliği her zaman için büyük tehlike teşkil ederdi. Sular böyle bir deliği kolaylıkla büyütüp, sonra da, olduğu gibi koca yarıntıyı dümdüz ediverirdi.

Akşam karanlığında ortaya atılan bu fikir, şu tepenin üzerindeki köylüleri, harp içinde bulunan bir erkânıharbiye heyeti gibi düşündürmiye başladı. Yusuf Ağa :

— Hani yarıntı ortadan bir patladı mı... işimiz tamamdır...

Diye söylendi. Hazır bulunanlar bu sözün mânasını kolayca an-

ladılar. Orada takriben elli metrelik bir dirsek çeviren Menderes, biraz yükleniverirse; veya bir sıçan deliği bulup yarıntıyı patlatırsa; bütün ova deniz olurdu. İsmail heyecanla bağırdı

— Öyleyse ne duruyoruz? Yarıntıyı tutalım!..

Böyle anlarda hatıra gelecek ilk tedbir hakikaten yarıntıyı tutmaktı. İsmailin sesi, milletin yüreğini biraz ferahlatır gibi oldu ve yarıntının tutulmasına karar verildi.

İsmail ile, köyün bütün delikanlıları, koşarak tepeden köye indiler. Atlarını, eşeklerini hazırladılar. Bütün köy, onlarla beraber hazırlanıyordu. Eski çuvallar alındı; kazma küreklerile birlikte bir hayvana yüklendi. Rüzgârdan sönmiyen yeni icad fenerler, kaç tane köyde varsa toplandı. Sonra yarıntıyı tutmıya giden kafile hareket etti.

Bu yarıntıyı tutmak tâbiri, bizim memlekette çok eskidir. Yüzde bir olan ümitleri ancak yüzde beşe çıkarır. Hattâ sadece bir teselliden ibarettir.

Hava iyice kararmış, tarlaların rengi koyulaşmıştı. İsmail, Ali ile en önde atını sürüyordu. Karşıda Söke'nin elektrikleri yanmıştı. Menderesin aktığı istikamette ise ova, karanlık bir boşluğun içine gömülüp gidiyordu. Beşparmak dağının beş parmağı da gene siyah bulutlarla örtülmüştü. Yağmur... dinsiz, imansız yağmur, tekrar başlamıştı. İnce ince çiseliyordu. İsmailin gözleri, yeşil ekinlerin üzerinde, acıyarak dolaşıyordu; onları bir kurtarabilsem! Sözleri içini yiyordu. Mütemadiyen beyninin içinde, inşallah.. su daha çok yükselmez temennisi vardı. Hele kendi tarlasının yanına vardıkları zaman, kalbini büsbütün bir hüzün kapladı.

— Öf... Be! Her sene bu mered taşmaz mı?

Diye kendi kendine söylendi. Arkadaşları da onun kadar müteessirdi.

Menderesin dirsek çevirdiği yere geldiler. Yarıntıyı baştan başa dolaştılar; su, iki karış daha çıkarsa, ancak yarıntının üzerinden aşabilirdi. Geride kalan merkepli delikanlılar da geldi. Fenerleri yaktılar. Oturup yarım yamalak peynir, ekmek yediler. Sonra, yarıntının zayıf olduğunu tahmin ettikleri yerlerine, birer ikişer fenerleri alıp dağıldılar.

İsmail, sık sık yarıntının üzerine tırmanıyor, koyduğu işaretten suyun daha yukarı çıkıp çıkmadığına bakıyordu. Böylece saatler geçmiye başladı. Delikanlılar, suyun daha fazla yükselmiyeceğine, kendi kendilerini, birbirlerini inandırmıya gayret ediyorlardı. Uzaktan uzağa arasıra birbirlerine sesleniyorlardı. Osman, kendince gamı, kasveti unutmak için türkü söylemeyi münasip gördü. Teh-

likeyi bir müddet kafadan kovmak için hepsi onu dinlemeğe başladı :

Menderesin suyu bulanık akar.
Ayrılık içimi, gönlümü yakar.
Yar bana darılmış Menderes gibi;
Süzülerek geçer, uzaktan bakar!
Sökenin ovası susuz olur mu?
Yar bana darılmaz, bensiz olur mu?

Köyde ihtiyarlar meraktan duramadı. Akşamdan sonra, bir kere daha, Değirmen dağının yolunu tuttular; tepeye çıktıkları vakit gecenin karanlığı içinde, dört beş feneri sıra ile ovanın ortasına dizilmiş görünce, sevindiler, «işler yolunda gidiyor.» diye, söylendiler.

★

Gece yarısına doğru İsmail, yarıntının tepesine bir kere daha tırmandı. Bir de gördü ki su, yarıntının kenariyle dudak dudağa gelmiş! Az kaldı, ümitsizlikten; hemen Menderesin bulanık, karanlık sularına kendini atıverecekti. Arkadaşlarına söylenmiye vakit kalmadı ki, öteden Eyüp :

— Hey! Geliverin... su, gedik buldu, aşıyor!

Diye bağırdı. Hepsi sesin geldiği tarafa koştular.

Menderes, insafsız Menderes, yarıntının birkaç parmak alçak yerini bulmuş, öte yana yavaş yavaş sızıyordu.

Delikanlılar, kazma, küreğe sarıldılar. Gediği toprakla doldurdular; suyu tuttular. Bu sırada yağmur hızlandı. Büyük Menderes, hücum edecek büyük bir hayvan halile sessiz, sedasız bekliyor gibiydi. Doldurdukları gediğin başında üç kişi kaldı; diğerleri yerlerine dağıldılar. Sabaha kadar, tehlikenin böyle yüz tanesine hepsi razı idi. İsmail, fener elinde sağa sola koşuyor, arkadaşlarının arasındaki yerleri gözden geçiriyordu. Şimdi su, yarıntının bazı yerlerinden, yavaş yavaş sızıyordu. Osman :

— Arkadaşlar! Suyun bu hızı, bir saatten fazla sürmez!

Diye, bağırdı. Hepsi birden :

— Gayret... Bir saat değil, sabaha kadar dayanırız.

Diye cevap verdiler.

Tam bu anda İsmail, durduğu yerde ayaklarının soğuk soğuk suyun içine gömüldüğünü hissetti. Yarıntının üstünden su aşmıyordu. Feneri yere doğru alçalttı; bir de gördü ki, toprak seddin orta yerinden su sızıyor.

— Koşun kızanlar! Yarıntı patlıyor!..

Diye, deli gibi avazı çıktığı kadar bağırdı.

Hepsi İsmailin yanına koşarak geldiler. Eyüp :

— Sıçan deliği buldu.... oyuyor, oyacak!

Diye, sert sert söylendi. İlk şaşkınlıktan sonra kendini toplıyan İsmail :

— Eski çuvalları!

Diye, bağırdı. Delikanlıların kimisi toprak taşıyor, kimisi de eski çuvallarla deliği tıkamıya uğraşıyordu. Bir taraftan da yağmur; karanlık ve Menderes, bu zavallılarla alay ediyordu. İsmail hırsından nerede ise ağlıyacaktı. İçinde bulunduğu şeraitle, tabiata karşı gelememek, onu mağlûp edememekten dolayı, içinden bir şeye isyan etmek geliyordu; fakat Allaha mı, Menderese mi, yağmura mı, karanlığa mı, yoksa kula mı isyan edecekti? Bunu bu anda kestiremiyordu. Bütün bir senelik maişetlerinin bir tarla faresine bağlı olduğunu düşündükçe, İsmailin aklı yerinden oynuyordu.

Delik gittikçe büyüyor, sarfedilen gayretler boşa gidiyordu. Bir aralık, deliğin ağzına tıkadıkları çuvalları su, söküp atmasın, diye, İsmaille Ali arkalarını dayadılar. Yarıntının önündeki çukur, su ile dolmuştu. Zaten toprağı kazıp, boydan boya yararak, çıkan toprağı Menderesin kenarına yığdıkları için, bu sedlere yarıntı ismi verilmiştir.

İsmail ve arkadaşları, çalışıyor... çalışıyordu... Delikanlılar, bellerine kadar suyun içinde çuvallara dayanıyorlardı. Ara sıra birbirlerini teşvik için :

— Dayan kardeşlik, dayan!..

Sözleri, kısılan dişlerinin arasından dökülüyordu.

İsmail, bir kere daha :

— Dayan kardeşlik dayan! Ben hakkımdan vaz geçtim. Öküzlerimin hakkı var..

Diye, söylendi. Dayanıyor... dayanıyorlardı. Koca Menderes bana mı bile demiyordu. Ovada, yağmurun uğultusu, Menderesin sükûneti ve karanlığın ağırlığı vardı...

— Dayan kardeşlik dayan!

Sözlerine, güya nehir kızmıştı, o da yükleniyordu.

Koca Menderes, büyük Menderes... Ve İsmail, Ali, Osman, Eyüp, mücadele ediyordu.

Fenerlerin çoğu sönmüştü. Karanlığın içinde bir ses :

— Su, yarıntıyı bu yanda aştı!

Diye, bağırdı. Herkes işin bittiğini anlamıştı. Yarıntı dayanamıyacaktı. Yarıntı patlamış... Yarıntıyı su aşmıştı. Şimdi su, tarlalara doğru yürüyordu. Hepsinin birden aklına, olan oldu, kaçmak fikri geldi. Öyle yaptılar. Yalnız İsmail kendini kaybetmiş, mütemadiyen :

— Dayan kardeşlik dayan!...

Diye, söyleniyor. Yerinden bile kıpırdamıyordu. Onu zorladılar. Fakat boyuna :

— Ben hakkımdan vaz geçtim, öküzlerimin hakkı var..

Diye, bütün kuvvetile artık bir işe yaramıyan çuvallara dayanıyordu. Arkadaşları İsmaili, annesinin memesine sarılmış, ayrılmak istemiyen bir çocuk gibi, topraklara, çamurlara sarıldığı yerden sökmiye uğraşıyorlardı. Su, atların, merkeplerin yanına varmadan yetişmek, onlara binip kurtulmak lâzımdı. Bu sırada son fener de şiddetli yağmur ve yükselen suyun içinde söndü. Karanlığın içinde, İsmailin arkadaşlarına :

— Öküzlerimin hakkı var!

Diye, bir kere daha bağırdığı duyuldu. Arkasından uzun bir sükût oldu. Sonra birden, büyük Menderes, büyük bir gürültü ile yarıntıyı yıktı.

ORHAN KEMAL

15 Eylûl 1914 de Ceyhan'da doğdu

İlk hikâyesi:

«BALIK» (BABAEVİ'NDEN. 1940)

«Çalışmak gerekiyordu ama, nasıl? Gene dokuma işçiliği mi? Yapılarda kara amelelik mi? Pamuk tarlalarında, yahut müthiş Çukurova güneşinin altındaki harmanlarda patoz ırgatlığı mı? En kolayıma giden kavun, karpuz, üzüm satıcılığıydı. Bu kolaydı. Mevsimine göre, limon, portakal, şekerkamışı, şu bu satılabilirdi, iyi kötü birşeyler kazanılabilirdi. Kazanılabilirdi ama, kendi doğduğum memlekette, arkadaşlarım, sonra bilhassa, el için nâra yanmıyacak kadar zeki insanların önünde? Çünkü onlar, babamın el için nâra yanışını bir nevi ahmaklık sayıyorlardı... Delik pabuçlarım, paçaları tiftiklenmiş pantalonumdan dolayı müthiş bir ayıbın yükünü taşıdığımı sanıyordum...»

(Avâre yıllar, s. 59)

ORHAN KEMAL

(Ceyhan. 1914)

HAYATI

Adana'nın Ceyhan ilçesinde 15 Eylül 1914 de dünyaya geldi. Asıl adı Mehmet Râşit Öğütçü'dür; yazılarında *Orhan Kemal* takma adını kullanır. Babası, Birinci Büyük Millet Meclisi (1920 - 1923) nde Kastamonu millet vekilliği etmiş, Serbest Fırka-Halk Fırkası çekişmeleri sırasında Adana'da Ahali Fırkası'nı kurmuş (1930), avukat Abdülkadir Kemalî Öğütçü'dür. Adana'da *Toksöz*, *Mücâhede*, *Ahâlî* gazetelerini çıkardı; yalnızlık ve yoksulluk içinde öldü (1949). Orhan Kemal, ancak ilkokulu babaevinin koruyucu havası içinde bitirebildi. Babasının, siyasî çekişmeler yüzünden, Suriye'ye kaçması üzerine, beş çocuklu âile ,geçim zorluğuna düştü. Bu şartlar altında Orhan Kemal, ancak ortaokulun son sınıfına kadar okuyabildi. Bir yıl kadar Suriye ve Lübnan'ın çeşitli kasabalarında (Antakya, Hama, Beyrut), babasile tam bir yoksulluk içinde sürgün hayatı yaşadıktan sonra, onsekiz yaşında Adana'ya döndü (1932 haziran). Pamuk fabrikalarında işçilik, dokumacılık, muhâsip kâtipliği yaparken tanıştığı, «*Cemile*» adındaki biyografi romanında anlattığı Nuriye hanımla elvendi (1937). O gündenberi kalabalık nüfuslu âilesinin rızkını kalemile çalışarak çıkarmaktadır. Üçü oğlan, biri kız, dört çocuk babasıdır. İstanbul'da yaşamaktadır.

EDEBÎ HAYATI:

Okul sıralarında iken edebiyatı sevmediği hâlde,1934-1937 yılları arasında, bir taraftan çalışırken, eline geçen şeyleri oburcasına okumak merakına kapıldı. Bunun ardından sıra piyes, mâcerâ romanları taslakları karalamaya geldi. Basılı olarak çıkan ilk yazısı *Yedigün* dergisinde yayınlanan bir hapishâne şiiridir : «*Duvarlar*» (1939). Aynı dergi başka şiirlerini de yayınladı (1940). Orhan Kemal, sonraları da şiirler yazmağa devam etti. İlk hikâyesi «*Babaevi*» adındaki biyografi romanının bir parçası, «*Balık*» adile «*Yeni Edebiyat*» dergisinde çıktı (1940). Yine aynı romandan bir parça olan «*Babam*», ayrıca «*Güllü*», «*Asma Çubuğu*» hikâyeleri de «*İkdam*» gazetesinde, «*Telefon*» hikâyesi «*Yürüyüş*» dergisinde (1942), «*Çocuk Ali*» hikâyesi de «*Yurd ve Dünya*» dergisinde yayınlandı (1943). Bu ilk denemelerinden sonra «*Varlık*» dergisine hikâyelerini vermeğe başladı (ilki: «*Revir Meydancısı Yusuf*», Ankara. 1944). Bu yayınevinin okuyucular arasında açtığı anketli hikâye yarışmasında birinci oldu (ocak 1945). Yine bu yayınevinin bastığı «*Babaevi*» ve «*Ekmek Kavgası*» (1949) adındaki kitaplarile ünü birdenbire genişledi. Hayatının çok zor şartlar içinde geçen çocukluk ve ilk gençlik yıllarını bütün yalınlığı ve acılığı ile «*Babaevi*» ve «*Avâre Yıllar*» adındaki biyografi romanlarında anlattı. Bu yıllarda çıkan dergilere hikâyelerini veriyor, yavaş yavaş romana geçmeğe hazırlanıyordu. «*Murtaza*» adındaki büyük hikâyesinin «*Vatan*» gazetesinde tefrika edilişi (1952), onu, sanatseverlerin dar çevresinden geniş halk çevrelerine götürdü. 1953 yılındanberi gazete, dergi, magazinlere roman ve hikâyelerini profesyonel bir bollukla vermekteydi. 1957 yılından sonra artık yalnız roman yazmakta, eski hikâyelerini kitap biçiminde yayınlamakta, geçimini temin etmek için süreli olarak senaryolar yazmaktadır. 1957 yılında «*Kardeş Payı*» adındaki kitabı ile Sait Faik hikâye armağanını almıştır.

ESERLERİ

Babaevi. Roman serisi. Küçük Adamın Notları : 1. Varlık Y. - İstanbul 1949; İkinci baskı : 1957; Üçüncü baskı : 1963; **Ekmek Kavgası.** Hikâyeler. Varlık Y. 18 hikâye. - İstanbul : 1945; İkinci baskı 1957; **Avâre Yıllar.** Roman serisi. Küçük Adamın Notları 2. Varlık Y. - İstanbul 1950; İkinci baskı 1957; **Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Orhan Kemal Sayısı.** 10 hikâye. - Ankara 1950; **Sarhoşlar.** Hikâyeler. Varlık Y. 17 hikâye. - İstanbul 1951; **Murteza.** Roman. Varlık Y. - İstanbul 1952; İkinci baskı : 1957; **Çamaşırcının Kızı.** Hikâyeler. Yeditepe Y. 11 hikâye. - İstanbul 1952; **Cemile.** Seri roman. Küçük Adamın Notları 3. Varlık Y. - İstanbul 1952; İkinci baskı : 1957; **72. Koğuş.** Hikâyeler. Ekicigil Y. 12 hikâye. - İstanbul 1954; İkinci baskı : (Büyük hikâye olarak tek başına yeniden) Yeditepe Y. 1958; **Bereketli Topraklar Üzerinde. Roman.** Remzi Kt. - İstanbul 1954; **Grev.** Hikâyeler. Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Y. 11 hikâye. - Ankara 1954; **Arka Sokak.** Hikâyeler. Yeditepe Y. 14 hikâye. İstanbul 1956; **Suçlu.** Roman. Remzi Kt. - İstanbul 1957; **Kardeş Payı.** Hikâyeler. Seçilmiş Hikâyeler Dergisi Y. 18 hikâye. - Ankara 1957; **Bâbil Kulesi.** Hikâyeler. Düşün Y. 29 hikâye. - İstanbul 1957; **Serseri Milyoner** (Prenses). Roman. Ekicigil Y. - İstanbul 1957; **Devlet Kuşu.** Roman. Düşün Y. - İstanbul 1958; **Vukuat Var.** Roman. Remzi Kt. - İstanbul 1958; **Gâvurun Kızı.** Roman. İbrahim Gezer Y. - İstanbul 1959; **Dünya Evi.** Roman Dost Y. - Ankara 1960; **Küçücük.** Roman. Varlık Y. - İstanbul : 1960; **El Kızı.** Roman. Ak Kitabevi. - İstanbul 1960; **Hanımın Çiftliği.** Roman. Remzi Kt. - İstanbul 1961; **Eskici ve Oğulları.** Roman. Ak Kt. - İstanbul 1962; **Gurbet Kuşları.** Roman. Varlık Y. - İstanbul 1962; **Sokakların Çocuğu.** Roman. Altın Kitaplar Y. - İstanbul 1963; **Dünyada Harp Vardı.** Hikâyeler. Ataç Kt. 12 hikâye. İstanbul 1963; **Mahalle Kavgası.** Büyük hikâye. Pınar Y. - İstanbul : 1963; **Kanlı Topraklar.** Roman. Remzi Kt. - İstanbul 1963.

Orhan Kemal'in, bu kitabın baskıya verildiği tarihe kadar çıkan kitaplarının sayısı 28 dir. Bunlardan 12 tanesi hikâye kitabı, 18 tanesi romandır. Onun ilk romanları cep kitapları boyunda çıkan bir biyografya romanı serisi idi. Bunlardan şimdiye kadar çıkanları **«Babaevi»**, **«Avâre Yıllar»**, **«Cemile»** dir. Aslında **«Cemile»**, **«Fabrika İnsanları»** adını taşıyacak bir büyük romanın yarısı idi. Aynı biyografya serisinin devamı **«Dünya Evi»** (önce Dünya gazetesinde 1956 yılı yaz ayları). Orhan Kemal'in bir başka roman serisi

de, «Bereketli Topraklar Üzerinde» (1954) adındaki romanı ile başladığı, Adana'nın toprak, toplum gerçeklerini anlatmağa yönelen eserleridir : «Vukuat Var» (1958), «Hanımın Çiftliği» (1961), «Eskici ve Oğulları» (1962), «Kanlı Topraklar» (1963).

Orhan Kemal'in henüz kitap biçiminde yayınlanmıyan, gazetelerde tefrika hâlinde kalmış eserleri de vardır: «Son Kurşun» (Merhaba der. 1953); «Yeşilçam Sokağı» (Manolya der. 1954. Sonu: «Kenarın Dilberi» adile «Halk» gazetesinde 1956); «Fırtınalı Gece» (Vatan gaz. 1955); «Bar Kızı» (Akşam gaz. 1956 kış ayları)

Orhan Kemal, son yıllarda gazetelere reportajlar da vermektedir «Mahkemelerden çizgiler»; «Şehirden Çizgiler» (Vatan gaz. 1955/56); «Çok Çocuklu Aileler Arasında» (Akşam gaz. 1956 yaz ayları). Bunlar hikâye anlatımına çok yaklaşan parçalardır. Bazılarını «Arka Sokak» (1956) adındaki hikâyeler kitabına da almıştır («Harika Çocuk»).

Şimdiye kadar kitap düzeninde çıkan hikâye kitaplarındaki 154 hikâyeden 4 tanesi büyük hikâye, 150 tanesi küçük hikâye tipindedirler. Ayrıca dergi ve gazetleerde kalmış birçok hikâyeleri de vardır.

ESERLERİ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

Sadri Ertem, Sabahattin Ali gibiler gerçeği tasarı ve gözlem olarak ele almışlar, anlattıklarının içine fazla giememişlerdi. Anlattıkları hayatın ve onun içindeki kişilerin, meselelerin yerli ve bize has iç yapılarını dışından işleyerek anlamıya çalışıyorlardı. Gözlemleri ve çalışmaları hiç bir zaman tam gerçekçi bir yola girmeleri için yeterli olmamıştı. Okuduklarının benzerleri hayatta da vardır diye düşündüler, gözlemlerini gereken genişliğe hiç bir zaman ulaştıramadılar. Yetişme, duyuş ve yaşayış yönlerinden, anlattıklarile bir ilgileri olmamıştı. Orhan Kemal katagorisinden hikâyeciler, anlattıkları gerçeklerin içinden geliyorlar. Kitaplardan öğrendikleri açıdan değil, içinde yaşadıkları gerçekten başka birşey bilmediklerinden bunları anlatıyorlar. Edebi-kitabi bir eğitim görmeyişleri bir bakıma onlara özgürlük sağlıyor. Devrimler, toplum gelişmeleri, dilde ve zevkte meydana gelen değişmeler, yol açıcıların çalışmaları, bu soydan yazarların başarı kazanacakları bir ortamı zaten hazırlamıştı. Bilhassa dil devrimleri, halkçılık hareketleri ve öğretimin yurda geniş ölçüde yayılmasının yeni türk edebiyatına yol açtığı bellidir. Yıllar yılı halkın eğemenliği, demokrasi davaları üze-

rinde konuşulur, yazılırsa, halkın içinden çıkmış, hayat mektebinde okumuş bu soy yazarların yetişmesi tabii bir sonuç olur.

Çocukluğundan başlıyarak sürekli geçim sıkıntısı çekmiş olan Orhan Kemal'e, hayat, insanoğlunun yaşamasında **«Ekmek»** in tayin edici, bağlayıcı büyük rolünü bütün yönlerile öğretmiş, daha ilk hikâyelerinden başlıyarak bütün eserlerinde süreli olarak **«ekmek peşinde koşan küçük adamları»** anlatmıştır. İlk hikâye kitabı **«Ekmek Kavgası»** (1949) ındaki hikâyeler onun sanatına hâkim olan bu ana temayı iyice belirttiği gibi, onu oldukça yaygın bir üne kavuşturan başka eserlerinde de henüz bu ana çizgiden ayrılmış değildir. **«Küçük Adamın Notları»** serisinin dışında kalan hikâye kitaplarında da kendi yaşayışı ile ilgili hikâyeler bulunmakta, geriye kalanların da konuları, kişileri, çevreleri bakımından kendi hayatının çeşitli devrelerile (çocukluk, yurtdışı, fabrikalar, hapishane, İstanbul) sıkı ölçüde ilgili bulunmaktadır.

Hikâyelerinden büyük bir bölümü hapishanelerdeki hayatı anlatanlarıdır. Suçlular, gardiyanlar, kadın suçlular, bilhassa suçlu çocuklar. Bunların kişiliklerini, yaşayışlarını çok yakından bilmekle birlikte, gelecekten ve hayattan umutlu yönlerini tasvir etmekten hoşlandığı da görülmektedir. Hapishanelerdeki düzenin bozukluklarına arada sırada dokunmakla birlikte, insanların bütün bu kötü şartlar altında bile içlerindeki bozulmamış bir cevherle direndiklerini, bu hayatın onları çürütemediğini ifâde etmekten hoşlanır.

«Küçük Adamın Notları» serisinde yer yer **P. Strati**'vari bazı parçalara rastlanmakla birlikte, onun üzerinde daha çok **M. Gorki**'nin kendi yaşayışını anlatan ünlü hikâyelerinin etki bıraktığı görülmektedir. Bu soy kitapların açık etkileri altında, biraz da yaşadığı hayatın karşısına çıkardığı fırsatlarla, toplumun en alt tabakalarına yöneldi. Dilenciler, çöpçüler, virânelerde zavallı etlerini satan küçük kızcağızlar, vapurlarda gösteriler yapıp para kazanmağa çabalıyan çocuklar, işlerinden atılmış küçük memurlar, işçiler. Bunların hepsi de içinde bulundukları sefil hayat şartlarının daha sefiline düşmemek için direnirler, çabalarlar. Ölümden beter, korkunç, aşağılatıcı açlık çukurunun başında korkudan köpekler gibi titreşirler. Orhan Kemal'in kişileri pislik içinde, çürümüş bir çevrede, bir tek ezici düşüncenin baskısı altında dolaşırlar: **«ekmek bulamamak»**. Hemen her hikâyesinde açlıktan korkan ezilmiş insanlar vardır. Bunları anlatabilmek için toplumun en kuytu köşelerine, hapishaneler, gecekondu mahalleleri, virânelere yaklaşıyor. Bütün hikâyeleri bu soydan bir kişinin peşine takılarak yazılmış rastgele eser-

ler izlenimini vermekle birlikte, dikkat edilecek olursa hepsi de, bir toplum meselesini aşırı iddialara düşmeden ortaya koyarlar. Üstelik sayıları oldukça büyük bir yekûna varan hikâyelerinin hepsini birbirine bağlıyan bir ana temaları vardır: Küçük Adamın Yaşama Savaşı. Onun kişileri nedenlerini anlıyamadıkları büyük bir kargaşalığın ortasında, çekip sürükliyen bir girdabın içinde olduklarını duyarlar.

Gerçekçi hikâyecilerimiz (**Falk Baysal'ın «Sarduvan»** romanı bu konuda hatırlanmalıdır) ona gelinceye kadar, düşkünlüğün bu ölçüde alt basamaklarında yaşıyan insanlara kadar inememişlerdi. Düşkünlüğü, onun getirdiği çeşitli kötülüklerin içinde yuvarlanan insanları ve çevreleri anlatmakla birlikte eserlerinde bir karamsarlık havası yoktur. Hemen bütün hikâyelerinde kötülükleri unutturacak bir yön vardır, iyilik duyguları coşmuş kişiler gidişi ve sonucu değiştirecek bir rol oynarlar. İnsanların ahlâk düşkünlüklerinin çeşitli tezahürlerini hicvedecek yerde, bunların zamanla yerlerini iyiliklere bırakacağından güvenli, bağışlayıcı bir hoşgörü duygusu içindedir. Kötülükle kucak kucağa yaşıyanlara, bunların nedenlerine karşı, tenkitçi ve sert hicivci bir anlatış yerine, daha yumuşak bir yolu, tasvirci gerçekçilik yolunu istiyerek seçer.

Hikâyelerinde göze çarpan bir başka özellik, malzemesinin çok geniş bir alandan derlenmiş olmasıdır. Hikâyeciliğimiz bu çağa ve ona gelinceye kadar hiç bir zaman bu kadar geniş bir çevreyi ve kalabalığı içine alamamış, İstanbul'un dar sınırlarından bu ölçüde ayrılmamış, yerli gerçeklere bu kadar geniş ölçüde yönelememişti. Orhan Kemal, sınırlı bir alanda, titizce hazırlanmış eserler yerine, konularını alabildiğine geniş bir alandan ve kalabalıktan çıkarmağa çalışmış, bizde eserlerile geçinen bütün yazarlarda olduğu gibi, yazıları üzerinde uzun zaman durmağa, titizce ayıklamalara fırsat bulamamıştır. Sonradan yayınladığı bütün kitaplarında bu kişi ve tema zenginliğine rastlamaktayız. Çoğu gazete ve dergi sayfalarında kalmış hikâyelerinin çoğunun acele ve itinasız yazılmış olmalarına rağmen, ilgi çekici ve canlı olmalarının başlıca sebebi, anlatışındaki külfetsiz tabiilik kadar, bunların bütün ayrıntılarına kadar yaşamadan gelmiş olmalarıdır. Gerçeği kulaktan duymak, belli bir mesafeden görmek, masa başında tasarlamakla, onu yaşamış olmaktan gelen açık fark, onun hikâyelerine bir canlılık vermekte, öncü kuşağın diğer hikâyecilerinden de ayırmaktadır. Çok sevilen **«Murtaza»** daki Murtaza ve **«72. Koğuş»** taki Berbat Tevfik aşağında yaşıyan kişilerdir. Hikâyelerinin inandırıcı ve sürükleyici olmasının sebebi budur.

Çukurova'nın edebiyata girmemiş (burada Reşat Enis ve Yaşar Kemal'i de anmak gerekli), iyi bilinmiyen yaşayışını, tarım ve fabrika işçilerini, büyük şehrin kenar mahallesine sığınmış, elinin emeği ile geçinen küçük adamları da tanıttı. «Küçük Adamın Günlük Yaşayışı» teması, bizim hikâyeciliğimizde, küçük memur, seyyar satıcı, esnaf, işçiler, zenaat erbabı, köyden kopmuş rençberleri de içine alan çok geniş bir kalabalığın yaşaması anlamına gelmektedir. Henüz bir sınırlaması ve tarifi yapılmamış bu «Küçük Adam» sözü çeşitli hikâyeciler arasında, toplum basamaklarındaki yerlerinden kopmuş veya yerini bulamamış, kendini boşlukta ve sıkıntıda duyan dayanaksız her insan için geniş ölçüde kullanılmaktadır. Hikâyecilerimizin çoğu büyük şehirlere dökülen bu küçük adamlar kalabalığı içinden kendi anlayış ve zevklerine uygun kişileri seçerlerken, Orhan Kemal, hiçbir ayıklama ve seçme yapmadan Çukurova'nın fabrika ve tarım işçilerinden başlayıp kasabaların küçük adamına, oradan da büyük şehrin kenar mahallelerini dolduran kalabalığa kadar uzanıyor.

Onun hikâyelerine aydınlık bir hava veren bir başka yön de, kadınların erkek yanında olumlu bir kişilikle tasvir edilmeleridir. 1909-1919 arası hikâyecilerinde, hattâ öncülerin bazılarında (Sait Faik gibi) kadın, erkeğin yaşamasını güçleştiren, başına olmadık belâlar getiren bir toplum hastalığıdır. Orhan Kemal'in hikâyelerinde ise güçlü, çalışkan, evine, erkeğine bağlı, âilenin temelidirler. Erkeklerini felâket günlerinde yalnız bırakmaz, ekmeklerini kazanmakta ona yardımcı olurlar. Bunların en güzel örneği «Cemile» (1952) deki kadın tipidir.

Orhan Kemal, kişilerinin psikolojilerini konuşmalarla verir. Ayrıca bu konuşmalar eserin yapısına akıcı bir hareket kazandırır. Bu konuşmalarında sırası geldikçe çeşitli şiveleri kullanışı, meselâ «Murtaza» (1952) daki kişisinin «Yanyalı göçmen» şivesile konuşması geniş bir tartışma kapısı açmakla birlikte, onun eserlerinin sevilmesinin başlıca nedenlerinden olduğu biliniyor. Bu soy konuşmaların kişilerinin tanınmasında, kişiliklerinin ortaya konulmasında açıklayıcı ve çözümleyici yoldan daha başarılı sonuçlar verdiği de bir gerçektir. Dilin şive imkânlarından faydalanarak kendi şiveleriyle konuşan insanların ruhlarını belirtmek, onun sanatının en başarılı ve güçlü yönlerinden birisidir. Bu şive taklidi, seçtiği konular ve kişilerin kopmaz bir parçasıdır. Bunları birbirinden ayırmadan verilmesi gerektiğine inanıyor. Murtaza'nın şivesi olmasaydı, dünya görüşü o kadar canlı ve okuyucuyu etkileyici biçimde verilemezdi. Ama Orhan Kemal her eserinde şiveyi bu ölçüde geniş-

liğine kullanmaz. Konunun gerektirdiği yerlerde buna gerçekçi bir vasıta gibi baş vurur. Bu yoldaki başarıları onu bir yandan Hüseyin Rahmi gibi halk romancılarının geleneklerine, bir yandan da meddahların halk hikâyeciliği geleneğine bağladığı gözden uzak kalmamalıdır.

Konularını ve kişilerini geniş bir kalabalıktan aldığı kadar kolaylıkla onların dilinden de faydalanıyor. İstanbul halk konuşmasını, içinde yaşadığı çevrelerden aldığı dil yardımlarile genişletiyor. Orhan Kemal'in dili, İstanbul şivesine dayanan yazı dilinin yavaş yavaş değiştiğini gösteriyor. Bütün yazarlarımızda bu değişme ve gelişmeye rastlıyoruz. Bir gün gelecek artık yazı dilinin temeli İstanbul şivesidir diyemiyeceğiz. Orhan Kemal'in dili bu genel akımın tersinedir. O arkadaşları gibi İstanbul şivesini Anadolu şivelerine götürmeğe değil, dışarıdan aldığı unsurları İstanbul şivesine uydurmağa çalışıyor.

Gerçekçi anlatımın en başarılı yazarlarından Orhan Kemal, Salt Faik'in öncülüğünü ettiği «**Yalnız Adamı**» n sıkıntılarını anlatan hikâye anlayışı karşısında, uzun süre toplumcu bir başka hikâye anlayışının öncülüğünü yaptı.

Orhan Kemal dört tane büyük hikâye yayınladı. Bunlardan ilki, «**Murtaza**» (1952), onun aynı zamanda en baaşrılı, üzerinde en çok konuşulan ve yayılan eserlerinden biri oldu. Fabrikanın gece kontrol muavini Murtaza'nın, «**vazifenin aslanı**» olarak kendini yırtarcasına çalışmasını anlatan bu eser, herşeyden çok kişisi ile göze çarpıyordu. Yanyalı göçmen şivesile konuşmaları romana bir oyun havası veriyor, yaptığı ayak işlerini kutsallaştırışı ve ciddiye alışı gülünç olaylara sebep oluyor, zavallı işçilere karşı düşmanlığı ve zâlimliği, çok eski devirlerden bu yana «**kapıkulu olarak eğitilmiş**» insanların bütün sefil ve hazin kişiliğini ortaya koyuyordu. «**Murtaza**» nın anlatılışında bizim halkımıza yatkın gelen başarı, eserin diyaloğ kuruluşuna, Murtaza'nın mizahlık kişiliğine, davranışlarındaki başkalığa dayanıyordu. Orhan Kemal, bu büyük hikâyesile, Murtaza'nın gülünç zâlimliği altındaki insanlık dramının gerçek ve acıklı manzarasını tasvir ederken, yeni gerçekçilik yolunun büyük ustalarından biri olarak ortaya çıkıyor, geniş çevrelerde yankılar uyandırıyordu.

Onun ikinci büyük hikâyesi «**72. Koğuş**» (1953), önce bir küçük hikâyeler cildinin adı olmuş, sonradan buradaki aynı addaki hikâyesi genişletilerek ikinci baskısında büyük hikâye biçimine getirilmişti. «**72. Koğuş**» ta, Orhan Kemal'in, Adana ve İstanbul'un fakir

işçi çevreleri kadar tanıdığı hapishâne hayatını canlandırdığını görüyoruz. Hapishânelerde yaşanan hayatın korkunç sefâletini, içine düşen insanları eğitmekten çok, kaşarlanmış bir sabıkalı durumuna getiren iğrenç çevreyi, ahlâksızlık ve beşeri düşkünlüğün en alt basamağındaki pisliği bütün yönlerile tasvir ediyor, kişilerinin çoğunu da orada yaşarken tanıdıkları arasından seçiyordu. «72. Koğuş», bizdeki suçlular çevresinin, toplum katlarının en altında kalmışların en gerçekçi tasvirlerinden biridir. Yayınlandığı yıllarda, benzeri eserlerle birlikte, bizdeki hapishâne şartlarının islâhında uyarıcı etkileri görülmüştü.

Onun en başarılı büyük hikâyelerinden birisi de «büyük şehrin küçük adamları» nın çürüyüp dökülen hayatlarının bir yanını yansıtan «Küçücük» (1960) adındaki eseri oldu. Bu küçük kitabında, semt kahveleri, eski mahalle tulumbacılarının törelerini sürdüren fudbol kulüpleri, kolay ve kapkaç yaşama yolları arıyan gençler, muhabbet tellâlları, Beyoğlu'nun şüpheli yan sokakalarındaki fuhuş piyasasını ele almaktadır. «Küçücük», taslak hâlinde kalmış bütün gevşek dokusuna rağmen, kişileri ve kuruluşu ile hayat dolu, canlı bir eser. Küçük bir kızın fakir bir mahalleden çıkıp adım adım fuhuşa sürüklenişinde, her yaştan erkek ve kadınların oynadığı rolü anlatırken, bütün manevi pislik ve sefilliklerin temelindeki, asalak geçim mekanizmasının koca şehri kaplıyarak işleyişini, genç yaşlarında insanları pençesine alışını, derinliğine ve genişliğine çözümlüyor.

Onun diğer bir büyük hikâyesi de «Mahalle Kavgası» (1963) dır. Bu son örneğin, ötekiler kadar başarılı olmadığı belirtilmelidir. Bu büyük hikâyelerini 1954/55 yılında «Def» mizah dergisinde 22 tefrika halinde yayınlamıştı. İstanbullu bir küçük, dar gelirli memurun geçim sıkıntısı yüzünden kürtajcı doktorların simsarı hâline gelişini, kürtajın bir toplum hastalığı olarak, başka başka nedenler altında, hem fakir, hem de zengin halk tabakaları arasına yayılışını anlatıyordu. «Babil Kulesi» adı altında, birbirlerinin dil ve derdlerinden anlamıyan, bireyleri ve grupları birbirlerinden iyice kopmuş, kendi çıkar ve sorunları peşine düşmüş bir toplumun ve onun işleyiş düzeninin hicvini yapmak istiyen bir roman taslağı koyuyordu ortaya. Birbirlerine sırt çevirmiş kişilerin kaynaştıkları «Babil Kulesi» (İstanbul) nin içini, çarpışan kuvvetleri, insanların çıkar düzenleri çevresinde bağlanıp çözülmelerini göstermek için işe girişiyor. Temasını ve öze oturan ana düşünceyi iyi bulmuş olmasına rağmen, yazar, artık eserlerinin yapısına yıllardanberi mu-

sallat olan o ihmâlci, çalakalem umursamazlıktan kendini kurtaramıyor.

Orhan Kemal'in önetl gerçekçiler kuşağı arasında hem genel eser sayısı ile, hem de şimdiye kadar kitap biçiminde çıkmış 18 roman yayınlamış olarak başta geldiğini görüyoruz. Romana, hikâyelerile birlikte başlamış, kendi hayatını anlatan ilk romanlarını, cep romanı boyunda parçalara bölerek, ilk eserleri arasında yayınlamıştı. Yayın ve çalışma imkânları genişledikçe büyük romana da geçen yazarın bu türdeki eserlerini üç bölümde gözden geçireceğiz: 1. **Biyografya romanları sırası**, 2. **Adana'da toprak ve fabrika işçilerinin dünyası**, 3. **İstanbulda küçük adamların hayatları.**

Birinci gruptaki «**Biyografya romanları**» serisinde, hayatının çok çetin şartlar altında geçen çocukluk ve ilk gençlik yıllarının bütün yoksulluk ve acı gerçeklerini «**Babaevi**» (1949), «**Avâre Yıllar**» (1950) romanlarında anlatmıştı. O, aslında ilk yıllarında bir türlü yayınlama imkânı bulamadığı «**Fabrika İnsanları**» adındaki bir büyük romanını parçalara ayırarak yayınlıyordu. «**Murtaza**» (1952) ile «**Grev**» (1954) adındaki hikâyeleri bu büyük eserden koparıldığı gibi. «**Cemile**» (1952) adındaki küçük romanı da bu romanın bir başka parçasıdır. Bundan dolayıdır ki, bu kitapları birinci grupta gözden geçirdik. Orhan Kemal, bu serisinde kendi anılarına dayanarak, «**küçük adam**»ın fabrikalarda dokumacılık, muhasip yamaklığı, aylak öğrencilik günlerini, ortahalli âilenin çöküşünün bir yanım anlatmaktaydı. «**Babaevi**» nin bir çok parçalarını daha önce küçük hikâyeler hâlinde dergilerde yayınlamıştı. Bu ilk eserinde, o sıralarda edebiyatımızdaki bütün gerçekçi öncülerin araştırmağa giriştikleri «**Küçük Adam**»ın hayatının tanımlamasına girişiyor, düzensiz bir toplumda eziliş ve sürüklenişlerini tasvir ediyordu. Orhan Kemal'in, hayat okulunda ezilip pişerek, işçilerin ve küçük insanların yaşamalarına katılarak, kendilerini yetiştiren Maksim Gorki ve Panait İstrati soyundan yazarları izlemeğe çalıştığı görülüyor, gerçeği anlayış ve yansıtışında -belki de şartların baskısı altında- birincisinden çok, ikincisini andırıyordu. Bunda yazıya girdiği yılların baskı idâresinin, bu soy edebiyatın bizde damgalanmış olmasının da etkileri vardı. Bundan dolayı «**Babaevi**» nde, onun bizdeki küçük memur ailelerinden gelen yazarlara has bir iyimserlik havası vardır. Bu küçük romanında, savaş sonrasında (1919-1925), eski düzenden kalma âilenin savrulup dağılışını, babası ile kendisinin gurbete düşmelerini, fakir insanlar arasına yuvarlanışlarını, kendi kişisel hayat aynasında, Türkiyenin geçirdiği evrimlerin hayatı etkileyişini yansıtmaya çalışıyor.

Bu serinin ikinci eseri olan «Avâre Yıllar» da, «Küçük adam»ın çocukluktan kurtulup bir delikanlı olarak yaşama savaşına girişini, birinci kitapta, toplumdaki yerini yitirmiş, sefilliğin alt katlarına düşmüş bir çocuğun başıboş yuvarlanışını anlatırken, bu eserinde umutlu bir direnmeye geçtiğini görüyoruz. Fabrika insanları arasında yerini bulmaya, onların yaşama düzenlerine alışmaya, bundan şuurlanmaya çalışıyor. Burada, sınıf değiştirmeğe çalışan kişilerin bocalaması içinde olduğu, kendini ortahalli insanların dünyasına bağlıyan duygu, düşünce ve davranış bağlarını koparmağa çalıştığı görülüyor. Bu çaba onun bütün romanlarında bitip tükenmiyen bir iç çalkantı, yazarının kişiliğinden gelip katılan bir «leitmotif» halinde sürüp gidecektir. Onun bu romanını okuyanlar, bir dönemeç noktasını aşıp aşamamak gibi önemli bir yere geldiğini anlıyacaklardır. Onu âilesine ve eski dünyasına bağlıyan bağların ne kadar kuvvetli olduğunu, veya daha ilk eserlerinde rengini gösterdiği «toplumcu ve tenkitçi gerçekçilik»in, yazıları ile geçinme yolunu tutturanlar için imkânsızlığını, eserlerile sürekli olarak gösterecektir.

Orhan Kemal'in «küçük adam»ının asıl bahtsızlığı, eski çevresi, aldığı eğitim ve görgüsü ile içine düştüğü hayatın yabancısı olması, üstelik başkaları zengin ve mutlu bir hayat yaşarlarken, bu duruma düşmüş olmanın isyanını içinde taşımasıdır. Bu eserlerde sürekli olarak karşımıza çıkan gerçek, işçilerin çetin hayatını yaşıyarak kazanmanın acı ve dayanılmaz bir iş oluşudur. Orhan Kemal'in ruhu ise ilk görgülerinin ve delikanlılığının getirdiği iteleniş'le, işçilerin değil, içinden koğulduğu mutlu eski günlerin özlemini çekmektedir. Onun kişilerindeki zengin sofralara, lükse, konfora, aylak yaşayışa karşı tutkunluklar, bir raslantı, bir yazarlık tasarlaması değildir. Daha ilk eserlerinde belli olan bu eğilim, daha sonraki romanlarında iyice ortaya dökülecektir.

«Avâre Yıllar» kitabı, Orhan Kemal'in psiko-ideolojik eğitim ve evriminin açık iddiaları ile doludur. Kendisini, içinde bulunduğu işçilere bağlamağa, içine düştüğü dar yerden bir çıkış yolu bulunduğunu göstermeğe çalışmaktadır. Aslında bu kitabında, Çukurova'daki dokuma işçilerinin şuurlu bir yoldaki gelişmelerini değil, kendi işçiliğe özenişini, içinde bulunduğu hâlin ülküleştirilmeğe çalışıldığını görmekteyiz. «Öyle bir adamın oğlu» olduğu halde, kendini yeni bir yola adayışını, coşkun bir hevesle tasvir ediyor. Aslında Orhan Kemal, hayatına bağlı genel davranış ve duygularının olaylarla birlikte yürüyen karışık evrimini anlatabilmiş.

«Küçük Adamın Notları» biyografya serisinin üçüncü kitabı «Cemile» (1952), «Avâre Yıllar» m bir devamı, küçük adamın karısının ilk evlilik yıllarındaki hayatıdır. Burada, işçi mahallelerindeki eski imparatorluk döküntüsü kişilerin, Rumeli göçmenleri, Arap uşakları, her soydan küçük adamların, bereketli topraklar üzerine dökülen bir yığın insanın, yeni iş şartlarının ezici mekanizması altında, değişik duygu, düşünce ve davranışlarını eriterek nasıl kaynaştıklarını, bütün çatışmalarına rağmen aynı kaderi, zaman zaman sıcak bir içtenlikle, nasıl paylaştıklarını anlatıyor.

Üzerindeki baskı tarihi 1958 i göstermesine rağmen 1960 yılında Ankarada Dost yayınları arasında çıkan «Dünya Evi», onun 1956 yılında tefrika edildiği hâlde kitap düzeninde çıkması geç kalmış eserlerinden biridir. Birinci bölümdeki eserlerinde anlatılanlar bu kitabında devam ediyor. Burada «Küçük adamın evlenmesinden sonraki» hayatını tasvir ediyor. Adana'da olsun, İstanbul'da olsun onun kişilerinin yaşamalarında ekmekle aşkın oynadığı önemli rol anlatılıyor. Bazan ikisi arasında bir denge, bazan da biri diğerinden üstün getirilerek, romanları hep bu iki merkez çevresinde kurulur. Bu romanında da, bu iki gücün kişilerinin yaşamalarında oynadıkları büyük rol anlatılmaktadır. İlk eserlerini, «ekmeği, insan hayatını tayin eden bu en büyük kuvveti» başa alarak yazmak istemişti. Son eserlerinde ise artık «aşk»ı başa çıkarmaktadır. Bunun birçok nedenleri arasında, yazarın bu soy romanlarını kendi yaşamasından çıkarması vardır. Karşımıza hep o aylak, «Babaevi» ve «Avâre Yıllar» da anlatılan, yakışıklı sporcu delikanlı çıkmaktadır. «Cemile» romanındaki sevdiği Boşnak kızı yanında soyu sopu, okumuşluğu ve yakışıklı olmasile kasılan, mağrur delikanlı, diri vücutlu ve erkeğinin kölesi Boşnak kızı da, bu romanın baş kişileridir. Orhan Kemal'in romanlarının örnek tipi, «karşı durulmaz yakışıklı delikanlı»nın bütün sorunu, babaocağındaki varlıklı yaşamanın anıları ile içine düştüğü işçi çevresinin düşkün yaşayışı arasında bocalaması, içinden gelen isyanı yenemeyişidir. Karısını döğmesi, çevresindekilere durmadan horozlanması, bulut gibi çöken karamsarlıkları, patronlarına diş gıcırdatması, işçi arkadaşlarını horlamaları hep kendi katını yitirmiş, başkalarının yanında da yerini bulamayışındandır. Aşağılık duyguları içinde kıvrananlarının temel nedeni budur. Ortahalli âilelerin dağılarak küçük adamlar hâlinde gecekondu mahallelerine dökülmeleri, bu yüzden ortaya çıkan intibaksızlıklar, büyük şehirlerin yüze vuran en önemli sorunlarından biri. Orhan Kemal de, bu sorunu, içinde yaşıyarak ele alabilecek, anlatabilecek bir durumda. Bu soy küçük adamların henüz işçilikle, işçiliğin şuuru

ile ancak uzak bir ilgilerinin olduğunu bilmesi gerekli. Onun bu soy kişileri, içine düştükleri çevrenin adamı olabilmeleri için birkaç kuşak evrilmelerini beklemeli. Bunlar eski ve daha üstün bir yaşama düzeninin özlemi içinde, işçilerin davranışlarına karşı tahammülsüzdürler. Ortahallinin üstüne karşı mürai saygısı ve kulluğu ile altına karşı acımsar ve hor görür küçümseyişi, onun kişilerinin baş niteliğidir. Patronlarına karşı işçilerde bulunmıyan farfara bir anarşist davranış, arkadaşlarına karşı da patron yamaklığından, ortahallilikten kalma bir tepeden bakış. Romanlarını kuruşta beliren bu çetrefilliği bırakabilse, o, asıl başarılı olacağı alana, yerini yitiren ortahallinin intibaksılığını rahatça anlatmaya yönelecek.

Onun romanlarının ikinci bölümünde, **«Adana'da Toprak ve Fabrika İşçilerinin Dünyası»** nı anlatan altı büyük roman vardır. Bu bölümün ilk eseri **«Bereketli Topraklar Üzerinde» (1954)**, Orta Anadoludaki köylerinden sırtlarında torbaları ile Çukurova'ya inen üç gurbetçinin, fabrikalarda, tarlalarda, tanımadıkları ve anlamağa çabaladıkları karışık bir iş dünyasının şartlarına ayak uydurmağa çabalayışlarını anlatıyordu. Bu ilk büyük romanında ırgatların kara trenlerle Bozkır'dan Çukurova'ya akışlarını, iş peşinde dolanışlarını, günlük hayata karışmalarını kısa ve canlı konuşmalarla verişi dikkati çekmişti. Bu kitabında çırçır fabrikalarındaki ağır çalışma şartlarını, gece işçilerinin makineler karşısında, ter pislik içinde uyuklayışlarını, volanların inleyişi ve tezgâhların çelik şakırtıları arasında, oradan oraya koşuşan, gözleri pamuk tozundan çipil kızarmış, solukları körük gibi işliyen sıska işçileri uzun uzadıya tasvir ederken, edebiyatımızı büyük bir genişliğe kavuşturuyor, okuyanları şaşırtan bir iş cehenneminden, yepyeni bir dünyadan haber veriyordu. Acemi işçiler, Bozkırdan gelen şaşkın gurbetçilerin ejderha gibi soluyan şirret makineler karşısında saf ve şaşkın bocalayışlarını anlatırken, iki çağı, geri kalmış bir çağın insanları ile ileri bir çağın tekniğinin karşı karşıya kalışındaki hazin ve acıklı çaresizliği ortaya koyuyor. Ellerinde değnekleriyle, pamuk tozundan sislenen bir hava içinde dolaşan ırgadbaşıların, işçi çocukların, kadın işçilerin, köyden kasabaya yuvarlanmış kişilerin, makine temposu altında titreyen yaşayışlarını anlatırken, eski roman anlatışından iyice kopuyor, sert ve kesin, küfür ve deyimlerle dolu kısa konuşmalar, kısa tasvirlerle hızlı bir anlatıma ulaşıyor. Çukurova'nın pamuk tarlalarındaki ırgatlık, fabrikalardaki işçilikten de çetindir. Kızgın güneş altında çapada, patozlarda çalışan ırgatların hayatlarını da aynı başarı ile anlatıyor. Bozkır'dan gelen üç gurbetçiyi Çukurova'nın iş yerlerinde, ırgatpazarlarında, ayaktakımının kaynaş-

tığı yerlerde, tarlalarda dolaştırıyor. Pehlivan Ali'nin patozlarda demet verirken parçalanışı, gurbet elde ölüp kalanlar, evine, köyüne kavuşanlar... Bu romanda çok hareketli bir üslûpla gurbetçi tarım işçilerinin ezilişleri tasvir ediliyor. Burada Orhan Kemal'in canlı bir anlatışla verebildiği gerçek, ırgatlar ve işçiler dünyasındaki yaşayışın sertliği, bu insanların hayatla güreşirken soylu ve saf güzelliklerinin bütün pisliklerin üzerinde belirmesidir.

Onun bu sıradan öteki romanları, birbirini izliyen ve tamamlıyan iki eserdir ki, gazetelerde tefrikası ve kitap düzeninde çıkışları çok aralıklı oldu ve oldukça gecikti: **«Vukuat Var» (1958)**, **«Hanımın Çiftliği» (1961)**.

«Vukuat Var» (1958), romanında, **«Cemile»** den sonra bütün eserlerinde yer alan o canlı, güzel işçi kızla sevişen bir delikanlı, güneyde **«arap uşağı»** dedikleri esmer bir genç vardı. Bu delikanlıyı, eserin başlıca kişilerinden biri olarak seçtiği, gerekli bütün güzel ve olumlu nitelikleri ile tasvir ettiği halde, 1954 seçimleri sırasında, **«Dünya»** gazetesinde tefrika edilirken **«vatandaşlar arasında soy ve mezhep ayrılıklarını tahrik ettiği iddiası ile»** saldırılara uğramıştı. Bir yazar ve bir romanın adı bizde ilk defa seçim çekişmelerine karıştırılıyordu. **«Dünya»** gazetesi, bu suçlama kampanyasına karşı koymuş, tefrikanın ardını kesmemişti. Ama romanın ikinci bölümü **«Hanımın Çiftliği»** de ancak **«Vatan»** gazetesinde yayınlanabilmişti. Yazılıp tefrika edildiği sıralarda eserin başına gelen bu işler, romanın bir köşede beş yıl küflenmesine, Orhan Kemal'in de, bu **«sert ve toplumcu gerçekçiliğe giden yoldan»** ayrılarak, tepki uyandırmıyan piyasa romanları anlatımına yönelmesine sebep olmuştu.

«Vukuat Var», konusunu Adana'nın işçi mahallelerinin yaşayışından alıyor. Balkanlardan çeşitli tarihlerde gelip kat kat yığılmış göçmenler, Alasonyalılar, Yanyalılar, Boşnaklar, Giritliler, Mehmet Ali Paşa orduları kalıntısı Arap uşaklar, Doğu Anadolular... Bunların birleşiminden Adanalı denilen insan çıkıyor ortaya. Orhan Kemal, bu çevredeki etnik grupları, birbirlerinden ayrılan zümreleri değil, bu zümrelerden kopan kişilerin birlikte yaşayışlarında beliren, bölgenin tayin ettiği yeni ortak niteliklere yönelen **«yeni insan»** ı ortaya koymaya çalışıyor. Bugün değilse bile yarın, bu zümreler, Orhan Kemal'in romanlarında anlatılan yaşama şartları altında kaynaşacak, zümre adları silinip gidecek, eski anılar, ancak yeni kuşakların kişiliklerine birer vasıf hâlinde belki yaşıyacaktır. Kürd Cemşir'in Boşnak karısından olma kızı Güllü ile Arap uşağı Kemal'in evlenmelerine karşı çıkan zihniyet, yarın elbette mevcut olmıyacaktır. Bu roman bir bakıma, bu bölgedeki zümre farklarının

bir arada yaşama ile silinişi evriminin başlangıcını anlatıyor. Kuruköprü'deki Berber Kürt Reşid'in dükkânını, işçi mahallelerindeki kerpiç evleri, yakın bostanlardaki hugları, bütün romanlarındaki kişilerinin sık sık uğradıkları küçük meyhaneleri çok iyi biliyor. Onun kişileri, bütün iş ve çatışmalarını bu meyhanelere getirir, orada çözerler. Kavga ve dostluklarının başı ve sonu oraya bağlanır. Gecenin geç saatlerinde kapı diplerinde nara salan afilli delikanlılar, erkek yumruğu altında mest ve mutlu, beş çocuk doğurduktan sonra bile hâlâ güzel kalan işçi kadınlarının kaynaştıkları bir hayat var bu romanda...

Orhan Kemal, bu romanını, birbirine karşı iki takım insan arasında kurmuş. Bir yanda Berber Reşit, Kürt Cemşir, onun şımarık oğlu Hamza, Irgatbaşı Mamo, bunların karşısında Cemşirin kızı Güllü, Arap uşağı Kemal, ve onların ardında çalışarak ve birbirlerini severek yaşama çabasında olan bir yığın insan... Dört karılı, yirmi çocuklu, erkek güzeli Mankafa Cemşir'in, gençliğinde kadınların keyif âleti olarak, sonra onları sömürerek giden asalak yaşayışını anlatırken, romanına yer yer bir epik havalanış gelmekle birlikte, Murtaza ölçüsünde bir tip tanımlamasına da ulaştığı görülüyor. Burada şu gerçek açıkça ortaya çıkıyor: **hayat okulundan yetişmiş, ilk eserlerini bu çileli yolları anlatarak vermiş bütün yazarlarda olduğu gibi, Orhan Kemal'de de, ancak içinde yaşayarak öğrenebildiği hayatları anlatmağa yatkın bir yazı tekniği, anlatım gelişmiş bulunuyor. Bunun dışında, yalnız gözleme dayanarak yazdığı eserlerinde bu yolun başarılarına ulaşamıyacağı görülecektir.**

Orhan Kemal'in küçük adamlarının hayat çizgilerinin bir ucunda ekmek, öteki ucunda ise aşk vardır. Bu romanında, ekmeği ikinci plâna alarak aşka yönelmiş. Bu durum ise onu, bilerek daha ılımlı, daha ölçülü bir gerçekçiliğe götürmüş. Ayrı zümrelerden, denk sayılmıyan sevdâlıların, karşılarına dikilen engellerle savaşarak birbirlerine kavuşmaya çabalamaları, sonra «ayrılık ya da ölüm» le karşılaşmaları, bu romanda halkın edebi anlayışına uygun bir açıdan anlatılıyor. Arap uşağı Kemal'in sevgilisini savunurken öldürülüşü sahnesi, temaya uygun bir anlatılışla veriliyor. O, halk edebiyatında kullanılan bir teknikten bol bol faydalanıyor. Bizde eskidenberi zâlim baba ve anaların engelledikleri, hasretli ve ölümlü, gurbetli aşk hikâyeleri, halk hikâyeciliğimizin en sevilen teması idi. Bir romancının bu tekniği alarak yeniden değerlendirişi olumlu bir harekettir. Orhan Kemal, romanlarında diyaloğu aşırı ölçüde kullanarak, onu hikâye anlatımının yerine koyuyor, romanın öteki unsurlarının bağlanışlarını zayıf bırakıyor, eserine hızlı bir tempo

kazandırmasına karşılık, dağınıklığa düşürüyordu. Bu romanında eski bir hikâye tekniğini kullanarak bu kusurlarını önlemeğe çalışmış. Bu romanında eski hikâyecilik tekniğinden gelen bir başka özellik de, bölümlerin birbirlerine zincirleme bağlanışlarıdır. **«Aslıyı burada koyalım. Bakalım, dertli Kerem'in gurbet yollarında başına neler geldi?»**. Orhan Kemal, aynı teknikten, romanlarının bölümlerindeki geçişlerde rahatça, ustaca faydalanmış. Yazar, dört ayrı hayat çevresini bu yoldan birbirlerine bağlıyarak hızlı bir tempoyla yürütüyor: **1. Berber Reşit'in dükkânı ve çarşı meyhanelerindeki esnaf ve kabadayıların yaşayışları, 2. Kenar mahallelerdeki kadınların dünyaları, 3. Yakın köy ve çiftliklerdeki hayat, 4. Büyük şehre yakın bostanlarda göçmenler ve Arap uşaklarının dünyaları.** Bunlar, ayrı daireler halinde geliştirilerek birbirlerine bağlanıyor, romana zengin ve güçlü bir manzara veriyor.

«Hanımın Çiftliği» (1961), birinci bölümdeki Arapuşağı Kemal'in öldürülüşü ve kardeşi Hamza'nın hapishaneye düşmesi üzerine, Güllü Kız'ın, çiftlik sahibi Muzaffer Bey'in yeğeni Zâloğlu ile evlenerek çiftliğe gitmesiyle başlıyor. Orhan Kemal'in, içinde yaşanarak öğrenilmiş gerçekleri anlatmaya yeten üslûbunun, bütün gücünü eski gözlemlerinden alan eserlerinin, artık ilk örneklerindeki canlılığı yitirmeğe başlamaları bu eseri ile iyice belirmeğe başlıyor. **«Hanımın Çiftliği»** ndeki hayat, öteki eserlerindeki kadar canlı ayrıntılara işliyerek anlatılamamış. Bu roman, baştan ayağa, yolunu şaşıran, aşkını satmak zorunda kalan kadının hayattan öcünü alışını, çiftlikte ve köydeki azgın dişilik serüvenini tasvir ediyor. **«Hanımın Çiftliği»**, alabildiğine hızlı bir olay kalabalığı içinde yuvarlanan bir serüven romanı, benzerleri pek çok olan bir masabaşı tasarlamasıdır.

«Eskicinin Oğulları» (1962), Adana'da toprak ve fabrika işçilerinin dünyalarını anlatan ikinci bölümdeki eserlerinden biridir. Tarımın makinalaşması, toprak ürünleri fiyatlarının yükselmesi, büyük şehirlere köylülerin akını, iktisat ve toplum evriminin hızlanması karşısında, artık yerlerini koruyamıyan orta halli ve küçük sanat insanlarının, küçük toprak sahiplerinin çözülüşlerini kendine has bir açıdan anlatan Orhan Kemal'in, bu soy konularda kendini rahat ve başarılı bir yolda bulduğu artık iyice belirmiştir. Elimizdeki eserlerine bakılınca, onun, 1935-1960 yılları arasında hızla yerini kaybeden, bir bölümü vurgunculukla yükselirken, büyük bölümü de gecekondu mahallelerinin karanlık sefâletine yuvarlanan, sert bir tasfiyeye uğrayan, bizim toplumun eski temel unsuru orta

halli ailelerin hayatını tasvir eden bir romancı olduğu meydana çıkıyor.

Öteki romanlarında daha çok bol olaylı konulara, belirli toplum sorunlarına yönelen Orhan Kemal, bu romanında daha sağlam ve olumlu bir yol bulabilmiş. Kalabalık bir esnaf âilesini, Topal Eskici ve oğullarını ele almış. Trablusgarp savaşından bir bacağı eksik dönen Eskici, değişen şartların baskısı altında eski dükkânlı tezgâhlı, kalabalık zenaatçı âilesini sürdüremez. Ezilir, pamuk tarlalarında yokluğun son basamaklarına kadar yuvarlanırlar. Burada öteki romanlarında bulunmıyan, kişilerinin yerini bulmuş yaşamalarından gelen çok canlı bir anlatım var. Yaşlı ve topal Eskici, eski varlıklı babaocağını unutamaz, düştükçe özlemi çoğalır, oğul ve torun kalabalığının karşısında eski gücünü yitirir, babaerkil âilenin töreden kalma gülünç bir kuklası hâline düşer. Bütün âilesinin, çoluklu çocuklu, pamuk tarlalarında sıtma ve sineğin pençesinde kıvrandığını seyreder. Düştükçe birbirlerine sarılan, açlık ve sefâletten döküldükçe birbirlerinden ayrılamıyan on kişilik âilenin, gökle yer arasında olup bitenlerin nedenlerini anlıyamıyan Eskici'nin önüne birer bilmece gibi dikilişleri, özün gereklerine uygun düşen bir ustalıkla anlatılıyor. Orhan Kemal'in son yıllarda yazdığı en başarılı eserdir bu bence.

«Kanlı Topraklar» (1968), onun Çukurova serisinin 5. romanıdır. 1934 yıllarının Çukurova'sında, bereketli topraklar ve fabrikalar çevresinde, altta ezilen işçi ve ırgatlar kalabalığının üstünde yuvarlanan, birbirleri ile dalaşarak palazlanan tilki soy kurnaz iş adamlarının amansız, çetin, kanun ve töreden yoksun savaşlarını anlatmaktadır. Bu romanın baş kişisi Topal Nuri, fabrikalardan birinde küçücük bir kâtip iken, aklı sâyesinde bütün karşısına çıkanları yenmiş, fabrika sahibine damat olmuştur. Sıra bereketli topraklara el atmağa gelmiştir. Bu yeni zenginler, henüz endüstri çağının gerektirdiği evrime ulaşmamış, Türkiye'nin yapısındaki eski oluşumun çok yavaş yürüyen bağlantılarından kopamamış, zenginliğe talan ve dalavere yolundan atlamış, hasta ve dengesiz bir düzenin kişileridir. Gözleri henüz geleneğe bağlı temel iş sayılan toprakta, toprak ağalığındadır. Onlar için asıl mal topraktır. Fabrikatör kayınpederi Nedim Ağa'yla damadı Topal Nuri, «zilyed işgal» altındaki topraklara dört elle sarılan köylüleri yerlerinden çıkarıp atamazlar. Fabrika ve pazar dalevereleri ile yükselen fabrika ağaları, Adananın yağlı topraklarına sımsıkı yapışmış köylülerle çatışınca yenik düşerler. Burada Orhan Kemal, bizdeki toprak kavgalarının hangi yerde çetin ve amansız olabileceğini göstermek istemiştir. Ama ro-

manın bütün ağırlık noktası kâtip Topal Nuri'nin zenginlik ve ağalığa ulaşmak için yaptığı sürekli kavganın basamak basamak tasvirine dayanıyor. Adım adım yürüyen namussuzluk ve sömürmenin kadın, erkek, çocuk, işçi, küçük memur, köylü ve şehirliyi, sel önüne katılan moloz gibi nasıl sarıp sürüklediğini anlatıyor. İş hayatında yükselenlerin, fabrikalara, zenginliğe, yavaş yavaş iktidara yönelenlerin, ortaya çıkış, yürüyüş, başarılarında ne ölçüde pis olabileceklerini, kurdukları âile, yaşadıkları hayat, bütün çevreleri ile ne soy bir düşkünlük içinde olduklarını tasvir ediyor. Bütün bunları kucaklıyan düzenin temelde nasıl işlediğini, bu soy gelişmelere nasıl yol açtığını gösteremiyorsa da, yüzeyde neler olup bittiğini, genişliğine ortaya koyabiliyor. Romanın kuruluşunda ve unsurlarında bir aykırılık olmamakla birlikte, toprak ağalığında olsun, fabrika patronluğunda olsun, gitgide ortaya dökülen gerçeklerin altındaki büyük sorunlardan bilerek, veya bilmiyerek uzak kalmış.

Onun üçüncü bölümdeki romanları, İstanbul'un kenar mahallelerindeki işçilerin çeşitli bölgelerden ve Rumeli'den İstanbul'a sığınmış aşağı tabaka insanlarının yaşama ve intibak savaşlarını, bu yoldaki çatışmalarını tasvir eder. Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki, Orhan Kemal'in bu gruptaki romanları, diğer iki gruba bakımla çala kalem yazılmış, taslak niteliğini aşamamış eserlerdir. Onun kendi ilk gençlik hayatının dışında kalan çevrelerin gerçeklerine yöneldiği zamanlarda ortaya çıkan bu durumuna yukarıda işaret etmiştik. Bunların masa başında, gerekli araştırma ve çalışmalardan yoksun olarak tasarlama yolu ile yazıldıkları ilk bakışta görülür. Bu sıradan romanlarının altı tanesi kitap biçiminde çıkmış, bir tanesi de gazetelerde tefrika halinde kalmıştır.

«Serseri Milyoner» (1957) de, zengin çevrelerde, aylak insanların dünyasında, mirasyedilerin aşk ve tembellik içinde geçen günleri, barlara düşen bir genç kızın hayatı anlatılıyor. Sinema Senaryosu hâline getirilmeğe uygun, akşam gazeteleri okuyucularının seviyelerine göre küçük bir serüven romanıdır bu.

Büyük şehirdeki küçük adamların hayatlarına yönelen bu bölüme giren iki romanlık bir başka serisi de **«Suçlu»** (1957) ile onun devamı olan **«Sokakların Çocuğu»** (1963) dur.

«Suçlu» romanında, son yıllarda ilgi çekici bir konu olarak edebiyatımıza yerleşen suçlu kişileri ele almaktadır. Batı dünyasının bilim ve edeibyat alanlarında çok eski bir geçmişi olan **«suç ve onun toplumdaki kaynakları»** teması, ancak son on yıl içinde bizde de konuşulup yazılmaya başlandı. Adnan Veli'nin ünlü **«Mapusane Çeşmesi»** (1952) romanından sonra, Orhan Kemal de, bu konuda ilgi

çekici bir büyük hikâye yazmıştı: «72. Koğuş» (1954). Söyliyeceklerini bu kitabı ile bitiremiyen yazar, bu eseri ile daha ilgi çekici bir soruna yöneliyor. Bu artık hapishanelerden derlenmiş yalın bir eser değil, suçluluk konusunda daha genelleşmeye gitmek istiyen, bir soy suçluluk üzerinde daha derine işliyen bir araştırmaya yönelen bir eser. Konusunu bütünden şöyle ayırıyor: **hapishâneleri dolduranların hepsine aynı ad verilse bile, onları suça götüren nedenler bakımından aralarında derin farklar vardır. Koğuşları dolduran suçluları birbirlerine yaklaştıran ve benzeştiren yalnız hapishane düzenidir, orada yaşanan hayattır. Hapishanelerimizdeki «Subyan Koğuşları»** nı dolduran çocuk suçlular, üzerinde son yıllarda hayli kitap yayınlanmış, doktorlar, eğitimciler, hukukçular araştırmalar yapmışlardı. Orhan Kemal de, bu konuya, bir romancı görüşü ile giriyor.

Suç işliyen çocukla sabıkalı bir büyük arasında cezanın infazında fark gözetilmesini ısrarla istiyen birkaç araştırıcının dışında, bu sorunu yakından bilen ve ilgilenenlerin çok olduğu bugün için iddia edilemez. Bu çok önemli sorunu geniş çevrelere duyurmakta edebî eserlerin, romanların büyük etkileri olmuştur. Çocuk suçlularının acıklı dünyalarını, bilgisizlik ve tedbirsizliğimiz yüzünden bunların ne kadar çabuk çoğaldıklarını göstermeye çalışan bu romanın sanat amacından başka, faydalı olmaya da çalıştığı göze çarpıyor

Çocuk suçluluğunun genel nedenleri olarak — araya başka motifler de karışmakla birlikte — irsiyetten gelen karakter bozuklukları, âile ve mahalle çevresindeki bozukluklar, büyük şehirlere has suçlu çevrelerin kontrolsuz bırakılışları, sefalet, bunların bir sonucu olarak çocukla çevre arasındaki zincirleme uyuşmazlıkların getirdiği kompleksler gösterilebilir. Yazar, önce meseleyi bütünü ile araştırma, tıbbın, hukukun, sosyolojinin bu alandaki bilgilerine başvurma gereğini duymadan, yön verilmemiş kaba bir gözlemle işi çözümlemeyi düşünmüş. Gerçekçi bir yolda, hele toplumcu bir gerçekçilik yolunda yürümeye niyetlenince, bilimin kendi yoluna getireceği aydınlıktan vazgeçmesi, eserinin kuruluşuna daha başlangıçta bir sakatlık getiriyor. Şimdiye kadar çok iyi bildiği kişileri ve çevreleri tasvirci gerçekçi bir yoldan anlatmıştı. Böyle dar, hele kişisi bilim tarafından iyice nitelenmiş bir alana gelince, anlatımında sandığı kadar başıboş kalamıyacağını bilmesi gerekirdi. Hele yazarın, daha önce başka konulardaki çalışmalarını bir alışkanlık haline getirmişse, bu soy konulara daha ihtiyatlı girmesi gerekir. Bu soy suçluluk üzerindeki bütün bilgisini Jean Frede'nin türkçeye çev-

rilmiş «**Delilik**» adındaki küçük el kitabından almakla yetinmiş. Bu kitabın paranoia yapısını tarif eden (s. 21, 23), tavsifini yapan (29), paranoia yapısının meydana gelişinde âile ve çevresinin etkilerini gösteren (30-31), paranoiaların uygulamaya geçmiye çabalıyan hülyalarının tavsifini yapan (32) sayfalardan, romanının temel düşüncesini çıkarmış. Seçtiği çocuk suçlusu Cevdet'in ruh çizgilerini, davranışlarını, ancak eserin sonunda bu kitabın tavsiflerine uydurmaya çal:şmış. Romancıların kişilerini anlatırken bilim eserlerine başvurdukları çok görülmüştür, ama bu hâl Orhan Kemal için zararlı olmuştur. Her şeyden önce, söz konusu edilen ruh dengesizliğini bütünü ile iyice kavramadan, kendi gözlemleri ile birleştirmeye kalkışmasında açık bir acelecilik görülüyor. Paranoialı Cevdet'in gelişmesini, suça doğru yönelişini, anlatırken, romanın ağırlık merkezini, onun içinde olup bitenlerden çok dışarıya kaydırıyor. Romanın kuruluşunda Cevdet'in birinci plânda, bütün ilgilerin ortasında olması gerektiği hâlde, bir çok bölümlerde bozuk bir âilenin önemsiz yan uzvu olarak kalmakta, kalabalık arasında silinmektedir. Orhan Kemal, kenar mahalleler üzerinde bildiklerini, çocuğun ruhi gelişmelerine bağlamadan, ilgiler kurmadan kitabına doldurmuş. İhtiyar baba, genç ve oynak üvey ana, dedikoducu bir mahallenin gündelik yaşayışı arasında çaresiz sürüklenip giderken, ancak son bölümde eserin özüne rastlıyoruz. Hemen açıklamalara girişiyor. Paranoialı bir suçlu çocuk, bu tipin başka suçlular, toplum ve kanunlar karşısındaki durumu, hapishânelerdeki hayatları üzerinde çalakalem bir özetleme yapıyor. Yazar, romanı oradan oraya sürükledikten sonra birdenbire bitirmeğe karar vermiştir. Romanın önce gazetede tefrika edilmesinden gelen bu düzensizlik, Orhan Kemal'in son yıllarda içine düştüğü bir çıkmazdır.

Suçlu çocuk tipini ele alırken kendine yardımcı olarak seçtiği o küçük kitabın anlattıkları üzerinde bile yeter ölçüde durup düşünmeden, kendi gördüklerinin kitaptaki bilgilere uygunluğu ile yetinmiş. Halbuki bilim, ona aktarmalar yapmada değil, yapacağı yöneltilmiş gözlemler, romanın kuruluşundaki düzen üzerinde etkili olmalı idi. Gözlemlerini nasıl idare edeceğini bu kitaplardan öğrenebilirdi. Paranoialı Cevdet'i suça ileten başlıca nedenleri âile ve mahalle çevresinden derlemiş. İrsiyetin ve bunun çocuk mizacı üzerindeki akislerini, bülûğ çağına doğru giden bir paranoialıdaki cinsel kıpırdanış ve yönelişlerin tasvirini yapamamış. Üstelik kitabında bu konudaki rastgele dağınık duran ayrıntıları bile bu temele bağlıyamamış. Cevdet'in üveyana karşısındaki çetinliği, baba ile genç karısının gözönündeki hâlleri, kızlar yanındaki efelikleri, so-

nunda hapishânedeki cinsel sapıklıklar karşısındaki davranışı üzerinde söyledikleri, yazara yeter ölçüde fırsat verdiği hâlde, çocuğun suça gidişindeki ruhi gelişme ve davranışların açıklanmasında bunları bütüne bağlamaktan ve kullanmaktan uzak duruşu şaşılacak bir şeydir. Orhan Kemal, beden yapısından gelen değişmelerin, cinsel kanaldan geçerek paranoia taşkınlıklarına nasıl döndüğünü gösteren zincirleme oluşun farkında bile olamamış.

Cevdet'i içine alan toplum çevresini, Unkapanı ile Ayvansaray arasında, Cibali yakınlarında bir yer olarak alıyor. Yazarın kendi mahallesidir bu. Sosyal psikoloji araştırıcılarının «suçlu mahalle» dedikleri, içinde yaşıyanları, hele Cevdet soyundan olanları suça götürmekte başlıca rolü oynayan, içinde düşkünlüklerin kaynaştığı mahalleleri, yazar pekâlâ tasvir edebilirdi. Ele aldığı tipin suça yönelmesinde bu çok gerekli olan bir şeydi. Orhan Kemal, bunun da farkında olamamıştır. Cevdet'in mahallesi bir suçlu mahalle değildir. Bütün gücü ile ayakta duran, toplum ilgileri, moral baskıları uyanık, az çok birbirlerine destek olabilen, birbirlerini tanıyanların bir araya geldikleri, eski törelerden henüz kopmamış bir eski İstanbul mahallesi. Cevdet'in mahallesinde ona düşman olan kuvvetler — bir paranoialının çevresi düşmanlarla sarılıdır — üvey anası ile birkaç çocuktur. Mahallenin onu suça doğru iteleyişi söz konusu bile değildir. Bir paranoiak, çatışmalara, kavgalara kendi mahallesinde girer. Mahallede her şey onu bu yola iteler. Bir öksüz çocuğun her hâlini dikkatle gözliyen, âilesinin ondan esirgediğini vermeğe çalışanların bulunduğu bir mahalle, âsi ruhlu bir çocuğun suça yönelmede staj göreceği uygun bir çevre değildir. Üstelik Orhan Kemal'in anlattığı mahallede Cevdet'e benzer bir ikinci paranoia yetişmiyor. O halde çevrenin suç üzerindeki etkilerini gösterirken âilenin etkilerile yetiniyor. Oysa mahalle suçluyu hem iteleyip eğitecek, hem de onunla çatışacaktır. Burada kadınlı erkekli herkes ona acımakta, suçu başkasında bulmaktadırlar. Cevdet'in hapishâneden çıktıktan sonra mahallesine dönmesi de, toplumda onu tutan kuvvetlerin, çevrelerin varlığını göstermektedir ki, yazarın temel düşüncesinin iyice belirmesi için Cevdet'in çevresindeki bu desteklerin kaldırılması gerekirdi. Bütün bunlara karşılık, yazarın çok başarılı olduğu bir yön de yok değil. Çocuk dünyasını iyi biliyor, büyük şehirde Cevdet sırasındaki çocukların yaşadığı başıboş hayatı iyi tasvir ediyor. Paranoialı tipin musallat hülyalarını, aşkın gururunu bütün ayrıntılarına kadar biliyor. Kovboy filimlerinin küçük ruhlar üzerindeki etkilerinin derinliğini gösteren, eseri baştan başa saran, her zorâ gelişte Cevdet'in ruhunda şahlanan bu hülyâ, eserin

en başarılı yerleri. Paranoiaların gelişmesinde, çetin çocukların ortaya çıkışlarında, kitaplara geçen genel nedenlerin yanında, her memlekete has özel şartlar ve nedenler de vardır ki, aşırı futbol merakı ve kovboy filimleri bize has olanlardandır. Orhan Kemal, bu iki ana motifi pek güzel birleştirmiş. Bir sanatçı sezişi ile eserinde, Cevdet'in kişiliğini belirlerken, onu bir ruh hastası olmaktan çok bir dengesiz olarak tasvir ediyor ki, bu, gerçeklere de uygundur. Paranoialı'lar, eziyet görmüş, mağrur, öfkesi burnunda, haksızlığa isyân etmeğe hazır, hak arayıcı, kıskanç ve intikamcıdır. Daima kaçmayı kurar, âile, okul, iş disiplinine ayak uyduramazlar. Orhan Kemal, Cevdet'te bütün bu nitelikleri gösterdiği hâlde en önemlisinden kaçınmış. Yani Cevdet'te, paranoialıların en ayırıcı niteliği olan **«işten kaçış»** yönü yoktur. Cevdet işten kaçmaz, o• gitmek ister, disipline yatkın gelen yönleri vardır. Oysa Cevdet gelişen bir dengesizdir. Bu dengesizliğin bir nedeni vardır ama, romanda ortaya çıkan belirtiler, onu, yazarın koruma çabasında olduğunu ortaya koyuyor. Kişisine suça yönelmiş bir paranoia iddiası yüklediği hâlde, farkında olmadan onu olumlu çizgilerle donatmaya girişiyor. Bu kişisi, bu konu karşısında gerçekçi bir objektifliğe bağlanamadığını, ortaya koyduğu ana düşünceyi sürdüremediğini gösteriyor. Hele Cevdet'in suça doğru gidişini bir yerde durdurup romana bir serüven romanı havası vermesi, çocukları hapishâneye düşüren nedenlerin bir **«tesadüften»** ibaret olduğunu, bu durumda bile onlarla dışarıda ve hapishâne içinde ilgilenen koruyucuların bulunduğunu, çocukların kolaylıkla suçluluktan kurtulabileceklerini anlatmaya başlıyor. Bilim de, gerçek de bunun aksini gösteriyor. Yazarın kişisini her adımda koruması, hapishaneden onu bozulmadan kurtarması, kurduğu roman yapısı ile tam bir çelişme hâlindedir. Üstelik bir sanat eseri olarak bakılınca, Cevdet'in dramını, etkisiz kılacak ölçüde küçültüyor, bütün kuruluşu açıkta bırakıyor. Orhan Kemal, kişisini o kadar seviyor ki, suç işlemesine, bozulmasına razı olamıyor. Ondan yanlış, bozuk bir davranış bile beklemiyor. Oysaki, romandaki ayrıntılar içinde Cevdet'in içgüdüsel ve cinsel davranışları serili duruyor. Kendisini hapishâneye düşüren, babasının ölümüne sebep olan, sevgilisi ile kaçan, sonunda hastahaneye düşen üvey anaya karşı Cevdet'in ruhunda birdenbire uyanan acımayı, yazar, kurcalamıya yanaşmıyor. Halbuki çetin ve haşin davranıştan acımıya geçişte, Cevdet soyunden bir dengesizin cinsel kompleksler içinde kıvrandığı belli olmaktadır.

Bu romanda kopuk, dağınık bir çok unsurlar, bütünü aydınlatmıyan bir perişanlık içinde seriliyorlar. Büyük ve yepyeni bir ro-

manın malzemesini derlediği hâlde yapıyı kuramayışı, anlaşılması son derecede çetin suçlu çocuklara bu ölçüde yaklaştığı hâlde elinde bulunan değerlere karşı bu ölçüde anlayışsız kalışı şaşılacak birşey. Büyük romana doğru yönelirken çabalarının onu sonunda çalakalem yazılmış bir tefrika romanına götürdüğü, açıkça görülmektedir.

«Devlet Kuşu» (1958) romanında, İstanbul'un fakir işçi mahallesindeki **Avâre Mustafa'nın** serüvenini, işçiyle serseri arası, birinden ötekine kolaylıkla geçmeğe hazır, kadınlı erkekli bir kalabalığın gündelik yaşayışını anlatıyor. Bunlar aslında orta hallilikte tutunamamış, ama henüz işçi de olamamış, çalıştıkları her yerde aylaklığın, bol paralı rahat yaşamanın özlemini çeken, zenginlik uğrunda suç bile işlemeğe hazır olan insanlardır. Sürekli bir devrim ve evrimin çalkantıları içinde, toplumun alt tabakalarına dökülen tortu insanlardır kî, hepsi de küçük çatışmalarla uzayıp giden kapkaç bir yaşamayı sürdürürler. Bu romanda, katını yitirmiş kişilerin kendilerine ruh ve düşünce yapısı ile yakın duran, kendilerinden ayrılarak zenginleşmiş insanlarla ilişkileri, Avâre Mustafa'nın apartman sahibi zengin bir kızla evlenişi, yanyana yaşıyan fakirlerle zenginler arasında henüz yüze çıkamıyan sinsi ve süresiz çekişmeler tasvir ediliyor.

Onun bu bölümde, çok silik kalmış, adı duyulmamış bir romanı da, gelin-kaynana kavgalarını anlatan **«El Kızı»** (1960) adındaki romanıdır. Romancılığımızın Hüseyin Rahmi'den bu yana üzerinde sık sık durduğu bu temayı, Orhan Kemal, kenar mahalle insanlarının, düzeni bozuk ailelerin durumlarını tasvirde kullanıyor. Bu romanında insan münasebetlerini, hep o eski bilinen şehvet, kıskançlık, küçük çıkarlar, kaba duyguların şahlanışı açısından ele alıyor, o eski klişeleşmiş halk romanı havasına yöneliyor. Eserine, duyguları gıcıklayıcı, hızlı tempolu, heyecanlı bir serüven romanı kılığı verirken, kolay okunur olmanın üstünde bir amacı olmadığı belli oluyor.

«Gurbet Kuşları» (1962) nda, köyünden ve toprağından kopmak zorunda kalan, 1950-1960 yıllarında İstanbul'un yıkım-imar çalışmalarının hızlandırdığı iç göçü anlatıyor. Ortalığa saçılan, el değiştiren, belirli yerlerde toplanan büyük para akıntısından nasırlı avuçlarına düşecek kısmeti toplamağa koşan köylü akınını anlatmaya çalışıyor. Büyük yağmanın ancak son döküntülerine yetişebilen, İstanbul'un köhne hanlarına, gecekondu mahallelerine sığınan, ırgat komisyoncularının pençelerinde sömürülen, dev şehrin insanları ve hayatı karşısında afallayıp kalan **«Gurbet Kuşları»** nın roma-

m. Sonra bu işlere karışan, talanı düzene koyan parti kodamanları, kimlikleri roman sayfalarında iyice sırıtan bir kaç ünlü politikacı, onlara yaslanan vurguncu çevreler... Köylünün alttan yukarıya doğru büyük şehrin bütün çevrelerinde hızla çürüyüşü... Orhan Kemal, çok karışık unsurlara dayanan bu romana derli toplu bir kılık verebilir, bu «köyden kopuş, büyük şehri köyleştirme» oluşumunun bir yanını inceleyebilirdi. Katma ve genişletme çabasile yapıyı iyice karıştırmış, bir yandan köylünün şehirde tutunmağa çabalayışını anlatmağa çalışırken, öte yandan köylüyü bu hâli ile sömürmeğe uğraşan vurguncu mekanizmasının hikâyesini anlatırken, şehri saran gecekonduların kuruluşlarına kadar dayanan geniş, dallı budaklı bir mahşerin içine dalmış.

Böylece, Orhan Kemal'in, herşeyden çok üçüncü bölümdeki romanlarında, hem toplumun aşağı tabakalarındaki hayatı anlatmak, hem de bu yaşamalardaki acı ve sert gerçekleri yumuşatarak, kurtuluşu, insanların cevherindeki kişisel direnme gücüne bağlayarak olumlu ve mutlu sonuçlar çıkarmak yolunu tuttuğu, kendini, düzeyden giderek, canlı ve değişik hayatları anlatan bir tasvirci gerçekçiliğe bağladığı görülmektedir.

Ekmek Kavgası (1949) ndan :

U Y K U

Cumartesiydi.

Madenî Eşya Fabrikası hafta tatiline hazırlanıyordu. Fabrikanın yüzelli amelesinden sekseni, on dörtle on altı yaş arasında erkek çocuklardı ki, yirmi kadarı «Pres» makinelerinde çalışıyordu. Üstleri başları paramparçaydı. Aşağı yukarı ayni boy ve ayni kalıpta olduklarından, birbirlerine benziyorlardı.

Terden sırılsıklamdılar. Atelyenin makine gürültüsü yüklü ağır havasında kaynaşıyorlardı : Muslukların fışkıran suyunda el yüz yıkayanlar, sıra bekliyenler, helâlara girip çıkanlar, fırsattan istifade, kovalamaca oynıyanlar... Gömleklerinin yağlı kollarıyla terlerini sildikçe de, vıcık vıcık makine yağı büsbütün sıvaşıyordu.

Fabrika ustabaşısı - kırk beşlik, zayıf, kısa boylu- başını kaşıyarak Baba Ferhat'ın yanına geldi. Baba Ferhat, büyük mengenede preslerden birinin kamasını eğeliyor, ilerisindeki freze makinesinin sesine sesini uydurmuş. bir Anadolu havası mırıldanıyordu. Haşlanmışa benzeyen yüzünden sızan ter, yağ lekeleriyle karışıp boynuna, göğsüne, ordan da aşağılara iniyordu. Ustabaşının kendisine baktığını farkedince, işi bıraktı, doğruldu. «Ooof, of be!» dedi. Ustabaşı, gülerek Baba Ferhat'ın yanına geldi, birşeyler konuştular, sonra' Ustabaşı tamir odasının yanına gitti. Kapının sağ duvarındaki mermer levhada şarteli indirdi. Atelye çatısı altında dönen ana volan sarsılarak yavaşladı ve fabrika istop etti.

Herkes paydos sanmıştı... Halbuki ustabaşı, tornalardan birinin üstüne sıçradı, düdük öttürdü, ameleyi topladı. Nutuk söyler gibi :

— Bana bakın! diye bağırdı, öğleden sonra iş var... Sabaha kadar çalışacağız belki de.. İsteyen gidebilir, kalan çift yevmiye alacak... İsteyen gider, dedim, zorla değil..

Atelyeye bir sessizlik çöktü. Sonra mırıltılar, fis-koslar başladı, arkasından da Baba Ferhat'ın eğe sesi,

Onuncu presin işçisi çocuk Sami, etrafına bakındı, yutkundu, gözlerini ovaladı.. Öyle canı sıkılmıştı ki.. «Gitsem mi?» diye aklından geçirdi, sonra caydı.. Ustabaşı aksidir. Sami işi bırakır giderse, ustabaşı bir daha fabrikaya adım attırmaz onu. Fabrikanın ame-

leye ihtiyacı yok ki, kapının önü kendi kadar çocuklarla dolu. Saat ücretlerinin düşmesine sebep hep bu aylâk çocuklar...

Ustabaşı, kimsenin kımıldamadığını görünce makineden atladı. Gitti, şarteli itti. Volanlar dönmeğe başladılar, Baba Ferhat'ın eğe sesi silindi.

Mevsim yazdı. Atelyenin arka pencerelerinden olanca hızıyla vuran öğle güneşi, içerden altı tav ocağının kızıllığını alıyordu. İş kanunu'na göre fabrika saat birden itibaren paydos etmeğe mecburdu. Onun için, fabrikanın gürültüsü dışardan işitilir de, İş Dairesinin kulağına gider diye, ustabaşı'nın emriyle fabrika bekçileri atelyenin tekmil pencerelerini, tavandaki yuvarlak deliklere varana kadar örtünce, atelye karardı, tav ocaklarının kızıllığı birden bütün kuvvetiyle meydana çıktı. Çok geçmeden atelyenin elektrikleri yandı, ocaklar tekrar sönükleştiler.

Bunaltan bir sıcak başlamıştı. Baba Ferhat, küfrederek gömleğini attı, paçaları düğmeli uzun donunu çemirledi. Gövdesi terledikçe kaşıntı artıyordu.

Çocuklar da gömleklerini soyundular. Kömür ambarına, helâya yalınayak gidip geldiklerinden, ayakları bileklerine kadar simsiyahtı. Preslere, çinko levha getiren, kalıplanan karavanaları ambara götüren, depolardan tav ocaklarına maden kömürü taşıyan yardımcı çocuklardan yalnız ikisinin pantalonları uzundu, geriye kalanlar kısa pantalon giyiyorlardı.

Çocuk Sami atelyenin duvar saatine istemiye istemiye baktı: Biri çeyrek geçiyordu daha... Paydos'u düşündü. Aradaki zaman hiç bitmiyecek kadar uzun geldi.

Pulanyalar kıvrım kıvrım yonga döküyorlardı. Çocuk Sami düşündü: Öğleden sonra paydos olacaklar diye yiyecek getirmemişti. Karnı pek aç değildi ama, gece belki de acıkır, diye elli kuruş avans almağa karar verdiyse de, vazgeçti. Annesi, «Aman oğlum Sami, sakın borç etme.. Ay başında taksitimizi ödeyemezsek evimizden atarlar bizi...» diye sıkılamıştı.. Makinesinin kolunu çekti, bir karavana daha kalıpladı. Sonra volanı boşa itti ve helâlara yürüdü. Muslukların başı gene kalabalıktı, sıra bekledi.

Burası atelyenin içinden daha serin olduğundan, çocukların hoşuna gider. Fakat ustalar rahat vermez ki... İkide birde kontrola gelirler. Çocuklar kaçar, ustalar kovalar. Yakalanan evvelâ dayak yer, sonra da ceza.

Çocuk Sami, musluğun fışkıran ılık suyunda elini, yüzünü yıkadı, vücudunu ıslattı, yaş gövdesini ovdu, serinledi. Başını tekrardan musluğa götürüyordu ki, düdük sesleri... Çocuklar kaçıştılar.

Sami de tav ocaklarının arkasından usullacık sıvıştı. Ocakların ora müthiş sıcaktı, ıslak vücudu kuruyuverdi. Makinesine geldiği zaman saçlarından başka yaş yeri kalmamıştı. Tekrar alev alev yanmağa başladı.

Celâl Usta, makinelere teker teker uğruyor, avans istiyenlerin adlarını bir kâğıda yazıyordu. Sıra Sami'ye gelince, o «istemem...» dedi.

Saat ikide, bir saatlik yemek paydosu verildi. Çocuk Sami kömür ambarına indi. Ambar karanlıktı, rutubetliydi ama, toprak serindi. İri bir maden kömürü parçasını başının altına alıp yorgun vücudunu toprağa bıraktı, hemen uyudu... Düdük sesleriyle uyandığı vakit, kontroller ellerinde elektrik lâmbaları çocukları işbaşına kovalıyorlardı. Sami de kalktı. Kaburgaları rutubetten buz kesilmişti. Makinesine geldi.

Karşıda, Baba Ferhat'ın mengenesinin az ilerisinde demirci Şuayip'le kalfası Danyal, kızıl bir demire balyoz sallıyorlar, büyük ve ağır çekiçler örse indikçe etrafa kıvılcımlar saçılıyordu. Danyal'ın arkası Sami'ye dönüktü. «Topense» kesilmiş ense saçları, onun yeni yetişme bir delikanlı olduğunu gösteriyordu.

Yüzü görünen Şuayp Usta'ysa, ellilik bir adamdı. Balyozu kaldırırken boynunda parmak parmak damarlar şişiyor, boyun derisi yırtılacakmış gibi geriliyordu.

Sami, Danyal'ın kollarına imrenerek baktı, kendininkileri düşündü. Onunkiler ipinceydiler... Saçlarının dibinden ılık ılık sızan ter gözlerini yakıyordu. Tekrar helâ aralığına geldi. Muslukta elini yüzünü yıkadı, gövdesini ıslattı. Dönüşte, tornacıların alât ve edevât dolabının camında kendini gördü: ipinceydi. Omuzları dar, omuz başları çıkık çıkıktı... Utandı. Kendisine bakıyorlar gibi geldi, büsbütün utandı ve telâşlandı. Halbuki herşey yerli yerinde, herkes kendi dalgasındaydı. Baba Ferhat, yalnız o, eğe eğelerken arada gözü Sami'ye kayıyordu. Sami sanıyordu ki, Baba Ferhat, onun zayıflığına bakıyor.. Omuz başlarını avuçlarının içleriyle kapıyarak makinesine koştu. Zannediyordu ki, herkes onunla, onun zayıflığıyla meşgul, birbirlerine, «Amma da zayıf ha!» diye fısıldıyorlar. Bu his gittikçe büyüyordu.. Tam bu sırada, yanındaki presin işçisi Çocuk Nuri :

— Lan Sami, dedi, amma da zayıfsın ha!

Sami sarsıldı.

— Ne zayıfı yahu, dedi, sen zayıf değil misin?

— Ben gene de senden etliyim oğlum.. diye, kabaran bir hindi azametiyle, yan yan baktı.

Çocuk Sami, cevap vermedi, fakat kahroldu.

Beriki, aceleyle kalıpladığı bir karavanayı çıkardıktan sonra :

— Kollara dikiz! dedi.

Kendi pazusunu şişirip Sami'ye gösterdi. Bu kol Sami'nin kolundan kalındı.

Sami cevap verse, bir tek kelime söylese ağlıyacaktı. Öyle dolmuştu ki... Çömeldi. Makinesinin tozlu ayakları arasına tortop sıkıştırdığı ıslak gömleğini aldı, giyindi.

Çocuk Nuriyse, Çocuk Hadiye, Sami'yi göstererek bir şeyler fısıldıyordu. Bir ara :

— Allahım seversen bak, dedi, hortlağa benzemiyor mu?

Sami, gene cevap vermedi. Şuayp Usta, yeni bir demir almak için ocağa gidiyordu. Danyal Kalfa, balyozunu yere bırakmıştı, avuçlarına tükürdü. Baba Ferhat ta eğelediği demirin düzlüğünü muayene ederken gülümsüyor, başını sallıyordu. Sanki karşısında birisi varmış ta, şakalaşıyorlar gibi. Sami, Çocuk Nuri'nin dikkatini başka tarafa çekip, alaylarından kurtulmak için, kâh balyoz sallıyanlara bakıyordu, kâh Baba Ferhat'a.. Bir ara başını tavana kaldırdı. Volanlardan birinden sarkan bir parça kayış, tavanın çürük tahtalarına vurdukça tavan tozuyordu. Sami, bunu gözüyle Çocuk Nuri'ye işaret etti. Fakat Nuri

— Sen boş ver orayı. dedi, dediğime bak...

Koca atelye Sami'nin tepesinde döşüyordu sanki. Baskın hava şimdi büsbütün ağırlaşmıştı. Gözbebekleri çukurlarına itiliyordu.. Onlara arkasını döndü. Fakat Nuri, elinde bir kumaş parçası

— Haydi, dedi, getir kolunu.. Erkeksen getir de, ölçelim Kiminki kalınmış...

Sami'nin sabrı taştı. Döndü. Onu gırtlağından yakalayıp makinenin volanının arasına... Fakat Nuri'nin sarı ışıklı yeşil gözleri Onun kolları da kalındı, yani daha kuvvetliydi. Ağlamağa başladı

— Ustaaa, Ustaaa! Vallahi söyliyeceğim, billâhi söyliyeceğim Orospu çocuğuyum söylemezsem.. Ben zayıfım, hortlağım, sen şişmansın.. Ben itim, sen beysin, daha var mı diyeceğin... Ben öksüzüm diye herkes bana...

Çocuk Nuri işin buralara varacağını sanmamıştı. İlle, «Ustaya söyliyeceğim» sözünden ürktü.

— Sus be, Sami be, şaka ettik yahu

Sami susmuyordu. İçini çeke çeke ağlıyor, hıçkırıyordu.

— Sus, sus Sami, sus be... Yahu, şaka ettik be..

Makinesine geçti.

Saatler çok ağır geçiyordu. Gece yarısından sonra çocukların

hiç birinde hâl kalmamıştı. Yalnız çocuklar değil, bütün atelye, ustalar, yaşlı işçiler, herkes, herşey müthiş bir yorgunluk ve ter içindeydi.

Bir ara Sami'nin sırtına tavandan bir parça örümcek ağı düştü, yakmağa başladı. Kaşındı. Öyle tatlı kaşınıyordu ki.. Kaşıya kaşıya derisi kabardı.. Gömlek kabarmış yere değdikçe dağlanmış gibi acıyordu. Tükrük sürdü, avuçlarını döşeme tahtalarının tozuyla bulayarak sırtını pudraladı. Yanma azaldı... Tam bu sırada arka makinelerde acı bir çığlık koptu. Koşuşmalar.. Sami de koştu.. On sekizinci presin işçisi Çocuk Haydar düşmüş, başı yarılmıştı. Bir taraftan, başının kanayan yerini avucuyla tutuyor, bir taraftan da etrafını alanlara bağırıyordu :

— Ne var yahu, ne var be, ne olmuş yahu. Şimdi ustalar gelir diyoruz yahu, ceza yiyeceğiz be, ohooo...

Onu dinliyen yoktu. Çok geçmeden ustabaşı geldi, ilk peşin kalabalığa çıkıştı :

— Dağılın lan, itoğlu itler! Dalga geçmiye fırsat kollarsınız! Haydi, herkes makinesine!

Çocuk Haydar ağlıyordu. Canı yandığından değil — tabii canı da yanıyordu — ustanın dövüp ceza yazacağından korkuyordu.

Ustabaşı ellerini beline dayadı, Haydar'ın yanındaki makinenin işçisi Çocuk Celâlettin'e sordu :

— Nasıl kırdı kafasını bu eşşek?

Celâlettin kekemeydi :

— Uuuyuyordu, düdüdüştü, kakakafası...

Ustabaşı, Çocuk Haydar'ı omuzundan sarstı :

— Eşşoğlu eşşekler! Paşa babanızın evinde sanıyorsunuz kendinizi... Çek elini bakiym...

Yaraya baktı, sonra Haydar'ı önüne katıp odasına getirdi.

Ustabaşının odası atelyenin nihayetinde, on basamakla çıkılan, penceresi bol bir odaydı ki, her istediği zaman atelyenin her tarafını buradan görebilirdi, bunun için yapılmıştı zaten. Tavanda geniş kanatlı bir vantilâtör ağır ağır dönüyordu.. Ustabaşı ecza dolabından oksijen, tentürdiyot, pamuk, sargı bezi çıkardı. Yarayı yıkadı, sildi, tentürdiyot çaldı ve sıkı sıkı sardı. Haydar korkusundan gık demiyordu. Makinesine dönerken, ustabaşının ceza yazmadığına seviniyordu.

Saat iki buçuğa doğru Çocuk Sami'nin duracak hâli kalmamıştı. Uykusu dağılsın diye, başını makinenin demirine vurdu, göz kapaklarını çimdikledi, elini ısırdı, tırnağına baktı. Ne yaptıysa nafile... Vücudu lâpaya dönmüştü. Atelyenin benzin, gazyağı kokan ağır

havası başını ağrıtıyordu. Bir ara makinenin yan demirine yaslandı, hafif hafif kestirmeğe başlamıştı ki, birden öyle sendeledi ki, az kalsın yanıbaşında yağlı bir vınıltıyla dönen volanın arasına yuvarlanıyordu, tutundu. Bir görenin olup olmadığını kolladı.

Bütün atelye, tornalar, freze, tav ocakları, presler, Baba Ferhat, Şuayple, Danyal Usta, sarı sarı yanan 75 mumluklar, herşey, herkes Sami kadar bitkindi. Ustaların düdükleri bile artık duyulmuyordu. Sami bir kere daha makinenin yan demirine yaslanıp, yuvarlanmak tehlikesi atlattıktan sonra kıpkırmızı gözleriyle atelyeye baktı, gördü ki, preslerden bir çoğu boş dönüyor... O da makinesini bırakıp helâların oraya sıvıştı.

Ustabaşı, Çocuk Haydar'ın yarasını sardıktan sonra, elektriği söndürdü, vantilâtörü hızlandırdı. Pencerenin kanatlarını ardlarına kadar açtı. Uyku fena bastırmıştı.. Yorgun kollarını çırptı, gerindi, esnedi, sonra gitti pencerenin demirine dayandı.

Dışarda aydınlık bir gece vardı. Uzaklardan bir gramofon sesi geliyor, civar mahalleler — bunlar işçi mahalleleriydi — geceye gömülmüş karanlık evler kalabalığı hâlinde alt alta ve üst üsteydiler.

Ustabaşı, bunların hiçbirine dikkat etmedi. Gramofon sesine kulak vererek daldı. Çok geçmeden uzun ve helezonlu nefes alışlar ve horultu... Pencereye dayalı kolları gevşedi, bacakları çözüldü, bacakları... Ağır bir yıkılışla beraber başı pencere demirine fena halde çarptı. Çok evhamlıydı.. Hemen oda kapısına çıktı, düdüğünü gücünün yettiği kadar üfledi. Bu arada dikkat etti ki, tornalarla preslerden bir çoğu boş dönüyor, fena halde içerliyerek tekrar düdüğüne sarıldı, öttürecekti ki, aklına Celâl Usta geldi. Düdük öttürmekten vazgeçti, küçük tâmir odasına geldi. Kapıyı açtı. Celâl Usta büyük mengeneye yaslanmış, ayakta uyuyor..

Ustabaşı, dudaklarını titreten, gözlerini kısan bir hırsla odaya daldı. Celâl Ustayı omuzundan hırslı hırslı sarstı. Celâl Usta sıçradı. Beriki bas bas bağırıyordu

— Aferin sana! Bunun için mi getirdik seni amelenin başına. Şen böyle yaparsan amele ne yapmaz. Tornalar boş dönüyor, presler boş dönüyor, freze... Kilovatlar su gibi akıyor, amelenin her biri bir yana dağılmış.. Yazık, günah değil mi.. Vicdansız herifler!

İki ustanın arası oldum bitti açıktı.

Celâl Usta uyku sersemliğinin verdiği şaşkınlıktan kurtulunca:

— Fazla patırdı etme! dedi, senin karşında iki paralık amele yok.. Ben...

— Ne halt olursan ol! Bu kapıya namuslu adam lâzım.

Celâl Usta kıpkırmızı kesildi. Günlerden beri dolmuştu zaten, boşandı :

— Doğru konuş, dedi, doğru konuş, bak... Biz bu dünyada namus için yaşıyoruz. Buraya namuslu adam lâzım da ne oluyor? Biz namussuz muyuz?

Kinle bakıştılar. Celâl Usta devam etti :

Çoluk çocuğun anasını ağlatıyorsunuz. Hükümet İş Kanunu yapar, günde sekiz saat mesai kabul eder, siz fakir fukarayı on sekiz saat çalıştırırsınız. Bu mu namusunuz?

— O senden sorulmaz. Sen, sana tevdi edilen vazifeye bak, üst yanına karışma!

— Peki... Madem benden sorulmaz, ben de bilirim işimi öyleyse... Yarın, eğer bizzat İş Dairesine gidip, herşeyi bir bir ihbar etmezsem, nah, nah, bunları — bıyıklarını gösterdi — kazıtırım.

Hırsla ayrıldılar.

Celâl Usta bütün öfkesine rağmen, gene de atelyenin içine yürüdü. Gördü ki, sahiden de, preslerden birçoğu, tornalar, freze ve öteki makineler boş dönüyor, tav ocakları da kararmağa yüz tutmuş. Çabucak döndü, tav ocaklarının arkasına serilmiş uyuyan iki çocuğu ayağıyla dürtüp uyandırdı, çocuklar kaçıştılar.. Sonra helâlara geldi. Baştan birinci aptesanenin kapısını itti. İçerden bir çocuk öksürdü. Celâl usta

— Hadi, hadi.. diye çıkıştı.

Muslukların başında da bir alay çocuk, Celâl ustayı görünce birbirlerini çiğniyerek kaçıştılar...

Celâl Usta, geniş alnının altında kocaman duran burnunu baş parmağiyle karıştırarak ikinci, üçüncü aptesanelerin kapılarına da ayağıyla vurup geçtikten sonra dördüncüye geldi. Onu da ötekiler gibi itip geçecekti. İtti. Fakat içerden ses gelmedi. Durdu. Kapıyı tekrar itti, gene ses yok. Bu sefer eliyle itti. Kanat aralandı, kaldı. Kapıya iyice sokuldu. Üstteki yuvarlak delikten içeriye baktı. Helâ karanlıktı. Dikkatle baktı, yerde bir karaltı. Bir çocuğa benzetti. «Ölmüş olmasın?» Kanadı az daha zorladı. Bir insan geçecek kadar aralanan kapıdan içeri sıyrıldı. Aptesane çok fena kokuyordu. El fenerini çıkardı. Yerde yatana sıktı.. Bu sahiden de, bir çocuktu. Avuç içleriyle sol yanağı aptesânenin sidikli tahtasında, uyuyordu.

Celâl Ustanın yüzü tiksintiyle buruştu, çocuğa eğildi. Çocuğun başını yana çevirdi; onüncu pres'in işçisi Çocuk Samiydi.. Omuzundan hafif hafif sarstı. Çocuk, boğazlanmış bir koyun ağırlığıyla ılık ılık sallandı. Celâl Usta tekrar sarstı, tekrar, tekrar... Çocuk her sarsılışta kımıldadı, inledi, sayıkladı, fakat kendine gelemedi. Celâl

Usta el fenerini söndürdü, arka cebine soktu. Çocuğun sidik bulaşmamış yerlerinden tutarak kaldırdı, kıç üstü oturttu. Neden sonra kendine gelen Çocuk Sami, Celâl Ustayı görünce fena halde korktu, başladı ağlamağa...

— Vallahi usta, namussuzum ki...

— Sus haydi, sus.. Kes sesini... Bak, üstün başın berbâd olmuş.. Kes sesini, dedik, ohooo... Bir soran olursa, düştüm de... Haydi makinene...

Sami gözlerini silip makinesine geldi.

Celâl Usta, fabrikanın uyunmağa elverişli delik, deşiğini yarım saatte dolaştı. Pres kanallarında, ambalâj sandıklarında, kömür ambarında, çuvalların arasında uyuyan ne kadar çocuk, büyük işçi yakaladıysa uyandırdı, işlerinin başına yolladı, hiç birine ceza yazmadı.

Gecenin üçüne on vardı. Presçi Çocuk Nuri, Celâl Ustaya seslendi :

— Usta, şu benim kalıba bak hele.. Körlenmiş gene, kesmiyor!

Ustabaşı odasının kapısında, kollarını kavuşturmuş, sert bakıyordu. Celâl Usta, Çocuk Nuri'nin makinesini istop etti. Kalıbı muayene ederken, Nuri sıvıştı. Yandaki makinede Samiyse, «ustanın kafese girişine» gülüyordu. Halbuki Celâl Usta yutmamıştı, işin farkındaydı ama, «Adam sen de... diye aklından geçirdi, varsın iki dirhem uyusun fıkaralar.. Geberecek değiller ya...»

Atelye sabaha kadar gittikçe artan ağır havasını kaybetmedi. 75 er mumlukların altında çalışan insanlar, zeytinyağına batırılıp çıkarılmış gibi, vıcık vıcıktılar. Frezelerin altları kucak kucak yonga dolmuştu...

Fabrika sahibi sabahleyin erkenden geldi; kısa boylu, fakat gayet biçimli bir adamdı. Odasına geçti. İlk önce ustabaşıyla uzun uzun konuştu, sonra Celâl Ustayla. Fakat Celâl Ustaya, ustabaşının şikâyetine dair hiç bir şey açmadı. Celâl Usta çıkarken, patron, mavi bir zarf uzattı :

— Bütün gece uykusuz kaldınız...

Celâl Usta zarfı teşekkürle aldı.

Beriki ilâve etti :

— Ustabaşıyla barışın olmaz mı?

Zarfın içinde 25 lira vardı.

Arka Sokak (1956) dan :

HÂRİKA ÇOCUK

Bisküvi, çikolâta, kâğıtlı şeker zeytinyağı, sabun yapımevleriyle küçük tamir atelyelerinin yanyana odalarda bulunduğu, sefertasına benzeyen hanlardan birinin genzi tıkayan pis havası içinde ekmeğini küçücük pedaliyle kazanmıya çalışan bir arkadaşı görmiye gitmiştim. Bulamadım. Dönecektim ki, kapı yanında duran büyükçe bir tahta sandığın içinde onu gördüm: Peynir ekmekle gomotas yiyordu. Kirli, kıvır kıvır sarı saçları vardı. Makine yağiyle kararmış yüzü, içlerinden aydınlanan harikulâde yeşil gözleri...

— Matbaacı âbiyi mi aradınız?

— Evet.

— Az evvel kâat kestirmiye gitti. Gelecek.

Yanındaki boş bir tahta sandığı ters çevirip ikram etti:

— Buyurun, oturun!

Öyle tatlı bakıyordu ki. Oturdum. Ekmeğini bölerek uzattı. Aç olmadığımı söyledim.

— Yoksa ellerim kirli diye mi?

— Yok canım.

— Bizim işde temiz kalınmıyor ki...

Tamir atelyelerinden birinde çıraklık ettiğini sanarak, sordum:

— Ne iş görüyorsun?

— Torna, tesviye...

— Ha?

Katıla katıla güldü:

— Kim duysa şaşıyor. Bu eylülde on ikiyi bitiriyorum halbuki...

— Yani, torna, tesviyeye ait her işi yapabilir misin?

— Ne var yapamıyacak? Babamın atelyesi vardı eskiden. Sabahları okula giderdim, öğleden sonra da atelyeye.

— Kaça kadar okudun?

— İlkin dördüne kadar.

— Sonra?

— Sonra annem öldü. İki kardeşimle ortada kaldık. Babam da kötü bir kadının peşine takılınca...

— Okulu bıraktın. Sever miydin okulu?

İçini çekti:

— Hem de nasıl!

Ne olmak isterdin?

— Kaptan. Büyük denizlerde, dalgalı, korkunç denizlerde dolaşmak. Avrupa'ya, Amerika'ya gitmek. Üstüvayı geçerken vapurda eğlence gırla gidermiş. Doğru mu?

— Doğru..

— Sonra, Nevyork limanındaki hürriyet heykeli. Boyu kaç metre onun? Büyük mü?

— Bilmem.

— Robenson Krüzoe'yi okudunuz mu siz?

— Okudum.

— Issız adada nasıl da yaşayabilmiş.. Değil mi? Böyle şey olur mu?

— Olmasa daha iyi değil mi?

— İyi ama, oluyor. Yahut da yazarı öyle düşünmüş. Ama iyi düşünmüş. Ne olursa olsun, aferin Robenson'a. Issız adada elini kolunu bağlayıp durmamış, hemen işe girişmiş. Marifet ölmemek değil mi? Yaşamak!

Makine yağlariyle kirlenmiş mendilini çıkarırken, gözlerim tulumunun geniş cebindeki cam misketlere ilişti. O da bunun farkındaydı. Çıkardı, avucunda şıkırdatarak:

— Ne yapalım, dedi. İş, iş, iş... Bunalıyor insan. Paydoslarda Ateş Ali'yle oynuyoruz.

— Ateş Ali kim?

— Alt kattaki bisküvi yapımevinde çalışıyor. Bizim mahalleli. Her sabah işe birlikte geliriz. Benim annem yok, onun babası. Maça, sinemaya filân da beraber gideriz.

— Misketi mi çok seviyorsun, sinemayı mı, yoksa maçı mı?

— En çok maçı ama, hava alıyoruz..

— Niye?

— Numaralı tribün bize göre değil. Tekliği toka ettik mi, Teksas'a bırakıyorlar. Teksas'ta da boyumuz yetişmiyor. Stadyumu yaparken çocukları düşünmemişler!

— Siz de?

— Biz de sinemaya gidiyoruz Ali'yle çokluk.. Tabii pazarları. Babam evdeyse, sabahleyin erkenden tüyerim. Doğru Şehzadebaşı'na.

— Değilse?

— Değilse tüymek olmaz. Su ısıtmak, yıkanmak, kardeşlerimi yıkamak vazifesi bana düşer.

— Kaç para kazanıyorsun tesviyecilikten?

— On lira haftada.

— Yetiyor mu?

-- Bu pahalılıkta yeter mi? Başka atelyelerden yirmi beş lira veriyorlar ama, gidemiyorum.

— Niye?

— Usta babamın arkadaşı!

— İşde bir dalavere olmasın?

— Benim de aklıma gelmiyor değil ama, ne de olsa baba. Kötü şeyler düşünmek istemiyorum.

Dereden, tepeden uzun uzun konuştuk. Bu arada her gün, sabahın beşinde çalar saatin sesiyle uyandığını, gaz ocağına çaydanlığı oturttuğunu, bulaşıkları yıkadığını, çarşıdan ekmek peynir aldığını, altıya doğru kardeşlerinin karnını doyurup pek pek altı buçukta omuz omuza işçi kalabalığiyle vapura binip yedide Köprü'ye geldiğini, yediyi çeyrek geçe de atelyede iş başı yaptığını öğrendim.

— Peki, ne olacak bunun sonu?

— Ne gibi amıca?

— Meselâ, bir imkân çıksa karşına. Tekrardan okula girip, sonunda da kaptan olmak ister miydin?

Peşin gözleri sevinçle parladı. Sonra sönükleşerek bir noktaya takıldı kaldı.

— Ha? İster miydin?

— İsterdim ama...

— Ama?

— Kardeşlerim. Babama güvenilmez ki. Düşer gene bir kötü kadının peşine...

İçimde bir damar sızladı.

— benden geçti. Kardeşim okuyor. Öteki küçük daha. Büyüyünce onu da okula vereceğim. Haftalığım elli olur o zaman her halde...

Birden sordu:

— Amıca.

— Ha?

— Benim boyum hep böyle kısa mı kalacak?

— Niçin? Büyümüyor mu?

— Annem ölmeden evvel duvara kurşun kalemiyle çizmiştim. Ölçüyorum. Hâlâ aynı yerde. Yoksa cüce mi kalacağım?

Dudaklarımdan çıkacak cevabı heyecanla bekliyordu ki, makine şakırtıları yüklü sıcak koridorun kirli aydınlığında iri yarı biri belirdi:

— Ayhan!

Onun da üstü başı, eli yüzü kir pas içindeydi.

Çocuk sandıktan fırladı:

— Buyur usta!
— Hâlâ karnını doyuramadın mı?
— Doyurdum.
— Doyurdaysan, git de o borulara diş aç!
— Peki usta..

Beni unutmuştu bile. Koridorun kirli aydınlığında koşarak uzaklaştı. Dipteki atelyeden içeri girdi. Peşinden gittim. Atelye penceresinin kenarından heyecanla sèyrettim: Boyu yetişmediği için ters çevrilmiş bir tahta sandığın üzerinden idare ediyordu makineyi. Makineyse, çocuğun emri altında munis bir hayvan kadar uysal, yere kıvrım kıvrım, pırıl pırıl demir yongalar döküyordu.

1955

Kardeş Payı (1957) ndan :

KIRMIZI MANTOLU KADIN

İş kanunundan faydalanınca, ben de Necatilerin postasiyle çıkmıya başlamıştım. Gelir müdürlüğünün mal evrak mahzenlerinde çalışıyorduk. Dışardan bakılınca kocaman bir beton kutuya benzeyen yapıtın on basamakla inilen mahzenlerindeki koca koca defterleri, bağları kopmuş evrak tomarlarını yukarıda bir başka odaya taşıyorduk. Bütün defterlerle evraklar rutubetten nemli bez yığınlarına dönmüştü. Kaldırıverdiğimiz ağır defterlerin altından ya bir fare fırlıyor, yahut ta ışıktan ürken karaböcekler sağa sola kaçışıyorlardı.

Sabahın erken saatlerinden akşama kadar on iki saat çalışıyorduk. Ellerimiz, yüzlerimiz, ille saçlarımız tozdan çamur içinde kalıyordu ama, seviyorduk bu türlü çalışmayı. Öylesine ki, yaptığımız iş karşılığı para bile almıyabilirdik. Çünkü bıkmış usanmıştık yıllar yılı taşı, toprağı, duvarları ezberlenmiş hapisaneden.

Başımızdaki candarmalar Orta Anadolumuzun kocaman kocaman elli, tekerlek yüzlü delikanlıları, mahzenin bir köşesine tüfeklerini bırakır, bol bol karbon gazı yayınlıyan mangalın başına geçer, az sonra da başlarlardı horlamıya. İş sırasında dalga geçmemiz, hattâ kaçmamızdan sorumlu değillerdi.

Arkadaşlarla iş ve gezip dolaşma bölümü yapmıştık. Her iki saatta bir, iki arkadaş işi bırakıp giderdi. Parası olan yemek yer, hamam yapar, hattâ birkaç kadeh atabilir, iki saat dolunca da iş yerine dönerek gezme nöbetini başka çifte devrederdi.

Necatiyle çıkıyorduk. Sıramız geldi mi, gözümüz dünyayı görmezdi. Koşardık musluklara. Ellerimizi, yüzlerimizi, tozdan keçeye dönen saçlarımızı bol su, sabunla öyle müthiş bir heyecanla yıkardık ki, Necatinin koyu yeşil gözleri alev almış gibi parlar, yanakları al al olur

— Çabuk, derdi, çabuk kardeş! Bütün bu işler üç dakikayı geçmemeli!

Yıkanır, arınır, sonra candarmasız, kelepçesiz, gardiyansız dolaşmak üzere, fırlardık. Böyle zamanlarda hava daha mı temizdi gerçekten, yoksa bize mi öyle gelirdi? Ciğerlerimizi şişirir, yumruklarımızla boşluğu döğerek bağırırdık :

— Oooooh, hürüz!

Bir şarapçı keşfetmiştik. Bir memur gibi giyinen, güler yüzlü, otuz beşlik biri. Eskiden tahsildarmış. Boyuna içtiği için her zaman sahroş, ağzı da çok kalabalıktı. Bizi diller dökerek karşılar, dükkânının arkasındaki loş mahzene buyur ederdi. Mahzen ekşi şarap kokardı. Bir bacağı sakat, hantal masasının etrafına çevrelenirdik. Masanın dört köşesine dört mum diker, mumları yakardı. Bayılırdı bütün bunlara.

— Kendimi SEF'İLLER'deki Janveljan sanıyorum, derdi. Sonra, biliyor musunuz, bu titrek ışıklar gündüzün çiy aydınlığından çok daha romantik!

O gün nasılsa, hükümlü olduğumuzu öğrenince, ilgisi birdenbire arttı. Zaten sarhoştu, büsbütün coştu. Bardağını şerefimize kaldırdı. Sonra da başladı hapisane ve hükümlüler üzerine sorular sormıya : Kaçar yıla hükümlüydük? Nekadar yatmıştık? Ne zaman çıkacaktık? İlle, kadınsız nasıl durabiliyorduk?

Necati

— Bukadar incelediğine göre, içeri düşmeğe niyetin var galiba? Diye sordu.

Acı acı güldü. İri bardağını şarap' doldurup geldi.

— Hayır, dedi, içeri düşmeğe niyetim yok. Yalnız..

Gözü boş bardaklarımıza ilişmişti

— Niçin? Niçin içmiyorsunuz?

Necatiyle bakıştık, anladı.

— Şu mesele, dedi. Aldırmayın. Bu sefer size ben ısmarlamış olayım!

Bardakları usulünce tokuşturup içtik.

O, sendeledi. Masaya tutundu. Güldü. Anlaşılamıyan bir şeyler mırıldandı. Sonra kendine gelerek, peltek peltek başladı

— O sıra işlerim nasıl, ekspres. Avantam derseniz, yerinde. Ben yirmi beşimdeyim, karı yirmisinde. Lâkin kimin gözü karı görüyor? Görmüyorum şerefsizim. Görmüyorum ama, benim karı da Osmanlı ha! Sapına kadar. Düğünün yahu, yirmi günlük evlisiniz, evinize nasıl sokarsınız çifte orospuyu? Soktunuz diyelim, orospuları nasıl soyarsınız nikâhlı karınızın önünde anadan doğma? Soydunuz diyelim, nikâhlı karınıza: Rakı ver bize, nasıl dersiniz? Derdim. Neden? Çünkü erkekliğin şartı bu. Karıyı ezeceksin, kıracaksın gözünün kirişini. Babasının evinde ejderha olsun isterse. Senin evinde köpek olacak köpek!

Geyirdi

—... hiç unutmam, bir gün yüklüyüm, tahsilât yapmışım, çan-

ta bakonot dolu. Akıl hükmetti, bastım yürüdüm İstanbula. O meyhane senin, bu meyhane benim derken, aklımda kalan bir çift mavi gözle, sarı bir kucak saç. Ertesi gün kendime geldim. Daracık bir odadayım. Yerlerde kadın çamaşırları, bez parçaları.. Peki ama, neresi burası? Benim burada ne işim var? Nasıl geldim? Kim getirdi? Kafa dersen kazan gibi, güm güm güm. Çeşitli içkiyi karıştırıp içmek insanı mahvediyor. Uzatmıyalım, kapı aralandı. Şef garsonun kafası uzandı. Pis pis sırıtıyor. Derken masraf pusulası. Ohooo. Yüzleri aşmış. Ödememek olmaz. Erkekliğin şartını yapacaksın. Tahsilât paralariyle namusu temizleyip, bastık memlekete. Bastık ama, açığı neyle kapatacaksın? Küçücük bir memursun. Kimden borç ister de alabilirsin? Ertesi gün paraların yatması lâzım. Demin hapisaneyi ince ince soruşumun sebebi buydu. Haydi birer daha içelim!

Bardaklar tekrar doldu, tokuştu, son damlasına kadar içildi.

Necati sabırsızlık içindeydi :

—Sonra, dedi. Parayı nasıl yatırdın?

Başını dertli dertli salladı :

— Eve geldim. Surat iki karış bende. Bizim karı hem sapına kadar Osmanlıdır, hem de zeki köpoğlu. Dikildi karşıma, dedi nedir bu surat, söyle! Burnumu tutsalar canım çıkacak. Bas ulan inek dedim, başlarım şimdi ıstavrozundan! Hava. Bizim kurusıkılara boşveriyor. Alamadın, veremedin derken, buna bir, bir daha, iki miralay patlattım ama, ben de beğendim. Yanaklar oldu al al. Birşey değil, huyum kötü. Elimi bulaştırdım mı, Allah yarattı demem. İt canlı, aldırdığı yok. Hani karım diye değil, mârifetli karıdır. Göçmen. İki dil bilir, piyano çalar, keman çalar. Dansın dersen çeşidi onda. Lâkin hepsini bırak, Osmanlılığı bütün bir memleket değer!

Necati

— İşte şimdi sarhoş oldum, diye fısıldadı.

Niye?

— Keman çalarmış be!

Necatinin hayatta belki de tek arzusu güzel bir kemana sahip olmaktı. Geceleri rüyalarına girdiğini söylerdi. Zaten bir Stradivaryüs satın alabilmek için banka soymıya kalkışmaktan yatıyordu.

— Sonra?

— Anlattık. Dinledi dinledi... Birden tak, gitti. Koca bir torbayla geldi. Torbanın içi silme gümüş teklik dolu. Önüme bir boşalttı, cağğğğ!!! Vay anasını! Bir saydım, dâirenin açığım kapadıktan başka artıyor bile. Hemen götürüp yatırdık paraları. Dev-

let mangırı, mâlûm. Dinlemezler efendi babanın Mızıkayı-Hümâyun'da davul çaldığını!

Necati tekrar içini çekti :

— Üstelik keman da çalarmış ha?

— Gel gelelim bir kurttur düştü içime : Bu karı bu paraları nerden aldı? Karıyı paraya alıştırmak doğru değildir diye meteliği sektirmezdim. Peki? Pekisi mekisi, adamakıllı bozuldum. Babamdan nasihatliyimdir, karı milletine güven olmaz diye. Osmanlı mosmanlı derken, hani olur a! Kaparım bir odun, yer misin yemez misin? Morartmadık yerini komam, söyle nerden aldın bu paraları? Hazreti sopa, cennetten çıkmış. Söyledi. Meğer benden çalar çalar saklarmış. Ben öyle çifte orospularla zil zurna geldiğim, para saçtığım geceler karı da usul usul yürütür, saklarmış!

Sendeliyerek mahzenden çıktığı bir ara, Necati uzun siyah kirpikli gözleriyle yüzüme yaş yaş baktı

— Beğendin mi? dedi. Ha? Beğendin mi?

Beğenmediğimi söyledim.

Masaya kuvvetli bir yumruk attı

— Yerin dibine geçsin böyle dünya!

İri bir damla hafifçe sakallı güzel yüzünden aşağılara yuvarlandı.

— Değil böyle, isterse hasta, belden aşağısı felç bir karım olsa, ama şu hergelenin hırpaladığı cinsten, kalbi olan, fedakâr bir kadın... Ve bana keman çalsa...

Necati o geceki sarhoşluktan uzun zaman kurtulamamıştı.

Mahpusane arkadaşlarım içinde öyleleri vardı ki, açıkgözün şahı geçindikleri halde, beton üzerinde yatan Adem babalardan çok daha zavallıydılar. Bunlaradn birisi Bobi. Asıl ismi Şinasiydi ama, herkes Bobi derdi. Bobilik Şinasiliği silmişti.

Kaçak çakmak taşıyla esrar yakalatmaktan yatıyordu. Kaz kanadı taralı saçları, pırıl pırıl kara gözleriyle ateş gibi bir oğlandı. Müdürün odasını temizler, kalemle Başgardiyan odası arasında mekik dokur, ziyaretçilerden aldığı bahşişlerle geçinirdi. Bukadar değil, hâli vakti yerinde mahpusların can sıkıntılarını gidermek karşılığı koparacağı üç beş kuruşu da kazancına eklerdi. Ama bu kazanç, ne ağır şakalar karşılığı elde edilirdi! Üç beş kuruşun hatırı için dünyada çok az insan onun katlandığı şeylere katlanabilir!

On kuruşa künyesini sayardı

— Etyemezli, dokuz kocadan arta kalmış donsuz Binnazın kırk babalı oğlu Bobi Şinasi. İstanbul, üç yüz otuz. Tosla bakalım onluğu!

Yirmi beş kuruşa kucağa oturur, elli kuruşaysa anadan doğma soyunup koğuşun ortasında çiftetelli oynardı.

— Ben, derdi, dünyanın yüz karasıyım. Ama suç benim mi? Orospu anamın karnında Rabbilâlemin alnıma böyle yazmış!

Birinde şu asla unutamıyacağım konuşma geçmişti aramızda :

— Peki Şinasi, annen, kız kardeşlerin hayatta olsa... Böyle konuşabilir miydin?

Umursamamıştı bile.

— Öte bile geçerdim. Onlar hayatta olsaydı, sırtım yere mi gelirdi benim be?

— Niçin, Nasıl?

— Niçin mi? Nasıl mı? Herbirine bulurdum birer zanpara, ben de aralarında mis gibi geçinirdim!

Karın olsaydı ya?

O zaman iş daha da kolay olurdu Zanparayı elimle götürdüm!

Namus? Şeref? İnsanlık?

Tok karnına namustan, şereften, insanlıktan bahsetmek kolay! Karnımı doyurabilmek için insanlığımı harcıyorum, görmüyor musun?

O hafta Necatinin yerine bizim postayla Şinasi çıkmıştı. Paydosta

— Mangırın var mı? diye sordu

— Ne olacak?

— Varsa zıvanlı çıkmazsın!

Var birkaç kuruşum, dedim.

Bekle, şimdi geliyorum!

Diye, parka daldı. Az sonra yanında kırmızı mantolu, akça pakça bir kadın gö[illegible] kara gözleri gülüyordu. Ellerini keyifli keyifli sürüştürerek göz kırptı

Haydi!

İstasyonun arkasındaki bahçelerin yolunu tuttuk.

Onlar az önden, yanyana gidiyorlardı. Kadının kırmızı mantosu yer yer erimişti. İskarpinlerinin topukları yamulmuş, çoraplarının telleri kaçmıştı. Yanında besili bir kedi yavrusu gibi koşarcasına yürüyen Şinasi omuzunda kalıyordu.

Nereye, niçin gittiğimizin farkındaydım. Bütün bunların yüz kızartıcı şeyler olduğuna şüphem yoktu ama, yirmi beş yaşımday dım, iki yıldır yatıyordum. Sonra, yüz kızartıcı bir şeyi yüz kızartıcı bir şey olduğunu bile bile yaptıran şartları kendim hazırlamamıştım.

Şinasi birdenbire durdu.

— E kızım, dedi. Ben Marko paşa değilim!

Kadın kıpkırmızı kesildi.

— Afedersiniz. Bir daha ağzımı açmam.

— Aferin. Bu meslekte ekmek yemek istiyorsan, şen olmalısın. Orospuluğun şartı budur. Hovarda senden neşe almak ister; dert dinlemek değil!

— Bundan sonra tavsiyelerinize uymıya çalışacağım...

Yan gözle, küçümsiyerek baktı. Şinasi farkında bile değil, pis pis sırıtıyordu. Onun herhangi bir «Orospu» olmadığını anlamıştım. Çok akıllı, çok hisli ibr hâli vardı. Iztıraplarını saklamasını biliyor gibiydi.

Boy atmış tütünlerin sarıya çalan yeşili arasındaki dar yola saptık. Yukarıda kızgın güneş, aşağıda fırın külüne benziyen toz. Sonra kalın bedenli ağaçlık başladı. Yakın bir yerlerden berrak kahkahalar, kadın kahkahaları geliyordu ama görünürlerde kimseler yoktu.

Şinasi gene bir ara durdu, kadını üstüme itiverdi :

— Girsene koluna enayi, mangizi ondan olacaksın!

Kadının sabrı taşıyordu. Böyle şeyleri sevmediğini anlamıştım. Koluma girmesini önledim.

Ağaçlık gittikçe sıklaşıyordu. Yerlere kadar eğilmiş tozlu dalların altından iki kat geçiyorduk. Dalların birden hamam kubbesi halini aldığı kapalı bir yerde durduk. Şinasinin anlattığına göre burası, polis, yahut candarmanın gözünden kaçan bir «Aşk yuvası» ydı. Gerçekten de, şuraya buraya atılmış boş rakı şişeleri, örselenmiş gazete kâatları, boş sardalya kutuları göze çarpıyordu.

Şinasi gene birden parladı

— Ne dikiliyorsun kız kandil gibi?

— Ne yapmamı emrediyorsunuz?

— Otur!

Eteklerini toplıyarak derli toplu oturdu. Hırstan sapsarı kesilmişti. Bu mesleğe yatkın olmadığı her halinden belliydi. Şinasi bir göz işaretiyle bizi yalnız bırakıp uzaklaşınca, kadın ayağa kalktı.

— Size bir ricada bulunabilir miyim?

— Hay hay, dedim. Buyurun!

— İşiniz bittikten sonra beni o hergeleye bırakmayın olmaz mı?

Kaabil miydi? O bulmuş, o konuşmuş, bizi buraya o getirmişti. Üsteledi

— Olmaz mı?

Bana niçin bukadar güvendiğini sordum.

Şaşaladı. Sonra bütün ümitleri kırılmışçasına içini çekti :

— Sahi... Amma aptalım ben de. Hiç tanımadığım birisinden himaye bekledim. (Elimden tutup çekti) Haydi, vakit geçirmiyelim. Mâlûm ya, orospuluğun şartları varmış...

Beni hırsla çekti. Sık ağaçların arasında, suyu kurmuş bir arkın içindeki paslı yaprakların üzerinde durduk.

— Burası iyi mi?

— Siz bilirsiniz.

— Ben mi bilirim? Ben sizi değil, siz beni angaje ettiniz. Ne tuhaf! Utangaç bir hâliniz de var. Benden önce kadın tanımamış mıydınız yoksa?

—

— Fakat şaşılacak şey. Onunla nasıl arkadaşlık ediyorsunuz? Hiç te bir zanparaya benzemiyorsunuz!

— Siz de herhangi bir orospuya benzemiyorsunuz, dedim.

Arkın kenarına oturdu. Sırtını arkasındaki erik ağacına dayadı.

— Demek herhangi bir orospuya benzemiyorum?

— Benzemiyorsunuz.

— Ama, pekâlâ da orospuyum işte!

Sonra, çürümüş yaprakların üzerine sırtüstü uzandı. Ellerini başının altında kenetledi.

Yanına çömeldim. Siyah birer tireyle yer yer büzülmüş gülkurusu iplik buluzunu kuvvetle geren iri memlerinden birini tuttum ve sıktım. Öyle beklemediğim öylesine korkunç bir çığlık attı ki.. Şaşırdım.

Doğruldu. Memesini oğuştururken sordu

— Korktun mu?

Cevap vermedim.

— Allah beni kahretsin, diye söylendi. Hiçbir zaman bu işin ehli olamıyacağım. Gel, çekinme, yanıma gel, otur şöyle. Tut istediğin gibi ama, fazla sıkma. İçleri süt dolu da, ağrıyor!

Ayağa kalktım. Herşey bitmişti bende.

— Gitme, ne olursun gitme! Bağırmam bir daha, vallahi bağırmam!

Ücretini vermiyeceğimden mi korkmuştu? Halbuki ben, içleri süt dolu bir annenin memesini şehvet hissiyle sıkmanın utancı içindeydim.

Vizite ücretini çıkarıp uzattım.

Almadı

— Elim ayağım tutuyor, sadakaya ihtiyacım yok!
— Ben size sadaka vermiyorum.
— Ya? Neyimsiniz siz benim? Niçin veriyorsunuz?
— Arkadaşınız olamaz mıyım?
Yüz çizgileri yumuşadı.
— Arkadaş ha? Niçin olmasın?
Yanyana yürümeğe başladık.
— Demek çocuğunuz var?
— Var, beş aylık. Emmiyor kâfir...
— Kocanız?
— O da var.
— Ne iş yapıyor? İsmi?
— Yoo.. Bukadarı fazla. Kocamı teşhir edemem!
— Haklısınız. Gidelim mi?
— O?
— Şinasi mi? Boşverin. Gidelim...

Yolda ayrıldık. Çocuğunun süt şişesini almıya gitti.
Bu işe Şinasi öyle içerlemişti ki, benimle günlerce konuşmadı.
— Alttarafı orospu, diyormuş. Bir orospuyu benden kıskandı!
Bir daha benimle çıkmadı.
Gene Necatiyle çıkıyorduk. Bir gün gene yolumuz şarapçıya uğramıştı. Fitil gibi sarhoştu. Bizi aşırı iltifatlarla karşıladı :
— Gelin size karımı tanıtayım!
Girdik. KIRMIZI MANTOLU KADIN, kucağında beş aylık çocuğuyla alçak bir iskemlede oturuyordu. Beni görünce kıpkırmızı kesildi. Ama ben ne o gün, ne de o günden sonra hiç kimseye Kırmızı mantolu kadın'dan söz açmadım.

SABAHATTİN KUDRET AKSAL

20 Mart 1920 de İstanbul'da doğdu

Yayınlanna ilk hikâyesi :

«DOLMUŞA»

(Küllük Dergisi, Eylül 1940)

«Kurmuştu işte hikâyesini. Adamı da, kadını da kafasında çizmiş, böyle davranışlarının sebeplerini bulup ortaya çıkarmıştı. Ama işini bitirmiş saymıyordu kendisini. Biraz eski hikâye biçimlerine bağlıydı da ondan. Kişileri çizmek, duygularını, düşüncelerini anlatmakla yetinemez, gelişi güzel bir yerde kesemezdi. Bir hikâyenin hikâye sayılması için belirli, kandırıcı, sağlam bir sonu olması gerekmez miydi? İşte şimdi de bir sonuç bulmalıydı şu adamın hikâyesine. Düşünüyor, bulduklarını beğenmiyordu. İçinde düşünmiye karşı bir isteksizliğin uyandığını duyuyor, yorulduğunu anlıyordu... Yeterdi bu kadar düşündüğü. Bu akşam ne kadar düşünse, vakasını değiştireceğini, hele bir sonuca ulaştıracağını ummuyordu. Ölü noktadaydı şimdi. Bilmem hangi sanatçının öğüdünü hatırlıyordu : Bir sanat eseri üzerine çalışırken ölü noktaya gelince ara vermeli. İnsanoğlu, tenbelliğin savunmasını yapan hangi sözü benimsememiştir ki, o da bunu benimsemesin. Benimsedi, üstelik bu sözde erişilmez bir bilgelik buldu... Herşey ne kadar aydınlık, ne kadar açık, ortadaydı. Hikâyecimize bunu sadece görmek, biraz da yorumlamak düşüyordu.» («Yaralı Hayvan». Yaralı Hayvan, 1956)

SABAHATTİN KUDRET

(İstanbul. 1920)

HAYATI

Sabahattin Kudret Aksal 25 Mart 1920 de İstanbul'da doğdu. Babası Harbiye Nezâreti mümeyyizlerinden Sadettin Bey'dir. Sabahattin doğduğu sıralarda öldü. Baba bir, ana ayrı, dört kardeştiler. İlk öğrenimini Beşiktaş Şark İdâdisi'nde, o kapanınca 38. İlkokul'da bitirdi (1931). Orta öğrenimini Işık Lisesi'nde yaptı (1937). Bir yıl kadar Hukuk Fakültesinde okuduktan sonra, yüksek öğrenimini İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Felsefe bölümünde tamamladı (1943). Bir yandan da türkçe yardımcı öğretmenliği yapıyordu. Fakülteyi bitirince bu işe devam etmekle birlikte sırasile İstiklâl, Işık, Boğaziçi Liselerinde felsefe grup dersleri öğretmenliği yaptı (1943 - 1948). 1948 de asker oldu, 1949 da Çalışma Bakanlığına iş müfettişi olarak girdi. 1951 de İstanbul Belediyesinde müfettiş oldu, 1959 - 1960 yılları arası Belediye Konservatuvarı müdürü, sonra Şehir Tiyatrosu müdürü oldu (1961). Şimdi İstanbul Belediyesinde Yazılışleri Müdürlüğü yapmaktadır. tanbul Belediyesinde Yazılışleri Müdürlüğü yapmaktadır.
Fakülte arkadaşlarından Münire hanımla evlendi, çocuğu yok tur.

EDEBİ HAYATI

Edebiyatla ilgisi ortaokulun sonlarına doğru 14-16 yaşları arasında başlamıştır. İlk denemeleri şiir ve tiyatrodur.

Bunları sonradan yırtmıştır. Edebiyata daha geniş ölçüde yanaşması lisenin son sınıflarında başlar. Şiirler karalar, bilhassa çeviri eserleri okurdu. İlk şiirini «*Varlık*» dergisi (1 Ağustos 1938) yayınladı. Aynı yıl içinde süreli olarak şiirleri «İnsan» ve «*Oluş*» dergilerinde çıktı (1938 - 1943). Şiirle uğraşması 1948 yılına kadar sürer. Bu süre içinde bir iki hikâye de yayınladı. Bunları hiç bir kitabına almadı : «*Servet-i Fünûn*» (1941-44) da, «*Hakikat*» gazetesinde (1941). 1944 yılında üç ay kadar «*Vakit*» gazetesinde haftada üç gün fıkra yazdı. İlk kitabı, şiirlerini derliyen «*Şarkılı Kahve*» yi de aynı yıl içinde yayınladı. Bu şiirlerini başta «*Varlık*» olmak üzere «*İnsan*», «*Oluş*», bazı irili ufaklı *avant garde dergilerde* yayınlamıştı. İlk yazılarından başlıyarak «Sabahattin Kudret» adını kullandı.

1947 yazında «*Evin Üstündeki Bulut*» adında bir piyes yazdı, 1947/48 mevsiminde İstanbul Şehir Tiyatrosu Dram bölümünde oynandı. Bundan sonra şiirin yanında tiyatro çalışmalarına hız verdi. 1949 yazında «*Konakta Oyun*» adında bir piyes yazdı, 1952 de Şehir Tiyatrosu'nda 20 günlük bir provadan sonra oyuncular arasında çıkan bazı ihtilâflar yüzünden kaldırıldı. 1949/50 kışında «*Şakacı*» yı yazdı. Bu piyes 1950/51 mevsiminde Ankara Devlet Tiyatrosu'nda, 1951/52 de İstanbul Şehir Dram Tiyatrosu'nda, 1954/55 mevsiminde de İstanbul Üniversitesi Gençlik Tiyatrosu'nda oynandı, 1952 de kitap hâlinde yayınlandı. 1952 de «*Bir Odada Üç Ayna*» diye bir piyes yazdı. Temsil edilmiyen bu piyes, 1956 da kitap olarak yayınlandı. 1953 de «*Tersine Dönen Şemsiye*» (1958) adındaki piyesi İstanbul'da «Oda Tiyatrosu» nda oynandı (1958/59).

1954 başından beri «*Varlık*» dergisinde süreli olarak tiyatro tenkitleri yazıyordu.

Hikâyeye 1952 de başladı, 1953 - 55 yılları arasındaki çalışmalarının temelini hikâye teşkil etti. Bunları «*Gazoz Ağacı*» (1954) ve «*Yaralı Hayvan*» (1956) adındaki kitaplarında

topladı. İlki «*1954 Sait Faik Armağanı*» nı Haldun Taner'le paylaştı, ikincisi «*1957 Yılı Türk Dili Sanat Armağanı*» nı almak gibi şaşılacak bir başarıya ulaştı. Yayınlanan ilk hikâyesi «*Küllük*» dergisinde «*Dolmuşa*» (sayı : I, Eylül 1940) ve «*Servet-i Fünûn*» da, «*Semtin Kahvesi*» (nisan 1940) dir. 1944 e kadar yazdığı hikâyeleri kitaplarına almamış, ancak 1952 den sonrakilere yer vermiştir.

ESERLERİ

Gazoz Ağacı. Hikâyeler. Varlık Y. 10 hikâye. - İsuanbul : 1954; **Yaralı Hayvan.** Hikâyeler. Varlık Y. 10 hikâye. - İstanbul : 1956.

Bunların dışında, yukarıda adı geçen, kitap halinde çıkmış 3 piyesi vardır. Ayrıca 5 tane şiir kitabı da yayınladı (**«Şarkılı Kahve»**. ABC y.: 1944; **İkinci baskı** : 1953, Yenilik; **«Gün Işığı»**. Varlık: 1953; **«Duru Gök»**. Varlık: 1958; **Elinle.** Varlık : 1962; **Bir Sabah Uyanmak.** Varlık : 1962).

Vatan gazetesi sanat sayfalarında, çeşitli dergilerde **(Varlık, Türk Dili...)** deneme ve tiyatro yazıları yazdı.

ESERLERİ ÜZERİNDE DÜŞÜNCELER

Sabahattin Kudret Aksal, edebiyat alanına girdiği günlerden bu yana, şiirden tiyatroya, oradan hikâyeye, bu türlerin bizdeki gidişi ve modasını kollayarak, kendini uzun uzadıya hazırlıyarak atladı. Sait Faik kuşağının uyandırdığı büyük ilgi ve başarıların havasına kapılarak, küçük hikâyeye 1952 de başlamıştı. 1950 - 1954 yılları arasını kaplıyan, bütün yazarları kendisine çeken, gündelik gazeteleri bile edebiyat ilâveleri çıkarmağa sürükliyen çok uygun bir hava esiyordu. Bu uygunluğun ve 1952 den sonra sert ve toplumcu gerçekçilere karşı uyanan bezginliklerin getirdiği şartlara göre hikâyeler yazarak, bu şartlar altında bir de **«Sait Faik Hikâye Armağanı»** alarak, iki hikâye kitabı ile yeniden şiirlerine ve oyunlarına döndü.

Onun hikâye yazarlığında, kişilerini anlamada en başarılı olduğu şâirliğinden yararlanmak, anlatımında da dünyayı **«kişisel yaşantılar»** açısından görmekte kararlı oluşunun, tayinedici büyük rolü olmuştur. Hepsinin üstünde de mizacının ve psikoloji ile meşgul oluşunun etkilerini aramak gereklidir. Bir şâir olarak içine dö-

nük, sanat hayatını kişisel yaşayışının dışında tutmada «kapalı» oluşunu, dolaylı yoldan kendini anlatmada hikâyeyi kullanışını bir sanat ifâdesi kılığına soktuğunu görüyoruz. Çekingen ve ihtiyatlı olmakla birlikte, Sait Faik soyundan öncülerin açtığı yoldan, ölçülü ve sınırlı bir davranışla bir süre yürümüş, **«Küçük Adamlar»** ın yaşayışlarının hikâyemizde sürüp giden modasına bir yerden katılmış, sürekli ve dikkatli bir gözlemci olarak elde ettiklerini hikâyelerinde kullanmıştır. Sayıları pek az olan örnek kişilerini, çözümleyici bir anlayışla tasvir ederken, onların ne çatışmalarına, ne de davranışlarını topluma bağlıyan sorunlara değinmez demiyelim, değinmemeğe çalışır. Küçük hikâyeye girdiği yıllarda bu alanda denenmemiş ve anlatılmamış gerçek kalmamış gibi görünüyordu. Hikâyeciler kalabalığı ortasında kendisine yeni ve güçlü bir başarı yolu açabilmesi söz konusu değildi. Bu soy gerçekçi hikâyenin, bizde başka ülkelere bakımla çok çabuk gelen bezginliğini sabırla bekledi. Sonra bu kargaşalığın ve yarışmanın ortasından kendine yeni bir yol ararken, bu yol onu çok çekindiği tatsız ve üzücü çatışma ve tartışmalara götürebilirdi. Bekleyişinin ve hikâye yoluna girerken de bizde biraz eskimiş bir yolu seçmesinin bir çok nedenleri vardı. Bizde eski hikâye yolunun denenmiş ve başarı kazanmış sonuçlarını bileştirerek kendine yeni bir anlatım düzeni bulmağa çalışırken, F. Celâlettin'den M. Ş. Esendal'a, oradan Sait Faik ve Oktay Akbal'a kadar çalmadığı kapı kalmadı. İnsan anlayışı, halkın gündelik yaşayışındaki ayrıntıları kendi iç dünyasının saplantılarına bağlamağa, küçük adamların yaşayışlarını **«küçük mutluluklar»** çerçevesi içinde görmeğe ve daha başka denenmiş ve başarı sağlamış gerçekçi motifleri ustalıkla ve rahatça kullanmağa götürdü. Başkalarının gerçekçi ve toplumcu açıdan anlattıkları kişiler ve çevreleri yeniden ele alışında belli belirsiz bir **«protesto»**, sanat adına bir **«savunmaya geçiş»** edâsı, **«güdümlü»** olarak damgalanmak istenen gerçekçi ve toplumcu akıma karşı çıkma hâli seziliyordu. Açıkça bir saldırıya geçme, tartışma kapıları açma söz konusu değildi ama, gerçeği ve kişileri alıp gösterişte kendi yerini iyice belli etme çabasında olduğu belli oluyordu. Mizâcından ve eğitiminden gelen bir baskı ile sert gerçekçi ve toplumcu yorumlardan ve açıdan bilerek uzak kalmağa, gittikçe hikâye ve edebiyat dünyasını kaplıyan gerçekçi öncüllerin uyandırdıkları dedikodulardan kendisini uzak tutmağa çalıştığı iyice belli oluyordu. O sıralarda bu öncüllerin dönüp dolaşıp hep aynı dar yola girdikleri, dünya görüşlerinin bunları **«güdümlü edebiyat»** saplantısına götürdüğü sorunları üzerinde tartışılıyordu. Kendi çağdaşları ve arkadaşları-

nın küçük hikâyeyi büyük çabalarla sürükleyip getirdikleri bir basamaktan, o, bu çıkmaz ve saplantıların bulunmadığı, rahat ve denenmiş bir başka hikâye yoluna geçiyor, **«tatlı küçük yaşantılar», «kavgasız ve çatışmasız kişiler», «sanatçılara zevk veren küçük adamların mutlulukları»** dünyasını anlatmaya yöneliyordu.

1952 - 1954 yılları arasında **«Varlık»** dergisi ve **«Vatan Gazetesi Sanat İlâveleri»** nde, üzerinde bu ilkelerle çalıştığı fikâyelerini yayınlarken, artık bizdeki gerçekçi öncüllerin yavaş yavaş durgunlaştıklarını, hızlarının kesildiğini, çoğunun romana geçtiklerini görüyorduk.

«Gazoz Ağacı» (1954) ndaki hikâyelerinden, başkalarının **«küçük adamın yaşama savaşı»** nı anlatmada kullandıkları bütün zengin ayrıntıları, gözlemlerini, kendi **«tasarlarına»** larını anlatmak için bir basamak, bir atlama taşı olarak kullanıyordu. Dış olayların ayrıntıları ile belirlenen kişilerin bizi kendi dünyalarına götürmelerine karşılık, bu hikâyelerindeki bütün bu unsurlar, onu, sürekli olarak hep kendi kişisel serüvenine, şâirce kurup kendi gerçek hayatının üstünde tutmağa çalıştığı bir **«düşsel tasarı yaşaması»** na götürüyordu' **«Gazoz Ağacı»** hikâyesinde, ayrıntılarına kadar indiği küçük mahalle tasviri bile onu bu çevrenin gerçek dünyası ve kişilerine değil, kendi kuramsal kişiliğine getiriyor. Üstelik bu kadar da değil. **«Kuş Kafesine Yaldız»** hikâyesinde parasızlığın kısıtladığı zavallı hayatının sıkıntıları içinde iyice küçülen bir adama acımadan saldırırken, uzun uzadıya kendi düşlerinin bozulmasından yakınıyordu. Kendi kuşağının öncüllerinin peşinden çağının moda olmuş **«Küçük Adamlar»** dünyasına sokuluyor, bu dünyanın düzeninden gelen gerçekleri değil, o dünyanın kişilerinin kendisine ödemeleri gereken **«yaşama zevk»** inin eksikliğini tartışıyor. Büyük şehrin kıyısına ve köşesine sokulan, küçük yaşamaların içinde kendini unutarak avunan ve hikâyelerini yazan Sait Faik, kendisi de bütün yaşayışı ile bir **«küçük adam»** olan Oktay Akbal'ın yanında, Sabahattin Kudret, bu hayatın ne insanlarını seviyor, ne de yaşamalarına katılabiliyor. O, bu hayatlara ve kişilere, önce kendi kuşağının modası olarak koşulmak zorunluğunu duyuyor, sonra da **«yeni bir açı»** dan bakmaya çalışıyor.

Her iki kitabında da ortaya konulan, gerçekçi ve toplumcu açının ısrarla dışında kalmanın bir ifâdesiydi. Buna rağmen bir çoklarına, o, tamamile yanlış olarak büyük şehirlerin **«ortahalli ve küçük âvâre»** kişilerini dile getirmiş gibi göründü. Ama Sabahattin Kudret'in kendi yaşamasında, bizdeki avant-garde sanatçılar arasında pek sevilen o başıboş **«âvârelik»** de yoktu. Âvâre sanatçıların

çevrelerine ve yaşamalarına, onların düzenlerine ve talihlerine katılmadan sokuluyor, davranışlarından uzak kalmaya çalışıyordu. O yıllarda oralarda bulunmak bütün sanatçılar için kaçınılmaz bir zorunluktu. Böylece onun birçok hesaplara dayanılarak kurulmuş hikâyeleri, bir aralık «gerçekçi öncü» lerin artık bıktırıcı olmaya başlıyan monotonluğunun getirdiği bezginliği avutma işini gördü.

Ama bu çabaları onu daha verimli bir yola da çıkarmadı. «Yaralı Hayvan» (1956) hikâyesinden aldığımız tanıtma parçası, onun hikâye anlayışını bütün açıklığı ile ortaya koyuyor.

Gazoz ağacı (1954) ndan :

GECEYE DOĞRU

Refik Bey yokuşun yarısına gelince şöyle bir durdu, etrafına bakındı. Camları tozlu, küçücük mahalle bakkalının karşısındaki yangın yerinin arkasından deniz görünüyordu. Mendiliyle terini kuruladı. Yıllardan beri her akşam işinden dönerken burda bir iki dakika kadar mola verir, uzaktan görünen denize, gemilere gözü takılır, yorgunluğunu biraz olsun giderdiğini anlayınca yokuşun ikinci yarısını çıkmaya hazırlanırdı. Tepedeki evi, bakkal dükkânını geçer geçmez, dönemeci döndü mü, görünmeye başlayınca, yokuş daha tatlılaşır, yolun gerisini yürümek kolaylaşırdı.

Yolun iki kenarına serpiştirilmiş küçük dükkânların sahipleriyle, açık penceresinin önündeki köşe minderine oturmuş, sokağı seyreden hayli yaşlı bir iki âşinasıyla merhabalaştıktan sonra kendini evinin önünde buluverirdi. Tahta, boyasız bahçe kapısını iterek açtı. Küçük bir avluyu geçti. Ayak sesini duyan karısı kapıya çıkmıştı bile. Her akşam olduğu gibi elinden çantasını, başından şapkasını alarak «Hoş geldin bey» dedi, «Ne var ne yok bakalım» Refik Bey karısının bu sorusuna yıllardan beri, aşağı yukarı aynı karşılığı vermişti. Bu akşam da öyle yaptı. «İyilik Nazime» dedi. «Sıcak. Çok sıcak».

Yıllar yılı sanki kendisinden günün hava raporunu öğrenmek için akşamı sabırsızlıkla bekliyormuş gibi kocasından her akşam kapıda, gününe göre, mevsimine göre değişik olmakla beraber, bir bakıma aynı mânaya gelen, biraz da sadece bir şey söylenmiş olmak için söylenen bu karşılığı almıştı. Soğuk ya da sıcak. Sonbaharın çok tatlı, ılık günlerinde de Refik Bey bu alışkanlığını bırakmaz, hiç olmazsa günün rüzgârına göre bir şey söyler, Nazime Hanımın bütün merakı havanın nasıl olduğunu öğrenmekmiş, bütün gün evden çıkmayınca da bu bilinemezmiş gibi soğuk, sıcak derdi.

Beraberce yukarıya çıktılar. Bu akşam Refik Bey her zamankinden daha sessizdi. Zaten sevmezdi konuşmayı, karısının, çocuklarının birbirleriyle tartışmalarını, sırasına göre şakalaşmalarını dinlemekle yetinirdi. Ama her zaman bu kadar sessiz, durgun muydu? «Hiç de değildi» diye düşündü karısı. Sonra «Nedir bu halin? Hasta mısın?» diye sordu. «Yok, yok bir şeyim» dedi, Refik bey. «Yalnız bana bir kahve yapsan». Nazime Hanım aşağıya inince odada

yalnız kalır kalmaz içinde bir rahatlık duydu. Yalnız kalmak, odanın kapısını kilitlemek, duydu. Yalnız kalmak, odanın kapısını kinın kapısını kilitlemek, sonra kilitlenip kilitlenmediğini gözden geçirmek, kapının kilitli, kendisinin de odada tek başına olduğuna inanınca pencerenin önüne oturmak, saatlerce düşünmek, tâ evlendiği, ilk memuriyete girdiği günlerden bugüne kadar geçen yıllarını düşüncesinde sırasiyle tekrardan yaşamak istiyordu. Dilediği gibi de yaptı. Kilitledi kapıyı. Kilitlenip kilitlenmediğini anlamak için de ayrıca yokladı. Ceketini çıkarıp kravatını gevşetti. Pencerenin yanındaki koltuğa oturdu. Pencere, yokuşun ortasındaki yangın yerinin arkasından görünen aynı manzaraya bakıyordu. Deniz uzakta sulu boya resimlerdeki denizler gibi durgun, o resimlerdeki gemiler gibi hareketsizdi. Ama o denize bakmıyordu. Kulaklarının uğuldadığını duyuyor, gözünün önüne otuz dört yıl önce gelinliğiyle Nazime hanım geliyordu. Ne ince, ne narin yapılıydı otuz dört yıl önce Nazime Hanım. Saçları şimdi olduğu gibi kirli yün renginde değildi. Ya elleri? Refik Bey güvey girdiği gece Nazime Hanımı odanın bir köşesinde önüne bakarak otururken bulmuştu. Ağlamaktan şişmişti gözleri. Zamanının geleneklerine uyarak daha bir gün öncesinden ağlamıya başlamasaydı elâlem neler demezdi? Refik Bey karısının göz yaşlarını durdurmak için ne diller dökmemişti? Sonra bu dillerin bir işe yaramadığını, bu küçücük kızın ağladıkça açıldığını görünce elini tutmuştu. İşte gözlerinin önünde beliren eller bunlardı. Beyaz, yumuşak, çizgisiz eller. Ya şimdiki çatlak, bir hayli şekilsiz, kocaman eller bunlar mıydı? Çizgili siyah pantolonu, kolalı dik yakasıyla kendisi. İlk kâtiplik yılları. İşinden evine, evinden işine sabırsızlıkla, heyecanla, aşkla koştuğu yıllar. Bir gün de yüreğini allak bullak eden, elini ayağını boşandıran bir haber. Nazime Hanım utana sıkıla bir yolcularının geleceğini söylemişti. Gerçekten de yolcuları, ilk kızı Mukaddes, günü gelince çıkagelmişti. Ne şenlik günleriydi onlar, ne sevinçli zamanlardı. Dünyaya geldiğinin haftasında gülümsiyen, gülümser gibi olan bu kızın iki yılı doldurmadan aralarından ayrılacağını nerden bilebilirlerdi? Ne tuhaftı bu dünya. Yoksa tuhaf değildi de ona mı öyle geliyordu? İlk kızının ölümünden sonra üç yıl çocukları olmamış, ikinci kızı Nurten neden sonra dünyaya gelmişti. Aradan beş yıl geçmiş, Yılmaz doğmuştu. Başkaydı Yılmaz. Doğuşu aileye uğur getirmiş, Refik Bey memurluk hayatının ilk terfiini almıştı. O akşam, Yılmaz bir haftalık, Refik Bey yeni terfi etmiş, o salkımların, leylâkların kokularını bütün mahalleye, bütün semte, bütün şehre yaydıkları, ağaçların hazlarından çıldıracak gibi oldukları, beyaz bulutların gökyü-

züne yuvarlana yuvarlana uçtukları bir bahar akşamı, şeytan yürü demişti. Bakkalpazarına. Kalkanlar Beykozdan yeni gelmişti. Bugün gibi aklında, üç kadeh, sadece üç kadeh içmişti. Çakır keyif, her akşam geçtiği sokaklardan uçar gibi bir dönüşü vardı eve, içinden neler geçmiyordu. Sokakların bütün gürültüsünü, bulutların bütün rutubetini, çiçeklerin kokusu, ağaçların yemişi ne demek, bütün çiçekleri, bütün ağaçları köklerinden sökerek evine götürmek istemişti. Ya bahçe kapısını ayağiyle nasıl itivermişti? Kapı hızla duvara çarpıvermiş, o merdivenleri ikişer, üçer atlıyarak çıkmıştı. Nazime Hanım biraz surat etmişti ama ne çıkar, dünya onundu.

Yıllar geçmiş, Nurten okula başlamış, Yılmaz yürümüştü. Sonra gene yıllar geçmiş, Yılmaz da okula başlamıştı. İlk yılda, birinci sınıftayken, sekiz ayda ne kadar kalem harcadığını şimdi kime sorsaydı bilemezdi. Tam elli beş tane.

Refik bey birden kapının vuruluşuyla kendine geldi. Kapı yıkılırcasına vuruluyordu. Yerinden fırladı. Öyle çarpıyordu ki kalbi. Gitti, açtı kapıyı. Nazime hanım yüzü kireç gibi bembeyaz, elinde bir fincan kahve, ne söyliyeceğini şaşırmış duruyordu. «Ne yapıyorsun Allahaşkına» dedi. «Beni deli edecektin. Beş dakikadır, vuruyorum kapıyı. Neden açmadın?» Refik bey kulaklarında uğultular, çok yakınında bir kahve değirmeni çalışıyormuş gibi bir gürültü, susuyordu. Nazime hanımın şaşkın hali biraz geçince, yüreğinin çarpıntısı biraz durulunca hatırlıyarak sordu. «Neden kapıyı kilitledin?» Cevap alamayınca sorusunu tekrarladı. «Söylesene canım. Kapıyı neden kilitledin, diyorum. Beni büsbütün meraklandırıyorsun.» Refik bey kapıyı neden kilitlediğini söyliyemedi. Nasıl söyliyebilirdi? Ne diyebilirdi? Geçmiş zamanlarımı yaşamak istedim şöyle bir, hani biliyorsun ya, eve çakırkeyif döndüğüm bir bahar akşamı.. Yok yok bunları söylese hiç bir şeyi anlatmış olmıyacaktı. Karısı yüzüne daha çok şaşkın şaşkın bakacak, bir şey anlamıya cak, belki de artık bunamıya başladığım sanacaktı. Belki de daha kötü şeyler gelecekti aklına. Aklına bir fenalık geldiğini düşünecekti. Ah dedi Refik bey içinden, biz kendimizi bile doğru dürüst anlıyamıyoruz. Kaldı ki başkalarına, o başkaları isterse en yakınlarımız olsun, anlatalım. Olur mu böyle şey? Görülmüş müdür bir insanın bir başka insanın içinden geçenleri tıpatıp anladığı? Nazime hanımın elinden kahveyi alarak koltuğuna döndü. Nazime hanım da geldi karşısına oturdu. Artık sormuyordu odanın kapısını neden kapadın diye. Bir şey söylemeden yüzüne bakıyor, kocasının bu acaip halinin sebebini böylece anlamak istiyordu. Ama ne gezer! Kocası söyleseydi gene de anlamıyacaktı. Yüzünden ne anlıyabilir,

ne öğrenebilirdi? Refik bey bir yudum alınca kahveden, kafası biraz yerine gelir gibi oldu. Şimdi belki de karısını gelinliğinin içinde görmüyor, burnuna yıllarca önce yaşanılmış bir baharın salkım kokuları gelmiyor, içinde baharın ilk günlerinde ağaçların geçirdiği çılgınlık halini yaşamıyordu. Bir iki yudum daha alınca yüreğinin vuruşu da iyice hafifledi. Hele bir de sigara yakıp bol bir dumanı içine çekince «Nazime» dedi. «Nurten geldi mi?»

«Yo, gelmedi daha. Bugün terziye uğrıyacaktı. Oradan arkadaşına. Sonra da, vakit kalırsa dişçiye.»

«Evet. Ama çok geziyor. Yalnız bu akşam değil ki. Her akşam bu. Her akşam terzi. Her akşam dişçi. Arkadaşlarıysa ayrı.»

«Öyle deme bey. Ne yapsın zavallı kız. Sabahtan beri makine başında. Yazı yazmaktan sinir basacak nerdeyse.»

«Kim dedi ona daktilo olsun diye. Pekiy, Yılmaz nerde?»

«Yarın maçları varmış. Kulüpten çağırmışlar.»

Nazime hanım kocasının halinden bir şeyler çıkaramadı. Çıkaramayınca da vazgeçti bu işten. Bir şey söylemeden kalktı, mutfağa gitti. Günün yemeklerini hazırlamıya koyuldu. İyice ihtiyarlamıştı artık kocası. Yaptığı ettiği birbirini tutmuyorsa eğer yaşına yormalıydı. Sıcak bir yandan, yorgunluk bir yandan zihnine bir bulanıklık gelmişti işte. Odaya giriyor, kapıları kilitliyor, sonra kendisi kapıyı indirircesine vurduğu halde dakikalarca açmıyor, açınca da bir şey söylemiyor, aradan iki dakika geçince bir şey olmamış gibi, bu acaip hareketleri yapan o değilmiş gibi, Nurten'i, Yılmaz'ı soruyordu.

Refik bey karısı gidince yavaştan kendini gene hülyalara kaptırdı. Geçmiş zamanlar med halindeki denizin bütün baskısıyla karaya yüklenişi gibi yükleniyordu. Bir tabiat gücüne benziyordu âdeta. O kadar kuvvetli, insafsızdı. Med halindeki deniz de böyle yüklenirdi karaya. Tarlaları, sokakları, evleri, dükkânları, kasabaları, şehirleri böyle harabeder, alır götürürdü. Geçmiş zamanların, hülyaların bu yaşlı adamın şu sakin olması gereken akşam saatlerini alt üst edişi gibi.

Aşağıdan, mutfağın bahçeye bakan penceresinden bir yanık yağ kokusu geliyor, tavada patlıcan kızartıldığı duyuluyordu. Denizin üstündeki gök, maviliğini kaybetmişti iyice, esmerleşmiye yüz tutmuştu. Daha çok tahta evlerin bulunduğu, dar, biçimsiz sokakların kıvrılarak geçtiği mahalleye akşam karanlığı çöküyordu. Uzaklarda tek tük ışıklar görülüyordu. Aradan beş dakika geçince karanlık birdenbire belirli olarak artıyor, bir beş dakika daha geçince alabildiğine koyulaşıyordu. Böylece ötede beride arta kalan günün son

aydınlıkları tutunamaz oluyor, gece şehre yerleşiyordu. Evlerin, kadınlı erkekli çalışanları terli, yorgun, mahalleye dönüyorlar, tanıdık yüzler Refik beyin penceresinin önünden geçip duruyorlardı. Onun pencerelerine oturmuş yaşlı aşinalarına merhaba dediği gibi, bunlar da şöyle bir selâmlamak, hiç olmazsa sadece gülümsemek için pencereye bakıyorlardı. Refik bey onların baktıklarını değil, geçtiklerini bile görmüyordu. Değişik yüzler, âmirlerinin, memur arkadaşlarının, kahve ahbaplarının, akrabalarının, hiç görmediği halde gazetelerde boyuna resimlerine rastladığı için artık insana iyice tanıyormuş sanısını veren tanınmış adamların, hattâ çok rastladığı tramvay otobüs biletçilerinin yüzleri sırasına göre hep birlikte, karmakarışık, sırasına göre ayrı ayrı gözünün önünden geçip duruyordu. Sonra birden bire bu yüzler silinip kayboluyor, yerlerini bilmem kaç yıl önce, Temmuz ayında, bir pazar günü çoluk çocuk birlikte gidilmiş bir Küçüksu gezisine bırakıyordu. Tıklım tıklım dolu bir Boğaz vapuruna Köprüden binmişler, ellerinde paketleri, paketlerin içinde kuru köfteler, zeytinyağlı dolmalar, börekler, oturacak yer olmadığından, vapurun kenarında ayakta durmuşlardı. Vapur Küçüksu'ya yanaşınca yolcuların yarısından çoğu, bir insan seli halinde oraya inmişti. Ağır ağır, konuşa görüşe, çocuklar önlerinden koşa koşa, Göksu deresine doğru seğirtmişler, daha dereye varmadan, çayırın bir köşesine, evlerinden getirdikleri seccadelerini açmışlar, sepetlerinden gazocaklarını çıkararak kahvelerini pişirmişler, sigaralarını içmişler, sefalarını sürmüşlerdi. Nurten ondördündeydi o zaman. Yılmaz da dokuz yaşında. Onlar civarda dolaşmışlar, dereden renkli taşlar toplamışlardı. Onbir buçuğa doğru acıkmışlar, paketler açılmış, köfteler, dolmalar, börekler ortaya çıkmıştı. Yemekten sonra tekrar bir kahve. Sonra da çayırda, seccadenin üstünde, başının altına ceketini koyarak bir öğle uykusu. Ah bu öğle uykusu.. Ömrünce unutamıyacağı rüyalarından birini, o gün Küçüksu'da, kırda, başını ceketinin üstüne koyarak uyuduğu, o bir hayli rahatsız uykuda görmüştü. Ama ne biçimsiz, ne uygunsuz rüyaydı o öyle. Yanında karısı Nazime hanım, az ötede Nurten'le Yılmaz, otursunlar, gezsinler oynasınlar da, o, çoluk çocuğuyla geldiği, her zamankinden çok kendini aile babası duyduğu şu kır köşesinde, dairede tam karşısındaki masada oturan Handanı görsün rüyasında. Hem de nasıl? Ah şu anda bile hatırladıkça üzülüyordu. Sanki yanında karısı yokmuş, çocukları da yokmuş da buraya onunla gelmişler, beraber Göksuda kayığa binmişler gibi bir şeyler işte. Ne köfteler, ne börekler vardı ortada. Kumral saçları, eşsiz endamıyla Handan yanında, ona nasıl da sokulmuştu. Neler söylüyordu? Doğrusu gü-

zel kızdı, çok güzel kızdı. Arkadaşlarının endamlı Handan dedikleri kadar vardı. Uyandığı zaman bu rüya bütün keyfini kaçırmıştı. Ne ikindiye doğru Nazime hanımın uzattığı kahve, ne Nurten'in okulda öğrenip mırıldandığı şarkılar, ne Yılmaz'ın sarılıp sarılıp öpmeleri, hiçbir şey içindeki huzursuzluğu yatıştırmamıştı. Çocuklarına, karısına kötülük etmiş sayıyordu kendisini. Onlar kocalarını, babalarını rahat ettirmek, hoşnut etmek için o kadar çalışsınlar çabalasınlar da o gene de böyle uygunsuz rüyalar görsün, sadece bir merhabası olan, belki bazan haftalarca konuşmadığı, zaten aralarında konuşacak şeyleri de pek bulunmıyan bir kadın Küçüksu'ya kadar gelsin de, karısı yanı başında otururken rüyasına girsin, aklını başından alsın, Göksu deresinde kayıkla gezmelere çıksınlar, doğrusu olur şey değildi. Sonra şeytan, hani bir bahar akşamı onu kolundan tutup Balıkpazarına sürükleyiveren şeytan araya girmiş bambaşka şeyler düşündürmüştü. Günlerce, o Küçüksu gezintisinden sonra günlerce, acaba o rüyadan sonra duyduğum huzursuzluk karıma, çocuklarıma kendimi kötülük etmiş durumda görmemden değildi de Handanla birlikte olduğum rüyadan vakitsiz uyanışımdan mıydı diye kurmuştu. Yoksa canını sıkan şey Göksu deresinde Handanla kayıkta bulundukları anların gerçek değil de rüya olması mıydı?

Nazime hanım yanı başına gelmiş, Refik beyi aşağıya yemeğe çağırıyordu. Refik bey bir uykudan uyanır gibi oldu. Pencereden dışarıya baktı. Uzakta pırıl pırıl ışıklar vardı. Oda da gözgözü görmiyecek kadar kararmıştı. Halbuki o, akşam saatlerinde olduklarını sanıyordu. Gecenin bastırıverdiğini anlamamıştı. Karısına «Çocuklar geldi mi?» diye sordu. «Çoktan geldiler. Sofraya oturdular bile. Seni bekliyorlar» dedi Nazime hanım.

«Saat kaç Allahaşkına?»

«Dokuza geliyor. Geç bile kaldık.»

«Canım hiç de yemek istemiyor Nazime.»

«Meraklandırıyorsun beni. Neyin var? Bir türlü söylemiyorsun.»

«Yok, yok bir şeyim» dedi Refik bey. Kalktı. Nazime hanımla birlikte aşağıya indiler. Nurten de, Yılmaz da sofraya oturmuşlardı. Hattâ yemiye başlamışlardı bile. Refik bey birinden birine bir şey sormak gerektiğini düşündü. Nurten'e nerde olduğunu sormaktansa Yılmaz'a sormanın daha uygun olduğuna karar verdi. «Ee nerelerdesin bakalım, Yılmaz.» dedi.

Yılmaz güneşten yanmış simsiyah yüzünü tabağından kaldırarak babasına baktı. «Kulüpten çağırmışlar gene» dedi. «Yarın maça gidiyoruz.»

«Ya. Nereye?»

«Bursa'ya, baba.»

Acaba diye düşündü Refik bey. «Bursa'ya maça mı? Yoksa Nazime hanımın gece yatakta üzülerek bahsettiği o kötü kadının evinde günlerce kalmıya mı?» Nazime hanım da zaten bu Bursa'ya gitme lâfından hoşlanmamıştı. «Oğlum» dedi. «Sen gitmesen olmaz mı?» Yılmaz bu bahsin sürüp gitmesini önlemek için biraz sertleşmek gerektiğini anladı. Yüksek sesle «Neden anne» dedi. «Neden bütün arkadaşlarım gitsin de ben gitmiyeyim? Nurten de lâfa karışmayı uygun buldu. «Anne» dedi. «Çocuğun bütün işlerine engel olursun. Gitmesin de sonra takımdan atsınlar mı?»

«Tabii ya.» dedi Yılmaz. «Zaten benden başka iki santrfor daha var. Ben gitmiyeyim de oynasınlar diye gözümün içine bakıyorlar. Ama yağma mı var?»

Yemek böylece geçti. Refik bey kalktı. Gene yukarıya çıktı. Penceresinin önündeki koltuğa oturdu. Bir iki dakika sonra Nurten kahvesini getirdi. Kahvesini alırken şöyle bir kaçamak bakışla Nurten'i süzdü. Pekâlâ güzel sayılabilirdi. Uzunca boylu, sarışın, açık renk gözlüydü. Giydiği şu kocaman mor çiçekli emprime ne kadar da yakışıyordu. Ama yirmi sekiz yaşına geldiği halde evlenmemişti hâlâ. İstiyeni olmadığından değil, kimseyi beğenmediğinden, kimseleri kendine bir türlü uygun bulamadığından evlenmemişti. Evlenememişti. Evlenememesinin Refik bey için pek önemi yoktu ama geçenlerde aldığı imzasız mektup bayağı canını sıkmıştı. Nurten'in evli, hali vakti yerinde, yaşlı bir adamın Beyoğlu'ndaki garsoniyerine girip çıktığı, gene aynı adamla, otomobille Büyükdere'ye, Yeşilköy'e, şuraya buraya gittiği bildiriliyordu. Mektubu alır almaz çok üzülmüş, önce karısına açmak istememiş, sonra bu sıkıntıyı tek başına çekmiye katlanamıyarak, gecenin bir vaktinde, belki de sabaha karşı dörde beşe doğru yüreğinde bir ağırlıkla uyanınca, Nazime hanımı da uyandırarak meseleyi anlatmıştı. Nazime hanım umduğu telâşı, şaşkınlığı göstermemiş «Aman bey» demişti. «Biliyorsun, kızın bir sürü düşmanı, çekemiyeni olduğunu. Düpedüz uyduruyorlar işte. Bunu anlamıyacak ne var?» Böyle söylemiş, sonra da hemen uyumuştu Nazime hanım. Refik bey de bu karşılığı alınca ne de olsa biraz hafiflemişti.

Nurten kahveyi getirdiği zaman Refik beyi yarı dalgın buldu. Fincanı eline vermek istediyse de babası oralı olmayınca «Babacığım» dedi. «Buraya bırakıyorum kahvenizi.» Bir sigara sehpasını çekerek fincanı koydu. Refik bey «Peki kızım, bırak sen» dedi. Sonra Nurten çıktı. İçerdeki odadan hafif bir caz sesi duyulmıya

başlamıştı. Refik bey «Nurten radyoyu açtı» diye söylendi kendi kendine. Sonra böyle söylenmesini, tuhaf, mânasız buldu. Gülümsedi.

Nurten içerde radyoyu açmış caz şarkıları dinliyordu. Yılmaz yatağına uzanmış, spor dergilerinin kolleksiyonlarını karıştırıyor, kendini resimlerdeki gollerin atanı yerine koyuyor, yüreği bir hoş oluyordu. Nazime hanım bulaşıkları yıkıyor, Refik beyin bir türlü mâna veremediği acaip dalgınlığını düşünüyordu.

Refik bey uzağa, ışıklı denize baktı, İçinde bir eziklik duyuyordu. Bugün olanları karısına nasıl söyliyecekti? Hemen çağırmalı söylemeli, kurtulmalı mıydı? Yoksa yatma zamanının gelmesini beklemeli, ondan sonra mı açmalıydı. Söze başlamak, konuya girmek bir hayli güç olacaktı. Nasıl? Nasıl? Bir türlü bir hal çaresi, bir şekil bulamıyordu. Belki de gene en iyisi, işin başında başlamak, sözüne başlangıç olarak bu sabah evden çıkışını almaktı. Öyle ya, kendisi nasıl öğrenmişse karısına da aynı şekilde anlatmalıydı. Hiçbir şeyin sırasını bozmadan. Her günkü gibi işine gittiğini, çalışma odasına girince, arkadaşlarının mâna veremediği üzüntülü, durgun halleriyle karşılaştığını, bu durumun öğleye kadar sürdüğünü, bir şeyler geçtiğini sezinlediğini, ama anlıyamadığını, sonra müdürün çağırdığını, kendisine oturmak için yer gösterdiğini, oturmak istemediğini, müdürün yerinden kalkarak âdeta zorla oturttuğunu, bir zaman, çok kısa bir zaman için, bir şey konuşmadan bakıştıklarını, sonunda müdürün, çalışmalarla, dürüstlükle geçen bir memurluk süresinin bir insan için unutulmıyacak tatlı hatıralar sakladığı, artık dinlenmiye hak kazanmış olduğu, gerek kendisinin, gerek arkadaşlarının onu hiç bir zaman hatırdan çıkarmıyacakları konusunda biraz titrek bir sesle bir şeyler söylediğini anlatmalı mıydı? Karısı da kendisi gibi, belki de bir an için bu durumun, bu sözlerin artık emekliye ayrıldığı mânasına geldiğini anlamıyacaktı. Böyle olması da daha iyiydi. Birdenbire değil de yavaş yavaş, alışa alışa öğrenmesi fena mıydı? Bir de bir zaman için söylememeyi düşündü. Sabahları gene işine gidiyormuş gibi çıkar, bir iki saat dolaşır, esnaftan dostlarına uğrar, yarenlik eder, çok sevdiği, büyük ağaçların altındaki kahvelerde oturur, akşama doğru aynı yorgunluklarla evine dönerdi. Ama beğenmedi bu düşüncesini. Bunca yıllık karısına yalan söylemenin ne mânası vardı. Sonra saklanacak şey miydi bu? Saklamayı düşünmek bile lüzumsuzdu. En iyisi bu gecenin geçmesini bekler, yarın sabah anlatırdı. Gece de ne olsa hüzün vericiydi. Aydınlıktâ, pırıl pırıl bir güneş altında daha rahat konuşabilir, her şey daha cesaretle karşılanabilirdi. Kararını verin-

ce rahatladı. Tekrar kulaklarında uğultular, gözünün önünde sayısız insan yüzleri, geçmişe doğru kaydı gitti. Olayların birbirini kovaladığı, bol renkli, heyecanlı, sevinçli, hüzünlü, ama çok tatlı, seyri insanı hazdan sarhoş eden bir film görüyor gibiydi.

Yerinden doğrulup ayağa kalktığı zaman evin içi, kimse yokmuş gibi sessizdi. Karanlıktı. Dışarıya baktı. Başka evlerin ışıkları da sönmüştü. Sadece denizin üstünde biraz aydınlık vardı. Gözü duvardaki saate ilişince ikiyi geçtiğini gördü. Dışarıya çıktı. Aralık kapıdan oğlunun horultuları geliyordu. Oğlunun hiçbir kadınla ilgisi yoktu. Nazimeninki düpedüz kuruntuydu. Başka bir şey değil. Yarınki maçta kimbilir ne güzel oynıyacak, ne eşsiz goller atacaktı. Sofanın yanındaki küçük bölmede Nurten uyuyordu. Baktı Rüyasında muhakkak elbiseler, ayakkabılar, esanslar görüyordu. Onun için de söylenen her şey yalandı. Yazılan mektup alçakça bir düzendi. Böyle olduğunu şu anda tâ içinden duyuyordu. Yatak odalarına doğru seğirtti. Nazime hanım da yatağın bir köşesinde uyuyakalmıştı. Tekrar odadan çıktı. Bütün evi gezdi. Pencereleri kapadı. Havagazı musluklarını yokladı. Sigara tablalarını döktü. Pencereden uzun uzun karanlığa, geceye baktı. «Yarın. Yarın söylerim!» diye mırıldandı. Karısı, çocukları rüyalarından hoşnuttular. Yüzlerinden okunuyordu bu. En küçük bir ses çıkarmadan, bir tek ışık yakmadan evin içinde dolaştı durdu. Ayrı ayrı hepsinin uykudaki yüzlerine baktı. Yatak odasına döndü. Ceketini çıkardı. Bir iskemleye oturdu.

İçinden, tâ içinden bir şeylerin akıp gittiğini duyuyor, saadet eğer bu da değilse, başka ne olabilir sanki diye düşünüyordu. Karısının, kızının, oğlunun şimdi içinde uyudukları şu evi bir gemiye benzetiyordu. Limandan halatlarını çözmüş, geceye, tıpkı ucu bucağı bilinmiyen bir deniz gibi geceye açılan bir gemiye. Yarın sabah, günün ilk aydınlıkları içinde uyanınca kendilerini yeni bir limanda bulacaklardı.

Yaralı Hayvan (1956)' dan :

KUŞ KAFESİNE YALDIZ

Saate baktım. Beşi iki geçiyor. Kafamda hemen hesabını yaptım da öyle mi buldum, yoksa kendiliğinden dilimin ucuna gelen bir cümle gibi mi beliriverdi düşüncemde? «Yarın sabah dokuza kadar on altı saat var.» diye mırıldanıvermişim, kendim bile duymadan. Gece oldu mu bütün evlerde sözü edilecek sıcak bir temmuz gününün saat beşi. Ne kadar sıcak olursa olsun, vız gelir bana, severim sıcağı, ayağımın alışkanlığına uyarak yürüdüm Cağaloğlundan aşağıya, Köprüye doğru, hiç acele etmeden, sadece yürümek için yürüdüm. On altı saatin geçip giden, daha da geçip gidecek dakikalarına aldırmadım. Bir yaz gününün bitiminde tenha, sessiz, tozlu sokaklardan geçmek hoşuma gitti; geçtim. Gömleğimin yakasının düğmesini açtım, gömleğimin yakasının düğmesini açmakta bir tad bulduğum için. Bir tozlu sokakta yürümek, gömleğinin yakasını aralamak ta yeter insanı hoşnud etmiye diye düşündüm. Belki de hoşnud etmekten çok bir şeydir bu, günün bir bölümünü doldurmak gibi bir şey. İnsanoğlunun geleceği, kaderi, bilmediği uzak bir yerde hazırlanadursun, bir gemi onun için rıhtımdan kalkıp gitsin, bir kişi bir kişiye bir şeyler söylesin, bir başka kişi bir başka kişiye küssün, hastalanmalar, ölümler olsun, bir yumak hep onun için sarılsın, kaderi için, geleceği için, türlü tesadüf birbirini ortaya çıkarsın da, o şimdi benim gibi bir şeyden haberi olmadan, yaz günü tozlu sokaklardan geçip gitsin. Düşünmesi bile tuhaf ediyor kişiyi. Neyse düşünmeyelim artık, bırakalım burada.

Anadolu yakasında bir yerde oturuyorum. Uzaktan, o kadar da uzaktan değil ya, Adalar, Dragos, Pavli görünüyor. Saat sekizi geçti mi sesler kesiliyor. İnsan sesini, bir insanın bir başka insana söylediği, söyliyebileceği bir sözü duyamazsınız artık. Duymanız için sabahı beklemeniz gerek. Denizde bir balıkçı motörünün sesi. Sabaha kadar, gün ağarıncaya kadar denizde bir balıkçı motörünün sesi. Arada bir, bir köpek havlıyor, yandaki bahçelerden. Daha ötede bir eşek anırıyor. Bir de Ağustos böcekleri. İkiye, üçe kadar Ağustos böceklerinin sesi. Böyle geçen bir gecenin sabahında, vapurda yakalıyorum bir tanıdığımı. Anlatıyorum. «Tam insanın kafasını dinliyeceği gibi bir gece» diyor bana.

«Öyle» diyorum, diyorum ama lâf olsun diye.

Vitrinlere bakıp bakıp bir şeyler görmeden Köprüye geldim. 5.35 vapuruna giriverdim. 5.35 vapurunda ne kadar çok tanıdık var. Biri yanıma geliverecek diye ödüm kopuyor. Yanıma geliverecek te evinde susuzluktan çektiklerini, yazın oraların çok güzel olduğunu, ama vapurların kalabalığına dayanamadığını anlatacak. Sonra birden yüzüme dikkatle bakarak, o anda aklına gelmiş gibi, «Neden Allah aşkına.» diyecek, «Neden geceleri bize hiç gelmiyorsunuz? Yaz neredeyse bitmek üzere. Bir kere olsun görüşmedik.»

«Oh ne iyi» diyeceğim içimden. «Yazın bitmek üzere olduğu ne iyi. Hele sizinle bir kere bile görüşemediğimiz ondan da iyi.» İçimden böyle diyeceğim ama, gene de yarım yamalak «Haklısınız. Görüşelim.» diye mırıldanacağım.

Sonra bir gazete havadisinden söz açacak, «Bugün okudum. Şu mesele için ne dersiniz?»

«Bana ne o meseleden. Sizden de, sizin meselelerinizden de bana ne?» diye bağırmamak için kendimi tutacağım. Demiyeceğim böyle, ama o böyle demek istediğimi anlıyacak. Anlayınca da konuşmanın yönünü değiştirecek. Bu adam yazı yazar diye düşünecek. Biraz da nabzına göre şerbet verelim bakalım. Bir tek yazımı okumadığı halde, az rastlanır bir ilgiyle, eşsiz bir kibarlıkla soracak: «Yeni hazırladığınız bir şeyler var mı?»

Anlamazlıktan geleceğim. «Ne gibi?»

«Bir kitap? Bir piyes filân canım?»

«Yok» diyeceğim büyük bir kabalıkla. «Bıraktım. Yazı yazmıyorum artık.»

«Ya! Ama niçin? Yazık.»

Sarayburnu tarafına bakarak. «Canım istemiyor,» diyeceğim.

«Doğru. Çok güzel söylüyorsunuz,» diyecek. «İnsan istemediği şeyi yapmamalı. Meselâ ben, bu akşam denize girmiyeceğim. Canım istemiyor.»

Böylece yolculukların en güzelinde, insanların en çekilmeziyle, konuşmaların en korkuncu aramızda sürüp gidecek.

Biri de var ki yanıma gelmiyecek diye ödüm kopacak. Ama biliyor musunuz, yok o biri. Şimdi şu cümleyi iş olsun diye yazdım.

Vapurdan çıktıktan sonra, yanımda kim olursa olsun ayılacağım. Belki de bana «Yolumuz bir değil mi efendim?» diyecek.

Alabildiğine bir rahatlıkla «Değil ya efendim, değil ya» diyeceğim. «Yolumuzun bir olduğunu nasıl düşünebiliyorsunuz?»

Herkesin bir akşam üstü, bir delicesine yalnız kalmak, yalnızlığında bir şeyler bulabilmek istediği saat vardır. Benim bu akşamki vapur arkadaşımın böyle bir saati yoksa bana ne? Yarım saat-

lik boşuna bir konuşmanın verdiği hınçla ayrılacağım yanından, çarşıya doğru yürüyeceğim. Dünyayı yavan, yaşamayı tatsız bulmıya başlıyanlara benden küçücük bir öğüt: Boş lâkırdılar çuvalı bir tanıdığın yanından, hafif te olsa şöyle kabaca ayrılıp, bir sigara yaktıktan sonra, gelişigüzel birkaç adım yürümenin tadını denesinler.

Şimdi nereye gitmeli diye düşündüm. Şimdi ne yapmalı? Bir akşam saatinde kafasında belirli bir düşünce, içinde belirli bir duyguyla yürüyeceği bir yol, gideceği bir ev, içeceği bir içki, oturacağı bir kahve, göreceği bir insan olmıyan kişinin halini ne diye anlatmalı? Oraya mı gideyim, yoksa başka bir yere mi? Bu saatte böyle düşünenin içinde bir daha onarılmamak üzere çöken, çürüyen, bir şeyler vardır; zehir gibi bir birikinti, tortu gibi bir şeyler. Ben, düşündüm. Bir ân durdum, tekrar yürüdüm. Çarşı içinden geçerek, durağın önüne çıktım. Tam karşıdaki sokakta bir arkadaşımın nalburiye dükkânı var. Uğramalı mı?

Gittim. Pis bir güneş dükkânın içinde, tellerin, kazmaların, küreklerin, boya tenekelerinin üzerindeydi. Sanki kocaman şehir bütün gün bu dükkânda solumuş, terlemişti. Severim arkadaşımı, hiç değilse, bugün, bu saat için severim. Okula gitmediğimiz bir gün birlikte sinemaya gitmiş, sinemadan çıkmış pasta yemiş, bir arsada resim çektirmiştik. Beni görünce sevindi. Oturduk dükkânın dibinde iki iskemleye. Çırağa «Oğlum» dedi. «İki çay söyle bize.»

İşte ne olduysa bu sıralarda oldu zaten. Çaylarımızı bitirmemiştik daha. Dükkâna, bir adam girdi, bir müşteri. Bakın, biraz anlatayım. Bir görünüşte kibar, çekingen, daha çok da yorgun halli bir kişi. Uzunca boylu, esmer, elli yaşlarında kadar. Kahve rengi elbisesi belki pek iyi bir kumaştan değildi, iyi de dikilmemişti, ama temiz, ütülüydü. Başında gene kahve rengi bir şapka vardı, açık kahve rengi bir şapka. Şakaklarından teri süzülüyordu. Elinde de bir file. Filenin içinde yiyecek paketleri, bir de küçük şişe rakı. Tezgâhtar başka bir müşteriyle pazarlıktaydı. Bekledi pazarlığın bitmesini, o yorgun, çekingen, kararsız haliyle dükkânın bir köşesinde durdu. İşi biten müşteri dükkândan çıkınca tezgâha yaklaştı, gülümsemeden gülümsiyerek «Kuş kafesi için yaldız arıyorum. Bulunur mu acaba sizde?» diye sordu.

«Var.» diye karşılık verdi tezgâhtar. «Ama dışarı malı. Kutusu dört lira.»

«Bir görsem.» dedi beriki.

Tezgâhtar rafın birinden küçük bir kutu çekerek uzattı. Adam aldı, elinde evirip çevirmiye başladı.

«Dört lira mı?» diye sordu tekrar.

«Evet.»

«Çok değil mi?»

«Yok beyim. En iyi maldır bu. Çok değil.»

Ne almıya karar verebiliyor, ne de kutuyu bırakıyordu. Ömründe kurup kurup ta kapısından içeriye adımını atamadığı bir düş ülkesinin anahtarıydı sanki bu kutu. Bir alsa, bir evine götürse, bir kanaryasının kafesini boyasa, sonra da elindeki filenin içindeki nevaleyi düzüp rakısından da bir yudum alsa mutluluktan yana kim başa çıkabilirdi bu adamla? Kim bilir nasıl başı dönecek, bu kocaman dünya ortasında eriyip dünyadan bir parça olacak, öylesine pırıl pırıl aydınlık bir gece yaşıyacaktı. Arkadaşım bir şeyler anlatıyordu, duymuyordum. Ben sözlerine karşılık veriyordum; kim bilir ne ipe sapa gelmez karşılıklar. Adama bakıyordum. Kutuyu hafiften okşuyordu.

«Biraz kıramaz mısınız? Bir lira kadar?»

«Kurtarmaz,» diyordu tezgâhtar. «Kurtarsa kıralım.»

Adamın içinde, deniz altında iki güçlü canavarın kavgası kadar çetin geçen savaşı görüyordum. Almalı mı? Almamalı mı? Çekişip duruyordu kendi kendisiyle. Sonunda gene kararsız, kutuyu yavaşça tezgâhın üstüne bıraktı. Belki kendi bile nasıl olduğunu anlamadan, kapıdan çıkıverdi. Tezgâhtarın arkasından koşacağı, «Aman beyim, bıraktım. Gelin alın, boyayın kafesinizi. Size, üç liraya bıraktım» diye yalvaracağı umuduyla çıkıverdi. Tezgâhtar kutuyu alıp rafa koydu tabii.

O kadar tuhaf oldum ki, ben kendimi tutmasam yerimden doğrulup bağıracaktım: «Ne yapıyorsunuz, Kâmil Bey. Deli misiniz?» diyecektim. «Bir lira için, sadece bir lira için olur mu bu iş? İş mi bu sizin yaptığınız? Sizin herşeyiniz, herşeyiniz, her şeyiniz olsun da, bu akşam saatinde mutluluğunuz sadece kanaryanızın kafesinin yaldızına kalsın, sonra siz bir lira için almadan çıkıp gidin dükkândan. Olacak şey mi bu?»

Birden irkildim. Kâmil Bey, Kâmil Bey. Acayip. Bu Kâmil Bey sözü de nereden geldi dilimin ucuna. Tanımıyorum ki bu adamı. İlk bu akşam burada gördüm. Öyleyken? Neden başka bir ad değil de Kâmil Bey. Düşünüyor, bir yerden hatırlıyamıyordum. Hatırlıyamadıkça da sarıyordu beni. «Bulmalıyım» diyor, yeni baştan düşünmiye başlıyordum. Bulamıyacağım. Bulamıyacağım ya, gel de düşünme, vaz geç. Elimde değil artık. Türlü tanıdıkları şöyle gözümün önünden geçirmiye başlıyorum. Gene de bir şey yok. Ne işkence! Belâ gelirken, geliyorum der mi zaten?

Çare yok, o Kâmil Beydi. Kâmil Bey olarak girmişti dükkâna. Kendini böylece biraz belli etmişti. Artık üstünü de düşümüzden biz, tamamlıyalım.

Kâmil Bey Acıbademde oturuyor; bundan kuşkum yok. Evi ahşap olmalı. Acıbademin bitiminde Çamlıcaya yakın dört beş odalı ahşap bir ev. Tabii bahçe içinde. Pencerelerinin çerçeveleriyle kapıları boyasız, tahta renginde. Eşyası bir hayli eski biçimdir. Örneğin oturma odalarında, pencerenin altında boydan boya keten örtüsüyle bir minder vardır. Öbür köşede iki hasır koltuk. Masa. Masada sürahi. Başka bir köşede de içinde kitap bulunmıyan bir kitaplığın üstünde on beş yıl öndeye ait bir modelde radyo. İşte kuş kafesi radyonun üstünde asılı.

5.35 vapurundan çıktığına göre de memur olmalı. Acaba nerede olduğunun önemi var mı? Belki evkafta, belki tapuda, belki maliyede, belki de başka bir yerde. Ama şimdi başka bir şey söyliyeceğim, önemi olan bir şey. Bunu açıkca değil, kulağınıza söyliyeceğim. Kâmil Bey. Eğin kulağınızı. Çünkü siz böyle bir şeyin açıkça konuşulmasından hoşlanmıyacak kadar alçak gönüllüsünüz. Yüzünüze karşı övülmekten hoşlanmazsınız. Öyle olduğu için de gizlice kulağınıza fısıldamak istiyorum bildiğimi. Siz küçük te olsa, camlı bölmeyle de olsa ayrı bir odası olan, bu odaya girerken biraz çekinilen, saygı duyulan bir şefsiniz. Yoo, «Estağfurullah» demiye kalkmayın Kâmil Bey; öyle. Emrinizdeki kimselere alabildiğine güler yüz gösteren, küçük kabahatleri görmezlikten gelmeyi, işleri olur yanından almayı bilen, hem de bu erdeminiz üstünüzde iğreti bir elbise gibi durmayan bir şefsiniz.

Sonra yirmi dokuz yıldanberi evli olduğunuz yalan mı? İki de kızınız var. Biri yirmi sekiz yaşında, evli; İzmit'te kocasının yanında. Haydi yalanlayın bakalım, aranızda hemen hiç tartışma geçmiyen karınızla bu yüzden Tanrının gecesi çekiştiğinizi, yalanlayın elinizdeyse. O her akşam size «İzmit'i de bir bunun,» diyor, «Başka yeri de. Gözümüzün önünde olmadıktan sonra.»

Siz şöyle karşılık vermiyor musunuz: «Hayır, hayır. Hiç te öyle değil. Günlerce ırak bir yerle iki saat ötede bir şehir bir olur mu? Bir telgraf çeksek akşama burada olur.»

Öbür kızınız yirmi bir yaşında, yanınızda. Okuyor henüz.

Bugün dörde doğru kalemi elinizden bırakmış. Hava da çok sıcaktı, haklıydınız. Caddedeki tramvay, araba gürültülerinden, insan seslerinden sersemeş dönmüş, içinizde rahatlıklar duymuş, başınızı duvara yaslamış, çok sevdiğiniz kanaryanızın ötüşünü duyarak kestirmiştiniz. Bir yaz günü bile akşam hazırlığı saat dörtte başlı-

yabilir. Dünyanın gürültüsü dakikadan dakikaya azalıyor, gün ışığı esmerleşiyor, sıcak etkisini yitiriyordu. Akşam saatlerinin ilk ışıkları düşüyordu yer yüzüne; sizin için. Sonra kısa süren uyuklamanız sona ermiş, gözlerinizi açıp kendinizi geceye biraz daha yakın bulunca evinizi, karınızı, kızlarınızı, rakınızı; rüzgârsız, rutubetsiz, bol yıldızlı bir Acıbadem gecesini hatırlamıştınız. Rakıyı yazın kavunla içersiniz, değil mi? Beşte mi çıktınız işinizden? Vapurda gazetenizin tarihi romanını sabahleyin bıraktığınız yerden tamamladınız mı? Sonra dükkâna girişinizi, beni altüst eden o cümleyi söyleyişinizi düşünün: «Kuş kafesine yaldız arıyorum. Var mı?»

Almadınız. Bir lira için her şeyi berbat ettiniz. Ama bunun önemi yok. Sadece bu dileği duymuş olmanız yetmez mi? Demek sizin geceye güvenle, rahatlıkla, gözünüz arkada kalmadan girebilmeniz, bir mutluluğu eksiksiz yaşayabilmeniz için herşeyiniz vardı, kanaryanızın kafesinin yaldızından başka. Bu ne müthiş şey Kâmil Bey; bilmem anlıyor musunuz? Ne müthiş şey, orada, oracıkta, içi huzursuzluklarla dolu bir kimsenin bulunabileceğini düşünmeden, «Ben huzurum. Kitaplarda adını gördüğünüz huzurun ta kendisiyim ben» diye bağırmak.

Sonra sizin için şöyle düşündüm. Bu adam dedim, örneğin, bir gece sabaha karşı üçte, dörtte, nedenini anlıyamadığı rahatsızlıklarla uyanmamış, iki satır yazı yazmak, yazı yazmak olmasın, bir şeyler çizmek diyelim isterseniz, ya da sadece düşünmek isteğini duymamıştır. Ömründe bir gün olsun, bir akşam üstü bir içkili yere girip, tek başına saatlerce bir kadehin önünde, içinde bir şeyleri yitirmiş, bir şeyleri tüketmiş, oturmamıştır. Gene bir tek gece, yağmur altında şehri bir ucundan öbür ucuna, yenilgiye uğramış, bitkin, kararsız dolaşmamıştır. Bir cümle de onu çaresiz bırakmamıştır, bir insan elinin sıcaklığı da. Bir ağaç ki ne yağmur işlemiş gövdesine, ne böcek.

Bütün bunları nerden çıkarıyorum diye düşünmeyin. Bana dükkânda, iki üç dakika, halinizle siz söylediniz bunları. Doğru; yanılmıyorum, değil mi?

Ama durup dururken, gecenin eşiğinde rahatsızlıklar, kararsızlıklarla dolu bir kişiye böyle bir mutluluk gösterisi yapmanın yeri miydi Kâmil Bey? Anlayışlı, olgun görünüşünüzden böyle bir şey beklenir miydi? Bakın bu saygısızlığınızı bağışlamamı dilemeyin benden, elimden gelmez.

UMRAN NAZİF YİĞİTER

SAMED AĞAOĞLU

SAİT FAİK

İLHAN TARUS

MEHMET SEYDA

KEMAL BİLRAŞAR

HALİKARNAS BALIKÇISI

SAMİM KOCAGÖZ

ORHAN KEMAL

SABAHATTİN KUDRET

Kapak : Said Maden

15 lira